CHRISTOLOGIE

DOOR

J. J. VAN OOSTERZEE.

EERSTE DEEL.

CHRISTOLOGIE VAN HET OUDE VERBOND.

TE ROTTERDAM, BIJ
VAN DER MEER & VERBRUGGEN.

1855.

CHRISTOLO

VOOR

J. J. VAN OOSTERZ

EERSTE DEEL.

CHRISTOLOGIE VAN HET OUDE

TE ROTTERDAM, BIJ
VAN DER MEER & VERBRU

1855.

CHRISTOLOGIE

DOOR

J. J. VAN OOSTERZEE.

EERSTE DEEL.

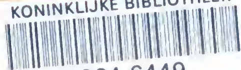
CHRISTOLOGIE VAN HET OUDE VERBOND.

TE ROTTERDAM, BIJ
VAN DER MEER & VERBRUGGEN.

1855.

CHRISTOLOGIE.

CHRISTOLOGIE

VAN HET

OUDE VERBOND

DOOR

J. J. VAN OOSTERZEE.

TE ROTTERDAM, BIJ
VAN DER MEER & VERBRUGGEN.

1855.

CHRISTOLOGIE.

ONDERZOEK NAAR DEN PERSOON EN HET WERK DES VERLOSSERS.

EEN HANDBOEK VOOR CHRISTENEN, DIE WETEN WILLEN IN WIEN ZIJ GELOOVEN.

DOOR

J. J. VAN OOSTERZEE.

EERSTE DEEL.

CHRISTOLOGIE VAN HET OUDE VERBOND.

TE ROTTERDAM, BIJ
VAN DER MEER & VERBRUGGEN.

1855.

Wij vermogen niets tegen de waarheid, maar voor de waarheid.
PAULUS.

GEDRUKT BIJ D. J. MENSING.

VOORREDE.

Niet zonder ootmoedigen dank aan den God mijns levens, maar ook niet zonder stille huivering zie ik het eerste deel mijner Christologie *gereed, de pers te verlaten. Ik durf het mij zelven toch naauwelijks bekennen en mag het even weinig voor anderen loochenen, dat ik hier gepoogd heb de grondslagen te leggen van een nieuw, bijna onafzienbaar gebouw, waarvan ik naauwelijks hopen durf, dat de voltooijing mij vergund worden zal. Toen ik voor ruim vier jaren mijnen langdurigen arbeid aan* het Leven van JEZUS, *niettegenstaande alle hinderpalen, voleindigd had, was niets verder van mij, dan de gedachte, dat ik nogmaals eene even groote en grootsche taak zou ter hand nemen. Meer dan eenmaal zelfs was ik, onder den invloed van verschillende omstandigheden, stellig besloten om alle verdere letterkundige plannen vaarwel te zeggen. Toch bleek het mij weldra, dat ik daarbij op den duur geen vrede zou hebben, en niet weinig, wat den ijver had kunnen uitdooven, strekte juist om hem aan te vuren. Afziende van menschen, vestigde ik rustig het oog op den Heer, die zijnen dienaren onder geen enkel voorwendsel toelaat, het aanvertrouwd talent te begraven, en mogt in mijne mate ervaren, dat aan elken arbeid, die om zijns naams wil verrigt wordt, eene belooning verbonden is, hooger dan de aarde kan geven. Goed was*

het mij, te midden van menigen snijdenden wanklank, naar de krachtige en welluidende stem van Israëls zangers en Profeten te luisteren, en wat mij tot versterking was, het kon, dacht ik, ook anderen verkwikking bereiden. Onvermoeid ging ik voort om belangrijke hoofdwaarheden, waaromtrent ik vroeger meer dan eenmaal in een strijd was gewikkeld, dien ik thans niet hernieuw, tot voorwerpen te maken van aanhoudend, wetenschappelijk onderzoek. Waartoe meer? De vrucht der stille uren, die ik in den laatsten tijd aan mijne overige bezigheden ontwoekeren mogt, ontvangt ons Christelijk publiek in het eerste deel van dit onderzoek naar den persoon en het werk des Verlossers.

Over de verhouding, waarin dit nieuwe geschrift tot het pasvermelde vorige staat; over het doel, dat wij bij dezen arbeid beoogden; over de beginselen en het standpunt, van waar wij uitgegaan zijn, is in de Inleiding reeds het noodige opgemerkt, en behoeven wij dus hier niet andermaal uit te weiden. Wij hebben op den titel ons werk een Handboek genoemd voor Christenen, die weten willen in wien zij gelooven; niet, alsof wij meenden, dat de innerlijke verzekerdheid des geloofs de natuurlijke vrucht van eenig theologisch onderzoek ware, maar om daardoor aan te duiden, dat wij in onze mate wenschten bevorderlijk te zijn aan de uitbreiding dier grondige kennis van den Heer, waaraan het menig opregt geloovige tot zijne schade nog maar al te zeer bleef ontbreken. Gelijk er toch geen Christelijk geloof denkbaar is zonder eenige voorafgaande kennis, zoo moet het geloof wederkeerig leiden tot een steeds grondiger weten en kennen, dat op zijne beurt wederom aan de vastheid en helderheid des geloofs bevorderlijk is. Op treffende wijze is dat onderling verband reeds aangeduid door den Apostel JOHANNES,

waar hij zegt: deze dingen heb ik u geschreven, die gelooft in den naam des Zoons van God, opdat gij weet, dat gij het eeuwige leven hebt, en opdat gij gelooft in den naam des Zoons van God! (1)

Schrijvende, niet ten dienste van geleerden, maar van de gemeente des Heeren, heb ik mij gaarne de zelfverloochening getroost, die er voor elken vriend der wetenschap altijd in gelegen is, wanneer hij vraagstukken, waaraan hij vele bladzijden wijden kon, in weinige regelen afdoet, en de slotsom van zijn onderzoek op duistere punten eenvoudig vermeldt, zonder die naar eisch te regtvaardigen. Ik heb getracht, mij daarbij zoo eenvoudig uit te drukken, dat ook de ongeletterde den gang mijner redenering kon volgen, maar tevens zoo juist, dat de meer ontwikkelde met mijne denkbeelden en de gronden, waarop zij rusten, genoegzaam bekend worden kon. Zelf weet ik best, hoeveel er van een ander standpunt, tegen het hier gestelde kan ingebragt worden, en ben niet zoo dwaas om te wanen, dat ik over zoo menig vraagstuk, als hier, vaak in het voorbijgaan, moest aangeroerd worden, het laatste woord zou gesproken hebben. Ik heb mij ook daarom bij het vermelden en beoordeelen van anderer meeningen op omzigtigheid en gematigdheid toegelegd, en zou van sommige twistvragen onder geleerden zelfs gaarne gezwegen hebben, waren zij niet vóór en buiten mij in den schoot der gemeente gebragt. Ik vertrouw echter, dat ik ook daarbij personen van zaken gescheiden heb, en dat de apologie van sommige betwiste punten althans niet minder populair en afdoende zal zijn, dan de polemiek, waardoor zij uitgelokt werd. En wat ook overigens in het oog van

(1) 1 JOH. V: 13.

waarlijk bevoegde regters aan dezen mijnen arbeid ontbreke: de zedelijke eigenschappen, die allerminst in het werk van den Christelijken Godgeleerde gemist mogen worden, zal men hier, naar wij hopen, niet ten eenenmale vruchteloos zoeken. Den geest des geloofs bedoelen wij, die voor Gods getuigenis, voldoende verklaard en gehandhaafd, zich onvoorwaardelijk buigt; de eerlijkheid, die de taal niet gebruikt om gedachten te verbergen, maar om die duidelijk uit te spreken; de billijkheid, die regt zoekt te laten wedervaren ook aan de meest tegenstrijdige meening; de bescheidenheid, voor welke het: » wij kennen ten deele," iets meer is dan een ijdele klank; de ernst, die het heilige nooit anders, dan op waardige wijze bespreekt; de liefde bovenal, niet slechts jegens hen, die met ons instemmen, maar ook jegens anderen, van wie wij verschillen.

Hoe zou ik mij verblijden, wanneer het hier geschrevene in de hoofdzaak onverdeelde toestemming vond! Doch ik weet het, ik zet den voet op een fel bestreden gebied, en moet welligt op tegenspraak rekenen. Nu, als het slechts eene waardige, grondige en welwillende tegenspraak is, waarbij de kennis der waarheid kan winnen, zal ik haar gaarne hooren, tot verbetering en voltooijing van mijn werk trachten aan te wenden, en, waar het mogelijk en noodzakelijk is, op gelijke wijze beantwoorden. Pogingen daarentegen om mijn persoon en werk zedelijk te vernietigen, en gifpijlen, uit het duister geschoten, beantwoord ik, gelijk tot dusver, met een onverbrekelijk stilzwijgen, en geeft God mij kracht, van tijd tot tijd met een nieuw boek. Dat men mij onregt doet, kan ik toch niet verhinderen, en klagten over onverdiende miskenning, zelfs al waren zij niet geheel ongegrond, worden zoo ligt onwillekeurige aanklagten tegen de hoogste

Wijsheid en Liefde. De Kenner der harten is tevens de regtvaardige Regter, en die Regter een Vader in CHRISTUS, *die den zijnen alle dingen doet medewerken ten goede.*

Doch — om tot dit onderzoek weder te keeren — gaf ik welligt in sommiger schatting te weinig, zeker gaf ik naar de meening van anderen op onderscheiden punten te veel voor het doel, dat ik mij voorgesteld heb. Zal ik antwoorden, dat, uit den aard der zaak, welligt geen enkel wetenschappelijk-populair geschrift, aan beide deze klippen ontkomt? Liever zal ik verzoeken, dat men de proef met mij neme, zonder zich door den titel of eene enkele ongewone uitdrukking te laten terugschrikken. Ik ben op goede gronden verzekerd, dat eenigzins beschaafde en ontwikkelde Christenen, met hunnen Bijbel in handen, zonder al te groote moeite den gang van dit onderzoek zullen kunnen volgen en bijhouden. Maar, het mag evenmin verzwegen als goedgekeurd worden, bij alle loffelijke prijsstelling op stichtelijke lectuur hier te lande, is er bij velen eene zekere huivering tegen al, wat eenig nadenken of inspanning kost, en daardoor blijft voortdurend aan de opbouwing der gemeente in de kennis van CHRISTUS, *helaas, niet weinig ontbreken. In zaken van zoo hoog belang ondertusschen, als hier zijn besproken, zal de ware stichting wel niet achterblijven, wanneer de geest dieper wordt ingeleid in de meening der Schriften en de heerlijkheid van het verlossingsplan Gods. Wij hebben ons toegelegd, om zoo weinig mogelijk den toon te boven te gaan, dien wij nu en dan bij Bijbellezingen met meer gevorderden, of in het uitlegkundig deel van Leerredenen over moeijelijke schriftplaatsen aansloegen. En vordert desniettegenstaande de lezing hier en daar eene meer dan gewone opmerkzaamheid, wij durven ons vleijen, dat de zaak, waaraan zij wordt toegewijd, die inspanning dubbel beloont.*

Intusschen, wij willen het gaarne erkennen, zelden zonden wij een geschrift in het licht, waarvan de inrigting zoo eigenaardige bezwaren ons aanbood. Ook zulken, die zich overigens met den inhoud *van wat wij vroeger of later uitgaven, weinig ingenomen betoonden, hebben ons nog wel eens een zekere heerschappij over den* vorm *willen toekennen. Zonder te vragen in hoever die lofspraak gegrond of, op zichzelve, van bijzondere waarde is, moeten wij openhartig belijden, dat wij, wat er van dergelijke gave in ons mogt zijn, zelden zoo goed hebben kunnen gebruiken, als tot het tegenwoordige doel. Eene doorloopende verklaring van vaak ingewikkelde Schriftplaatsen; eene opzettelijke bespreking van soms dorre kritische vraagstukken; eene voortgaande ontwikkelingsgeschiedenis in één woord van ééne groote Godsgedachte in den vorm van een hand- of leesboek te geven: voorwaar, het was ligter beproefd dan gedaan, en reeds zal ik het als eene kleine overwinning beschouwen mogen, wanneer men zich door de lezing van zulk een geschrift van den aanvang tot het einde geboeid vindt. Ik gewaag hiervan niet, om, wanneer ik eenigzins mogt geslaagd zijn, daarvoor dank- of lofspraak te vragen, maar veeleer om dubbele toegevenheid in te roepen voor wat ongetwijfeld ontbreekt. Het kon niet anders, bij het verschil van stof, of de* vorm *van dit geschrift moest hier en daar beneden die van het Leven van* JEZUS *en enkele andere blijven. Mogt het slechts, boven den lof der schoonheid, die van waarheid en belangrijkheid oogsten!*

De opvatting van den persoon en het werk des Heeren, die reeds in dit eerste deel niet onduidelijk doorstraalt, zal welligt dan pas geheel kunnen geregtvaardigd worden, wanneer het ons gelukt zal zijn, de opgevatte taak te voltooijen. Wat echter de verhouding betreft, waarin wij bij dit ons

onderzoek ons geplaatst hebben tot de heilige Schrift, wij erkennen gaarne, dat het felbestreden beginsel van Schriftgezag in onze dagen vernieuwde handhaving noodig heeft. Wat wij desaangaande hier en elders in het midden gebragt hebben, begeeren wij als niet veel meer beschouwd te zien, dan als beknopte aanduiding van het standpunt, dat ons in dit opzigt het éénig houdbare voorkomt. Wij zouden het eene even schoone als volvoerbare taak achten aan de betere bepaling en ontwikkeling van de leer der Inspiratie naar vermogen mede te werken, en hebben ook daarover in den laatsten tijd meermalen nagedacht. Maar, zoo moeten wij toch vragen, zou de strijd der Godgeleerden op dit punt eerst geheel moeten uitgemaakt zijn, eer men voor de gemeente de getuigenis der Schrift aangaande den CHRISTUS *in al haren omvang ontvouwen mogt? Zulk een eisch is, meenen wij, willekeurig en overdreven te noemen. Niet hij, die het gezag der Schrift erkent, maar die het bestrijdt, moet zijne stelling bewijzen, en zoolang dit laatste bewijs in zijne schatting niet voldoende geleverd is, blijft het den Christen vrij staan, zich onbepaald aan zijnen Bijbel te houden, en — om hier alleen van dit laatste te spreken — het oude Testament in hetzelfde licht te beschouwen, waarin het historisch blijkt, dat* JEZUS *en zijne Apostelen het eenmaal aangezien hebben. Met hetzelfde regt zou men vóór een vernieuwd onderzoek over de Inspiratie eerst eene ontwikkeling van het begrip der Openbaring, en voor deze laatste wederom eene opzettelijke handhaving van het Christelijk Theïsme, in onderscheiding van Deïsme en Pantheïsme kunnen verlangen. Gelijk het gezag der Schrift moet vaststaan voor wie uit deze bron de kennis van den* CHRISTUS *zal putten, zoo kan wederkeerig de voorstelling van den* CHRISTUS

den weg banen, om menig oog voor de onschatbare waarde der Schriften, die van Hem getuigen, te openen.

Het zal immers wel geene verontschuldiging noodig hebben, dat wij onze lezers opzettelijk op den weg van Schriftbeschouwing en Schriftverklaring geleid hebben? Zij schijnt voor velen te noodiger, naarmate er bij sommigen te minder sympathie voor bestaat. Met smart hebben wij dikwijls ontwaard, hoe menigeen op hoogen toon zich voor of tegen schriftuurlijke waarheden uitsprak, wien de Schrift zelve niet dan uiterst oppervlakkig bekend was. Met aandrang wenschen wij alle strijdenden en vredelievenden daarom tot de Schrift zelve terug te voeren, hun toeroepende: tot de wet en tot de getuigenis! Eerst dan, wanneer het niet meer de eerste vraag wordt: wat denkt gij, maar: hoe leest gij; wanneer allen in ernst daarin zamenstemmen, dat zij, niet de Schrift aan hunne bijzondere meeningen, maar hunne bijzondere meeningen onbepaald aan de Schrift onderwerpen; wanneer alle leeraars der gemeente den naam van Bijbelsch Godgeleerde boven andere eernamen schatten, en alle hare leden zich beijveren om niet wijs te zijn buiten of tegen, boven of beneden hetgeen geschreven staat, gaat de diepgeschokte vaderlandsche kerk een beter verschiet te gemoet. Ons althans aangaande, zoo wij nog eens van ons zelven gewagen mogen, opregt en vast gevoelen wij ons aan de groote hoofdzaak (1)

---

(1) *Over de vraag, wat ik door* w e z e n *en* h o o f d z a a k *versta, zie men mijne* h o n d e r d A p h o r i s m e n, *Utrecht* 1853, *N*o. 9, 35 *en anderen, uit de* J a a r b o e k e n *overgedrukt. Nu ik eenmaal den naam van dit Tijdschrift vermeld, zij het mij tevens vergund, hier nog iets bij te voegen, met een oog op het dáár geschrevene, Deel VIII, bl.* 740. *Met aanhaling dier plaats heeft men meermalen de beschuldiging tegen mij ingebragt en nagesproken,* » *dat ik de*

onzer kerkelijke belijdenis verbonden, en te hooger waarde heeft die overtuiging in onze eigen schatting, omdat zij, in een tijd van velerlei botsing en overgang, langs den weg van steeds voortgaande ontwikkeling gevormd en gerijpt is geworden. Vurig zouden wij danken, wanneer aan zoo menige miskenning van het voorvaderlijk geloof een einde gemaakt werd, en heilig achten wij de roeping van allen; wien het opgelegd is, om de belijdenis naar vermogen te handhaven. Maar op de vraag: hoe wordt het beter, weten wij toch ten laatste geen meer voldoend antwoord te geven, dan door te wijzen op den Geest des Heeren en op dat Woord, dat, zelf aanleiding en voorwerp van den hevigsten strijd,

---

praedestinatieleer onzer kerk wegens hare overeenkomst met het heidensche fatalisme durfde afkeuren." Ik moet daartegen eenvoudig opmerken, dat ik t. a. p., niet op de overeenkomst van praedestinatieleer, maar, een groot onderscheid, van praedestinatianisme, d. i. van ziekelijk praedestinatie drijven met heidensch fatalisme gewezen heb. Aan gelijkstelling der Hervormde leer op zichzelve, zuiver opgevat en toegepast, met heidensch fatalisme heb ik volstrekt niet gedacht, en daarvan met geen syllabe gesproken. Dit ter inlichting van hen, die gelezen hebben, wat de Hoogleeraar J. H. SCHOLTEN, *in de voorrede voor de derde uitgave zijner Leer der Hervormde kerk, bl. XVIII, ten mijnen aanzien geschreven, en ook op andere wijzen verspreid heeft. Wie mijn gevoelen aangaande het zoogenaamde cor ecclesiae (de kern der Kerkleer) beter wil leeren kennen, zal wel doen te vergelijken mijne Leerrede over* ROM. *VIII: 24—39, voorkomende in de Woorden des Levens, Rott.* 1851, *bl.* 275, *en het medegedeelde in mijn geschrift over* JACQUES SAURIN, *Rott.* 1855, *bl.* 38—40 *en* 151, *waarmede ik mij van heeler harte vereenig. Op hetgeen dezelfde Hoogleeraar t. a. p. tegen mijne beschouwing van de geloofwaardigheid der Evangelisten heeft in te brengen, denk ik, bij gepaste gelegenheid, ten behoeve mijner lezers nader terug te komen.*

op zijne beurt weder alleen in staat is om de strijdenden tot elkander te brengen, het verscheurde te heelen en het vervallene op te rigten. Daaraan, naar het licht, de kracht en de gelegenheid, ons geschonken, dienstbaar te zijn, met in achtneming van verschijnselen en behoeften des tijds, zietdaar het doel, dat wij ons ook ditmaal voorgesteld hebben!

Wij spoeden ten einde. Het is onze wensch, op gelijke wijze als thans het oude Verbond, ook het nieuwe in het tweede *deel te behandelen. Beiden moeten de getuigenis der Schrift aangaande den* CHRISTUS *doen hooren in hare wonderschoone éénstemmigheid. Het derde deel is voor de zamenvattende voorstelling van het beeld des Heeren naar de dan verklaarde Schriften bestemd, en zal niet weinig bevatten, wat voorloopig tot aanvulling en verbetering van mijn* Leven van JEZUS *kan strekken, waarvan reeds sinds eenigen tijd eene nieuwe uitgave noodig werd. Ontbreekt het niet aan aanmoediging en ondersteuning, wij wenschen geregeld voort te gaan op den ingeslagenen weg. Bleek het echter, dat ons vertrouwen op de belangstelling van het publiek wat al te hoog was gestemd, wij zullen onzen arbeid niet opdringen, en herinneren bescheidenlijk, dat het eerste Deel, reeds blijkens de eerste aankondiging, ook op zichzelf een geheel blijft uitmaken. In ieder geval zal men mij voor het oogenblik, en in afwachting, dat de Heer mij eene betere schenkt, wel eenige, niet overtollige rust willen gunnen. Over den tot dusver voleindigden arbeid met al zijne onvolkomenheden, vraag ik den zegen van Hem, die beloofde, dat zijn woord niet ledig weder zal keeren!*

R., 22 Aug. 1855. v. O.

INHOUD.

Bladz.

INLEIDING . . . . 1.

DE GETUIGENIS DER SCHRIFT VAN DEN CHRISTUS.

CHRISTOLOGIE VAN HET OUDE TESTAMENT . . . 31.

I. ALGEMEENE BESCHOUWINGEN. . . . . . . 33.

II. DE PENTATEUCH. . . . . 75.

III. DE PSALMEN. . . . . 112.

IV. DE PSALMEN. (VERVOLG). . . . . 157.

V. JOB, DE SPREUKEN, HET HOOGLIED. . . 192.

VI. DE KLEINE PROFETEN VÓÓR DE BALLINGSCHAP. . . . . 212.

VII. JESAJA. (EERSTE GEDEELTE) . . . . . . 246.

VIII. JESAJA. (TWEEDE GEDEELTE). . . . . . 297.

Bladz.

IX. Jeremia en Ezechiël. . . . . 324.

X. Daniël . . . . 373.

XI. De kleine profeten na de ballingschap . . . . 430.

XII. Algemeen overzigt. De christologie der apocryphen van het oude testament, der tijdgenooten van Jezus, van Johannes den Dooper. Besluit. . 481.

VERBETERINGEN.

Bl.	79	regel	12	van	ond.	*staat:*	toespreken,	*lees:*	spreken.
„	82	„	16	„	„	„	aatste,	„	laatste.
„	112					„	II,	„	III.
„	167	„	2	„	„	„	niewen,	„	nieuwen.
„	427	„	5	„	„	„	geesel,	„	geessel.
„	449	„	5	„	bov.	„	strijdlang,	„	strijdboog.

INLEIDING.

Het was de laatste Dingsdag van het vernederd leven des Heeren. Reeds heeft Hij den eenen strik na den anderen verscheurd, Hem door de sluwheid van Phariseën en Sadduceën gespannen. Thans staat Hij gereed, den tempel voor altijd te verlaten. Maar op eenmaal wordt de aangevallene aanvaller, en voor Hij straks zijn vreeselijk: wee u, doet hooren aan wie gezeten zijn op de stoelen van MOZES, heeft Hij hun nog een laatste woord op het verstokte harte te leggen. „Wat dunkt u van den CHRISTUS; wiens Zoon is Hij?" Zoo klinkt de ernstige gewetensvraag, die Hij ter overweging hun voorhoudt. Heeft geheel zijn leven hun de stof tot het antwoord gegeven, vóór zijn sterven wil Hij dat antwoord van hunne eigene lippen vernemen. Het is Hem niet genoeg, dat PETRUS, de Mond des Apostelkrings, Hem als Heer en CHRISTUS beleed, uitgelokt door de onbewimpelde vraag: maar gij, wie zegt gij, dat Ik ben?

Hij wil àller aandacht op zijne hooge waardigheid rigten, en hen, die naar de Schrift den Messias als Zoon van DAVID erkennen, ook de Goddelijke natuur doen eerbiedigen, die Hem als DAVIDS Heer moet toegekend worden. Het is Hem zelfs te weinig, dat zij naauwkeurig opgeven kunnen, wat anderen van den CHRISTUS gelooven. Hij wil hunne eigene, bepaalde meening verstaan, en al is het om hen diep te beschamen, nog in de ure des afscheids hen tot juister inzien van zijn bovenmenschelijk karakter geleiden. Wel een bewijs, dat de Heer zich aan niets meer gelegen liet leggen, dan om zijne vijanden, gelijk zijne vrienden, niet slechts op zijne woorden en daden, maar bovenal op zichzelven te wijzen!

Reeds zijn achttien eeuwen verloopen, sinds de vraag en het antwoord gehoord werd. Maar nog altijd is de CHRISTUS voor dezen ten val, gelijk voor genen ter opstanding, en wat gewetensvraag voor zijne vijanden was, is strijdvraag, niets slechts onder zijne tegenpartijders, maar ook onder zijne belijders gebleven. Gaat Hij nog onder ons het land goeddoende en genezende door, nog leest Hij in tallooze harten en oogen de twijfelende vraag der Jeruzalemsche Joden: wie zijt Gij? Telkens is het, of het raadsel bij vernieuwing wordt opgegeven; telkens komt er weder tweedragt onder de schare, om dezes woords wil. In waarheid, heeft het in den loop der eeuwen nimmer aan éénig antwoord ontbroken, het regte klinkt nog ver van eenstemmig, en is niet slechts in de kennis van den éénigen waarachtigen God, maar ook in die van JEZUS CHRISTUS, dien Hij gezonden heeft, het eeuwige leven, het moet erkend en betreurd worden, dat die bron des eeuwigen levens niet even klaar voor alle dorstigen vloeit. Wat al tegenstrijdige antwoorden, die in den loop der eeuwen elkander doorkruisen! „CHRISTUS, een naam zonder wezen, een ideaal zonder werkelijkheid. — CHRISTUS,

een volksverleider, bedrieger of dweeper, maar in geen geval de kracht Gods en de wijsheid Gods. — CHRISTUS, een uitstekend, een geniaal, maar toch niet volmaakt zondeloos mensch. — CHRISTUS, de volmaakte Mensch, en als zoodanig Zoon en beelddrager des onzienlijken Gods. — CHRISTUS, meer dan mensch, een bewoner des lichts, voor den aanvang aller dingen door den eeuwigen Vader geschapen, of als een lichtstraal uitgevloeid uit het ondeelbaar Goddelijk wezen. — CHRISTUS, niet geworden, niet geschapen, maar, zelf God, van alle eeuwigheid bij en met den Vader bestaande. — CHRISTUS, God in den sterksten zin van het woord, maar mensch slechts in schijn" — zietdaar slechts éénige der meest verschillende meeningen, waarvan de tolken toch onmogelijk allen regt hebben op de begeerlijke lofspraak: vleesch en bloed hebben u dat niet geopenbaard, maar mijn Vader, die in de hemelen is! Van haren vroegsten oorsprong af zag de Christelijke Kerk zich beurtelings geroepen om de waarheid te handhaven, dat den Heer eene waarachtige Goddelijke, en dat Hem eene waarachtig menschelijke natuur moest toegekend worden: werkelijk moest den oppervlakkigen beschouwer òf het één, òf het ander volstrekt onmogelijk schijnen. En naauwelijks was zijn regt, zoowel op den naam van Zone Gods, als op dien van 's menschen Zoon, ieder op zichzelven gehandhaafd, of over de wijze, waarop het Goddelijke en het Menschelijke in den CHRISTUS te zamen vereenigd was, ontbrandde geen minder hevige strijd. Uit vreeze voor afscheiding smolt men te zamen, wat onderscheiden moest worden; uit zucht tot naauwkeurige onderscheiding maakte men scherpe tegenstelling, waar hooge harmonie werd gevonden. ARIUS en ATHANASIUS, CYRILLUS en NESTORIUS, EUTYCHES en FLAVIANUS, welke namen, en welke herinneringen van strijd en verdeeldheid, aan ieder dier namen verbonden! Schijnt de strijd van vroeger dagen

in de middeleeuwen door rust en vrede vervangen, het mag meer graf- dan Sabbathsrust heeten, en naauwelijks zoekt de Hervorming den persoon des Heeren in helderder daglicht te plaatsen, of het blijkt bij vernieuwing, hoe het ontstoken licht in verschillende kleuren zich breekt. De Hervormde Kerk hoort zich door de Luthersche van Nestorianisme, de Luthersche door de Hervormde van Eutychianisme verdenken. Pas schijnt de orthodoxie der zeventiende eeuw in de poging geslaagd, om de juiste uitdrukking voor haar geloof in CHRISTUS als den Godmensch te vinden, of van den anderen kant schiet, eerst in Engeland, daarna in Duitschland, onder den invloed der wijsbegeerte, het giftig zaad van twijfelzucht en ongeloof op. De Hosanna's worden door het: weg met dezen, op veler lippen wel niet over — maar toch ontstemd, en zelfs hier en daar tot zwijgen gebragt. En nog in onze dagen, verder dan immer schijnt op het gebied van kerk en wetenschap de eeuw des vredes verwijderd, waarin de wolf verkeert met het lam en de luipaard bij den geitenbok neêrligt. Veeleer is er over niemand en niets grooter verschil, dan juist over Hem, in wien zich allen onafscheidelijk één moesten voelen. Onze eeuw zou in zoover een kort begrip der geheele kerkgeschiedenis mogen heeten, waarvan zij een onderdeel is, dat bijna elke belijdenis, des geloofs of des ongeloofs, in vroeger eeuwen aangaande den CHRISTUS gehoord, nog in onze dagen meer of min talrijke voorstanders en bestrijders hervindt. Wat meer zegt, de pijlen, reeds vroeger afzonderlijk gerigt tegen zijnen hooggeloofden Persoon, zagen wij in dezen tijd vereenigen, rangschikken, scherpen, gelijk nimmer te voren, en zelfs met niet weinig nieuwe vermeerderen. Nog voor weinig jaren hebben wij kreten van haat en vijandschap tegen den CHRISTUS, vooral in naburige landen gehoord, bitterder welligt dan nog immer, althans uit het midden

der Christenheid zelve weêrklonken. En wie zou blind genoeg zijn, om in het oogenblikkelijk verstommen der wapenkreten op sommige punten een onderpand der verzoening te zien? Het is veeleer de vrucht eener hooghartige onverschilligheid, die het niet eenmaal meer de moeite waardig acht, de wapenen tegen den CHRISTUS te voeren, maar er nog even weinig als vroeger toe komt, om de knieën voor den CHRISTUS te buigen. Of welligt, het is de stilte, die het opsteken van den stormwind voorafgaat, en heviger onweders spelt!

En toch kan het vraagstuk, dat nog altijd als een twistappel in den schoot der Christenheid ligt, niet ophouden het voorwerp van een telkens vernieuwd en voortgezet onderzoek uit te maken. Het blijft levensvraag voor elken belijder des Heeren, ja, voor geheel het Godsrijk op aarde. Men bedriegt zich, wanneer men meent, dat het mogelijk is, in al de kracht des woords Christen te wezen, zoolang men van den persoon des Heeren eene of geheel onjuiste, of uiterst onbestemde voorstelling heeft. Eerbied en liefde, vertrouwen en gehoorzaamheid, die ik Hem toewijden moet, veranderen geheel van karakter, naar gelang van het verschillend licht, waarin Hij zich aan mijne oogen vertoont. Aan den Zoon van God mag ik eene hulde bewijzen, die ik schroomvallig terughoude, wanneer Hij niets dan de Zoon des timmermans is. Hoe hooger des Heeren persoon bij mij staat, des te dieper zal ik zijne gadelooze ontferming aanbidden, die voor zondaren zoo diep zich verlaagde: een kruis, dat slechts marteltuig is, zoo er een Leeraar der waarheid aan sterft, wordt op eenmaal een andere glorietroon, zoo de Godmensch daar waarlijk den hoogsten triomf der liefde in den bangsten strijd heeft behaald. Het vertrouwen, teregt op den CHRISTUS gevestigd, zoo Hij de eigen Zoon is des Vaders, wordt de ijdele hoop van een' dweeper, indien waarlijk de Joden regt hadden, toen zij Hem een' Gods-

lasteraar scholden. En wederom, de onderwerping, die ik aan zijne eischen betoon, zij verkrijgt eene geheel andere rigting, wanneer ik Hem als een der edelste geesten en gidsen op de ontwikkelingsbaan der menschheid beschouw, dan wanneer ik Hem als Koning van een geestelijk Godsrijk begroet, die persoonlijk blijft heerschen over geest en hart zijner onderdanen. — En valt het niet van zelf in het oog, hoe voor geheel de gemeente van CHRISTUS onze vraag een levensvraag blijft, tot aan den afloop der eeuwen? Die gemeente is geroepen om op te wassen, gelijk in de genade, alzoo ook in de kennis des Heeren. Kan zij het, zoolang Hij zelf voor haar oog staat, ja, met een straalkrans van glorie omgeven, maar ook in een' twijfelachtigen nevel gehuld? Zij moet voortzetten wat PETRUS begon, en den Heer voor de wereld belijden. Kan zij het, wanneer zij slechts, gelijk de discipelen in de deelen van Caesarea Philippi, een gedurig zich uitbreidende opgaaf kan doen van verschillende meeningen aangaande haar geestelijk Hoofd, in haar midden gekweekt of weêrstaan? Zij moet voortdurend met Hem zelven ten naauwste vereenigd blijven. Maar wordt de gemeenschap niet inniger, naarmate de kennis aan helderheid, diepte en grondigheid wint? Zij moet Hem van trap tot trap meer gelijkvormig worden. Maar moet dan het beeld, dat in haar leven zich uitdrukken zal, niet gedurig helderder voor haar zielsoog zich plaatsen? Zij moet Hem met opgestoken hoofde op de wolken des hemels verwachten. Maar wie kan, als JOHANNES op Patmos, een „amen, kom haastelijk" uitroepen, die nog, als de Joden te Jeruzalem vraagt: „hoe lang houdt Gij onze ziel op?"

Waartoe meer? wij durven bijna op algemeene toestemming rekenen, wanneer wij de geopperde vraag niet minder levens- dan strijd- en gewetensvraag noemen. Het is zoo, nog is welligt het geslacht niet ge-

heel en al uitgestorven, dat in de vorige eeuw den wensch dorst ontboezemen: „och of de wereld alleen van de voorschriften van den Heer, maar nimmer van Hem zelven gehoord had, zij zou gelukkiger zijn!" Nog ontbreekt het aan sommigen niet, die zedelijkheid zonder stellige Godsdienst begeeren, en aan anderen, die eene Christelijke Godsdienst zich denken, waarvan het wezen en de hoofdzaak bijna uitsluitend in de leer of het voorbeeld des Heeren bestaat. Maar het kan hier onze taak niet geacht worden, voor de honderdste maal te bewijzen, dat de eerstgenoemden een boom met vruchten, maar zonder wortel verlangen, en dat de anderen eene opvatting voorstaan, die voor de regtbank, beide van wetenschap en geloof reeds lang onhoudbaar bevonden is. Wie heeft immer het vierde Evangelie slechts éénmaal opmerkzaam herlezen, zonder dadelijk op te merken, dat de hoofdzaak van JEZUS' leer eigenlijk in niets anders bestaat, dan in eene gedurig vernieuwde voorstelling van zijn Persoon en zijn Werk? Wil men ten overvloede de getuigenis van een man, die geen het minste belang had, om het door ons gestelde te staven, omdat hij buiten en tegenover het Christendom stond, men hoore wat STRAUSS, de onpartijdige in eigen oog bij uitnemendheid, reeds voor twaalf jaren verklaarde: „het is eene ijdele abstractie, te meenen, dat de enkele zedeleer des Heeren, met insluiting des noods van de leer aangaande God en vergelding, nog den naam van Christendom dragen mag. Wie den persoon des Heeren, als middelpunt van alles, verzaakt, hij moge nog zijne redenen hebben, om zich een Christen te noemen, maar reden heeft hij eigenlijk daartoe niet meer (1).

Of bedriegen wij ons, en lokte het gezegde — wij

(1) Dogm. II. S. 175.

moeten het meer aangeroerd, dan aangevoerd noemen — onderscheidene bedenkingen uit? Wij willen die hooren, en eer wij voortgaan, beantwoorden.

Eene eerste bedenking betreft niet minder dan de noodzakelijkheid van zulk een historisch-dogmatisch onderzoek, als wij ons hier, bepaaldelijk ten behoeve van zoogenaamde beschaafde Christenen voorstellen. „Waartoe — zoo hooren wij reeds bij de eerste schrede ons toeroepen — waartoe de gemeente des Heeren met de behandeling van vragen ontrust, die toch eigenlijk slechts in de scholen der Godgeleerden te huis zijn? Zooveel heil zij zich van eene eenvoudige voorstelling des Evangelies beloven mag, zoo weinig vrucht zal zij plukken, als zij op de distelvelden der dogmatiek wordt geleid. Zoo ligt komt men op dit standpunt er toe, om haar zijn eigen begrip aangaande den CHRISTUS, in plaats van den CHRISTUS zelven aan te bevelen. En niet in begrippen, voorwaar, het kan niet diep genoeg worden ingescherpt, is de zaligheid voor den mensch en den zondaar gelegen. De eerste vraag voor den Christen is niet, wie de CHRISTUS is, maar wat de CHRISTUS voor hem is, en minder op volkomen juiste voorstelling omtrent, dan wel op levend geloove in en warme liefde voor den éénen Heer komt het hoofdzakelijk aan. Het gemoed kan al de zijnen vereenigen, ook waar de denkbeelden des verstands onverzoenlijk tegenover elkander staan. En dan eerst zal de gouden eeuw voor de strijdende Christenheid dagen, wanneer men, elken strijd over begrippen van ondergeschikte beteekenis achtende, zich met deze ééne zinspreuk tevreden stelt: „CHRISTUS leeft in mij!" — Het zij verre van ons, de betrekkelijke waarheid dezer voorstelling tegen te spreken, en aan hare tolken eene warme ingenomenheid met het Evangelie, zoo als zij het verstaan, te betwisten. Hunne tegenspraak heeft onbetwijfelbaar regt, voor zoover zij zich tegen eene dorre regtzinnigheid en begripsvergoding

verzet, die voor den geestelijken wasdom der gemeente in waarheid doodelijk is. Op echt Christelijk standpunt, wij vergeten het niet, mag weetheiligheid geene minder erge ketterij dan werkheiligheid heeten. En wie ook gevaar loopen de regten des gemoeds tegenover die des verstands te miskennen, wij wenschen bewaard te worden voor die treurige eenzijdigheid, die het harte honger laat lijden, wordt het hoofd slechts gevoed en gevuld. Maar ons van die gezindheid bewust, hebben wij nu ook dubbel regt om te vragen: is de uitgesproken vrees voor de heerschappij van Godgeleerde begrippen wel, deels van overdrijving, deels van misverstand vrij te pleiten? Hebben zij, die in den naam des Christelijken geloofs den oorlog aan menschelijke stelsels verklaren, dan ook zelve geen stelsel van begrippen, waarvoor zij ijverig kampen? Is CHRISTUSprediking, althans voor eenigzins ontwikkelden, mogelijk, zonder op de vraag: wat dunkt u van den CHRISTUS? — een beslissend antwoord te geven, ja, zal men niet te dringender willen weten, wie de Heer was in zich zelven, naarmate men in zijne gemeenschap meer licht en leven gevonden heeft? Heeft immer de eenvoudigste Evangeliebode den CHRISTUS verkondigd, zonder eene eigene, hetzij ware of onware, klare of onklare voorstelling van den persoon en het werk des Verlossers, en is niet iedere voorstelling van dezen aard tot zekere hoogte historisch-dogmatisch? Ongetwijfeld was de éénheid zijner Discipelen, waarom de Heer den laatsten avond zijns levens gebeden heeft, geene éénheid van begrippen of stelsels. Maar zou het mogelijk zijn, door geloof en liefde waarachtige gemeenschap met den Heer en de broeders te hebben, zonder dat men ook in begrippen aangaande de groote hoofdzaak des Christendoms onophoudelijk tot elkanderen nadert? En is het wel billijk en juist, om Godgeleerde en kerkelijke begrippen zoo onverzoenlijk tegenover het leven van CHRISTUS in ons te plaatsen, daar toch het

laatste, althans ten deele uit de eersten gevoed worden moet en zonder dat niet mogelijk is, terwijl hij, die voor de eersten te velde trekt, het toch wel met geene andere bedoeling zal doen, dan opdat het laatste voorspoediger wasse? — Wij voor ons zijn niet twijfelachtig, wat wij op al die vragen antwoorden zullen, en kunnen ons door de geopperde zwarigheid wel van een onverstandig en liefdeloos ijveren voor eigene, feilbare denkbeelden, maar niet van het voorgenomen onderzoek zelf laten terughouden.

„Maar het is onmogelijk" — zoo hooren wij van eene andere zijde ons toeroepen — aangaande den CHRISTUS tot eene zoo heldere en welbevestigde overtuiging te komen. De Schrift, waaruit gij wilt putten, bevat wel een onschatbaren rijkdom van Christologische voorstellingen, maar het is onmogelijk, die tot zulk een geheel te vereenigen, dat daaruit eene welgeslotene Christologie wordt geboren. Staan daar niet zoo vele eeuwen van vruchteloos onderzoek en bitteren strijd, als tastbare bewijzen der waarheid, dat ons hier, in plaats van elke naauwkeurig afgeperkte belijdenis, slechts de betuiging betaamt: „de kennis is mij te hoog en te wonderbaar, ik kan daar niet bij?" Dat JEZUS Gods Zoon is, wij gelooven het gaarne: hoe Hij het is, geen sterveling, die het bevredigend uitlegt. Of heeft Hij zelf niet gezegd: „niemand kent den Zoon, dan de Vader alleen (1)?" En indien Hij het, òf mogelijk, òf noodig geacht had, dat de Christenheid óók tot die kennis zou komen, zou Hij niet gezorgd hebben zich aangaande zijnen persoon op zulk eene wijs te verklaren, dat verschil van opvatting zoo goed als onmogelijk werd? Zou Hij zich met de algemeene belijdenis van PETRUS: „Gij zijt de CHRISTUS, de Zoon van God" vergenoegd en den jonger hebben zalig gesproken, zon-

(1) MATTH. XI: 27.

der hem eerst te vragen, in wat zin hij eigenlijk die woorden bedoeld had, die zoo verschillende opvatting toelieten?" — Zietdaar eene bedenking, die even schoonklinkend en daardoor schijnbaar aannemelijk, als oppervlakkig en voor alle diepere ontwikkeling der Christologie ten laatste verderfelijk is. Wij erkennen het, er is onderscheid tusschen eene zuivere en volkomene opvatting van den persoon en het werk onzes Heeren. Noemen wij Hem der Goddelijke natuur in waarheid deelachtig, er vloeit wettig uit voort, dat wij eene kennis van CHRISTUS, waarbij geen enkel raadsel onopgelost, geen enkele sluijer onopgeligt blijft, ook op ons standpunt even ondenkbaar achten, als wij het onmogelijk noemen, „den Almagtige uit te vinden." Daarmede is ons echter geenszins de toegang tot eene zuivere kennis ontzegd, die, alleen uit onvervalschte bronnen geput, dan ook zooveel mogelijk alles omvat, wat van en in Hem geopenbaard is geworden, en de verschillende stralen van het licht, dat over zijn persoon is verspreid, tracht te doen zamensmelten in éénen hoogeren glans. Dat de groote verscheidenheid van voorstellingen aangaande 's Heilands persoon en werk, in de gewijde Schriften te vinden, zulk eene harmonische vereeniging in den grond onmogelijk maakt, zouden wij dán eerst kunnen gelooven, wanneer de Schrift niet meer voor ons stond, als één organisch geheel, waarin van het begin tot het einde dezelfde Geest leeft en getuigt, en waarin dus onmogelijk eene onoplosbare weêrspraak kan voorkomen tusschen de verschillende getuigenissen, die de boden des Geestes ten aanzien van den CHRISTUS doen hooren. Voorzeker, „niemand kent den Zoon dan de Vader." Maar zouden wij de bekende uitspraak des Heeren niet juist naar zijne bedoeling verstaan, wanneer wij in dezer voege haar aanvullen: niemand kent den Zoon dan de Vader, en wien de Vader het zal willen openbaren, gelijk Hij zoo even gezegd had, „nie-

mand kent den Vader dan de Zoon, en wien de Zoon het zal willen openbaren?" Was zulke eene innerlijke openbaring des Vaders, van die door vleesch en bloed wèl te onderscheiden, niet aan PETRUS ten deele gevallen vòòr Hij den CHRISTUS beleed, en zou de Heer zijnen PETRUS op deze zijne belijdenis hebben zalig gesproken, indien Hij, de Hartenkenner, niet tevens geweten had, dat de zoon van JONA eene welligt nog weinig ontwikkelde, maar toch zeker in de hoofdzaak juiste voorstelling met zijne betuiging verbond? Ofschoon Hij toen geene nadere bepaling van het gesprokene vroeg, zou zij daarom thans overtollig zijn, waar iedereen dezelfde woorden herhalen kan in den meest tegenstrijdigen zin? Zouden dan de latere, meer diepzinnige voorstellingen van zijnen persoon, die zijne Apostelen straks aan zijne geloovigen geven, in zijne schatting òf noodeloos zijn geweest, òf weinig beduidend? Kan men ernstig herhalen: hoe JEZUS Gods Zoon is, weten wij niet, zonder ondankbaar te vergeten, dat de Heer dien naam niet maar onverklaard heeft gebruikt, maar herhaalde en ondubbelzinnige aanwijzing gaf, hoe Hij begeerde, dat die naam zou opgevat worden? Is dan de geschiedenis, bepaaldelijk van de vier eerste eeuwen des Christendoms, die den persoon des Heeren tot middelpunt van het scherpzinnigst onderzoek maakten, slechts eene geschiedenis van hoogmoed en dwaasheid geweest? Hebben alle pogingen, door de uitstekendste mannen der kerk en der wetenschap, ten allen tijde beproefd, om dieper in te dringen in het heilig geheim van zijn wezen en werken, zelfs het minste niet bijgedragen om over het hoe zijner betrekking tot den Vader eenig nader licht te verspreiden? — Wij hebben niets meer te zeggen, om op eene redenering te antwoorden, die de meest mogelijke onbestemdheid van voorstelling met een ootmoedig beroep op het eigen woord van den Heer zou willen dekken en aanprijzen. Afkeeriger dan wij kan wel niemand zijn van de poging, om willekeurig

over de grenzen te treden, die eene meer dan menschelijke hand in deze eerste helft van ons aanzijn aan al ons kennen en weten gesteld heeft. Maar onze traagheid moest nog grooter dan onze bescheidenheid zijn, indien wij door de gedachte, dat wij toch niet alles verklaren kunnen, ons schroomvallig terughouden lieten, om althans iets dieper dan het meest oppervlakkige af te dalen. Het woord: „ niemand kent den Zoon, dan de Vader," kan ten hoogste slotsom, maar nimmer hinderpaal van een vernieuwd, geloovig-wetenschappelijk onderzoek zijn!

„ Maar is het niet overbodig" — zoo luidt eene derde bedenking — „ bij vernieuwing een punt te bespreken, dat immers reeds lang voor ieder Christen uitgemaakt is? Moet het nog na achttien eeuwen onderzocht en beslist worden, wat van den persoon en het werk des Heeren te denken? Hij zelf heeft zich zoo ondubbelzinnig verklaard, dat voor den waarlijk onbevooroordeelde geene onzekerheid meer mogelijk is. Zijne Apostelen hebben, in verschillende vormen, een antwoord gegeven, waarin thans het geloof moet berusten. Eene gansche wolke van getuigen, beide in de strijdende en de zegepralende kerk, roept luide des Heeren heerlijkheid uit. Nog staat die „ pilaar en vastigheid der waarheid," te midden van den nimmer rustenden, maar ook nimmer zegevierenden wederstand. Haar nog eens te willen bewijzen, is het niet even goed, alsof men een fakkel ontstak, om bij haar schemerend licht den glans der zon te aanschouwen?" — Zalig, in zeker opzigt althans, wie in onzen veelzins bewogenen tijd nog ter goeder trouw zoo kan spreken. Wij eerbiedigen zijn geloof, maar wijken van zijne zienswijze af. Voorzeker, het Christologisch vraagstuk behoeft niet in dien zin besproken te worden, als of het nog nimmer, bevredigend in de hoofdzaak, was opgelost, en zonder vernieuwde behandeling bij voortduring onzeker zou

blijven. Maar reeds de aanhoudende strijd, die op dit gebied wordt gevoerd, kan ten bewijze verstrekken, hoever men tot nog toe van genoegzame eenheid verwijderd bleef. Wat voor het geloof overtollig schijnt, kan tegenover ongeloof en twijfelzucht nog altijd wenschelijk wezen. Ja, ook het geloof kan een onderzoek, gelijk wij bij vernieuwing beginnen, tot zijne bevestiging en ontwikkeling in geenen deele ontbeeren. Zal het in waarheid zelfstandig zijn, het moet gedurig zijnen schat weder heroveren op vijandelijk grondgebied, en gehandhaafd worden tegen wel niet nieuwe, maar toch gedurig vernieuwde en vermeerderde tegenspraak. Eerst waar het op die wijze telkens wordt verfrischt en verhelderd, kan het zijne vertroostende en heiligende kracht in steeds klimmende maat openbaren. Gelijk een krachtige wind over de wateren zweeft, die anders door stilstand bederven, zoo moet de geest van een grondig en onafhankelijk onderzoek gedurig op den geloovige rusten, zoo zijn geloof in waarheid „geest en leven" zal zijn. Die zijn geloof in CHRISTUS als een erfgoed uit den voortijd bewaart, zonder dat het hem behoefte is, dien schat te overzien, te vermeerderen, te beveiligen tegen elke vermetele hand, verkrijgt weldra een dood kapitaal, in plaats van een rentegevenden schat. Ook hier is een voortgezette strijd de van God verordende weg tot een zeker en gezegend behoud. Daarom moet de Christenheid van elke eeuw haar geloof in den CHRISTUS uitspreken, handhaven, verdedigen op die wijze, met die wapenen, tegen die vijanden, waarop het tegenwoordige wijst. En zoo weinig het aan óns gegeven zal worden, de geloofsbelijdenis op te stellen, die het onderzoek van alle volgende eeuwen als binnen een toovercirkel beperkt, even zoo weinig betaamt het hem, die bij zijn geloof ook kennis wil voegen, om blindelings en onvoorwaardelijk te berusten in wat het voorgeslacht als waarheid heeft aangenomen. Geloofsge-

meenschap met de ééne, heilige, algemeene, Christelijke Kerk, zij heeft hooge waarde, als zij op eigen onderzoek en overtuiging gegrond is: zij wordt een bedeksel der schande, waar de traagheid het nadenken schuwt. Maar zou ook in ons Vaderland het woord van een scherpzinnigen Deen niet van toepassing zijn: „te voren mogt men zich te spoedig op het absolute weten verheffen, maar thans is menigeen wat al te vroeg in het geloof absoluut (1)?" En wie heeft meer regt tot voortgezet onderzoek, en van wiens onderzoek kan men rijper vruchten verwachten, dan van hem, voor wien het geloof, niet enkel slotsom, maar ook grondslag van geheel dat onderzoek zijn zal?

„Toch is het uiterst onraadzaam" — zoo voert men ons eindelijk tegen — „dat onderzoek thans op nieuw te beginnen. Gij zult uwe voorstelling van den CHRISTUS bouwen op het fundament der heilige Schrift. Maar weet gij niet, hoe deze grondslag in onze eeuw meer dan ooit ondermijnd is geworden, en zelve bevestiging noodig heeft, aleer zij zooveel kan dragen? Gij wilt het licht der kennis van CHRISTUS voor veler oogen helpen verspreiden. Maar vreest gij niet, dat in onzen tijd daaraan meer dan immer de toorts der tweedragt ontstoken wordt? Kunt gij ééne schrede op dit grondgebied zetten, zonder struikelblokken voor uwen voet te ontmoeten, en ééne uitspraak doen hooren, die niet dadelijk hevige, ligt bittere wederspraak uitlokt?" Indien ééne, wij erkennen het, deze bedenking zou ons bijna voor de opgevatte taak doen terugtreden. Hoe gelukkig intusschen, dat zij, hoeveel waarheid ook bevattende, toch niet de volle waarheid doet hooren! En bovendien, het antwoord is spoedig gegeven. Moest een vernieuwd onderzoek naar den persoon en het werk des Heeren uitgesteld worden, tot alle vragen naar oorsprong, geloofwaardigheid en gezag der

(1) MARTENSEN.

Bijbelschriften bevredigend opgelost waren, wie zegt ons, wanneer het eindelijk ter goeder ure zou komen? Te minder echter wordt zulk een uitstel vereischt, waar reeds aanvankelijk bleek, hoe niet weinige bedenkingen der nieuwste kritiek slechts schijnbaar van historischen, wezenlijk van dogmatischen aard zijn en op een standpunt geuit, dat in zijnen aard onverzoenlijk tegenover het geheele Christendom staat. Bovendien gaan reeds de dagen voorbij, dat het eerbiedwaardig gebouw der heilige Schrift in ruwe sloopershanden gevallen scheen. Nog onder de droevige gevolgen van het tijdperk der ontkenning en bestrijding gebukt, zijn wij toch ook een ander tijdperk, dat der herstelling en der voortgaande ontwikkeling ingetreden. De stroom der ongeloovige kritiek, die voor eene wijle het heilig land der Schrift overdekte, begint reeds zigtbaar te ebben, maar gelijk de Nijl in Egypte, laat hij achter zich een vruchtbare slib, waardoor de akker des Godsrijks te beter bebouwd worden kan. — Voorzeker, wie in onze dagen de Christelijke leer aangaande den CHRISTUS ontwikkelen en handhaven wil, zal bij weêrklank ook weêrspraak ontmoeten. Maar die weêrspraak, waar zij zich althans tot eene grondige behandeling der zaken zelve bepaalt, kan slechts voor de waarheid voordeelig, en in geen geval voor haren verdediger schadelijk zijn. Wie echter, gelijk wij, niet zoozeer de scherpe bestraffing der dwaling, als wel de kalme ontwikkeling der waarheid ten doel heeft; wie, ook waar hij tegenover anderen staat, geene personen, maar enkel gevoelens, en ook deze met geen andere wapenen, dan die der waarheid en der liefde bestrijdt; wie gereed blijft van allen te leeren en zijne dwaling te erkennen, zoodra hem die overtuigend wordt aangetoond, mag welligt met eenige vrijmoedigheid hopen, dat hij niet slechts genade bij God, maar ook gunst bij menschen zal vinden. En verbieden ook menschenkennis en ervaring die hoop boven mate te kweeken, zelfs bij hare gedeeltelijke teleur-

stelling is de arbeid nog ver van vergeefs. Wat andersdenkenden niet overtuigt, kan onpartijdige aanschouwers tot inlichting strekken, twijfelenden tot zekerheid brengen, geloovigen in hunne overtuiging versterken. Naarmate onze tijd minder gestemd is tot en gunstig voor een rustig wetenschappelijk onderzoek, heeft hij er juist te grooter behoefte aan.

Wij staan, na al het gezegde, gereed om nader rekenschap van onze plannen en wenschen te geven bij het onderzoek, dat wij heden beginnen.

Behalve door andere middelen kan de kennis van CHRISTUS vooral langs twee onderscheiden wegen verhelderd en uitgebreid worden. Of door eene geregelde behandeling der geschiedenis van zijn leven en werken op aarde, waarbij de Evangelische verhalen geordend, overeengebragt, verklaard, verdedigd en als verschillende deelen van één heerlijk geheel in elkander gevoegd worden. Of door onderzoek en ontwikkeling van dat alles, wat ons aangaande zijn persoon en zijn werk geopenbaard is geworden; met andere woorden door Biographie en door Christologie. Het valt in het oog, dat de laatstgenoemde taak nog meer dan de eerste omvat. Wie het leven van JEZUS beschrijft heeft met de aardsche verschijning des Heeren; wie de Christologie zal bearbeiden heeft met den persoon en het werk des Verlossers in al zijnen omvang te doen. Gelijk wij vroeger het eerstgenoemde gewaagd hebben, zoo gorden wij thans tot het laatste ons aan. Ons doel met de hier volgende bladzijden is: eene aanschouwelijke, op de Schrift gebouwde voorstelling van hetgeen de Heer reeds vóór zijne menschwording was, zich hier op aarde betoond heeft, nog in den hemel voortgaat te zijn, en zich eenmaal aan het einde der eeuwen zal openbaren te wezen. — Christologie (leer aangaande den CHRISTUS) is zeker voor zulk

een onderzoek wel de meest voegzame naam, schoon wij dadelijk opmerken, dat hier meer onder dien titel gegeven wordt, dan tot dusver gewoonlijk het geval geweest is, en gereedelijk toestemmen, dat die benaming in zeker opzigt onjuist blijft. Christologie toch kan, naar de letter des woords, slechts betrekking hebben op den historischen persoon, die voor achttien eeuwen uit MARIA geboren werd. Voor zijne menschwording was onze Heer wel Gods Zoon, maar niet de CHRISTUS, de met den heiligen Geest gezalfde Koning van Israël. Maar die zwarigheid zou ook op andere namen gedrukt hebben: de benaming Theanthropologie, bijv. (de leer aangaande den Godmensch), die ons een oogenblik voor den geest zweefde, zou evenmin op den Logos, vòòr zijne menschwording, toepasselijk zijn. En bovendien is het genoegzaam bekend, dat men met het woord Christologie, minder aan de oorspronkelijke beteekenis dan aan het doorgaand gebruik van den kunstterm indachtig, gewoonlijk bedoelt de geheele leer omtrent den persoon en het werk van Hem, die in de volheid des tijds, als de CHRISTUS op aarde geleefd heeft.

Het standpunt, van waar dit ons onderzoek uitgaat, is geen ander dan dat van een onbepaald en onvoorwaardelijk Schriftgeloof. De Heilige Schrift des ouden en des nieuwen Verbonds is ons, bij het onderzoek naar den CHRISTUS, zoowel de zuivere kenbron, als de onfeilbare toetssteen der waarheid. De Schriften des ouden Verbonds beschouwen wij uit hetzelfde oogpunt, als waaruit het ons, zuiver historisch blijkt, dat zij door den Heer en zijne Apostelen beschouwd zijn geworden. De woorden, die wij alzoo van MOZES en de Profeten vernemen zullen, ten aanzien van Hem, die het einde is, beide der Wet en des Gezigts, zijn ons woorden Gods, in den eerlijken zin van het woord. Aangaande de Schriften des Nieuwen gelooven wij, dat de eigen beloften des Heeren, wier historische

geloofwaardigheid langs een' anderen weg voldoende bewezen kan worden, ons volkomen regt geven om hare schrijvers te houden voor mannen Gods, gedreven door den heiligen Geest. Bij wettige gevolgtrekking passen wij alzoo op het nieuw Verbond toe; wat PAULUS van het oude verklaart: „geheel de Schrift — van God ingegeven!" Die ingeving staat voor ons als een feit, waarvan het dat boven allen twijfel verheven is, al is het tot nog toe aan de Dogmatiek niet gelukt, op elke vraag aangaande het hoe bevredigend antwoord te geven. Doch, het kan hier onze roeping niet zijn, naar de juiste bepaling van het begrip der Inspiratie te zoeken. Genoeg, dat het beginsel voor geheel ons volgend onderzoek vaststaat „dat de Schrift niet gebroken kan worden." Wij plaatsen ons dus niet tegenover haar als regters en meesters, maar zetten ons, aan de voeten van Profeten en Apostelen als leergierige discipelen neder. Wat met de Schrift strijdt, wordt aanstonds door ons verworpen; wat door haar gepredikt wordt, ook dan, wanneer het ons bekrompen inzigt te boven gaat, als onomstootelijke waarheid begroet; slechts wat bij wettige gevolgtrekking uit haar kan afgeleid worden, voor iets meer dan bloote gissing gehouden.

Zijn ons alzoo de heilige Schrijvers onfeilbare tolken der waarheid, voor wier welgestaafd gezag wij ons buigen, het is er echter ver van verwijderd, dat wij hen als blinde of lijdelijke werktuigen des heiligen Geestes beschouwen. De uitspraken der eeuwige waarheid, die zij doen hooren, hebben tevens een historisch karakter. Daarom moeten ook hunne uitspraken, niet als onzamenhangende orakels alleen naar de letter opgevat, maar in het licht van hunnen tijd, in verband met hunne persoonlijkheid, in zamenhang met het groot geheel der Openbaringen Gods worden beschouwd en behandeld. De menschelijke rede ziet bij die beschouwing zich geroepen tot eene dubbele taak. Zij moet vooreerst het

verspreide verzamelen, het schijnbaar tegenstrijdige vergelijken, het onderwijs der verschillende Bijbelschrijvers zooveel mogelijk vereenigen tot een zamenhangend geheel. Zij moet, ten tweede, door het geloof in CHRISTUS voorgelicht en bestuurd door den heiligen Geest, het onderwijs der Schrift zooveel mogelijk trachten te doorgronden, tegen wederspraak te verdedigen, naar de bedoeling van den Heer te ontwikkelen, en in zijne eigenaardige waarde en voortreffelijkheid aan te prijzen. Zij moet alzoo bevorderlijk zijn aan het hooge doel, dat wij aanwezen, om namelijk den Christen te leiden tot die wetenschap des geloofs, die den volwassenen in CHRISTUS betaamt. Daarentegen mag haar, onzes inziens, het regt niet toegekend worden, om hare beschouwingen over het wezen en de diepten der Godheid boven het woord der Schrift te doen gelden. Eerst moet de wijsbegeerte hare bevoegdheid, beter dan tot dus ver bewijzen, om op het grondgebied der bovenzinnelijke waarheid geheel op eigen gezag te beslissen, eer zij eischen kan, dat aan hare afwisselende uitspraken meer waarde gehecht worde, dan aan het Woord, dat tot in eeuwigheid blijft. Wij wenschen bovendien voor het gevaar beveiligd te blijven, dat hetgeen door ons op hechte gronden als historisch zeker erkend wordt, door haar nog eenmaal als wijsgeerig ondenkbaar, en daarom onmogelijk, verworpen of ligt geacht worde. In één woord, wij kiezen het standpunt van PAULUS, die de wijsheid der wereld, waar zij tegen het Evangelie zich aankant, veroordeelt als dwaasheid bij God, maar tevens de dingen wenscht te weten, die ons van God zijn geschonken (1).

Hoofdbron voor ons onderzoek is dus, natuurlijkerwijze, de Schrift. Ook spreekt het van zelf, dat het Nieuwe verbond boven het Oude staat, en dat in het

---

(1) 1 COR. II: 12—14.

eerstgenoemde de uitspraken van den Heer zelven boven alles stem en gezag hebben, schoon wij in het belang eener geregelde behandeling de Bijbelschriften in hare gewone volgorde opslaan. Van het harmonisch gebouw der Schrift ontgaat alzoo geen enkele steen aan ons oog, schoon natuurlijk die, waarop de naam van CHRISTUS het leesbaarst is ingegrift, in onze schatting de edelsten zijn. Gelijk het Goddelijk gezag, zoo wordt ook de echtheid, ongeschondenheid, geloofwaardigheid der Bijbelschriften in het algemeen stilzwijgend voorondersteld bij ons onderzoek. Bedenkingen van dezen aard zullen, voor zooveel het noodig is, te harer plaatse opzettelijk worden ter sprake gebragt.

Slechts een enkel woord over een drietal bronnen van ondergeschikte beteekenis. Allereerst is het bekend, dat behalve de gewijde, ook oude Christelijke schrijvers meer dan één berigt aangaande den Heer hebben medegedeeld. Men weet insgelijks, dat zelfs Joodsche, Muhammedaansche en Heidensche getuigenissen aangaande den Heer zijn gegeven. Wij achten het overbodig te herhalen, wat wij reeds vroeger aangaande inhoud en waardij dezer berigten gezegd hebben (1). Ofschoon geenszins gering te schatten, kunnen zij echter in geene vergelijking gebragt worden met den onafzienbaren rijkdom van getuigenissen, die de Schrift aangaande den CHRISTUS doet hooren. Het volgt bovendien uit den aard der zaak, dat zij voor het zuiver historisch doel van den Biograaf nog van hooger beteekenis zijn, dan voor het Christelijk-dogmatisch onderzoek, dat de Christoloog bedoelt en beproeft.

Ten anderen kunnen wij ook aan de geschiedenis der Christelijke Kerk geene hoogere plaats, dan onder de bronnen van den tweeden rang toekennen. Het is ons niet onbekend, dat beroemde Godge-

(1) Zie Leven van JEZUS, I, § 15, 16.

leerden ook in ons vaderland, de geschiedenis van het Godsrijk, als voortdurende Openbaring van den Heer der gemeente gedacht, eene bron zijner kennis noemen, nagenoeg gelijk te stellen met het Evangelie des nieuwen Verbonds. Maar hoe gereed ook, om de voortdurende werkzaamheid van den Heer in de door Hem gestichte Kerk te erkennen, wij blijven huiverig, om twee bronnen nevens elkander te plaatsen, zoo hemelsbreed onderscheiden. De Evangelische geschiedenis toont ons het beeld van den Heer in al zijne zuiverheid, door geloofwaardige getuigen geteekend en boven al, wat gebrekkig en zondig is, oneindig verre verheven. De kerkelijke geschiedenis daarentegen doet ons, ja, den Geest van CHRISTUS aanschouwen, maar gedurig in aanraking met en bezoedeld door den onheiligen geest dezer wereld. Het echt Christelijke in de ontwikkeling van het Godsrijk op aarde kan slechts van het niet-Christelijke juist onderscheiden worden wanneer het aan de getuigenis der Schrift omtrent den CHRISTUS getoetst wordt. Wordt onze historische kennis van den Heer ook verhelderd door hetgeen de geschiedenis der kerk ons van zijn wezen en werken doet zien, wij vernemen toch door die geschiedenis niets betreffende Hem, wat wij niet in beginsel reeds van zijne getuigen vernamen, die in de Schrift tot ons spreken. Wel behoeft het naauwelijks aanwijzing, dat voor onze kennis van het leven des Heeren in zijne gemeente ons oog niet slechts gevestigd moet zijn op wat de Schrift ons verkondigt, maar ook op hetgeen de geschiedenis, als ter opheldering en bevestiging der Schrift, ons zonneklaar doet aanschouwen. Maar altijd handhaaft toch uit den aard der zaak het beschreven Woord Gods zijne hoogverhevene plaats, ook boven hetgeen de geschiedenis met onwraakbaar gezag ons verkondigt.

Een derde bron, uit welke, nevens de Schrift, de kennis van den Heer is te putten, is ongetwijfeld de

Christelijke levenservaring. Hoe zou het mogelijk zijn, dat CHRISTUS eene gestalte kreeg in het hart, zonder dat even daardoor ook het oog werd ontsloten, om zijne heerlijkheid in helderder glans te aanschouwen? Het zij verre, verre van ons, de bron der ervaring gering te schatten, waaruit juist eene zelfstandige, levende, vruchtbare kennis des Heeren in ruime mate zal voortvloeijen. Wij noemen elke voorstelling van CHRISTUS onvolledig, dood en onnut, die zich niet tot het standpunt der betuiging verheft: „wij hebben Hem zelve gehoord en weten, dat deze waarlijk is de CHRISTUS, de Zaligmaker der wereld"! Maar deze Christelijke ervaring of bevinding van des Heeren verlossende kracht, is toch aan de ééne zijde slechts de bevestiging en verzegeling van hetgeen ons de Schrift Hem aangaande op iedere bladzijde leert. En aan den anderen kant heeft ook die Christelijke levensondervinding gedurige vergelijking met, toetsing aan, zuivering door de uitspraken van het onfeilbaar Evangelie van noode, om zich niet op het dwaalspoor van mysticisme en geestdrijverij te verliezen. Eene kenbron, die alzoo zelve wederom naar eene andere en hoogere beoordeeld moet worden, kan, hoe onschatbaar op zichzelve van waarde, slechts onder de ondergeschikte bronnen geplaatst worden.

Het gezegde brengt ons als van zelve tot de opgave, hoe wij het voorgenomen onderzoek inrigten. Het zal zich in twee hoofddeelen splitsen. Het eerste draagt ten opschrift: de getuigenis der Schrift van den CHRISTUS. Allereerst, komt de Christologie des Ouden Verbonds hier in aanmerking, zooals die voornamelijk gevonden wordt in de Wet, de Psalmen, de Profeten van Israël.

Ten tweede, de Christologie van JEZUS zelven, zijne eigene verklaringen omtrent zijn persoon en werk, eerst zooals die in de Synoptische Evangeliën, vervol-

gens, zooals die bij JOHANNES voorkomen, eindelijk zooals deze beiden in hoogere eenheid moeten worden te zamengevat.

Eene derde plaats komt toe aan de Christologie der Apostelen, waarbij de Petrinische, Paulinische, Johanneïsche uitspraken ons zoovele hoofdpunten aanbieden, rondom welke al het overige gemakkelijk kan worden zamengegroept.

Maar hebben wij alzoo, in nog ruimer zin dan waarin die aanvankelijk werd bedoeld of verstaan, den wenk des Meesters gevolgd, om de Schriften te onderzoeken, die van Hem getuigen, dan is nog slechts het eerste gedeelte van onzen veel omvattenden arbeid ten einde. Het ontledend (analytisch) deel moet door een zamenvoegend (synthetisch) gevolgd; met andere woorden, de steenen, tot dus ver bijeengebragt en gerangschikt, moeten gebezigd worden tot éénen harmonischen bouw. Het beeld vanden CHRISTUS naar de Schrift, zoo wordt daarom ons tweede hoofddeel betitelt. Het geeft ons den Heer zelven te zien, gelijk het eerste ons alle getuigenissen Hem aangaande vernemen liet, en biedt ons eene geheele reeks van beschouwingen, gelijk ons eerste deel in drie onderdeelen gesplitst.

Eerst slaan wij den eerbiedigen blik op den Zone Gods vóór zijne menschwording. Wij vragen, op grond van al wat de Schrift ons deed hooren, naar hetgeen wij mogen vaststellen van de betrekking des Zoons tot het Goddelijk wezen; tot de schepping; tot de menschheid; tot het Israëlitische volk. Waar alzoo de kring van ons onderzoek gedurig naauwer getrokken werd, naderen wij aan het punt, waarop het Goddelijke met het menschelijke in persoonlijke verbindtenis treedt, en willen, ten tweede, CHRISTUS in het vleesch leeren kennen, minder nog alleen van de historische, dan wel vooral van de historisch-dogmatische zijde. De vrijwillige menschwording

van Hem, die vóór alle dingen bestond; de aardsche verschijning van het vleeschgeworden Woord; de diepe vernedering van Hem, die dienen wilde, waar Hij had kunnen gediend worden; de aanvankelijke verhooging van den door lijden Volmaakte, zullen achtereenvolgens, in haren eigenen aard en in betrekking tot geheel de persoonlijkheid des Verlossers en het plan der verlossing beschouwd, onze opmerkzaamheid trekken. Het laatstgenoemde onderdeel, dat met de hemelvaart eindigt, zal tevens den weg tot eene derde afdeeling banen. De Godmensch in heerlijkheid maakt haar hoogheilig onderwerp uit. In heerlijkheid zal Hij zich aan ons geloofsoog vertoonen, zooals Hij leeft en werkt in den hemel, verhoogd aan de regterhand Gods; zoo als Hij daar heerschende zich openbaart en zijne beeldtenis afdrukt in het gemoed van alle de zijnen; zooals Hij voortdurend komt in de wereld, waarin Hij zijn koningrijk opriglt; zooals Hij eindelijk in zijne wederkomst op de wolken verschijnen, de dooden opwekken, het oordeel houden, en het voltooide Godsrijk den Vader zal overgeven. Eerst waar de Christocratie weder overgaat in zuivere, volmaakte Theocratie, vindt de Christologie haren natuurlijken eindpaal.

Meer in bijzonderheden worden inrigting en gang van onzen arbeid bepaald, door het doel, dat wij ons bij dit onderzoek voorstellen. Dat doel is evenmin streng wetenschappelijk, als het louter stichtelijk is. Noch de opbouw der wetenschap op zichzelve, noch de verrijking onzer reeds zoo rijke stichtelijke letterkunde was het ideaal, dat ons voor den geest heeft gezweefd. Wij wenschen resultaten van wetenschappelijk onderzoek aangaande den persoon en het werk van den Heer in populaire vormen mede te deelen. Die mededeeling kan overbodig geacht worden voor tolken der wetenschap, die zich ligt betere hulpmiddelen ter be-

schikking gesteld zien, en ongeschikt voor min ontwikkelde Christenen, die meer noodig hebben om met melk, dan met vaste spijzen gevoed te worden. Maar tusschen beiden ligt een ruime kring van leergierige lezers, voor welke vroeger ervaring ons leerde, dat wij niet vruchteloos arbeidden. Gedachtig aan de roeping van den Evangeliedienaar, om bepaaldelijk voor de gemeente des Heeren te werken, sloegen wij op die breede schare het oog, die, gelijk THEOPHILUS ten tijde van LUCAS, „de zekerheid wenscht te kennen der dingen, waarin zij eens onderwezen is." Niet weinigen, die bij de vatbaarheid ook behoefte hebben om toe te nemen in de kennis van Hem, die de weg is, de waarheid, het leven, en die tot bereiking van dat doel zich gaarne de moeite van een aaneengeschakeld en opzettelijk onderzoek der Schriften getroosten. Hen stelden wij gaarne ons voor, ons boek in de ééne, de Schrift in de andere hand, om zelve te onderzoeken, of deze dingen alzoo zijn, die wij hun aangaande den CHRISTUS verkondigen. Welligt is die kring ruim genoeg, om ook aanstaande Godsdienstonderwijzers, toekomende Heidenboden, jeugdige en eerstbeginnende Evangelieverkondigers op te nemen. Wij wenschen althans ons zoo uit te drukken, dat wij door allen verstaan worden, en ons te bevlijtigen, om voor velen nuttig te zijn.

Met dit doel voor den geest hebben wij ons bepaald ten regel gesteld, alle noodelooze vertoon van geleerdheid te vermijden, en de taal, niet der school, maar des levens te spreken. De deskundige zal het, hopen wij, kunnen bespeuren, dat wij meer dan oppervlakkig bekend zijn met den arbeid van anderen op Christologisch gebied, en zelfstandig gebruik gemaakt hebben van het licht, door talrijke voorgangers in onderscheiden eeuwen en landen ontstoken. Maar voor de lezers, die wij ons voorstelden, was niets minder noodig dan eene breede lijst van aanhalingen uit Schrijvers, hun in het geheel

niet of alleen bij name bekend. Wij deelen niet den gang, maar slechts de slotsommen van opzettelijk onderzoek mede, en wel verre van ons in eene òf slaafsch afhankelijke òf bepaald vijandige verhouding tot iemands arbeid te plaatsen, vragen wij eenvoudig eene plaats nevens anderen, die wij reeds vroegtijdig geleerd hebben, uitnemender dan ons zelven te achten. Tegelijk moet deze onze arbeid ter voortzetting, mogt het zijn ook hier en daar ter aanvulling en verbetering strekken van hetgeen wij vroeger, bijna al te vermetel, door eene uitvoerige bewerking van het Leven van JEZUS beproefden. In stede der Slotverhandeling, waarin wij toen beloofden, het Goddelijk geheel nog eenmaal uit bepaalde oogpunten te overzien, ontvangt men thans eene Christologie, aangelegd op vrij wat breedere schaal. Mogt zij eene goede plaats vinden in den uitgebreiden kring, waarin de genoemde arbeid onzer jeugd met liefde en lust werd ontvangen! Mogt menigeen, die hem in Christelijke ontwikkeling vooruitstreeft, op goeden grond van den Schrijver getuigen kunnen, dat de jaren, die tusschen het één en het ander onderzoek liggen, met al hetgeen zij hem bragten en namen, voor zijnen eigenen geestelijken wasdom niet zijn verloren geweest! Intusschen blijft deze Christologie, vergeleken met het vroegere, een werk op zich zelf, en verlangt ook geheel als zoodanig beschouwd en beoordeeld te worden.

Mogt nog nadere voorafgaande aanwijzing noodig zijn, zij behoort tot de bijzondere Inleidingen, die ter harer plaatse, deze algemeene vervangen. Wat overigens bij den aanvang van het Leven van JEZUS gezegd is, behoeft, voor zoover het zich laat toepassen op deze Christologie, niet in het breede herhaald te worden. Ons zelven bewust, dat wij niet onze eigene eer, maar die des Heeren bedoelen, slaan wij met vernieuwde opgewektheid de hand aan den arbeid. Het doel, dat wij be-

oogen, is het hoogste, dat zich hier beneden bereiken laat: maar die ook slechts voor één zoekend oog het licht van de Zon der geregtigheid in heller glans mag doen pralen, heeft niet vruchteloos zijne plaats op aarde bekleed. Talloos vele, wij weten het, zijn de moeijelijkheden, die aan eene waardige vervulling der opgevatte taak zijn verbonden, en menigvuldig de vereischten, waarvan niet één in hem mag gemist worden, die zich opmaakt, om ook langs dezen weg van zijnen Heer te getuigen. De echte Christoloog zou vurig als een PETRUS, scherpzinnig als een PAULUS, diep gemoedelijk als een JOHANNES moeten zijn, en ook dan nog stof tot de klagt vinden: niet, dat ik het alrede verkregen heb! Maar wij weten ook, dat een arbeid des geloofs, op lager standpunt beproefd, daarom nog niet zonder zegen zal blijven, en bij het drukkend besef van eigen' zwakheid kennen wij de Bron der waarachtige sterkte. „De waarheid," — het is een treffend woord van ZOROASTER — „is geen plant dezer aarde": wat voegt haar priester meer, dan een biddenden blik naar omhoog?

De oudheid fabelt, dat op Egypte's klassieken grond, in de nabijheid van het vermaarde Thebe, een kolossaal standbeeld was opgerigt, uit gitzwart marmer vervaardigd. Wanneer de avond gedaald was, of de nacht zijn sluijer over het aardrijk gespreid had, stond de steenkolos, stom als het graf. Maar zoo dikwijls de morgenstraal der opgaande zon op het marmeren Memnonsbeeld viel, dan scheen het, of een hooger leven daarin was nedergedaald, en een zachte, maar welluidende toon, als uit zijn steenen harte geweld, ruischte over den linker Nijloever henen. Treffend beeld voor den mensch, die anderen op CHRISTUS wil wijzen! Ja, dan eerst als een lichtstraal van „de Opgang uit de hoogte" hem diep in de ziel is gevallen, kan hij toonen van lieflijkheid en kracht doen weerklinken, die natrillen in anderer harte, terwijl hij anders òf magteloos zwijgen moet,

òf een' treurigen wanklank veroorzaakt. Daarom houde ook bij dit onderzoek de lezer niet op voor den Schrijver, gelijk de Schrijver voor zijne lezers te bidden, „dat de God van onzen Heer JEZUS CHRISTUS, de Vader der heerlijkheid, aan beiden geve den Geest der wijsheid en der openbaring in zijne kennis." En is het een wijduitgestrekt plan, waarvan wij de grondlijnen trokken, met geringe wijziging rijst thans de zielzucht van den Prins onzer nieuwere dichteren uit het diepst onzes harten (1):

„Verlosser, zie, zie neêr op dit vermetel pogen!
„Begunstig 't, is 't iets meer dan ijdelheid en logen!
„Maar stijgt het stouter, dan eens Christens Godsvrucht past,
„Verstoor het uit genade, en leg mijn waanzin vast!

(1) BILDERDIJK, Ondergang der eerste wereld.

DE GETUIGENIS DER SCHRIFT VAN DEN CHRISTUS.

I.

CHRISTOLOGIE VAN HET OUDE TESTAMENT.

Bewijzen, dat CHRISTUS de Beloofde Verlosser is, dat is, naast het bewijs voor het bestaan van God en de onsterfelijkheid der ziel, wel het gewigtigste van alle bewijzen, en ik zie niet in, hoe men uit historische studie en geleerdheid een grooter gewin kan bekomen.. LEIBNITZ.

I.

ALGEMEENE BESCHOUWINGEN.

„Wat dunkt u van den CHRISTUS"? Naauwelijks rigten wij ons met die vraag tot de Godsmannen, die in de Schrift tot ons spreken, of het is ons, als zien wij den Heer zelven ons met uitgestrekte hand heenwijzen naar de rolle van Wet en Profeten, terwijl Hij de verklaring herhaalt, die Hij eenmaal aan de Joden deed hooren: deze zijn het, die van Mij getuigen! Inderdaad, mogen de boeken des ouden Verbonds geenszins den voornaamsten rang onder de kenbronnen van den persoon en het werk des Heeren bekleeden, naar JEZUS' eigen woord verdienen zij echter eene bijzondere plaats in ons onderzoek, en reeds hun hooge ouderdom geeft hun regt op de eerste stem, waar in geleidelijke volgorde het vraagstuk behandeld zal worden. Zal intusschen het huis, dat wij optrekken, niet op een zandgrond gevestigd zijn, het is noodig, ons vooraf op het regte standpunt bij geheel onze beschouwing te plaatsen. Daartoe strekke een voorloopig onderzoek, dat zooveel noodig is, stilstaat bij

het oude Verbond;
de profetie van het oude Verbond;
de Messiaansche profetie van het oude Verbond.

Het oude Verbond! Naauwelijks maken wij ons gereed het te openen, om daarin de Goddelijke getuigenis aangaande den CHRISTUS te zoeken, of wij vinden ons gedrongen, tegen twee gevaarlijke klippen te waarschuwen, waarop de Christenheid reeds tallooze malen heeft schipbreuk geleden. Overdrevene waardeering des ouden Verbonds wordt de eene, partijdige geringschatting des ouden Verbonds wordt de andere genaamd. Het eerste verschijnsel treffen wij bij niet weinigen aan, die de eerste en grootste helft der Schrift in ieder opzigt met de tweede gelijkstellen, den weg des heils even helder in de eene, als in de andere aangeduid vinden, en zonder eenige bedenking de bewijzen voor de Christelijke waarheid om strijd ontleenen uit de boeken van oud en nieuw Testament. De zoodanigen zien om de hoogere éénheid der Schrift de verscheidenheid van bedeeling voorbij, miskennen de hemelsbreedte, die het morgenrood van de middagzon scheidt, en loopen zelfs gevaar het eigenaardig karakter des Evangelies, in onderscheiding van wet en profetie, ten deele uit het oog te verliezen. Tegenover hunne eenzijdigheid spreken wij terstond het beginsel uit: geene voorstelling van het verband tusschen oud en nieuw Verbond kan de ware zijn, waarbij niet te gelijk het wezenlijk onderscheid tusschen deze beiden erkend wordt. — Maar even weinig mogen wij het oog sluiten voor eene andere, niet zeldzame en tevens meer gevaarlijke dwaling. Het is de partijdige geringschatting des ouden Verbonds, maar al te dikwijls ook bij zulken te vinden, wien men overigens op hun standpunt, noch eerbied voor CHRISTUS, noch ingenomenheid met het Evangelie ontzeggen kan. Hare sporen vindt men reeds bij de Manichaeën en Marcionieten der oude kerk, die den Jehova des ouden Verbonds in eene vaak onverzoenlijke tegenstelling plaatsten tegen den God en Vader onzes Heeren JEZUS CHRISTUS, ja, geheel die vroegere openbaring als het werk van

een boozen, vijandelijken ondergod voorstelden; bij de Socinianen der zestiende eeuw, die in onderscheiding van het schriftuurlijk standpunt der Hervormers de lezing van het oude Verbond voor Christenen wel nuttig, maar niet noodzakelijk noemden, en als het ware gewelddadig de banden van één reten, die beide deelen der Schrift zoo innig aan elkander verbonden; en om niet meer te zeggen, bij zoovele nieuwere Godgeleerden der vorige en der tegenwoordige eeuw, die het oude Verbond als kenbron der Goddelijke waarheid geheel op den achtergrond plaatsen, MOZES niet veel hooger dan, indien ook werkelijk boven MAHOMED schatten, en de voorstellingen des ouden Verbonds bijna uitsluitend beschouwen, als behoorende tot een kinderlijken, onmondigen leeftijd des menschdoms, boven welks geringe ontwikkeling het zich thans geheel verheven mag achten. Tegenover zulk eene ondankbare miskenning van het profetisch woord, dat zeer vast is, behoudt de uitspraak van den kerkvader hare onverminderde kracht: het nieuwe Verbond schuilt in het oude; het oude wordt openbaar in het nieuwe. Bij zulk eene willekeurige scheiding van wat God zelf ten naauwst heeft vereenigd, wint men niet anders, dan dat het oude Verbond onbegrijpelijk, het Nieuwe, van dezen zijnen historischen grondslag losgescheurd, weldra ongeloofelijk wordt.

Vraagt men naar het éénig ware oogpunt, waaruit de Christen het oude Verbond moet beschouwen, het wordt door den Apostel PAULUS ons aangewezen, wanneer hij (1) van eene heilige Schrift spreekt, van God ingegeven, nuttig tot wederlegging, tot leering, tot verbetering, tot onderwijzing, die naar de regtvaardigheid is; eene Schrift, die, in één woord, wijs kan maken tot zaligheid, door het geloof in CHRISTUS JEZUS. Het is hier de plaats niet, om

(1) 2 TIM. III: 16.

zelfs in breede trekken eene streng afgeslotene theorie aangaande het Goddelijk gezag des ouden Verbonds te ontwikkelen. Genoeg, wanneer wij een' Apostel gelooven, van wien het feitelijk blijkt, dat hij door JEZUS zelven geroepen en met hooger licht was omstraald, dan noemen wij met hem geheel de Schrift — zoo toch staat er letterlijk, en uit het voorafgaande blijkt, welke bepaalde Schrift hij bedoelt — van God geblazen, d. i. ontstaan door regtstreeksche, Goddelijke inwerking op de mannen, die haar te boek gesteld hebben. Hare veelzijdige en bestendige belangrijkheid ook voor den discipel des Heeren is, naar het oordeel van denzelfden Apostel, boven alle bedenking verheven. Maar, wat hier vooral niet mag voorbijgezien worden, eerst door het geloof in CHRISTUS JEZUS kan zij alzoo wijs tot zaligheid maken. Met andere woorden, men moet haar lezen met een oog, door het geloof geleid en verhelderd, om de ware wijsheid, die tot zaligheid leidt, uit hare woorden te leeren. Het oude Verbond wordt ons alzoo een eerbiedwaardig gebouw, met kronkelende gangen en statige bogen en raadselachtige opschriften, maar een tempel, waarin het licht uitsluitend van boven moet vallen. CHRISTUS zelf is dat licht, bij welks glans wij den loop der gangen ontdekken, de zamenvoeging der bogen bewonderen, de geheimzinnige teekens ontcijferen. En zoo, men gevoelt het reeds, wordt bij alle verscheidenheid de hoogere éénheid van oud en nieuw Verbond openbaar. Van beiden is de persoonlijke CHRISTUS het middelpunt, en in beiden klinkt ons Hem aangaande eene Goddelijke getuigenis tegen. Ook in het oude Verbond vinden wij het onfeilbaar Woord Gods, en de waarde zijner verschillende deelen wordt bepaald door de min of meer verwijderde betrekking, waarin zij tot den CHRISTUS geplaatst zijn. Hij, de hoop der oude, de roem der nieuwe bedeeling, treedt voor ons, niet minder in de profetische, dan in de Apos-

tolische Schrift, en gelijk JESAJA in het lied der Seraphijnen den éénen hemelling aan den anderen een onophoudelijk: heilig, heilig, heilig, hoort toeroepen, zoo is het nieuwe Verbond de versterkte weêrgalm der toonen, die in het oude weêrklinken. Nogeens, wie dezen zamenhang loochent, maakt slechts de eerste helft der Schrift onbegrijpelijk, terwijl de tweede ongeloofelijk wordt. Wie dezen zamenhang inziet, moge geheel de Schrift een heiligdom noemen, en het heilige der Heiligen eerst vinden in het nieuwe Verbond, het oude zal hem echter niet minder dan de Voorhof en het Heilige in dezen tempelhof wezen!

Wel is het er verre van daan, dat wij het eeuwig onderscheid tusschen oud en nieuw Verbond gering zouden achten. Hoe zouden wij het kunnen, zonder tegen den geest van PAULUS zelven te handelen, die beiden als letter en geest, als bediening der verdoemenis en der regtvaardigheid, als het vergankelijke en blijvende tegenover elkander gesteld heeft (1)? Wij weten het, zoo groot is dat onderscheid, als tusschen schaduw en wezen, tusschen maanlicht en zonlicht, tusschen bloesem en vrucht. In het oude Verbond — het is naar waarheid gezegd — staat de heiligheid, in het nieuwe de liefde Gods op den voorgrond. Hier spreekt de Heer voornamelijk in stormwind, aardbeving en vuur, daar komt Hij in het suizen eener verkwikkende stilte ons tegen. Hier wordt kennis van zonden gewekt, daar vergeving van zonden geschonken. Hier is de geest der dienstbaarheid, wederom tot vreeze, daar de geest der aanneming tot kinderen heerschende. Hier is de hoop des eeuwigen levens voor de meesten verborgen, en voor de besten wel vast, maar niet helder: daar is leven en onverderfelijkheid voor aller oog in het verrassendst daglicht geplaatst. Hier klinkt de toon des

(1) 2 COR. III: 6—11.

verlangens: „och of Gij de hemelen scheurdet, dat Gij nederdaaldet"; daar die der blijde verrukking: „wij hebben zijne heerlijkheid aanschouwd." Hier wordt de middelmuur des afscheidsels opgetrokken, daar ter neder geworpen. Hier in één woord wijst alles vooruit, daar integendeel alles terug, en — wederom vooruit, naar eene nog niet ontsluijerde toekomst. Maar dat verschil, het vertoont zich slechts als strijd aan ons oog, zoo lang wij het buiten alle verband tot den CHRISTUS beschouwen. Naauwelijks treedt het oude Verbond voor ons oog, als aankondiging van den nog aanstaanden Verlosser, gelijk het nieuwe de verkondiging van den reeds verschenenen is, of boven elke verscheidenheid straalt ons hoogere overeenstemming tegen, en het blijkt bij vernieuwing, met hoeveel regt een Christenwijze verklaren kon: „in JEZUS CHRISTUS lost zich elke wederspraak volkomen bevredigend op" (1).

Vragen wij nog meer bepaald naar de betrekking, waarin het oude Verbond tot den CHRISTUS geplaatst is, wij kunnen het zijne aankondiging, afschaduwing en voorbereiding noemen. Door al de kronkelgangen van het eerbiedwaardig gebouw zien wij den gouden draad der voorspellingen loopen, die te voorschijn getreden uit de schaduwen van het verloren Paradijs, uit de wateren des zondvloeds weder opduikt, de verwachting van verschillende geslachten en eeuwen aan elkander verbindt, en slechts schijnbaar afgebroken door de woestijn van Arabië en de vlakten van Babel, eindelijk in het land der belofte de kribbe van Bethlehem aan den verbeurden levensboom vasthecht. Afschaduwing van CHRISTUS, wij vinden ze in die personen, die gebeurtenissen, die instellingen des ouden Verbonds, waarop, gelijk wij later vernemen zullen, de Schrijvers van het nieuwe ons wijzen, als schaduwen van toeko-

(1) PASCAL.

mende goederen. Voorbereiding eindelijk voor zijne komst zien wij in al de lotgevallen der menschheid, die ons deze Schrift doet aanschouwen; in de afzondering, leiding, vorming, bewaring van geheel het Israëlietische volk; in de wet meer bijzonder, die als tuchtmeester tot CHRISTUS de bewustheid van zonde verlevendigt, en het verlangen naar verlossing doet rijzen; in de verschijning en werkzaamheid van die mannen eindelijk, die door God waren uitverkoren om als herauten van een beteren tijd de natie op de verschijning van den aanstaanden Verlosser te wijzen. Het is bepaaldelijk op deze laatste, dat wij, naar het door ons gemaakte bestek, de aandacht thans vestigen moeten.

Dat er voorspellingen voorkomen in de Schriften des ouden Verbonds zal ons, na al het gezegde, wel minst van allen verwonderen. Geheel Israël was een volk der hoop en des verlangens naar eene betere toekomst, ja, met alle zijne instellingen en lotgevallen mag het ééne groote profetie van de volheid der tijden genaamd worden. Intusschen is het profetisme op zichzelf een zoo merkwaardig verschijnsel, dat eenige opmerkingen desaangaande volstrekt noodzakelijk zijn, ter voorbereiding van een onderzoek, dat zich over geheel eene reeks van voorspellingen uitstrekt.

Israëls Profeten — naauwelijks hebben wij hunne achtbare rei gadegeslagen met iets meer dan oppervlakkigen blik, of wij worden weldra overtuigd, dat zij een geheel éénig verschijnsel in de geschiedenis der menschheid vertoonen. Geen dichters, geen wetgevers, geen wigchelaars der oudheid, die met hen op ééne lijn zijn te plaatsen. Een stand als den hunnen kon men slechts aantreffen in een eigenlijk gezegden theocratischen staat, waarin Jehova, de oppermagtige koning, van tijd tot tijd buitengewone dienaren uitzond. In zijnen naam had MOZES dan ook de belofte doen hooren, dat de Heer zelf

door zijne Profeten gedurig zijn wil en raad aan het uitverkoren volk zou bekend maken. Met SAMUËL begint die reeks van gezanten, die tegenover den afval der koningen, de letterdienst der priesters, en de zedeloosheid des volks met kracht hunne stem deden hooren. SAMUËL en NATHAN, ELIA en ELIZA, JESAJA en DANIËL, welke gestalten! Geen wonder, voorwaar, dat naast de wet, ook de profetie de roem en de kroon van Israël was. „Wij zien onze teekenen niet en er is geen Profeet meer, noch iemand bij ons, wie weet hoe lang," zoo klaagde het later, waar het van den vaderlandschen grond was verdreven (1).

Maar welk eene voorstelling hebben wij ons dan eigenlijk van zulke Profeten te maken? Het oude antwoord, dat zij gezonden werden „om toekomende dingen te voorspellen," zal wel niemand, die nadenkt, voldoen. Oneindig uitgestrekter was de roeping, die aan Israëls Profeten was aangewezen. Op den onveranderlijk gelegden grondslag der wet voortbouwende, moesten zij de Godsregering handhaven en het volk helpen ontwikkelen, opdat het voor zijne grootsche bestemming zou rijpen. Het meest algemeene denkbeeld, dat wij ons naar de Schrift van een Profeet moeten vormen, is wel dat van een vriend en gunstgenoot Gods, die meer dan andere stervelingen in persoonlijke gemeenschap met den Oneindige leeft. In dien zin wordt reeds ABRAHAM in de oude oorkonde een Profeet des Heeren genaamd (2). Maar de Oneindige is tevens de levende God, die zich persoonlijk aan den mensch openbaart; de Alwetende, die zelf de geheimen van tijd en toekomst doorgrondt, en deze, zoo het Hem behaagt, aan zijne dienaars ontdekt. „Hij openbaart diepe en verborgene dingen; Hij weet wat in het duister is, en het licht woont bij Hem (3)."

(1) PSALM LXXIV: 9. (2) GEN. XX: 7.
(3) DANIËL II: 22.

Daarom werd reeds vroegtijdig in het dagelijksch spraakgebruik onder Israël een Profeet een Ziener genoemd (1): voor zijn verhelderd oog werd ontdekt, wat voor den zinnelijken blik was verborgen. Hij peilde het inwendig wezen der dingen, waar anderen aan den uitwendigen schijn bleven hangen. Hij zag in het tegenwoordige de kiemen van eene voor anderen nog onzigtbare toekomst. Ja, waar het God behaagde, daar werden hem verborgenheden der toekomst onthuld, die buiten alle regtstreeksch verband tot het tegenwoordige stonden. „Nieuwe dingen deed Jehova hooren, voor zij nog uitsproten" (2). Als op een verheven wachttoren geplaatst, zagen de Profeten het wolkenfloers scheuren, dat den verren gezigteinder voor anderer blikken bedekte. Hun geest leefde zelfs meermalen geheel in die toekomst, terwijl hun voet op den vasten bodem van het tegenwoordige stond. Voorspellingen deden zij van tijd tot tijd hooren, d. i. bepaalde aanwijzingen van nog toekomstige zaken, die zich langs geen' natuurlijken weg vooraf berekenen lieten, omdat zij door de tegenwoordige wel in stilte voorbereid werden, maar daaruit geenszins volstrekt noodzakelijk voortvloeiden.

Vraagt men naar den oorsprong der kennis van het toekomende, die de Profeten vertoonden? Ook hier moeten wij ons tegen twee meeningen aankanten, die vroeger of later niet zelden voorgedragen en omhelsd zijn geworden. De eene, het gevoelen van hen, die deze kennis uit het natuurlijk vermogen verklaren, in iederen mensch tot zekere hoogte aanwezig, om nu en dan, bijna instinctmatig, de verborgenheden der toekomst te raden; uit een duister besef (Ahnung) van wat later te wachten stond, in hunnen geest, ten gevolge van bepaalde omstandigheden, slechts iets hooger dan gewoonlijk ontwikkeld. Zoo weinig wij vergeten, de verhoogde vat-

(1) 1 SAM. IX: 9. (2) JES. XLII: 9.

baarheid (receptiviteit) der Profeten voor de heilsontdekkingen Gods in al hare kracht te doen gelden, zoo zeer behooren wij vast te houden, dat de bron van het licht, voor hun oog over den dag der toekomst verspreid, niet van binnen, maar van boven ontsprong, en dat alzoo hunne wetenschap niet uit menschelijk voorgevoel (divinatie), maar uit Goddelijke openbaring (patefactie) geboren werd. — Maar evenmin mogen anderen op onze toestemming rekenen, die de Profeten als bloot lijdelijke werktuigen van den Geest des Heeren beschouwen. Wel werkte de Geest, die later in de Apostelen woonde, op de Profeten met schier onwederstaanbaar vermogen. „De leeuw heeft gebruld: wie zou niet vreezen; de Heere, Heere heeft gesproken, wie zou niet profeteren," zoo roept de herder van Thekoa uit (1). „Heer, Gij zijt mij te sterk geweest en hebt overmogt. Ik zeide: ik zal zijner niet meer gedenken en niet meer in zijnen naam spreken, maar het werd in mijn hart als een brandend vuur, besloten in mijne beenderen, en ik bemoeide mij om het te verdragen, maar ik kon niet," zoo moet later JEREMIA belijden (2). Door dien Geest intusschen werd hunne individualiteit niet vernietigd, maar bewaard, ontwikkeld, gelouterd, verheerlijkt. Getuigt alzoo de inhoud hunner orakelen van hemelsche voorlichting, de vorm blijft den stempel van ieders bijzondere omgeving en eigenaardige persoonlijkheid dragen. Welk een afstand bijv. tusschen de hooge vlugt van een JESAJA en den diep weemoedigen toon van een JEREMIA; tusschen de stoute beeldspraak van een HABAKUK, en de meer kalme, bijna zeiden we prozaïsche toespraak van een HAGGAÏ en MALEACHI! Maar ook, welke geheel andere menschen en welke geheel andere tijden!

Onderzoekt men al verder naar den aard der kennis, die de Profeten van de toekomst verkregen, zij was,

(1) AMOS III: 8. (2) JEREM. XX: 7—9.

meenen wij, de vrucht eener van God gewerkte aanschouwing. De Geest, die hen boven de grenzen van tijd en ruimte verhief, toonde hun de verborgene dingen, ongeveer op gelijke wijze, als Jehova aan MOZES op Nebo het land der beloften onthulde, verder dan de natuurlijke blik het kon meten (1). Wij hebben ons daarom de Profeten voor te stellen, als verkeerende bij de aanschouwing der toekomst, in hooge verrukking van zinnen, die zij vervolgens trachtten weder te geven in woorden, hun door den Geest des Heeren geleerd. Het werd in de eerste eeuwen der Christenheid meermalen opgegeven als het kenteeken van een echten Profeet, dat hij, niet gelijk een heidensch waarzegger in ekstatischen toestand, maar met volkomen helder verstandsbewustzijn moest spreken (2). Daarbij zag men echter geheel het buitengewone van den toestand voorbij, waarin de mannen Gods door den Geest der voorspelling gebragt werden, en vergat, hoe blijkens het voorbeeld van NATHAN (3) de Geest juist het tegenovergestelde van hun verstandelijk nadenken inzien en verkondigen kon. De getuigenis, die de Schrift ons daarenboven aangaande MOZES doet hooren (4) „dat de Heer tot Hem van mond tot mond sprak en door aanzien, niet door duistere woorden," in tegenoverstelling van meer gewone Profeten „aan wie Hij zich door een gezigt of een droom zou bekend maken," leidt ons tot eene geheel andere voorstelling. Bij het ontvangen van de openbaring der toekomst trad, vergissen wij ons niet, de gewone verstandelijke reflectie voor eene hoogere intuitie terug, en inwendig werden de mannen Gods geheel verplaatst op het tooneel der gebeurtenissen,

---

(1) DEUT. XXXIV: 4.

(2) Volgens EUSEBIUS, H. E. V. 17 schreef zekere MILTIADES een opzettelijk boek ten bewijze, dat een Profeet niet in ekstatischen toestand orakelen moest.

(3) 2 SAM. VII: 3, 8.

(4) NUM. XII: 5—8.

die zij hunnen tijdgenooten verkondigen moesten. Vandaar, dat zij al, wat zij aanschouwen, ook als werkelijk tegenwoordig zich voorstellen. Zoo juicht JESAJA, niet „een kind zal geboren, een zoon zal gegeven worden," maar „een kind is ons geboren, een zoon is ons gegeven!" (1) Het begrip en de bepaling van tijd wordt meestal in hunne beschrijving der naderende toekomst gemist, omdat zij hare geheimen, niet in den tijd, maar enkel in de ruimte aanschouwen. (Enkele chronologische aanduidingen, die bij DANIËL, JEREMIA of anderen voorkomen, moeten zelve als vrucht eener bijzondere Goddelijke openbaring op dit punt aangezien worden). Zoo onderscheiden wij ook bij den blik op den sterrenhemel, niet naauwkeurig den verschillenden afstand, waarop verschillende sterren van onze aarde verwijderd zijn, en vinden hemellichten, waarvan het een ons duizende mijlen meer nabij dan het andere staat, bijéén aan den donkeren trans. Op hunnen eenzamen wachtpost aanschouwen Israëls Profeten de geheele landstreek, die voor hunne blikken zich uitbreidt, maar zien aan den verren gezigteinder hoogten nevens elkanderen staan, die in de werkelijkheid door eene wijde tusschenruimte van elkander gescheiden zijn. — Van daar tevens de betrekkelijke onvolledigheid van wat zij aangaande de toekomst berigten: zij aanschouwen die niet in al hare lijnen en kleuren, maar slechts voor zoover de bewegelijke schilderij door hooger hand voor hun oog werd ontrold. Geen Ziener zou geaarzeld hebben, de ootmoedige belijdenis van een Apostel als de zijne over te nemen: „wij kennen ten deele en wij profeteren ten deele." — Maar van daar ook de eigenaardige vorm, waarin zij hunne uitzigten in het verschiet aan anderen mededeelen. Of wie heeft het niet opgemerkt, zelfs bij den meest vlugtigen blik op de Schrift? Poëzij is het

(1) JES. IX: 5.

kleed, waarin het gevleugeld woord der profetie gewoonlijk uitgedoscht wordt, en waar de mannen Gods vaak in ééne perspectivische voorstelling zeer verschillende personen en zaken en tijden bijeen vatten, spreken zij in beelden en vormen, kennelijk de vrucht, niet van het koelzinnig redenerend verstand, maar van eene magtig ontgloeide verbeelding, schoon voor het overige uit hunne naaste omstandigheden en omgeving ontleend. Trouwens, dit laatste werd niet alleen gevorderd door de wetten der zielkunde — ook op dit grondgebied gaat God wel mystisch, doch niet magisch te werk — maar het was bovendien tot regt verstand hunner profetiën onmisbaar noodzakelijk. De waarheid moest in een kleed worden voorgesteld, waarin zij het oog van dikwijls zeer weinig ontwikkelde tijdgenooten kon trekken en op hunnen geest de gewenschte indrukken nalaten: eene opmerking, hoe eenvoudig ook, te dikwijls vergeten door hen, die eene letterlijke vervulling der profetie in alles begeeren, vergetende, dat de profetische beloften der toekomst naar de vatbaarheid en behoefte van het tegenwoordige moesten ingerigt zijn. — Van daar, om niet meer te noemen, de duisterheid, die aan voorspellingen noodzakelijk eigen is, afgezien van het licht, dat daarover bij de vervulling verrijst. Zij zijn als het ware tafereelen, met gloeijende Oostersche verwen geteekend, van welke het vóór de vervulling vaak onmogelijk kan uitgemaakt worden, wat slechts tot de inkleeding behoort, wat tot het eigenlijk wezen der zaak. Ook voor de Profeten zelve had, op grond van het genoemde verschijnsel, het woord, dat zij overbragten, niet zelden eene zeer duistere zijde. Van een visioen, waarvan hun de sleutel door God zelven niet werd in handen gegeven, bleef hun gewoonlijk de beteekenis donker. Zoo verhaalt DANIËL (1), dat hij het boek, waarin zijn ge-

(1) Hoofdstuk XII: 4—9.

zigt was vervat, tot den laatsten tijd verzegelen moest, terwijl hij zelf weldra liet volgen: „ dit hoorde ik, maar ik verstond het niet, en ik zeide: mijn Heer, wat zal het einde zijn van deze dingen", zonder dat overigens zijne vraag op volkomen bevredigende wijs werd beantwoord. Geen wonder, dat naar een veelbeteekenenden wenk des nieuwen Verbonds (1) geene profetie van eigene uitlegging is, maar dat de heilige menschen Gods, door den heiligen Geest gedreven zijnde, die hebben gesproken, met andere woorden, dat de Profeten niet zelve, ten ware het hun insgelijks werd geopenbaard, konden uitleggen, wat zij op hooger aanblazing, in heilige verrukking voorspelden. Iets dergelijks mogen wij uit eene gelijksoortige Apostolische verzekering afleiden (2), dat zij namelijk „ van de zaligheid in CHRISTUS ondervraagd en onderzocht hebben, onderzoekende op welken of hoedanigen tijd de Geest van CHRISTUS, die in hen was, betuigde en te voren getuigde het lijden, dat op CHRISTUS komen zou en de heerlijkheid, daarna volgende." Hoe men toch voor het overige deze merkwaardige uitspraak van PETRUS ook opvatte, zij zou ongegrond of onbeteekenend zijn, indien er niet uit mogt afgeleid worden, dat de Profeten zelve in de dingen, die hun van verre getoond werden, iets vonden, dat voor hun verstandelijk nadenken duister bleef en hun de stof tot opzettelijk en voortgezet onderzoek bood. Trouwens, hoeveel zij ook voorzien hadden van de genade, waarin de geloovigen roemden, het had hun opzettelijk moeten geopenbaard worden, „ dat zij niet zichzelven, maar ons bedienden deze dingen."

Vraagt men eindelijk naar de kenteekenen, waaraan zich ware van valsche Profeten en profetiën door tijdgenoot en nakomelingschap onderscheiden lieten, men bedenke, vooreerst, dat bijzondere Godsgezanten niet

(1) 2 PETRI I: 21. (2) 1 PETRI I: 10.

zelden met wonderkracht toegerust waren, ten bewijze, in wiens naam zij verschenen; ten tweede, dat, bij de mogelijkheid ook van schijnwonderen, door valsche Profeten verrigt, de overeenstemming met de voorschriften der Mozaïsche wet een kenteeken bleef, waarvan het gemis voldoende was om een bode der toekomst als bedrieger kenbaar te maken (1); en eindelijk, dat de uitkomst ook hier de natuurlijke en in sommige gevallen de éénige proefsteen voor de waarheid eener voorspelling en het gezag van een Ziener moest zijn. Zoo staafde de dood van HANANJA, dat niet deze leugenprofeet, maar alleen JEREMIA in den naam des Heeren gesproken had (2).

Het gezegde, hoe onvolledig op zichzelf, heeft ons tot eene derde, voorbereidende beschouwing, van zelve den weg gebaand. De Messiaansche profetiën des ouden Verbonds moeten in het algemeen onze opmerkzaamheid trekken, voor wij die in bijzonderheden ontvouwen.

Dat er werkelijk in het oude Verbond eigenlijk gezegde voorspellingen aangaande den persoon en het werk des Heeren te vinden zijn, kan niet betwijfeld worden, zoo men althans op Christelijk standpunt, het gezag van het nieuwe laat gelden. Om slechts uit één Evangelie — het derde — op enkele proeven te wijzen, stippen wij het volgende aan. Waarom juicht MARIA bij het vooruitzigt der geboorte van JEZUS? „Omdat God gedachtig is zijner barmhartigheid, gelijk Hij gezworen heeft aan ABRAHAM en zijn zaad, in der eeuwigheid (3)." Waarom looft ZACHARIA den Heer, die zijn volk bezocht en DAVIDS huis heeft verhoogd? Zoo vervult Hij, wat Hij gesproken heeft door den mond

(1) DEUT. XIII: 1, 2. JES. VIII: 22. (2) JER XXVIII: 17.
(3) LUC. I: 54, 55.

zijner heilige Profeten van den beginne der wereld (1). En JEZUS zelf, naauwelijks treedt Hij het eerst als leeraar te Nazareth op, of Hij knoopt zijne prediking vast aan een woord van JESAJA, en spreekt: „heden is deze Schrift voor uwe ooren vervuld (2)." Nog den laatsten avond van zijn vernederd leven is het: „ik zeg u, dat nog dit, dat van Mij geschreven is, moet volbragt worden (3)." En naauwelijks treedt Hij, na zijne opstanding, den kring zijner Discipelen binnen, of al wederom klinkt de verzekering: „dit zijn de woorden, die Ik tot u sprak, als Ik nog met u was, namelijk, dat het alles moest vervuld worden, wat geschreven is in de Wet van MOZES en de Profeten en Psalmen." (4) Nemen wij met beroemde uitleggers aan, dat de Heer, met het oog op de gebruikelijke Schriftverdeeling der Joden, den laatstgenoemden bundel als eerste boek van het derde hoofddeel — de zoogenaamde Hagiographa — aanhaalt, dan zien wij, dat Hij niet slechts het oude Testament in het algemeen als woord der voorzegging beschouwt, maar Messiaansche voorspellingen vindt in elk van zijne drie bijzondere deelen. Tegenover dergelijke uitspraken — gemakkelijk waren die mede te deelen in oneindig grootere mate — mag de verzekering, door het ongeloof ook nog in onze dagen herhaald, dat er in het oude Testament in het geheel geene Messiaansche voorspellingen voorkomen, bepaald antichristelijk heeten (5). Te belangrijker echter wordt nu de vraag naar de merkteekenen, waaraan zulke profetiën onderkend kunnen worden.

Die kenteekenen vinden wij allereerst in inhoud en toon van sommige voorspellingen zelve. Wanneer het

---

(1) LUC. I: 70. (2) LUC. IV: 21.
(3) LUC. XXII: 37ª. (4) LUC. XXIV: 44.
(5) Ten overvloede vergelijke men nog JOH. I: 43, 45. V: 39, 46. LUC. X: 23, 24. XXIV: 25, 27. HAND. III: 20—24. VII: 52. X: 43. XXVI: 23. XXVIII: 28. ROM. XVI: 25, 26.

blijkt, dat daarin een persoon wordt beschreven, wiens eigenschappen die van den voortreffelijksten en hoogstgeplaatsten mensch ver overtreffen, en een rijk wordt geteekend, zooals het onder een aardschen vorst niet bestaat en uit den aard der zaak niet bestaan kan, dan worden wij als van zelve geleid om te denken, dat de Profeet niemand anders bedoelde, dan Hem, die het einddoel is van alle vroegere bedeelingen Gods. Dat te meer, wanneer oude joodsche uitleggers, nog niet door partijdigen haat tegen de Christenen weggesleept, zulk eene plaats ondubbelzinnig van den Messias verklaard hebben. En hoezeer de profetische toon gewoonlijk hoog is en waardig, zoo zullen wij met nog grooter vrijmoedigheid eene aankondiging van het Messiaansche heil te gemoet zien, wanneer de taal des Zieners van de allerhoogste vlugt des dichters getuigt, terwijl de inhoud zijner voorstelling op een heil zonder grens of wederga wijst. Men beoordeele naar dezen maatstaf de zeventwintig laatste hoofdstukken van JESAJA's Orakelrol — om slechts één voorbeeld uit velen te noemen — en men zal zich weldra, reeds uit de beschouwing der profetie op zich zelve overtuigen, dat het uitzigt op Messiaansche tijden en zegeningen, in verschillende vormen, gedurig en duidelijk doorschemert. — Zoo zal het profetisch lied van JESAJA: „een kind is ons geboren, een zoon is ons gegeven, en men noemt zijn naam Wonderlijk, Raad, Sterke God, Vader der Eeuwigheid, Vredevorst" ons onwillekeurig stemmen om aan het sieraad en de kroon van DAVIDS stamhuis te denken, ten ware dan dat iemand op de vraag, of zulk eene hulde, aan een anderen koning gebragt, niet afgodisch zou moeten genaamd worden, ons niet slechts verzekeren, maar ook aantoonen kon, dat zulke namen, opgevat in al de kracht van die woorden, naar waarheid aan een anderen koning konden en mogten toegekend worden. Nog wordt dit bewijs

uit den inhoud der voorspellingen zelve versterkt, wanneer het blijkt, dat andere voorzeggingen, waarmede zij eene kennelijke overeenkomst vertoonen, niemand anders dan den Messias bedoelen.

Een tweede kenteeken, het valt van zelf in het oog, wordt gevonden in de overeenkomst van enkele geschiedenissen des nieuwen met voorzeggingen des ouden Verbonds. Er hebben feiten plaats gehad in de volheid des tijds, die nimmer wedergade vonden en zich ook wel nimmer zullen herhalen. Wie denkt hier niet aan de wondervolle geboorte en het onvergelijkelijk leven, aan de diepe vernedering en de luistervolle verhooging des Heeren? Er zijn woorden gesproken onder het oude Verbond, die, zoo zij ook al een begin van vervulling gekregen hebben in andere personen of uitkomsten, echter in al hunne volheid en kracht op niets minder kunnen teruggebragt worden, dan juist op die geheel éénige feiten. Wij tellen geene voorbeelden op, daar plaatsen als JESAJA LIII, PS. II, CX en anderen, hier terstond iedereen voor den geest zweven. Zou het niet uiterst gedwongen zijn, voor zulke plaatsen nog een andere verklaring te zoeken, dan die in den loop der gebeurtenissen door God zelven is gegeven geworden?

Eindelijk. Indien wij alleen met de orakelen van het oude en de gebeurtenissen van het nieuwe Testament bekend gemaakt waren, dikwijls zou het ons, bij het lezen van het eerste, kunnen gaan als den Kamerling, die in verlegenheid uitriep: ik bidde u, van wien zegt de Profeet dit, van zichzelven of van iemand anders? Maar, geprezen zij de goedertierenheid Gods, wij hebben meer dan PHILIPPUS, die hem de Schriften verklaarde: wij hebben ook hieromtrent het onderwijs van JEZUS zelven en van zijne door den heiligen Geest verlichte Apostelen. Het onderwijs, dat het nieuwe Verbond zelf ons aangaande de voorspellingen

van het oude doet hooren, zal wel door elken Christen als eene beslissende stem worden aangemerkt, zoo dikwijls hij vraagt, of eene profetische uitspraak al dan niet op den Messias toepasselijk is.

Het is bekend, dat in het nieuwe Testament eene menigte uitspraken van het oude aangehaald wordt, als vervuld in den persoon en het werk, de leer en het voorbeeld, de daden en lotgevallen des Heeren. Wel treffen wij die aanhalingen het overvloedigst aan in geschriften, ten dienste van Christenen uit de Joden vervaardigd, zooals bijv. het Evangelie van MATTHEUS en de brief aan de Hebreën; maar ook in Evangeliën en Brieven, voor Christenen uit de Heidenen bestemd, worden zij geenszins gemist. Ja, de Heer zelf heeft schier elke merkwaardige omstandigheid van zijn leven geplaatst in het licht der heilige Schrift, en veel, dat raadselachtig en aanstootelijk scheen, opgehelderd door een beroep op haar woord. Nu is het: „wèl heeft JESAJA van u geprofeteerd"; dan „hebt gij nooit gelezen"; of wel „wat is het dan, dat geschreven staat", of wederom: „hoe zouden dan de Schriften vervuld worden, die zeggen, dat het alzoo geschieden moet"? Dubbelen nadruk verkrijgen zulke uitspraken, wanneer de Heer of zijne Apostelen verzekeren, dat zij van niemand dan van Hem in al hare kracht kunnen gelden (1). Ongetwijfeld, bij ieder, die gewoon is het wel begrepen gezag van den CHRISTUS zelven en zijne eerste getuigen naar eisch te eerbiedigen, moeten dergelijke uitspraken een beslissenden steen in de schaal van het onderzoek leggen.

Intusschen treft hier een verschijnsel ons oog, dat geen' opmerkzamen Bijbellezer geheel onbekend is gebleven. Menige uitspraak des ouden Verbonds wordt in het nieuwe voorgesteld, als in JEZUS

(1) Zie bijv. HAND. II: 25—32.

vervuld, die geheel op zichzelve beschouwd, eene geheel andere verklaring, niet slechts schijnt te gedoogen, maar ook gebiedend te vorderen. Twee voorbeelden slechts. HOSEA XI: 1 lees ik: „toen Israël een kind was heb Ik hem liefgehad, en uit Egypte heb Ik mijnen zoon geroepen." Zoowel de aard der Oostersche poëzij als het verband der profetische rede verpligt ons, bij dat „mijn zoon" bepaaldelijk te denken aan het Israëlietische volk. En toch hooren wij ons door MATTHEUS verzekeren, na het verhaal van JEZUS' vlugt naar Egypte, dat dit geschied is, „opdat HOSEA's profetie zou vervuld worden" (1), en het blijkt, dat de Evangelist — haast zeiden we, geheel willekeurig — door den „zoon" niemand anders, dan den CHRISTUS verstaan heeft. — PSALM LXIX: 26 hooren wij DAVID een plegtigen vloek uitspreken over laaghartige verraders: „hun paleis zij verwoest, in hunne tenten zij geen inwoner," en wij denken er niet aan, dat hij op iemand anders kan doelen, dan op één zijner misdadige tijdgenooten. En toch hooren wij PETRUS (2) deze zelfde uitspraak, niet slechts overnemen ten aanzien eener geheel andere zaak, maar ook in dezer voege verklaren: „deze Schrift moest wel vervuld worden, welke de heilige Geest door den mond van DAVID voorzegd heeft van JUDAS, die de leidsman geweest is dergenen, die JEZUS vingen." Wij noemen niet meer, omdat tot verduidelijking onzer meening geene volledigheid van opgave noodig is. Talrijke voorbeelden van iets soortgelijks komen iederen lezer bij eenig nadenken terstond voor den geest. Maar zoo zien wij ons tot eene moeijelijke keuze gebragt. Het schijnt, dat wij of, de uitspraken van den Heer en de Apostelen eerbiedigende, de zekere resultaten eener zuiver historische verklaring van het oude Testament moeten opgeven; of deze laatsten vast-

(1) MATTH. II: 15. (2) HAND. I: 16.

houdende, de Apostelen, ja zelfs in sommige gevallen den Heer moeten tegenspreken.

Het heeft, vooral in de laatste honderd jaren, niet aan stemmen ontbroken, die ten gunste van de tweede helft dezer onvermijdelijke tegenstelling beslist en besloten hebben. Zij beweerden, dat hoe wetenschappelijker men het oude Testament onderzocht naar algemeen erkende regels van uitlegkunde, men zich des te minder zou kunnen vereenigen met de verklaringen, die het nieuwe Testament er van geeft. Zij wezen op de gewoonte eener allegorische Schriftverklaring, onder de geleerden van JEZUS' dagen gebruikelijk, en achtten het onbetwijfelbaar, dat de Schrijvers des nieuwen Verbonds, in ieder opzigt kinderen van hunnen tijd, ook hieromtrent op de hoogte hunner eeuw gestaan, of liever in haar bekrompen inzigt gedeeld hebben. Zij willen alzoo, dat men zal ophouden zich te verwonderen, indien ook de Apostelen en Evangelisten de Schrijvers des ouden Verbonds iets anders laten zeggen, dan deze, blijkens de slotsom eener taalkundig-historische Schriftverklaring, werkelijk hebben gezegd. Maar tevens vorderen zij, dat men zich in de uitlegging der profetische Schrift volstrekt niet zal laten binden door de welligt zeer vrome, maar zeker ook zeer willekeurige opvattingen van de Schrijvers des nieuwen Verbonds.

Zullen er wel vele woorden noodig zijn om te toonen, dat zulk een onverzoenlijke strijd tusschen geloof en wetenschap voor beiden doodelijk is? Aangenomen ook al — schoon geen oogenblik toegestemd — dat de Schrijvers van het nieuwe Testament eene geheel verkeerde en willekeurige Schriftbeschouwing hunner dagen gevolgd zijn, blijkt het ons terstond, dat daarmede de zwarigheid niet eenmaal geheel, veel minder nog bevredigend opgelost is. Het valt toch weldra in het oog, dat de Heer zelf tegenover het oude Testament in geene andere houding dan zijne eerste getuigen gestaan heeft,

en dat tegen de wijze, waarop Hij zelf het gebruikt, alzoo dezelfde bezwaren kunnen ingebragt worden, als tegen het licht, waarin zij het geplaatst hebben. Wanneer JEZUS aan den Paaschdisch van JUDAS verzekert (1), dat in hem de Schrift wordt vervuld: „die mijn brood eet, heeft tegen Mij de verzenen opgeheven", terwijl DAVID in den XLI[sten] Psalm stellig niet aan JUDAS gedacht heeft, dan vertoont zich dezelfde zwarigheid, als toen wij zoo even PETRUS een woord uit den LXIX[sten] Psalm hoorden te huis brengen op den verrader des Meesters. En nu rest ons geene andere keuze, dan òf de belijdenis op te geven, dat de Heer de waarheid is, ook waar Hij de Schrift ons verklaart, òf als Discipelen ons aan zijne voeten te zetten, waar wij den diepen zin van het profetisch woord willen peilen. Hoe anderen oordeelen, weten wij niet, maar wij voor ons erkennen gaarne, dat wij liever onze regels van Schriftverklaring herzien, wantrouwen, des noods zelfs wijzigen zouden, dan een oogenblik toe te geven, dat Hij de Schrift niet zou hebben verstaan, die haar onwankelbaar middelpunt is. Waar de Heer de Schrift verklaart, daar voegt zijnen Discipel onbepaald en eenvoudig geloof!

„Zooverre behoeft het niet te komen" — zoo roepen ons sommigen toe. Men houde slechts op, als verklaring van het oude Testament te beschouwen, wat niets dan eene stichtelijke overbrenging en aanwending is. Wanneer JEZUS of de Apostelen zeggen, dat door deze of gene gebeurtenis eene profetische Schrift is vervuld, zij willen er niet anders door aanduiden, dan dat daarop een Schriftwoord uitnemend wel kan toegepast worden, dat echter, naar de oorspronkelijke bedoeling des Schrijvers verklaard en op zichzelf bezien, eene geheel andere beteekenis heeft." Men bemerkt, dat wij

(1) JOH XIII: 18.

hier met het zoogenaamde Accomodatiestelsel te doen hebben, dat vooral onder den invloed van SEMLER en gelijkgezinden ontwikkeld, bepaaldelijk onder de heele en halve Rationalisten in Duitschland, en later ook in ons vaderland, aanbeveling en bescherming gevonden heeft. Dat stelsel verdient lof, voor zoover het eene welgemeende poging mag heeten om het moeijelijk raadsel op zulk eene wijs te ontknoopen, dat noch de zin der profetische uitspraken verwrongen, noch het gezag van den Heer en zijne Apostelen in het aangezigt wordt tegengesproken. Wij willen zelfs niet betwisten, dat enkele aanhalingen des ouden Verbonds in het nieuwe zoo verklaard moeten worden, als de voorstander van het Accomodatiestelsel beweert. In zooverre is er waarheid, zelfs in eene anders gevaarlijke dwaling, maar deze hulde is dan ook de éénige, die wij haar toebrengen kunnen. Of gevoelt men niet, dat men de krachtigste uitspraken des nieuwen Verbonds, aangaande eene zeer bepaalde vervulling der Schrift van het oude, alzoo onbegrijpelijk verflaauwt en verwatert? Sinds wanneer beteekent opdat niets meer dan zoodat, en is de aanwijzing van een opzettelijk doel slechts de aanduiding eener zeer merkwaardige, maar op dit standpunt bloot toevallige overeenkomst en uitkomst? En is het niet uiterst willekeurig, het volzinnig woord „opdat vervuld zou worden" te verstaan, alsof het enkel beteekende: „toen had er iets dergelijks plaats, als die (overigens geheel andere) zaak, waarvan in het O. T. wordt gesproken?" Wordt niet langs dezen weg de hoogere éénheid der verschillende, met elkander vergeleken gebeurtenissen, evenzeer als de organische zamenhang der Schrift, in de schaduw geplaatst? Valt alzoo de kracht van het bewijs voor de Goddelijkheid van het Evangelie, uit vervulde profetiën ontleend, niet geheel of grootendeels weg? Kan men wel voldoende verklaren, waarom Evangelisten en Apostelen zoo dikwijls op

het oude Verbond zich beroepen, als zijne voorspellingen toch eigenlijk geen wezenlijke betrekking hebben tot de zaken, waarmede zij in verband gebragt worden? En indien men geheel het oude Testament alzoo moet buigen en kneden, eer men daarin den CHRISTUS gevonden heeft, heeft het niet juist daardoor voor den Christen zijne grootste waarde verloren?

Dat hebben niet weinige Kerkvaders van vroeger en uitleggers van later' eeuwen gevoeld, en sloegen een nieuwen weg tot oplossing der zwarigheid in. Zij maakten onderscheid tusschen een twee- of meervoudigen zin der heilige Schrift, en beweerden, dat naast de letterlijke een geestelijke beteekenis der profetiën, naast den lageren een hoogere of diepere zin der woorden moest aangenomen en opgespoord worden. Zoo scheen men ongetwijfeld een groot bezwaar te ontgaan, jammer slechts, dat men zich aan grootere blootstelde! Of waar geeft de Schrift zelve ons een wenk, dat hare woorden zulk eene dubbele en meervoudige beteekenis hebben? Waar zijn de onbedriegelijke kenteekenen, waaraan de geestelijke, in tegenoverstelling van de letterlijke bedoeling der Schrijvers onderscheiden kan worden? En hoe zal men, wanneer eenmaal dit beginsel wordt toegelaten, ooit de eigenlijke meening des Geestes op vaste gronden verstaan, en voor vrome spelingen van eigen verbeelding zich wachten?

Men gevoelt reeds, dat een andere weg de onze moet zijn, omdat door al de genoemde hulpmiddelen de ware harmonie tusschen de uitspraken des ouden en de aanhalingen des nieuwen Verbonds onmogelijk kan in het licht gesteld worden. Beginnen wij daartoe met wel te onderscheiden! Niet elk gebruik des ouden Verbonds in het nieuwe moet als eene opzettelijke aanhaling aangezien worden; niet elke aanhaling bewijst, dat de Schrijver in de plaats, die hij aanhaalt, eene dadelijke voorspelling van den persoon en het werk des Heeren ge-

zien heeft. Niet zelden drukt een Evangelist of Apostel zijne eigene denkbeelden uit in de taal van oude dichters of zieners, ten einde alzoo die te kleeden in een waardigen, zijnen lezers gemeenzamen vorm. Zoo is het, wanneer PAULUS de regtvaardigheid, die uit het geloof is, aldus sprekende invoert (1). „Zeg niet in uw hart: wie zal ten hemel opklimmen, of wie zal in den afgrond nederdalen, want nabij u is het woord, in uw mond en in uw hart." Zoo neemt hij woorden over, met geringe verandering uit DEUTERONOM. XXX: 11—14 ontleend, toch wel niet met het doel, om eene historische verklaring der woorden van MOZES te geven, maar om te doen zien, dat het woord des geloofs hetzelfde karakter vertoonde, dat eenmaal bepaaldelijk in de woorden der wet werd geroemd. Zoo zegt hij van de Evangelieverkondigers — om uit hetzelfde hoofdstuk nog een ander voorbeeld te noemen — (vs. 18), „ja, hun geluid is uitgegaan over geheel de aarde, en hunne woorden tot de einden der wereld." Gelijk bekend is, zijn die woorden ontleend uit Psalm XIX: maar zou iemand betwijfelen, of PAULUS heeft zoo goed als ieder geweten, dat DAVID te dier plaatse niet van Evangelieboden gewaagt, die Gods majesteit in het rijk der Genade, maar alleen van hemellichten, die zijne grootheid in het rijk der Schepping vermelden? Zulke plaatsen komen er in menigte voor, en er zal een naauwkeurige blik, zoowel op de wijze der aanhaling als op den geest en het doel der Schrijvers van het N. V. noodig zijn, opdat wij niet, door den klank der woorden misleid, op hun gezag als Messiaansche voorspellingen aannemen, wat zij zelven gewis niet als zoodanig zouden willen aangezien hebben.

Intusschen blijft er nog altijd eene zeer groote menigte van uitspraken over, waaromtrent de geopperde zwarig-

---

(1) ROM. X: 6—8.

heid voortduurt. Zulke bedoelen wij, waarin met zoovele woorden verzekerd wordt: „dat alles is geschied, opdat de Schrift vervuld worde;" of „dit is het, wat gesproken is door den Profeet," of „deze Schrift moest wel vervuld worden" en andere uitdrukkingen meer, die ons heenwijzen ook naar zulke voorspellingen, waarin wij, die geheel op zichzelve beschouwende, welligt geen spoor eener zoodanige hoogere bedoeling ontwaarden. Zooveel staat reeds vast, dat met dergelijke aanwijzingen niet enkel op eene hoogst merkwaardige uitkomst, maar op een Godewaardig doel wordt gewezen, en dat de Heer en zijne getuigen niet slechts eene stichtelijke aanwending, maar eene juiste verklaring van zulk een oud-Testamentisch woord wilden geven. Wat beteekent het echter — zoo moeten wij vragen — dat eene Schrift wordt vervuld? Het geschiedt, wanneer het ge- of voorzegde verwezenlijkt; letterlijk, wanneer hetgeen nog niet of nog niet geheel vol is, gevuld en volgemaakt wordt. Men bemerkt dus, dat de vervulling eener Schrift zoowel op éénmaal volkomen geschieden, als in verschillende trappen en tijdperken bij toeneming plaats vinden kan. In het laatste geval zeggen wij, dat iedere oogenblikkelijke vervulling eener profetie het beeld en de kiem eener latere in zich draagt. Steeds meer is de nieuwere, geloovige wetenschap tot het inzien gekomen, dat het woord „vervullen" in zulk eene elastisch-ideale beteekenis moet opgevat worden. Zoo schrijft een uitstekend Godgeleerde onzer eeuw, in een boek, ten gebruike van beschaafde Christenen ingerigt: „het woord vervullen in deze en soortgelijke plaatsen beduidt niet, dat de aangehaalde Profetentaal eene voorspelling bevat, die alleen in het tegenwoordig geval verwezenlijkt werd. Veeleer bevat elke Goddelijke uitspraak eene gedachte, die vervuld wordt, wanneer haar inhoud zich realiseert in grootere of kleinere mate. Zoo

worden dan alle woorden Gods, die te zamen allen voorspellingen zijn, trapsgewijze steeds heerlijker vervuld, en elke aanvankelijke vervulling, gelijk hier in het Israëlietisch volk, is voorbeeld der latere (1)." Die zoo het denkbeeld van vervullen begrijpt, heeft, meenen wij, den regten sleutel tot verklaring van menig geheimzinnig Schriftwoord in handen: hij staat, waar JEZUS en de Apostelen stonden, op typisch-symbolisch standpunt.

Laten wederom enkele voorbeelden onze meening ophelderen en de juistheid onzer verzekering staven. In een gesprek met zijne Discipelen geeft de Heer de reden op, waarom Hij door parabelen spreekt. De onvatbaarheid van velen onder het volk is oorzaak, dat Hij die leerwijze koos. „En in hen — zegt Hij — wordt de profetie van JESAJA vervuld: met het gehoor zult gij hooren, en geenszins verstaan, en ziende zult gij zien, en geenszins bemerken (2)." De Heer zou op eenmaal moeten vergeten hebben, in wat verband die woorden bij JESAJA geplaatst, en met welke bedoeling zij hem op de lippen gelegd waren (3), zoo Hij had kunnen en willen beweeren, dat de Profeet met die taal de gesteldheid der later levende Joden voorspeld, en niet het karakter zijner eigene tijdgenooten geteekend had; (gelijk trouwens PAULUS zelf ons verzekert) (4). Wat dan, wijst Hij op eene bloot toevallige overeenkomst, die tusschen vroegere en latere Joden bestond? Neen, Hij doet veeleer opmerken, hoe het Joodsche volk zichzelf in verschillende tijdperken van zijn bestaan onveranderlijk gelijk was gebleven, zoodat de vroegeren in zedelijken zin tot typen en symbolen der lateren strekken konden. Men verklare het anders, hoe het mogelijk is, dat de Heer dit Schriftwoord in de schare van Galilea (5), JOHANNES in de Jeruzalemsche

(1) O. VON GERLACH, nieuwe Testament, aant. op MATTH. II: 16.
(2) MATTH. XIII: 14.
(3) JES. VI: 9, 10.
(4) HAND. XXVIII: 25.
(5) MATTH. XIII: 14, 15.

Joden (1), en PAULUS in zijne volksgenooten te Rome (2) vervuld heeft gezien! — Een ander voorbeeld. Slaan wij MARCUS IX: 13 op, wij hooren den Heer van JOHANNES den Dooper, als van den tweeden ELIA gewagen en uitroepen: „Ik zeg u, dat ook ELIAS gekomen is, en zij hebben hem gedaan, al wat zij gewild hebben, gelijk van hem geschreven is." — Hoe, vragen wij, wáár is het dan met zoovele woorden beschreven in het oude Verbond, dat niet slechts de CHRISTUS, maar dat ook zijn wegbereider moest lijden? Den persoon en het werk van den tweeden ELIA vind ik, bijv. bij MALEACHI verkondigd, maar geenszins zijn smaadheid en leed. En toch verzekert de Heer, dat wat hem wedervoer te voren beschreven is! Men verklare het mij, zoo ik niet aannemen mag, dat voor het bewustzijn van JEZUS al wat van den tegenstand tegen vroeger Profeten, onder anderen van ELIA's vervolging door JESABEL, in het oude Verbond is geboekt, tot symbool en type verstrekte van wat er met zijn voorlooper en vriend was geschied!

Op dit standpunt stonden, met Hem, ook zijne eerste getuigen. Daaruit is de vrijheid te verklaren, waarmede zij de Profetische uitspraken aanhalen: kennelijk is het hun niet om de letter, maar om den geest dier oude Orakels te doen. Eerst zoo wordt verklaarbaar, hoe PETRUS — om duidelijkheidshalve nog eenmaal hetzelfde voorbeeld te noemen — in den LXIX^sten Psalm eene voorspelling van JUDAS kon vinden, schoon alles ons dwingt om te denken, dat DAVID aan niemand anders, dan aan een laaghartig tijdgenoot dacht. De Apostel ziet in dien laaghartigen den booze bij uitnemendheid afgeschaduwd, die den Meester aan de vijanden en zijne ziel aan het verderf had verkocht. — Op dit standpunt hebben ook wij ons te plaatsen, wanneer

(1) JOH. XII: 40. (2) HAND. XXVIII: 25.

het ons waarlijk te doen is, om het oude Verbond te verstaan in den geest van den Mond en de eerste Getuigen der waarheid. Of zouden wij meenen, dat hunne beschouwing eene willekeurige was, en vragen: wat waarborgt ons, dat de Schrijvers des nieuwen Verbonds met regt in eenig woord of feit van het oude zulk een voorteeken en zinnebeeld van het latere zagen? Maar ook op die vraag is een bevredigend antwoord te vinden. Vooreerst lag het in geheel den aard der oude bedeeling, dat zij op eene latere heenwees. Zij staat voor ons, als een vastgewortelde en breed getakte boom, waaraan iedere tak weder de vruchtbare moeder is van andere twijgen, terwijl de CHRISTUS moet beschouwd worden, als de kroon van den eeuwenheugenden stam. Hij is het middelpunt van alle, gelijk het eindpunt der vroegere openbaringen Gods. Om zijnent wil, als laatste en hoogste doel, is alles gesproken, geschaduwd, geschied, wat in het oude Verbond is te vinden. Zou het dan willekeurig zijn, wanneer men aanneemt, dat menig Schriftwoord reeds vóór Hem een begin van vervulling erlangd heeft, ja voor het oogenblik zelf, waarop het werd nedergeschreven, een goeden en verstaanbaren zin heeft gehad, en toch eerst in Hem volmaakt, volkomen verwezenlijkt is? — Maar, ten tweede, God houdt in de leiding van alle zijne dienaren een' vasten, onwrikbaren gang, en volgt in de ontwikkeling van zijnen raad een eeuwig geldenden regel. Door lijden doet Hij hen tot heerlijkheid komen, door verootmoediging maakt Hij hen groot, door schijnbare nederlaag voert Hij hen een schoonen triomf te gemoet. Is het dan wel willekeurig, wanneer wij, bijv. in het lijden van ELIA een type zien van wat de Dooper ervaren, of in het strijden van DAVID een schaduwbeeld van wat de CHRISTUS verduren moest? Ten allen tijde bleef de duisternis het licht bestrijden en vlieden: is het dan niet natuurlijk, dat de openbaring

van de kracht der zonde op kleinere schaal, onder het oude Verbond, tevens ten beeld en spiegel kan strekken van den tegenstand, die zich ten toppunt verheft, waar het volle licht der waarheid in CHRISTUS voor de wereld verrijst? — En ten derde, het oude Testament zelf geeft meermalen wenken, dat het alzoo, typisch-symbolisch moet opgevat worden. Men denke slechts aan de gedurig wederkeerende voorstelling van den Messias niet slechts als DAVIDS zoon, maar als een' anderen DAVID (1). Zoo men niet wil stellen, dat de Profeten aan DAVIDS eigene opwekking en wederkeering op aarde gedacht hebben, wordt men wel gedrongen te meenen, dat hier aan den Messias, op typisch-symbolische wijze, de naam van zijn beroemden voorzaat gegeven wordt. — Wij zouden meer kunnen zeggen, maar liever wijzen wij, op het volzinnig „ Ik ben de Waarheid", dat de Heer van zichzelven deed hooren, en op de belofte van het onfeilbaar onderrigt des heiligen Geestes, die aan de zijnen gedaan en vervuld is geworden. Is het, vragen wij, bij eene vaste en zuivere toepassing dier getuigenis en toezegging denkbaar, dat de Heer en zijne gezanten het woord der Schrift in een licht beschouwd en geplaatst zouden hebben, dat bij opzettelijk onderzoek blijkt, een bedriegelijk dwaallicht te wezen?

Intusschen versta men onze beweering niet zoo, dat er geene eigenlijke gezegde voorspellingen van den persoon en het werk des Heeren in het oude Verbond zouden voorkomen. Veeleer zal het later ons blijken, dat ook daar menig woord wordt gevonden, hetgeen op niemand anders doelt dan op Hem, die verscheen, opdat Hij de schaduwen der wet zou doen wijken, en de hoogste verwachtingen der Profeten in zichzelven volkomen vervullen. Er zijn uitspraken des ouden Ver-

---

(1) JEREMIA XXX: 9. EZECHIËL XXXIV: 24. XXXVII: 24. HOSEA III: 5 en elders.

bonds, die aanvankelijk; er zijn anderen, die niet eenmaal in beginsel vervuld waren, eer de volheid des tijds was verschenen. Maar dit willen wij, dat men ophoude, het Messiaansch karakter eener Oud-testamentische plaats te betwisten, omdat zij reeds vóór den Messias hare gereede, schoon slechts voorloopige toepassing vond. Dit eischen wij, in den naam van den Heer en zijne Apostelen, dat men op hunne verzekering eene meer uitgestrekte beteekenis der voorspellingen toelate — van een dubbelen woordzin wel onderscheiden — dan die door eene betrekkelijk juiste, maar eenzijdig beperkte historische verklaring wordt aangewezen. En komt nu bij deze getuigenis van Hem en zijne gezanten nog de getuigenis der geloovige Kerk, gedurende vele eeuwen vernomen; blijkt het, dat een Psalm- of Profetenwoord, zestien, zeventien eeuwen aan één als heenwijzing op den CHRISTUS verstaan, en eerst later, onder den invloed van een zich ontwikkelend ongeloof, in een flaauweren zin verklaard is geworden, dan wenschen wij ook op die stem der eeuwen een wel niet overwegenden, maar toch krachtigen nadruk te leggen. Hoe zuiver protestantsch ook van denkwijze, ten aanzien van de waarde der overlevering op uitlegkundig gebied, achten wij het zelfs uiterst verblijdend, zoo ons geloof ook hier, althans in de hoofdzaak, mag zaâmstemmen met de éène, heilige, algemeene Christelijke Kerk, en noemen het hoogst onwaarschijnlijk, dat de Geest der waarheid, die alleen de Schrift leert verstaan, zich volstrekt niet uitgesproken zou hebben in de eenstemmige overtuiging van geloovigen uit alle tijden en eeuwen, aangaande de wijze, waarop die Schrift van den CHRISTUS getuigt.

Het spreekt van zelf, dat al het gezegde zich slechts bij het algemeene bepalen kon, en eerst in de behandeling van afzonderlijke Godspraken, zoowel zijne op-

heldering, als zijne aanvulling vindt. Heeft het echter den aard en de kenteekenen der Messiaansche voorspellingen althans met breede trekken doen kennen, dan doet zich nu een derde vraag aan ons op; de regelen, waarnaar de profetie moet verklaard worden. Eerst vaste regelen toch kunnen ons, tegelijk voor onzekerheid en voor willekeur vrijwaren. De groote strijd der eeuwen, die ook in onze dagen wordt voortgezet, over de gewigtige vraag, of menige voorspelling letterlijk, dan wel geestelijk moet opgevat worden, en wáár dan de kenmerken te vinden zijn, die doen zien, of iets eigenlijk of oneigenlijk te verstaan is — die strijd vordert, zooveel ons doel en bestek aangaat, belangstelling.

Dat niet alles letterlijk moet opgevat worden, wat de Profeten ons aangaande den Messias doen hooren, behoeft naauwelijks aanwijzing. Terwijl de Schrift ons het gebeurde uit het voorledene in eenvoudig proza vermeldt, hult zij de geheimen der toekomst in het gewaad eener gloeijende, Oostersche poëzij. Men moet het innig verband tusschen poëzij en profetie ten eenenmale miskennen; men moet geheel vergeten, Israëlieten in de Profeten te zien, die tot Israëlieten te spreken hadden, wier gloeijende verbeelding voor menige leenspreuk niet huivert, geheel vreemd aan Westersche ooren; men moet in één woord een smaak hebben, die geen kenner van het waarachtig schoon zal benijden, om alles letterlijk op te vatten, wat van de geheimen der toekomst wordt afgemaald in beelden, òf uit den rijken schat eener door God ontkluisterde phantasie, òf uit den nog rijkeren voorraad van natuur, kunst en geschiedenis van overoude tijden gegrepen. Zelfs voor den sterksten voorstander der letterlijke opvatting zijn er dan ook grenzen, die hij niet overschrijden kan, of hij zal tot ongerijmdheid vervallen. Wie zal letterlijk verstaan, wat JESAJA II: 2 wordt gezegd, „dat de

berg van het huis des Heeren op den top der bergen staan en boven alle heuvelen verheven zal worden"? Of om een ander voorbeeld te noemen, wie kan, zonder geheele omkeering van den aard der nieuwe bedeeling verwachten, dat alle overgeblevenen van de Heidenen in een vernieuwd Jeruzalem het loofhuttenfeest zouden vieren, of dat eenmaal aan alle plaatsen den Heer reukwerk en spijsoffer zal toegebragt worden (1)? Wij gelooven, dat Israëls Profeten, bij het vernemen van zulk eene schijnbaar eerbiedige, maar wezenlijk geestelooze opvatting hunner taal, zouden herhalen: de Geest is het, die levend maakt: de woorden, die wij tot u spreken, zijn geest en leven." Even goed kon iemand zich op dit standpunt beklagen, zoo vaak 's Heeren belofte van eene honderdvoudige vergoeding voor de offers der getrouwheid aan Hem niet naar de letter vervuld wordt (2)! Niet moeijelijk zou de aanwijzing zijn, dat men bij eene geheel letterlijke opvatting der profetiën meermalen ontwaren zal, dat hare uitzigten ver van elkander verschillen, ja met elkander in lijnregten strijd zijn. Maar reeds genoeg van eene meening, die onder den schijn van de Schrift onvoorwaardelijk te eerbiedigen, haar eigenaardig karakter op de treurigste wijze miskent.

Maar even vrijmoedig mogen wij onze stem tegen een eenzijdig spiritualisme verheffen, waardoor in de verklaring der profetiën zooveel onder de kategorie van beelden en vormen gebragt wordt, dat het schier onmogelijk wordt zich den eigenlijken inhoud dier voorspellingen eenigzins aanschouwelijk voor te stellen. Zoo wij wel zien, dan wordt de kennis der toekomst, die God ons in zijn woord heeft ontsloten, daardoor willekeurig beperkt en de bedoeling voorbijgezien, waartoe Hij zijne woorden op de lippen zijner dienaren legde. Ongetwijfeld, in beelden deelen zij de verwach-

(1) Zach. XIV: 16. Mal. I: 11. (2) Matth. XIX: 29.

tingen der toekomst ons mede, maar waarheid moet er toch onder die beelden verborgen zijn; wat meer is, die beelden moeten als de zoo naauwkeurig mogelijke voorstelling dier waarheid aangezien worden. Gods doel om den persoon en het rijk zijns Zoons reeds in vroeger eeuw te openbaren, zou gewis niet bereikt zijn, zoo wij de Messiaansche voorspellingen voor eene verzameling houden moesten van meer prachtige, dan zinrijke klanken. Er is een zucht tot vergeestelijken (Spiritualisme), waarbij de geest der Schrift zelve verdampt en vervliegt. Wat regt heeft men, om zeer bestemde uitzigten, door de Profeten geopend, tot iets zeer algemeens en onbestemds te beperken? Hoe weet men toch, — om voorbeelden te noemen — dat de voorstelling eener persoonlijke wederkomst van den Messias slechts de volle openbaring der heerlijkheid van zijn rijk; dat de belofte van de eindelijke herstelling der Joden slechts een tijdperk van nieuwen, maar niet in een aardsch Jeruzalem genotenen, zegen; dat de tempel van EZECHIËL slechts onze meer gezuiverde en geestelijke Godsvereering, in de dagen des nieuwen Verbonds aanduiden moet? Het is zoo, om den geest der profetie moet het ons boven alles te doen zijn, maar is de vorm onverschillig? Is dit niet juist het eigenaardige der verhevene Godsgedachten, dat zij op het hoogste toppunt hunner verwezenlijking als het ware verligchamelijkt worden (1)? En wat verbiedt ons te gelooven, dat juist de vorm, waarin dit geschieden zal, althans in 't algemeen door de Profeten naauwkeurig is aangeduid? Het is zoo, de letterlijke opvatting moet verworpen worden, waar zij tot openbare ongerijmdheden leiden zou. Maar mogen wij het woord ongerijmdheid wel zoo spoedig gereed hebben, waar ons aangaande de toekomst dingen verkondigd wor-

---

(1) Die Leiblichkeit das End' von Gottes Wegen. SCHUBERT.

den, voor welker beoordeeling het ons aan elken maatstaf ontbreekt? En vloeit, daaruit dat eene voorstelling stellig beeldsprakig is, ook reeds onvermijdelijk voort, dat zij niet dan beeldspraak mag heeten? Een voorbeeld. De gouden eeuw der Messiasregering wordt, naar het meest algemeen gevoelen (1), onder het beeld van een' algemeenen vrede, ook in de natuur- en dierenwereld voorgesteld. Toegestemd ook door ons. Maar is het nu uitlegkundig volstrekt ongeoorloofd, te meenen, dat ook in de redelooze schepping werkelijk de verhouding eene geheel andere, eene meer vreedzame worden zal, dan wij tot dusverre kennen? Wij komen daarop nader terug — maar genoeg, het woord onmogelijk wordt steeds minder van de lippen gehoord, naarmate het onbepaald geloof aan de oppermagt Gods en de heiligheid van zijn Woord dieper in het hart is gezeteld.

Maar waar staan dan de grenzen, zoo hooren wij andermaal vragen. Wij moeten erkennen, die niet met volkomen zekerheid te kunnen aanwijzen, gelijk wij ook zulk eene aanwijzing vruchteloos bij anderen zochten. Dat onvermogen vloeit voort uit den eigenlijken aard der voorspellingen. Zoolang zij niet zijn vervuld, blijft het onmogelijk, met onbedriegelijke juistheid te bepalen, wat tot het wezen der zaak, wat tot inkleeding en vorm moet gebragt worden. Eerst de uitkomst wijst ondubbelzinnig het uit, en zal ongetwijfeld doen zien, dat veel, wat wij voor beeld hielden, letterlijk zal verwezenlijkt worden, maar ook omgekeerd, dat veel, wat wij voor letterlijkjuiste aanduiding aanzagen, slechts beeld is, dat als eene heerlijke luchtspiegeling uit het oog zal verdwijnen. Eenige belangrijke wenken — wij spreken hier natuurlijk alleen van die voorspellingen, die nog onvervuld zijn — kunnen uit de reeds vervulde afgeleid

(1) Jesaja XI: 6—9.

worden. Hoe menigen trek, bijv. van PSALM XXII en JESAJA LIII, zien wij letterlijk in den lijdenden CHRISTUS vervuld, die wij, de Messiaansche profetie buiten het licht der uitkomst beschouwende, waarschijnlijk zouden geneigd geweest zijn, voor oneigenlijke voorstelling van smaad en smarte te houden! Maar ook van de andere zijde, zelfs de naauwkeurigste vervulling der profetiën, wat staat zij hoog boven de letter, zonder daaraan, in eenig opzigt, slaafs gebonden te wezen! Kortom, eigenlijke en oneigenlijke, bestemde en zinnebeeldige aanduidingen zijn zoo innig met elkander verwant en in elkander geweven, dat men menigmaal meer gissen en raden, dan stellig beslissen kan, wat tot het grondgebied der eene, wat tot dat der andere behoort. Intusschen mag men toch opmerken, vooreerst, dat men overal tot eene oneigenlijke opvatting de toevlugt moet nemen, waar eene letterlijke den Profeet òf met zich zelven òf met een' zijner medeprofeten in onverzoenlijke weêrspraak zou brengen (1). — Tevens, dat geen letterlijke opvatting van eenige voorzegging mag toegestaan worden, die noodzakelijk tot eene voorstelling voeren zou, in lijnregten strijd, óf met de letter óf met den geest des nieuwen Verbonds. — Voorts, dat bij geheel dit onderzoek naauwkeurig onderscheid moet gemaakt worden tusschen de persoonlijkheid, het standpunt, de voorstellingswijze van verschillende Profeten, waaruit noodzakelijk volgt, dat niet bij allen juist evenveel of even weinig tot het gebied van den vorm behoort te worden gebragt. — Eindelijk, dat waar de Heer of zijne Apostelen eene letterlijke vervulling van nog onvervulde Profetiën beloven, allen twijfel te dien aanzien noodzakelijk ophouden moet.

---

(1) Verg. bijv. JEREMIA XXXIII: 18, met Hoofdst. III: 16 en XXXI: 31 en verv.

Waar wij alzoo over aard, kenteekenen en opvatting der Messiaansche voorspellingen oordeelen, zullen er wel niet vele woorden van noode zijn, om ten laatste, hare blijvende belangrijkheid klaar in het licht te doen treden. Wij verplaatsen ons een oogenblik op het standpunt van een' heilbegeerig en ontwikkeld Israëliet, levende in de dagen van JOHANNES den Dooper. Door de wet tot kennis der zonde gebragt, gevoelt hij smartelijk den afstand tusschen wat hij is en wat hij behoorde te wezen, en spreekt: ik ellendig mensch, wie zal verlossen? Maar hij ontrolt de bladeren des ouden Verbonds, en nu klinkt, naast den donder der wet, de welluidende toon der profetie in zijn oor. Hij vindt niet slechts verstrooide, onzamenhangende voorstellingen aangaande een grooten Nazaat van DAVID, maar een onnavolgbaar geheel, harmonisch uit grootsche bestanddeelen in elkander gevoegd; een gebouw, waaraan verschillende eeuwen gearbeid, en de meest onderscheiden handen, die van wetgevers en priesters, van koningen en Profeten de steenen aangebragt hebben. In dat gebouw klinkt één naam van alle zijden hem tegen, de naam van den Messias der vaderen, en weldra gelukt het hem, de onderscheiden trekken van zijn beeld zoo te verbinden, dat hij zijne heerlijkheid in den spiegel der profetische Schriften aanschouwt. Hoe bevredigend voor zijn' geest, hoe verheffend voor zijn hart moet zulk een aanblik niet zijn! Waar hij zich verwondert, dat God reeds veertig eeuwen achtereen zonde en dood onbeteugeld liet heerschen op aarde, daar ziet hij, hoe de eeuwige Liefde zich echter niet geheel onbetuigd gelaten, maar de gestorven geslachten met een gedurig meer verhelderde hoop op genade en leven getroost heeft. Waar hij gevaar loopt, als lid van het uitverkoren volk op de klippen van een bekrompen particularisme te stranden, daar ziet hij door het profetisch woord op den schoonen tijd zich gewezen, dat alle volken naar 's Heeren

tempel te Jeruzalem opgaan en de Messias hen onder zijnen scepter tot één koningrijk vereenigen zal. Waar hij gebukt gaat onder Rome's slavernij, die hem de edelste voorregten missen deed, voelt hij door het profetisch woord zijne verwachting gewekt, dat diezelfde magtige hand verlossing beschikken zal van al zijne haters. Waar hij door den diep verbasterden tijdgeest dreigt te worden medegesleept op het spoor van afval en ontrouw, daar roept diezelfde verwachting hem op de baan der Godsvrucht terug: of is niet de Messias voorgesteld als een, die met den adem zijner lippen de goddeloozen dooden, maar ook met den zachten herdersstaf des vredes zijne volgzame schapen zal weiden? Of treurt hij onder het gevoel eener schuld, die dagelijks drukkender wordt, en van een bederf, dat de wet inteugelen kon, maar niet geheel overwinnen — ziet, wederom wordt zijn hart verwarmd door het uitzigt op dat n i e u w verbond, waarbij God de overtreding vergeven en zelf zijne wetten op de tafelen des harten zou inschrijven. Zoo is de blijde verwachting, opgewekt door de Messiaansche voorspelling, voor den vromen Israëliet de aanvulling van al wat hij gevoelt onder de bediening der letter te missen. Zij was het reeds aanvankelijk voor allen, die in het geloof zijn gestorven, de belofte niet verkregen hebbende; zij was het inzonderheid voor velen, die het voorregt hadden, de tijdgenooten der SIMEON'S en ANNA'S, der ELIZABETH'S en ZACHARIA'S te zijn. En wie kan betwijfelen, dat de zoon van ABRAHAM, die nu in zulk eene stemming van JEZUS van Nazareth hoorde, en Hem van stap tot stap volgde op de baan van zijn leven en lijden, en bij dat alles aan zoo menig Schriftwoord gedacht, dat voor hem lag, tot dusver, als een verzegelde schat: wie, zeggen wij, kan er aan twijfelen, of zulk een heeft na korter of langer' tijd ook gejuicht: „wij hebben Dien gevonden, van wien MOZES en de Profeten getuigd hebben"? De geschiedenis staat daar ten be-

wijze, voor hoe menigeen het profetisch woord alzoo is geworden „een licht, schijnende in een duistere plaats." Geen wonder, dat zoowel de Heer als zijne Apostelen toonen aan de voorspellingen des ouden Verbonds de hoogste waarde te hechten (1).

Het is intusschen de vraag, in hoever die voorspellingen ook nog voor ons dezelfde beteekenis hebben. Niet zelden is hare blijvende belangrijkheid voor den Christen op overdreven wijze geroemd, maar niet zelden ook uiterst eenzijdig voorbijgezien. Wij erkennen, dat de vergelijking van voorspelling en vervulling, na zoovele eeuwen op ons niet meer dien verrassenden indruk kan maken, als op hen, die de verschijning des Heeren met eigen oogen aanschouwden. Wij gevoelen, dat het bewijs, voor de Goddelijkheid van het Evangelie aan vervulde voorspelling ontleend, slechts voor dezulken waarde bezit, die eene bovennatuurlijke tusschenkomst Gods tot verlichting en zaliging der menschheid erkennen. Het beroep op voorzeggingen, niet minder dan dat op wonderen, aan en door JEZUS verrigt, verliest alle beteekenis, zoo men niet aan een levenden God en aan de mogelijkheid zijner regtstreeksche werkzaamheid vasthoudt. Wij wenschen allerminst te vergeten, dat ook dit bewijs, hetzij het op zichzelf, hetzij het in vereeniging met anderen wordt gevoerd en gehandhaafd, niemand met onweêrstaanbare magt tot het geloof in CHRISTUS kan dwingen. Veeleer zal het eerst daar zijne kracht openbaren, waar die eigenaardige rigting van gemoed en wil wordt gevonden, zonder welke, naar de eigen' getuigenis des Heeren, niemand in Hem gelooven, of door Hem tot den Vader kan komen. Daarmede wordt echter aan de hooge en voortdurende waarde van het Christologisch onderwijs

(1) JOH. V: 47. MATTH. V: 17. HAND. X: 43. XVII: 3. 1 COR. XV: 3.

des ouden Verbonds in geenen deele te kort gedaan. Is ook het geloof des harten in CHRISTUS geen noodzakelijk product van dit of eenig ander bewijs, toch kan de opmerking het ongeloof doen verstommen en tot ernstig nadenken leiden, hoe een geheel koor van Profetenstemmen JEZUS' komst in de wereld verkondigd heeft; Profetenstemmen, waarvan het, ook buiten den Bijbel om te bewijzen is, dat zij reeds eeuwen voor CHRISTUS weêrklonken, terwijl eene naauwgezette vergelijking van haar inhoud met zijn lot en leven ons leert, dat zij òf nimmer, òf bepaaldelijk in dien éénen vervuld zijn, aan wien, naar het woord van één zijner tolken „getuigenis geven MOZES en al de Profeten" (1). — En wij, die gelooven, zouden wij den vriendelijken glans der sterren en de zachte schemering van het morgenrood niet met belangstelling aanstaren, omdat wij ook met den vollen gloed der middagzon bestraald zijn geworden? Onze dwaasheid zou, in dat geval, gewis niet minder groot dan onze ondankbaarheid zijn. Het kan toch niet anders, of onze kennis van den Heer moet zich uitbreiden, naar mate wij het beter verstaan, hoe God voortijds veelmaal en op velerlei wijze tot de vaderen gesproken heeft door de Profeten. Ons geloof ontvangt voedsel en vastheid, wanneer wij eeuwen achtereen het Godsbestuur werkzaam zien, om met schijnbaar tragen, maar nimmer rustenden gang, den eenen trek van het Messiasbeeld na den ander te graveren in Israëls historie en Schrift, tot Hij eindelijk zelf zigtbaar, als mensch onder menschen verschijnt. En ons leven in de gemeenschap met CHRISTUS, zou het niet worden gekweekt en gevoed, waar wij eene onnavolgbare Oostersche poëzij als het ware

---

(1) HAND. III: 18, 24. „Al de Profeten"? Òf grootspraak — wat ondenkbaar is — òf zijdelings bewijs voor de waarheid van het symbolisch-typisch standpunt, dat niet mag voorbijgezien worden.

kleuren en krachten zien uitputten, om ons een Godmensch te malen, wiens heerlijkheid later blijkt, dat ook de stoutste verwachting nog eindeloos ver overtreft? — Wij hebben nog niet alles gezegd. Waar wij van Christologische voorstellingen der oude Bedeeling gewagen, denken wij gereedelijk aan voorzeggingen, die reeds in CHRISTUS vervuld zijn, maar te weinig welligt aan zulke, waarvan wij de vervulling nog heden aanschouwen, of eerst naar Gods raad van den dag der toekomst verwachten. Maar slaan wij ook op deze beide laatsten het oog, het blijkt, dat zoowel het tegenwoordige als het toekomende eerst zijne bevredigende oplossing vindt in het profetisch woord, dat wij gereed staan te openen. Wat gedaan wordt, werd voorzegd; wat gezien wordt, werd reeds gehoord: dat woord van TERTULLIANUS leert ons het heden uit het voorleden begrijpen, en wederom in het heden de kiem van wat zal worden, te vinden. De Christologie van het oude Verbond is niet slechts tot de geschiedenis van den CHRISTUS zelven, maar ook tot die van de ontwikkeling en bestemming des geheelen Christendoms de volkomen passende sleutel. Hoe meer zich de loop der tijden ontwikkelt, te meer wordt de Christologie, en bepaaldelijk haar kroon en eindpunt, de Eschatologie (1), hoofdzaak voor geheel het dogmatisch onderzoek. — Soms is het ons, als varen wij in het schip der kerk op een donkere, onstuimige zee, terwijl zich de stormen verheffen en JEZUS slaapt in het vaartuig. Maar zie, daar ginds schemert een lichtbaak, die ons heênleidt naar een veilige haven. Zij staat vast, al slaan de golven tegen de rots, die haar draagt; zij wordt niet uitgebluscht door den killen adem der stormen, al wordt zij enkele malen door een sluijer van nevelen aan onze oogen onttrokken. Zij wenkt, zij wijst den vasten ankergrond aan.

(1) D. i., Leer aangaande de laatste dingen.

Die lichtbaak is — het Profetisch woord.

Lang genoeg hebben wij aan den dorpel vertoefd, om de buitenlijnen van het eerwaardig gebouw der voorspelling voorloopig gade te slaan. Het wordt eindelijk tijd, de eerste schreden te wagen. Wij ontbinden de schoenen van de voeten. De plaats, waar wij staan, is heilige grond.

II.

DE PENTATEUCH.

Wanneer de eeuwige Liefde iets groots tot heil der menschheid wil daarstellen, dan volgt zij daarbij gewoonlijk eene dubbele wet. Uit de kleinste beginselen laat zij het grootste geboren worden, en in stilte bereidt zij de ontwikkeling harer verheven ontwerpen met de meeste zorgvuldigheid voor. Maar bij elke nieuwe schrede, die zij voorwaarts zet op de baan, die zij zich zelf heeft gekozen, zorgt zij tevens, dat de blijken harer bijzondere tusschenkomst, ondoorgrondelijk voor het kortzigtig verstand, zich genoegzaam helder vertoonen aan het oog van het ootmoedig geloof. Beide wetten zullen wij reeds afgedrukt vinden in de geschiedenis der eerste aankondigingen van den aanstaanden Verlosser.

Het ging met het verrijzen van de zon der geregtigheid niet anders dan met het aanbreken van het licht in het rijk der natuur. Niet op eenmaal staat de zon aan den hemel; niet onvoorbereid verscheen de CHRISTUS op aarde. Het morgenrood der profetie ging zijne verschijning vooraf; ja, dit morgenrood zelf, het verrees als uit de schemering van menigen geheimzinnigen wenk, reeds in de schriften van MOZES gegeven. Dat ook MOZES van Hem gesproken heeft, heeft JEZUS zelf uit-

drukkelijk aan de Joden verzekerd (1). Hij begon niet slechts van alle de Profeten, maar ook van MOZES, toen Hij, na zijne opstanding, den Emmausgangeren de Schriften verklaarde (2). Maar wat in den Pentateuch van Hem voorkomt, zietdaar eene vraag, waaromtrent de gedachten niet weinig verschillen, en die daarom een opzettelijk onderzoek vordert.

Wij staan bij de wieg van ons geslacht, in het verloren Paradijs. Pas is de nacht der zonde over de jeugdige aarde gedaald en een dreigend gerigt voor de overtreders gespannen. Reeds werd een plegtige vloek over het werktuig der verleiding gehoord, en ook de Vrouw en de Man zullen hun oordeel ontvangen. Maar — is het niet aanbiddelijk groot — een vriendelijk woord van vertroosting gaat het woord der bedreiging vooraf, en als overgang tusschen het vonnis, over den snooden verleider en de zwakke verleide, wordt de geheimzinnige uitspraak vernomen:

„Ik zal vijandschap zetten tusschen u en tusschen deze vrouw; tusschen uw zaad en tusschen haar zaad; datzelve zal u den kop vermorselen, en gij zult het de verzenen vermorselen (3)."

De zin der woorden is, zooveel de letter betreft, niet twijfelachtig. Van onverzoenlijken haat tusschen de vrouw en de slang wordt gesproken, die zich in beider nakomelingschap voortzetten en tot hevigen strijd zou geleiden. Hoe het einde van dien strijd moet gedacht worden hangt van de beteekenis af, die aan het oorspronkelijk woord wordt gegeven, bij de onzen door „vermorselen" overgezet. Beteekent het enkel „belagen," dan bestaat het troostvolle der toezegging eenvoudig hierin, dat zij de hoop op een eindelijke zegepraal in den nimmer rustenden kamp niet dadelijk afsnijdt, schoon zij

(1) JOH. V: 46. (2) LUC. XXIV: 27.
(3) GEN. III: 15.

die van de andere zijde ook even weinig doet rijzen. Vatten wij het woord daarentegen, gelijk taalkundig meest verkieselijk schijnt, in den zin van verpletteren op, dan moet men bij het laatste lid natuurlijk aan zulk een verpletteren denken, als op eene hiel kan toegepast worden en derhalve aan een „bijtend doorwonden." Dan verkrijgen wij de slotsom, dat terwijl het slangenzaad onophoudelijk zou trachten het vrouwenzaad op die plaats te doorwonden, waar het voor de kruipende slang het best toegankelijk is, wederkeerig de verleider met zijn kroost doodelijk zou worden gewond en verslagen.

Wat bedoelt de verrassende wonderspreuk? Men heeft daarin beurtelings te veel en te weinig gevonden. Te weinig ongetwijfeld, wanneer men daarin slechts de vijandschap aangeduid vond, die in den meest eigenlijken zin van het woord tusschen menschen en slangen zou heerschen. Ongetwijfeld, zij bestaat, deze vijandschap, en mag bij de verklaring dezer plaats allerminst voorbijgezien worden, wanneer men met de meeste uitleggers aan eene werkelijke slang, als verleideres van EVA blijft denken. Wat wij meermalen zullen kunnen opmerken, dat de meest eenvoudige, letterlijke opvatting eener zaak de kiem der hoogere in zich draagt, die daaruit langs den weg eener geregelde ontwikkeling wettig kan afgeleid worden, is ook te dezer plaats het geval. Elke worsteling tusschen den giftigen adder, die op den weerloozen reiziger loert, en den mensch, die zich zoekt te ontwringen aan zijne doodende magt, wijst ons dan veelbeteekenend naar deze voorspelling terug. Dat zij intusschen meer moest beteekenen, kan reeds daaruit blijken, dat de wederkeerige vijandschap tusschen slangen en menschen naauwelijks als een deel van het strafvonnis, dat aan de slang, in onderscheiding van den mensch wordt bedreigd, kan aangezien worden. Om daarbij

te blijven staan zou men bovendien, niet slechts aan eene werkelijke slang, maar uitsluitend aan eene slang moeten denken, en tot dit laatste, wij erkennen het, gevoelen wij ons weinig gezind. Wij houden toch de slang voor het werktuig eener hoogere, tegen God en den mensch onverzoenlijk vijandige magt. Den duivel als bron en oorzaak der eerste verleiding beschouwende, geven wij gehoor aan de stem der Joodsche overlevering, die verklaart: „door den nijd des duivels is de dood in de wereld gekomen (1)" en die zelfs in de Persische Godsdienstleer weêrklank vond; aan die der Apostelen, die wel geene stellige uitspraken, maar toch veelbeduidende wenken te dezen aanzien doen hooren (2); aan JEZUS zelven vooral, wiens woord tot de Joden: „gij zijt uit den vader den duivel — deze was een menschenmoorder van den beginne en een vader der leugenen (3)" men alleen dan uitsluitend van den eersten broedermoord opvatten kan, wanneer men volstrekt ongezind is, het tot de paradijsgeschiedenis in betrekking te brengen, waarop het zoo duidelijk slaat. Wel weten wij, dat het bij niet weinigen tot gewoonte geworden is, de geheele Daemonologie als een loot van uitheemschen oorsprong zich voor te stellen, die eerst na de Babylonische ballingschap op den ouden, eerwaardigen stam der Joodsche Godsdienstleer ingeënt is. Maar wij gelooven, dat een der nieuwste, Christelijke uitleggers regt had, toen hij onlangs die stelling „eene tamelijke versletene" noemde (4). Er is — om althans iets te herinneren van het vele, dat daartegen kan ingebragt worden, — een onbetwijfelbaar onderscheid tusschen het eeuwig boos beginsel, dat door het Parsisme gepredikt, en

(1) BOEK DER WIJSHEID, II: 24.
(2) 2 COR. XI: 3, 14. 1 JOH. III: 8. OPENB. XII: 9. XX: 2.
(3) JOH. VIII: 44.
(4) EBRARD.

den gevallen lichtengel, die in den Bijbel geteekend wordt. Komt de booze geest slechts weinig voor in de boeken des ouden Testaments, er is voor dit verschijnsel meer dan één voldoende reden te geven, en bij dieper beschouwing vindt men sporen der erkenning van zijn bestaan, ook op zulke plaatsen, waar men die vroeger niet had gezien, en in zulke boeken, wier betrekkelijk vroegtijdige vervaardiging door een wezenlijk onpartijdig onderzoek steeds luider gestaafd wordt (1). Bleef de diepste oorsprong van het kwaad onder het oude Verbond in een digten sluijer gehuld — welligt ook, opdat de Israëlieten in hunnen onontwikkelden toestand niet den Satan nevens Jehova, den Booze nevens, misschien zelfs boven den Algoede vereeren zouden — het is voor ons geene reden om de wenken, die het nieuwe Verbond, ter verklaring van het oude ons geeft, onopmerkzaam voorbij te zien. Veeleer doet reeds de overeenkomst, die er tusschen den eersten en tweeden ADAM bestaat, ons onwillekeurig vermoeden, dat gelijk deze in de woestijn door den duivel verzocht werd, alzoo het paradijsgeluk van genen door duivelenlist werd belaagd. En waar wij, om al deze redenen, in de slang eigenlijk den onzigtbaren verleider hooren toespreken, wiens aanvankelijke vernedering reeds onder het symbool der kruipende en stofetende slang was geteekend, daar zal het niemand verwonderen, dat wij in deze paradijsbelofte den aanhoudenden strijd tusschen het rijk des lichts en der duisternis zinnebeeldig voorgesteld vinden.

En alzoo wordt dan hier in heilige beeldspraak de komst van den aanstaanden Verlosser verkondigd? Te veel zouden wij daarin zoeken, wilden wij dit onvoorwaardelijk toegeven. Zelfs de wet eener geregelde opklimming in de heilsontdekkingen Gods maakt

---

(1) LEVIT. XVI: 8. JOB I: 6. 2 CHRON. XXI: 1.

het vooruit onwaarschijnlijk, dat reeds de eerste van alle beloften zóó duidelijk en bestemd zou geweest zijn. Het zou ook, in dat geval, teregt verwondering wekken, dat juist deze eerste belofte volstrekt nergens in het nieuwe Verbond opzettelijk aangehaald wordt: uitspraken toch, als „geworden uit eene vrouw" (1) en „geopenbaard opdat Hij de werken des Duivels verbreken zoude" (2) kunnen ten hoogste slechts zijdelingsche, waarschijnlijk onwillekeurige toespelingen op het Paradijs-Evangelie genoemd worden. Maar bovendien wordt de regtstreeksche Messiaansche opvatting verboden door de letter der woorden. Wordt van het zaad, zoowel der slang als der vrouwe gesproken, het is volstrekt ongeoorloofd, bij het eerste te denken aan geheel een geslacht, bij het ander aan een enkel persoon. Hoe opmerkelijk hier het enkelvoud zij, en hoe treffend een blijk het mag heeten, dat ook in den vorm der voorspelling geene toevalligheid heerscht, het woord zaad heeft hier ongetwijfeld beide malen eene collective beteekenis. Is het zaad der slang hare nakomelingschap in het groot, door dat der vrouw kan onmogelijk een enkel persoon bij uitzondering aangeduid worden. Daarom verklaarde CALVYN reeds teregt, dat deze belofte, niet slechts tot CHRISTUS, maar tot geheel de menschheid betrekking had (3). En deze opmerking leidt ons tot de ware bedoeling der uitspraak. De strijd, dien heel de menschheid tegen den Satan te voeren zou hebben, wordt hier naar het leven geteekend. De oorsprong van dien strijd, nu de zonde eenmaal in de wereld gekomen is, ligt in de eigen verordening Gods. Aan zichzelven overgelaten, zou de mensch weldra eene vriendschap met den verleider gesloten hebben, waarvan het einde doodelijk zijn moest

(1) GAL. IV: 4. (2) 1 JOH. III: 8.

(3) Non de uno dumtaxat Christo, sed de toto genere humano.

Maar God zet eene vijandschap, die volstrekt noodzakelijk is, zoo de ware vrede hersteld en de eindelijke overwinning verkregen zal worden. Strijdende partijen zijn: de slang en haar zaad, de vrouw en haar zaad. Is het opgemerkte aangaande den persoon des verleiders gegrond, wij moeten dan hier aan zulk eene natuurlijke afstamming denken, die tevens zedelijk en geestelijk is. Tot het zaad der slang behoort dan ieder werktuig des Satans, zoowel in de wereld der geesten als onder de van God afkeerige menschen (1); tot het zaad der vrouw daarentegen behooren, in dit verband, al hare nakomelingen, die weêrstand aan het rijk der duisternis bieden, en juist alzoo aan de roeping en het karakter der menschheid beantwoorden. De aard van den kamp moge hier niet met vele woorden beschreven worden, zooveel blijkt toch gereedelijk, hij zal wederkeerig, aanhoudend, hevig zijn, ja niet kúnnen gevoerd worden, zonder dat ook het zaad der vrouw gevoelige schade ontvangt. Maar het einde is beslissende zegepraal: wordt ook de menschheid gewond, die wonde treft de minst gevaarlijke plaats, en die haar slaat bekoopt de daad met den dood. De kop der slang wordt vermorseld; het zaad der vrouw triomfeert.

Wat de vervulling der Godspraak betreft, wij dwalen gewisselijk niet, wanneer wij in den strijd, dien de menschheid in hare edelste leden tegen het rijk der duisternis, reeds vóór de komst van CHRISTUS gevoerd heeft, daarvan den aanvang ontdekken. Een spoor dier gedachte wordt welligt reeds in de bewering van sommige Joodsche uitleggers aangetroffen, die door het „zaad der vrouw" de Israëlietische natie verstonden, „zooals deze, door de hulp van den Messias, het geweld van SAMMAËL, den Engel des doods, kon weêrstaan." Maar middelpunt dier vervulling is ongetwij-

(1) MATTH. XIII: 41. 1 JOH. III: 8.

feld geen ander dan Hij, tegen wien al de magt der boosheid te zaam spande, en wien zij pijnlijk en diep, ja, schijnbaar doodelijk wondde, maar die het ook reeds vóór zijn sterven verklaren kon: nu is het oordeel dezer wereld; nu zal de Overste dezer wereld worden buiten geworpen (1)! En zijn strijd en triomf, zij vinden beiden hunne voortzetting in dat Godsrijk, dat gesticht in zijn bloed, bestemd is om tot geheel de menschheid te komen. Het was welligt deze groote gedachte, die PAULUS voor den geest heeft gestaan, toen hij aan de gemeente, het ligchaam van CHRISTUS, de belofte deed hooren, die reeds in haar verheerlijkt Hoofd was vervuld: „de God des vredes zal den Satan haast onder uwe voeten verpletteren (2)." En wie, die een geopend oog heeft voor de hoogere éénheid der Schrift, zal het niet hoogst opmerkelijk noemen, dat het vonnis, op de eerste bladzijde over den Satan geveld, op het laatste blad in zijne vervulling geteekend wordt? JOHANNES zag „de oude slang, welke is de duivel en satanas" in den poel van vuur en sulfer geworpen (3)!

Hoe weinig bepaald in zeker opzigt, belangrijk blijft het verklaarde Paradijs-Evangelie. Gelijk het derde hoofdstuk van GENESIS de sleutel tot geheel de geschiedenis der menschheid mag heeten, zoo ontdekken wij in het vijftiende vers de hechte grondslag van alle nadere beloften des heils. Wij beweren niet, dat ADAM en EVA den vollen zin der belofte gevat hebben; wij vermoeden veeleer het tegendeel. Maar reeds de algemeene voorstelling van eindelijken triomf, hoezeer door bangen kampstrijd voorafgegaan, moet een zoeten droppel in hunnen bitteren kelk hebben uitgestort. Gelijk deze belofte reeds de eerste straf was voor den snooden verleider, was zij tevens eene vriendelijke lichtstraal voor

(1) JOH. XII: 31. (2) ROM. XVI: 20.
(3) OPENB. XX: 2, 11.

de rampzalig gevallenen, die in de toekomst het uitzigt op eene overwinning geopend zagen, die zij zelve niet hadden kunnen behalen. Een weêrklank hunner opgewekte hoop vernemen wij welligt in EVA's jubel bij de geboorte van KAÏN (1), en in den vreugdetoon van LAMECH bij de geboorte van NOACH: deze zal ons troosten over ons werk en over de smart onzer handen (2)! Men schijnt — het is zoo uiterst natuurlijk — op spoediger verlossing gewacht te hebben, dan in den raad van God was besloten. Van zelf moest het uitzigt, dat in het Paradijs was gewekt, bij de geboorte van iederen nazaat verlevendigd, en zelfs door gedurige teleurstelling sterker gevoed worden. Maar wat ook daarvan zij, JEHOVA sprak hier wel tot hen, maar in geenen deele voor hen alleen. In ADAM deed Hij aan geheel de menschheid de aankondiging van strijd en overwinning vernemen, en eerst de uitkomst doet zien, hoeveel in die belofte vervat was, gelijk eerst een blik op den volwassen eik kan ontwaren, wat levenskiemen zich in eenen enkelen eikel verscholen. Juist het minbestemde en raadselachtige der voorspelling kan ten bewijze harer afkomst uit den grijzen voortijd verstrekken. Als een geheimzinnig sphinxenbeeld staat zij aan den dorpel van het heiligdom der gewijde geschiedenis. Maar de knoop, hier gelegd, wordt in het Evangelie der genade volkomen bevredigend losgemaakt. En zoo dikwijls wij met dit woord voor den geest, op het verloren Eden terugzien, klinkt ons de stem in het oor: onze God vergeeft menigvuldiglijk!

Nagenoeg geheel het geslacht der vrouw wordt vernietigd. Slechts acht personen staan daar, na den geeindigden zondvloed, als toonbeelden der langmoedigheid Gods, en in de drie zonen van NOACH treden de drie

(1) GEN. IV: 1b. (2) GEN. V: 29.

stamvaders der nieuwe menschheid ons tegen. Zullen al deze drie tot het rijk des lichts en der duisternis in gelijke betrekking staan? NOACH, de vertrouweling der Godheid, zal de vraag ons beantwoorden. Ruim zestien eeuwen, nadat het Paradijs-Evangelie verkondigd was, wordt eene tweede, bijna even raadselachtige, maar toch iets meer bestemde voorspelling gehoord:

„Gezegend zij Jehova, de God van SEM, en Kanaän zij hem een knecht! God breide JAPHET uit, en hij wone in SEM's tenten, en Kanaän zij hem een knecht (1).

Het is ons doel niet, bij bijzonderheden opzettelijk stil te staan, op zichzelven belangrijk, maar gelegen buiten den kring van ons onderzoek, zoo als bijv. de veelbesproken' vraag, waarom de vloek van CHAM hier bepaaldelijk op het hoofd van zijnen zoon KANAÄN nederdaalt. Ook behoeven wij niet te beslissen, hoeveel of hoe weinig NOACH zelf heeft voorzien, van de vervulling aan zijne woorden geschonken. Wij hebben alleen de vraag te beantwoorden, in hoever hier aan het geslacht van SEM eenige voorrang wordt toegekend, die in regtstreeksch verband staat met de later ontwikkelde Messiasverwachting. Onmiskenbaar en treffend zou die voorrang zijn aangewezen, indien wij met sommige, vooral oudere uitleggers vs. 27 vertaalden: „God breide JAPHET uit (eigenlijk: God make ruimte voor JAPHET) maar Hij (God) wone in de tenten van SEM." Op die wijze namelijk zou de uitbreiding, aan JAPHET gegeven, als toppunt van tijdelijk heil, meer of min tegenover den geestelijken zegen gesteld worden, waarvan Gods inwoning in SEM's tenten zinnebeeld en onderpand zijn zou. Maar wij achten die verklaring, zoowel taalkundig als logisch onhoudbaar, en ofschoon de uitdrukking „in iemands tenten wonen," ongetwijfeld elders

(1) GEN. IX: 26, 27.

in geestelijken zin wordt gebezigd (1), durven wij haar hier niet zoo oneigenlijk opvatten, daar alle deelen der zegenbede eene letterlijke verklaring gedoogen.

Te meer waarde hechten wij aan den volzinnigen aanhef: „Gezegend zij Jehova, de God van SEM!" Reeds de toon, dien NOACH doet hooren, de toon der dankbare Godsverheerlijking, doet zien, hoe hoog hij met het voorregt is ingenomen, dat bovenal aan SEM is bereid. In onderscheiding van zijne beide andere broederen wordt deze tot God, en God tot hem in meer bijzondere betrekking geplaatst. Jehova, de getrouwe, de vervuller van al zijne beloften, ook van die in het Paradijs zijn geschied, wordt in nadruk zijn God genaamd. Hoe zinrijk die uitdrukking is, wij beseffen het, als wij indenken, hoeveel eenmaal de Heer uit het woord: „ik ben de God ABRAHAMS, ISAÄCS en JACOBS" (2) heeft afgeleid, terwijl de schrijver van den brief aan de Hebreën het als een der heerlijkste voorregten van Israëls Patriarchen vermeldt: „dat God zich niet schaamt, hun God genaamd te worden (3). Reeds te dezer plaatse — de eerste in de Heilige Schrift, waar God als iemands God wordt beschreven — wordt door die benaming de innigste en zegenrijkste betrekking geschetst. Bepaaldelijk in het geslacht van SEM zou Gods gunstrijke nabijheid op eene wijze gesmaakt worden, waarop zij oorspronkelijk niet aan CHAM of JAPHET wordt toegezegd. Waarin die zegen bestaan zou, moge hier niet nader zijn aangeduid, het ligt in den aard der zaak, dat Hij, die hier de God van SEM wordt genoemd, aan zijnen gunstgenoot nog iets hoogers, dan enkel tijdelijk heil zou verleenen. En nu gaat er ook eenig licht op over wat onmiddelijk volgt. Wel bij voorkeur, maar geenszins uitsluitend valt aan

(1) Zie bijv. Ps. LXXVI: 3. CXXXII: 13, 14.
(2) MATTH. XXII: 32. (3) HEBR. XI 16.

SEM Gods afgebeden zegen ten deel. Zoover worden JAPHET'S woningen uitgebreid, dat ook hij in SEM's uitverkoren' tenten kan wonen. Onmogelijk kan hierop een vijandelijk verdringen van SEM uit zijne woonsteden door het nakroost van zijn' broeder gedoeld worden — trouwens, zulk eene aankondiging zou meer vloek dan zegen behelzen — maar veeleer op een vriendschappelijk, broederlijk zamenwonen, als waarvan later de liefelijkheid door een Israëlietisch dichter bezongen werd (1). Maar waar dit plaats heeft, daar moet ook JAPHET vroeger of later in des broeders hoogste voorregten deelen. Gelijk hij in gemeenschap met dien broeder den kinderpligt trouw had vervuld, zoo zou hij, wederom in gemeenschap met hem, het goede van Jehova beërven. Van SEM gaat de beloftenis uit, gelijk hij het schijnt geweest te zijn, van wien de betooning van kinderlijken eerbied is uitgegaan (vs. 23). Maar ook op JAPHETS hoofd dalen de verkwikkende droppelen van dien stroom van zegening af. Of zou de God van SEM voortdurend aan den broeder onbekend kunnen blijven, die met hem onder één dak komt vertoeven?

Niet onbepaald durven wij het woord van een' beroemden kerkvader overnemen: „ziet hier eene klare profetie van de roeping der heidensche volken tot CHRISTUS (2)." Maar even ongaarne zouden wij deze voorspelling van NOACH geheel uit de rei der Messiaansche voorzeggingen, in den ruimeren zin des woords, willen uitwisschen. Zij maakt als het ware de schakel uit, die de Paradijsbelofte verbindt met de toezegging, aan ABRAHAM en zijn geslachte gedaan. De tijd, terstond na den zondvloed, is andermaal, gelijk de tijd kort na den schepping, een tijd van beslissing, gelijk toen voor het lot der geheele menschheid, thans voor dat van bijzondere volken. Hier wordt een

(1) Ps. CXXXIII

(2) AUGUSTINUS.

veelbeduidende wenk gegeven — wij kiezen met voordacht dit woord — wie van de drie vertegenwoordigers der aanstaande menschheid het voorwerp zou wezen van het bijzonder welgevallen, en als zoodanig de drager der bijzondere Openbaringen Gods. Met diepe wijsheid laat God dezen lichtstraal verrijzen in een' tijd, waarin er van eenig onderscheid tusschen Jood en Heiden nog geene sprake kon wezen. De voorspelling draagt een geheel universalistisch karakter, voor en aleer met de roeping van ABRAM het zooveel jongere particularisme tijdelijk begint te bestaan. Gelijk later alle volken als deelgenooten van ABRAMS heil worden voorgesteld, zoo zien wij hier den Japhetieden een aandeel van den zegen bereiden, die in de tenten van SEM wordt genoten. Zoo dikwijls wij het oog slaan op het nakroost van JAPHETH, dat over ongeveer drie vierden der geheele aarde is uitgebreid, roemen wij de barmhartigheid Gods, die ook ons tot medeërfgenamen van den aan SEM geschonken zegen verhief. En zien wij niet zonder diepe deernis het aan, hoe de ongelukkige zonen van SEM, die den Heiland der wereld verwierpen, nog een deksel op het aangezigt dragen, de zegen van NOACH versterkt onze blijde verwachting, dat de genadegiften en roeping Gods onberouwelijk zijn, en dat in den donkeren schoot der toekomst nog een blijde dag voor Israëls volk is verborgen, waarin het eerst ten volle zal blijken, in wat zin en met wat regt Jehova zoo uitdrukkelijk de God van SEM is genoemd!

„SEM is ook de Vader aller zonen van HEBER," zegt ons de Mozaïsche oorkonde (1). Maar onder al die zonen van HEBER is er ongetwijfeld geen, op wien de Christenheid met dieper eerbied en hooger belang-

(1) GEN. X: 21.

stelling staart, dan op ABRAM, den Hebreër, die op Gods bevel uit Ur der Chaldeën vertrok. Naauwelijks heeft hij de eerste schrede gerigt naar het land der vreemdelingschap, of hij verneemt eene belofte, dus luidende, naar onze vertaling (1):

„En Ik zal zegenen, die u zegenen, en vervloeken, die u vloekt; en in u zullen alle geslachten des aardrijks gezegend worden."

Of liever nog, hij verneemt bij die gelegenheid de eerste eener geheele reeks van voorzeggingen, heênwijzende naar het verste verschiet. Driemaal komt de belofte, met geringe wijziging, tot ABRAHAM zelven. Eenmaal, waar hij in geloofsgehoorzaamheid vaderland en maagschap verlaten heeft; andermaal, waar JEHOVA als gastvriend vertrouwelijk in zijne tente is ingekeerd (2); ten derden male, waar zijne bereidvaardigheid tot het zwaarste offer der vriendschapstrouw met hemelsche lofspraak vergolden wordt (3). Naauwelijks is ISAäC in de plaats van zijn gestorven' vader getreden, of ook hem wordt verzekerd, dat in zijn zaad zullen gezegend worden alle volken der aarde (4). En waar eindelijk JACOB, als vlugteling uit zijns vaders huis, op den harden grond ligt te slapen, wordt ook hij op een gewigtig keerpunt zijns levens verrast door dezelfde toezegging, die hem straks tot blijde dankbaarheid stemt (5).

Zou eene belofte, zoo dikwijls en onder zulke omstandigheden door God zelven herhaald, en kennelijk voorgesteld als het toppunt van al het heil, dat Hij zijnen vriend had te schenken, niet anders beteekenen dan: „bij u en uw zaad zullen zich gelukkig noemen alle geslachten der aarde? Zoo groot zullen uwe voor-

(1) GEN. XII: 3.
(2) GEN. XVIII: 18.
(3) GEN. XXII: 18.
(4) GEN. XXVI: 4.
(5) GEN. XXVIII: 14.

regten zijn, dat zij tot een spreekwoord worden en alle volken elkander toeroepen zullen: God zegene u, gelijk Hij ABRAHAM, ISAÄC en JACOB zegende?" Het is, met beroep op eene niet geheel ongelijksoortige schriftplaats (1), niet zelden beweerd, ook door zulke Godgeleerden, die men niet van het streven verdenken kan, om het aantal Messiaansche voorspellingen, zooveel men slechts kon, te verkleinen. Dat echter eene toezegging, die als het ware de kroon aan alle anderen opzet, en door Jehova zelven als de kostbaarste erfschat van vader tot zoon en kleinzoon wordt overgedragen, in zulk een flaauwen zin zou bedoeld zijn, achten wij reeds op zichzelf onwaarschijnlijk. Het is zoo, op twee der genoemde vijf plaatsen geeft de vorm, waarin het oorspronkelijk werkwoord zegenen voorkomt, aan de genoemde uitlegging genoegzaam taalkundig gezag. Letterlijk staat er alzoo, GEN. XXII: 18 en XXVI: 4, „bij uw zaad zullen zich zegenen (d. i. zich gelukwenschen) alle volken der aarde (2)." Maar ook daarin ligt dan toch reeds de zijdelingsche aanwijzing van een zoo geheel bijzonderen, ja éénigen zegen, die aan ABRAHAMS geslacht zou ten deel vallen, dat die aan alle volken der toekomst bovenal begeerlijk zou voorkomen. En van wat aard zou die zegen zijn? Dat wordt nog naauwkeuriger aangeduid op de drie andere plaatsen, waar geen de minste reden bestaat, om van de gewone vertaling af te wijken, die inderdaad de meest aannemelijke, ja, de volkomen naauwkeurige is. „In u" zoo staat daar (3), en straks, „in hem" (ABRAHAM) (4), en eindelijk „in u en in uw zaad zullen alle geslachten des aardbodems gezegend

---

(1) GEN. XLVIII: 20.

(2) Op deze twee plaatsen staat het werkwoord in Hithpaël, op de drie andere in Niphal.

(3) GEN. XII: 3.

(4) GEN. XVIII: 18.

worden (1)." Wat kàn het anders aanduiden dan: uit u en uwe nakomelingschap zal de grootste zegen geboren worden voor alle volken der aarde? Wel teregt is het opgemerkt, dat men de heilbelofte, die Jehova aan zijne vrienden in de gewigtigste oogenblikken van hun leven doet hooren, onbeschrijfelijk verflaauwt en verwatert, wanneer men daarin niet meer dan eene formule van gelukwensching voor alle latere bewoners der wereld vervat vindt! — Even willekeurig is eene andere opvatting, dat de volken van Kanaän zich aan ABRAHAM en zijn zaad onderwerpen, en ten gevolge dier ondergeschikte betrekking zich met een' stroom van heil gelaafd zouden zien. Immers, de Godspraak gewaagt van „alle volken der aarde (2)," en men ziet moeijelijk in, hoe de onderwerping van de Kanaänieten aan ABRAHAMS zaad hun een bron van zoo overvloedigen zegen geweest is. Er blijft dus, ook wanneer wij deze beloften geheel op zichzelve beschouwen, niets anders over, dan aan een' zegen te denken, waarvan ABRAHAM en zijn geslacht ten bronwel voor de wereld zou strekken; een zegen, zoo groot, dat hij aan alle volken, die hem aanschouwden, als het meest begeerlijk heilgoed zou toeblinken!

De aard van dezen zegen wordt overigens even weinig bepaald, als de wijze, waarop hij geschonken zou worden. Van één enkel persoon wordt nog geene regtstreeksche melding gemaakt: bij het woord „zaad" moest ABRAHAM natuurlijk denken aan de nakomelingschap, in het algemeen. Legt de Apostel PAULUS in den brief aan de GALATEN (3) bijzonderen klem op het enkelvoudig, waarin het woord zaad hier gebezigd wordt, als waardoor niet eene meerderheid, maar een bepaald persoon wordt bedoeld: het is niet om van den

(1) GEN. XXVIII: 14. (2) GEN. XVIII: 18.
(3) GAL. III: 16.

oorspronkelijken zin der Godspraak eene taalkundige verklaring te geven, maar om, naar de vatbaarheid en behoefte zijner lezers, klaar in het licht te stellen, dat nu eenmaal deze belofte in CHRISTUS op het schoonst is vervuld, ook haar letter met die uitkomst in geen de minste tegenspraak is. Nog wordt hier geen heilaanbrenger, maar een heil zonder weêrgaê beloofd, schoon het bij dieper nadenken aan een' ABRAHAM wel niet verborgen kon blijven, dat dit heil in een bepaald persoon geschonken zou worden. In dien zin de belofte verklarende, volgen wij de wenken, ons gegeven beide in het oude en nieuwe Testament. Of vernemen wij geen hoorbaren weêrklank dezer toezegging in het dichterlijk Psalmwoord aangaande den grooten Koning in Israël: „Zij zullen in Hem gezegend worden (1)?" Naarmate zich in den loop der eeuwen de Messiasverwachting sterker ontwikkelt, werpt zij haar rijzend licht als het ware op deze zinrijke belofte terug, en men begint steeds helderder in te zien, in wat persoon de beloofde zegen zou dalen. In de lofzangen van MARIA en ZACHARIA wordt de verschijning van den CHRISTUS met de belofte aan ABRAHAM in regtstreeksche betrekking geplaatst (2). Waar PETRUS, kort na den Pinksterdag, den CHRISTUS verkondigt, wijst hij op deze zelfde belofte terug, als grondslag van het verbond, dat God met de vaderen maakte (3). En hoe kon PAULUS deze Godspraak als een Evangelie vermelden, strekkende ten bewijze, dat God de Heidenen uit het geloof regtvaardigen zou (4), zoo hij hier

---

(1) PSALM LXXII: 17. De vertaling, die ook hier verkieslijk schijnt: „zij zullen bij Hem zich zegenen of zich gezegend achten," ontneemt aan de hooge beteekenis dezer voorstelling niets. Altijd toch slaat zij op de belofte terug, aan ABRAHAM gedaan, en wijst in haar naast verband reeds duidelijk op een bepaalden persoon.

(2) LUC. I: 55, 73.

(3) HAND. III: 25, 26.

(4) GAL. III: 8.

niet de aankondiging van dien geestelijken zegen gezien heeft, waarvan de CHRISTUS de kern en het middelpunt is? Onvoorwaardelijk nemen wij zijne getuigenis aan, al vermoeden wij, dat ABRAHAM nog nadere, ons niet beschreven' openbaringen ontvangen zal hebben, die hem in staat stelden, om zich nog meer bepaalde voorstellingen aangaande den Heilaanbrenger der wereld te vormen. Zeker heeft hij, naar JEZUS eigen woord, reeds op aarde, zijnen heildag verlangend verbeid, en wat raadselen hem hier beneden ook overbleven, dien dag daarboven aanschouwd (1). En wij, die zijnen zegen mede beërfden, wij aanschouwen in ieder geestelijk heil, dat uit Israël tot de Heidenen kwam, een begin; in de verschijning van den CHRISTUS het middelpunt; en in de eindelijke toebrenging van alle volken tot zijne gemeenschap het nog verborgen eind der vervulling. Voorwaar, wel mogt LUTHER verlangen, „dat men deze belofte in alle landen met gouden' letteren schrijven, verheffen en prijzen zou!"

Wij hebben nog slechts een drietal schreden gezet op eene schier onafzienbare baan. Maar hoe zouden wij verder gaan kunnen, zonder reeds nu de treffende opklimming te bewonderen der heilsontdekkingen Gods? Zien wij nog eenmaal terug, in het Paradijs hooren wij de menschheid in het algemeen tot den hagchelijksten strijd en de heerlijkste zegepraal roepen. Algemeener dan die eerste kan wel geene toezegging zijn, maar nu wordt, in den weg eener altijd vrije en genadige uitverkiezing, de kring, waarin het heil der wereld verschijnen zal, steeds naauwer en naauwer getrokken. Uit ADAM wordt SETH, wordt NOACH, wordt SEM

(1) JOH. VIII: 56. Zie eene opzettelijke verklaring dezer moeijelijke plaats in onze Leerredenen, Amsterd. 1847, 2e druk, bladz. 172 en verv.

wordt HEBER verkozen. De spraakverwarring bereidt de afzondering voor van een volk, gelijk later de CHRISTUS geboren door Gods scheppende Almagt, die de grijze SARA eene blijde moeder doet worden. ABRAHAM treedt op, de rots, waaruit Israël is gehouwen geworden, gelijk later een Profeet hem genoemd heeft (1). Hij is boven alle anderen tot vriend van Jehova verkozen; ja, de gulden lijn der verkiezing begint nu eerst regt duidelijk en zigtbaar te worden. Niet NAHOR, maar ABRAM, zijn broeder; niet ISMAËL, maar ISAÄC, zijn broeder; niet EZAU, maar JACOB, zijn broeder, worden bestemd om naar het vleesch de stamvaders van den CHRISTUS te zijn. Van den CHRISTUS — neen, als persoon is Hij nog niet voor onze oogen getreden. Wat wij tot dusver aanschouwden, het zijn als 't ware de morgenwolken, waaruit zijn licht zal verrijzen: Hem zelven zagen wij niet. Van iets grootsch en heerlijks slechts hoorden wij, dat God zelf voor ons gevallen geslacht zou tot stand brengen, en inzonderheid de belofte aan ABRAHAM deed ons dien zegen, als volstrekt onbeperkt in omvang, verwachten. Maar is er iemand, een bepaald Persoon, reeds in de Schriften van MOZES verkondigd, in wien die hoop verwezenlijkt wordt? Een nieuwe lichtstraal zal oprijzen: persoonlijk zullen wij het eerst den Redder der wereld met luider stem hooren uitroepen, maar nog altijd in beeld en gelijkenis.

Wij treden aan het sterfbed van vader JACOB in Gosen. Rondom zijne veege sponde zien wij alle zijne zonen verzameld, om de laatste woorden van den vromen grijze te hooren. Voor het oog zijns geestes wordt het gordijn der toekomst verschoven, en hij verkondigt „wat in de navolgende dagen gebeuren zal." De geest der profetie zweeft op de lippen des stervenden en doet hem orakelen uitspreken. Alles is hier hoog verheven

(1) JES. LI: 1.

en dichterlijk, en wie zich verwondert, dat een man zich zoo uitdrukken kan, wiens taal nu en dan de sporen van zwakheid en uitputting toont, bedenkt welligt niet genoeg, hoe de geest niet zelden het krachtigst de wieken ontplooit, waar de band des stofs wordt verbroken. De eene erfgenaam van JACOBS zegen treedt na den anderen te voorschijn. Voor het verhelderd oog des Zieners heeft de tijd zich als het ware in twee ongelijksoortige deelen gesplitst. Het tegenwoordige, de tijd van worden, ontkiemen, worstelen, die bijna achter hem ligt; het toekomende, een tijd van rijpheid, vrede en zegepraal, dien hij niet meer zal beleven op aarde. Maar de verwachting van het hoogste heil knoopt aan zijne drie oudste zonen zich niet. RUBEN, SIMEON, LEVI gaan voor zijne oogen voorbij, zonder dat een blijde juichtoon gehoord wordt. Daar breekt een plegtig oogenblik aan in de geschiedenis van JACOBS geslacht, in de geschiedenis der openbaringen Gods. In de schaduw treedt het drietal terug, opdat al het licht te verrassender op den vierden zou vallen. Juda, gij"! zoo laat de grijsaard zich hooren, of, gelijk het kan worden omschreven: „gij zijt de man, dien ik roem! U zullen uwe broeders loven", gelijk uw naam zal uw lot zijn, U is lof en eere bereid, „en uwe hand zal zijn op den nek uwer vijanden." In dichterlijke taal stelt hij JUDA voor, als een jongen leeuw, die opstaat van roof; als een' leeuwin, die pas verzadigd van buit, in haar hol zich ter neêrlegt, zonder dat iemand het geraden kan achten, haar uit hare rust te doen opstaan. En nu volgt de geheimzinnige taal (1):

De scepter zal van Juda niet wijken, noch de wetgever van tusschen zijne voeten, totdat SILO komt, en Hem zullen de volken gehoorzaam zijn.

---

(1) GEN. XLIX: 10.

„Totdat SILO komt" — hoe moeten wij deze bepaling, waarop hier alles aankomt, verstaan? Raadplegen wij de oudste Joodsche geleerden, met zeldzame eenstemmigheid hebben zij hier eene aanwijzing van den Messias gevonden. Zelfs een enkele nieuwere (1), die anders, om ligt te vermoeden redenen zich moest aangespoord voelen om naar eene andere verklaring te zoeken, is hem hierin gevolgd. In de eerste zestien eeuwen der Christenheid was die meening nagenoeg algemeen, en ook GROTIUS, die anders in soortgelijke gevallen niet zelden een ander spoor dan dat der geloovige uitleggers kiest, is der Messiaansche opvatting toegedaan. En ofschoon er in het nieuwe Testament geene enkele aanhaling voorkomt, waardoor de Heer of zijne Apostelen deze plaats ondubbelzinnig onder de Messiaansche voorspellingen rangschikken, schijnt deze echter wel het meest in den geest van het Evangelie te zijn. Om niet eenmaal te herinneren, hoe de schrijver van den brief aan de Hebreeën er gewigt op legt, dat onze Heer uit Juda gesproten is (2), doen wij slechts opmerken, dat JOHANNES Hem in zijne openbaringen als „de leeuw, die uit de stam van Juda is, de wortel DAVIDS" hoort uitroepen (3).

Er zijn in de jongstverloopen eeuw schriftverklaarders geweest, die de geheele voorspelling van JACOB beschouwden, als een verdichtsel van lateren tijd, hem op de lippen gelegd, toen JUDA reeds een' hoogen trap van luister bestegen had. Zij gingen uit van de stelling, dat hier toespelingen op feiten gevonden werden, die de aartsvader onmogelijk langs natuurlijken weg kon voorzien, en leidden hieruit de gevolgtrekking af, dat wij hier in geen geval zijne eigene woorden vernemen. Zoo gereedelijk wij de stelling toelaten

(1) JARCHI.
(2) HEBR. VII: 14.
(3) OPENB. V: 5.

kunnen, zoo onbewimpeld moeten wij ons tegen de gevolgtrekking aankanten. Ongezind om in het breede te twisten met hen, die alles onhistorisch noemen, wat hun onbegrijpelijk voorkomt, houden wij, zoowel aan de echtheid der Godspraak als aan hare geloofwaardigheid vast. Het staat alzoo op den voorgrond, dat JACOB, voorgelicht door den Geest der voorzegging, van verborgenheden der toekomst gesproken; dat hem daarbij Gods hoogste belofte, aan hem, gelijk aan ISAÄC en ABRAHAM gedaan, helder voor den geest gezweefd en na aan het hart heeft gelegen; dat zijn oog op een beslissend eindpunt in de geschiedenis van dien Zoon heeft gerust, dien hij hier boven allen verhief. En zou dat eindpunt niet de Messias zijn, uit den stam van JUDA gesproten? Het wordt ons, om meer dan ééne reden, waarschijnlijk. Vooreerst is de opvatting van het woord Silo als eigennaam, in den zin van rustaanbrenger (Tranquillator), taalkundig volkomen geoorloofd. Al wil men het zelf woordelijk vertalen door rust, dan is het in zulk eene dichterlijke rede niet vreemd, dat de zaak ter aanduiding van den persoon, het abstracte voor het konkrete, vermeld wordt. Ten tweede is het juist déze karaktertrek van den Messias, dien latere Profeten met kennelijke voorkeur en voorliefde vermelden. Wordt zijne doorgaande voorstelling als vredevorst (1) niet dubbel begrijpelijk, wanneer zij op zulk een oud, geheimzinnig orakel gebouwd is? En beschouwen wij eindelijk de zaak van den kant der hooge Voorzienigheid, wie noemt het dan niet hoogst Godewaardig, dat Zij, die toch niet zonder wijze bedoelingen den Aartsvader zulk een kalm en rustig sterfuur bereidde, zijn uitgang door een lichtstraal der zaligste hoop heeft verhelderd? Wie kan, op geloovig standpunt, vermoeden, dat JACOB talrijke bijzonderhe-

(1) JES. II: 2–4. MICHA V: 4 en elders.

den van de toekomst zijner zonen voorspeld, maar alleen van het hoogste en grootste volstrekt niets zou hebben voorzien of verwacht? Wie beseft niet, dat zijn wachten op de zaligheid des Heeren (vs. 18) met zijne, wel niet geheel heldere, maar toch onwrikbaar vaste hoop op den zegen uit ABRAHAM in naauw verband heeft gestaan? En wordt men niet bijna onwillekeurig tot de gissing geleid, dat ook bij de vergelijking van zijnen zoon Dan met een slang op den weg (vs. 17), hem de Paradijsbelofte zijdelings voor de verbeelding gezweefd heeft? Naauwelijks zal het noodig zijn te herinneren, dat ook de verheven' slotwoorden: „ en Hèm zullen de volken gehoorzaam zijn," alleen dan volkomen waarheid bevatten, wanneer zij tot den Silo, als persoonlijk wezen gedacht, in regtstreeksche betrekking geplaatst worden, terwijl zij van JUDA zelven, als Israëlietisch stamhoofd verklaard, bespottelijke grootspraak behelzen. Maar wat vooral niet mag voorbijgezien worden, het is, dat het der verwachting van een persoonlijken heilaanbrenger, die wij reeds in DAVIDS tijd zien bestaan, aan allen vasten historischen grondslag ontbreekt, indien men niet aanneemt, dat daaromtrent in deze uitspraak van den stervenden JACOB een genoegzaam duidelijke wenk is gegeven.

Het ontbreekt, wel is waar, niet aan andere lezingen en vertalingen van het duistere woord Silo, waardoor de zin der profetie van zelve eene geheel verschillende wordt. Maar terwijl wij de scherpzinnigheid bewonderen, waarmede die, ten getale van meer dan twintig, uitgedacht en verdedigd geworden zijn, moeten wij ten sterkste betwijfelen of zij aanspraak hebben op den lof van taalkundige juistheid, zielkundige waarheid, en historische klaarblijkelijkheid. Vermelden wij slechts enkele der minst onwaarschijnlijke pogingen! Men vertaalt: „ tot dat men te Silo komt," en wil dat JACOB alzoo aan JUDA de heerschappij over de broederstammen belooft,

tot dat zij in Silo het eindpunt hunner reize naar het land der belofte bereikt hebben. Maar men vergeet, dat die stad hoogst waarschijnlijk in JACOBS tijd nog in het geheel niet bestond (1); dat in de woestijn aan JUDA noch scepter, noch heerschappij in den eigenlijken zin des woords is te beurt gevallen, daar MOZES en AÄRON, de aanvoerders, niet eenmaal uit dien stam waren voortgesproten; dat de voorspelling veel te verheven klinkt, om eenvoudig in het optrekken van JUDA aan het hoofd der stammen eene tamelijk onbeduidende vervulling te vinden; dat eindelijk de vermelding van den naam dezer plaats — oorspronkelijk niets dan een legerplaats, waaruit later eene stad is geworden — in zulk een toon en verband al uiterst bevreemdend moet heeten. — Anderen weder laten JACOB verzekeren, dat de scepter niet van JUDA zal wijken, zoolang men te Silo vergadert, d. i. ten eeuwigen dage. Maar hoezeer Silo eenen geruimen tijd het vereenigingspunt der natie geweest is, het is dat niet duurzaam gebleven. En zou zulk een tijdelijk vertoeven van den tabernakel te Silo, waardoor die stad de plaats der zamenkomst werd, toen nog geen tempel te Jeruzalem stond, het eindpunt van JACOBS uitzigt op JUDA'S lot zijn geweest? Wij voor ons aarzelen geen oogenblik op die vraag ontkennend te antwoorden. Andere vertalingen van het woord Silo, òf in den zin van zijn (JUDA'S) zaad, òf in dien van Gezant komen ons, op wetenschappelijke gronden, volstrekt onaannemelijk voor (2). In waarheid, al ware onze uitlegkundige overtuiging met onze wenschen in lijnregten strijd, nog zouden wij moeten belijden, bij

(1) JOSUA XVIII: 1 komt zij voor de eerste maal voor.

(2) De inval, om met verandering der klankstippen Seloh in plaats van Siloh te lezen, gaat onder al de bezwaren gebukt, gewoonlijk aan zulk eene halsbrekende operatie verbonden, terwijl zij in EZECHIËL XXI: 32, waarop men zich beroept, slechts schijnbaren grond heeft.

al het duistere, dat hier overblijft, geene andere verklaring te kennen, die meer bewijzen voor en minder bezwaren tegen zich heeft, dan de reeds hierboven gestaafde. In het aangewezen licht die voorspelling beschouwende, zal het ons tevens gemakkelijk zijn, de bedoeling der volgende woorden: „ en Hem zullen de volkeren gehoorzaam zijn," in den geest des grijzen Sprekers te vatten. JACOB kan daarbij aan geene andere, dan Heidensche volken gedacht hebben. Gelijk hij alzoo in den aanvang JUDA voorstelt, als die den scepter der heerschappij in het midden der broederen voert, zoo verzekert hij aan het einde, dat ook volken, die niet tot zijn nakroost behooren, den Silo gehoorzamen zullen. Het zij men de gewone vertaling behoude, of met anderen overzette: „ hem zullen de volken verwachten," of wel: „ hij zal de volken tot één vergaderen" (noch het een, noch het ander komt ons aannemelijk voor), altijd wordt de Silo hier voorgesteld als Diegene, op wien de blik der Heidensche volken zich met eerbied en belangstelling rigt. Ook kan het ons niet bevreemden, dat de profetie, na zoo hooge vlugt, reeds in het volgende vers weder daalt, en dat JACOB terstond weder voortgaat, om van den tijdelijken zegen te spreken, aan JUDA later beschoren (1). Het woord van den Silo was slechts een flikkerende lichtstraal door den donkeren nevel der toekomst: één oogenblik ligt de diepste achtergrond open, maar overigens blijft de blik op den voorgrond der geschiedenis van later dagen gerigt.

Wanneer wij zelfs met vlugtigen blik de geheele geschiedenis van JUDA's stam overzien, dan treft ons daarin één gedurig wederkeerend verschijnsel: JUDA is

---

(1) Wij kunnen toch onmogelijk aannemen, dat vs. 11 eene allegorische voorstelling van den zegen der Messias-regering behelzen zou, gelijk sommige oude uitleggers willen.

tot heerschen geroepen! Aan het hoofd der andere stammen trekt hij naar Kanaän op (1). Hij moet, op Goddelijk bevel, onder die allen weder een' aanvang maken met de verdrijving der vijanden van het hem toegedeeld grondgebied (2). Naauwelijks is het koningschap ingevoerd, of uit JUDA's stam wordt DAVIDS huis tot de hoogste eere verheven. Ook na de scheuring van het rijk laat JUDA zijn overwigt gelden, gelijk juist dit de scheuring voor een deel deed ontstaan. Tot aan de wegvoering naar Babel blijft in DAVIDS huis het koningschap voortduren, en de Vorst, die de verstrooiden naar hun vaderland wederbrengt, het is wederom ZERUBBABEL, uit JUDA gesproten. Zulk een overwigt heeft de stam van JUDA, dat zij straks al het volk der teruggekeerden den naam van Joden doet dragen. Zelfs waar de Romeinen hunne wereldoverwinnende magt tot Palestina uitgestrekt hadden, blijft JUDA tot op de geboorte van CHRISTUS een schijn van vrijheid behouden. Het bevel der opschrijving, dat de bewoners van het land geheel tot onderdanen van AUGUSTUS vernedert, het wordt eerst volvoerd, waar de Silo reeds tot JUDA gekomen is. En is na zijne verwerping voor het tegenwoordige die scepter geweken, hij is aanvankelijk door de heerschappij van den Vorst des vredes over de volken der wereld vervangen. Wel noemt JACOB Hem slechts met een zinnebeeldigen naam, en bijna is het ons, als trekt hem oogenblikkelijk het door God getoonde beeld weêr voorbij, waar hij het in de verte begroet. Maar heeft welligt niemand zijner zonen zijne ware meening begrepen, de geloovige nawereld heeft den geheimzinnigen wenk van den veegen Aartsvader verstaan. Den oorsprong, het karakter en den omvang van het rijk, dat bestemd is de wereld te veroveren, heeft ons zijne taal aanschouwelijk voor oogen gesteld!

---

(1) NUM. II: 3. X: 14. (2) RICHT. I: 1, 2.

Wat JUDA's lot zou zijn, wanneer eenmaal de Silo gekomen was, en of dan de scepter blijvend van hem wijken, dan wel eeuwig in zijne handen zou rusten, is eene vraag, tot wier beantwoording, naar wij meenen, de zegenspraak van JACOB geene genoegzame aanleiding geeft. Maar ook bij al het duistere, dat hier overblijft, blijft de verklaarde voorspelling merkwaardig, te meer, omdat zij in Egypte is uitgesproken, kort voor het tijdperk der diepe vernedering, gelijk van andere stammen, alzoo ook van JUDA begon. Dat tijdperk was echter niet geheel voor de ontwikkeling, of juister gezegd voor de nadere voorbereiding der Messiaansche verwachting verloren. Het mag voor het minst opmerkelijk heeten, dat nog vóór Israëls bevrijding de groote gedachte wordt uitgesproken: juist door de lotgevallen van dit volk zal de kennis van den Waarachtigen God op aarde uitgebreid worden. Daartoe worden PHARAO en zijne knechten met de ontzettendste plagen bezocht, „opdat zij weten zouden, dat er niemand, gelijk Hij, op den ganschen aardbodem was." Daartoe betoont God zijne wonderkracht, „opdat men zijnen Naam over de gansche aarde vertellen zou (1)." De verkiezing van Israël tot een volk van koningen en priesters voert de ontwikkeling van het Goddelijk heilsplan weder eene belangrijke schrede vooruit (2). Terwijl Jehova onder dit ééne volk zijne oppermagt handhaaft, belooft Hij tevens, dat geheel de aarde met zijne heerlijkheid zal worden vervuld (3). De voorspoed der natie wekt zelfs der Heidenen aandacht, en een BILEAM, de zoon van BEOR, moet uitroepen: er is geene tooverij tegen JACOB, noch waarzegging tegen Israël (4)!

(1) EXOD. IX: 14, 16.
(2) EXOD. XIX: 5, 6.
(3) NUM. XIV: 21.
(4) NUM. XXIII: 23.

Er is onder de orakelen van dezen raadselachtigen man één, dat voor onze bepaalde bedoeling een oogenblik overweging verdient. „Ik zie hem" — zoo roept hij uit in hooge verrukking — „maar nu niet, ik aanschouw hem, maar van verre."

„Er zal een ster voortgaan uit JACOB, en er zal een scepter uit Israël voortkomen, die zal de palen der Moabieten verslaan, en zal al de kinderen van SETH verstoren (1)."

Men heeft zeer verschillend geantwoord op de vraag, of hier eene eigenlijk gezegde voorspelling aangaande den Messias gevonden wordt. Er is aan de eene zijde niet weinig, wat voor de Messiaansche opvatting pleit. Zij is zoowel door oude Joodsche, als door beroemde Christelijke Schriftverklaarders in verschillende vormen verdedigd. Het is geenszins onmogelijk, dat BILEAM met de voorspelling van den stervenden JACOB, waarvan de overlevering waarschijnlijk in ruimen kring voortleefde, bekend is geweest. Kennelijk spreekt hij (vs. 14) van hetgeen „in de laatste dagen gebeuren zal." Ongetwijfeld is ook het beeld eener ster, die in JACOB verrijst, eene waardige aanduiding van vorstelijke grootheid en magt. Zelfs de naam van Zoon der Ster (Bar-cochba) aan den beruchten valschen Messias ten tijde van HADRIANUS gegeven, is welligt eene toespeling op de voorspelling van BILEAM, en kan tevens tot een zijdelingsch bewijs voor hare tamelijk vroegtijdige Messiaansche opvatting strekken. En vertaalt men met beroemde uitleggers in plaats van „zonen van SETH" liever „zonen des oproers" of „onruststokers", wij zouden dan in die benaming eene aanduiding vinden kunnen van alle vijandige magt, die zich tegen den Messias verzetten en door Hem zou uitgeroeid worden. Op die wijze zou het onbegrensde en luistervolle zijner

(1) NUM. XXIV: 17.

heerschappij hier niet onduidelijk afgemaald worden. In ieder geval is deze opvatting ook gewis te verkiezen boven het gevoelen van hen, die uit zucht om het eigenlijk gezegd profetisch karakter te ontnemen aan BILEAMS taal, ons willen doen gelooven, dat dit orakel hem eerst na DAVIDS tijd door een verdichter op de lippen gelegd is, toen de vier eerste boeken van MOZES, gelijk men ons van dezelfde zijde verzekert, werden opgesteld en in orde geschikt. Tegenover zulk eene willekeurige stelling blijven wij de zuivere historische overtuiging bewaren, dat BILEAM wezenlijk op een' in zijn' tijd nog toekomstigen scepter in het huis van DAVID het oog heeft. Intusschen zijn er ook tegen de uitsluitend Messiaansche verklaring belangrijke bedenkingen in te brengen. Of is het BILEAM (vs. 14) niet bepaaldelijk te doen om de verhouding van Israël tot MOAB en EDOM te schetsen? Is het wel waarschijnlijk, dat God aan dezen bedrieger een uitzigt op den Messias als Koning zou geopend hebben, niet eenmaal nog, zoover wij weten, opzettelijk aan MOZES ontsloten? Wordt het in dat geval niet vreemd, dat deze voorspelling nergens in het nieuwe Testament wordt vermeld, zelfs niet door MATTHEüS, die daartoe zoo gereede aanleiding had, waar hij van de ster der wijzen gewaagt? Gesteld ook al, dat de Alwijze zulk eene hoogheerlijke verborgenheid aan een onheiligen BILEAM bekend maken wilde, wat waarde kon hare mededeeling hebben voor eenen heidenschen BALAK? En is bovendien, zoo men meent dat hier op één bepaalden koning gezinspeeld wordt, dat woord niet reeds in DAVID vervuld, die zoowel aan MOAB als aan EDOM de gevoeligste slagen heeft toegebragt (1)? Ook valt het in het oog, dat, indien hier ook al werkelijk van den Messias gesproken werd, wij echter geen nieuw licht over zijnen persoon zien verrijzen, gelijk

(1) Zie PSALM LX: 10. 2 SAM. VIII: 2, 11, 14.

tot dusver in andere Godspraken. Zelfs zou deze profetie minder bestemd zijn dan die van JACOB, en in zooverre weinig beantwoorden aan den regel eener gelijkmatige opklimming. Een en ander noopt ons tot eene andere opvatting, waarbij men de genoemde bezwaren ontgaat, zonder in den grond iets wezenlijks op te offeren. Wij meenen namelijk in ster en scepter, hier aangeduid, het zinnebeeld, niet van éénigen bepaalden persoon, hetzij de Messias al of niet, maar van het Koningschap in het algemeen te ontdekken, dat zich in later' tijd zou verheffen. In de toekomst ziet BILEAM het huis van JACOB met een' vorstelijken glans overtogen, die al zijne haters doet zwichten. Als hoorder der redenen Gods, wiens oogen door den Almagtige zelven zijn geopend geworden, ontdekt hij in het nevelachtig verschiet een vorstenster, die den luister van alle andere sterren doet tanen. Hoever dat uitzigt zich heeft uitgestrekt, is volstrekt onmogelijk te bepalen. BILEAM zelf drukt zich niet anders dan in uiterst onbestemde bewoordingen uit. Onfeilbare verklaring zijner profetie wordt in het nieuwe Verbond ons nergens gegeven. Wij kunnen daarom slechts, bij het licht der uitkomst, doen opmerken, dat in het vorstelijk stamhuis van DAVID het orakel van BEORS zoon volkomen verwezenlijkt is, aanvankelijk in DAVID zelven, maar allermeest in Hem, die zichzelven nog op de laatste bladzijde der Schrift, als „den wortel en het geslacht DAVIDS, de blinkende morgenster (1)" aankondigt.

„MOZES heeft van Mij geschreven." Reeds hebben wij meer dan éénc merkwaardige proeve beschouwd van de beteekenis dier uitspraak des Heeren. Maar zou MOZES ook slechts de Messiaansche verwachtingen van anderen hebben opgeteekend, zonder zelf te ge-

(1) OPENB. XXII: 16.

tuigen van Hem, voor wiens komst in het vleesch geheel de Mozaïsche inrigting ééne groote voorbereiding mogt heeten? Het antwoord op die vraag schijnt niet moeijelijk, wanneer wij het licht des nieuwen Verbonds laten rijzen over de uitspraak van den Middelaar der oude bedeeling:

„Een profeet uit het midden van u, uit uwe broederen, als mij, zal u de Heer uwe God verwekken; naar Hem zult gij hooren (1)."

Wij verwonderen ons in geenen deele, dat deze voorspelling van MOZES zelven, in vroegeren en lateren tijd, nog oneindig meer dan die van BILEAM de aandacht getrokken heeft. Reeds haar inhoud was geschikt, om hooge verwachting te wekken: een Profeet aan MOZES gelijk — iets heerlijkers kon niemand zich voorstellen, die ten zijnen tijde prijs stelde op bijzondere openbaringen Gods en den grijsaard gereed zag, om van het tooneel der wereld te scheiden. Ook wat aangaande de bron dezer voorspelling gezegd werd, moest hare beteekenis in veler schatting verhoogen. Wat hij toch hier belooft, deelt MOZES uitdrukkelijk mede, als vrucht eener bijzondere openbaring van God (vs. 17, 18). De Heer had reeds vroeger op dezen uitstekenden „Profeet" hem gewezen en gezegd, dat Hij in diens mond zijne eigene woorden zou leggen. Wij mogen er veilig uit afleiden, dat Jehova zelf aan deze openbaring bijzondere waarde gehecht heeft, en dat zij zijnen getrouwen dienaars ook om die reden in dubbele mate dierbaar moest zijn. Maar wat eindelijk hare belangrijkheid boven allen twijfel verheft, het is de groote wolk van getuigen, die zich in de verklaring vereenigen, dat hier zeer bepaald op den Messias, als hoogsten Tolk van Gods wil en raad, wordt gewezen. Reeds de oudste Joodsche

(1) DEUT. XVIII: 15.

uitleggers hebben zich ten gunste dezer stelling verklaard. De Samaritanen, die alleen aan de vijf boeken van MOZES zich hielden, hadden echter eene bepaalde Messiasverwachting, en de wijze, waarop die door de vrouw nabij Sichar wordt uitgesproken (1), geeft allen grond om te denken, dat die verwachting zich juist aan déze plaats heeft geknoopt. De tijdgenooten van JEZUS verwachtten in grooten getale „den Profeet, die in de wereld zou komen (2). NATHANAËL noemt den Messias Dengenen „van wien MOZES in de wet heeft geschreven (3)." STEPHANUS, vol des H. G. haalt deze woorden opzettelijk aan (4), men begrijpt niet met welke bedoeling, indien niet met het voornemen, om die straks, ware hij niet gestuit geworden, van den Heer te verklaren. Zoo doet ook PETRUS, waar hij het eerst, na de genezing van den kreupele, in den tempel het Evangelie verkondigt (5). En onze Heer zelf, Hij moge niet met zoovele woorden op deze plaats zich beroepen, zeker is de bovengenoemde verklaring, dat MOZES van Hem heeft geschreven, letterlijk nog juister, wanneer Hij aan deze, dan wanneer Hij aan een der reeds verklaarde profetiën gedacht heeft, die MOZES niet zelf deed hooren, maar ten deele uit oudere gedenkstukken overnam. Ja, is het niet, alsof de Vader zelf een einde aan alle tegenspraak maken wilde? Waar uit de hoogwaardige heerlijkheid een hemelsch „hoort Hem," ten aanzien van den Heer, in tegenwoordigheid van den verschenen' MOZES zelven, aan drie Discipelen toeklinkt, daar is het òns althans, alsof wij een onmiskenbaren weêrklank op het hoogprofetisch: „naar Hem zult gij hooren" van dezen Godsman zelven vernemen.

---

(1) JOH. IV: 25: „als de Messias komt, zoo zal Hij ons alle dingen verkondigen."

(2) JOH. VI: 14.

(3) JOH. I: 46.

(4) HAND. VII: 37.

(5) HAND. III: 22.

Toch laten zich hier bedenkingen hooren, die voorwaar niet met ééne vlugtige pennestreek te beantwoorden zijn. Zij doen zich, niet slechts aan den geleerden, maar aan iederen opmerkzamen Bijbellezer voor, die de moeite neemt, deze Godspraak in haar verband en zamenhang na te slaan. „Is — zoo hooren wij hem vragen — geheel de toespraak van MOZES niet kennelijk bestemd om Israël te waarschuwen tegen het bedrog van wigchelaars en valsche profeten? Maar wat hadden zij daartoe meer noodig, dan de bepaalde verzekering, dat het hun nimmer aan echte tolken van Gods wil en raad zou ontbreken, gelijk MOZES tot dusver geweest was? Hoe konden zij al dadelijk tegen verderfelijken invloed beveiligd blijven, door de heênwijzing naar éénen Profeet bij uitnemendheid, die — het bleek bij de uitkomst — eerst na zooveel eeuwen verschijnen zou? Laat MOZES niet, weinig oogenblikken daarna (vs. 20—22), eene beschrijving volgen van valsche profeten in het algemeen, en van het lot, dat hen wacht? Maar spreekt hij dáár kennelijk van het valsche Profetendom, wat is natuurlijker, dan ook het onmiddelijk voorafgaande van het echte Profetendom op te vatten, dat in den loop der eeuwen zou voortduren? En waarom zouden wij niet mogen gelooven, dat gelijk elders eene koningswet wordt gegeven en van den Koning als afzonderlijk persoon wordt gesproken, ofschoon slechts in het algemeen zijn rang en stand wordt bedoeld (1), zoo ook hier de oorkonde voor ons ligt, waardoor de instandhouding van den Profetenstand in het algemeen en het gezag van echte Godsgezanten tegenover snoode bedriegers gehandhaafd wordt?"

Het is niet voor het eerst, dat dergelijke bedenkingen te dezer plaatse in de weegschaal gelegd worden van een naauwlettend Schriftonderzoek. Maar ook in-

---

(1) DEUTERON. XVII: 14 en verv.

dien wij die in al hare kracht laten gelden, wat vloeit daaruit eigenlijk voort? Dat MOZES hier volstrekt niet van den CHRISTUS, als hoogsten Profeet, heeft gesproken? Dat zij verre, zoolang althans het gezag des nieuwen Verbonds ter verklaring van het oude nog vaststaat, en men ons de aanwijzing schuldig blijft, dat immer ééníg ander Godsgezant, behalve de Heer, als zoodanig ten volle aan MOZES gelijk was. Neen, slechts dit kan en moet, op grond van het gezegde erkend worden, dat MOZES hier niet uitsluitend van den Messias, hoezeer dan óók van Hem, gewaagt. De zaak is, dunkt ons, eenvoudig deze. Even gelijk het woord „zaad" in GEN. III. 15, zoo moet ook hier het woord „profeet" in collectieven zin worden opgevat ter aanduiding van geheel de reeks dier eerbiedwaardige mannen, door wie God ook na MOZES' heêngaan tot het volk der belofte zou spreken, maar met insluiting bovenal van den hoogsten waarheidsprofeet. „Hoor niet naar bedriegers — zoo roept MOZES aan tijdgenoot en nakomeling toe — de Heer zal nimmer ophouden, u zijne gezanten te zenden." Geheel het Profetendom wordt aangekondigd in de teekening van éénen idealen profeet, aan MOZES zelven gelijk. Aan dat ideaal intusschen heeft geen der Godsgezanten onder Israël volkomen beantwoord. Elke blik op hun persoon en werk overtuigt ons van de juistheid der opmerking, waarmede DEUTERONOMIUM sluit (1): „daar stond geen profeet in Israël meer op, gelijk MOZES, dien de Heer gekend had van aangezigt tot aangezigt." Eerst in Hem is het ten volle verwezenlijkt, die sprak, wat Hij zelf bij den Vader had gezien en gehoord. — Zoo opgevat, bevat de Godspraak van MOZES eene wezenlijke, maar geene uitsluitende aankondiging

(1) DEUT. XXXIV: 10.

van den aanstaanden Verlosser in zijne profetische werkzaamheid. Ook zij behoort alzoo tot die Messiaansche voorspellingen, die aanvankelijk vervuld werden reeds in de dagen des ouden Verbonds, maar wier diepe zin eerst volkomen is uitgeput door de verschijning des Heeren op aarde. Geheel het profetisme in Israël wees naar eene volmaking van de oorspronkelijke Mozaïsche openbaring, die eerst in CHRISTUS geschonken is. En al de Profeten, die in den loop der eeuwen optraden tegen snoode bedriegers, zijn zoovele schaduwbeelden van Hem, die den wil en raad des Vaders volkomen aan het licht brengen zou. In één woord, tegenover de giftige distelplant van snood bedrog, die maar al te welig opschieten zou, wijst MOZES op het voortdurend profetisme, als een edelen en krachtig wassenden stam, maar een stam, waaraan zonder CHRISTUS de kroon geheel zou ontbreken. Met het volste regt zagen alzoo de tijdgenooten en getuigen des Heeren deze voorspelling boven al vervuld in dien éénen, den Zoon, door wien de Vader in deze laatste dagen gesproken heeft, gelijk voortijds veelmalen door de Profeten.

Of zou het willekeurig zijn, wanneer men de vervulling van MOZES' woord in andere Profeten niet uitsluit, haren hoogsten, alles overtreffenden trap in CHRISTUS zelven te zoeken? Laat een Apostel des Heeren ons antwoord geven, dezelfde die het eenmaal beleed, dat de Heer de woorden had des eeuwigen levens (1). Naar de verzekering van PETRUS was het de Geest van CHRISTUS, die in de oude Profeten was en getuigde (2). Hij zelf was het alzoo, de eigen zoon van God vóór zijne menschwording, die in en door de ELIA'S, de DAVID'S, de JESAJA'S gesproken heeft. Hoe hooger die oude Godsmannen stonden, des te meer naderden zij door de kracht van dien Geest aan het ideaal, door

(1) JOH. VI: 68. (2) 1 PETRI I: 11.

MOZES geteekend, en konden even daardoor de voorloopige vervulling van dit woord huns grooten voorgangers staven. Maar allen te zamen hebben zij het uitzigt, hier geopend, op verre na niet verwezenlijkt in die mate als Hij, die niet slechts als, maar meer dan MOZES, SALOMO of JONA mogt heeten, en voor wien de juichtoonen oprezen: „een groot Profeet is onder ons opgestaan, en God heeft zijn volk bezocht." Eerst vijftien eeuwen na MOZES was de ure geslagen, waarin zijne Godspraak op eenmaal eene te flaauwe lofspraak geworden was. Het ideaal was werkelijkheid, en de Profeet der Profeten, het eindpunt van het Profetisme gekomen, Hij, in wien God zijn laatste woord tot zondaren rigtte, na en buiten wien niets wezenlijk nieuws meer te openbaren zou zijn!

Het was een lange, voor sommigen welligt een eenigzins vermoeijende weg, waarlangs tot dusver ons geregeld onderzoek voortliep. Geen wonder, wij hadden de eerste ontwikkelingsgeschiedenis der heilsverwachting in Israël, gedurende een vijf en twintigtal eeuwen, te volgen. Aan het einde zien wij die verwachting zelve, als een jonggeboren kindeke voor ons, in doeken en windsels gezwachteld, maar toch, waar wij door die omhulselen heênzien, de blijken dragende van een geregeld toenemend leven. Het waren tot dusver slechts enkele sporen, die wij ontdekken, slechts geheimzinnige wenken, die wij verzamelen konden. Maar hoe verrassend doen reeds die sporen zich voor, en hoeveel stof tot diepe bewondering bieden die wenken ons aan! Zoo zien wij in het vroege voorjaar de zaden gestrooid in een der pasontgonnen' akkers, van een edel en veelbelovend gewas. Wij keeren na een weinig tijds weêr, en ontdekken, neen, nog niet de voldragen' vrucht: geen wonder, het is ook nog ver van den oogst. Maar toch, reeds ontwaren wij kennelijk een teeder groen,

dat zich krachtig boven de zwarte aarde verheft: wij zien straks de kiem ten spruit, de spruit ten stengel geworden, en wij verwachten „de kostelijke vrucht des lands, langmoedig zijnde over haar, totdat zij den vroegen en den spaden regen ontvangen zal hebben." Alzoo hebben wij een hoogstbelangrijk, maar nog slechts het eerste en armste tijdperk van Israëls Messiasverwachting met bedachtzame schreden doorwandeld. Omdat gij daarin de sporen van hooger leiding gezien hebt, gelooft gij? zoo mogen wij welligt aan dezen of genen eerlijken twijfelaar vragen. Maar wij voegen in éénen adem er bij: sla op het tweede tijdperk uw oog, en gij zult grooter dingen aanschouwen!

II.

DE PSALMEN.

Wij zagen tot dusver de belofte des heils achtereenvolgens aan de menschheid in het algemeen, aan een harer drie stamvaders meer bijzonder, bepaalder nog aan één uitverkoren volk, allerbijzonderst eindelijk aan één van de twaalf stammen Israëls gedaan. Reeds hoorden wij eene beeldsprakige voorstelling van zijn koningschap en eene ingewikkelde aankondiging van zijne profetische waardigheid. Thans zullen wij de heilbelofte van JUDA's stam zien overgaan tot een bijzonder geslacht, en tevens het beeld van den aanstaanden Heilaanbrenger als uit de nevelen duidelijk op den voorgrond zien treden. Zijn vader naar het vleesch is tevens heraut zijner komst: om met DAVIDS Zoon ons bekend te maken, leenen wij aan DAVIDS Psalmen het oor.

„Alles moest vervuld worden, wat van Mij geschreven is in de wet van MOZES en de Profeten en Psalmen," zoo sprak de Heer nog in zijn tweede leven, gelijk Hij reeds in het eerste zich meermalen op diezelfde getuigen beriep (1). Als met eigen hand heeft Hij alzoo den

(1) LUCAS XXIV: 44, verg. met MATTH. XXI: 42 en andere plaatsen.

blik van allen, die zijn beeld in het oude Verbond willen opmerken, bepaaldelijk op dezen bundel gerigt. Dat wij inzonderheid aan die Psalmen eene hooge beteekenis hechten, waarin DAVID zelf zijnen grooten Nazaat bezong, zal wel bij niemand verdediging noodig hebben. Om echter met oorsprong en grondslag zijner heilsverwachting naauwkeurig bekend te worden, is het noodig vooraf een enkelen blik op die historische boeken te slaan, die het tijdperk vóór en van zijne koninklijke regering vermelden.

Dat in den tijd van JOSUA en de RIGTEREN geene nadere openbaringen aangaande den toekomenden Verlosser gedaan werden, is uit den aard der zaak te verklaren. Het was een tijd van strijd, ontwikkeling, later zelfs van ruwe barbaarschheid, waarin het oog zich uitsluitend op het woelig tegenwoordige rigtte. Intusschen deed juist de burgerlijke verwarring dier tijden den wensch naar het Koningschap rijzen en rijpen. Had MOZES zelf die toekomende behoefte voorzien, en voorgelicht door hooger' Geest, een koningswet voor later' dagen verordend (1), het bleek weldra, dat het verlangen naar een geregeld éénhoofdig bestuur niet altijd sluimeren zou. Reeds aan GIDEON wilde men eene soort van vorstelijke heerschappij over zijne broederen opdragen, maar de echt theocratische geest des Rigters doet hem terstond eene eer van de hand wijzen, die hij kennelijk als een vermetel aanranden van Jehova's regten beschouwt (2). In HANNA's loflied na de geboorte van SAMUËL doet de blijde verwachting zich hooren: „de Heer zal zijnen Koning sterkte geven en den luister van zijnen Gezalfde verhoogen (3)." Wat haar alzoo doet spreken is, onzes inziens, niet de gedachte aan een' bepaalden persoon — evenmin DAVID als een zijner

---

(1) DEUT. XVII: 14 en verv. (2) RICHT. VIII: 22, 23.
(3) 1 SAM. II: 10.

nazaten — maar het ontwakend besef, dat de zigtbare Godsregering eerst door een Koningsbewind bij voortduring vast en gezegend zou worden. Haar zweeft, naar het schijnt, een ideaal koningschap voor den dankbaren geest, gelijk kort daarna, zoo wij wèl zien, een ideaal priesterschap in de voorspelling geteekend wordt, die een ongenoemde Godsman over het huis van ELI doet hooren: „Ik zal mij een getrouwen priester verwekken, die zal doen, gelijk in mijn hart en mijne ziele zal zijn (1)." Het is datzelfde besef, dat in de (overigens berispelijke) begeerte des volks naar een eigen Koning onwillekeurig zich uitspreekt, en hoezeer het SAMUELS misnoegen wekke, Jehova is gereed aan dien uitgedrukten wensch te voldoen, omdat Hij vóór de tijden der eeuwen besloten had, juist door het geschenk van een Koning zonder wedergade aan Israël de hoogste eer, der wereld een eeuwig leven te schenken. Het blijkt intusschen reeds terstond bij de verwerping van SAUL en de roeping van DAVID, dat slechts een echt theocratisch gebieder, dien Jehova in zijne gunst aan het volk heeft geschonken, de koning bij uitnemendheid is. De man naar Gods hart vindt genade in de oogen des Heeren, en waar zijn voorgenomen tempelbouw, door NATHAN aanvankelijk goedgekeurd, op Gods bevel wordt gestuit, wordt hem eene belofte geschonken, die de teleurstelling dubbel vergoedt. Die belofte, in vereeniging met zijne kennis van vroeger openbaringen, de grondslag van DAVIDS Messiasverwachting, mag niet nalaten een oogenblik onze aandacht te boeijen. Hem wordt namelijk een Nakomeling toegezegd, van wien het plegtig verzekerd wordt (2):

„Die zal mijnen naam een huis bouwen en Ik zal den stoel zijns koningrijks bevestigen tot in eeuwigheid."

(1) 1 SAM. II: 35. (2) 2 SAM. VII: 13—16.

„ Ik zal Hem zijn tot een Vader, en Hij zal Mij zijn tot een' Zoon; dewelke, als Hij misdoet, zoo zal Ik Hem met eene menschenroede en met plagen der menschenkinderen straffen.

„ Maar mijne goedertierenheid zal van Hem niet wijken, gelijk Ik die weggenomen heb van SAUL, dien Ik van voor uw aangezigt heb weggenomen."

„ Doch uw huis zal bestendig zijn en uw koningrijk tot in eeuwigheid, voor uw aangezigt; uw stoel zal vast zijn tot in eeuwigheid!"

Het is wel niet te betwijfelen, dat de aanhef der Godspraak zeer bepaald op SALOMO doelt, die waarschijnlijk korten tijd na het ontvangen dezer belofte geboren is. Zoo verklaart Jehova zelf zijne toezegging, waar Hij zich te Gibeon aan SALOMO voor de tweede maal openbaart (1), en ook DAVID heeft in een later tijdperk zijns levens zijnen zoon en opvolger in gelijken geest toegesproken (2). Van wien anders ook, dan van hem, gelijk van zijne wettige plaatsvervangers op Israëls troon (3), zou het kunnen gezegd worden, dat God hen, indien zij misdeden, als een Vader tuchtigen zou? Maar wat zeer bepaald op SALOMO ziet, ziet daarom nog niet uitsluitend op SALOMO. Reeds de verzekering, dat zijn troon zou staan tot in eeuwigheid, d. i. naar de omschrijving van dit woord in den LXXXIX^sten Psalm, „ als de dagen der hemelen, als de zon en de maan" moest DAVID oneindig meer doen verwachten, dan een nakomeling, wien het zou gegeven worden zijn godvruchtig plan te vervullen. Een eeuwig koningschap in zijn huis, zietdaar wat Jehova hem toe-

(1) 1 KON. IX: 4, 5. (2) 1 CHRON. XXII: 8—10.

(3) Zie PSALM LXXXIX: 31. De geheele omschrijving dezer belofte door ETHAN, vs. 30—38, is overwaardig hier vergeleken te worden.

zegt. Het wordt, na zijn sterven, gegrondvest in den man, wien de Heer liefde en gunst zal betoonen, gelijk een Vader die schenkt aan den zoon. Maar ook als deze het tooneel der wereld verlaat, houdt DAVIDS huis niet op te regeren. Eene onafzienbare reeks van nakomelingen vervangt hem weder op Israëls troon, en wat lot ook hun zij bereid, in het verste verschiet heeft DAVID geen tijd te verwachten, dat zijn scepter voor eeuwig verbroken zal wezen.

Kan het ons verwonderen, dat wij straks den diepgetroffen Vorst in de stilte der eenzaamheid vinden, voor den troon van Jehova gebogen, terwijl het: „wie ben ik, Heere, Heere, en wat is mijn huis" zijne dankende lippen ontvloeit? Hoog ziet hij zich verheven boven zijnen rampzaligen, van God verworpenen voorganger. Reeds zou het groot zijn geweest, zoo aan hem en een' zijner zonen na hem het gerust bezit van den troon tot aan het einde des levens was toegezegd. Maar grooter dingen heeft God gesproken over het huis van zijn knecht „tot van verre henen" (vs. 19): met geen zijner zonen zal de luister van zijn stamhuis versterven. Hoe minder de hoop des toekomenden levens onder het oude Verbond nog helder ontwikkeld was, te meer moest het uitzigt op eeuwigen duur van zijn stam en roem hier beneden zich in den bekoorlijksten glans aan DAVIDS blikken vertoonen. Het is zoo, van één afzonderlijk persoon, die in eeuwigheid op zijn' troon zou zitten, spreekt NATHANS orakel nog niet. Naar de wet eener trapswijze opklimming, ook hier door God niet verloochend, wordt eerst de duurzaamheid van het rijk, daarna eerst de luister van den persoon des aanstaanden Konings geteekend. Maar reeds het schitterende van het verschiet, hier voor DAVIDS blikken geopend, moest eene hoop in hem opwekken, zonder perken of grenzen. Onbeantwoorde vragen zijn ongetwijfeld op zijne lippen overgebleven: welligt was de profetie hem in sommige

opzigten even duister, als vele eeuwen daarna aan PETRUS de voorspelling van zijn toekomstig lot door den opgewekten Heer zal geweest zijn (1). Van de andere zijde echter stond ook deze heilsontdekking Gods niet op zichzelve, maar was voorbereid door veelbeteekenende wenken aangaande den toekomenden Verlosser, in de Schriften van MÓZES te vinden, en aan DAVID wel allerminst onbekend gebleven. Zijn peinzende geest moet het vroeger of later doorzien hebben, dat de bevestiging van zijn' troon tot in eeuwigheid slechts door een Persoon kon geschieden, ver boven alle kinderen der menschen in magt en luister verheven. En waarom zouden wij niet mogen aannemen, dat de Heer, die zijnen gunstgenoot in deze belofte eene zoo onuitputtelijke stof schonk van nadenken en blijde verwachting, hem ook van lieverlede dieper zal hebben ingeleid in de zalige geheimen der toekomst, als een kern in deze belofte besloten? Geen wonder dan ook, dat van nu af aan de lof van het Koningschap verheven wordt in menig hooggestemd lied, door den Liefelijke in Psalmen Israëls aan zijn welluidend speeltuig ontlokt. Voortaan zullen wij niet meer vlugtige wenken, maar breedvoerige schilderingen vernemen der verhelderde Messiasverwachting.

Allereerst komen hier, althans tot zekere hoogte, de zoogenaamde Rijkspsalmen in aanmerking. Gedurig blijkt het, wat waarde DAVID aan het Koningschap hecht, dat in zoo zeldzame mate met Jehova's zegen gekroond, hem nog veel dierbaarder is dan immer te voren. Gereed om ten strijde te trekken, drukt het vroom geloof zich uit in het woord der verwachting: „nu weet ik, dat de Heer zijnen Gezalfde behoudt; Hij zal Hem verhooren uit den hemel zijner heiligheid: het heil zijner regterhand zal zijn met mogendheden (2)." In het onmid-

(1) JOH. XXI: 18, 19. (2) PSALM XX: 7.

delijk daarop volgend lied, een Dankpsalm, welligt na het behalen der pas afgesmeekte overwinning gezongen, wordt eene uitvoerige teekening van Israëls Koning gegeven, als met de keur van Jehova's gunstbewijzen overstroomd, en in Hem de overwinnaar, zelfs van zijne magtigste vijanden. Zulk eene verheerlijking — bijna zeiden we, apotheose — van het theocratisch koningschap zou uiterst vreemd klinken op de lippen van den zoo ootmoedigen DAVID, zoo niet het geloof aan een Goddelijk welbehagen, waarmede, niet zoozeer zijn persoon, als wel zijn huis voor alle eeuwen omstraald was, hem vrijmoedigheid tot dien hoogen roem had gegeven. Maar het besluit van het lied, door DAVID vervaardigd, „toen de Heer hem rust had gegeven van al zijne vijanden en van SAUL (1)," toont duidelijk, wat hij van „Gods goedertierenheid aan DAVID en zijn zaad tot in eeuwigheid" wacht. Het is dezelfde hoop, die, reeds tot zekere hoogte eigendom der geheele natie geworden, door een' ons onbekenden dichter ontboezemd werd, toen de Arke des Verbonds van den tabernakel op Sion naar den pasgebouwden tempel werd overgebragt (2). Eene verwachting wederom, die later aan ETHAN, den vervaardiger van den LXXXIX^sten Psalm, voor den geest zweefde en bij het diep verval van het koningschap stof gaf om weemoedig te klagen en vertrouwend te bidden (3). Door haar geleid kon DAVID, ook nog in de dagen zijner vlugt voor ABSALOM, de stille hoop blijven kweeken, „dat God dagen tot des konings dagen zou toevoegen; dat zijne jaren zouden

(1) Zie PSALM XVIII: 45, verg. met 2 SAM XXII. Een lied, naar onze meening, door DAVID in rustiger dagen bij het terugzien op al de vervolgingen en beproevingen van zijn vroeger leven vervaardigd, waaronder die door SAUL eene zoo belangrijke plaats bekleedde, en daarom, hoezeer slechts ééne uit velen, afzonderlijk met name genoemd wordt.

(2) PSALM CXXXII: 11—18. (3) PSALM LXXXIX: 20—52.

zijn van geslachte tot geslachte; dat hij eeuwiglijk voor Gods aangezigt zitten zou (1)." Door haar voorgelicht kon hij tevens in het bestendig koningschap van zijn huis een krachtig middel tot uitbreiding der ware Godsdienst op aarde zien. Reeds in de dagen zijner vernedering spelt hij het van zichzelven, dat hij Jehova onder de natiën prijzen zal, en wenscht, dat de heerlijkheid des Heeren over geheel de aarde uitgebreid worde (2). Wat mag hij tot dat hooge doel niet van een' nazaat verwachten, die de bestendige deelgenoot van Jehova's goedertierenheid zijn zou! Het kan naauwelijks anders, of DAVID moet, naast steeds nieuwe overwinningen voor Israël, ook steeds wijder uitbreiding der Godsregering zelve in het verst verschiet te gemoet gezien hebben. Op hoe breede vleugelen zich in en na zijn' tijd onder Israël die hope verhief, kan uit een' blik op enkele Psalmen, bijv. den XLVII^{en}, LXVII^{en}, LXVIII^{en}, XCVI^{en}, XCVII^{en}, XCVIII^{en} en C^{en} blijken, waarin (om hier niet meer van sommigen hunner te zeggen) althans in zoover een Messiaansch element wordt gevonden, als daarin van eene openbaring der heerlijkheid Gods ook onder Heidensche volken gesproken wordt, die in al hare volheid slechts door de verschijning van den Messias mogelijk gemaakt en aanvankelijk tot stand gebragt is.

In veel engeren zin intusschen kennen wij aan die koningspsalmen eene Messiaansche beteekenis toe, waarin DAVID het beeld van zijn' grooten Nazaat zelven met dichterlijke kleuren beschrijft. Reeds van eene louter zielkundige zijde beschouwd, valt de verklaring van het raadsel niet moeijelijk, hoe DAVID er toe gekomen zij om, zelf koning, meer opzettelijk den luister van een theocratisch vorst te verheffen, gelijk hij het koning-

(1) PSALM LXI: 7. (2) PSALM LVII: 10—12.

schap in het algemeen had verheerlijkt. De Oosterling bemint het konkrete, terwijl de Westerling zich gemakkelijker met het abstracte te vreden stelt: de opgewekte verwachting van een eeuwig koningschap moest zooveel mogelijk worden geindividualiseerd. Doch wij mogen een schrede verder gaan. Op de vraag: hoe DAVID er toe kwam om het beeld van den persoonlijken CHRISTUS met nog veel stouter trekken te malen, dan waartoe het orakel van NATHAN naar de letter hem regt gaf, is het antwoord spoedig gereed. „Vleesch en bloed openbaarden het niet, maar de Vader, die in de hemelen is." En dat antwoord, het is geene vrucht eener meer vrome dan bedachtzame gissing. De Heer zelf heeft getuigd, dat DAVID in den geest was, toen hij zijnen zoon als zijnen Heer heeft begroet (1), en PETRUS heeft met zoovele woorden verklaard, dat hij een Profeet was, en wist, dat God hem met eede gezworen had, dat hij uit de vrucht zijner lendenen, zooveel het vleesch aangaat, den CHRISTUS verwekken zou, om Hem op zijnen troon te zetten (2). Welligt heeft de Geest des Heeren hem op de aanduiding van een persoonlijken vredekoning gewezen, die reeds in JACOBS woord van den Silo besloten lag. Zoo ontwikkelde zich dan, als onder den levenwekkenden adem des Geestes, de heerlijke plant der Messiasverwachting van DAVID, en — het is de van God gewilde natuurlijke weg, waarlangs die ontwikkeling voortging — vóór alle dingen plaatste zich het beeld van den CHRISTUS in heerlijkheid voor zijnen verhelderden geest. Het is ons voornemen, na al het gezegde, de verschillende Messiaansche Psalmen in hun geheel te overzien en, zooveel het tot onze bedoeling noodig is, op te helderen. Het bovengenoemde woord van den Heer zelven bepaalt onze keus, als wij vragen, op welken

(1) MATTH. XXII: 43. (2) HAND. II: 30, 31.

Psalm zich hier onze aandacht bij voorkeur vestigen moet.

Psalm honderd en tien — wie sloeg hem immer op, zonder dat het was, als of de Geest der profetie hem op serafijnen wieken omzweefde? Reeds die onnavolgbare aanhef: „de Heer heeft gesproken tot mijnen Heer!" dwingt als met onweêrstaanbare kracht om te luisteren, en naauwelijks leent men aan den opgetogen zanger het oor, of men verneemt eene beschrijving van vorstelijke Majesteit, die de oogen schemeren doet. Als deelgenoot van Jehova's rijksgebied wordt de Gehuldigde voorgesteld, gezeten aan de regterzijde des troons, terwijl zijne haters hem ter lage voetschabel strekken. Uit Sion reikt Jehova Hem den magtigen heerschersstaf toe, met het veelbelovende woord: heersch in het midden uwer vijanden! Tegen die vijanden trekt Hij op aan het hoofd van een heldenstoet, talrijk en schitterend als de morgendaauw, die geboren werd uit den schoot van den dageraad. Dat uitgelezen leger, het heeft zich vrijwillig rondom hem geschaard, en gaat in heiligen feestdosch den bloedigen strijd te gemoet. Geen wonder; het kan zich van de overwinning verzekerd houden, daar het strijdt onder een' koning, die nimmer wedergaê vond. Een onberouwelijken eed heeft Jehova aan dezen Gezalfde gezworen, dat hij tevens priester in eeuwigheid, gelijk eenmaal MELCHIZEDEK zou zijn. Aan zijne regterhand strijdt de Bondgenoot, die Hem ten troon heeft verheven: kan het anders, of ten dage zijns toorns moet Hij zelfs magtige vijanden vellen? Ten gerigte over de Heidenen opgestaan, bezaait hij het slagveld met lijken, en strooit de schedels der verslagenen rondom zich heên op den weg. Slechts een oogenblik buigt hij zich neder aan de beek om zich met een frissche teug te verkwikken, maar dan snelt hij weder met opgeheven' hoofde

daar heên, om zijnen triomftogt onvermoeid te vervolgen.

Hier is het DAVID, verbeelden wij ons, als kan hij den overwinnaar op zijne glansrijke baan niet meer bijhouden; als ziet hij Hem in een nevelachtig verschiet voor zijne blikken verdwijnen. Maar wij, wij kunnen van het prachtig beeld onze oogen niet afwenden, zonder te vragen, wie het is, van wien zooveel grootsch en heerlijks gezegd wordt. Maar kan het, althans op Christelijk standpunt onzeker zijn? Aangaande geen' anderen Psalm vinden wij eene zoo stellige uitspraak van den mond der waarheid zelven, als juist omtrent dezen, en hier, voorwaar, rest ons geene andere keuze, dan het gezag van den Heer tot bepaling van den zin des profetischen woords volstrekt onbeduidend te noemen of het onbepaald te eerbiedigen (1). Aan de door Hem gegeven verklaring sluit zich die zijner Apostelen aan. PETRUS ontkent, dat de aanhef van den Psalm op DAVID kán slaan (2), en verbiedt ons alzoo aan te nemen, wat sommige uitleggers willen, dat het lied door een' ongenoemden Israëlietischen dichter tot diens eere vervaardigd zou zijn. PAULUS verzekert, met hoorbaren terugslag er op, dat de Heer als Koning moet heerschen, totdat Hij alle zijne vijanden onder zijne voeten zal hebben gelegd (3). Niet anders spreekt de schrijver van den brief, aan de Christenen uit de Hebreën gerigt (4). Ja, de gedurige vermelding van den Heer, op zoovele plaatsen des nieuwen Verbonds, als gezeten ter regterhand Gods (5), wijst onmiskenbaar op dit onnavolgbaar dichtstuk terug. Ook de tijdgenooten van JEZUS moeten ongetwijfeld

(1) MATTH. XXII: 41—45. (2) HAND. II: 34, 35.
(3) 1 COR. XV: 25. (4) HEBR. X: 13.
(5) Zie bijv. MARC. XVI. 19. ROM. VIII: 34. HEBR. I: 3 en andere plaatsen.

geloofd hebben, dat het niemand dan den Messias betrof: of zouden anders de Phariseën het gebruik daarvan ter hunner bestrijding niet aanstonds met de bedenking beantwoord hebben, dat DAVID op iets geheel anders het oog had? Hun stilzwijgen doet ons met reden vermoeden, dat de oudste Joodsche schriftverklaarders van geen ander gevoelen geweest zijn. Eerst latere Rabbijnen hebben hier, ter bestrijding van het apologetisch gebruik des Psalms door de Christenen, aan HISKIA, ZERUBBABEL, of geheel de Joodsche natie gedacht, terwijl nog in onze eeuw rationalistisch-gezinde uitleggers onder de Christenen wilden, dat hier een der latere Makkabeeuwsche vorsten, tegelijk met geestelijke en wereldlijke oppermagt bekleed, door een' zijner tijdgenooten verheerlijkt zou worden (1). Maar spreken de zoodanigen niet den Heer zelven in het aangezigt tegen? Is er immer één aardsch koning geweest onder Israël, hetzij vóór of na de Babijlonische ballingschap, op wien al het hier gezegde, zonder bespottelijke, ja Godslasterlijke overdrijving kan toegepast worden? „Tot wien" — zoo mogen wij met den schrijver van den brief aan de Hebreën wel vragen — „tot wien der engelen heeft Hij ooit gezegd: zit aan mijne regterhand (2)?" Het moge waar zijn, dat door deze uitdrukking, op zichzelve beschouwd, nog geene volstrekte gelijkstelling met Jehova aangeduid wordt, daar omvang en maat van het opgedragen gezag altijd van Hem afhankelijk blijft. Maar het is niet minder waar, dat in dit verband aan Hem, die ter regterhand Gods wordt verheven, een volstrekt onbegrensd gezag toegekend wordt. Ook de beste theocratische koningen worden als nederige dienaren Gods ons beschreven, nimmer als zijne mederegenten. En welk aardsch Monarch had over een legermagt te

(1) Zoo bijv. HITZIG en J. OLSHAUSEN.

(2) HEBR. I: 13.

beschikken, talrijk als de daauw op het veld? Wiens keurbende trok immer in heilig feestgewaad den kamp met de vijanden tegen? Wat koning in Israël was tegelijk koning en priester, naar de ordening MELCHIZEDEKS? Wel beroept men zich op enkele plaatsen des ouden Testaments ten bewijze, dat koningen ook nu en dan offers gebragt hebben (1). Maar iets anders is het, voorwaar, ook als koning een enkele reize te offeren; iets anders, als koning tevens priester in eeuwigheid op MELCHIZEDEKS wijze te zijn. Geen DAVID zelfs en nog veel minder een der latere Makkabeeuwsche regenten kon met dien geheimzinnigen koning van Salem vergeleken worden, die eenmaal ABRAHAM, niet gelijk de Aäronitische priesters met woorden, maar met daden en gaven gezegend had. Wat hier wordt beloofd, duidt niet slechts eene oogenblikkelijke vereeniging van koninklijke en priesterlijke werkzaamheid, maar eene voortdurende zamensmelting van beider waardigheid aan, niet in luim of lust van éénig mensch, maar in Gods verbondseed gegrond. Talrijke proeven — men denke aan koning UZZIA (2) — bewijzen, hoe de aanmatiging dier waardigheid door onbevoegden zwaar werd bezocht. Laat de gissing waarheid zijn van een reeds ontslapen geleerde (3), dat DAVID dezen trek zijner voorstelling uit eene gedenkwaardige herinnering van zijn vroeger leven gegrepen heeft (4), het is niet minder bewijsbaar, dat zulk eene innige en bestendige vereeniging van koning- en priesterschap, als hier wordt geteekend, noch in hem, noch in één zijner opvolgers aanschouwd is geworden. In der waarheid, alles dringt er ons toe, om zoo wij de Messiasverwachting in de Psalmen mogen vergelijken bij een wel geordend gebouw, in dézen Psalm den hoeksteen van

(1) 1 SAM. XIII: 9. XIV: 32.
(2) 2 CHRON. XXVI: 19.
(3) J. H. PAREAU.
(4) 2 SAM. VI: 12—19.

dien bouw te bewonderen, telkens door ongeloovige bouwers verworpen, maar telkens weder tot hooge eere verheven. Wij durven niet eenmaal beweren, dat dit lied aanvankelijk ook in andere vorsten vervuld is: alles duidt hier, dunkt ons, regtstreeks op den CHRISTUS, dien DAVID in hooge verrukking aanschouwt, terwijl de tijdsruimte uit zijne oogen verdwijnt. „Hij hangt — zegt LUTHER — met het geloof zóó vast daaraan, ofschoon hij het nog niet ziet en begrijpt, dat het is, alsof hij met de oogen reeds de vervulling aanschouwde, en zingt met vrolijken, lustigen geest, alsof hem het hart geheel brandde en overstroomde, tot eer van CHRISTUS, den Heer!"

Vraagt men, in wat karakter de Messias hier met heilige verrukking wordt afgemaald, het is bepaaldelijk, als overwinnaar zijner magtige vijanden. DAVID plaatst Hem verre boven zichzelven, en schoon hij niet met zoovele woorden verzekert, dat die verheven Persoon meer dan éénig mensch of Engel zou wezen, moet hij echter bij opzettelijk nadenken over wat hem de Geest des Heeren getoond had, meer of minder duidelijk ingezien hebben, dat Hij, die tot deelgenoot van Jehova's troon werd verkoren, van nature boven alle hemel- en aardbewoners oneindig ver verheven moest zijn. Hoe het zij, aan het hoofd eener talrijke legerschaar trekt de Messias ten strijde, en bezaait het bloedig slagveld met de hoofden der vijanden (1). Nimmer ontbreekt het Hem, waar Hij die noodig heeft

(1) Met de meeste uitleggers gelooven wij, dat het woord „hoofd," vs. 6, in collectieven zin moet opgevat worden; de „hoofden," slaan alzoo op de pas vermelde „doode ligchamen," terug. En zoo DAVID werkelijk van één hoofd van een vergelegen land heeft gesproken, bedoelt hij daarmede echter niet bepaald den Antichrist, gelijk sommige oude Godgeleerden willen. De uitdrukking schijnt te algemeen, om als profetische aanduiding van één bijzonder Persoon te worden opgevat.

aan een verkwikkende teug, maar slechts in het voorbijsnellen proeft Hij die, zoo weinig gunt Hij zijnen vijanden rust (1). En niet eer legt Hij den scepter ter neder, voor alle magt en kracht, die zich vijandig verzet, tot volslagen' onderwerping gebragt is. — Verwondert zich iemand, dat de hoofdtrek van het later meer ontwikkelde Messiasbeeld, liefde en zachtmoedigheid, hier ten eenenmale ontbreekt, wij stemmen het gereedelijk toe, maar denken ook aan het woord van CALVYN: „dat CHRISTUS, gelijk een goede herder, zacht voor zijne schapen, maar tegenover wolven en dieven hard en onverbiddelijk is." Bovendien — het is eene opmerking, die ons meermalen te stade kan komen — omdat de Geest der profetie de persoonlijkheid der zieners en zangers niet vernietigt, maar verheft en veredelt, schetsen de heilige Godsmannen, onder hooger leiding, het CHRISTUSbeeld gewoonlijk met trekken, die òf uit hun eigen leven ontleend, òf voor hun subjectief gevoel bijzonder aantrekkelijk waren. Daarom denkt SALOMO zich zijn' gewenschten nakomeling als een Monarch, die oorlogsvelden met olijven des vredes beplant, maar DAVID aanschouwt Hem als zegevierenden krijger. Dat beeld heeft in zichzelf niets onwaars of onwaardigs. Jehova zelf wordt in de Schrift meermalen, niet slechts als Israëls koning, maar ook als Israëls krijgsman geroemd (2). Had DAVID hier een overwinnaar geteekend, die vijanden door de kracht der liefde ontwapent en

(1) Het is niet te ontkennen, dat het dichtstuk zeer afgebroken eindigt. Na een vlugtige teug snelt de overwinnaar zijne vijanden na. Zeker zou het lied meer een gesloten geheel uitmaken, wanneer men met STIER, op het voetspoor van LUTHER, door het drinken uit de beek de vernedering van den Messias verstond, die met wateren der bitterheid gedrenkt wordt, en daarna weder het hoofd zegevierend verheft. Bij het korte en geheimzinnige der slotvoorstelling schijnt het echter onmogelijk, hier iets met zekerheid te bepalen.

(2) Zie EXOD. XV: 3, en elders.

herschept in dankbare onderdanen, hij zou geen dichter des ouden, maar des nieuwen Verbonds zijn geweest. De hier gegeven' voorstelling heeft hare volle waarheid, schoon de waarheid zelve, gelijk meermalen, hier ook slechts van éénc zijde wordt te aanschouwen gegeven, en de verwachting, hier uitgesproken, nog hare volle vervulling verbeidt. En dat de fiere overwinnaar, hier afgeschetst, toch geheel iets anders dan een bloeddorstig dwingeland zijn moet, het blijkt reeds uit de voorstelling van Hem zelven als priesterlijk Vorst, en van zijne onderdanen, als vrijwillige en feestvierende strijders. Overigens wordt geheel de teekening dubbel natuurlijk, als wij gissen, dat de Psalm na eene luisterrijke overwinning vervaardigd is, en dat DAVID, voorgelicht door des Heeren Geest, in zijnen triomf zinnebeeld van een' nog hoogeren zag. Zeker was (verg. vs. 2) Jeruzalem reeds door hem ingenomen en de ark des Heeren op Sion gevestigd. — Bij ZACHARIA zullen wij eene gelijksoortige voorstelling van vereenigd koning- en priesterschap vinden (1).

De geschetste triomf wordt voorafgegaan door hevigen strijd, in een' anderen Psalm ons beschreven.

Psalm twee — volgens eene andere berekening de eerste, gelijk ook HAND. XIII: 33 gelezen moet worden (2) — is een even krachtige als prachtige hymne. Bij den aanvang is het, als hooren wij een vreeselijk onweder opsteken, dat tegen het einde vervangen wordt door een' helderen zonneschijn. Eerst voert ons de dichter midden onder de opstandelingen tegen Jehova's Gezalfde en doet ons de taal beluisteren der dolzinnigste

(1) ZACHARIA VI: 12, 13.

(2) Meermalen namelijk werd bij de Joden de eerste Psalm louter als eene inleiding tot den geheelen bundel beschouwd, die alzoo eigenlijk eerst met den tweeden begon.

vijandschap. Maar op eenmaal is het, als hooren wij boven de woeste oorlogskreten een spottenden lach. Het is Jehova zelf, die in kalme rust uit den hemel op zijne magtelooze hateren neêrziet, maar hen straks door zijne gramschap verschrikt. Hem voert de dichter sprekende in, om met een kort maar afdoend woord op zijnen Gezalfde te wijzen, en straks verheft ook Deze zijne stem om van zijne aanstelling en zijnen rang te gewagen. Naauwelijks is die verheven alleenspraak geëindigd, of de dichter roept nogmaals de magtigen, die zich tegen den Oppermagtigen aankanten, tot onbepaalde onderwerping aan Hem, terwijl hij het mateloos heil zijner gehoorzame dienaars verheft.

Draagt de Psalm ook den naam niet van DAVID, hij vertoont zooveel sporen van DAVIDS geest en kunst, dat de dichter, indien het een ander ware, geen minderen naam, dan dien van tweeden DAVID verdienen zou. Reeds de eerste Christenen beweerden, en onzes inziens teregt, dat God in dezen Psalm door den mond van DAVID gesproken heeft (1). Andere gevoelens aangaande den dichter verdienen te minder vertrouwen, omdat zij niet zelden met het streven gepaard gingen om in het gedicht zelf niets, dan eene beschrijving van een' gewonen Israëlietischen koning en zijne regering te zien. En tegen dat streven moeten wij ons, bescheiden maar ernstig verklaren. Kan ook al een enkele trek op DAVID, SALOMO, of een hunner opvolgers toegepast worden, toch is het geheel van dien aard, dat het alleen van hun Meerdere, den beloofden Messias, kan gelden. De nieuw-testamentische voorstelling van den persoon en de waardigheid des Heeren is wezenlijk mede op dit dichtstuk gebouwd (2). Tot in de tiende of elfde eeuw hebben de Joodsche uitleggers het van den Messias verklaard, en — naïef genoeg — heeft

(1) HAND. IV: 24, 25.
(2) Zie bijv. MATTH. XXVI: 63 en JOH. I: 49.

een der jongsten beleden (1), dat hij tot wederlegging der ketters (Christenen) hier liever aan DAVID wil denken, terwijl een ander (2) erkent, dat als de Psalm op den Messias toegepast wordt, de inhoud veel klaarder en duidelijker wordt, dan wanneer men hem van iemand anders verklaart. Ook de eerste Christenen (3), PAULUS zelf (4), en de schrijver aan de Hebreën (5) hebben uitdrukkelijk de Messiaansche opvatting voorgestaan, en de inhoud van het lied regtvaardigt die verklaring volkomen. Of aan wat aardschen koning heeft Jehova vergund, van Hem te eischen, en hem, zonder eenige beperking, de heidenen ten erfdeel, de einden der aarde tot eene bezitting verzekerd? En wordt niet de opstand tegen dezen Koning, als een opstand tegen Jehova zelven beschreven; wordt niet zijne magt als volstrekt onoverwinnelijk voorgesteld; wordt voor Hem niet een vertrouwen gevraagd, zoo als het, volgens ditzelfde Psalmboek (6), aan geen' arm van vleesch, ook aan geen vorst mag gewijd worden? Men raadplege, des verkiezende, met de pogingen der uitleggers om één tijdstip uit DAVIDS leven te noemen, waarop de schildering in dit dichtstuk kan slaan, en het gedwongene dier verklaringen zal het beste bewijs voor hooggeklommen verlegenheid zijn. Kennelijk wordt het woord tot een pasgezalfden koning te Sion gerigt, maar toen DAVID den troon, eerst over éénen, vervolgens over al de stammen besteeg, was Jeruzalem nog in de handen der Heidenen. En SALOMO, die te Gihon door de handen van ZADOK het teeken der vorstelijke wijding ontving (7), kan hier evenmin worden aangeduid. Geen spoor van zoo hevige zamenspanning van onderworpen' volken tegen hem vermeldt

(1) JARCHI.
(2) ABEN-ESRA.
(3) HAND. IV: 25.
(4) HAND. XIII: 33.
(5) HEBR. V: 5.
(6) PS. CXVIII: 9 en CXLVI: 3.
(7) 1 KON. I: 38, 39.

de gewijde geschiedenis (1). Grooter kontrast is naauwelijks denkbaar, dan tusschen zijne regering en de hier geschetste tooneelen, en hoe luide ook de vleitaal hem somtijds hebbe tegengeklonken, — wie beweert, dat van hem of een' zijner gewone opvolgers zou kunnen gezegd worden, wat in dezen Psalm staat te lezen, heeft mogelijk veel zin voor de stoutheid der Oostersche, maar weinig oog voor de juistheid der heilige beeldspraak. Dat ook hier wederom de Messiasregering van hare strenge zijde wordt voorgesteld, mag ons niet boven mate verwonderen, en nog veel minder ons vrijheid geven, om in den ijzeren scepter, waarmede hier wordt gedreigd (vs. 9), met sommigen een scepter der genade te zien. De verheerlijkte Heer der Gemeente zelf heeft, eeuwen daarna, deze beeldspraak anders verklaard, waar Hij gewaagt van de magt, die Hij van den Vader ontving en met zijne getrouwe geloovigen deelt (2). Alles moet in den geest des ouden Verbonds en uit de persoonlijkheid des dichters verklaard worden. Het ligt in den aard der zaak, dat de Messiasverwachting van een' DAVID meer den strengen geest van JOHANNES, den Boetgezant, dan den milden aard van JOHANNES, den Apostel moest toonen. Ook deze voorstelling — wij herhalen het — heeft háre waarheid, ofschoon zij niet de vólle waarheid vertoont. Aan den hardnekkigen kon en mogt de echt Israëlietische dichter slechts Horeb's donders doen hooren. En toch, is het niet, als lispelt aan het einde de zachte lenteadem des Evangelies ons tegen?

Zoo weten wij dan, wie het is, van wien Jehova zelf

---

(1) De opstand van Adonia was te onbeduidend om voor SALOMO gevaarlijk te zijn, en wat er begon te broeijen aan het einde zijner regering was deels niet van dien aard als de hier geteekende opstand, deels een regtvaardig Godsgerigt over zijn' treurigen afval, en in zoover door Jehova beschikt, niet, gelijk de hier geschetste zamenspanning, onbepaald daarboven veroordeeld.

(2) OPENB. II: 26, 27.

verklaart: Ik heb mijnen Koning gezalfd over Sion, den berg mijner heiligheid! Een rijk treedt voor ons oog, dat over geheel de aarde zich moet uitbreiden, doch waarvan Sion het onveranderlijk middelpunt is. Maar wat kan DAVID bedoeld hebben, wanneer hij aldus den Messias sprekende invoert (vs. 7). „Ik zal van het Besluit verhalen; de Heer heeft tot Mij gezegd: Gij zijt mijn Zoon, heden heb Ik U gegenereerd?" Het is ons doel evenmin, de onderscheiden verklaringen desaangaande in het breede te toetsen, als de leerstellige twisten, naar aanleiding van dit verheven Psalmwoord gevoerd, te hernieuwen. Met onderwerping aan beter oordeel geven wij alleen rekenschap van onze eigene meening. Het is bekend, dat in het oude Verbond door den naam van Zoon Gods in het algemeen de betrekking der teederste liefde wordt aangeduid. Zoo was reeds Israël „Gods Zoon, Gods eerstgeborene" genoemd (1). Aan den nazaat, die op DAVIDS troon gezeten den tempel des Heeren zou bouwen, had Jehova beloofd: Ik zal Hem tot een Vader zijn, en Hij zal Mij tot een zoon zijn (2). Op treffende wijze wordt die belofte door een later dichter in dezer voege omschreven: „ik zal hem ten eerstgeboren' Zoon stellen, ten hoogsten over de koningen der aarde (3)." Verklaart, naar den aard der gewijde poëzij, het tweede lid der strophe het eerste, het valt dan duidelijk in het oog, dat ieder theocratisch koning, die zich in de gunst van Jehova verblijdde, als zoodanig in zeker opzigt zijn Zoon kon genaamd worden. Hoeveel te meer mogt Hij, in wien de luister der Godsregering haar toppunt bereiken zou, alzoo worden genoemd en geroemd! Wij kunnen zelfs niet betwijfelen, of DAVID heeft Hem, dien hij reeds blijkens den CX^en Psalm ter regterhand Gods zag verheven, in bovenmenschelijken

---

(1) EXOD. IV: 22. (2) 2 SAM. VII: 14.

(3) PSALM LXXXIX: 28.

luister voor het oog zijner verbeelding zien staan: hoe zou hij anders aan het einde vertrouwen voor Hem geëischt hebben, zoo als het aan geen' mensch mag betoond worden? Intusschen hebben wij toe te zien, dat wij aan den dichter des ouden Verbonds geene denkbeelden toekennen, die eerst onder het nieuwe ontwikkeld zijn. Spreekt hij van den Messias als Gods Zoon, hij kan dit woord slechts in gelijken zin hebben opgevat, als waarin het door NATHAN t. a. p. van SALOMO was gebezigd geworden. Hij duidt daarmede alzoo de koninklijke waardigheid van Gods gezalfden gunstgenoot aan, en gebruikt het woord, niet in metaphysischen, maar in theocratischen zin. Als koning heet hier derhalve de Messias Gods Zoon; als zoodanig heeft Jehova Hem gegenereerd of verwekt. Wat beteekent die uitdrukking, die wij toch wel niet eigenlijk opvatten kunnen? Hier wijst ons de Apostel PAULUS den weg, waar hij in het Pisidisch-Antiochie het Evangelie verkondigt en van de opstanding des Heeren gewagende, juist in die groote gebeurtenis het dichterlijk Psalmwoord vervuld ziet, omdat JEZUS juist door die opwekking, gelijk het elders heet, krachtig bewezen of gebleken is, de Zoon van God te zijn (1). „Als mijn Zoon" wil alzoo Jehova zeggen, „heb Ik U plegtig verklaard en opentlijk aangewezen." En die heerlijke onderscheiding, zij was den Messias niet eerst geschonken op het oogenblik, dat Hij hier sprekende optreedt: het was een reeds vroeger uitgevaardigd hemelsch besluit, waarop de spreker terugwijst. Waarop kan, na al het gezegde, het heden, waarin Jehova den Messias als Koning aanstelt en aanwijst, anders terugslaan, dan op den oogenblik, dat Hij dien Koning over Sion, den berg zijner heiligheid, zalfde? De zin der geheele uitspraak kan alzoo geen ander dan deze zijn. „Gij, de beloofde Koning Israëls, verdient als zoo-

---

(1) Zie HAND. XIII: 33, 34, verg. ROM. I: 3, 4.

danig den naam van mijn Zoon in al de kracht van het woord: op dit oogenblik zelf, waarop ik U ten Koning gezalfd heb, heb ik U daarvoor verklaard en erkend."

De voorgeslagen verklaring kan den lof der nieuwheid ontberen, indien zij dien der waarheid verdient. Zij vindt hare aanbeveling in het verband van den Psalm, waarin zij ten volle behoort; in het gezag van den Apostel PAULUS, niet onduidelijk door dat van den Schrijver des briefs aan de Hebreën gesteund (1); in het voorbeeld eindelijk van CALVYN en zoovele andere uitleggers na hem, die geen' anderen weg tot opheldering der moeijelijke Schriftplaats verkozen. Wij zullen niet beweren, dat op dien weg alle moeijelijkheden bevredigend opgelost worden. Maar zeker verdient het uitgesproken gevoelen ver de voorkeur boven de meening van hen, die hier een hoofdbewijs vinden voor het kerkelijk leerstuk van de eeuwige generatie des Zoons. Of zou — om slechts iets te noemen van de vele bezwaren, die daartegen kunnen ingebragt worden — zou het niet reeds op zichzelf hoogst onwaarschijnlijk zijn, dat onder het oude Verbond verborgenheden werden geopenbaard, die eerst tot de bedeeling van het nieuwe behoorden? Kan het eeuwig Zoonschap van CHRISTUS als zoodanig de vrucht zijn van een Goddelijk raadsbesluit? Is de voorstelling der eeuwigheid, als een bestendig Heden, waarvan men op dit standpunt uitgaat, niet meer wijsgeerig, dan Bijbelsch? En hoe komt het, dat noch de Heer noch zijne Apostelen zich immer op deze Schriftplaats beroepen, waar zij van den aard der geheel éénige betrekking tusschen den Zoon en den Vader gewagen? Het blijkt duidelijk, hoe men ook over het genoemde leerstuk op zichzelf moge denken, uit deze plaats kan het niet afgeleid worden, dan uit den klank der woorden alleen.

---

(1) Zie HEBR. I: 4, 5. V: 5.

Vatten wij alles te zamen. Wij vinden in dit lied den strijd der zondige wereld tegen Gods gezalfde geteekend; een strijd, die zich niet slechts in één bepaald tijdperk vertoont, maar door geheel de wereldgeschiedenis op steeds breeder schaal blijft herhalen. Zoowel de ontzettende magt, als de volslagen magteloosheid der vijandschap wordt hier, wij mogen zeggen op meesterlijke wijze beschreven. Tegenover de woedende aarde aanschouwen wij den rustig lagchenden hemel, en al de golven der boosheid hooren wij breken op de rots van een onherroepelijk raadsbeluit. Niets blijft er over voor de vermetele aanvallers, dan zich op genade over te geven, of jammerlijk op den weg te vergaan, en tegenover de vernedering der ontwapenden prijkt de zaligheid der getrouwen aan het einde in helderen glans. Het is voor ons doel overbodig, de bijzondere aanleiding in DAVIDS eigen leven tot de vervaardiging dezer prachtpoëzij te bepalen. Zij was overvloedig gegeven in den veelvuldigen tegenstand, dien hij te verduren en te overmeesteren had, en die bij eene of andere gelegenheid, onder hooger' leiding, gemakkelijk zijn geest kon verheffen tot heviger strijd, tegen zijnen grooten Nazaat begonnen, door geduchter neêrlaag gevolgd. Maar indien het waar is, wat een beroemd uitlegger wil opgemerkt hebben, dat de Messiaansche Psalmen een meer subjectief, de latere Messiaansche voorspellingen een meer objectief karakter vertoonen, men moet erkennen, dat de grenslijn tusschen beiden hier bijna uitgewischt wordt. Het individueele treedt schier geheel voor het algemeene terug, en DAVID verschijnt voor ons oog, als met eene dubbele zalving, die van Profeet en koning gewijd, gelijk hij ons vroeger zijn' Nazaat beschreef, met de dubbele waardigheid van koning en priester bekleed. In elken tijd van druk kan de gemeente des Heeren van dezen Psalm het troostrijk gebruik maken, dat daarvan de eerste Christenen maakten bij de ervaring van den

eersten vijandigen tegenstand (1). Ook onze tijd ziet in dit keurdicht zijn beeld geteekend, zijne roeping gepredikt, zijne toekomst ten deele ontsluijerd.

Wie zou, na het aanschouwen van een zoo bloedige zegepraal en een zoo hevigen strijd, niet dubbel verlangen, een bestendigen vrede te zien? De twee en zeventigste Psalm heeft de CHRISTUSheerschappij bepaaldelijk als eene heerschappij des vredes bezongen. — Niet DAVID zelf intusschen heeft de hoop der toekomst van deze zijde verheerlijkt. De Psalm is, gelijk het opschrift letterlijk luidt, van SALOMO afkomstig, gelijk PSALM CXXVII, en welligt nog enkele anderen (2). De diep gevoelige toon, die in de meeste liederen van DAVID gehoord wordt, wordt hier ten eenenmale gemist, en ook de vorm van het dichtstuk is minder uitstekend, dan die, waarover hij kan beschikken. Hoe verheven en schoon ook, het behoort, althans in onze schatting, niet tot de gouden, maar tot de zilveren eeuw der poëzij, die in ons Psalmboek bewaard is. Maar de betrekkelijk mindere verhevenheid van den vorm, doet aan de waarde van den inhoud in geenen deele te kort. Wederom met beelden en verwen, uit zijne eigene omgeving en regering gegrepen (3), schetst SALOMO het beeld van een magtigen Vredevorst. Geregtigheid is het grondkarakter van den Monarch, voor wiens langdurige en voorspoedige regering hij de warmste wenschen doet hooren. Hare vrucht is een heil, zooals het zich slechts eene verbeelding kan voorstellen, door hooger adem ontgloeid. Bergen en heuvelen, de meest in het oog

(1) HAND. IV: 23—29.

(2) Vs. 20 staat deze verklaring niet in den weg. Het strekt tot onderschrift der geheele verzameling van PSALM XLI—LXXII, waarin onderscheiden' niet-Davidische liederen voorkomen.

(3) 1 KON. IV: 25. V: 1. X: 10, 24.

vallende punten des lands, zijn met olijven des vredes gekroond; verdrukten worden gehandhaafd, verdrukkers verbrijzeld. Alle tijden huldigen dezen Koning, alle geslachten zegenen Hem. Als een frissche waterstroom stort Hij zijn heil over het wereldrond uit, en als een plant, door dien malschen regen gelaafd, bloeit de regtvaardige, totdat de maan niet meer schijnt. Volstrekt onbegrensd is zijn rijk, en ten teeken der diepste onderwerping worden Hem geschenken gebragt door de ruwste volken en de afgelegenste Vorsten. Armen en ellendigen vinden in Hem een steun en bevrijder. Door Hem gered van list en geweld, leven zij (1) en offeren den Koning, die hen rijk maakte, de schatten van Scheba, en Gode hun dagelijksch gebed voor zijn heil en zijn leven. Milde overvloed wordt onder zijnen scepter genoten; zoo vol is het land van koren, dat het ruischt, gelijk Libanons cederen; zoo talrijk zijn de bewoners der hoofdstad, dat zij voortspruiten als gras op den akker. Onvergankelijk in glans als de zon, zweeft zijn naam op steeds meerdere tongen; algemeen wenscht men elkander toe, in zijnen zegen te deelen; men prijst Hem boven alles gelukkig (2). Is het wonder, dat de dichter, in den aanblik der heerlijke toekomst verloren, eindigt in dankbare verheffing van Jehova „die alleen wonderen doet"? Maar is er ook wel meer dan dit ophelderend overzigt noodig, om ons in geheel dezen Psalm eene kostbare bijdrage te doen vinden tot de geschiedenis van SALOMO's innerlijk leven? Mogen wij met eenige vrijmoedigheid gissen, zóó zong hij, niet in den tijd zijner jeugd, toen veel, wat hij voor zijnen grooten Nazaat

(1) Met THOLUCK en vele anderen zijn wij van gevoelen, dat de eerste woorden van vs. 15: „en hij zal leven" niet van den koning, maar van den door hem bevrijden arme en nooddruftige zelven verstaan moeten worden.

(2) Men vergelijke wat wij vroeger, bij de verklaring van GENESIS XII: 3 en andere gelijkluidende plaatsen, reeds opmerkten.

begeert, nog door hemzelven niet was ervaren; minder nog in den grijzen ouderdom, toen met den glans zijner wijsheid de gloed zijner Godsvrucht verbleekte; maar in den bloeitijd zijner regering, toen Israël, van Dan tot Berseba toe, rustig onder zijnen wijnstok en vijgeboom neêrzat; toen Scheba's koningin hare gaven aan zijne voeten gelegd had; toen zijne dienaren gelukkig geroemd werden, die voor zijn aangezigt stonden. Toen, verbeelden wij ons, heeft zijn verhelderd oog in den spiegel van het schitterend heden het beeld van nog schitterender toekomst ontdekt. Toen plaatste zich de heilbelofte, door God aan zijnen Vader DAVID gedaan en aan hem zelven na de inwijding des tempels herhaald, in nooit gekenden glans voor zijn' geest. En althans voor een enkele maal was SALOMO, in éénigheid des persoons, een wijze, een zanger, een ziener!

Een ziener! Of zou het nog betwijfelbaar zijn, dat ook dit lied eene profetische schets bevat van de dagen des nieuwen Verbonds? Indien er nog iets noodig ware, om ons daarvan te overtuigen, het zou een blik zijn op de wanhopige uitvlugten, waartoe zij zich gedrongen zien, die het Messiaansch karakter van het dichtstuk ontkennen (1). Het is zoo, vruchteloos zoeken wij in Evangeliën of brieven naar eenig regtstreeksch bewijs, dat ook de Heer of zijne Apostelen dezer opvatting toegedaan waren. Maar de meeste en beste Christelijke uitleggers van alle eeuwen hebben met reden

(1) Één voorbeeld uit meerderen. Een der nieuwste uitleggers van de Psalmen, Dr. J. OLSHAUSEN te Kiel beweert, dat de 72e lang na de Babylonische gevangenschap, ter eere van een uitlandschen, Heidenschen, maar Israël niet ongenegenen Vorst zou vervaardigd zijn, voor wien de gemeente aanleiding had bij hare opentlijke Godsdienst plegtig te bidden. Eilieve, wie wel de Heidensche Monarch mag geweest zijn, voor wien Israël zulke smeekingen opzond, en wie de onisraëlitiesche Israëliet, die zulke verwachtingen, als hier zijn uitgesproken, aan de regering van een onbesneden' Heiden kon knoopen?

begrepen, dit hier niet eens te behoeven, om op het voetspoor der oude Joodsche, in dezen Psalm het beeld van den Messias als Vredekoning te zien. De rede van het verschijnsel kan daarin gelegen zijn, dat in geheel dit dichtstuk, hoe schoon ook, geene denkbeelden aangaande den Messias zijn uitgesproken, die ook niet elders, hoezeer in andere vormen gevonden worden. Maar hoevele trekken zijn er niet in deze schilderij, die ons veelbeteekenend wijzen op Hem! Reeds de enkele toezegging eener eeuwige heerschappij, die hier zoo herhaald en sterk op den voorgrond geplaatst wordt, zij wordt wel aan DAVIDS stamhuis in het algemeen, maar nergens aan één afzonderlijk persoon, dan alleen aan den Messias gedaan, en zij zou ook in dien vorm tot niemand mogen gerigt worden, zonder dat zij òf bespottelijk òf godslasterlijk klonk. Eene heerschappij van dien omvang, als hier wordt afgemaald, heeft bovendien nimmer een Israëlietisch koning bezeten of kunnen bezitten. Terwijl aan DAVID eene magt wordt toegekend (1), die zich van de Middellandsche zee ter eene, tot aan den Euphraat ter anderer zijde heeft uitgestrekt, worden hier alle beperkende grenslijnen uitgewischt, en tijd en ruimte ons voorgesteld, als in alle afmetingen met den naam en roem van dezen koning vervuld. En langs wat weg heeft hij zich den cijns der eerbiedigste hulde verworven? Door zich (vs. 12) een redder der verdrukten, een toevlugt der armen te toonen! Men wijze ons de heerschappij dezer wereld, die immer op zoo zonderlingen grondslag gebouwd werd! Neen, het kan niet ontkend worden: gelijk de nagalm van ABRAHAMS zegen, zoo wordt tegelijk het voorspel van menige latere profetie in dit dichtstuk vernomen, dat alzoo een passenden schakel uitmaakt in de keten der Messiaansche verwach-

(1) PSALM LXXXIX: 26.

ting (1). Of zou men mogelijk ook al de hier ontboezemde uitzigten slechts als eene reeks van heilwenschen opvatten moeten voor de regering van eenig hoog beroemd, schoon ongenoemd vorst? Men heeft het meer dan eenmaal beweerd en gesteld, dat de dichter zich een hoog verheven ideaal hebbe voorgespiegeld: „hij moge heerschen van de zee tot de zee; hij moge den ellendige verlossen," enz. Maar is zulk eene lange reeks van wenschen niet inwendig onwaarschijnlijk en zonder voorbeeld in geheel de heilige Schrift? Moeten ook de vurigste wenschen niet altijd binnen de grenzen der mogelijkheid blijven, en gaan deze niet die grenzen te buiten? En zou zulk eene reeks van wenschen, gesteld zelfs dat het oorspronkelijke zich werkelijk alzoo opvatten liet, niet veeleer met eene vrome bede om verhooring, dan met eene lofverheffing zijn besloten, die van de stoutste verwachting getuigt? Slechts één antwoord schijnt op al die vragen ons mogelijk. Het is reeds in het boven gezegde gegeven.

Ook deze verwachting, het behoeft naauwelijks aanwijzing, is nog ver van volkomen vervuld. De Messiaansche uitzigten van dezen aard worden voortdurend verwezenlijkt en — in telkens klimmende mate. Het profetisch woord is als een steen, die in den stroom der tijden geworpen, gedurig grooter en grooter kringen in den waterspiegel veroorzaakt, tot zij eindelijk zich onmerkbaar in de uitgebreide ruimte verliezen. Elke aanvankelijke vervulling mag kiem en kern van nieuwe en grootere heeten. Maar al kunnen wij ook van dit dichtstuk niet scheiden, zonder het treurig besef, dat het rijk van CHRISTUS op aarde nog nimmer volkomen geweest is, nog heden ten dage niet is, en nog welligt in langen' tijd niet zal wezen, wat het naar deze beschrijving moest zijn, toch voelen wij onze hope bevestigd, en tevens onzen

(1) Verg. JES. XI: 6—9. MICHA V: 4. ZACHARIA IX: 9.

eerbied versterkt voor Hem, die meer dan SALOMO was!

Wij hebben achtereenvolgens den triomf, den strijd, den vrede der CHRISTUSregering aanschouwd, voor zoover de Psalmen die schetsen. Wie zou niet verlangen, nog meer van nabij den luister van een' Vorst te bewonderen, die zulk een' triomf te behalen, zulk een' strijd te strijden, zulk een' vrede te schenken heeft? Nog ééne Psalm bleef ons over, waarin dat beeld in al zijne onvergelijkelijke schoonheid wordt voorgesteld. Wij slaan den vijf en veertigsten op. Zooveel blijkt ons bij de eerste inzage reeds, de dichter is van een' geestdrift vervuld voor het roemwaardig voorwerp van zijn lied, die hij vruchteloos tracht geheel onder woorden te brengen. Geen wonder, het is een Koning, tot wiens eer hij het speeltuig heeft aangegrepen, en welk een Koning! In schoonheid gaat hij alle kinderen der menschen te boven, liefelijkheid is op zijne lippen als uitgestort, en heldenmoed doorstroomt zijne aderen in den kamp, dien hij voor regt en geregtigheid voert. Terwijl zijne vijanden weerloos voor zijne pijlen bezwijken moeten, staat zijn troon onbewegelijk vast, op heilig regt en eeuwige waarheid gebouwd. Jehova, die hem bemint, kroont hem met hooger vreugd, dan die andere vorsten verblijdt. In prachtig feestgewaad uitgedoscht, viert de gelukkige in een elpen paleis zijnen echt; koningsdochteren staan onder zijnen blinkenden hofstoet, maar de uitverkoren Tyrische Bruid, prijkende in Ofirs goud, gaat in schoonheid allen te boven. Tot haar wendt zich de dichter een' oogenblik met den vrijmoedigen raad, dat zij afstand doe van al, wat haar tot nu toe bekoorde, en geheel zich wijde aan haren Koning en Heer. Zoo zal zij zijne liefde ten volle genieten en tot loon harer trouw de eerbiedige hulde der bloeijendste volken ontvangen. Hij ziet haar, zooals zij in praalkleedij het

huis van haren vader verlaat en den bruidegom toegevoerd wordt, terwijl hare speelnooten haar op den weg vergezellen, om straks insgelijks het vrouwenpaleis te versieren. Maar zelfs dat bekoorlijk schouwspel kan de oogen des dichters niet langer terughouden van den Vorst, wien zooveel vreugde is toegedacht. Nog eenmaal rigt hij zijne toespraak tot hem, om hem het schoonst verschiet te ontsluiten. Eene talrijke nakomelingschap wordt hem aangekondigd, als vrucht van den rijk gezegenden echt. De koning zal weldra zijne zonen als vorsten over het geheele wereldrond aanstellen, en zoover er volken wonen op aarde zegenen zij een Monarch, wien nog het late nakroost gedenkt!

Ware de naam van den dichter dezes Psalms ons bekend, wij kunnen geen oogenblik twijfelen, of allen, die eenig gevoel voor de schoonheid van Oostersche bruidszangen hebben, zouden hem als een ster van de eerste grootte begroeten aan den hemel van Israëls dichtkunst. Stond zijn zang niet onder eene verzameling van heilige liederen, wij zouden welligt in verzoeking geraken, het als een vleijend huwelijksdicht op een' aardschen vorst te beschouwen, schoon wij al dadelijk zouden moeten erkennen, dat zelden digter wierookwolken rondom een' gekroonden schedel gezwaaid zijn. Maar — het verdient reeds terstond onze opmerking — het is ingerigt tot een Godsdienstig gebruik. Bestemd voor den opperzangmeester in het heiligdom, moest het door de Korachieten worden aangeheven, wier bestemming het voorzeker niet was, om een gewoon, wereldsch liefdelied op de gewijde lippen te nemen. Als onderwijzing heeft het bovendien eene didaktische strekking, niet minder dan de XXXII[ste] en andere Psalmen, die even zoo worden aangeduid. Geen wonder, dat men reeds van ouds aan een' dieperen zin heeft gedacht, dan die uit den klank der woorden alleen kan afgeleid worden. Voor wat vor-

stelijk hoofd mag de krans dezer liefelijke poëzij zijn gewonden?

Voorwerp van zooveel lof, het behoeft naauwelijks aanwijzing, kan slechts een Israëlietische koning geweest zijn. Het gevoelen toch van enkele uitleggers, dat hier een Persische vorst wordt gehuldigd, moge eene schijnbare aanbeveling vinden in de vermelding eener menigte provinciën, vs. 17, het lijdt schipbreuk voor de eenvoudige opmerking, dat geen Israëlietisch zanger een Heidensch vorst zou verheerlijkt hebben met zulke namen en titels, en dat, al kon hij het ook, die vleitaal nog veel minder zou zijn opgenomen in eene verzameling van gewijde gezangen. Aan een' inlandschen koning alzoo kent deze vrome Godsvereerder de hier voorkomende, uitstekende eertitels toe, terwijl hij tevens der uitverkorene vorstenbruid den tol zijner hulde betaalt. Minder naauwkeurig drukt men, naar wij meenen, zich uit, wanneer men zijn' zang een opzettelijk bruiloftslied noemt. In dat geval zou de lof des konings niet zoo eenzijdig voorop gesteld zijn, en de dichter de vrijheid niet genomen hebben, om eene, bijna zeiden wij vaderlijke vermaning aan de uitverkoorne onder de vorstinnen te rigten. Veeleer moet men het gedicht als een lofzang op den koning ter gelegenheid van zijn huwelijk aanmerken, en wat er tot roem zijner geliefde gezegd wordt, als geschikt en bestemd, om inzonderheid ook hem zelven te eeren.

En nu nog eens, wie is deze koning? Men heeft in naam der wetenschap de dwaze stelling verdedigd, dat hier aan het huwelijksfeest van ACHAB en JESABEL, de Sidonische prinses, zou te denken zijn. Maar de verlegenheid moet wel hoog zijn geklommen, wanneer men niet dadelijk inziet, dat geheel de beschrijving slechts van een koning kan gelden, wiens luister die van andere vorsten te boven streeft, en een tijdperk van bloei vooronderstelt, zooals Israël slechts uiterst zelden

beleefde. Wij durven het vrijmoedig beweren: is hier werkelijk een Israëlietisch koning bezongen, die koning kan slechts de geheel eenige SALOMO zijn. Werkelijk hebben dan ook velen aan hem bij voorkeur gedacht, en in zijn huwelijk met eene Egyptische prinses (1), de vermoedelijke aanleiding tot dit lofdicht gevonden. Wij zullen hiertegen niet inbrengen, dat de hier voorkomende beschrijving van moed en triomf niet op SALOMO, den Vredevorst past. Men zou kunnen antwoorden, dat de zanger zijnen hoofdpersoon idealiseert, en dat alzoo niet alle trekken der schets uit het leven behoeven genomen te zijn. Maar er zijn andere, zoo wij meenen, onoverkomelijke zwarigheden tegen de meening, dat hier SALOMO bezongen zou worden. Zou men in den tempel, aan den eenigen Waarachtige toegewijd, aan SALOMO de Godslasterlijke hulde hebben toegebragt, dat hij veel schooner was dan alle menschenkinderen; dat hij een God was, wiens troon in eeuwigheid stond; dat hij, als God door God was gezalfd? Wanneer heeft ooit SALOMO een huwelijk, niet slechts met ééne uitheemsche vorstin, maar met onderscheiden vrouwen gelijktijdig gesloten, gelijk het hier toch niet onduidelijk voorgesteld wordt (2)? Wordt het hem niet juist tot oneer gerekend (3), dat hij zich

(1) 1 KON. III: 1.

(2) Gelijk toch de bruid zelve, zoo worden hare gezellinnen, niet tot haar, maar tot den koning gebragt (vs. 15). Zij gaan „in des konings paleis" (vs. 16). En onmiddelijk daarop volgt de vermelding van een nakroost, talrijk genoeg om tot regenten over de verschillende gewesten der geheele aarde verheven te worden (vs. 17). Zou het niet zeer gedwongen zijn te ontkennen, dat ook deze vrouwen alzoo worden voorgesteld als met den koning in liefde vereenigd, schoon de Tyrische koningsdochter altijd de eerste plaats in zijn hart heeft behouden? En indien dit de meening des dichters is, wijst ons niet reeds deze ééne trek ver over alle hem omringende werkelijkheid henen?

(3) 1 KON. XI: 3.

met vreemde vrouwen in zoo grooten getale omstuwde? En kan het van hem, zonder onzinnnige overdrijving gezegd worden, dat hij zijne zonen tot vorsten over heel de aarde zou zetten, en dat de volken hem eeuwig en altoos zouden loven? Inderdaad, men gevoelt zich, na de herhaalde overweging van eene en andere vraag, schier onwederstaanbaar gedrongen, om zich aan de zijde dier uitleggers te scharen, die hier een profetisch lofgedicht vinden, ter eere, niet van éénig ander Israëlietisch koning, maar van den Messias zelven vervaardigd. Zoo dacht ook de Schrijver van den brief aan de Hebreën (1), wanneer hij, in tegenoverstelling aan eene taal, die God ook tot Engelen voeren kan, voortgaat: „maar tot den Zoon zegt Hij: uw troon, o God, is in alle eeuwigheid, de scepter uws koningrijks is een regte scepter. Gij hebt regtvaardigheid liefgehad en ongeregtigheid gehaat, daarom heeft U, o God, uw God gezalfd met olie der vreugde boven uwe medegenooten." En dat hij alzoo teregt heeft geoordeeld, het wordt, naar wij meenen, door eene onpartijdige beschouwing van inhoud, toon en strekking des lieds boven alle bedenking verheven.

De inhoud toch is de lof van een koning, in wien eigenschappen veréénigd worden aangetroffen, zooals geen Monarch in eenig tijdstip van Israëls geschiedenis ooit gelijktijdig bezeten heeft. De toon is niet slechts die van nationale of vorstenlievende, maar van Godgewijde verrukking, die Jehova verheerlijken wil juist door den lof van zijnen gunstgenoot. En de strekking is zoo kennelijk, om den bezongen vorst voor te stellen als een bovenmenschelijk wezen, dat SALOMO, zoo hij zich werkelijk deze hulde liet aanleenen, nog zwaarder gezondigd heeft, dan toen hij de knie voor het verfoeisel der Ammonieten en den God

(1) HEBR. I: 8, 9.

der Zidoniërs boog. Wij hebben op niets anders de aandacht te vestigen dan op de beide verzen, die wij zoo even door een Apostolisch schrijver ten aanzien van den Zone Gods hoorden overnemen, en vragen elken onpartijdige of zij niet reeds, geheel op zichzelve beschouwd, ons naar een Meerdere dan SALOMO wijzen? Wij weten het, die woorden zijn meermalen op eene wijze vertaald, waardoor hunne bewijskracht merkelijk daalde, maar wij meenen tevens, dat op zuiver taalkundige gronden onze overzetting aanbeveling en voorkeur verdient. Volgens sommigen zal het woord Elohim, vs. 7, als een tweede naamval op deze wijze moeten overgezet worden: „Uw troon is Gods (troon);" anderen maken den Godsnaam tot onderwerp en vertolken: „God is uw troon, eeuwiglijk en altoos." Maar de eerstgenoemden zijn nog altijd in gebreke gebleven, ons een tweede voorbeeld van zulk eene nameloos harde uitlating (ellipse) te geven, als zij hier gedwongen zijn aan te nemen. De anderen hebben nog nimmer aangewezen, dat hunne vertaling, die naauwelijks gezonden zin oplevert, taalkundig verdedigbaar is. Beider voorslag doet zich te wisser voor als eene uitvlugt, wanneer wij bedenken, dat geen der oudste Grieksche overzettingen van het oude Testament (1) geaarzeld heeft in de woorden „o God" eene regtstreeksche toespraak tot den bezongen koning zelven te zien. En is deze onze verklaring van vs. 7 de juiste, dan moge men in het afgetrokkene toestemmen, dat vs. 8 ook zou kunnen worden overgebragt: „daarom heeft God, uw God U gezalfd," men zal tegelijk moeten toegeven, dat het veel natuurlijker is, de toespraak tot den bezongen Koning zelven ook hier te doen doorloopen, en derhalve te lezen: „daarom heeft, o God, uw God U gezalfd." Maar nu noeme men ons één enkel

(1) De LXX. Aquila, Symmachus, Theodotion.

bewijs, dat één bepaald persoon, behalve de aanstaande Messias, toegesproken wordt als Elohim, terwijl hem tegelijk dezelfde eeuwigheid van regering wordt toegekend, die elders aan Jehova zelven wordt toegeschreven.

Het is zoo, ook regters worden elders Goden genoemd (1), terwijl de Heer reeds vroeger aan MOZES verklaarde, dat Hij hem „tot een God" over PHARAO had gesteld (2). Daarom heette ook bij de Israëlieten het gaan tot de regters, die in Jehova's naam regtspraken, een gaan tot de Elohim (3). Geen wonder, zij waren de zigtbare vertegenwoordigers van den hoogsten Regter, van wiens uitspraak geen beroep op eene hoogere vierschaar geschiedde. Maar men gevoelt het, er is een hemelsbreed onderscheid tusschen zulk eene eervolle vermelding van menschen, en de regtstreeksche taal tot den koning, die in dezen Psalm wordt gehoord. Het zou Godslasterlijk zijn, aan een' mensch, dien men in oneigenlijken zin God noemde, een' troon tot in alle eeuwigheid toe te kennen, en alzoo alle wezenlijk onderscheid tusschen hem en den Koning der koningen als met ééne pennestreek uit te wisschen. Wij stellen daarom niet, dat aan onzen dichter eene even klaar ontwikkelde voorstelling aangaande de Goddelijke natuur des Heeren, als bijv. aan een PAULUS of JOHANNES zou moeten toegekend worden. Dit slechts beweren wij, dat hij in zulk een verband eene zoodanige toespraak niet had kúnnen rigten zelfs tot den voortreffelijksten koning in Israël, zonder dat hij eer had verdiend, wegens overtreding van het eerste gebod gesteenigd te worden, dan zijn dichtstuk te hooren aanheffen bij de toonen der Godgewijde muzijk. Dit slechts houden wij vast, dat zoo er gronden zijn om den tweeden, den twee en

(1) PSALM LXXXII: 6. (2) EXOD. VII: 1.
(3) DEUT. XIX: 17. EXOD. XXI: 6. XXII: 7, 8.

zeventigsten, den honderd tienden Psalm voor Messiaansch te erkennen, het even willekeurig gehandeld als oppervlakkig geoordeeld is, zoo men weigert ditzelfde karakter ook aan den vijfenveertigsten toe te schrijven. Dit eindelijk geven wij met allen ernst in bedenking, of het niet beter is, eene verklaring te verkiezen, die nog raadselen overlaat, dan eene andere, die om deze te ontwijken, zich in ongerijmdheden verliest.

Zoo oordeelde zelfs een kerkvader der vijfde eeuw, wien niemand ten laste zal leggen, dat hij het getal der Messiaansche Psalmen willekeurig en buitensporig vergroot heeft. Slechts in een viertal Psalmen kon THEODORUS Mopsuestenus het beeld van den Messias ontdekken, maar toch, naast den tweeden, achtsten en honderd tienden hield hij ook den vijfenveertigsten vast. Evenwel is er welligt geen andere, waaromtrent de gevoelens ten allen tijde zoozeer verdeeld geweest zijn. Ook zij, die den CHRISTUS op menige andere bladzijde der Schrift zagen afgeschaduwd, weigerden Hem hier te erkennen, en anderen, die er Hem toch vonden, waren ver verwijderd, van bij alle geloovigen gereeden weêrklank te vinden. Onze beroemde landgenoot VENEMA zelfs, om uit velen slechts één voorbeeld te noemen, hoorde zich, na de verdediging van het ook door ons omhelsde gevoelen door een zijner vurigste bewonderaars toezingen:

„Gij zelf, geleerde man, door Godsvrucht zoo eerwaardig,
Wat maakt, ik bid het u, wat maakt u bereidvaardig,
Om Gods geliefden Zoon in 't heilig harpgezang
Te zoeken, en met een den op- en ondergang
Des Christendoms, daar zulks de woorden zelfs beletten,
En 's dichters zin en wil hiertegen zich verzetten?

Wat de oorzaak der huivering van sommigen was, om den CHRISTUS in een lied te herkennen, waarin het volgens anderen schier onmogelijk was Hem voor-

bij te zien? Ongetwijfeld heeft daartoe meer dan ééne reden te zamen gewerkt. Eene echter, meenen wij, moet hier bijzonder in aanmerking komen. Men was afkeerig van de Allegorisch-mystische verklaring, en deze scheen door de Messiaansche gebiedend gevorderd te worden. Men beweerde namelijk, dat hier van een' geestelijken echt werd gezongen, waarbij de Messias de bruidegom, en òf het Israëlietische volk òf de Kerk des nieuwen Verbonds de bruid zou geweest zijn, terwijl dan de Heidensche volken als des Konings bijwijven voorgesteld werden. Slechts langs dien weg meende men de vraag te kunnen beantwoorden, hoe zulk een lied der liefde en des lofs kon zijn opgenomen in den kanon des ouden Verbonds. En om nu te bewijzen, dat de dichter zelf zulk een verborgen zin werkelijk in zijne woorden gelegd had, beriep men zich op de gewoonte der Oosterlingen, om het zinnelijke tot beeld en bode van bovenzinnelijk onderwijs te verheffen, en voerde menig voorbeeld aan uit hunne erotische poëzy, dat zulk eene mystische beteekenis had. Men herinnerde, hoe meermalen onder het oude Testament, de gemeenschap tusschen Jehova en Israël onder het beeld van een echtverbond, en Israëls afgoderij als trouwbreuk voorgesteld was. Men bedacht, hoe in het nieuwe Testament het Koningrijk der hemelen bij een bruiloftsmaal en de Koning bij een bruidegom was vergeleken geworden, ja, hoe zelfs de vreugde des toekomenden levens onder denzelfden vorm was geschetst (1). En zoo scheen werkelijk alles weggenomen wat, letterlijk opgevat, voor het geloof aanstootelijk was; de bruid, de dochter van TYRUS, de groote menigte van speelnooten, die den koning als bijwijven toegevoerd werden, de nakomelingen vooral, aan het einde den gehuwden gespeld, het waren allen

(1) MATTH. IX. 15. XXII: 2. JOH. III: 29. OPENB. XIX: 7—9.

dingen, die geestelijk onderscheiden en op de betrekking tusschen CHRISTUS en de gemeente moesten overgebragt worden.

Zoo was ten allen tijde de Messiaansche en de geestelijke verklaring van den vijfenveertigsten Psalm onafscheidelijk één, en die de eerste bestreed deed het meestal, omdat hij tegen de laatste, die echter onmisbaar geacht werd, overwegend bezwaar had. „Geeft," zoo spraken hare bestrijders: „geeft de dichter zelf wel éénig bewijs, dat hij alzoo geestelijk wil opgevat worden en derhalve geheel iets anders meent, dan hij zegt? Gij beroept u op den geestelijken zin van SALOMO's hooglied: maar is zelfs deze reeds voldoende bewezen, en indien men de zinnebeeldige beteekenis van den Psalm door een beroep op het Hooglied, en straks weder dien van het Hooglied door een beroep op den Psalm wil verdedigen, levert men dan geen bewijs in een cirkel? Is er genoegzame grond om te stellen, dat de profetische beeldspraak, aan den echt en zijne regten ontleend (1), ook aan dezen onzen dichter bekend was? Zijn niet vele gelijksoortige voorstellingen, waarop men zich beroept, om zulk een allegorischen zin van het dichtstuk te staven, van lateren oorsprong of geheel verschillenden aard? En al kan de Psalm ook op geestelijke wijze zeer stichtelijk verklaard — beter zeiden wij, overgebragt en toegepast worden, is dit reeds een afdoend bewijs, dat de dichter zelf met zijn lied iets diergelijks heeft gewild? Is niet veeleer de gissing natuurlijk, dat men slechts uit verlegenheid zulk een' sleutel voor een lied heeft gezocht, waarmede men anders geen' raad wist? Doet de geestelijke verklaring het dichterlijk schoon van dezen zang niet veeleer dalen dan klimmen, daar hij nu, in plaats van de frissche uit-

(1) JES. LIV: 5. HOS. II: 1.

storting eens diepbewogen gevoels, een zorgvuldig aangelegd en afgemeten kunststuk moet heeten, waarin alles met overleg is vermeden of aangebragt, wat aangebragt en vermeden moest worden ten gevalle van een' dieperen zin, waarop de Schrijver zelf — niet eenmaal met den vinger ons wijst? Kan men de klippen van vrome speling ontwijken, wanneer men op dit standpunt gaat vragen, wie door de dochter van TYRUS, wat door de mirre en aloë en kassie, wat door de gestikte kleederen en het goud van Ofir wordt aangeduid? En zegt men, dat niet elke trek zoo zorgvuldig overgebragt, maar slechts de algemeene voorstelling van een geestelijk huwelijk vastgehouden moet worden, waar zijn dan toch de grenzen gesteld, en wie zal op goede gronden beslissen, wat eigenlijk, wat oneigenlijk mag worden opgevat? Ja, wie bewaart u op dezen weg voor mystische droomerijen en grove aardschgezinde verwachtingen, evenmin door het gezond verstand als door den goeden smaak te gedoogen?"

Het zij verre van ons, de opgesomde bedenkingen, óf alle even zwaar te doen wegen, òf alle onvoorwaardelijk als de onze over te nemen. Toch gelooven wij, dat na hare naauwgezette vermelding de vraag zich met dubbelen aandrang doet hooren: zou het ook mogelijk zijn hier den Messias te blijven zien, zonder aan zulk een geestelijk huwelijk te denken? En op die vraag durven wij voor ons, na rijp beraad, bevestigend antwoorden. Welligt zal voor sommigen de aanwijzing verrassend en bevredigend zijn, dat de Messiaansche beteekenis kan worden vastgehouden, al had men zelfs tegen de geestelijke verklaring overwegend bezwaar.

Wij gaan daarbij van de voorstelling uit, dat de Israëlietische dichters den Messias beschreven, ja, onder de leiding des H. Geestes, maar toch altijd met verwen en kleuren, uit hunne eigene persoonlijkheid en hunne naaste omgeving ontleend. En nu stellen wij dezen

vromen zanger ons voor, hoogstwaarschijnlijk levende in SALOMO'S glansrijke dagen, en bekend met de Messias-verwachting, die door DAVID'S Psalmen nog meer dan te voren het erfgoed der natie geworden was. Uit den tijd, waarin hij leeft, ontleent hij stof en vorm der meest verblijdende hope. De gouden eeuw der regering van SALOMO is hem in den volsten zin des woords het beeld der aanstaande Christocratie. Welligt was het hem tot aanstoot en smart, dat SALOMO, omgeven van zijnen prachtigen vrouwenstoet met eene Egyptische prinses aan het hoofd, het Mozaïsch gebod overtrad (1), en in zijn afval van Jehova het ideaal van een theocratisch vorst niet bereikte. Daar verheft zich de dichterlijke geest in de toekomst, en bezingt den Messias, zoo als Hij volkomen zou zijn, wat SALOMO slechts gebrekkig mogt heeten, sieraad des troons en lieveling Gods. Hij schetst Hem, zoo als Hij toegerust met de uitstekendste eigenschappen, op den dag van zijn hoogtijd, het toppunt zijner glorie bestijgt. Denkt hij aan een geestelijk huwelijk? Hij geeft er geen enkel bewijs van. Ongetwijfeld stelt hij veeleer alles zich eigenlijk voor. Hij ziet werkelijk in gewijde verrukking den veelgewenschten Koning op den schoonsten dag van zijn leven; de koningin zijner keuze staat nevens Hem; een deel van den bruidschat wordt Hem uit den cijns van vreemde volken gebragt. Wat, vragen wij, is meer Oostersch en tevens meer echt Israëlietisch? Vindt men er niets aanstootelijks in, dat DAVID zijnen grooten Nakomeling afmaalt, zooals Hij zijn zwaard doet druipen van bloed en het rookend slagveld met vijandelijke schedels bezaait, — zonder dat het iemand zal invallen, in dien vorm de letterlijke uitdrukking der waarheid te vinden — wat zou het ons ergeren, zoo na hem een andere zanger den Messias ons voorstelt als een Vorst, die in het

(1) DEUT. VII: 3, 4.

huwelijk treedt? Het huwelijk toch is „eerlijk onder allen," en een talrijk, vooral mannelijk nakroost was voor den Israëliet een onschatbare zegen des hemels. Verwachtte men een' Troonopvolger van DAVID op aarde, men kon Hem zich wel niet anders denken, dan met dien zegen rijkelijk toegerust. Wat kon men op dit standpunt meer uitlokkends Hem wenschen, dan dat Hij zijne talrijke zonen als hoofden over talrijke volken mogt plaatsen, opdat geheel de wereld zich in zijnen zegen en Israëls heil zou verblijden?

In dit licht het dichtstuk beschouwende, kunnen wij — het zij de proef op de som — alle bedenkingen ontgaan en beantwoorden, die tegen den gewonen vorm der Messiaansche verklaring ingebragt worden. Nu wordt het duidelijk, waarom de Koning zelf zoo hoog wordt gevierd en verheven; de huwelijksvoltrekking is niet de stof van het lied, maar slechts een der kleuren, waarmede het beeld van des Konings luister geschetst wordt. De beschrijving der bruid is niet anders dan eene ideale voorstelling van vrouwelijke schoonheid en pracht. Zij schijnt als eene uitheemsche gedacht te worden: trouwens, ook SALOMO had aan eene uitheemsche vorstin de hand der liefde gereikt, en hoogstwaarschijnlijk is de herinnering der vreugde van dien huwelijksdag niet zonder invloed op de kleuren van deze beschrijving gebleven. Maar tot zulk eene uitheemsche, die hij eerst in de verre toekomst verwacht, kan de dichter ongehinderd zijne vermaningen rigten: immers, zij wordt door haren benijdenswaardigen echt onderworpen aan Hem, dien Jehova „ten hoogsten over de koningen der aarde" zal stellen. Zelfs de trek, die anders volstrekt onverklaarbaar, ja, in zeker opzigt aanstootelijk is, het gelijktijdig toevoeren van onderscheidene vrouwen tot de huwelijkssponde des konings, (vs 15—17), wordt nu eene schoonheid te meer. Kennelijk is het den dichter te doen, om den held van zijn lied voor te

stellen, als zoo spoedig mogelijk met een talrijk nakroost gezegend: hoe kan hij het kiescher en beter, dan door Hem, als SALOMO wederom, met meer dan ééne gemalin te verbinden? Wat in de werkelijkheid wel nimmer geschiedde — het gelijktijdig huwen van meerdere echtgenooten — kon in deze zuiver ideale voorstelling plaats grijpen: men weet bovendien, hoe de Ziener der toekomst gewoonlijk gelijksoortige gebeurtenissen uit verschillende tijden in ééne voorstelling zaâmvat. Genoeg, de Messias staat hier voor ons, als een andere SALOMO, „op den dag zijner bruiloft, den dag der vreugde zijns harten (1)." Nu bevreemdt het ons ook geen oogenblik meer, dit lied als leerdicht in een' bundel gewijde liederen aan te treffen: het had Hem tot onderwerp, die de hoop van voorgeslacht en nakomeling was, en stelt ons aanschouwelijk voor, in wat vorm een vroom Israëliet de verwezenlijking der beloften, aan DAVIDS stamhuis gedaan, in later dagen verwacht heeft. Hij denkt zich een Vredevorst als SALOMO, maar waar het noodig mogt zijn, tegelijk een andere DAVID in dapperheid, en maalt Hem af, zooals Hij ten toppunt van luister gestegen en met een talrijk nakroost omgeven, zijne zonen aanstelt als regenten over Heidensche volken en met en door hen geheel het aardrijk regeert. De vermelding der dochter van Tyrus, vs. 13, die geschenken komt brengen, heeft in onze schatting geen ander doel, dan om in één aanschouwelijk beeld de onderwerping ook van het hoogste en magtigste voor te stellen. Het rijk en prachtig Tyr, de bondgenoot van SALOMO's keuze, wordt afgeteekend als onvoorwaardelijk ondergeschikt aan zijnen geheel éénigen Opvolger: het treedt op, als Vertegenwoordiger der Heidenwereld, die den Messias hare schatting betaalt. Bij de vermelding der zonen, uit den echt des konings gesproten, denkt

(1) HOOGL. III: 11

de dichter dus ook niet aan geestelijk kroost, maar aan eene „vrucht der lendenen," die het beeld des gevierden Vaders vertoont. En evenzeer is het hem ernst met wat hij in den aanvang van de schoonheid, het zwaard, de pijlen des Konings verzekert: geestelijke pijlen bedoelt hij even weinig, als eene geestelijke bruid of een onligchamelijk kroost. In de meest keurige vormen stelt hij Hem voor, als door God „gezalfd met olie der vreugde boven zijne medegenooten," d. i. boven allen, die immer op den vorstelijken zetel geplaatst waren. Hem ziet hij, gesproten uit een rei van achtbare vaderen (1), straks door bloeijende zonen vervangen. Hem wil hij zelfs der nakomelingschap in zijne waarde doen kennen: hij heeft woord gehouden, en verheft den Messias voor de ooren der Christenheid tot op den huidigen dag!

Of dan toch onder deze schitterende Oostersche poëzy geen geestelijke zin kan verscholen zijn? Of dan toch de Geest, die in dezen dichter woonde en werkte, hem geene woorden op de lippen kan gelegd hebben, waarvan hem zelven welligt de hoogere strekking bedekt bleef, maar die nu, bij het licht der uitkomst, ten volle toepasselijk blijken op de geestelijke betrekking, die tusschen den Messias en Israël, tusschen den Heer en zijne gemeente bestaat? Het zou wel hoogst vermetel zijn, op dergelijke vragen met ééne magtspreuk ontkennend te antwoorden. Ongetwijfeld staat het vrij, des dichters lied in het licht, niet slechts van zijnen tijd, maar ook der uitkomst te plaatsen, die oneindig heerlijker was, dan de stoutste verbeelding zich denken kon. Zelfs worden wij getroffen door de overeenkomst van zoo menigen trek in dit lied, zoowel met andere, dichterlijk-profetische uitspraken des ouden, als met sommige

---

(1) Hoe is het mogelijk, de eerste woorden van vs. 17 te verklaren van SALOMO, die in zijn geslacht slechts éénen voorganger op Israëls troon had gehad?

gedeelten des nieuwen Verbonds (1). En in geen geval kan het in ons opkomen, de Almagt Gods hier binnen willekeurige grenzen te beperken. Maar tot zekerheid kan de geestelijke verklaring nimmer verheven worden, omdat noch de dichter zelf, noch de Heer of een zijner Apostelen ons verzekert, dat het lied alzoo moet opgevat worden. Alle gronden, die men ten gunste der omschreven' geestelijke opvatting aanvoert, wijzen slechts hare mogelijkheid en, zoo men wil, hare waarschijnlijkheid uit. Doch men heeft wel toe te zien, dat men het onderscheid tusschen historische verklaring en stichtelijke overbrenging van het dichtstuk niet uit de oogen verlieze. Het gezegde moest alleen het eerstgenoemde doel, geenszins het laatste bevorderen. Langs dien weg is ons gebleken, dat Messiaansche en geestelijke opvatting althans niet onafscheidelijk zijn. En brengt men tegen onze opvatting in, dat de hier uitgesproken verwachting, hoe historisch en zielkundig ook, in dezen vorm nimmer vervuld is, wij stemmen het gereedelijk toe. Maar men vergete niet, dat de hoogste waarheid, zou zij verstaan en begrepen worden, in geen' andere vormen kon worden uitgesproken, dan waarin hare tolken vatbaar waren haar te aanschouwen en de tijdgenooten in staat haar te peilen! Men bedenke, dat er onderscheid is tusschen eene profetische voorspelling van bijzonderheden, die later gebeuren zullen, en eene dichterlijke verheffing van het opgetogen gemoed tot de schoonste verwachting der toekomst, slechts in het algemeen en met breede trekken beschreven! Men zie vooral niet voorbij, dat onder dezen tijdelijken vorm eene eeuwige waarheid verborgen is, de heerlijkheid van den Messias, zooals Hij boven alle koningen uitblinkt en heel de wereld verovert!

---

(1) Verg. bijv. vs. 3 met LUC. IV: 22, vs. 4—6 met JES. XI: 4, vs. 7 met PS. LXXII: 17, vs. 13 met JES. LX: 6, vs. 10 en verv. met MATTH. XXV: 1—10.

En men wachte eindelijk van de toekomst, wat het tegenwoordige nog slechts ten deele doet aanschouwen, de openbaring der heerlijkheid van een Heilvorst, wiens vijanden allen bezwijken, wiens lof alle volken bezingen!

Wat vragen ons ook overblijven, wij durven vrijmoedig betuigen: ook in den gewijden Psalmbundel hebben wij de heerlijkheid des Heeren gezien. En hoe menig lied bleef nog geheel onvermeld! Een rijke stof zal er overig zijn voor het volgende Hoofdstuk.

IV.

DE PSALMEN.

(Vervolg).

Groot als het verschil tusschen een blinkenden middagtrans en eenen plegtigen avondhemel, schoon rijk met sterren bezaaid, is het onderscheid tusschen de beschouwing, die tot dusver ons bezig hield, en die welke nu verder ons wacht. De CHRISTUS in heerlijkheid, zoo zou het opschrift kunnen luiden, bepaaldelijk op de vier Psalmen, waaraan het laatst onze aandacht gewijd was. Thans echter is het de Vernederde en Verhoogde, die ons voor de oogen zal treden, zooals zijn beeld in het boek der Psalmen geteekend is. Als uit een duisteren afgrond zullen wij toonen van lijden en smart hooren opstijgen, die ons diep in de ziel zullen treffen, en soms zal het wezen, als staarden wij in een' ondoordringbaren nevel, slechts nu en dan verhelderd door een enkelen bliksemstraal. Zoo wij aan de Psalmen, waarin ook de lijdende Messias geschetst wordt, eerst de tweede plaats in dit ons onderzoek geven, voorwaar, het is niet, omdat zij in eenig opzigt

minder belangrijk dan één der vorigen zijn. Maar, vooreerst achten wij het op inwendige gronden waarschijnlijk, dat hetgeen Israëls zangers voorzagen van zijn lijden en dood, hun eerst bekend is geworden, nadat de heerlijkheid van den Messias zich helder voor hunnen geest had geplaatst. En ten andere is er ook een belangrijk verschil tusschen den aard en het karakter der tot dusver beschouwde, en der thans te behandelen Psalmen. De eerste beschreven in keur van taal de heerlijkheid van den Messias, onder beelden ja, uit het leven of de tijden der dichters ontleend, maar zonder dat deze overigens daarbij in de eerste plaats van zichzelven gewagen. De anderen zijn typisch-symbolische Psalmen, d. i. de zoodanigen, die òf geheel òf in sommige uitdrukkingen het beeld van den CHRISTUS ons schaduwen, maar zonder dat wij daarom nog behoeven aan te nemen, dat de dichters, òf de bewustheid, òf de bedoeling hadden van opzettelijk te wijzen op Hem, van wien hunne taal in het nieuwe Testament wordt verklaard. Reeds vroeger hebben wij dit typisch-symbolisch standpunt iets breeder beschreven (1). Thans wijzen wij er de sporen van aan, en klimmen geleidelijk tot de meest moeijelijke en belangrijke op.

„Wat is de mensch, dat Gij zijns gedenkt, des menschen zoon, dat gij hem bezoekt? Gij hebt hem een weinig minder gemaakt, dan de Engelen; met eer en heerlijkheid hebt Gij hem gekroond; Gij hebt hem gezet over de werken Uwer handen; alle dingen hebt gij zijnen voeten onderworpen." Zoo klonk het avondlied van DAVID in Bethlehem, ons bewaard in den achtsten der Psalmen. Wij betwijfelen, of iemand hier aan den CHRISTUS zou hebben gedacht, had niet de Schrijver aan de Hebreën

(1) Zie bl. 59 en verv.

de woorden opzettelijk verklaard van dien Éénige, dien de Vader gekroond heeft met eere en heerlijkheid (1). Zou DAVID zelf hier op den Messias gedoeld hebben? Het lied geeft geen enkel bewijs, en is het een zang zijner jeugd, dan was hem nog niet eenmaal geopenbaard, wat hij later van zijn' grooten Nazaat verwachtte. Hij wil kennelijk niets dan, tegenover Gods grootheid, den mensch voorstellen, in zijne diepe geringheid en in zijne hooge begenadiging tevens. Is het dan willekeurig, als de Schrijver aan de Hebreën dit woord in al zijne kracht van den verheerlijkten Menschenzoon gelden laat? Nog veel minder, want eerst van Hem, die het ideaal der menschheid, de mensch bij uitnemendheid is, kan het in al zijne kracht gezegd worden, wat DAVID verklaart. Van den gevallen' mensch is het slechts zeer betrekkelijk waar, dat álle dingen hem door God onderworpen zijn: toen de zondaar ophield, Gods priester op aarde te zijn, kon hij ook geen koning meer blijven. Maar nu de tweede ADAM verschijnt, wordt in Hem de bestemming verwezenlijkt, door DAVID zoo krachtig geteekend. Ja, eerst in zijne gemeenschap wordt de vernieuwde menschheid tot hare toekomende hoogte gevoerd, en de waarde van ons geslacht, door DAVID bezongen, van alle vlekken gezuiverd, want „en Hij, die heiligt, en zij, die geheiligd worden, zijn allen uit één!" En juist omdat Hij, die het ideaal is der menschheid, tevens het beeld is des onzienlijken Gods, kon de Heer, bij het Hosanna der kinderen in den tempel, voor zich overnemen, wat DAVID in het begin van dezen Psalm aan Jehova betuigt: „uit den mond van kinderen en zuigelingen sticht Gij u een lofgebouw (2)!"

Op geene andere wijze moeten wij oordeelen over twee andere Psalmen, wier aanhaling door denzelfden Schrijver niet zelden bevreemdend geacht is. „Als God, zoo lezen

(1) HEBR. II: 6—9. (2) MATTH. XXI: 16.

wij Hebr. I: 6, wederom zijnen Eerstgeboorne inbrengt indewereld, zegt Hij: en dat alle Engelen Gods Hem aanbidden!" Hoogstwaarschijnlijk zweeft den Schrijver het woord, Psalm XCVII vs. 7, voor den geest, aangehaald naar de Grieksche vertaling. „Hoe, Psalm zeven en negentig? Maar, daar wordt geen woord van den Messias gesproken; duidelijk wil de dichter, dat alle Goden (Elohim) — laten het Heidensche Goden of hemelsche troongeesten wezen — den éénigen Waarachtige, geenszins, dat zij Israëls gezalfden Koning aanbidden!" Het is zoo, en niemand minder dan de dichter zelf zou het tegenspreken. En toch, is de aanhaling zoo volstrekt ongepast? Maar de dichter bezingt Jehova, als koning der wereld, dien ook Heidenen huldigen moeten; maar die onbeperkte Godsregering is mogelijk en gegrondvest geworden door den Messias, die der Goddelijke natuur in waarheid deelachtig is; maar naar de overtuiging des Schrijvers is het God — volgens HEBR. IX: 8, de heilige Geest, die spreekt, wanneer een gewijde mond een woord van zoo hooge beteekenis uitspreekt. Waarom zou de hulde, die de dichter eischt voor Jehova, niet het waardig zinnebeeld der vereering kunnen zijn, die naar zijnen wil ook zijnen Gezalfde moet toegebragt worden? — Iets dergelijks heeft er plaats met de aanhaling uit Psalm CII, die aan het einde van ditzelfde eerste Hoofdstuk aan de Hebreën (vs. 10—12) gevonden wordt. Het kan naauwelijks in iemand opkomen, te beweren, dat de zanger zelf van dit klaaglied aan den Messias gedacht heeft, bij het ontboezemen van het treffende woord: „Gij, Heer, hebt voortijds de aarde gegrond, en de hemelen zijn het werk uwer handen. Dezelve zullen vergaan, maar Gij blijft altijd, en zij zullen allen als een kleed verouden, en als een dekkleed zult gij hen ineen rollen, en zij zullen veranderd worden: maar Gij zijt dezelfde, en uwe jaren zullen niet ophouden."

Maar weet de schrijver aan de Hebreeën, dat de CHRISTUS gisteren en heden en eeuwig dezelfde is; erkent hij Hem als de middeloorzaak der wording van alles, hij kan dan ook geen zwarigheid maken, om den CHRISTUS te vinden in een Psalmwoord, tot Jehova als den eeuwigen Schepper, in tegenoverstelling aan de vergankelijkheid van alle aardsche dingen, gerigt.

De ballingschap is ten einde, waarin de pasgenoemde Psalm is gedicht, en het feest eener schoone overwinning wordt in den tweeden tempel gevierd. Men hoore, hoe de dichter van den honderdachttienden Psalm de verhooging beschrijft van het pas zoo diep vernederde volk. „De steen, dien de bouwlieden verworpen hebben, deze is geworden tot een hoofd des hoeks. Van den Heer is het geschied, en wonderlijk is het in onze oogen." Wie heeft hem niet terstond voor den geest, den Psalm, dien LUTHER zeide, dat hij boven anderen liefhad? Het komt ons, zoo wij het lied op zichzelf lezen, geen oogenblik in de gedachten, dat de dichter iets anders heeft willen bezingen, dan de verhooging des volks na diepe vernedering. Hoe kan dan de Heer hier zijne verhooging, na zijne verwerping door Israël aangeduid vinden, en daarop wijzen met het veelbeteekenend woord: „Hebt gij nooit in de schriften gelezen (1)?" Hoe kan PETRUS later (2) het zoo stellig aan Israëls vaderen prediken: „deze is de steen, die van u, de bouwlieden, veracht is, welke tot een hoofd des hoeks is geworden" — en straks nog wederom in zijn' eersten brief daar op zinspelen (3)? De zaak kan niet duister meer zijn. De oplossing ligt voor de hand. Eene vroegere, merkwaardige verheffing van het diep ver-

(1) MATTH. XXI: 42. (2) HAND. IV: 11.
(3) 1 PETR. II: 4—6

achte, moet ten zinnebeeld der hoogste verheerlijking van den allerdiepst Vernederde strekken, en willekeurig is die vergelijking op geloovig standpunt volstrekt niet. Israël, beide in zijne vernedering en verhooging, wat was het anders, dan één levend schaduwbeeld van den vernederden en verhoogden Messias, om wiens komst te verbeiden en voor te bereiden, het door God was bestemd en geroepen?

Eene andere plaats. „Als Hij opgevaren is in de hoogte, heeft Hij de gevangenis gevangen genomen, en heeft den menschen gaven gegeven" — zoo hooren wij PAULUS, EPH. IV: 9, van den verheerlijkten CHRISTUS getuigen, met de woorden van Psalm LXVIII: 19. Het zal wel geene aanwijzing noodig hebben, dat de acht en zestigste Psalm, op zichzelven beschouwd, evenmin eene regtstreeksche voorspelling van de hemelvaart des Heeren mag heeten, als de vier en twintigste of zeven en veertigste, ofschoon sommige kerkvaders werkelijk ook deze laatstgenoemden onder de Messiaansche Psalmen geplaatst hebben. Wij hebben veeleer in Psalm LXVIII eene prachtige hymne, bij het opvoeren der heilige ark, den zetel der heerlijkheid Gods, naar de hoogte van Sion, na het behalen van een grooten triomf. Niets anders toch is het „opvaren naar de hoogte," dat daar aan Jehova wordt toegekend. Waarschijnlijk waren bij die gelegenheid ook krijgsgevangenen ter opluistering van den triomftogt medegevoerd, en evenzoo de huldigingsgeschenken, door den overwonnen vijand gebragt. Daarvan nu maakt PAULUS in zijnen brief aan de Ephesen gebruik, op een zoo vrije, en schijnbaar willekeurige wijze, dat sommigen de (in ons oog onwaarschijnlijke) gissing opperen konden, of hier ook, in plaats eener aanhaling uit den Psalmbundel, een gedeelte van een verder onbekend Christelijk lied wordt gevonden, dat door den Apostel tot zijn bijzonder doel wordt gebezigd. Maar hoe kan de

Apostel dan zulke Psalmwoorden aanvoeren, ten bewijze zijner waarlijk niet zeer betwistbare stelling: dat aan een iegelijk de genade gegeven wordt naar de mate der gave van CHRISTUS? De vraag is niet zwaar te beantwoorden. Met Schrifttaal wil hij zijne gedachte uitdrukken, dat in CHRISTUS een rijkdom van geestelijk heil is geschonken. Nu komt hem DAVIDS lied voor den geest, en in de opvoering der Arke naar Sion ziet hij het sprekend symbool der hemelverheffing van den eens vernederden Heer. Ook daarbij waren vijandelijke magten ontwapend, ook daarbij geschenken verleend, en niet minder verheven voer de CHRISTUS voor het oog zijner Discipelen op, dan Jehova in de ark voor DAVIDS oog den zetel op Sion besteeg. Nu wordt het hem zelfs niet moeijelijk, in dat „gij zijt opgevaren," bij wijze van tegenoverstelling een wenk te ontdekken van 's Heilands nederdaling „in de benedenste deelen der aarde," die PAULUS zelf, indien hij nog spreken kon, ons zeker zou zeggen, dat door den dichter evenmin regtstreeks als zijdelings bedoeld is geworden. Immers, voegzamer kon naauwelijks op dit standpunt de hemelvaart van CHRISTUS, met de vernedering, die haar vooraf ging, den luister, die haar omringde, en den zegen, die haar achtervolgde, der gemeente voorgesteld worden, dan juist met zoo zinrijk een Psalmwoord!

De beide laatstgenoemde plaatsen hebben ons reeds toonen doen hooren, waarin, naar het onderwijs des nieuwen Verbonds, ook de vernedering van den CHRISTUS vóór zijne verhooging op typische wijze werd uitgedrukt. Het kan ons niet verwonderen, vooral in DAVIDS Psalmen de wenken te vinden, die naar den lijdenden Messias ons heênwijzen. DAVID zelf had door vernedering het toppunt der eere bereikt: langs den weg van diepe verootmoediging had zijn hemelsche Leidsman hem groot gemaakt. Is het niet vooruit te verwachten,

dat de hand, die onder leiding des heiligen Geestes op dichterlijke wijze het beeld van den Messias moest schetsen, op die wijze bestuurd worden zal, dat ook de trek van lijden en smaad in de treffende schets niet ontbreekt? Hier echter mag vooral niet voorbijgezien worden, dat wij altijd van des dichters *eigen* toestand moeten uitgaan, om zulke ontboezemingen in het *ware* licht te beschouwen.

Dit is al dadelijk het geval met een der moeijelijksten, die wij kennen, den *veertigsten* Psalm. De dichter vermeldt in den aanhef eene hem geschonkene, bijzondere dankstof. Op zigtbare wijze gered, roemt hij, op grond van eigen ervaring, het heil van allen, die op Jehova vertrouwen, en knoopt aan zijne persoonlijke voorregten de herdenking van Gods heerlijke openbaringen, in de leiding van geheel zijn volk te aanschouwen. Maar nu is hij dan ook tot een dubbel dankoffer gereed. Met woord en daad wil hij zijnen Redder verheerlijken, en wijdt aan zijne dienst opentlijk en plegtig zich toe. En eindelijk zendt hij, in het diep gevoel van overblijvende schuld en ellende, zijne vurige *bede* omhoog, dat Jehova hem *geheel* verlosse, terwijl hij zijn vertrouwen ontboezemt, dat zijn God hem in gunst blijft gedenken.

Ruim duizend jaren, nadat DAVID alzoo had gezongen, stelt een Apostolisch schrijver de waarde der zelfsofferande van onzen Heer den Hebreeuwschen Christenen voor, en legt aan den Messias bij zijne komst in de wereld, de taal van den Psalm op de lippen. *Slagtoffer en offerande hebt Gij niet gewild, maar Gij hebt Mij het ligchaam toebereid. Brandofferen en offer voor de zonde hebben U niet behaagd. Toen sprak Ik: Zie Ik kom, in het begin des boeks is van Mij geschreven, om Uwen wil te doen, o God.* Het verschil tusschen Psalmwoord en aanhaling, dat terstond in het oog valt, is

daaruit te verklaren, dat onze Schrijver zich van de Grieksche vertaling bedient, die hier ter plaatse geenszins op den lof van letterlijke getrouwheid mag bogen. Het is voor ons doel overbodig, bij dit verschil opzettelijk stil te staan. Al beweerde men zelfs, dat de oorspronkelijke woorden: „Gij hebt Mij de ooren doorboord" iets geheel anders aanduiden dan de hier gebezigde: „Gij hebt Mij het ligchaam bereid," dat verschil behoeft hier niet besproken te worden, daar de kracht van des schrijvers bewijsvoering niet op deze uitdrukking rust. Maar wat vooral onze verwondering wekt, het is, de taal van den veertigsten Psalm, als taal van den Messias te hooren aanhalen, waarmede Hij in de wereld verschijnt. Hoe, brengt dan DAVID in dat lied zijne eigene dankoffers niet, en stort hij niet zijne eigene verzuchtingen uit? Moet dan de veertigste Psalm als eene verhevene alleenspraak van den Messias zelven beschouwd worden? Maar, zoo sterk de genoemde verzen daarvoor schijnen te pleiten, zoo sterk spreken er andere uitdrukkingen tegen. Welke toestand van den Messias is denkbaar, waarin Hij, pas gered en verhoogd, zich van nieuwe gevaren omgeven vindt, en zou immer op zijne lippen de betuiging (vs. 13) te pas kunnen komen: „mijne ongeregtigheden zijn meer dan de haren mijns hoofds?" Men heeft, om dit bezwaar te ontwijken, meer dan eens de gissing geopperd, dat vs. 13—18, (bijna letterlijk overeenkomende met den LXXsten Psalm) oorspronkelijk niet tot dézen behoort; of anders, dat de hier vermelde „ongeregtigheden" de zonden van anderen zijn zouden, die de Messias zou hebben op zich genomen. Maar de laatste verklaring, door volstrekt niets in het dichtstuk zelf geregtvaardigd, vloeit kennelijk uit verlegenheid voort. En de eerstgenoemde opvatting zal niemand waarschijnlijk voorkomen, die geheel den loop en zamenhang van het heerlijk lied opmerkzaam heeft gadegeslagen.

Wat dan? Geheel den Psalm Messiaansch achten? Maar hij laat zich uitstekend van DAVID verklaren, terwijl het besluit op de lippen van zijnen grooten nakomeling geheel ongepast is. Alleen de genoemde drie verzen (vs. 7—9) dan? Wij bekennen, dat wij ons van eene ontboezeming, nu uit des dichters eigen, dan uit een geheel ander bewustzijn voortgevloeid, geene voorstelling hoegenaamd kunnen vormen. Derhalve de Psalm niet Messiaansch? Dan heeft de Schrijver aan de Hebreën de Schrift, die hij gebruikt, niet verstaan.

Men bespeurt het, niets anders blijft over, dan alweder den sleutel in handen te nemen, dien wij reeds een en andermaal met gewenschten uitslag beproefden. Laat ons zien, of hij ook hier zijne goede diensten bewijzen kan! Het staat dan voorop, de Psalm is in den volsten zin des woords de uitstorting van DAVID's eigen gevoel. Of behoeft het nog uitvoerig herinnerd te worden? In de geschiedenis van den man naar Gods harte, bepaaldelijk in haar vroeger tijdperk, laat zich menig oogenblik aanwijzen, waarin hij, aan de éëne zijde uit groote gevaren gered, aan den anderen kant door nog grooter gevaren bedreigd werd. Uit zijn gemoed kon bijna gelijktijdig de taal der onbepaaldste toewijding aan God en der ootmoedigste schuldbelijdenis oprijzen. Door de gedachte aan Jehova's regt op de eerste wordt geheel het dichtstuk beheerscht. Hij ziet in, dat ieder offer slechts waarde bezit, voor zoover het beeld is en pand der offerande van hart en van leven. Daartoe heeft Jehova zelf hem geroepen en afgezonderd, hem de ooren geopend, d. i. hem hoorend, gehoorzaam gemaakt, en alzoo hem bereid, om Hem volvaardig te dienen. Zoo komt hij alles doen, wat in de rol der wet van Israëls koning geëischt wordt. Wat zijn God hem daar heeft voorgesteld, zal het rigtsnoer van al zijn handelen zijn. Naar Gods wil, in één woord, wijdt hij Gode zichzelven ten offer.

Zoo bevat de veertigste Psalm zuivere waarheid ten aanzien van DAVID: wat beteekent dan het gezegde, dat „CHRISTUS, komende in de wereld," zoo spreekt? Heeft de dichter het doel om zijnen grooten nazaat sprekende in te voeren? Hij duidt het evenmin regtstreeks als zijdelings aan. Heeft hij dan althans de bewustheid, dat hij hier woorden spreekt, die van hem zelven niet of slechts gedeeltelijk gelden? Wij durven het even weinig beweren; zijne taal is de juist gepaste uitdrukking voor zijne eigene opregte gezindheid. Beteekent dan de aanhaling slechts, dat CHRISTUS mede met regt zou kunnen zeggen, wat DAVID voor zichzelven betuigde? Maar langs dien weg wordt eigenlijk alle wezenlijke betrekking van dit Psalmwoord tot den persoon des Heeren ontkend. Neen, niet minder moeten wij aannemen, dan dat DAVID, sprekende als hij deed, in het oog van den schrijver aan de Hebreën eene waardige type was van Hem, die zonder éénig voorbehoud zeggen kon: Ik doe altijd wat den Vader welbehagelijk is. Hoe opregt ook DAVIDS toewijding was, zij bleef uit haren aard onvolkomen, en wordt daarom terstond door eene weemoedige klagt over eigen zonde en ellende gevolgd. In al hare volheid voegde 's dichters betuiging slechts op de lippen van Hem, die zichzelven tot eene offerande kwam stellen, Gode tot een' welriekenden reuk. Wat meer is, de Geest, die DAVID zoo Godverheerlijkende taal op de lippen legde, was naar PETRUS' woord (1) de Geest van CHRISTUS zelven, werkzaam reeds vóór zijne komst in het vleesch. Die Geest, in den dichter sprekende, kondigt alzoo, onbewust voor DAVID welligt, maar verstaanbaar voor het ontsloten oor van een tolk des niewen Verbonds, Hem zelven aan, zooals Hij gereed staat in de volheid des tijds, den raad des Vaders te

(1) 1 PETR. I: 11.

dienen. Zóó dit Psalmwoord verstaande, voldoen wij evenzeer aan de eischen eener zuiver historische als eener opregt geloovige Schriftverklaring. Wij zeggen evenmin met sommigen: „hier spreekt DAVID, maar niet de CHRISTUS," als met anderen: „hier spreekt de CHRISTUS, maar DAVID niet." Neen, hier spreekt DAVID, de type van CHRISTUS; hier getuigt de Geest van CHRISTUS in DAVID. De offerande der gehoorzaamheid, door DAVID slechts gebrekkig Gode gewijd, wordt door CHRISTUS volkomen gebragt. CHRISTUS, bij zijne komst in de wereld vervullende, al wat in de boekrol des ouden Verbonds was vervat, doet op oneindig breeder schaal wat DAVID begon, toen hij de rol der wet tot rigtsnoer verkoos van geheel zijn koninklijk leven!

Volkomen op dezelfde wijze meenen wij te moeten oordeelen over een drietal andere Psalmen, die wij hier, om het gelijksoortige van inhoud en karakter, slechts kortelijk aanstippen, om dan tot de meer opzettelijke behandeling van twee der belangrijksten over te gaan. Psalm XLI vs. 10 hooren wij DAVID uitroepen: *zelfs de man mijns vredes, op welken ik vertrouwde, die mijn brood at, heeft tegen mij zijne verzenen grootelijks opgeheven.* Men kan in het onzekere zijn, van wien de dichter hier spreekt. Maar het zij men meene aan ABSALOM te moeten denken, of aan een andere verraderlijke tegenpartij, zeker heeft hij hier in de verste verte niet willen zinspelen op JUDAS ISKARIOTH. Hoe is het dan mogelijk, dat de Heer, aan den laatsten paaschdisch, bij de ontdekking van den verrader, dien klaagtoon in betrekking *daarop* kan overnemen en zeggen: „*opdat de Schrift vervuld worde* (1)?" Allereenvoudigst weder naar datzelfde beginsel van symbolische typiek, dat ons reeds meer-

(1) JOH. XIII: 18.

malen te stade kwam. De verrader, over wien zich zijn voorzaat beklaagt, is hem het welgelijkend beeld van den verrader, die in den apostelkring toeft, want de vijandschap tegen Gods uitverkoornen is ten allen tijde, bij alle verschil van vorm, in beginsel zichzelve gelijk, en wat DAVID ook in dit opzigt moet lijden, is slechts — het blijkt van achter — voorproef van de veel diepere, maar niet geheel ongelijksoortige smart, die zijnen grooten nakomeling treft.

Langs gelijken weg ontvangen wij licht over een' Psalm, dien men in de oude kerk meermalen den Ischkariothischen noemde. In Psalm CIX vs. 8 namelijk, wordt het woord der vervloeking tegen een bitteren vijand gehoord: een ander neme zijn ambt (1). Waarom regtvaardigt PETRUS, eeuwen daarna, de keuze van MATTHIAS tot het Apostolaat, in plaats van den ongelukkigen JUDAS, door een beroep op dit dichterlijk Psalmwoord (2)? Toch wel niet, omdat hij meende, dat den dichter het beeld van een hem geheel onbekenden verrader voor den geest had gestaan? Neen, maar omdat deze, als de verpersoonlijkte boosheid, de vloek-

(1) Aangaande de vervloekingen, Ps. CIX: 6—19 te vinden, zijn ook wij, met onderscheidene binnen- en buitenlandsche Godgeleerden van gevoelen, dat zij niet de verwenschingen van DAVID over zijne heftige aanvallers, maar integendeel die van zijne tegenstanders tegen hem zelven behelzen. Gelijk reeds uit het enkelvoud blijkt, worden die vloekwenschen gerigt tegen één bepaald persoon, en die persoon is niemand dan de dichter zelf, alzoo door zijne bittere vijanden bejegend, van welke hij zelf vooraf en daarna gewaagt in het meervoudig getal, terwijl zijne eigene liefderijke gezindheid jegens hen uit vs. 28 op het duidelijkst blijkt. Het is dus niet eenmaal noodig, hier iets van het vele te herhalen, dat tot verdediging der zoogenaamde vloekpsalmen met meer of minder regt in het midden gebragt is. Ps. CIX vs. 6—19 althans vermeldt DAVID slechts de vervloekingen van anderen jegens hem, zonder dat hij er aan denkt, die zelf ten hunnen aanzien op de lippen te nemen.

(2) HAND. I: vs. 20.

waardige bij uitnemendheid was, aan wien dus de volle maat moest vervuld worden van wat immer als Godsgerigt aan een bitteren vijand was toegewenscht, en in wien eene vernedering haar toppunt bereiken moest, waarvan vroeger ambtsontzetting in zeker opzigt schaduwbeeld heeten mogt.

En is het wel anders met dien negen en zestigsten Psalm, waarvan in het nieuwe Testament sommige verzen op den lijdenden CHRISTUS, en anderen op zijnen verrader te huis gebragt worden? „Die mij zonder oorzaak haten, zijn meer dan de haren mijns hoofds," zoo klaagt DAVID weemoedig, vs. 5: en de Heer, waar Hij bij het terugzien op zijn opentlijk leven van zijne levenslange miskenning gewaagt, spreekt het bijna woordelijk na (1). „De ijver van uw huis heeft mij verteerd," zoo roept DAVID vs. 10, die zich juist daarom gesmaad en vervolgd vindt, omdat hij voor Jehova's eer en dienst heeft gestreden: en bij de tempelreiniging worden JEZUS' Discipelen aan diezelfde woorden indachtig, en vinden die in niemand sterker bewaarheid dan in Hem, die zoo even den geeselriem zwaaide (2). „Tot mijn spijze hebben zij mij gal, in mijnen dorst hebben zij mij edik te drinken gegeven," jammert DAVID, vs 22, om met één enkelen trek al het bittere der boosheid te schetsen. Maar waar nu den gekruisigden JEZUS gemyrde wijn wordt gereikt, duidt MATTHËUS, niet de bestanddeelen, maar de eigenschappen dier sobere lafenis opzettelijk aan, als: edik met galle gemengd (3), om ook zonder dadelijke aanhaling die dichterlijke klagt in het geheugen zijner lezers terug te roepen en hare naauwkeurige vervulling in den lijdenden Heer te doen opmerken. — En waar de zwaarbeproefde Godsman

(1) JOH. XV: 25. (2) JOH. II: 17.
(3) MATTH. XXVII: 34.

eindelijk den vloek over zijne vijanden inroept vs. 26, „hun paleis zij verwoest en in hunne tent zij geen inwoner," daar ziet PETRUS, aan JUDAS' uiteinde en de noodzakelijkheid zijner vervanging gedachtig, op dienzelfden vloek nog terug en heft veelbeteekenend aan: „mannen broeders! deze Schrift moest wel vervuld worden, welke de heilige Geest voorzegd heeft — van JUDAS (1)."

Men ziet het, overal hetzelfde verschijnsel. In al de hier genoemde liederen geene eigenlijk gezegde voorspellingen aangaande den vernederden en verhoogden Verlosser. En toch, de aanhalingen daaruit in het nieuwe Verbond geheel iets anders dan ongepaste en willekeurige spelingen. Oud-Testamentische gebeurtenissen, ervaringen, toestanden, veeleer spiegel en beeld van soortgelijke gebeurtenissen, ervaringen, toestanden, als de volheid des tijds is verschenen. DAVID zijn volle hart uitstortende, en toch daarbij, onder hooger leiding, in dier voege zich uitdrukkende, dat alles, wat hij van zichzelven naar waarheid getuigt, in veel hooger mate kan gelden van Dien, die na hem zal komen. Zijne schuldelooze miskenning en zijn ijver voor Gods huis, zijne bittere lafenis en de vloek, die zijne vijanden treft, alles op hooger schaal wedergevonden in het leven van Hem, die als een andere DAVID kan klagen: de smaadheid dergenen, die u smaden, o God, is op mij gevallen! Of zouden wij met een beroemd geleerde (2) aannemen moeten, dat de beide laatstgenoemde Psalmen niet het lijden van DAVID zelven, maar van een' ideaal regtvaardige afschetsen, en eene even ideale voorstelling geven van den vloek, dien zijne vervolgers verdienden? Maar, wij zeggen het met vrijmoedigheid, liederen als deze kunnen slechts de vrucht zijn van een' dadelijk gegevenen toestand en eene uiterst

(1) HAND. I: 16. (2) HENGSTENBERG.

pijnlijke levenservaring. DAVID zelf heeft overvloedige aanleiding tot zoo bittere klagten gehad, en de bedenking, dat zijn leed overdreven geschilderd wordt, is even ongegrond als de stelling, dat de vervloekingen, die hij vermeldt, een wanklank op zijne harp zouden wezen. Maar zingende van zichzelven zong hij tevens voor Hem, wien zulk een lied ten spiegel zou worden, om daarin zijn eigen beeld te herkennen.

Opzettelijk stonden wij iets langer stil bij den LXIX^sten Psalm, omdat niets gewoner is, dan zijn Messiaansch karakter betwijfeld te zien, ook door zulken, die het heiligschennis zouden achten, de Messiaansche beteekenis van den XVI^den of XXII^sten Psalm te miskennen. En toch — men blijve aan zichzelven gelijk bij wat men behoudt of verwerpt — toch wordt de eerstgenoemde in het nieuwe Testament op volstrekt geen' andere wijze aangehaald en gebruikt, dan een der twee laatsten. Thans zal het ons echter niet moeijelijk vallen, om ook over de twee laatstgenoemden licht te verspreiden. Boven anderen geven zij ons het beeld van den lijdenden, gestorvenen en weder opgewekten Verlosser in helderen glans te aanschouwen.

Psalm zestien — wel in waarheid een gouden kleinood DAVIDS, gelijk het opschrift luidt in onze vertaling. „De heldere glans van een' hoogeren vrede en de hartelijke innigheid eener gerijpte levenservaring is over het geheele lied uitgegoten. Gelijk in 's dichters ziel slechts ééne groote gewaarwording woont, zoo is ook zijn zang ééne zacht vlietende uitstrooming zonder storm of verbazende overgangen: telkens ontbrandt een stil verborgene gloed hier al hooger en hooger." Zoo spreekt een der nieuwere uitleggers (1), en wie 's dichters taal met een blik in 's dichters harte herleest,

(1) EWALD.

moet erkennen, dat de lofspraak eer te flaauw, dan te overdreven gesteld is. „Bewaar mij, o God, want ik betrouw op U," die aanhef is tevens grondtoon en hoofdgedachte des zangers. Hij verklaart, dat Jehova zijn hoogste goed, het gezelschap der godvruchtigen zijne beste vreugd, de gemeenschap met Gods vijanden hem volstrekt onverdragelijk is. Hij verheerlijkt den Heer, die hem het heugelijkst lot heeft geschonken, en roemt zich gelukkig door zijne onverbrekelijke betrekking tot Hem. In dit vertrouwen wil hij dan ook standvastig volharden, ja, waar hij den dood voor oogen ziet, gaat hij onverschrokken hem tegen, wel overtuigd, dat zijn God hem juist door den dood tot hooger leven zal voeren. „Ik stel — zoo luiden de woorden, waarop het hier voornamelijk aankomt — den Heer geduriglijk voor mij; omdat Hij aan mijne regterhand is zal ik niet wankelen. Daarom is mijn hart verblijd en mijne eer (mijne ziele) verheugt zich; ook zal mijn vleesch (zelfs in den grafkuil) zeker wonen. Want gij zult mijne ziel in de hel (in het dodenrijk) niet verlaten, gij zult niet toelaten, dat uw heilige (1), (uw gunstgenoot) de verderving zie (ontbinding en vernietiging ondervinde). Gij zult mij (integendeel) het pad des levens bekend maken; verzadiging der vreugde is voor uw aangezigt, liefelijkheden zijn in uwe regterhand eeuwiglijk."

Het zijn, gelijk bekend is, bepaaldelijk deze vier laatste verzen, die door PETRUS in zijne redevoering op den Pinksterdag aangehaald en zoo regtstreeks

(1) Volgens eene andere, waarschijnlijk betere lezing: uwe Heiligen. Zij, die hier uitsluitend aan den Messias gedacht willen hebben, vatten, voor zoover zij die lezing verkiezen, het meervoud hier als eene zoogenaamde pluralis majestaticus op (majesteits meervoudigheid, waardoor echter slechts één bepaald persoon wordt aangeduid, gelijk in het: „wij, WILLEM, enz)."

met de opstanding des Heeren in verband gebragt worden (1), dat het niemand, die het apostolisch gezag ook op dit grondgebied als beslissend eerbiedigt, vergund is te dezen aanzien van een tegenovergesteld gevoelen te zijn. Op soortgelijke wijze bedient zich PAULUS er van, waar hij in het Pisidisch Antiochië JEZUS' opstanding uit de Schriften wil staven (2). Ja, de Heer zelf, als Hij na zijne herleving ook uit de Psalmen bewijst, dat de CHRISTUS herrijzen moest (3), waaraan kan Hij eer gedacht hebben, dan aan het slot van dit voortreffelijk lied? Op grond van een en ander kunnen wij onmogelijk aarzelen, geheel dezen Psalm onder dezulken te plaatsen, die bijzondere opmerkzaamheid vragen, waar sprake is van den CHRISTUS in het oude Testament.

Den geheelen Psalm, zeggen wij, want de meening van hen, die de zeven eerste verzen uitsluitend op DAVID, de vier of zelfs alleen de twee laatsten — eigenlijk alleen uit eerbied voor de onbegrepen' uitspraak van PETRUS — op zijnen grooten nazaat doen slaan, mag men vrij als verouderd en onhoudbaar beschouwen. Hoe echter hebben wij het Messiaansch karakter van een lied te beoordeelen, dat ons welligt als zoodanig niet eenmaal in het oog gevallen zou zijn, had geene apostolische hand ons derwaarts henengewezen? Zullen wij aannemen, dat DAVID *hier* den Messias sprekende *invoert*, zoodat het lied als eene alleenspraak van den CHRISTUS, nog vóór zijne komst in het vleesch, door den Geest op 's dichters lippen gelegd, zou moeten aangezien worden? Het is ons niet onbekend, dat beroemde uitleggers in dien zin geoordeeld hebben, en in de poging om de gepastheid van *ieder* dezer Psalmwoorden op de lippen van den

(1) HAND. II: 25—32.
(2) HAND. XIII: 35—37.
(3) LUC. XXIV: 44—46.

Messias te staven geheel niet ongelukkig geslaagd zijn. Maar eene andere vraag is het, of de Psalm, zonder al te groote gedwongenheid, alzoo kan; eene andere, of hij werkelijk alzoo moet opgevat worden. En dit laatste is ons ook hier, zoowel op zielkundige als op historische gronden, ondenkbaar. Niets schijnt onaannemelijker, dan de stelling, dat waar DAVID in den eersten persoon sprekende optreedt, hij toch eigenlijk niet spreekt in zijnen eigenen naam. Van zulk eene opzettelijke en bewuste overplaatsing zijner eigene persoonlijke bewustheid in die eens geheel anderen, kunnen wij althans ons volstrekt geene voorstelling vormen. De Psalm geeft dan ook geen den minsten wenk, dat hij voor eene ontboezeming van iemand anders, dan van den dichter zelven te houden is, en als PETRUS verzekert, dat DAVID „van hem zegt," dan beteekent dat in ieder geval nog iets anders, dan dat de Messias in DAVIDS betuiging voor zichzelven sprekende optreedt. Wel wordt nu en dan in het oude Verbond een ander persoon door een schrijver sprekende ingevoerd — men denke aan de taal, die de wijsheid op meer dan ééne plaats van SALOMO'S Spreuken doet hooren — maar nimmer geschiedt dit zonder genoegzaam verstaanbare aanwijzing. Bovendien, wij herhalen het, moet men ook in dit opzigt aan zichzelven gelijk blijven. Wordt hier de Messias sprekende ingevoerd, dan ook in den twee en twintigsten en negen en zestigsten Psalm, want de gronden voor de Messiaansche verklaring van ieder der drie, voor zoover die althans uit het nieuwe Verbond worden afgeleid, staan volkomen gelijk. Dan is het dus óók de Messias, die Psalm LXIX: 5 betuigt: die Mij zonder oorzaak haten, zijn meer dan de haren mijns hoofds, maar dan moet het óók zijne taal zijn, die daar onmiddelijk volgt: o God, Gij ziet mijne dwaasheid en mijne schulden zijn voor U niet

verborgen. Is dit ten eenenmale ondenkbaar, men bewijze dan, òf dat er een wezenlijk onderscheid te dezen aanzien tusschen de hier gelijkgestelde Psalmen bestaat, òf men geve onvoorwaardelijk toe, dat wat in den éénen onmogelijk is, in den anderen voor het minst uiterst onwaarschijnlijk mag heeten. Wij betwijfelen dan ook, of iemand er wel aan gedacht zou hebben, alle wezenlijke betrekking van dit dichtstuk tot DAVID zelf te ontkennen, had men niet gemeend, dat die ontkenning gebiedend gevorderd werd door de verklaring van PETRUS, dat DAVID, in tegenoverstelling met het hier betuigde, was gestorven en begraven, terwijl zijn graf onder Israël was tot op den huidigen dag. Ja, verzekert ons dezelfde Apostel niet, dat DAVID als Profeet den CHRISTUS verwacht, en „dit voorziende, van zijne opstanding gesproken heeft, dat zijne ziel niet is verlaten in de hel, noch zijn vleesch verderving gezien heeft?"

Ongetwijfeld dringt ons de Apostel door dit laatste woord, om dezen Psalm vooral in geen minder regtstreeksche betrekking tot den Messias, dan tot DAVID zelven te plaatsen. Echter geeft zijne eerste opmerking nog geen regt tot de stelling, dat hetgeen hier door DAVID gezegd is, volstrekt niet van DAVID kan gelden. Slechts dit wil de Apostel doen inzien, dat hier eene verwachting is uitgesproken, die aan DAVID zelven niet geheel in vervulling gegaan, maar eerst in den Eerstgeboorne uit de dooden ten volle verwezenlijkt is. Ja, de Apostel zegt nog meer. Hij verklaart, dat DAVID hier bepaaldelijk op de opstanding des Heeren gewezen heeft, en dat niet onbewust of onwillekeurig, maar voorziende, wat er met Dezen gebeuren zou. Zoo heeft dan DAVID, waar hij zijne eigene hope ontboezemt, (wij weten natuurlijk niet hoe en in wat mate van helderheid) den CHRISTUS van verre gezien, bepaaldelijk als overwinnaar des doods. Van een onvergan-

kelijk leven in Jehova's gemeenschap verzekerd, heeft hij niet slechts voor zichzelven de overtuiging gekoesterd, dat God zijne ziel niet in het rijk der dooden verlaten zou, maar tevens het uitzigt gekweekt, dat Gods heiligen dáár niet spoorloos vergaan zouden. Aan het hoofd van die allen stond voor zijn geestes oog, naar PETRUS' verzekering, die hooge gunstgenoot Gods, dien Hij wel het minst van allen in de donkere groeve aan zichzelven over kon laten. Aan die verwachting van den CHRISTUS knoopt hij zijne eigene hoop op verlossing uit de magt van den dood. Hij spreekt, meenen wij, hier niet minder in den Geest, dan in den CX[den] Psalm, en door dien Geest geleid, voelt hij in zich eene verwachting ontwaken, die zich ver boven het gewone standpunt onder de oude bedeeling verhief, en drukt, gelijk van achteren blijkt, wederom onder hooger leiding die verwachting uit in een vorm, waarin zoowel de onwrikbare hoop als de schoone triomf van den verrezen' CHRISTUS op de treffendste wijze zich afspiegelt. Het is in zeker opzigt DAVID zelf niet meer, die spreekt, — schoon toch in een ander opzigt DAVID wederom op het hoogste toppunt der ontwikkeling van zijn eigen innerlijk leven — maar de Geest des Heeren, die in hem spreekt (1). Die Geest legt hem den roem eener hoop op de lippen, die ongetwijfeld ijdel geweest zou zijn, zonder de door hem vooruitgeziene opstanding van zijn' grooten Zoon uit de dooden. Maar zoo mag dan ook de Messias met het hoogste regt worden geacht, eene betuiging te kunnen overnemen, die in DAVID, buiten betrekking tot CHRISTUS beschouwd, hare waarheid heeft, maar geenszins volle waarheid zou mogen heeten. Wat meer is, zoo mag in gemeenschap met CHRISTUS ieder geloovige de betuiging eener hope herhalen, die in Hem het middelpunt harer vervulling aanschouwt.

---

(1) 1 PETRI I: 11.

Van de opstanding des Heeren heeft DAVID gesproken: wordt dan in de Psalmen van zijn lijden en sterven gewaagd? Het antwoord op die vraag kan voor den Christen niet moeijelijk zijn. Wij zijn tot de beschouwing van Psalm twee en twintig genaderd.

Niet zonder huivering treden wij het heiligdom in van een lied, waarin de tegenstelling tusschen lijden en heerlijkheid zich tot nog ongekende hoogte verheft. Psalm twee en twintig — wie zou nog overzigt of inhoudsopgave van een dichtstuk behoeven, dat onvergankelijk in de herinnering leeft van ieder echt Discipel des Heeren? Zoo treffend is hier het kruislijden afgebeeld, dat een Apostel des ongeloofs in ruwe scherts dit lied „het programma der lijdensgeschiedenis" heeten dorst. Voorwaar, al had JOHANNES ons niet, bij het verhaal der kleederverdeeling, op de vervulling van dit Schriftwoord gewezen (1); al had de schrijver van den brief aan Hebreën geen woord van dezen dichter ons als het woord van den Messias verklaard (2); al had de Heer reeds het eerste woord niet als het zijne overgenomen bij het ontboezemen zijner onvergetelijke klagt aan het kruis (3); reeds zou een enkele blik op den inhoud, vooral op het hartverheffend slot ons bewijzen, dat hier van niemand anders sprake kán zijn dan van Hem, die door een nameloos lijden tot eene heerlijkheid zonder wedergade ingegaan is. Of — om dadelijk van de vele inwendige bewijzen slechts één enkel met name te noemen — welk lijder kon van zijne eigene verlossing uit doodsgevaar zulke heerlijke vruchten verwachten, dat (vs. 28) „alle einden der aarde het zouden gedenken en zich tot den Heer bekeeren, en alle geslachten der aarde voor zijn aangezigt zouden aanbidden?" Het is òf een droombeeld, dat van mate-

(1) JOH. XIX: 24. (2) HEBREËN II: 11.
(3) MATTH. XXVII: 46.

loozen hoogmoed getuigt, òf een dichterlijk profetische blik op de dagen des nieuwen Verbonds!

Messiaansch, het behoeft na al het gezegde naauwelijks aanwijzing, is dus ook in onze schatting de twee en twintigste Psalm. Evenwel niet in dien zin, dat hier de Messias zelf klagende en biddende en roemende optreedt, gelijk zoovele uitleggers willen. Ook hier keeren, zelfs in vermeerderde mate, de bezwaren tegen die voorstelling weder, welke wij reeds een en andermaal opmerkten. Men moet het den tegenstanders der Messiaansche opvatting toegeven: zij laat zich in dien vorm onmogelijk handhaven. Tegen trekken, die volkomen juist den lijdenden CHRISTUS beschrijven, staan niet weinige betuigingen over, die uiterst zonderling klinken, zoo zij op niemand anders, dan alleen op Hem toepasselijk waren. Of is het niet vreemd, dat de Messias bidt om eene redding, gelijk die zijnen en anderer vaderen ten deel is gevallen; dat Hij roept om redding van het zwaard; dat Hij geloften doet, indien zijn leven maar mag worden gered van den dood? Spreekt hier niet een lijder, dien zijne vijanden wel op het punt zijn van meester te worden (vs. 12, 13, 21, 22), maar die toch, juist ten gevolge van zijn gebed, voor een smadelijk sterven bewaard wordt? En is zulk een aanhoudend roepen bij dag en nacht, zonder verhooring, als reeds in den aanvang vermeld wordt, wel de volkomen juiste uitdrukking van de lijdenssmart en den gebedsstrijd des Heeren? Neen, wij kunnen er niet aan twijfelen, het is ook hier in de eerste (schoon geenszins in de éénige) plaats weder DAVID zelf, die klaagt en bidt en verwacht. Slechts uit het diep gevoel van eigen weêrgalooze angst en benaauwdheid kan dat zieldoorborend: mijn God, mijn God! zijn geweld, dat aan den aanvang ons tegenklinkt. Men kan zeer verschillend denken over de omstandigheden, waarin zich een DAVID bevond, toen hij deze klagelijke klagte deed hooren, door

zoo stout een' triomftoon gevolgd. Mogelijk, zoo althans vermoedde CALVYN, vinden wij hier in één kort bestek al de jammeren zamengevat, die hem in verschillende tijdstippen van zijn leven bejegenden. Maar al kon men geen enkel tijdperk ons aanwijzen, waaruit wij eene zielsstemming als deze volkomen begrijpen kunnen, het zou enkel pleiten voor het gebrekkige onzer kennis van alle deelen zijner schoone geschiedenis, niet tegen de toepasselijkheid van dit lied op hem zelven. Verkieselijker is het ongetwijfeld, enkele uitdrukkingen, zoo als bijv. „zij hebben mijne handen en voeten doorgraven" en anderen, oneigenlijk op te vatten, dan op grond van haren inhoud te stellen, dat het lied in het geheel geene vrucht van zijne levenservaring, geene uitstorting van zijne zielsstemming zijn zou. Indien iemand, DAVID heeft diepten van smaad en smarte gekend, waarvan men zich naauwelijks een waardig denkbeeld kan vormen. Wij durven daarom de meening niet goedkeuren (1), dat hier eene geheel algemeene, ideale voorstelling van het lijden en de heerlijkheid eens Regtvaardigen gegeven zou worden; eene schets, die van lieverlede in DAVID, in alle vromen, in heel het Israëlietische volk, en ten laatste in CHRISTUS volkomen verwezenlijkt is. De Psalm is te subjectief, te individueel, om zulk eene weinig bestemde opvatting toe te laten, en wie hier in het geheel geenen zielekreet uit eigene smart, geen geloofsroem over eigene uitredding hoort, voorwaar, wij moeten betwijfelen of hij immer een diepen blik op den geest van dit lied heeft geslagen!

Waar wij op dit standpunt ons plaatsen, daar zijn sommige verklaringen, die bovendien van kennelijke verlegenheid tuigen, dat namelijk de hier sprekende persoon HISKIA of JEREMIA, of het vroom, doch lij-

(1) Van HENGSTENBERG.

dend deel der Israëlietische natie vertegenwoordigen zou, reeds van zelve vervallen. Neen, waarlijk, indien ergens, hier spreekt DAVID zelf uit de veelheid zijner gedachten en zijns verdriets. Hij zelf is die hinde des dageraads — dat beteekent het treffend opschrift, — die voortgejaagd door nimmer rustende vijanden, het licht van Gods aangezigt tegensnelt. En toch is zijn lied Messiaansch? En toch bevat het, bijna zouden wij zeggen, eene letterlijke beschrijving van het lijden van Hem, die aan het kruis zijne tong aan het gehemelte voelde kleven van dorst en door lage spotters beschimpt werd? Hoe is het dan te verklaren, dat zulk een lied te gelijker tijd in het verledene wortelt en naar het toekomende heênwijst? Niet anders, meenen wij, dan door eene dubbele vooronderstelling, die volstrekt onmisbaar, maar ook volkomen voldoende is. Vooreerst, DAVIDS lijden en uitredding is in menige bijzonderheid alzoo door Jehova bestuurd, dat hij, zonder het zelf te weten, tot schaduwbeeld van den vernederden en verhoogden CHRISTUS kon strekken. En ten tweede, waar hij als zoodanig klaagt en roemt, daar doet hij het, wederom onder hooger leiding, op zulk eene wijze, dat de vorm zijner ontboezeming, van zijne zijde onwillekeurig, maar voor ons onmiskenbaar, tot aanduiding strekt van wat eeuwen later gebeurde.

Over het eerstgenoemde zal het wel niet noodig zijn, na al het vroeger gezegde, nog veel in het midden te brengen. Reeds zagen wij, hoe de weg van God met al zijne dienaren door lijden tot heerlijkheid loopt. Wij kunnen daarom ook gereedelijk toegeven, dat elke uitredding, waarin zich vroeger of later Gods wondermagt, ook ten aanschouwen van vreemde volken betoonde (1), eene voorloopige en gedeeltelijke verwezen-

(1) Men zie bijv. 2 CHRON. XXXII, XXXIII, DAN. III: 28 en andere plaatsen.

lijking van het hier ontsloten uitzigt mag heeten, gelijk wij volstrekt niet behoeven te ontkennen, dat ieder vrome tot zekere hoogte soms ziels- en lotstoestanden kent, als in de eerste helft van dit lied zoo roerend uitgedrukt worden. Maar nimmer was de overeenkomst met DAVIDS zielsangt zóó sterk; de vijandschap der boosheid zóó magtig; het vertrouwen des geloofs zóó zwaar beproefd, zóó volkomen geopenbaard, zóó luisterrijk vergolden als bij „het lijden, dat op CHRISTUS komen zou, en de heerlijkheid daarna volgende." Wat DAVID slechts eenigermate kon kennen, wij treffen het bij Hem in zijne hoogste ontwikkeling aan, en zien Hem, eindeloos verheven boven en toch in zekeren zin weder gelijk aan den man, die in dit lied zich deed hooren. Moeten wij, dien zang vergelijkende met de eeuwig gedenkwaardige uitkomst, dan nu ook aannemen, dat DAVID werkelijk in zijne gewijde verbeelding den Heer aan het kruis heeft *zien* hangen, ten spot zijner vijanden, van kleederen beroofd en met edik gedrenkt? Zou hij in zijn eigen vorstelijk hart als het ware reeds de smart met bewustheid *doorleefd* hebben, die later over dezen Éénigen gaan zou? De Schrift geeft er ons geen enkelen wenk van, en wij hebben wel toe te zien, dat wij den zanger geene denkbeelden toeschrijven, die meer vrucht der vervulling, dan geest der voorspelling zijn. Maar het is ook niet eenmaal noodig, zoo ver te gaan, wanneer men slechts voor den geest houdt, wat wij *ten anderen* opmerkten, aangaande een hoogeren invloed op gang en vorm van dit lied. Wil men ons gevoelen vernemen met de woorden van een man, die bepaaldelijk als uitlegger des ouden Verbonds in ons vaderland bij velen vertrouwen geniet? „DAVIDS aandoeningen, zijn gevoel, zijne verbeelding en uitzigten waren, gelijk alle zijne zielsvermogens, onder het bestuur van den Geest der voorzegging. Deze voerde haar tot die hoogte op, stelde haar zulke beel-

den voor, en gaf haar die wending, dat de dichter, terwijl hij klaagt uit den overvloed van zijn eigen beangstigd hart, onwetende (voor dien tijd misschien) zijn penseel gebruikt, om het laatste kruislijden van den Zaligmaker met levendige omstandige trekken af te schilderen (1)." Door zijne vijanden belasterd — opdat wij onze meening met enkele voorbeelden ophelderen — schetst hij hunne spottende houding en vermeldt hunne schimpende taal. Maar juist de woorden, die hij kiest, geheel of gedeeltelijk welligt uit zijne eigene ervaring ontleend, zijn van dien aard, dat zij ook door de voorbijgangers op Golgotha kunnen worden overgenomen, hetzij deze op het oogenblik niet wisten of bedachten in welk een Psalm die te vinden waren, hetzij men de vernedering des lijdens vergrooten wilde door Hem eene smaadrede toe te duwen, die uit een Messiaansch geachten Psalm was ontleend. — Wederom beschrijft DAVID zijn ligchamelijk lijden met de roerende trekken: „ik ben uitgestort als water; mijne beenderen hebben zich van één gescheiden; mijn hart is gesmolten in het midden mijns ingewands; mijne kracht is verdoofd als een potscherf; mijne tong kleeft aan mijn gehemelte en Gij legt mij in het stof des doods;" maar in den vorm dezer voorstelling, het bleek bij de uitkomst, legt de Geest der Profetie eene verborgene toespeling, beide op de pijnlijke uitputting en den brandenden dorst des gekruisigden Heilands. — Het valt moeijelijk uit te maken, wat DAVID voor zich zelven bedoelt met de klagt, dat verscheurende honden zijne handen en voeten doorgraven hebben: bijna zou men vermoeden, dat hij den aanval der vijanden juist op die ligchaamsdeelen aanduiden wil, waarmede men zich òf verweert, òf des noods verwijderen kan. Maar wanneer hij zoo jammert, hetzij dan in een dichterlijk beeld, hetzij van

(1) VAN DER PALM.

een ons onbekend feit, wederom mogen wij het eene van de wondere spelingen noemen der opperste Wijsheid, dat hij zich juist op eene wijze heeft uitgedrukt, waarin men nog heden de doornageling der handen en voeten van Gods Éénige mag aangeduid vinden. — Het kan zijn, dat DAVID, eenmaal onder roovers vervallen, geheel uitgeschud en zelfs van kleederen beroofd is geworden; het kan ook wezen, dat hij vs. 19 met een' enkelen sterk sprekenden trek zich als zoo nabij aan den dood wilde voorstellen, dat zelfs het laatste, wat men eenen levenden laat, zijne kleeding, niet langer zijn eigendom bleef. Maar wie zal het op Christelijk standpunt eene toevalligheid noemen, dat hij ook dezen, uit het leven gegrepen' trek niet in zijne schilderij liet ontbreken, of Gode onwaardig, dat juist alzoo een treffend voorval ter negender ure op Golgotha reeds eeuwen te voren werd afgeschaduwd? — Begrijpelijk is het ons, dat de dichter, zoo hij uit zijne benaauwdheid gered wordt, zich plegtig verbindt, om den naam zijns Gods te vertellen „in het midden der broederen." Maar niets minder dan toeval wederom, dat hij dit lofwaardig voornemen met eene spreekwijze aankondigt, die de Heer na zijne opstanding beter dan iemand anders kan bezigen ter aanduiding van de naauwe gemeenschap, bestaande tusschen Hem en de zijnen (1). Hoogst natuurlijk eindelijk, om niet meer te noemen, dat DAVID van eene zoo zigtbare redding, als hij òf in het geloof òf in de ervaring aanschouwt, verhooging van Jehova's eer, ook buiten Palestina verwacht. Maar als hij, in verrukking schier buiten zichzelven gekomen, die verwachting uitspreekt in een vorm, waarin hij zelf bij rustiger nadenken weten kon, dat zij, ten zijnen aanzien alleen, onmogelijk kón verwezenlijkt worden; als hij, op deze hoogte gekomen, de verspreiding der

(1) JOH. XX: 17. Verg. 1 COR. XV: 6. HEBR. II: 11: 12.

ware Godsdienst tot aan de einden der aarde helder voorziet en treffend beschrijft: wat is het anders wederom, dan werking van den Geest der voorspelling, die in en door hem verkondigt, wat na een lijden geschieden zal, waarvan geheel zijn lied in breede trekken de onwillekeurige aanduiding was?

Wij weten het, onbeantwoorde vragen blijven er ook bij deze opvatting over, en bij het gemis eener eigene verklaring des dichters, zal wel niemand met onbetwistbare zekerheid kunnen bepalen, hoeveel of hoe weinig hij van de gebeurtenissen der toekomst voorzien heeft. Maar gewis hebben wij op den gekozen' weg het dubbel voordeel gewonnen, dat aan de éene zijde het gezag des nieuwen Verbonds, waar het dezen Psalm tot den Messias in betrekking brengt, volstrekt onaangetast bleef, terwijl aan den anderen kant het lied historisch-psychologisch verklaard werd uit de eigene ervaring des zangers. Inderdaad, hoeveel weetgierigheid er ook in de bekende vraag van den kamerling sprak: „ik bidde u, van wien zegt de Profeet dit, van zichzelven of van iemand anders," hier en op menige andere plaats is die tegenstelling onjuist, wanneer zij althans aanduiden moet, dat de Profeet niet op een ander kan wijzen, wanneer hij van zich zelven gewaagt, en omgekeerd, zichzelven in het geheel niet bedoelt, zoodra hij van een anderen spreekt. Het een sluit het ander niet uit, en de hoogere eenheid van beide opvattingen is te vinden in de reeds uitgesprokene stelling: DAVID, de type van CHRISTUS, en wederom, de Geest van CHRISTUS, werkend en sprekend in DAVID! Van de juistheid dezer hoofdgedachte houden wij althans ons zonder eenige bedenking verzekerd, schoon uit den aard der zaak hare helderheid niet volkomen kan zijn. Wie zou beweren, dat hij de diepten van DAVID's gemoed en de wijze, waarop Gods Geest den zijnen verlichtte, bevruchtte, verhief, zonder éénige beperking

kon peilen? Maar gaat het anderen gelijk ons, met blijdschap ontvangen zij het treffend bewijs voor de Goddelijke ingeving des ouden Verbonds, dat ons langs dezen weg ongedacht en onverwacht in het oog valt. Met verhoogden eerbied hooren wij liederen aan, die op deze wijze verklaard, te gelijk de sporen der meest wezenlijke vrijheid en der meest wonderbare leiding, in vorm en inhoud beiden vertoonen. Men verklare, hoe het mogelijk is, dat de man naar Gods hart alzoo ten zelfden tijde zijne eigene smart en vreugd voor Gods aangezigt uitstorten, en de vernedering en verhooging van den Messias voor alle volgende eeuwen onwillekeurig afschaduwen kon, zoo niet de adem van boven over zijn speeltuig en zijne ziele gezweefd had. Hoe Goddelijk is de Schrift, die op zoo echt menschelijke wijze van den CHRISTUS getuigt! En omgekeerd, hoe verheven moet Hij zijn, om wiens verschijning voor te bereiden de Geest der waarheid een zedelijk wonder verrigt!

Zoo gingen zij dan allen voor onze oogen voorbij, eerst de zuiver profetische, dan de typisch-symbolische Psalmen, terwijl in den laatstgenoemden vooral afschaduwing en voorspelling als het ware elkander doordringen. Het zal, na al het gezegde, wel niet moeijelijk zijn te bepalen, wat er in de ziel van DAVID zij omgegaan, toen hij de verheven dichterlijke laatste woorden deed hooren, die ons het geschiedboek van zijn leven vermeldt. Zoo klonk de zwanenzang van den man, die hoog was opgerigt, den gezalfde van Israëls God (1). „De Geest des Heeren heeft door mij gesproken, en zijne rede is op mijne tong geweest. De God Israëls heeft gezegd, de Rotssteen Israëls heeft tot mij gesproken: Er zal zijn een Heerscher over de menschen, een Regtvaardige, een Heerscher

(1) 2 SAM XXIII: 1—7.

in de vreeze Gods. En Hij zal zijn gelijk het licht des morgens, wanneer de zon opgaat, des morgens zonder wolken, wanneer van den glans na den regen de grasscheutjes uit de aarde voortkomen. Hoewel mijn huis alzoo niet is bij God, nogtans heeft Hij mij een eeuwig verbond gesteld, dat in alles wel geordineerd en bewaard is. Voorzeker is daarin al mijn heil en alle lust, hoewel Hij het nog niet doet uitspruiten. — Ook in de gewone, hoezeer op zichzelve niet geheel onberispelijke vertaling verstaat men de bedoeling des dichters bij eenig nadenken spoedig. Men heeft beweerd, dat hetgeen DAVID hier van een Heerscher onder de menschen verzekert, ook in collectieven zin zou kunnen opgevat worden, niet van een bepaald persoon namelijk, maar van geheel zijn stamhuis, dat door God zoo hoog was bevoorregt. Maar terwijl wij het aan anderen kunnen overlaten, te beslissen, of werkelijk de letter der woorden zulk eene flaauwere verklaring gedoogt, beweren wij zonder aarzelen, dat de geest dezer taal haar verbiedt. Men vergete niet, het zijn de laatste woorden van DAVID, van een man, die zich van hooger Geestesleiding bewust was, en daarvan gewis ook thans wel niet zal zijn verstoken geweest. Die laatste woorden zijn bovendien ontboezemd na al die Psalmen, waarin wij ons schier onwederstaanbaar gedrongen zagen het beeld van een' persoonlijken Messias, vernederd en verhoogd, te erkennen. Maar zou dan het uitzigt in de toekomst voor hem juist in die ure zijn verdonkerd geworden, waarin de blik der Aartsvaderen en andere heiligen in ongewone mate verhelderd werd? Neen, gelijk vroeger NATHAN voor DAVID als Profeet was verschenen, zoo zien wij hier DAVID, als Profeet van de volheid des tijds, zijne heilsverwachtingen ter erfenis achterlaten aan de late nakomelingschap (1).

(1) Het is welligt uit hoofde van dit hun bepaald Profetisch

In een dubbel opzigt zijn ons deze laatste woorden van DAVID gewigtig, als slotsom van een belangrijk verleden, en als waarborg van een heilrijk verschiet. Vragen wij, hoe dan nu, aan het einde van zijn veelbewogen leven, na zoovele openbaringen en leidingen Gods, het CHRISTUSbeeld voor het brekend oog van DAVID gestaan heeft, zijne afscheidstaal beantwoordt die vraag. Bijna alle trekken, die wij in de Psalmen breedvoeriger uitgewerkt vinden, zien wij hier nog eenmaal beknoptelijk zamengevat. De Messias zal een Heerscher zijn, niet slechts over Israël in het bijzonder, maar over de menschen zonder onderscheid — het is, of DAVIDS hoop zich nog eenmaal boven alle beperkende grenzen verheffen wil, voor hij zelf het stofgewaad aflegt — een Regtvaardige, een Heerscher in de vreeze Gods. Vriendelijk, verkwikkend en vruchtbaar zal zijne verschijning op aarde zijn, gelijk de zon, die tusschen de nevelen doorbreekt; gelijk de lenteregen, die de teedere grasscheut doet rijpen. Wel zal de CHRISTUS, niet minder dan zijn dappere voorzaat, te strijden hebben met onverzoenlijke vijanden. Maar hun einde zal nederlaag zijn, en met het onschatbaar Godsgeschenk zal zich tevens een vreeselijk Godsgerigt over die wederhoorigen paren. Aan weggeworpen dorens gelijk, die men niet eenmaal met de handen aangrijpen kan, worden zij bij de verschijning des Messias tot den verdelgenden vuurgloed verwezen. — Men bespeurt het, de grondtoon is geheel dezelfde als in de overwogene Psalmen. Slechts ééne trek van het CHRISTUSbeeld, zoo als de twee en twintigste Psalm het ons afschaduwt, ontbreekt in deze zamenvattende schets. Maar het lijden, daar geteekend, was ook slechts de weg tot die heerlijkheid, waarop, als einddoel van alles, des dichters

---

karakter, dat deze laatste woorden niet zijn opgenomen in de verzameling van DAVIDS Psalmen, gelijk de voorafgaande, 2 SAM. XXII.

oog en hoop is gerigt. Gelijk de Heer later in zijne afscheidsredenen als over den lijdensweg heênzag en slechts van heêngaan tot en verheerlijking bij den Vader gewaagde, zoo ziet DAVID in zijn afscheidswoord zijn grooten nazaat als Overwinnaar en Vredevorst voor zijne oogen verschenen. Grond voor die hoop — wij hooren de verzekering als het ware van zijne stervende lippen, en nemen haar onvoorwaardelijk aan — was geen spel van een' ijdelen droom, maar de bijzondere openbaring van Jehova, den Rotssteen van Israël, die eeuwig onwankelbaar is. En hare vrucht, wat kon zij anders zijn, dan dat het sterfbed zachter geschud en het afstijgen van den troon ligter werd gemaakt voor een' Vorst, die in de hope kon scheiden, dat zulk een plaatsbekleeder zijn verlaten zetel zou innemen?

Wij hebben de behandeling der Messiaansche Psalmen ten einde gebragt. Wat eenmaal een uitstekend Godgeleerde van geheel het Psalmboek betuigde: „gezangen, die als deze eene proef van dertig eeuwen doorstonden, dragen een kern voor de eeuwigheid in zich (1)," is in den volsten zin des woords op die ééne soort van zangen toepasselijk, waaraan wij ons onderzoek wijdden. Hoe geheel andere taal klonk ons tegen, dan die de Pentateuch ons uit de grijze oudheid deed hooren! Voor wenken — wij gaven het reeds in den aanvang te kennen — troffen wij hier min of meer uitvoerige schildering aan, ja, somwijlen ontdekten wij zelfs de grenslijn niet meer, waardoor de zanger van den ziener gescheiden wordt, en was het ons, als zagen wij reeds de voorloopers dier eerbiedwaardige mannen verschijnen, die in den Profetenmantel gehuld, eeuwen achtereen als herauten voor Israëls Koning zijn uitgegaan. Niet moeijelijk kan het zijn ten slotte de vraag

(1) THOLUCK.

te beantwoorden, wat invloed zulke liederen ter opwekking der Messiasverwachting en ter voorbereiding der Messiasverschijning in Israël oefenen moesten. In bijzonderheden moge die invloed niet volledig zijn aan te wijzen, in het algemeen staat hij vast. Door zulke toonen, als uit den gewijden Psalmbundel ons tegenklonken, moet de hoop der vaderen bestemder, bekender en dierbaarder voor menig Israëliet zijn geworden. Immers, het waren thans niet langer slechts vlugtige, min of meer dubbelzinnige aanduidingen, maar plastische beschrijvingen van den aanstaanden Messias, die DAVIDS Psalmen hem aanboden; beschrijvingen, die krachtig spraken beide tot gevoel en verbeelding. Het Messiasbeeld, met wezenlijk nieuwe trekken verrijkt, trad hier als uit den nevel te voorschijn, en kwam onder steeds meerdere oogen. Iedere Sabbath of andere feestdag, waarop een der herlezen liederen bij den klank van het gewijde speeltuig werd aangeheven, werd de Messiasverwachting bekend in uitgebreideren kring en tot een' nationalen erfschat verheven, waar zij vroeger, als een dierbaar geheim, in het hart en op de lippen van enkele uitgelezenen leefde. En met hoe bekoorlijker kleuren het beeld van den aanstaanden Heilvorst werd afgemaald; hoe treffender het later bleek, dat DAVID'S ideaal in SALOMO op lange na niet volkomen verwezenlijkt was, des te meer moest het geloof zijne verschijning liefkrijgen, des te verlangender moest de hope herhalen: „Och, dat Israëls verlossing uit Sion kwame!" Zoo bieden de Psalmen een' gepasten overgang aan tusschen het zeer weinige, dat wij in de boeken van MOZES aantreffen mogten, en het zeer vele, dat wij verwachten, uit den mond van latere Profeten te hooren. En mogen wij nog eenmaal terugkeeren tot het vroeger gebezigde beeld: de hemelplant der Messiasverwachting is, wel is waar, nog lang niet aan het tijdperk van vollen wasdom en vruchtbaarheid genaderd,

maar zij is toch ook het tengere spruitje niet meer, dat wij straks naauwelijks merkbaar zagen te voorschijn komen uit den rijk bezwangerden bodem. De stengel is merkbaar gezwollen; de wortelen zijn dieper en vaster in de aarde gehecht; de takken zijn reeds beladen met talrijke, nog geslotene knoppen. Een weinig tijds nog, en wij keeren terug om blad en bloem en vrucht te aanschouwen. De overgang van zangers, toegerust met zóó rijke Profetische gave, tot Godsgezanten, met het eigenlijk ambt der Profeten bekleed, kan ons niet moeijelijk zijn.

Dóch vooraf vraagt nog een ander onderzoek voor een korte poos onze aandacht.

V.

JOB, DE SPREUKEN, HET HOOGLIED.

Ofschoon ons onderzoek van de Christologie des ouden Verbonds zich hoofdzakelijk tot de Wet, de Psalmen en de Profeten bepaalt, mogen wij echter, zal onze beschouwing volledig zijn, ook zulke geschriften niet stilzwijgend voorbijgaan, in welke men vroeger of later gemeend heeft, meer of min belangrijke sporen der Messiasverwachting te vinden. Voor wij daarom het oog vestigen op de eigenlijk gezegde Profetische boeken, staan wij nog eenige oogenblikken stil bij de drie merkwaardige geschriften, aan het hoofd dezer afdeeling genoemd. Wij volgen ook daarbij de gewone Bijbelsche rangschikking en beginnen met

JOB.

Het is voor ons doel overbodig, ons in een opzettelijk onderzoek te verdiepen aangaande oorsprong, aanleg en strekking van dit voortreffelijk dichtstuk. Wij vestigen terstond op een tweetal plaatsen het oog, om te vragen of ook zij moeten gerangschikt worden onder die, welke van den CHRISTUS getuigen.

De eerste is de bekende ontboezeming, JOB XIX:

25, 26. Reeds de aanhef is hoogst indrukwekkend en plegtig. JOB heeft een woord op de lippen, dat hij der vergetelheid ontrukt wenscht te zien en in leesbaar schrift boven den rotssteen wil plaatsen, die zijn stoffelijk overschot dekken zal. „Ik weet, zoo roept hij uit, mijn Verlosser, mijn Goël, leeft, en Hij zal de laatste over het stof opstaan: en als zij na mijne huid dit doorknaagd zullen hebben, zal ik uit mijn vleesch God aanschouwen."

Het zal wel naauwelijks aanwijzing noodig hebben, dat het geene herstelling tot vorig geluk binnen de grenzen van dit leven kan zijn, die door den deerniswaardigen lijder te dezer plaatse verwacht wordt. Trouwens, bij herhaling had hij te kennen gegeven, dat hij slechts van den dood de verlossing uit zijne ellende verwachtte (1), en te beperkt was zulk een uitzigt om in duurzaam schrift bewaard te worden voor de late nakomelingschap. Maar even weinig reden bestaat er om hier de verwachting van een toekomenden Messias, van eene opstanding des vleesches, zelfs van een dag des jongsten oordeels te lezen, gelijk oudtijds meermalen, bij het licht eener gebrekkige taalkennis plaats had. Op zichzelf is het, ja, niet onmogelijk, dat door het woord GOËL de aanstaande Verlosser wordt aangeduid, wanneer men namelijk aanneemt, dat de Messiasverwachting aan JOB, of liever aan den vervaardiger van dit dichtstuk bekend was. Maar juist voor dit laatste ontbreken alle bewijzen, en hoe ouder het boek wordt geacht, te minder mag men aannemen, dat een uitzigt hier ontboezemd zou zijn, eerst in later tijd meer ontwikkeld. Alles pleit er dus voor om te meenen, dat door den Goël Jehova zelf wordt bedoeld. Deze zou ten aanzien van den vromen lijder de taak vervullen, gewoonlijk aan

(1) Zie Hoofdst. X: 16. XXX: 23 en elders.

den bloedwreker in Israël ten aanzien van onschuldig verslagenen opgedragen. Als met uitgetogen zwaard (verg. vs. 29) zou Hij de laatste bij het stof opstaan. Ook wanneer JOB in het stof zou liggen, zou Hij alzoo zich ter zijner verdediging opmaken en over al zijne aanvallers de overhand houden. Nu reeds was zijn huid door eene afzigtelijke ziekte doorknaagd, maar wanneer de wormen daarna ook dit „zijn ligchaam," verteerd zouden hebben, zou hij uit zijn vleesch, d. i. van dit vleeschelijk omhulsel ontdaan, God aanschouwen, en wel vòòr hem, niet als een vreemde, met andere woorden, als vriend en beschermer, niet meer als een onverschillig aanschouwer zijns lijdens. Niets minder, maar ook niets meer toont alzoo JOB te verwachten, dan dat Jehova zelf zijne eer handhaven, zijn stof bewaken, en hem, na het verbreken van den aardschen tabernakel tot de hoogste gelukzaligheid opvoeren zou. Reeds alzoo verstaan is zijne uitspraak verheven genoeg, om ons de helderheid zijner hoop te doen roemen: anders haar opvattende, zouden wij gevaar loopen zijne blijde geloofstaal niet in het licht van zijnen tijd te verklaren.

Iets meer schijnt er te liggen in de taal, die ELIHU voert, Hoofdst. XXXIII: 23, 24. Nadat hij Gods oogmerken in het toezenden der beproevingen aanwees, vermeldt hij de onderscheidene wijzen, waarop God den mensch tot kennis zijner overtredingen leidt. Soms openbaart Hij zich een en andermaal in den droom, en wordt dit niet opgemerkt, Hij werpt hem op het krankbed ter neder en voert hem aan den rand van den ondergang, vs. 14—22. „Is er dan bij Hem een Gezant, een uitlegger, één uit duizend, om den mensch zijnen regten pligt te verkondigen, zoo zal Hij hem genadig zijn en zeggen: verlos hem, dat hij in het verderf niet nederdale, ik heb de verzoening gevonden!" Wel bestaat hier geen bepaalde reden om

te denken aan dien Engel des Verbonds, die meermalen als middelaar tusschen Jehova en Israël voorkomt, en op wien ook JACOB schijnt te doelen, als hij gewaagt van den Engel, die hem verlost heeft van alle kwaad (1). Het laat zich even weinig bewijzen, dat die voorstelling aan den dichter van het boek JOB bekend was, als dat hij thans daarop zinspeelt. Nogtans wordt hier in dichterlijken vorm de gedachte uitgesproken van een Middelaarschap tusschen God en den lijdenden zondaar, wel waardig, dat wij er een oogenblik oplettend bij toeven. Tegenover den Satan, die in den aanhef als aanklager van JOB en bewerker zijner smarten was voorgesteld, wordt hier een ander bewoner van de wereld der geesten geteekend. Bij Hem, bij God namelijk, niet bij den getuchtigden zelven, gelijk sommigen willen, is een Gezant, een Engel, een uitlegger, liever een bemiddelaar, één uit duizend, een hoog verheven en heerlijk wezen, die schier geene wedergaê heeft (2). Deze (wij vinden geen genoegzamen grond om af te wijken van de gewone vertaling) verkondigt den mensch zijn' regten pligt, wijst hem met klem en nadruk op wat goed en betamelijk is, en treedt daarna als voorspreker voor Jehova's aangezigt op. Op zijn gebed keert de kranke tot gezondheid terug, en nadat ook hij Gods genade heeft ingeroepen, belijdt hij straks aan de menschen, dat de Heer hem wel om, maar niet naar zijne zonden bezocht heeft. — Het ware hoogst gewaagd te beweren, dat hier eene bepaalde aanduiding van den persoon of het werk van den Messias gevonden werd. Maar de hoofdgedachte, hier aangegeven, verzoening door tusschenkomst van een bovenmenschelijk wezen, is in dit verband zoo merkwaardig, dat wij, zonder overigens te beslissen, hoeveel of weinig de schrijver zelf van de geheimen der toekomst doorzien

(1) GEN. XLVIII: 16.

(2) Verg. PRED. VII: 28.

heeft, de geheele voorstelling durven vermelden, als aan de Messiaansche verwant. Het zal overigens wel naauwelijks aanwijzing noodig hebben, dat de schoone dichterlijke beeldspraak niet in het keurslijf moet gewrongen worden van een streng dogmatisch begrip.

Het kan niemand verwonderen, dat wij geene Messiaansche uitzigten zien doorstralen in

DE SPREUKEN VAN SALOMO.

Ofschoon het uit den twee en zeventigsten Psalm is gebleken, dat de Messiasverwachting hem niet slechts bekend, maar ook dierbaar was, is geheel de aanleg en strekking van het Spreukenboek veeleer berekend, om wijsheid voor het tegenwoordige in te scherpen, dan om uitzigten in de toekomst te openen. Toch doen zich hier een paar plaatsen voor, die wij niet geheel onopgemerkt voorbij mogen gaan.

De eerste is de bekende alleenspraak der wijsheid, Hoofdstuk VIII: 22—31. Het verwondert ons niet, dat sommigen, vooral in vroegeren tijd, hier eene beschrijving meenden te vinden van dat eeuwige Woord, waarop JOHANNES in den aanhef van zijn Evangelie ons wijst. Veel, wat hier gezegd wordt, zou met het volste regt kunnen gelden van Hem, die in den schoot des Vaders is en door wien alle dingen gemaakt zijn. Toch valt het bij eenig nadenken spoedig in het oog, dat SALOMO daaraan niet denken, daarop niet doelen kon, gelijk dan ook nergens in het nieuwe Verbond op dit merkwaardig hoofdstuk gewezen wordt. Kennelijk hebben wij hier met eene stoute persoonsverbeelding te doen, waardoor eene aanbiddelijke eigenschap Gods als een zelfstandig wezen wordt afgeschetst, ongeveer op dezelfde wijze, als I COR. XIII de Liefde als een handelend en lijdend persoon wordt beschreven. Ten onregte hebben zich derhalve, bij den hevigen strijd

over het Goddelijk Zoonschap van CHRISTUS, zoowel de Arianen als hunne tegenstanders op het hier gezegde beroepen, om hun Christologisch stelsel te staven. De wijsheid, hier vermeld, is geene andere, dan die bij de kloekzinnigheid woont, van hare vruchten en inkomsten spreekt, en als de bron wordt voorgesteld der heilrijkste uitvindingen (1). Wij hebben alzoo even weinig reden om deze schoone allegorie onder de Messiaansche plaatsen in den engeren zin des woords te vermelden, als om alles letterlijk op te vatten, wat in het acht en twintigste Hoofdstuk van JOB op dichterlijken toon aangaande de wijsheid, als persoonlijk wezen, gezegd wordt. Wat hier aangaande het voorwereldlijk bestaan, de vorstelijke zalving en den weldadigen invloed der wijsheid wordt vermeld, moge zich gereedelijk laten overbrengen op Hem, die zichzelven eenmaal de wijsheid Gods heeft genoemd (2), er is geen grond om te denken, dat zijn beeld hier aan SALOMO voor den geest zou hebben gezweefd. En toch is ook deze plaats voor ons doel niet geheel onbelangrijk, omdat zij, beschouwd bij het licht des nieuwen Verbonds, de kiemen bevat der voorstelling van een Goddelijk wezen, bij God bestaande, en van alle eeuwigheid het voorwerp van zijn onuitsprekelijk welgevallen. Ook door zulke uitspraken is de openbaring van het eeuwig Woord, dat bij God was, onder Israël voorbereid. De persoonsverbeelding des ouden Verbonds baande mede, onder hooger leiding, den weg tot de persoonsbeschrijving des nieuwen (3).

---

(1) Zie vs. 12 en 19 verg. met Hoofdst. III: 13—18.

(2) Luc. XI: 49.

(3) Gaarne onderschrijven wij ten aanzien der hier behandelde plaats, het woord van O. VON GERLACH, z. d. s. »diese Rede ist von besonderer Wichtigkeit, indem wir hier einen Anfangspunct finden, von welchem später die Ausbildung der Lehre von dem Sohne Gottes, als der persönlichen göttli-

Iets dergelijks zou ook kunnen gelden van eene merkwaardige vraag, die in de spreuken van AGUR, den zoon van JAKE, aan ITHIëL en UCHAL wordt voorgesteld (1). „Wie is ten hemel opgeklommen en nedergedaald? — Wie heeft al de einden der aarde gesteld? Hoe is zijn naam, EN DE NAAM ZIJNS ZOONS, zoo gij het weet? Ongetwijfeld ging men te ver, wanneer men deze plaats aanvoerde onder de bepaalde heenwijzingen op Gods menschgeworden Zoon, die in het oude Testament zijn te vinden. De spreker heeft geenszins ten doel, iets te openbaren aangaande de hoogste verborgenheid van het Goddelijk wezen, maar integendeel om de ondoorgrondelijkheid van dat wezen zoo krachtig mogelijk uit te spreken. Hij spreekt vs. 3, „als een, die geen wijsheid geleerd heeft, noch de wetenschap der heiligen kent." Om als zoodanig de beperktheid zijner inzigten aan te duiden, geeft hij eenige raadselen op, aan wier volledige ontknooping hij wanhoopt. Het is even onmogelijk, wil hij zeggen, iets van Gods wezen, als van Gods maagschap te weten. Hadden wij, aan zijn woord hem houdende, hem kunnen vragen, of God dan naar zijne meening een Zoon had, hij zou, vermoeden wij, op dit standpunt, evenmin ontkennend als stellig, maar veeleer met een weêrvraag geantwoord hebben. Wij althans zijn geheel buiten staat om te zeggen, of en in hoe ver den verstandigen vrager eene meer bestemde Israë-

---

chen Wahrheit, ausging. Hier ist jedoch nur ein schwacher Anfang davon, als wier noch nicht die Lehre einer selbstständiger zweiten Person in der Gottheit finden, sondern dichterische Darstellung, wie der Thorheit im Vorigen, so nun der Weisheit als eine Person, eine Personificirung. — Von hier schritt die geoffenbarte Erkenntnisz weiter vor, indem sie sah, dasz diese die Welt schaffende, ordnende, leitende Weisheit (eines mit dem Worte Gottes, mit dem Engel des Angesichts, dem Engel des Bundes) der ewige, selbstständige Sohn Gottes sei.

(1) SPREUK. XXX: 4.

lietische heilsverwachting voor den geest heeft gezweefd. Maar zeker behoort het tot de „spelingen der opperste Wijsheid", waarvan dit zelfde Spreukenboek (1) spreekt, dat AGUR bij het opgeven zijner raadselen eene diepte der Godheid als het ware strijkelings aanraakt, waarvan hij welligt het bestaan naauwelijks of slechts duister vermoedde, maar waaromtrent ons in het Evangelie zooveel meer geopenbaard is geworden (2).

En zoo komen wij tot

HET HOOGLIED VAN SALOMO,

een geschrift, omtrent welks betrekking tot den CHRISTUS ten allen tijde zoo verschillend gedacht is, en dat ons iets langer dan de beide vorigen bezig moet houden. Waarvoor hebben wij het Hooglied te houden? Hoe het te verklaren? Op wat prijs het te schatten? Op die vragen zou het niet moeijelijk zijn, onze gedachten in zeer weinig woorden te zeggen. Er is echter iets meer noodig, om de meening te regtvaardigen, die wij uitspreken aangaande de betrekking, waarin het Lied der Liederen staat tot de Christologie des ouden Verbonds.

Het lied der liederen, het lied, dat in voortreffelijkheid alle andere zangen te boven gaat, is, reeds blijkens die benaming, een welgesloten geheel. Niet zelden meende men hier louter eene verzameling van allerlei minnedichten te vinden, slechts door de éénheid van vorm en van stof, de liefde, met elkander verbonden. Deze verklaring intusschen schijnt meer den naam van gemakkelijk, dan van grondig en weldoordacht te

(1) Hoofdst. VIII: 31.

(2) Van de aannemelijkheid der opvatting: „hoe is zijn naam en hoe is zijn toenaam," door VAN DER PALM voorgeslagen, hebben wij ons niet kunnen overtuigen.

verdienen. Reeds een blik op het zinrijk opschrift en bovenal op den bekoorlijken inhoud leidt tot eene tegenovergestelde beschouwing. Het Hooglied is geen bloemlezing van losse fragmenten, maar een zamenhangend gedicht. Van den aanvang tot het einde zijn het dezelfde hoofdpersonen, die sprekend en handelend optreden. Een menigte lievelingsuitdrukkingen keert gedurig terug, en telkens leidt de dichter naar hetzelfde rustpunt ons heen (1). De moeijelijkheid om den zamenhang van plan en handeling aan te wijzen moet, wel is waar, worden toegestemd. Zij wordt niet weinig vermeerderd door het afgebroken slot, dat van zelf het vermoeden doet rijzen, of ook een deel van dit keurdicht voor ons is verloren gegaan? Echter wijst ons de geschiedenis der uitlegging van het Hooglied, ook in onze dagen, op meer dan ééne vernuftige poging om het schoon geheel te begrijpen. En al meende men zelfs, dat nog geen dier pogingen tot dusver ten volle gelukt was, de opmerking zou slechts tot voortgezet onderzoek, geenszins tot gewelddadig doorklieven van den vastgevlochten knoop mogen leiden.

Door alle eeuwen heen is het Hooglied aan SALOMO toegekend, en hoe men ook overigens over de waarde der opschriften op de Bijbelboeken oordeelen moge, het is niet te ontkennen, dat in dit geval de inwendige bewijzen met de getuigenis der oudheid op merkwaardige wijs overeenstemmen. De taalkenner ontdekt meer dan één punt van overeenkomst tusschen het spraakgebruik, dat in het Hooglied, en dat bepaaldelijk in de negen eerste Hoofdstukken van het Spreukenboek heerscht. Van SALOMO, wiens liederental opklom tot duizend en vijf, en die bovendien met buitengewone kennis van het planten- en dierenrijk toegerust was (2), kunnen wij een zang als het Hooglied verwachten, die van dich-

(1) Hoofdst. II: 7. III: 5. VIII: 4. (2) 1 KON. IV: 33.

terlijke schoonheden overvloeit, en waarin juist van het genoemde gebied zoo menige beeldspraak ontleend is. Menige voorstelling en vergelijking verraadt den vorstelijken dichter en minnaar (1). Ja, geheel de voorliefde voor het uitwendig schoone, die hier zoo krachtig wordt uitgesproken, mag bij uitnemendheid een karaktertrek van den weelderigen en prachtlievenden SALOMO heeten. Zijn eigen lof, die hier op zoo hoogen toon wordt vermeld, kan ons niet aanstootelijk zijn, wanneer wij bedenken, dat die een noodzakelijk bestanddeel van de gesprekken der minnenden en de weêrklank op de hulde aan zijne uitgelezene is. Ook de vermelding van THIRSA, in éénen adem met Jeruzalem, Hoofdst. VI: 4, maakt geene zwarigheid: niet als hoofdstad, wat zij eerst later geworden is, maar als middelpunt van zeldzaam natuurschoon wordt het door den opgetogen dichter geroemd. En schijnen ook enkele eigenaardigheden van taal- en spraakgebruik op een later tijdperk, dan dat van SALOMO's regering te wijzen, het overwigt van dit bezwaar valt, meenen wij, voor de herinnering weg, dat aan geen schrijver het regt kan betwist worden om zich in verschillende geschriften uit te drukken op eenigzins verschillende wijze; dat SALOMO vooral zekere voorliefde had voor het ongewone en uitheemsche, welligt ook in dezen van invloed; dat wij, eindelijk, te weinig dichterlijke voortbrengselen kennen uit de Salomonische eeuw, om als volkomen zeker te stellen, dat eene of andere zeldzame woordvorm of uitdrukking in dien tijd volstrekt onmogelijk was.

Wij twijfelen geen oogenblik, of aan den zang der liefde, alzoo door SALOMO zelven vervaardigd, ligt eene gebeurtenis uit zijn eigen leven ten grondslag. Ongetwijfeld is echter die gebeurtenis met de meest

(1) Hoofdst. I: 9. VI: 4. VII: 4.

mogelijke dichterlijke vrijheid omschreven en ingekleed, en wie het verwonderen mogt, in SALOMO, aan het hoofd van een zoo talrijken Harem geplaatst, zóóveel fijnheid van gevoel, zóóveel kieschheid van verbeelding, zóóveel ingenomenheid met de innige liefde tusschen éénen en ééne te vinden, zou geheel uit het oog verliezen, dat juist hij, die met het onbevredigende van ruischend zingenot zóó uit ervaring bekend was, dubbele behoefte aan en waardering van veel hooger liefde kon toonen. Uit Hoofdst. VI: 8 laat zich bovendien met genoegzame waarschijnlijkheid afleiden, dat, tijdens de vervaardiging van het Hooglied, zijn vrouwenstoet, hoezeer betrekkelijk groot, nog lang niet was, wat hij in later eeuwen geworden is. Vraagt men intusschen in wat vorm SALOMO de geschiedenis zijner liefde bezingt: zijn dichtstuk is in onze schatting dramatisch, gelijk de inhoud van JOB. Het verwondert ons niet, dat reeds vroeger de kerkvaders ORIGENES en HIERONYMUS het Hooglied als eene soort van zangspel beschouwden, en dat nevens anderen een BOSSUET die opvatting volgde. Zonder dat wij hier de vraag behoeven te beslissen, of dramatische voorstellingen bij de oude Hebreën gebruikelijk en in eenig opzigt met de Godsdienst in verband gebragt waren, durven wij echter vrijmoedig beweren, dat de genoemde sleutel ons de eenige passende toeschijnt. Hoogen lof verdient daarom het onderzoek van twee hedendaagsche, beroemde Godgeleerden (1), die dit eigenaardig karakter des Hooglieds in het helderst daglicht gesteld hebben. In het algemeen kunnen wij ons het best met de opvatting en indeeling van den laatstgenoemden vereenigen, die wij daarom op den voet zullen volgen.

Wij hebben alzoo het Hooglied in een zestal tafereelen te splitsen, die ons de liefde van SALOMO

(1) VON EWALD en DELITZSCH.

voor de schoone SULAMMITH, van hare zijde met de teederste liefde beantwoord, doen kennen in hare verschillende ontwikkelingstijdperken. Het eerste, Hoofdst. I: 2 — II: 7, teekent ons het ontbranden der genegenheid tusschen den Vorst en de Schoone, zoo even aangekomen van het land om tot sieraad van zijn' harem te strekken. Het tweede, Hoofdst. II: 8 — III: 5, stelt ons de minnenden voor, zooals zij elkander zoeken en vinden, eerst in de woning van SULAMMITH in het gebergte, daarna kort voor de voltrekking des huwelijks, zoo als het schijnt, niet ver van Jeruzalem. Het derde maakt ons getuigen, Hoofdst. III: 6 — V: 1, van de inhaling der bruid en de voltrekking des huwelijks zelve, de eerste ten aanschouwe van de burgers der hoofdstad, die de pracht van den optogt bewonderen: de andere in de tegenwoordigheid der hovelingen, die ten slotte door den overgelukkigen vorst worden opgewekt, om eer aan zijn feestmaal te doen. Van de eerst versmaadde, maar straks weder herstelde liefde tusschen de jeugdige echtgenooten spreekt het vierde tafereel, Hoofdst. V: 2 — VI: 9. Wat SULAMMITH daar van zichzelve aan de dochteren van Jeruzalem mededeelt, moet niet als tafereel der werkelijkheid, maar als een droomverhaal aangezien worden, waaraan straks SALOMO zelf door vernieuwden lof zijner uitverkoorne op eenmaal een einde maakt. Nader leeren wij in het vijfde, Hoofdst. VI: 10 — VIII: 4, SULAMMITH als de schoone, maar ook als de deemoedige bij uitnemendheid kennen. Na een gesprek tusschen haar en het vrouwenkoor, in den vorstelijken lusthof gevoerd, verrukt zij het laatstgenoemde door een landelijken dans, dien zij uitvoert. Daarna, in de binnenkameren van het paleis, noodigt zij haren echtvriend tot een bezoek op het land, het eerste verblijf harer jeugd, om daar, in den schoot der vrije natuur, al de zaligheid van het pas gesloten verbond te vernieuwen. Werkelijk wordt ten laatste, Hoofdst. VIII: 5—14, in hare ouderlijke

woning de band harer liefde bevestigd, de toekomst eener jongere zuster besproken, het lot harer broeders den vorstelijken echtgenoot aanbevolen, en daarbuiten, op zijne bede, op nieuw een harer geliefkoosde liederen aangeheven!

Zietdaar het Hooglied, een hooggestemde lofzang op menschelijke liefde, gelijk later een Apostel des Heeren, schoon op geheel anderen toon, den lof der Christelijke liefde deed hooren. „Liefde, sterker dan de dood: hare kolen zijn vurige kolen, vlammen des Heeren; vele wateren zouden deze liefde niet kunnen uitblusschen, ja de rivieren zouden haar niet kunnen verdrinken." Zoo klinkt de grondtoon van het Lied der Liederen in de schoonste toonschakeringen door. Wie hier voedsel voor eene onreine verbeelding kan vinden, verraadt slechts zichzelven, zonder dat hij het Hooglied verlaagt. Immers, bij de meest uitvoerige, echt morgenlandsche beschrijving van vrouwelijk schoon, ademt hier liefde van zielen ons tegen, die volstrekt onafscheidelijk één zijn. Kuisch en rein, innig aan hare broeders en aan het huis harer moeder gehecht, oneindig meer gesteld op de pracht der natuur dan op de pracht van het hofleven, en bij en boven alles met geheele overgave haars harten aan den bruidegom harer keuze verbonden, is SULAMMITH eene type der edelste vrouwelijkheid. Zelfs op geheel den geest en het karakter van SALOMO oefent zij den meest weldadigen invloed. Geen wonder, dat zij hem een lied heeft ontlokt, dat nog de nawereld met bewondering leest!

Maar hoe nu dit lied te verklaren; met andere woorden, wat heeft SALOMO met dit zijn dichtstuk bedoeld? Zietdaar eene vraag, ten allen tijde verschillend beantwoord. Ongetwijfeld heeft zich de meerderheid der oudere uitleggers ten gunste der allegorische opvatting uitgesproken, en reeds vroeg heeft zich de meening gevestigd, dat de dichter in beeld en gelijkenis op hooge, geeste-

lijke dingen had gezinspeeld. Welligt ware zonder het vermoeden van zulk een verborgen, geestelijken zin het dichtstuk niet eenmaal in de heilige verzameling opgenomen, en zonder tegenspraak heeft deze gedachte zoowel de Joodsche als de Christelijke uitleggers gedurende een reeks van eeuwen beheerscht. Terwijl de eersten, door haar geleid, hier de naauwe betrekking tusschen Jehova en Israël voorgesteld vonden, verklaarden zij, dat de overige boeken des ouden verbonds zoo heilig als de Tempel op Sion waren, maar dat het Hooglied het heilige der heiligen heeten mogt, ja beweerden, dat de dag, waarop haar dit lied was geschonken, in de schatting der wereld boven alle andere dagen moest staan. De tweeden daarentegen, op het voetspoor van ORIGENES, zagen in het Hooglied eene allegorische voorstelling der naauwe gemeenschap, die, hetzij tusschen CHRISTUS en de geheele gemeente, hetzij tusschen den Heer en ieder geloovige plaats heeft. Gedurende de middeleeuwen vond de Christelijke Mystiek hare geheimenissen in het Lied der Liederen afgebeeld, en nadat in de vijfde eeuw THEODORUS VAN MOPSUESTA om zijne bloot natuurlijke opvatting als ketter was veroordeeld geworden, dacht niemand er meer aan, dat afgesloten spoor te bewandelen. Zelfs een HUIG DE GROOT kon met het gevoelen niet optreden, dat hier op eene eigenlijk gezegde echtelijke gemeenschap gedoeld werd, zonder dat tegen de gewaande heiligschennis eene kreet van verontwaardiging oprees. Eerst aan HERDER gelukte het, de waarde van het Hooglied als erotisch gedicht op den hoogsten prijs te doen schatten. En waar het een tijd lang scheen, als ware door zijnen invloed de allegorische opvatting algemeen als onbruikbaar erkend, beginnen in onzen tijd wederom onderscheiden' stemmen ten haren gunste te spreken. Toch gelooven wij, dat op de vraag, of SALOMO bedoeld heeft, hier onder het beeld van aardsche, de geheimen der hemelsche liefde te

schetsen, zonder eenigen twijfel ontkennend geantwoord moet worden. Met onderwerping aan beter oordeel zijn wij gereed, rekenschap van ons gevoelen te geven.

Het valt terstond in het oog, dat de allegorische verklaring van het Hooglied door geen enkel bewijs kan gestaafd worden. De dichter geeft zelfs in de verte geen' wenk, dat hij zijne woorden oneigenlijk wil opgevat zien, en noch de Heer, noch zijne Apostelen, voor wier gezag bij de verklaring van het oude Verbond wij ons onvoorwaardelijk buigen, hebben zich op dat lied ter bevestiging van eenige Godsdienstige of Christelijke waarheid beroepen. Men tracht het gemis van dit bewijs wel te dekken door de herinnering, dat in het oude Testament de betrekking tusschen Jehova en Israël, in het nieuwe die tusschen den Heer en de Gemeente meermalen op soortgelijke, zinnebeeldige wijze werd voorgesteld (1). Maar door het beroep op de schriften der Profeten is nog geenszins bewezen, dat die beeldspraak reeds in SALOMO's tijden gebruikt werd, en nog veel minder blijkt het, dat de genoemde voorstelling van den Heer en zijne Apostelen in eenig wezenlijk verband met het Lied der Liederen staat. Het beroep op den vijf en veertigsten Psalm beteekent even weinig, daar het ons reeds bleek, hoe weinig grond er voor de geestelijke verklaring ook van dit dichtstuk bestaat. En de opmerking, dat de plaatsing van het Hooglied in den Kanon des ouden Verbonds volstrekt onverklaarbaar moet heeten, zoo men daarin geen geestelijken zin heeft gevonden, bewijst nog in geenen deele, dat de dichter zelf iets dergelijks heeft bedoeld.

Verstoken van alle bewijs, gaat de allegorische ver-

---

(1) AMOS V: 2. JES. L: 1. JER. III: 20. EZECH. XVI en XXIII. MATTH. XXII: 1—14. JOH. III: 29. EPHES V: 25—27 en elders.

klaring bovendien in onze schatting onder onoverkomelijke bezwaren gebukt. Hoe zal men het toch verklaren, dat geen der Profeten in Israël, die zoo vaak het beeld van huwelijkstrouw en echtbreuk gebruiken, zich immer op een dichtstuk beroept, waarin, naar men vooronderstelt, de betrekking tusschen God en zijn volk treffender dan ergens elders geschetst wordt? Hoe is het denkbaar, dat SALOMO zichzelven tot type van JEHOVA zou hebben willen maken, of eene geestelijke betrekking door zoo zinnelijke beelden beschrijven? Of zoo hij hier werkelijk op den CHRISTUS gedoeld had, zou hij niet, ten aanzien van Profetisch inzigt en geestelijke ontwikkeling, ver boven de uitstekendste mannen van den ouden dag hebben uitgemunt? Is dit, bij de trapsgewijze opklimming in al de heilsontdekkingen Gods, wel waarschijnlijk in zijnen tijd, bij zijn karakter, onder zijne omgeving? Pleit niet reeds het groot verschil tusschen de voorstanders der allegorische opvatting, die onder het beeld van SULAMMITH beurtelings Israël, of de Christelijke kerk, of de wijsheid, of (straks wederom) het rijk der tien stammen voorgesteld vinden, tegen hare aannemelijkheid? En wanneer men, aan zichzelven gelijk, niet slechts het hoofddenkbeeld, maar ook elken bijzonderen trek op geestelijke wijze wil overbrengen, hoe zal men zich dan, bij gebrek aan alle genoegzame leiding, voor grenzenloozen willekeur hoeden en voor hoogst onwaardige spelingen?

Inderdaad, het kan ons niet verwonderen, dat reeds een LUTHER, om geene andere namen te noemen, zich van een gevoelen afkeerig betoonde, slechts ten koste van zulke offers gehandhaafd. Terwijl men alzoo schijnt de eer des Bijbels te redden, kent men aan den dichter van het Hooglied een reeks van denkbeelden toe, die in een SALOMO, zoo als wij historisch hem kennen, volstrekt onbegrijpelijk zijn. En wordt de zwarigheid minder, wanneer men hier, met anderen, eene Profe-

tische voorstelling eener nog aanstaande betrekking tusschen Jehova en Israël in het laatste der dagen wil vinden? Wij meenen het te moeten betwijfelen, en kunnen die uitlegging, die door volstrekt niets wordt gewettigd, slechts eene uitvlugt der verlegenheid noemen. De bezwaren, die bij eene zuiver historische opvatting van het Lied der Liederen overblijven, mogen veelsoortig en groot schijnen, zij zijn niet zoo zwaar als de ongerijmdheden, waartoe men noodzakelijk komt, als men het geheel allegorisch verklaart.

„En zoo heeft dan het Hooglied voor den Christelijken lezer eigenlijk in het geheel geen belang?" Dat vloeit nog geenszins uit al het herinnerde voort. Op wat prijs dit dichtstuk te schatten zij, zal ons eerst regt in het oog vallen, wanneer wij in den geest van dit voortreffelijk lied nog eenigzins dieper zijn doorgedrongen.

Ook het Hooglied heeft, gelijk zoo menig ander Bijbelboek, een tijd van overdreven vereering en wederom een tijd van onverdiende verachting doorleefd. In het eerste tijdperk geven de Joodsche meesters den raad (1): „dat niemand vóór zijn dertigste levensjaar het begin van Genesis, het Hooglied, of den aanvang en het einde van EZECHIËL lezen mogt, omdat hij tot de volkomen wetenschap en den zinnebeeldigen, mystischen zin door dezen rijperen leeftijd op eene betamelijke wijze gebragt werd." Een ander tijdperk was aangebroken, toen in de zestiende eeuw een CASTELLIO te Genève er onverzettelijk op bleef aandringen, dat dit dichtstuk uit de Schrift verwijderd zou worden, en in de achttiende eeuw MICHAËLIS (de ridder) het niet eenmaal de moeite waardig keurde, om het op te nemen in zijne nieuwe Bijbelvertaling. Tusschen zulke uitersten kan

(1) Zie HIERONYMUS in de Voorrede op zijne verklaring van EZECHIËL.

het niet moeijelijk vallen, den regten weg te ontdekken. Het Hooglied heeft in onze schatting eene dubbele, eene zuiver historische, en eene typisch-symbolische waarde.

Reeds zagen wij, dat een feit uit SALOMO's eigen leven de stof tot dezen zang heeft geleverd. Maar zoo bevat dit lied dan eene hoogst schatbare bijdrage tot kennis, zoowel van SALOMO's tijd, als van zijn persoon en karakter. Reeds als zoodanig verdient het ten volle zijne plaats naast de historische boeken des ouden Verbonds. Het schetst ons het Israëlietisch leven, niet slechts aan het prachtig hof, maar ook in den schoot der vrije natuur, en maakt ons met de plaatselijke gesteldheid, de heerschende zeden en het onderling verkeer in een tal van kleine trekken bekend. Tevens doet het ons in den koning een man kennen, niets minder dan onverschillig voor die hoogere liefde, die met geen geld of gunst is te koopen; fijn van gevoel, gelijk de Spreuken ten bewijze verstrekken, dat hij uitnemend groot van verstand was; vriend van het schoone, gelijk hij zich elders de voorstander van het ware en heilige toont. Zoo biedt het Lied der Liederen eenigzins een tegenwigt aan den ongunstigen indruk, dien het laatste deel van SALOMO's geschiedenis opwekt, en breidt onze kennis van het gouden tijdvak voor Israël aanmerkelijk uit. Zelfs had het, tegenover de heerschende veelwijverij, eene strekking, die bij uitnemendheid zedelijk was. Of waarom zou de liefde tusschen éénen man en zijne uitverkoorne gade minder verdiend hebben, opzettelijk te worden geroemd en geprezen, dan zoo menige andere deugd en pligt, waartoe de Spreuken en de Prediker wekken?

Maar nu is het ons ook vergund, eene schrede verder te gaan. Wordt, gelijk wij zagen, de liefde tusschen éénen man en éène vrouw, bekroond door een hoogst gelukkigen echt, in SALOMO's Hooglied bezongen, dan

wijst het, even daardoor, op hooger, en heeft eene typisch-symbolische waarde. Naar het onderwijs van den Apostel PAULUS (1) is het huwelijk zelf, dat hier wordt verheerlijkt, eene groote verborgenheid. De betrekking van twee innig vereenigde echtgenooten is den Apostel het welgelijkend beeld der gemeenschap, die het levend Hoofd der Gemeente met zijne levende leden verbindt. Vinden wij nu op gezag van PAULUS in het door God verordend huwelijk op zichzelf reeds iets typisch, dan krijgen wij ook den sleutel tot regt verstand van het Hooglied in handen. Het mysterie van het huwelijk is tevens het mysterie des Hooglieds (2). En deze is dan ook de betrekkelijke waarheid van de allegorische opvatting, die ons in haren gewonen vorm volstrekt onaannemelijk voorkwam. Wat SALOMO hier zingt, heeft geenszins ten doel om de betrekking tusschen CHRISTUS en de gemeente te schetsen, maar laat zich daarop gereedelijk overbrengen. Waar die overbrenging zich slechts niet als verklaring van de eigenlijke meening des schrijvers laat gelden, en met de noodige bedachtzaamheid, juistheid en kieschheid geschiedt, alleen bij het licht des nieuwen Verbonds en der onveranderlijke Christelijke levenservaring, zullen wij haar niet onvoorwaardelijk afkeuren. Zelfs zouden wij meer dan ééne proeve op dit grondgebied uitnemend geslaagd kunnen noemen (3). Maar men vergete toch nimmer, dat SALOMO zelf, zoover wij weten, niets heeft bedoeld en vermoed van de treffende overeenkomsten, die menig Christenlezer niet moede wordt, tusschen beeld

(1) EPHEZ. V: 32. (2) DELITZSCH.

(3) Om niet van zoo menige schoone plaats uit de 86 redevoeringen van den H. BERNARDUS over het Hooglied te spreken, vermelden wij hier alleen de heerlijke verzen van GUSTAV JAHN, ten jare 1848 te Halle verschenen onder den titel, das Hohelied in Liedern, eene van de liefelijkste bloemen der Christelijke mystiek, die wij immer bewonderden.

en tegenbeeld op te merken. Gewis heeft hij zich niet voorgesteld op iets anders te zinspelen, dan op de liefde der schoone SULAMMITH, die geheel zijn harte vervulde. Geen geheim der toekomst, maar een betrekking van het tegenwoordige bood de stof tot deze zangen hem aan. Was die betrekking uit haren aard uitnemend geschikt om, van achter gezien, tot symbool van iets hoogers te strekken, daarom heeft hij haar nog niet met zooveel warmte bezongen. En mogen wij zelfs in de toekomst eene meer naauwe en volmaakte gemeenschap tusschen den Heer en de zijnen verwachten, dan waarvan thans de Christen kan spreken, men zie in het Hooglied haar schaduw en zinnebeeld niet, zonder te gelijk te erkennen, dat men meer in zijne woorden leest, dan SALOMO zelf heeft gewild. Langs dien weg zal het niet moeijelijk vallen historische verklaring en practisch gebruik ook van dit deel der Schrift op de regte wijs te vereenigen. Maar zoo blijkt ons tevens, dat de hoofdgedachte van het Hooglied, van typisch-symbolisch standpunt beschouwd, voor de Christologie geenszins zonder beteekenis is. Die opmerking moge de betrekkelijke uitvoerigheid van ons onderzoek op het veelbesproken punt verontschuldigen; de rijkdom der stof, die ons wacht, zal de betrekkelijke onvolledigheid van het gezegde verschoonen. Was de oogst in dit Hoofdstuk niet rijk, te overvloediger zal die der volgende worden. Zonder langer uitstel staan wij thans gereed, de Profetische Schriften te openen.

VI.

DE KLEINE PROFETEN VÓÓR DE BALLINGSCHAP.

De tijd van DAVID en SALOMO, waarin de meeste Messiaansche Psalmen weêrklonken, was de gouden eeuw, niet slechts voor de Israëlietische dichtkunst geweest, maar ook voor den Israëlietischen staat. De scheuring van het Rijk maakte aan den schoonen bloeitijd een einde, en werd het begin eener lange reeks van nationale onheilen, door nationale zonden veroorzaakt en tot nationale straffen bestemd. Het werd een tijd van verwarring, teruggang, ontbinding, waarin het geluk van voorheen slechts in de herinnering voortleefde; een tijd, waarin de blik weemoedig terug zag op Gods beloften aan DAVID, en het hart tot den klaagtoon gestemd werd, dat die belofte schijnbaar verijdeld was (1). Die klagt evenwel, gelijk zij van kleinmoedigheid tuigde, was ongegrond en voorbarig. Jehova was niet ver van het volk zijns eigendoms, ook waar het ver van Hem scheen geweken. Aan den donkeren hemel liet Hij heldere sterren te voorschijn treden, en te midden der snijdende wanklanken harmonische stemmen weêrklinken. In de plaats der gewijde zangers traden de Profeten, gezalfd met den heiligen Geest; en hoe minder

(1) Zie bijv. Ps. LXXXIX.

het heden aan wensch en behoefte voldeed, te krachtiger werd de vatbaarheid voor de aanschouwing eener schoonere toekomst gewekt. Het verval van DAVIDS huis deed verlangend naar zijne herstelling en bevestiging uitzien; de miskenning der wet riep Profeten tot hare handhaving op.

Reeds vroeger maakten wij ons met het Profetisme bekend, dat eigenaardig verschijnsel in den theocratischen staat (1). Thans vestigen wij bepaaldelijk op de Messiaansche voorspellingen van die Profeten het oog, wier woord ons in duurzaam schrift is bewaard, en die gewoonlijk, naar den omvang hunner geschriften, onderscheiden worden in groote en kleine. MOZES hebben wij reeds als Christoloog des ouden Verbonds leeren kennen. Van SAMUËL weten wij niet, dat hem eenige nadere openbaringen aangaande den heildag des nieuwen Verbonds zijn geschonken: voor zijne bepaalde bestemming als laatsten Rigter en voorloopigen Hervormer eener diep verbasterde natie waren zij althans niet dadelijk noodig. ELIA en ELIZA zien wij te uitsluitend werkzaam tot handhaving van de miskende regten der wet, dan dat het van hunne roeping had kunnen geacht worden, de Messiasverwachting met helderder kleuren te schetsen. De tijd was er niet geschikt en de natie niet vatbaar voor: het heilige mogt niet aan honden gegeven, de parel niet door zwijnen vertreden worden. Over het Messiaansch orakel van NATHAN hebben wij reeds te zijner plaatse gesproken, en van nog enkele Godsmannen, een GAD, een MICHA, de zoon van JIMLA, en anderen is ons te weinig bekend, om te kunnen bepalen, welke hunne bepaalde voorstellingen aangaande den toekomenden Verlosser geweest zijn. Van de kleine Profeten moet ook JONA door ons voorbij gegaan worden: alleen zijne geschiedenis werd

(1) Zie boven, bl. 39—47.

ons bekend, en over haar typisch karakter zullen wij gelegenheid hebben, elders te spreken. Onder de overigen echter is geen enkele, bij wien vruchteloos naar éénig spoor van uitzigten op den Messias of zijn rijk wordt gezocht.

Dat er in de Schriften der Profeten zeer bestemde aanwijzingen ten dezen aanzien te vinden zijn, kunnen wij niet tegenspreken, zonder ons geloof aan het woord van den Heer en zijne Apostelen op te geven. Het nieuwe Testament spreekt hier op een' toon, die geene twijfeling overlaat. Reeds de naam van den Zoon des Menschen wijst naar DANIËL henen (1), en wat wordt ons ten zijnen aanzien verzekerd? „Al de Profeten en de wet hebben geprofeteerd tot op JOHANNES, zijn wegbereider (2). Aan Hemzelven moest alles vervuld worden, wat de Profeten voorspeld hebben (3). Begonnen hebbende van MOZES en al de Profeten legt de Verrezene aan de Emmausgangeren uit in al de Schriften, hetgeen van Hem geschreven was (4). En niet anders wordt ons later door zijne eerste getuigen verzekerd. Leenen wij, om slechts éénen te noemen, aan PETRUS het oor, dan heeft God door de vrije daden der menschen vervuld, hetgeen Hij door den mond al zijner Profeten verkondigd had, dat de CHRISTUS zou lijden, en „al de Profeten, van SAMUËL aan, en daarna, zoovelen als er hebben gesproken, die hebben ook deze dagen verkondigd" (5). Reeds genoeg om onze hoop te regtvaardigen, dat wij ons met de vraag „wat dunkt u van den CHRISTUS" niet vergeefs tot Israëls achtbare Profetenrei zullen wenden. Ja, bedenken wij, dat God in het rijk der genade zich op soortgelijke wijze openbaart, als in het rijk der natuur, en uit eene

(1) Hoofdst. VII: 13, 14.
(2) MATTH. XI: 12.
(3) LUC. XVIII, 31.
(4) LUC. XXIV: 27.
(5) HAND. III: 18, 24. Verg. ook HOOFDST. VII, 52, en ROM. XVI, 25, 26.

flaauwe schemering steeds schooner morgenlicht schept, wij mogen reeds vooruit verwachten, dat naarmate de volheid der tijden genaakt, de heilsontdekkingen gedurig helderder en menigvuldiger worden zullen. En indien er nog iets noodig ware om die verwachting tot overtuiging te maken, het zou een blik op de krampachtige, elkander duizendmaal weêrsprekende pogingen der uitleggers zijn, om aan de Messiaansche Profetiën tot elken prijs eene flaauwere verklaring te geven. Gewis, waar men zooveel moeite noodig acht en zooveel krachten moet inspannen om den CHRISTUS Gods uit de Profetische Schrift te verwijderen, daar, de Christen heeft het reeds in stilte berekend, daar moet van Hem, zijn rijk, en zijn werk in die Schrift niet weinig te vinden zijn.

Gelijk de geschiedenis voor het Israëlietische volk eene openbaring van Gods heerlijkheid in het verledene was, en de wet tot rigtsnoer der daden voor het tegenwoordige strekte, zoo ontdekt de Profetie, van Gods wege, de geheimen eener betere toekomst. Het is niets minder dan toevallig, maar integendeel hoogst Godewaardig, dat de heilsverwachting zich inzonderheid begon te ontwikkelen, toen van lieverlede de gebeurtenissen voorbereid werden, die op eene geheele slooping van den Joodschen staat zouden uitloopen. Juist op die puinhoopen moest het gebouw der schoonste hoop zich verheffen, en dezelfde Profetenrei, die gezonden werd om een afkeerig volk te bestraffen, was tevens verordend, om de treurenden Sions te troosten. Het trotsche neder te werpen, door de wet met onverbiddelijke gestrengheid te handhaven, maar ook het gebogene op te rigten, door de belofte in al hare kracht te doen hooren: zoo luidde hun dubbele lastbrief. Niet alle voorspellingen intusschen, die gewoonlijk Messiaansche genoemd worden, staan met elkander gelijk. Terwijl sommige regtstreeks en uitsluitend op den persoon des Heeren betrekking hebben, bereikten andere in Hem

het toppunt eener vervulling, die ten deele en tot zekere hoogte reeds in vroeger' tijd was gezien. Het onderscheid, dat wij maken moesten, tusschen dadelijk profetische en typisch-symbolische voorstellingen in het boek der Psalmen, zal zich ook hier niet verloochenen, schoon het in een' anderen vorm zich vertoont. Ook mogen wij onderscheiden tusschen algemeene aankondigingen van de verspreiding der ware Godsdienst op aarde; meer bijzondere, van den weldadigen invloed, dien Israël op de Heidenen oefent, en de gezegende betrekking, waarin het tot Heidenen staan zou; en zeer bepaalde van de verschijning, de daden en lotgevallen van dien hoogheerlijken Persoon, die middelpunt der vereeniging voor Heiden en Jood, en bronwel van den hoogsten zegen voor beiden zou wezen. Ook spreekt het van zelf, dat schoon zich de beschouwing van het rijk niet streng van die des konings laat afzonderen, echter deze laatste, wel niet uitsluitend, maar toch voornamelijk onze belangstelling vraagt.

Bij de gedachte aan den geleidelijken voortgang en de trapsgewijze ontwikkeling der heilsontdekkingen Gods, is de vraag niet onnatuurlijk, in hoever zich ook in de Christologie der Profeten, die toch eene tijdsruimte van eeuwen omvat, eenige voortgang van min tot meer bestemde en ontwikkelde voorstellingen aanwijzen laat. Het toestemmend antwoord op die vraag laat zich ondertusschen veel spoediger geven, dan staven. Van enkele Profeten schuilt de leeftijd geheel in het duister, en laat zich derhalve de betrekking tot voorgangers of opvolgers slechts uiterst gebrekkig bepalen. Anderen deelen wel minder mede, dan men bij weder anderen aantreft, maar dit bewijst nog in geenen deele, dat de eerstgenoemden niets meer hebben voorzien en geweten, dan wij van hen in schrift gesteld vinden. Zelfs waren de latere Profeten in geenen deele gewoonlijk met over-

vloediger mate des heiligen Geestes bedeeld, dan hunne reeds ontslapene voorgangers. Een HAGGAÏ bijv., trad eeuwen na JESAJA te voorschijn, en wie zal echter beweren, dat het CHRISTUSbeeld helderder voor het oog van den eersten, dan van den laatsten gestaan heeft? Het behoorde tot de bedoelingen Gods, dat de stem der Profeten van eeuw tot eeuw niet luider, maar integendeel flaauwer weêrklinken en ten laatste geheel en al zou verstommen, opdat in dat eeuwenlang stilzwijgen het verlangen te sterker zou gaan spreken naar Hem, met wien een geheel nieuwe tijd zou beginnen. Reden genoeg, om ons van de hoop te doen afzien, dat wij tot in bijzonderheden toe eene geregelde opklimming zullen kunnen aanwijzen in de Profetische uitzigten. Zooveel mogelijk echter zullen wij trachten, op de aanhoudende ontwikkeling der Messiaansche verwachting te letten.

In een onderzoek, gelijk wij beproeven, blijft derhalve de historische weg in ieder opzigt de beste. Wij onderscheiden Israëls Profeten in drie onderscheidene klassen. Eerst leenen wij het oor aan hen, die vóór de Babylonische gevangenis optraden, daarbij van de min uitvoerige tot de meer belangrijke opklimmende. JOëL, AMOS, HOSEA, MICHA, NAHUM, ZEFANJA, HABAKUK, OBADJA, komen derhalve terstond aan het woord, en banen den weg voor JESAJA, die om de tijdsorde nevens MICHA zou moeten behandeld worden, maar om zijne belangrijkheid en uitvoerigheid afzonderlijke behandeling vraagt. Dan gaan wij over tot hen, die gedurende de ballingschap leefden en werkten, JEREMIA, EZECHIëL, DANIëL. Eindelijk plegen wij met de Godsmannen raad, die na de ballingschap woorden van troost en hoop deden hooren, ZACHARIA, HAGGAÏ, MALEACHI. Hebben wij alzoo de Messiasverwachting der Profeten in haar geheel overzien, dan rest ons nog een drievoudige taak. In eene

laatste afdeeling moet opzettelijk worden onderzocht, vooreerst naar de Messiaansche wenken of voorstellingen, die in de Apocryphe boeken des ouden Verbonds, als ook die bij PHILO en FLAVIUS JOSEPHUS te vinden zijn. Dan moet de Messiasverwachting der tijdgenooten van JEZUS zoo naauwkeurig mogelijk opgegeven en door vergelijking met de Schrift des ouden Verbonds onpartijdig beoordeeld worden. Eindelijk mogen wij — hoe was het mogelijk, dat geen onzer voorgangers op deze baan het bedacht — ons aan het beantwoorden der vraag niet onttrekken, wat de grootste en laatste der oude Profeten, JOHANNES de Dooper, van den CHRISTUS heeft voorzien en getuigd. Eerst alzoo is alles behandeld, wat wij wenschen zamen te vatten onder het opschrift: Christologie van het oude Verbond.

Bij de behandeling van geen dezer Profeten mag voorbijgezien worden, vooreerst, dat zij reeds bekend waren met wat in de Wet en de Psalmen van den CHRISTUS getuigd was, en de kennis daarvan insgelijks vooronderstelden bij hen, tot wie zij zich rigtten. Bovendien, dat de vorm, waarin aan en door hen de verborgenheden der toekomst werden medegedeeld, op eigenaardige wijze bepaald werd door de toestanden en behoeften dergenen, tot wien zij te spreken geroepen waren, en derhalve op verschillende tijden zeer onderscheiden moest zijn. Eindelijk, dat enkelen hunner vertrouwd waren met de berigten van sommige voorgangers, en orakelen mededeelen, soms letterlijk bij deze te vinden. De bewijzen voor het gezegde, voor zoover het nog twijfelachtig kan schijnen, zullen zich later overvloedig vertoonen. Overigens hebben wij hier niet te herhalen, wat wij reeds vroeger in het algemeen aangaande de Profeten herinnerd hebben. Men zal ons ten goede houden, dat wij ons omtrent den persoon, den leeftijd en de historische belangrijkheid der verschil-

lende Godsmannen, wier uitspraken wij zullen beluisteren, niet in eene opzettelijke beoordeeling van uiteenloopende gevoelens begeven, maar eenvoudig voorstellen, wat ons, na grondig onderzoek, het meest aannemelijk voorkomt.

Wij beginnen derhalve met

JOËL.

In de dagen van den koning UZZIA (811—760) werd het rijk van Juda door eene zware bezoeking getroffen. Een onafzienbare zwerm van sprinkhanen, gepaard met eene alles verzengende droogte, had de hoop des landmans vernietigd. Reeds zag Jeruzalem het verwoestend gedierte naderen, gelijk een vijandelijk leger: daar zond Jehova JOËL, den zoon van PETHUËL, om het volk tot bekeering te wekken. „Wie weet," zoo klinkt daarbij zijne bemoedigende taal: „God mogt zich wenden en berouw hebben en een zegen achter zich laten tot spijsoffer en drankoffer": en ziet, die hoop wordt vervuld. De vroege en spade regen daalt neder; de dorschvloeren zijn met koren, de perskuipen met wijn en olie gevuld, en waar nog pas de boetbazuin klonk, wordt thans de juichtoon gehoord: „verblijd u, o land, want de Heer heeft groote dingen aan u gedaan." En nu verschijnt JOËL andermaal, niet als boet- maar als heilgezant, om den uitgestorten tijdelijken zegen als beeld en onderpand van nog hoogeren voor te stellen.

Het is niet te ontkennen, dat JOËL nergens bepaald op den persoon van den Messias gewezen heeft. Hij zou het welligt gedaan hebben, indien onze gewone vertaling van Hoofdst. II: 23: „Hij zal u geven dien Leeraar der geregtigheid" de meest naauwkeurige was. Met zeer velen echter geven wij aan de vertolking de voorkeur, die taalkundig even verdedigbaar is, en waarop ook reeds onze kantteekenaars heênwij-

zen: Hij zal u geven den regen ter regtvaardiging, d. i. om alzoo, ook ten aanschouwe der Heidensche volken te toonen, dat gij van schuld en straffen zijt vrijgesproken. Het verband, dat door de afgekeurde vertaling jammerlijk verbroken zou worden, raadt daarentegen met kracht de andere aan. Intusschen ware de gevolgtrekking uiterst voorbarig, dat JOËL ook niets van den persoon des Messias geweten heeft. Alsof een buitengewoon Godsgezant op eenmaal vergeten kon, wat reeds in de Wet en de Psalmen verkondigd, in het hart van duizenden leefde! Neen, heeft JOËL niet regtstreeks op den CHRISTUS gewezen, het was omdat het in dit geval niet tot zijne bepaalde roeping behoorde. Dat de hoogste weldaden van het Messiasrijk hem niet onbekend zijn gebleven, het blijkt reeds uit de Profetie, die de Christenheid op ieder Pinksterfeest opslaat, en die door de Joden zelve zoo belangrijk gekeurd werd, dat zij die in één afzonderlijk Hoofdstuk besloten, en dus in hunne verdeeling van JOËL één Kapittel meer tellen dan wij (1).

„En daarna zal het geschieden" — zoo voert de Godsman Jehova sprekende in — dat Ik mijnen Geest zal uitgieten over alle vleesch, en uwe zonen en uwe dochteren zullen profeteren; uwe ouden zullen droomen droomen, uwe jongelingen zullen gezigten zien. Ja, ook over de dienstknechten en de dienstmaagden zal Ik in die dagen mijnen Geest uitgieten." De bedoeling is duidelijk. In het verschiet ziet JOËL den tijd te gemoet, dat de bede van MOZES vervuld worden zal: „Och of al het volk des Heeren Profeten waren, dat de Heer zijnen Geest over hen gave (2)!" Als een milde regen daalt Gods Geest, niet slechts over één volk, maar over alle vleesch: zoo intusschen, dat allereerst de kinderen Israëls zijne gaven

(1) JOËL II: 28—32.

(2) NUM. XI: 29.

deelachtig worden. Zij worden geschonken zonder onderscheid òf van leeftijd òf van stand. Allen spreken in hooge verrukking van Gods magtige daden; aan de jeugd openbaart Hij zich in hemelsche gezigten, aan den ouderdom in wondere droomen. Het behoeft naauwelijks herinnering, dat de vermelding van droomen en gezigten niet ter aanduiding van één uitsluitenden vorm, maar ter verzinnelijking eener overvloedige mate van Geestesbedeeling geschiedt. Belangrijker is het, dat ook door de vermelding der dienstknechten en dienstmaagden, niet zelden van vreemde volken afkomstig, de onschatbare weldaad zijdelings tot over de grenzen van het land der belofte wordt uitgebreid. De zegen zou echter niet genoten worden, zonder gepaard te gaan met ontzettende Godsgerigten. Daarop wijst het vervolg van de Godspraak. „Ik zal wonderteekenen geven in den hemel en op de aarde, bloed en vuur en rookpilaren. De zon zal veranderd worden in duisternis en de maan in bloed." Te vuur en te zwaard zouden de ontzettendste verwoestingen aangerigt worden, zoodat zelfs de gedaante des hemels, naar de dichterlijke voorstelling ook van andere Profeten (1), geheel veranderen zou. En dat alles zou geschieden, eer de groote en vreeselijke dag des Heeren komt, de dag des jongsten gerigts, waarop ook de oordeelen volvoerd zouden worden, in het volgende Hoofdstuk beschreven. Te midden van dat alles echter zou een veilig toevlugtsoord open staan. „En het zal geschieden al wie den naam des Heeren zal aanroepen, zal behouden worden, want op den berg Sions en te Jeruzalem zal ontkoming zijn, gelijk als de Heer gezegd heeft, en dat bij de overgeblevenen, die de Heer zal roepen," of, gelijk wij de laatste woorden beter vertalen: zij, die overblijven, zijn het, die

---

(1) Zie bijv. JESAJA XXXIV: 4. JEREMIA IV: 23—25 en elders.

Jehova roept." Duidelijk wordt Jeruzalem als een voortdurend geopende vrijstad voor allen geteekend, die vertrouwend Gods naam komen aanroepen, gelijk zij dan ook geroepen zijn en uitverkoren door Hem.

Zoo is het een drievoudig verschiet, dat voor JOËLS blikken zich opent. Hij verwacht eene algemeene en overvloedige Geestesbedeeling; daarmede gepaard eene reeks van strafgerigten, die den jongsten gerigtsdag voorafgaan en voorbereiden, en te midden van dat alles veiligheid en zaligheid voor alle opregte vrienden des Heeren, die zijn aangezigt in het heiligdom zoeken.

Wat de vervulling dezer merkwaardige Godspraak betreft, het schijnt even onmogelijk haar, met sommigen, nog in de dagen des ouden Verbonds te doen opmerken, als met anderen haar te beperken tot het Pinksterwonder en de daarop gevolgde groote gebeurtenissen. Welke gedeeltelijke en kortstondige herstelling van Joodsche Godsdienst en zeden, welke zigtbare vergelding over de vijanden Gods, welke treffende uitredding zijner opregte vereerders er ook in of na JOËL's dagen vóór de volheid des tijds zij gezien, zij kan ten hoogste slechts voorteeken en afschaduwing heeten van den heildag des nieuwen Verbonds, hier kennelijk met verrukking begroet. JOËL's Profetie wijst verre vooruit, en verheft zich hoog boven het standpunt eener wet, die de zonde beteugelen, maar den zondaar zelf niet levendig maken kon. Het tijdperk van overgang en worsteling, dat nog voor Israël moest aanbreken, eer Jehova alzoo zijnen Geest in ongekende maat kon doen dalen, treedt geheel voor den blik des Zieners terug, en het onbepaalde „daarna", waarmede hij begint, toont genoeg, hoever hij van de gedachte aan eenige tijdsbepaling verwijderd is. Met breede trekken beschrijft hij het tijdperk des nieuwen Verbonds; geenszins een bepaald tijdstip, waarop het hier voorspelde zou plaats grijpen. Onzes inziens althans miskent men, zoowel de letter

als den geest zijner voorstelling, zoo men meent, dat JOËL hier een enkel, afzonderlijk feit voor oogen gehad heeft, waar hij veeleer een dóórloopend tooneel tot in het verst verschiet ziet ontsloten. Zegt PETRUS op den Pinksterdag, ter verklaring van het wonder der talen: „dit is het, wat gesproken is door den Profeet JOËL" (1), hij verzekert ons, dat de Godspraak wezenlijk, geenszins, dat zij uitsluitend door die uitstorting des heiligen Geestes vervuld is. Zelfs verkrijgt het Pinksterwonder dan eerst zijne hooge beteekenis, wanneer het als aanvang eener geheel nieuwe orde van zaken beschouwd wordt, en hebben ook de buitengewone openbaringen des Geestes opgehouden, door JOËL en PETRUS vermeld, zijne voortdurende werking is het kenmerk der nieuwe bedeeling. Waarom dan als voorspelling van ééne ure beschouwd, wat veeleer afschaduwing eener reeks van eeuwen mag heeten? — Even willekeurig, als de beperking der eerste belofte tot het wonder des Pinksterdags, is de verklaring der straks gevolgde bedreiging, uitsluitend van Jeruzalems verwoesting ten gevolge der Messiasverwerping. JOËL dacht aan die gebeurtenis niet, en kon daaraan op zijn standpunt niet denken. De oordeelen, die hij spelt, treffen, naar het volgende Hoofdstuk, niet de Joden, maar de vijanden der Joden, de Heidenen, die naar het dal Josaphats worden afgevoerd, om op die plaats des gerigts regtvaardige straf te ontvangen. Juist stelt hij Sion en Jeruzalem als plaats der ontkoming voor, en gelijk alle andere Profeten, ziet ook hij in de hoofdstad van Juda het brandpunt, waaruit voortdurend het licht en de vreugd der Messiasregering zal uitstroomen over alle volken der aarde. Wel laat het zich gemakkelijk verklaren, waarom PETRUS ook dit gedeelte der Godspraak aan de ongeloovige spotters herinnert. Bekend

(1) HAND. II: 16.

met hetgeen de Meester aangaande de verwoesting van stad en tempel heeft aangekondigd, en beducht, dat de Joden zelve alzoo in de oordeelen vallen zullen, door JOËL aan de vijanden des Heeren bedreigd, wil hij zijne hoorders door die ernstige herinnering opwekken om nog in tijds den naam des Heeren JEZUS tot zaligheid aan te roepen, om alzoo land en volk aan een dreigend verderf te onttrekken. Werkelijk waren dan ook de vlammen van stad en tempel één van de ontzettendste voorteekenen des jongsten gerigts, en hebben daarentegen de ontkomenen te Pella gezien, hoe de Heer de zijnen beschermt. Maar JOËL, hij heeft niet zulk een afzonderlijk tooneel van vergelding of bewaring, hij heeft veeleer een voortdurend Godsgerigt over de vijanden zijns Rijks voor den geest, onverschillig tot wat volk zij behooren. Dat gerigt is óók, (hoe had de Profeet het uit zichzelven kunnen voorzien?) over de Joden, als verwerpers van den beloofden Messias gegaan; het gaat voort te komen tot en over allen, die de wetten van het Godsrijk wederstreven. Die den Geestesdoop der vernieuwing versmaadt, ondergaat den vuurdoop der straf, en gedurende alle volgende eeuwen en op gedurig breeder schaal gaan milde Geestesbedeelingen en regtvaardige oordeelen zamen, tot eindelijk de groote dag der laatste beslissing genaakt. Maar te midden van dat alles blijft Jehova de toevlugt der zijnen, en Jeruzalem de veilige haven voor de ontkomenden uit de schipbreuk der tijden. Jeruzalems verwoesting, hetzij de eerste of de tweede, vermeldt de Profeet met geen enkelen trek: zij is slechts een tusschenbedrijf in het drama der wereldgeschiedenis, een tijdelijk vonnis over eene tijdelijke ontrouw, waardoor Gods trouw in geenen deele te niet gedaan wordt. Maar waar hij in het nevelig verschiet de bitterste vijanden, Egypte vooral en Edom, geveld vindt, blijft zijn blik met innerlijk welgevallen op dit eindpunt zijner verwachtingen rusten: De Heer

woont op Sion, en Jeruzalem is eene heilige plaats, niet meer door vreemde voeten ontreinigd. Vruchtbaarheid en overvloed wordt het deel van het volk der verkiezing. „Juda zal blijven tot in eeuwigheid en Israël van geslachte tot geslachte, en de Heer zal wonen op Sion (1)."

Wie zou aarzelen, de Godspraak van JOËL, als de eerste schakel in een langen keten van profetische uitzigten, op hoogen prijs te waarderen? Is de verwachting, die hij wekt, nog eenigzins onbestemd, van nu voortaan zullen wij het glansrijk verschiet zich al verder en verder zien openen. Moest JOËL bepaald tot Juda en Jeruzalem spreken, de twee Godsmannen, die wij thans zullen hooren, hadden tevens eenen bepaalden lastbrief voor het rijk der tien stammen ontvangen. Iets naders vernemen wij reeds uit de Godspraak van

AMOS.

In de dagen van UZZIA en JEROBEAM den tweeden, van het vreedzaam Thekoa, waar hij den herderstaf voerde, naar het afgodisch Bethel geroepen, dreigt AMOS een vreeselijk onweder aan zijne Godvergetene tijdgenooten. Onder het beeld van een instortend Heiligdom stelt hij, in het begin van het negende hoofdstuk, den aanstaanden ondergang van den staat aanschouwelijk voor. Maar in dit opzigt aan JOËL gelijk, ziet hij achter die donkere wolken een schooner toekomst verrijzen, en blikt den dag te gemoet, waarop het volk weder in het gerust en gezegend bezit des lands is hersteld. Is DAVIDS huis te dien dage aan eene „vervallene hutte" gelijk, zij wordt uit hare puinhopen opgerigt en in vroeger luister hersteld (2). Onder dien gezegenden scepter wordt de theocratische staat dermate uitgebreid, dat hare burgers „erfelijk bezitten het overblijfsel van

(1) Hoofdst. IV: 16—21.

(2) AMOS IX: 11.

Edom en alle Heidenen, die naar den naam van Jehova genoemd worden." En terwijl de gevangenen van Israël uit hunne verstrooijing zijn weêrgekeerd, smaken zij het vol genot van den zegen, dien hun een vruchtbaar en rijk bebouwd vaderland biedt.

Ook hier wordt, evenmin als bij JOËL, de naam van den Messias genoemd. Te treffender is de voorstelling van zijn rijk, zoo als het in DAVIDS stamhuis op Gods tijd zou opgerigt worden. Voor het tegenwoordige zag de Profeet het oude koningrijk van DAVID in twee ongelijke deelen gescheiden, maar in het verschiet ontwaart hij een tijdperk, waarin beiden weder onder éénen Monarch vereend zullen zijn. Zonder den toorn van JEROBEAM den tweeden te vreezen, verklaart hij met ronde woorden, dat het heil, ook voor het rijk der tien stammen, niet uit zijn paleis, maar uit „DAVIDS hutte" zou voortkomen. Geheel het volk ziet hij wegvoeren, maar op Gods bevel ziet hij het tevens uit zijne ballingschap wederkeeren. DAVIDS scepter wordt over geloovige Heidenen, bepaaldelijk over de kinderen Edoms gevoerd. Het kan ons niet verwonderen, juist deze laatsten hier met name genoemd te zien. Eenmaal, in de roemrijkste dagen zijner regering, waren de Edomieten aan DAVID onderworpen geweest, maar later hadden zij zich weder aan het juk der onderwerping onttrokken. Aan dat oude broedervolk, zoo hardnekkig vijandig tegen Juda en Israël, heeft AMOS reeds, in het begin van zijn boek, het oordeel der verdelging gedreigd (1). Wat uit den vuurgloed der groote verdrukking is overgebleven, wordt thans voorgesteld, als andermaal deemoedig voor de voeten van DAVIDS nakroost gebogen. Men verwatert deze toezegging, wanneer men haar in de naauwere aansluiting van sommige naburige stammen aan Juda, bij de wederkeering uit

(1) Hoofdst. I: 11 en verv.

het land der vreemdelingschap, genoegzaam verwezenlijkt acht. De vermelding, nevens de Edomieten, van „al de Heidenen, die naar den naam des Heeren genoemd worden" opent veel wijder verschiet. Daarom was het ook eene dwaasheid, toen, niet lang voor de verschijning van CHRISTUS, HYRCANUS de door hem onderworpen Idumeërs dwong om zich te laten besnijden, opdat zij, opgenomen onder het volk der verkiezing, hun eigen volksbestaan opgeven en zonen des huizes in Israël zijn zouden (1). Hij vergat, dat de vervulling eener Profetie niet gemaakt, maar enkel geschonken, en op grond der geschiedenis aangewezen kan worden.

Hoeveel beter dan door den pasgenoemden Makkabeeuwschen vorst werd de Profetie van AMOS later door een' eenvoudigen getuige des Heeren, JACOBUS zijn broeder, begrepen! Op de eerste Christen-kerkvergadering te Jeruzalem hooren wij hem de toebrenging der Heidenen als eene gebeurtenis voorstellen, waarmede „de woorden der Profeten overeenstemmen," die wij zoo even vernamen. Hij haalt AMOS aan naar de Grieksche vertaling, en rangschikt hem onder de herauten van de dagen des nieuwen Verbonds (2). Dat hij het met regt heeft gedaan, blijkt niet slechts uit den inhoud der Godspraak, maar ook uit de merkwaardige gewoonte van sommige oude Joodsche geleerden, om met kennelijke toespeling op deze Profetie den Messias als „den Zoon der vervallene" aan te duiden. En kunnen wij meenen, dat die voorspelling geheel zou vervuld zijn door de bekeering der Heidenen in den tijd van JACOBUS? Zou zij het zelfs mogen heeten, al hadden alle Heidenen begonnen te vragen naar den wortel van ISAÏ? Of wijst ook de Herder van Thekoa ons heen naar een tijd, nog in den schoot der toekomst verborgen, waarin Israël, in zijn oude Vaderland wederge-

(1) FLAV. JOS. A. J. XIII. 9. 1. (2) HAND. XV: 15—17.

keerd, den vollen zegen der Messiasregering zal smaken? Wij aarzelen niet op die laatste vraag een toestemmend antwoord te geven, al schromen wij juist te bepalen, wat AMOS zelf geheel onbepaald heeft gelaten. Ook hier hooren wij aan JACOBS huis, onder den herstelden DAVIDS-scepter, eene aardsche gelukzaligheid toezeggen, zoo als het tot dusver nooit heeft genoten. Slechts de uitkomst zal ons kunnen toonen, wat beeld was, wat werkelijkheid in geheel de profetische voorstelling. Haar gronddenkbeeld werd eeuwen later door den Heer zelven uitgesproken in het volzinnig woord: één kudde, één herder!

Wij komen tot den man, met wiens geschrift de verzameling der kleine Profeten begint, tot

HOSEA.

Bij hem intusschen treffen wij minder wenken aan omtrent den persoon en het werk van den Heer, dan de meerdere uitvoerigheid van zijn geschrift, vergeleken met de beide voorafgaande, misschien zou kunnen doen wachten. Bepaaldelijk tot het rijk der tien stammen gezonden, wekt hij meer tot verootmoediging over tegenwoordige schuld, dan tot vreugd over toekomstigen zegen. Als een andere ELIA treedt de zoon van BEËRI tegen de zwarte gruwelen op, die Ephraïm en Samaria in de dagen van JEROBEAM, den zoon van JOAS, bevlekten. Aan het einde echter wordt de wekstem der bekeering aangedrongen door de troostrijkste toezegging. Moge Jehova vreeselijk tegen de hardnekkigen toornen, voor het bekeerde Israël zal Hij zijn „als de daauw, zoodat het bloeit als de lelie, en zijne wortelen als de Libanon uitslaat (1)." Hij zal de zijnen — is het niet alsof wij op eenmaal Evangelietaal hooren — verlossen van het geweld der hel en van den dood hen

(1) Hoofdst. XIV: 6.

bevrijden (1). „O dood, waar zijn uwe pestilentiën, o hel, waar is uw verderf," zoo roept, terstond na dat liefelijk woord, de Ziener in opgetogenheid uit, en stemt reeds de eerste toonen van een zegezang aan, dien PAULUS later in de hoop der opstanding hooren doet (2). Ja, reeds in den aanhef zijner orakelen wordt op eenmaal de toon der bedreiging door dien der belofte vervangen: „nogtans zal het getal van de kinderen Israëls zijn als het zand der zee, en het zal geschieden, dat ter plaatse, waar tot hen gezegd zal zijn: gijlieden zijt mijn volk niet, tot hen gezegd zal worden: gij zijt kinderen des levenden Gods (3)." Wel zegt HOSEA ons niet nader, door wien en op wat wijze dat heil zal tot stand gebragt worden. Maar hij ziet toch over den ondergang van het rijk van Israël henen, dien hij voorspelde, zonder hem zelf te beleven, en wijst vooruit naar een tijd, waarin Juda en Israël te zamen weder één koningrijk uitmaken en onder het gezag van DAVIDS vorstelijken scepter zich buigen zouden. „Vele dagen achtereen — zoo luidt de voorspelling (4) — zouden de kinderen Israëls blijven zitten, zonder koning, en zonder vorst, en zonder offer, en zonder opgerigt beeld, en zonder Efod en Terafim. Maar daarna zullen zich de kinderen Israëls bekeeren, en zoeken den Heer, hunnen God, en DAVID, hunnen koning, en zij zullen vreezende komen tot den Heer en tot zijne goedheid, in het laatste der dagen."

Blijkens het doorgaand spraakgebruik van den Profeet hebben wij hier, waar hij van „de kinderen Israëls" spreekt, bepaaldelijk aan het rijk der tien stammen te denken. Daaraan wordt een tijdperk voorspeld, waarin het als eene weduwe neder zou zitten, treurig en verla-

(1) Hoofdst. XIII: 14.
(2) Hoofdst. XIII: 14. Verg. 1 COR. XV: 55.
(3) Hoofdst. I: 10. Verg. ROM. IX, 25, 26.
(4) Hoofdst. III: 4, 5.

ten, zonder hoofd en koning, maar ook zonder gelegenheid om de neiging tot afwijking en afgodendienst bot te vieren. Onderworpen aan vreemde magt en beroofd van zijn zelfstandig bestaan, zou het geen vereenigd afgodenoffer meer kunnen brengen, geen beeld meer kunnen vereeren, zelfs geen huisgoden meer hebben om in uren van benaauwdheid te raadplegen. Maar zou alzoo de afgoderij in het rijk van JEROBEAM ondergaan, zijne burgers gingen een' beteren tijd te gemoet. Zij zouden, zietdaar wat de Godsman wil zeggen, voortaan erkennen, dat slechts in de gehoorzaamheid aan God en het door Hem verkoren stamhuis het ware heil was te vinden. De klove tusschen Israël en Juda zou wegzinken. Een andere DAVID zou beiden onder ééne heerschappij des vredes vereenigen, en de weldaden, tot dusver door het rijk der tien stammen versmaad, zou het dan toonen boven alles op prijs te stellen. — Bij het min bestemde der voorstelling mag het echter niet voorbijgezien worden, dat de Profeet hier, niet slechts eene persoonlijke bekeering, maar eene nationale herstelling van al de stammen Israëls toezegt. Zeker heeft het naauwelijks herinnering noodig, dat het uitzigt, hier ontsloten, van eene nog verborgene toekomst zijne volle vervulling verwacht. Maar vraagt men, in wat opzigt HOSEA kan gezegd worden, de Messiasverwachting verder dan JOËL of AMOS ontwikkeld te hebben? Bij hem begint de persoon van den Messias, onder den zinnebeeldigen naam van DAVID, zigtbaar op den voorgrond te treden, terwijl JOËL slechts in het algemeen van den Messiaanschen tijd, en AMOS van het Davidisch stamhuis gesproken had!

Een andere DAVID! Hoedanig is de waardigheid en de luister van dezen Koning? Niemand onder al de Profeten, die vóór de Babylonische gevangenis optraden, heeft daarvan breeder en stouter gesproken, dan het tweetal tijdgenooten, tot wier beschouwing wij thans zou-

den moeten overgaan, JESAJA en MICHA. In het belang echter eener geregelde opklimming leenen wij pas aan die beiden het oor, nadat wij vooraf nog een enkelen blik hebben geslagen op

OBADJA, NAHUM, ZEFANJA en HABAKUK.

Wij vereenigen dit viertal, omdat bij hen de oogst voor ons onderzoek schraal, schoon daarom niet te versmaden is. Wat OBADJA betreft, het moeijelijk onderzoek naar den tijd, waarin deze Godgezant leefde, en naar het verband zijner Profetie met die, welke JEREMIA XLIX: 7—22 te vinden is, is voor ons van minder belang. Genoeg, hij heeft den bepaalden last om den ondergang der Edomieten te spellen. Geen wonder, dat de ongestoorde bloei, aan Israël in de Messiaansche dagen bereid, bij hem niet op den voorgrond geplaatst is. Slechts met een woord wijst hij aan, dat „de dag des Heeren nabij is over al de Heidenen" en dat te Jeruzalem ontkoming en des Heeren het Koningrijk zijn zal (1). Waar zijn geest in de verre toekomst schijnt om te dolen, voorziet hij de Messiaansche tijden waarschijnlijk, maar zonder dat hij overigens van den Persoon des Messias gewaagt. — Ook NAHUM, de Elkosiet, heeft een anderen lastbrief ontvangen. Hij moet den ondergang spellen, die de Assyriërs wacht, tot loon der gruwelen, bij hunnen inval in Juda bedreven. Niet de stichting van het Godsrijk, maar de verdelging van Ninevé biedt hem de stof zijner Profetische rede. Toch mag het onze opmerkzaamheid niet ontgaan, dat hij, al is het slechts met een enkelen vingerwenk, heênwijst naar den stond, „dat Jehova JACOBS heerlijkheid en Israëls luister herstelt (2)." Kennelijk sluimert op den

(1) Vs. 15, 17, 21.

(2) NAHUM II: 2. Men zie de aanteekening van VAN DER PALM,

bodem zijner ziel dezelfde grootsche gedachte, die reeds door andere Profeten werd uitgesproken, maar gereed om op den eersten wenk te ontwaken. Hij verwacht een tijdperk van hoogeren volksbloei, juist door den val der vijanden, die Israël beroofden en drukten; een bloei, waarin zoowel het rijk van JUDA, als dat der tien stammen zou deelen.

Hoorbaarder nog klinkt die toon der hoop in het profetisch woord van ZEFANJA. Ruim zes eeuwen voor onze jaartelling opgetreden, moge hij niet met zoovele woorden van den aanstaanden Verlosser gewagen, toch kondigt ook hij den grootsten zegen aan der nieuwe bedeeling, waarop reeds JOËL gewezen had. Jehova vernielt al de afgoden der Heidenen, en wordt door alle eilanden aangebeden (1). De lippen der volken — zoo staat er — verandert Hij geheel, zoodat zij rein worden, zijnen naam aanroepen en Hem dienen met eenparigen schouder (2). Jehova woont weder met zijne gunst in het herbouwde Jeruzalem, als een held, die verlossing bereidt (3). In één woord, een heil wordt beloofd, met eene geheele zedelijke herschepping der natie gepaard (4), waarvan eerst de toekomst de volle vervulling doet hopen. Onder hen, wier blik de dagen des nieuwen Verbonds in het ver verschiet heeft aanschouwd, durven wij daarom, op grond minder nog van de letter als van den doorgaanden geest zijner Godspraken, ook den zoon van CUSCHI vermelden. Trouwens hij had te midden der lofwaardige, maar onvoldoende hervormingspogingen van koning JOSIA den ondergang van zijn land te voorspellen, en het verwondert ons daarom niet, dat God hem, naast zoo ont-

ter dezer plaatse. Het behoeft naauwelijks aanwijzing, dat de gewone vertaling door het verband niet begunstigd wordt, al is zij ook, gelijk de andere, taalkundig verdedigbaar.

(1) ZEFANJA II: 11.
(2) Hoofdst. III: 9.
(3) Hoofdst. III: 15, 17.
(4) Hoofdst. III, 11, 12.

zettende dreigtaal, ook woorden van liefelijkheid en vrede te spreken gaf. — En iets dergelijks was eindelijk, het geval met den man, van wien men niet ten onregte gezegd heeft, dat hij, als Profeet, een andere JEREMIA, als dichter een andere ASAF mag heeten. Wij bedoelen HABAKUK, die waarschijnlijk kort na den laatstgenoemden Godsgezant, onder koning JOJAKIM optrad. Op hoog dichterlijken toon beschrijft hij de komst der Chaldeën, die verwoesting en ondergang spelt, maar na hunnen triomf ziet hij schooner triomf te gemoet. „Moge Jehova uitstellen, toch komt Hij gewis," die grondtoon klinkt door geheel zijne rede, en al wordt de aard dezer komst ook niet nader omschreven, van een HABAKUK kunnen wij wel het minst van allen verwachten, dat hij daaronder iets minder verstond dan één zijner medeprofeten. De regtvaardige zou door zijn geloof leven, d. i. behouden worden, te midden der oordeelen, die anderen dreigden, en kwam de Heer, dan zou „de aarde vervuld worden, dat zij de heerlijkheid des Heeren bekenne, gelijk de wateren het bed der zee bedekken (1)." Kennelijk verwacht de Godsman, dat de door hem voorspelde ondergang van het Babylonische rijk de uitbreiding der ware Godsdienst bespoedigen zal. Ja, waar hij in de onnavolgbare hymne, waarmede zijn geschrift wordt besloten, Jehova voorstelt, zoó als Hij verschijnt tot redding van Israël, daar maakt hij uitdrukkelijk melding van een Gezalfde des Heeren (2), met wien, of, volgens eene andere vertaling, wien ten gevalle Hij uittrekt om zijn volk te verlossen. Hoe men de raadselachtige uitdrukking ook opvatten moge, altijd bevat zij een veelbeduidenden wenk van de waarde, die de Profeet aan het koningschap hecht, en van de naauwe betrekking, die naar zijne voorstelling tusschen Jehova en Israëls gezalfden

---

(1) HAB. II: 14. (2) Hoofdst. III: 13.

Koning bestaat. En is het niet mogelijk, dat de dichterlijke Profeet zich hier een Gezalfde bij uitnemendheid voorstelt, met en door wien de Heer nieuw heil aan de getuchtigde natie zou schenken? Bij de gedachte, dat de hooge bestemming van DAVIDS huis te dien tijde aan alle Godvruchtigen, hoeveel te meer aan Gods vertrouwden bekend was, durven wij het gereedelijk gissen, al mogen wij te gelijk ons verblijden, dat wij voor de Christologie des ouden Testaments oneindig belangrijker bouwstoffen hebben, dan zulke vlugtige wenken.

Wij vinden die al dadelijk veel overvloediger bij den laatsten Profeet, die ons in dit Hoofdstuk bezig moet houden. Wij openen de rollen van

MICHA.

En niet te vergeefs vragen wij hem nadere opheldering ten aanzien van zoo menig schoone verwachting, die door andere Profeten tot dusver nog meer opgewekt, dan geregtvaardigd geworden is. MICHA toch staat in zeker opzigt tot JESAJA, als JOHANNES de Dooper tot JEZUS. Hij is zijn tijdgenoot, die kort voor hem van het tooneel zijner werkzaamheid schijnt afgetreden en reeds de eerste toonen van het Profetenlied hooren doet, dat straks de Koning der Zieners in volle akkoorden doet klinken.

Vernemen wij uit den aanhef van zijn geschrift, dat MICHA, de Moraschtiet, in de dagen van JOTHAM, ACHAZ en HISKIA, koningen van Juda, geleefd heeft, het is nog geen reden om aan te nemen, dat zijne Profetie uit eene verzameling van verschillende redevoeringen bestaat, die op onderscheiden tijd zijn gehouden. Veeleer treden wij tot het gevoelen dier uitleggers toe, die vermoeden, dat MICHA zelf, aan het einde van zijn ambtsleven, uitspraken van verschillende dagteekening bijeenverzameld en ons alzoo in dit zijn

boek als het ware een overzigt van zijn Profetisch leven en werken gegeven heeft. Hij behoort onder de Godsmannen, die de latere verwoesting der beide broederstaten helder voorspeld, en de wegvoering hunner bewoners naar het land der vreemdelingschap stellig verkondigd hebben. Met gloeijende kleuren schetst hij het bederf en de goddeloosheid, in alle rangen en standen verspreid, en bejammert een verval, waarop hij schier in het geheel geene uitzondering bij grooten of geringen ontdekt. Gemoedigd echter blijft hij te midden van dat alles „uitzien naar den Heer, en wachten op den God van zijn heil." En niet teleurgesteld wordt het stil vertrouwen, dat „zijn God hem zal hooren." Waar hij als wachter op Sions muur heênblikt naar den verren gezigteinder, daar wordt hem het licht van een' schooneren morgen getoond, en — het is zijn roem onder de kleine Profeten — met helderder verwen dan één zijner voorgangers, maalt hij het beeld, zoowel van den Messiaanschen tijd, als van den Messias in eigen, doorluchten Persoon.

De grondslag van MICHA's Messiasverwachting is gelegd in een geloof, dat zich ver boven alle bekrompen particularisme verheft. Zijn Jehova is een God, die de ongeregtigheid vergeeft, en omdat Hij lust in goedertierenheid heeft, zijn toorn niet tot in eeuwigheid houdt. Die vergiffenis schenkt Hij ook aan JACOBS geslacht, en verleent aan die onwaardigen het heil, dat zijne trouw reeds aan ABRAHAM in oude dagen beloofde (1). En waarin bestaat dat geluk? Het is, alsof de Profeet zich niet verzadigen kan van den hartverheffenden aanblik. Nadat hij in de drie eerste hoofdstukken al de schaduwkanten van Israëls toestand en verwachting in het breede geteekend heeft, laat hij in het begin van het vierde op eens het verkwikkendst licht te midden der nevelen rijzen. In het laatst der dagen ziet hij een

(1) MICHA VII, 18—20.

tijd te gemoet, dat de tempelberg, hoog boven alle bergen en heuvelen verheven, tot verzamelplaats der heidensche volken zal strekken. Zij wekken elkander op tot die heilige bedevaart, door vurig verlangen gespoord, om Gods regt en wetten te kennen. Een nieuwe rijkswet gaat van Sion, een algemeen geëerbiedigde Godspraak van Jeruzalem uit. Als Regter beslist Jehova het pleit tusschen de magtigste natiën, en het gevolg der beslissing is een algemeene, bestendige vrede. Had eenmaal JOËL bij het naderen des grooten gerigts de krijgshelden toegeroepen: „slaat uwe spaden tot zwaarden en uwe sikkelen tot spiesen" (1), thans zou het tegendeel plaats grijpen. Vernielende oorlogswerktuigen worden tot werktuigen van den landbouw gebezigd; bloedige slagvelden met olijven des vredes beplant. De dagen van SALOMO keeren, toen gansch Israël rustig onder wijnstok en vijgenboom neêrzat, alleen met dit zegenrijk onderscheid, dat zich thans allen een heil zien ontsloten, in die gouden' eeuw slechts aan ééne natie geschonken. Is het wonder, dat de Ziener in heilige opgetogenheid uitroept: „mogen alle volken wandelen, elk in den naam van zijn God, wij zullen gaan in den naam van Jehova, onzen God, tot in eeuwigheid en altoos" (2)!

Wel verdient de omschreven Godspraak de hooge belangstelling, waarmede zij dikwijls gehoord en bepeinsd is. Zulk eene bekoorlijke teekening van de Messiaansche eeuw troffen wij tot dusver in de Profetische schriften niet aan. Wees ons JOËL op de uitstorting des heiligen Geestes, en alzoo op de bron van al het heil, dat verwacht werd, MICHA wijst ons op de vrucht van die uitstorting, en leert ons meer van nabij den aard van het Messiasrijk kennen. Hij is onder de Profetische Christologen, wat SALOMO onder de poëtische was; eene merkwaardige overeenkomst valt op te merken tusschen den

(1) JOËL III: 10. (2) MICHA IV: 1—5.

aanhef van MICHA IV en den twee en zeventigsten Psalm. Beiden stellen ons het aanschouwelijk beeld van een vrede-rijk voor, dat onbegrensd en onvergankelijk is, en wij gevoelen gemakkelijk, hoe onschatbaar zulk eene voorstelling voor den heilbegeerigen Israëliet in dagen van verbastering en strijd moet geweest zijn.

Intusschen is er eene andere overeenkomst, die hier onze aandacht niet mag ontgaan. Het is die, welke tusschen déze Profetie en eene andere, in den aanhef der rol van JESAJA, gevonden wordt (1). Waar wij, met naauwelijks noemenswaardig verschil, dezelfde denkbeelden in denzelfden vorm bij dezelfde Profeten ontmoeten, en de overeenkomst alzoo onmogelijk toevallig kan zijn, heeft men beurtelings het vermoeden geopperd, dat òf zoowel JESAJA als MICHA, uit een thans verloren geschrift, een algemeen bekend orakel van een' derden overgenomen, òf dat één van beiden het werk van zijn tijdgenoot, die kort voor hem deze Godspraak had doen hooren, gebruikt heeft. Daar het voor de eerste gissing aan àlle gronden ontbreekt, gevoelen wij ons van zelf tot de tweede gedrongen, en op de vraag, of wij aan JESAJA, dan wel aan MICHA den lof toekennen der oorspronkelijkheid, zijn wij tot eene beslissing ten gunste van den laatsten gezind. De laatste woorden toch van het orakel bij MICHA, vs. 4, worden vruchteloos bij JESAJA gezocht, en ongetwijfeld mogen wij de meest volledige Profetie als de oudste, haar verkorte vorm als overgenomen beschouwen. Vooronderstellen wij, dat MICHA deze heerlijke uitspraak in het begin zijner Profetische bediening gedaan heeft, dan verhindert ons niets te gelooven, dat JESAJA de woorden van zijnen tijd- en ambtgenoot bij gepaste gelegenheid tot de zijnen gemaakt, en daarbij aan de ontleende taal van MICHA deze passende wending gegeven heeft: „komt, gij

(1) JESAJA II: 2—4.

huis van JACOB, en laat ons wandelen in het licht des Heeren!"

Hoe het zij, de Profeet ziet een tijd te gemoet, waarin Jeruzalem weder de zetel der Godsregering en de hoogste eer in de schatting der Heidensche volken deze zou zijn, dat zij het bekeerde Israël ter zijde staan en door dat volk de kennis der waarheid ontvangen zouden. Maar hoe zou Israël zelf, zoo diep ontaard en verworpen, tot dien trap van luister geraken? MICHA zegt het ons in ligt verstaanbare beeldspraak, Hoofdst. IV: 6 en verv. Zou de natie weldra in de Babylonische ballingschap aan eene verstrooide en verarmde kudde gelijk zijn, dat hinkende en verdrevene zou Jehova terug brengen. Een nieuw volk zou ontstaan uit dat overblijfsel, waarover Hij op den berg Sion tot in eeuwigheid als Koning regeren zou. Door wien echter zou zulk eene vernieuwde Godsregering tot stand gebragt worden? De Profeet duidt het aan, door zijne hooggestemde toespraak tot het geheel onbezielde te rigten. „En gij — zoo toch hebben wij vs. 8 te vertalen — gij toren der kudde, gij heuvel der dochter Sions, tot u zal komen en ingaan de aloude heerschappij, het koningrijk der dochter Jeruzalems." Hij denkt daarbij niet, gelijk sommigen willen, aan een eigenlijk gezegden schaapstoren, die naar eene aloude overlevering in de nabijheid van Bethlehem zou zijn te vinden geweest: het is niet eenmaal zeker, dat daar zulk een toren bestond, en voor het minst zou het eene zonderlinge inkleeding mogen heeten, zoo de Profeet door deze verbloemde taal het nederig Bethlehem aanduiden en nieuwen luister had willen spellen aan DAVIDS weldra vernederd geslacht. Neen, den toren van DAVID zelven bedoelt hij, die zich hoog boven den tempel verhief, en meermalen in het oude Verbond wordt vermeld (1).

(1) NEHEMIA III: 25, 26. Hoogl. IV: 4.

Die toren, de voormalige zetel van DAVID en zijn kroost vertegenwoordigt voor MICHA's oog geheel het geslacht, tot zoo hoogen luister bestemd. Hij noemt dien schaapstoren of toren der kudde, omdat hij zoo even Israël met deze laatste vergeleken en de herzameling van het verstrooide beloofd had. De oude koningstoren zou weder als het ware de heuvel worden, van waar de vorst, als een goede herder, het wakend oog over die kudde liet gaan; de voormalige rijkszetel het punt, van waar eene nieuwe heerschappij zou beginnen. Wat jammerde dan het volk — de Profeet stelt het zich voor, vs. 9, 10, als reeds werkelijk verstrooid en verdreven — en wat klaagde het, alsof het geen koning meer had? Wel kon het van talrijke vijanden spreken, die hunnen lust in Israëls vernedering opentlijk en schaamteloos toonden. Maar deze, zij kenden Jehova's overleggingen niet en vermoedden weinig, dat zij bestemd waren om op hunne beurt door Israël verwonnen en vertreden te worden. Weldra zouden zij als garven op gindschen dorschvloer bijeengebragt zijn, en als krachtige runderen zouden de kinderen Israëls die garven dorschen, en ze met ijzeren hoornen en koperen hoeven vermalen. De buit der vernederde volken zou aan Jehova geheiligd worden, en werd dan ook eerlang Sion vernederd, werd de regter Israëls, zijn aardsche koning, ten diepste door den vijand gehoond, het ontluisterd koningschap zou eens weder prijken in hoogeren glans. „En gij, Bethlehem Efratha, zoo klimt de veelbelovende Godspraak (1), klein om te zijn onder JUDA's duizenden of geslachten — die hier door dit rond getal worden aangeduid, zonder dat overigens het aantal van ieder geslacht juist uit duizend bestond — uit u zal Mij (één) voortkomen om Heerscher te zijn in Israël, en wiens uitgangen zijn van ouds, van de

(1) MICHA V: 1 en verv.

dagen der eeuwigheid." Een magtig Heerscher treedt alzoo op nieuw uit de nederige DAVIDSstad op. Wordt Israël ook vooraf nog overgegeven in de magt zijner vijanden, vs. 2, het duurt slechts zoolang „tot de barende baart", totdat zij, die dezen Vorst ter wereld zal brengen, de ure zijner geboorte ziet slaan, en het overblijfsel van zijne broederen naar het vleesch zal zijn teruggekeerd naar het land zijner woning. Na dien tijd — de Profeet bepaalt niet hoelang — staat die Gezalfde op in de mogendheid Gods, en weidt het volk, dat Hem eert, en ziet zijn naam verheven tot aan de einden der aarde. Vrede zal Hij zijn, en vrede doen heerschen, en wee, die het waagt, Hem te stooren! Als ASSUR dan nog in het land valt (alle vijanden worden hier vertegenwoordigd door dien éénen, die het eerste verderf over de schuldige natie zal brengen), dan zijn zeven herders en acht gezalfden, een handvol vreedzame mannen genoeg, om de vijandelijke magt te verdelgen!

Ons bestek laat niet toe al de schoonheden eener Profetie in het licht te stellen, die wij slechts met breede trekken omschreven, en die verdient in haar geheel gelezen en overwogen te worden. Maar hare beteekenis, zou het wel mogelijk zijn, dat zij op iemand anders dan den Messias, den grooten DAVIDSspruit, sloeg? Doch geene andere verklaring heeft zoo voldingende bewijzen, als de Messiaansche te noemen; geene andere gaat onder zoo weinig bezwaren gedrukt. Die verklaring is onder alle, die ons bekend zijn, de oudste: reeds de Schriftgeleerden en Phariseën uit HERODES' tijd treden als hare voorstanders op, en de schare kan later zich niet met den Nazarener vereenigen, „omdat de Schrift zegt, dat de CHRISTUS komen zal uit den zade DAVIDS en uit het vlek Bethlehem, waar DAVID was" (1).

(1) MATTH. II: 5. JOH. VII: 42.

Zij is tevens de natuurlijkste: of zou nog iemand aan het gevoelen van enkele oude Joodsche uitleggers, reeds door CHRYSOSTOMUS vermeld, zijne goedkeuring hechten, dat men namelijk hier aan ZERUBBABEL moet denken? Men bewijze dan eerst, dat deze te Bethlehem het levenslicht zag, en tevens, dat van hem, of eenigen aardschen vorst zonder heiligschennis verzekerd kan worden, wat door MICHA aangaande de „uitgangen" van dezen vorst wordt gezegd. Zij is eindelijk de éénige, die door het verband wordt begunstigd. Al wat in het vierde Hoofdstuk is voorafgegaan, heeft ons reeds voorbereid, om hier van niemand minder, dan den Messias zelven te hooren, en al wat nog verder volgt, wijst op uitzigten van vrede voor Israël en zegepraal over de Heidensche wereld, die nog slechts ten deele in den Messias vervuld zijn en verder door Hem zullen verwezenlijkt worden.

Het zou eene schoone taak zijn, het vijfde Hoofdstuk van MICHA hier in zijn geheel te beschouwen. Bij den rijkdom echter van reeds behandelde of nog te behandelen zaken, is het beter, nog een oogenblik onverdeeld de aandacht te vestigen op den merkwaardigen aanhef. Een drie- of viertal opmerkingen is tot zijne regte opvatting en waardering onmisbaar.

Eene eerste betreft de veelbesproken vraag, of hier alleen de Davidische afkomst in het algemeen, of wel meer bepaald de Bethlehemitische geboorte van den Messias voorspeld wordt. Niet weinige, vooral Rabbijnsche en Rationalistische uitleggers hebben het eerste beweerd en hier niets anders dan de belofte gevonden, dat de Messias een nakomeling van dien DAVID zou zijn, die zelf van Bethlehemitischen oorsprong was. Wij moeten hun toegeven, dat het „voortkomen" uit eene stad nog niet noodzakelijk in zich sluit, dat men zelf daar ter stede geboren is. Intusschen is het toch veel eenvoudiger, de uitdrukking op den per-

soon, dan alleen op het geslacht van den Messias te laten slaan. Zegt Jehova: „uit u zal Mij voortkomen," Hij stelt zichzelven voor als Dengene, aan wien dit vorstelijk kind werd geboren, en moeijelijk zal men eene reden aanwijzen kunnen, waarom niet Jeruzalem, ofschoon reeds sinds eeuwen de zetel van DAVIDS geslacht, maar juist Bethlehem, de wieg van den stamvader, hier als punt van uitgang wordt voorgesteld, indien niet de beloofde koningstelg daar zelf geboren zou worden. Ons is bovendien geen ander voorbeeld in de Profetische Schriften bekend, dat de voormalige woning van iemands voorgeslacht, alleen om die reden ook als de plaats zijner afkomst vermeld wordt. Wordt hier niet anders voorspeld, dan wat reeds algemeen bekend was, dat de Messias uit DAVIDS stamhuis zou spruiten, men begrijpt naauwelijks, waarom Bethlehem hier met zooveel opgetogenheid toegesproken, en in zijne geringheid tegenover zoo hooge bestemming geteekend wordt. Op de bekende vraag van HERODES: „waar de CHRISTUS geboren zou worden" antwoorden dan ook de Schriftgeleerden geenszins, dat het Profetisch woord daaromtrent geene bepaalde wenken bevat, maar zij noemen zonder aarzelen Bethlehem. Hoe zonderling zou het zijn, dat de tijd, de stam, de wijze van JEZUS' geboorte zoo naauwkeurig ware aangekondigd, als wij later vernemen zullen, en alleen de plaats geheel in het duister gelaten! Het Godsbestuur, zigtbaar in zijne geboorte te Bethlehem, hoezeer zijne moeder in Nazareth woonde, zou dan tevens zijnen meest passenden sleutel verliezen. En wordt geheel de Godspraak niet tamelijk onbeduidend en mat, wanneer zij niet anders beteekent, dan dat het Vorstengeslacht, voorheen van daar voortgekomen, nog eens een' nieuwe spruit zal aanschouwen, maar zonder dat deze overigens persoonlijk in eenige regtstreeksche betrekking tot het hooggeroemde Ephrata staat?

Maar, eene tweede vraag, wat beteekent het, als zijne „uitgangen" worden gezegd te zijn „van ouds, van de dagen der eeuwigheid?" Zou die geheimzinnige aanwijzing niet anders te kennen geven, dan dat Hij uit het geslacht van DAVID zou voortkomen, door hooge oudheid eerwaardig? Maar het is uiterst onwaarschijnlijk, dat ook deze woorden, gelijk de vorige, op de aardsche afkomst van den DAVIDSzoon doelen, en alzoo in zeker opzigt slechts eene flaauwe herhaling der vroegere zijn zouden. Ook ware het voor het minst zonderling, de grootheid van den Messias alleen daarin te zoeken, dat Hij, gelijk menigeen, een lange reeks van voorzaten had. Wordt hier dan eene tegenstelling tusschen de hoogere en de lagere natuur van den CHRISTUS gemaakt en zijn hemelsche oorsprong tegenover de pasvermelde menschelijke geboorte te Bethlehem aangeduid? Het is mogelijk, maar toch, naar het ons voorkomt, weinig in den geest des Profeets. Men moet bij een MICHA geene zoo ontwikkelde voorstelling wachten aangaande het onderscheid van twee naturen in CHRISTUS, als bij de Apostelen en hunne medegetuigen. Ook klinkt, bij deze verklaring, het meervoud in „uitgangen" zonderling. Wij geven daarom aan een derde gevoelen de voorkeur, en vermoeden, dat hier op de talrijke verschijningen van den Messias in overoude dagen, lang vóór zijne eigenlijke geboorte gewezen wordt. Als een Heilvorst kondigt MICHA Hem aan, die zich reeds van ouds op geheimzinnige wijze aan het volk had geopenbaard en te aanschouwen gegeven. Hoewel zijne zigtbare komst nog te wachten was, werd die reeds door vroegere uitgangen, als zoovele geboorten in zeker opzigt, voorafgegaan. Hij was alzoo aan Israël niet geheel vreemd, maar reeds in de wereld geweest, ofschoon de wereld Hem niet aanschouwde. De plaats ontvangt eerst het volle licht, wanneer wij de van elders bekende voorstelling van den „Engel des Ver-

bonds" vergelijken, waarop wij later terugkomen. Ook bij deze opvatting wordt het bestaan van den Messias vóór zijne menschwording verondersteld en zijdelings aangewezen, schoon door de „dagen der eeuwigheid" slechts in het algemeen een hooge oudheid wordt aangeduid, die zich in den nacht der eeuwen verliest.

Maar wat beteekent dan, ten derde, de wonderspreukige aanwijzing, dat Israël (vs. 2) wordt overgegeven in de hand zijner vijanden, tot zij, die baren zal, gebaard hebbe? Het is niet onmogelijk, dat hier aan de dochter Sions, de kerk des ouden Verbonds, wordt gedacht en deze alzóo als moeder van den aanstaanden Messias geteekend. Reeds kort te voren had de Profeet zich van dezelfde beeldspraak bediend, Hoofdst. IV: 10, en misschien is het eene schoonheid te meer, dat zij, die eerst was voorgesteld als in barensnood van allerlei smarten en moeiten, nu wordt aangeduid als reeds zwanger van Hem, die aan alle moeite voor altijd een einde zal maken. Maar wat verhindert ons toch, in den eigenlijksten zin van het woord, hier aan de moeder van den Messias te denken en het daarvoor te houden, dat haar beeld onwillekeurig den Ziener voor den geest zweeft, die pas zinspeelde op de plaats der geboorte? Waarom zouden wij niet mogen aannemen, dat de Geest der voorspelling zijnen tolk, voorloopig nog slechts met een vlugtigen wenk, heeft gewezen op haar, uit wie het heil der wereld zou voortkomen? De vermelding in hetzelfde verband van zijne „broederen," doet het ons te ligter vermoeden, en weldra zullen wij eene uitspraak van JESAJA vernemen, die volkomen zal ophelderen, wat hier nog raadselachtigs mogt overblijven.

En vraagt men nu eindelijk naar het gewin, dat voor onze kennis van CHRISTUS in het oude Verbond uit deze Profetie wordt verkregen, het antwoord kan niet moeijelijk zijn. Wij treffen hier de eerste van

vele, betrekkelijk kleine bijzonderheden uit de geschiedenis van DAVIDS grooten Nakomeling aan, die door de Profeten aangeduid worden. Op ondubbelzinnige wijze wordt de plaats zijner geboorte voorspeld, en slechts door de onnatuurlijkste kunstgrepen kon het den Joodschen uitleggers van later dagen schijnbaar gelukken om de kracht van dit bewijs voor JEZUS' Messiaswaardigheid in twijfelachtige schaduw te plaatsen. Tevens wordt de aard van het CHRISTUSrijk, helderder dan door één der tot dus ver beschouwde kleine Profeten, door de hand van MICHA geteekend, en zijne eigenaardige schildering der gouden' eeuw, waarin de langverwachte DAVIDSzoon als een tweede SALOMO optreedt, bevat niet weinige trekken, die wij later, uitgebreid en ontwikkeld, bij anderen weêr zullen vinden. Aangaande den tijd zijner komst moge hij nog slechts in het algemeen kunnen zeggen, dat hij eerst na de aanstaande ballingschap dagen zal, die algemeene bepaling maakt weder in zeker opzigt de grondslag van latere, meer bijzondere uit, die ons niet onbekend zullen blijven. En behoeven wij er nog bij te voegen, dat wij tot dusver in geheel dit Hoofdstuk geen zoo duidelijken wenk aangaande het bovenmenschelijke in den Messias gehoord hebben? Een Persoon, die reeds lang vóór zijne geboorte zich van tijd tot tijd had geopenbaard aan zijn volk, moest voor het oog van Israël treden, met bovenaardschen lichtgloed omstraald. Zulk een Koning, men moest het aanstonds gevoelen, was niet slechts in magt, maar ook in natuur oneindig ver verheven boven zijne meest roemrijke voorzaten. En vermoeden wij, ook na al het gezegde, zijne heerlijkheid nog meer, dan wij die volkomen helder aanschouwen, met dubbele opgewektheid beginnen wij thans het oor aan een Godsman te leenen, dien men, voorwaar niet ten onregte, den Evangelist van het O. V. heeft genoemd. MICHA doet ons naar JESAJA verlangen.

VII.

JESAJA.

(Eerste gedeelte).

In het sterfjaar van UZZIA, den koning van Juda, werd voor het oog van een bewoner der aarde het heiligdom des hemels ontsloten. De hoogbevoorregte mag den Heer der heirscharen aanschouwen, in al den luister van een Oostersch Monarch, gezeten op den troon zijner eer. Het rusteloos driemaal heilig der Serafim doet de zuilen van den tempelhof dreunen, en een digte nevel omwolkt weldra geheel het hemelsch tooneel. Daar gevoelt het kind des stofs op eenmaal den mateloozen afstand, die hem van den Heilige scheidt, en roept sidderend uit: „wee mij, ik verga, dewijl ik een man ben, onrein van lippen, en ik woon in het midden eens volks, dat onrein van lippen is: want mijne oogen hebben den Koning, den Heer der heirscharen, gezien!" Eerst waar een der hemelsche troongeesten, snellijk aangevlogen, zijne lippen heeft aangeraakt met een kool van den altaar des heiligdoms, ontvangt hij de troostrijke verzekering, dat zijne misdaad geweken en zijne zonde verzoend is. Maar nu ook heeft hij den moed, om op des Heeren vraag, wien Hij ten bode zal kiezen, onverwijld ten antwoord te geven: zie, hier ben ik, zend mij henen!

Zes en twintig eeuwen zijn na die heilige ure der

Profetische wijding verloopen. Hij is opgetreden, JESAJA, de zoon van AMOZ, om de geheimen des hemels op aarde bekend te maken. Maar is het niet, of een schemering van het licht, dat hij toen uit den hemel zag stralen, op de gewijde rolle bleef rusten, die naar zijnen naam is genoemd? Het bevreemdt ons geen oogenblik, dat de overlevering hem voorstelt, als uit vorstelijken bloede gesproten. Er is iets koninklijks in geheel zijne persoonlijkheid, voor zoover wij die uit zijn geschrift leeren kennen. JESAJA is de adelaar onder de groote Profeten, gelijk JEREMIA ons aan de weemoedig klagende nachtegaal denken doet. Het was niet eenmaal noodig om zijnen roem te verhoogen, dat de legende hem met de martelkroon sierde en verdichtte, hoe hij onder de regering van MANASSE zou zijn in stukken gezaagd: zijn leven spreekt reeds luid genoeg tot zijn eer, en zijn boek, zietdaar de kroon zijns roems en de waarborg zijner onsterfelijkheid tevens! Het gaat ons bij het lezen, als den Thisbiter, toen hij op Gods bevel zich op Horebs spitse geplaatst had. Wij hooren stormen en aardbeving en zien een verteerenden vuurgloed, maar deze allen gaan den Heer slechts vooraf, die eindelijk tot ons begint te spreken in het suizen eener verkwikkende stilte. Ja, de zachte adem eens hoogeren levens omzweeft ons, waar wij ons verliezen in de aanschouwing van het heerlijk verschiet, dat de hand van JESAJA ons aanwijst. Geen ander profetisch boek, waarin zooveel rijkdom van inhoud met zooveel schoonheid van vorm is vereenigd; geen ander ook, dat zoo dikwijls is aangehaald en verklaard in de Schriften des nieuwen Verbonds. En geen wonder, want geen ander wederom, dat in geest en toon en strekking zoo naauw aan het Evangelie der verzoening zich aansluit. Waartoe meer? Aan al de kleine Profeten, die tot dusver voor ons oor hunne getuigenis aflegden, zouden wij niet zooveel verliezen, als aan JESAJA alleen.

Van hem verwachten wij niet zonder reden, dat hij ons veel aangaande den CHRISTUS te zeggen heeft. En niet te stout is die hoop; zoo rijke stof biedt zich aan, dat wij haar in twee hoofddeelen splitsen. In het tegenwoordige wijden wij alleen ons onderzoek aan hetgeen in de negen en dertig eerste kapittels van den Messias te lezen staat, en ook alzoo zien wij naauwelijks grenzen gesteld aan de moeijelijke, maar uitlokkende taak. Wij volgen daarbij de gewone schikking der Hoofdstukken, schoon het ons niet onbekend is, dat daarin geen strenge tijdsorde heerscht. Ook treden wij niet in wederlegging der gevoelens van hen, die een grooter of kleiner aantal dier Godspraken als onechte stukken beschouwen. Geen geschrift zal, volgens sommigen, zoo rijk aan latere bestanddeelen zijn als de rol van JESAJA: als ware zijne kroon voor éénen schedel te zwaar, men heeft haar om strijd de kostbaarste parels ontrukt. Maar deels betreffen die bedenkingen geene Hoofdstukken, voor òns onderzoek bijzonder belangrijk; deels zijn zij van minder gewigt, aanvankelijk wederlegd, of uit ongeloovigen twijfel aan voorspellingen der verborgen toekomst ontsproten. Over de belangrijkste, die Hoofdst. XL—LXVI betreffen, zullen wij in de volgende afdeeling spreken. Thans laten wij ons geen oogenblik langer ophouden op den afgebakenden weg.

Reeds in die Profetische redevoering, welke, in het eerste Hoofdstuk vervat, eenigermate ter inleiding van alle volgenden strekt, klinkt voor het opmerkzaam oor een heldere Evangelische grondtoon. Te midden van de scherpste bestraffing wordt de taal der vertroosting gehoord, en waar Gods oordeelen aan „de oversten van Sodom en het volk van Gomorra" zijn aangekondigd, belooft de Ziener, bij opregte boete, een heil, dat in zijne hoogste ontwikkeling de gerijpte vrucht der Messiaansche tijden mag heeten. „Al waren uwe zonden als scharlaken, zij zullen wit worden als sneeuw, al

waren zij rood als karmozijn, zij zullen worden als witte wol" (1). Maar veel duidelijker wenken worden in de daarop volgende Profetische rede vernomen, die waarschijnlijk in den tijd van koning JOTHAM is uitgesproken (2). Zij vangt aan met dezelfde treffende beschrijving van den heildag des nieuwen Verbonds, die wij reeds van MICHA vernamen; de dag, wanneer een algemeene vrede zal heerschen en heldere Godskennis van Israël op het Heidendom afstraalt (3). Daarna keert de blik des sprekers van die schitterende toekomst tot het duister tegenwoordig terug. De zondenlijst der natie wordt opgelezen, en inzonderheid de brooddronkenheid en weelde gegispt, die zich met afgoderij en bijgeloof paarde. Op den stelligsten toon wordt verzekerd, dat Jehova de trotschen vernederen, de brooddronkenen ontnuchteren, de onbeschaamden beschamen zal. Zulk eene ontzettende ontvolking, ten gevolge van verwoestende oorlogen, stond zelfs in de toekomst te wachten, dat zeven vrouwen zouden begeeren den naam te dragen van één enkelen man, en met vleijende taal zich aan hem aanbieden en opdringen zouden. Zoo wordt de boetbazuin steeds luider en luider gestoken, maar op eenmaal vernemen wij een' anderen, verblijdenden toon. Juist uit de diepte der aanstaande ellende verheft zich de blik des Profeets tot de blinkende hoogten der toekomst. „Te dien dage zal des Heeren Spruite zijn tot sieraad en tot heerlijkheid, en de vrucht der aarde tot voortreffelijkheid, en tot versiering dengenen, die het ontkomen zullen in Israël (4)."

Zou JESAJA hier werkelijk op den Messias het oog hebben? Wij weten, dat daartegen meer dan eenmaal

---

(1 JES. I: 18.

(2) JES. II—IV.

(3) Hoofdst. II: 2—5. Verg. met MICHA IV: 1—4.

(4) Hoofdst. IV: 2.

bedenkingen zijn in het midden gebragt, ook door zulken, die het zich geenszins ten regel gesteld hebben, het getal der eigenlijk gezegde Messiaansche voorspellingen zooveel mogelijk in te krimpen. Men meent namelijk, dat het verband der rede deze opvatting weinig begunstigt, daar in het vorige Hoofdstuk geenszins van onheilen sprake was, die den Messiaanschen tijd onmiddelijk zouden voorafgaan en voorbereiden. Men vindt het zonderling, dat de Profeet, die zoo even digt aanstaande verwoestingen spelde, zoo vele eeuwen in zijne voorstelling overspringt. Men beweert, dat al wat hier van „Jehova's Spruit" wordt gezegd, ten volle op HISKIA kan slaan, die weldra het volk in godsdienst en zeden hervormen en zelf met Jehova's welgevallen zigtbaar gekroond worden zou. Het komt ons echter voor, dat al deze bedenkingen, hoe aannemelijk in schijn, gemakkelijk kunnen opgelost worden. Het ontbreekt niet aan meerdere voorbeelden, bepaaldelijk in de Profetie van JESAJA, dat op den Messias in een verband wordt gewezen, waarin wij niet of naauwelijks op wenken van dien aard zouden rekenen (1). Juist omdat de Messiasverwachting voor het oog der Profeten als een blinkende ster aan een hemel vol nevelen gloorde, is het uiterst natuurlijk, dat na elke aankondiging van dreigende stormen hun blik derwaarts, vaak onverwacht, met nieuw verlangen gerigt werd. Vindt men het vreemd, dat de strenge boetprediker op eenmaal zulk een reuzensprong doet in een tijdperk van heil en van vrede, men vergeet, dat voor zijne aanschouwing de afstanden van ruimte en tijd ten eenenmale terugtreden, en dat, ook waar hèm het heil zelfs der toekomst ontdekt was, het onderzoek naar het wanneer van dat heil gewoonlijk aan zijn eigen, verstandelijk nadenken

(1) Men zie bijv. JES. VII: 14. VIII: 23 en verv. XXVIII: 16 en andere plaatsen, waarover nader gehandeld zal worden.

was overgelaten (1). Welligt zou niemand meer dan JESAJA zelf zich verwonderd hebben, indien een zijner tijdgenooten hem stellig had kunnen verzekeren: nog zeven eeuwen en meer zullen heênsnellen, eer uwe hoop in volle vervulling verkeert! Daarom hebben wij echter nog geen regt om zijne woorden in een flaauweren zin te verstaan, dan waarin zij kennelijk bedoeld zijn geworden. De aanhef „te dien dage," opgevat in den geest der Profeten, zal toch wel niet verbieden aan het schitterend eindpunt der Profetische verwachting te denken. Wij behoeven daarom niet te ontkennen, dat het hier gezegde in een HISKIA, of andere voortreffelijke vorsten uit DAVID's huis reeds een aanvang van vervulling gehad heeft. Maar vrijmoedig meenen wij tevens te mogen beweren, dat geheel de beschrijving, zoowel van „de Spruite" zelf, als van het heil, dat Hij aanbrengen zou, ons kennelijk heênwijst naar Hem, die Koning Israëls zijn zou in een geheel éénigen zin van het woord. Niets minder toch wordt beloofd, dan dat het overblijfsel van Israël, na zoo zware bezoeking, den Heer in waarheid geheiligd en ten leven opgeteekend zou zijn; dat Jehova met het zigtbare teeken zijner tegenwoordigheid, gelijk eenmaal in de woestijn, op Sion zou verschijnen en wonen; dat Hij ook in den hoogsten nood een veilige toevlugt voor al de zijnen zou zijn. Wij vermeten ons niet, te bepalen, waar hier de grenzen staan tusschen beeldspraak en werkelijkheid. Maar wij vragen te dringender, onder wat koning heeft Israël reeds zulke weldaden ten volle genoten; ja zelfs, waar is het tijdperk aan te wijzen in de geschiedenis der CHRISTUSregering, waarin het overgeblevene in Sion tot zoo hoog een trap van heil is verheven?

Wat overigens de beteekenis der woorden zelve be-

(1) 1 PETRI I: 10—12.

treft, zij zijn niet zwaar te verstaan. Ook elders wordt den langverwachten nazaat van DAVID de naam van Spruite gegeven (1). Hier heet Hij een spruit van Jehova, een voortgesprotene uit Hem, die reeds aan DAVID, ten aanzien van zijnen Nakomeling, toegezegd had: Ik zal Hem tot een Vader zijn, en Hij zal Mij tot een Zoon zijn (2)! Maar Hij is tevens „de vrucht des lands," een koning, die in Judea zelf het daglicht zou zien. Alzoo geeft Hij — het wordt ook hier meer aangeduid dan omschreven — eene vereeniging van Goddelijke majesteit en menschelijke nederigheid te aanschouwen, die tot nog toe nimmer gezien was. Maar alzoo bereidt Hij tevens een heil, waarin wel niet de gansche natie, maar toch een overblijfsel, ook na de zwaarste bezoekingen, deelen zou. — Zoo eindigt de Godsman zijne rede met de dichterlijk-profetische voorstelling van den Persoon des Messias, wiens rijk hij in haren aanhef geteekend had. Geheel die rede staat voor ons oog als een dreigend onweder, maar door een helderen morgen voorafgegaan, en door een onbewolkten avond gevolgd; een treffende veraanschouwelijking van het woord eens anderen Zieners: „het zal geschieden, ten tijde des avonds, dat het licht zal wezen (3)."

Ofschoon niet zoo zinrijk en treffend nog, als menige Messiaansche Profetie, die wij later vernemen zullen, verdient echter de verklaarde voorspelling, om eene dubbele reden, bijzondere aandacht. Vooreerst is zij de eerste, die bij JESAJA gevonden wordt, en wel zoodanig eene, die eene kleine, maar keurige schilderij, zoowel van het Messiasrijk als van den Messias zelven, mag heeten. Aanduidingen, die wij tot dusver bij andere Profeten verspreid vonden, zien wij hier te zamen gevat, en — het mag vooral niet miskend worden —

(1) JESAJA XI: 1. JEREMIA XXIII: 5. ZACHARIA III: 8.
(2) 2 SAM. VII: 13, 14.
(3) ZACHARIA XIV: 6, 7.

met eene nieuwe belofte verrijkt. Het is de toezegging van schuldvergeving en reiniging in de Messiaansche dagen, tot dusver niet zoo luide gehoord; de keerzijde als het ware van den penning, ons ter éénre zijde door JOËL getoond. Gelijk deze een nieuw leven des geestes deed hopen, als kenmerk der nieuwe bedeeling, zoo wijst JESAJA hier op de wegneming van al dat oude, dat der volmaakte gemeenschap tusschen Jehova en zijn volk in den weg stond. Op wat wijze dit geschieden zou, moge hier niet met zoovele woorden gezegd worden, genoeg, de weldaad zelve, die reeds in het eerste Hoofdstuk was aangeduid, wordt hier in het uitlokkendst daglicht geplaatst (1), en reeds in den aanvang heeft alzoo JESAJA zijnen bekenden eernaam van vijfden Evangelist geregtvaardigd, door een blijmare van verzoening te brengen, die hij later nog veel luider herhalen zal. En dit leidt ons tot eene andere, naar wij vertrouwen, niet onbelangrijke opmerking. In de pasvernomen Godspraak vinden wij, als in een kort begrip, al de denkbeelden aangaande den persoon en het werk van den Messias reeds min of meer aangeduid, die JESAJA later meer uitvoerig ontwikkelt. Zij bevat de grondslagen van het gebouw, dat de Godsman nu vervolgens steeds hooger en hooger zal optrekken; de ruwe schets der latere, meer naauwkeurige teekening; de melodie van het lied, dat ons weldra in steeds voller en hooger akkoorden zal toeklinken. Gelijk NATHAN'S orakel (2) als het ware de tekst is, die in DAVID'S Psalmen steeds dieper is uitgewerkt, zoo is JESAJA'S vierde Hoofdstuk de voorproef van wat zoo menig volgend ons te aanschouwen en te genieten zal geven. Ja, bedriegen wij ons niet, ook tusschen den ontwikkelingsgang der Messiasverwachting bij DAVID en bij JESAJA

(1) JESAJA IV: 4. Verg. Hoofdst. I: 18.
(2) 2 SAM. VII: 13, en verv.

heeft, althans in één opzigt, merkwaardige overeenstemming plaats. Zagen wij bij den koning der Israëlietische zangers eerst het beeld van den verheerlijkten, daarna pas van den vernederden Messias te voorschijn treden, niet anders bij den vorst der Israëlietische Zieners. Eerst schetst JESAJA ons al de heerlijkheid van den Koning Israëls, en van het Rijk, dat Hij sticht. In een later tijdperk van zijn Profetisch leven, vertegenwoordigd door het laatste deel van zijn boek, stelt hij den Knecht des Heeren ons voor, als door lijden en sterven verheerlijkt. Zoo splitst zich de stof, die zijne Godspraak ons aanbiedt, in twee ongelijksoortige deelen, waarvan het bovenstaande slechts de natuurlijke inleiding was.

Wij gaan dan thans over tot het zevende en de vijf volgende hoofdstukken, waarvan het weldra overtuigend blijken zal, dat zij bij elkander behooren en uitspraken mededeelen, hoogst waarschijnlijk kort achtereen, althans in gelijke of gelijksoortige omstandigheden door den Godsman gedaan (1). Die omstandigheden — de herinnering is tot regt verstand der Profetische rede noodzakelijk — vertoonden een hoogst dreigend en onrustwekkend karakter, ook in het oog van JESAJA, die even voortreffelijk Staatsman als hoogverlicht Godsgezant was. REZIN, de koning van Syriën, en PEKAH, REMALIA'S zoon, de troonoverweldiger van het rijk der tien stammen, reeds vroeger tegen Juda vijandig gezind, hadden zich onderling verbonden tegen ACHAZ, den toenmaligen vorst van dit rijk. Reeds dacht deze,

---

(1) Aangaande JESAJA V: 16, 17 bebben wij ons niet kunnen overtuigen, dat hier, gelijk sommigen willen, in plaats eener scherpe bedreiging, eene toezegging van Messiaansch geluk zou gevonden worden. Op het Christologisch element, dat in Hoofdst. VI, verg. met JOH. XII: 41 wordt opgemerkt, komen wij elders terug.

ten toppunt van verlegenheid en vreeze gekomen, aan een vriendschapsverbond met Assyriën (1), en ook het hart zijns volks werd geschokt, „gelijk de boomen des wouds bewogen worden van den wind." In dezen hagchelijken staat van zaken ontvangt JESAJA bevel om met zijn' zoon, die den zinnebeeldigen naam van Schear Jaschub (2) draagt, den koning op te zoeken en door de stelligste verzekering van Jehova's hulp te bemoedigen, maar hem tevens ernstig te waarschuwen tegen Assur, als bondgenoot. Opzettelijk moet hij dien lastbrief volvoeren op een openbare plaats, waar hij, niet slechts ten aanhoore van den koning en zijn hof, maar van eene geheele menigte spreken kan. Zelfs moet hij in Jehova's naam den versaagden vorst een wonderteeken aanbieden, geheel naar diens eigene keuze, „beneden in de diepte of boven uit de hoogte." Maar hetzij heimelijke twijfel; hetzij weêrzin om de hand van Assyriën los te laten; hetzij een vijandschap tegen God, zoo hardnekkig, dat hij aan den éénigen Waarachtige zelfs geen redding te danken wil hebben: genoeg, ACHAZ weigert het aanbod, onder voorwendsel, dat hij „Jehova niet wil verzoeken." Nu wendt JESAJA zich van den gekroonden wederspanneling af, en spreekt op een toon van regtmatigen onwil: „hoort nu, gij huis van DAVID, is het ulieden te weinig, dat gij de menschen moede maakt, dat gij ook mijnen God moede maakt? Daarom zal de Heer zelf ulieden een teeken geven. Ziet, eene maagd zal zwanger worden, en zij zal een zoon baren, en zijnen naam IMMANUËL heeten. Boter en honig zal hij eten, totdat hij wete te verwerpen het kwade, en te verkiezen het goede. Zekerlijk, eer dit knechtje weet te verwerpen het kwade, en te verkiezen het goede, zal dat land, waarover gij

---

(1) 2 CHR. XXVIII: 16.

(2) Het overblijfsel zal weêrkeeren.

verdrietig zijt, verlaten zijn van zijne twee koningen." Zoo lezen wij

JESAJA VII: 14—16.

Niet zonder huivering zien wij ons tot de behandeling eener voorspelling genaderd, die, zoowel om haren inhoud als om haar raadselachtig verband, niet ten onregte onder de moeijelijkste plaatsen van geheel het O. T. wordt gerekend. De beroemdste Godgeleerden staan in de verklaring van haren zin en hare bedoeling lijnregt tegenover elkander, of hebben geaarzeld hunne eigene meening ondubbelzinnig te uiten (1). Geheele verhandelingen zijn over deze Godspraak geschreven (2), maar welk gevoelen ook hare opstellers toegedaan waren, geen hunner durfde beweren, dat hij alle bezwaren tegen het door hem gekozen gevoelen ten volle uit den weg geruimd had. Gemakkelijker ware het in ieder opzigt eene kritiek van anderer, dan eene overtuigende ontwikkeling van eigene meening te geven. Daar wij ons echter, in den loop van ons onderzoek aan dit laatste niet mogen onttrekken, doen wij het, indien mogelijk nog meer dan anders, niet op hoogen, maar op bescheidenen toon, terwijl wij ons gaarne beter zullen laten onderrigten en reeds voldaan kunnen zijn, zoo het ons gebeuren mag, de overtuiging bij onze lezers te wekken, dat het gevoelen, na herhaalde overweging der gronden vóór en tégen verkozen, door sterker gronden gestaafd en door ligter bezwaren gedrukt wordt, dan het daaraan tegenovergestelde.

„ Ziet, de maagd wordt zwanger." Zoo luidt, letterlijk vertaald, de aanhef der Godspraak. Het

---

(1) Men leze bijv. den JESAJA van VAN DER PALM, t. d. p.

(2) Om er slechts twee te noemen, door OVERDORP bij het Haagsch Genootschap, 1803, en door L. REINCKE, te Munster, 1848.

wordt al dadelijk de vraag, of wij hier, met velen en ook met onze overzetters, aan eene ongehuwde jonkvrouw, of met anderen aan eene jonggehuwde vrouw moeten denken. Hoe talrijke stemmen zich ook, vroeger en later, ten gunste der laatstgenoemde verklaring verhieven, wij geven aan de eerste de voorkeur. Op nog zes andere plaatsen komt in het oude Testament hetzelfde woord voor, maar altijd wordt het van eene nog ongehuwde en maagdelijke, nergens van eene reeds getrouwde gebruikt (1). De Grieksche vertaling der Zeventigen, nog niet door partijdige ingenomenheid tegen de Christelijke verklaring der Godspraak geleid, heeft het woord niet in den laatsten, maar in den eerstgenoemden zin overgebragt. En hoe zou het zwanger worden eener jonggehuwde vrouw door den Profeet als een teeken kunnen voorgesteld worden? Het maakt overigens weinig verschil, of men de laatste woorden van vs. 14 vertaalt, gelijk het oorspronkelijke ongetwijfeld gedoogt: en gij zult zijn' naam Immanuël heeten. Hetzij de Profeet hier geacht moet worden, nog tot het huis van DAVID te spreken; hetzij wij ons moeten voorstellen, dat hij de maagd, van welke hij spreekt, in den geest persoonlijk aanziet en toespreekt, altijd wordt het toch als een teeken der aanstaande verlossing vermeld, dat uit eene maagd een kind geboren zal worden, dat den naam van Immanuël draagt. En daar nu het teeken „ uit de hoogte of in de diepte," waarvan de keus aan ACHAZ gelaten, maar door ACHAZ geweigerd was, hoogst waarschijnlijk een verbazend wonderteeken zou zijn, en de Heer niet kan geacht worden thans minder te willen geven, dan Hij zoo even had aangeboden, worden wij van zelve reeds tot de vooronderstelling geleid, dat de Profeet, ofschoon het niet

(1) GEN. XXIV: 43. EXOD. II: 8. PS. LXVIII: 26. HOOGL. I: 3. VI: 8. SPREUK. XXX: 19.

met zoovele woorden wordt uitgesproken, op een zwanger worden langs buitengewonen weg heeft gedoeld. Het gewone verschijnsel, dat eene vrouw, thans nog maagd, in den echt treedt en moeder wordt, kan in dit verband wel niet als teeken voorgesteld worden.

„ De maagd" zegt de Profeet met hoorbaren nadruk. Die hier aan eene gehuwde jonge vrouw gedacht willen hebben, meenen dat JESAJA of zijn eigene vrouw, of welligt de echtgenoote van den koning ACHAZ bedoeld en de geboorte van HISKIA voorspeld heeft. Maar deze laatste was reeds geboren toen dit orakel werd uitgesproken, en van zijne moeder wordt in geheel dit verband met geen enkel woord melding gemaakt. De echtgenoote des Profeets wordt straks als „ de Profetesse," de moeder van MAHER SCHALAL CHASBAZ vermeld (1): zij kan dus hier onmogelijk als „ de maagd," de moeder van IMMANUËL aangeduid worden, en blijkt bovendien volstrekt niet bij dit tooneel te zijn tegenwoordig geweest. Wil men nu niet geheel willekeurig beweren, dat JESAJA op deze of gene, overigens geheel onbekende maagd heeft gewezen, die hij onder de menigte opmerkte, dan is men wel genoodzaakt te stellen, dat hij in Profetische verrukking eene maagd als tegenwoordig aanschouwt, van welke hij tot zijne toehoorders spreekt.

Vraagt men, welke maagd hij bedoelt? Na herhaalde overweging van alle gronden, voor en tegen die opvatting aangevoerd, kunnen wij aan geene andere denken, dan die de moeder van den Messias zou worden. Vooreerst toch wordt, op Christelijk standpunt, die verklaring eene krachtige voorspraak in de stem van MATTHEUS, die bij de vermelding van de buitengewone geboorte des Heeren, op de ondubbelzinnigste wijze daarin de door God bedoelde vervulling der Profetie van JESAJA doet opmerken (2). Ten tweede is het

(1) Hoofdst. VIII: 3.

(2) MATTH. I: 22, 23.

opmerkelijk, dat het woord maagd meermalen als jonge vrouw werd vertaald juist door zulke Joodsche en Christelijke uitleggers, die eene polemische of rationalistische rigting vertoonden. Ten derde verdient alleen bij onze opvatting de hier voorspelde geboorte een teeken te heeten, even verbazend en verblijdend, als de tijdelijke redding, waarvan het ten onderpand strekken moest. Ten vierde is het niet bewijsbaar, dat in JESAJA'S tijd een wonder, als het hier bedoelde, heeft plaats gegrepen en een kind is geboren, dat den naam van IMMANUËL droeg. Wij zijn alzoo genoodzaakt, geene letterlijke vermelding van het hier verkondigde aan te nemen, of te denken aan het weêrgaloos feit der geboorte van Gods Zoon uit MARIA. Ten vijfde spreekt de Profeet elders (1) in hooge verrukking van IMMANUËLS land: waar hij door die uitdrukking ongetwijfeld Palestina bedoelt, is het uiterst waarschijnlijk, dat hij ook hier aan den Koning gedacht heeft, die later DAVIDS troon zou beklimmen. Ten zesde zou het zeer vreemd mogen heeten, daar alle hoofdbijzonderheden uit het leven van den Messias in de Profetische Schrift voorspeld zijn of afgeschaduwd, dat het feit zijner wondervolle geboorte, door twee geloofwaardige Evangelisten geboekt, daarvan uitgezonderd zou zijn. Zelfs wordt de overlevering, die wij in verschillende vormen bij Aziatische volken ontmoeten, van goden of halfgoden, die uit maagden geboren zouden worden, eerst ten volle verklaarbaar, wanneer wij aannemen, dat werkelijk iets dergelijks door Jehova aan zijn uitverkoren volk was beloofd, schoon, gelijk meermalen, slechts in verminkten vorm bekend geworden aan de Heidensche wereld. Eindelijk vindt onze verklaring een steun in den reeds vernomen wenk van MICHA, dat Israël aan zijne

(1) Hoofdst. VIII: 8. Wij vinden geene reden om het woord Immanuël als triomfkreet te voegen bij het volgende vers!

vijanden zou worden overgeleverd, „tot op den tijd toe, dat zij die zal baren, gebaard heeft (1)."

De een dezer gronden moge meer dan de ander beteekenen, te zamen vereenigd schijnen zij ons toe, geen gering gewigt te leggen in de schaal der Messiaansche verklaring. De laatstgenoemde plaats biedt al aanstonds de oplossing aan van het eerste der vele bezwaren, die tegen onze opvatting ingebragt worden. Hoe kon JESAJA, zonder eenige nadere omschrijving, van de maagd, die zwanger worden zou, spreken, als van eene genoegzaam bekende persoon? Hier komt onze, door niets verhinderde vooronderstelling te stade, dat MICHA'S orakels waarschijnlijk éénigen tijd voor de zijnen zijn uitgesproken. Reeds hebben wij in eene treffende proeve gezien, hoe JESAJA die kent, in eere houdt, en ook daarom gebruikt, omdat zij in Jeruzalem wel niet onopgemerkt zijn gebleven (2). Wat verbiedt ons dan aan te nemen, dat ook dit woord een terugslag bevat op den reeds genoemden, veelbeduidenden wenk van zijn tijdgenoot? Dan treft men hier tevens een nieuw voorbeeld van die geleidelijke opklimming in de heilsontdekkingen aan, die hare goddelijkheid te schooner doet uitkomen. Reeds heeft MICHA, bij de aanwijzing zijner geboorteplaats, tevens in het voorbijgaan den blik gerigt op de moeder des Heeren. Thans, waar ook JESAJA IMMANUËLS geboorte verkondigt, gaat hij eene schrede verder en noemt die moeder een maagd. Bedenken wij, dat JESAJA hier, niet afzonderlijk, maar op eene openbare plaats tot ACHAZ gesproken heeft, dan is het vermoeden niet te gewaagd, dat althans enkele geloovige Israëlieten aan het woord van MICHA gedacht, en in de ééne God-

(1) MICHA V: 2.
(2) JESAJA II: 2—4. Verg. MICHA IV: 1—4.

spraak eene verklaring en aanvulling der andere gezien zullen hebben.

Maar, zoo vraagt men, ten tweede, hoe kon eene gebeurtenis, die eerst over eeuwen zou plaats hebben, voor ACHAZ ten teeken van de aanstaande redding verstrekken? Op zichzelf en voor den ongeloovigen ACHAZ gewis niet. Maar tot dezen rigt zich ook de Spreker niet verder; nadat hij eenmaal het aangeboden heil heeft geweigerd, heeft hij aan den zegen der belofte voor zichzelven geen deel. Integendeel, hem wordt straks dreigend onheil verkondigd en voorspeld, dat het gevaar juist van dien kant staat te wachten, waar hij hulp in den nood heeft gezocht (vs. 17—25). Sprekende tot vertroosting der vromen in Juda, rigt JESAJA in het algemeen tot DAVIDS huis zijne toespraak, en tot ACHAZ slechts in zoover, als hij daarvan op dit oogenblik de wettige vertegenwoordiger was. Gelijk later de Heer aan de Phariseën verzekerde, dat hun geen ander teeken gegeven zou worden, dan dat van JONAS den Profeet, zoo zegt JESAJA hier met andere woorden aan ACHAZ, dat hij geen ander teeken zal zien, dan het teeken van den Messias, waarvan de verwachting toch wel hem alleen niet onbekend zal gebleven zijn. Zoo zeker, wil hij zeggen, als de Messias zal geboren worden, en derhalve het huis van DAVID eeuwig zal blijven bestaan, zoo onmogelijk is het, dat de geschiedenis van zijn volk met een zegepraal zijner vijanden eindigt. Wat hier voor ACHAZ onverstaanbaar of onverschillig mogt zijn, was het zeker niet voor die duizenden, die op de beloften aan de vaderen hoopten. Dat het nog lang zou duren, eer die belofte vervuld werd, was hun evenmin bekend als het tegendeel, en al krenkte voorts ook de uitgestelde hope het hart, de begeerte, als zij eindelijk kwam, zou niet minder blijken een boom des levens te wezen (1).

(1) SPREUK. XIII: 12.

Maar, zoo luidt een derde vraag, op wien doelen en wat zeggen dan de onmiddelijk volgende woorden: „ boter en honig zal hij eten, enz.? Moeijelijk schijnen die woorden te verstaan, en als tijdsbepaling eener digt aanstaande verlossing beschouwd, zelfs een onoverkomelijke hinderpaal tegen de Messiaansche verklaring te wezen. Zien wij echter, of zij ons dwingen, het gekozen gevoelen vaarwel te zeggen! Wat de Profeet wil aanduiden, is, bij opmerkzame lezing, zoo onbegrijpelijk niet. Boter en honig te moeten eten is, gelijk men uit vs. 21—23 kan opmaken, een kenteeken van verwoesting en schraalheid. Hij, van wien JESAJA gewaagt, zou alzoo onder hoogst ongunstige tijdsomstandigheden, tot eene zeer karige leefwijs gedwongen zijn, „ totdat hij zou weten te kiezen het goede en te verwerpen het kwade," met andere woorden, tot hij de jaren van onderscheid, den meer ontwikkelden leeftijd bereikte. Het is voor ons doel overtollig, partij te kiezen tusschen de verschillende gevoelens der uitleggers, aangaande het eigenlijk tijdstip, waarop men doorgaans den staat der onmondigheid als geheel geëindigd beschouwde. Genoeg, eer het bedoelde kind die bepaalde grens had bereikt, zou de gehoopte redding gezien worden. De vraag blijft slechts overig: wie is de knaap, met wiens kindertijd de magt der boosheid zou ophouden?

Op die vraag antwoorden niet weinigen: het is de eigen zoon des Profeets, SCHEAR JASCHUB, dien hij op hooger last bij deze ontmoeting had medegenomen. De voorstanders dezer verklaring, voor zoover zij in de Profetie van „ de maagd, die IMMANUËL baart" eene Messiaansche voorspelling erkennen, nemen dan gewoonlijk aan, dat de Spreker, welligt na een oogenblik van plegtig stilzwijgen, op eenmaal aan zijne rede eene andere wending geeft, en misschien met eene sprekende beweging der hand, de algemeene aandacht op zijnen jeugdigen medgezel vestigt. „ Eer dit mijn kind,"

zou hij dan willen zeggen „tot jaren van onderscheid kwam, zal de gehoopte redding uw deel zijn, en de magt des vijands vernietigd!"

Het is niet te ontkennen, dat zulk eene verzekering van digt nabij zijnde hulp bij het eerste hooren ligter te verbinden schijnt met den jongen SCHEAR JASCHUB, dan met IMMANUËL, die immers eerst bestemd was, na eeuwen ter wereld te komen. Intusschen komt ons, bij nader overweging, de genoemde opvatting juist daarom onaannemelijk voor. Zij is kennelijk vrucht eener verlegenheid, die geen kans zag, het 15e en 16e vers op bevredigende wijs te verklaren van dien IMMANUËL, op wien vs. 14 gewezen was, en nu tot een ander kind de toevlugt moest nemen. Wij zullen niet vragen, of het kind, dat JESAJA verzelde, wel zoo klein en teeder geweest is, dat er nog eenigen tijd moest verloopen, eer het tot jaren des onderscheids kwam. Wij doen alleen het willekeurige opmerken, dat in de vooronderstelling eener verandering van den hoofdpersoon der rede gelegen is, waarvan in de tekst zelve geen enkel spoor is te vinden. En aan wie antwoordt, dat de geheele optreding van het kind, vs. 3, overtollig en doelloos wordt, zoo het hier niet door den vader opzettelijk aan zijne hoorders werd aangewezen, geven wij op onze beurt in bedenking, of niet reeds de optreding van een kind met een zoo zinnebeeldigen naam, als drager en onderpand eener grootsche belofte, eene hooge beteekenis had. „Het overblijfsel zal wederkeeren" — dat riep reeds de naam van den knaap, als eene dagelijksche Profetie, aan koning en onderdaan toe. Hij moest een aanschouwelijk teeken zijn der waarheid, die hier bovenal geboodschapt moest worden, dat het volk nog niet reddeloos verloren was, ook waar het thans aan den rand des afgronds genaderd scheen. Op dergelijke wijze moest, naar het volgende Hoofdstuk, een jongere zoon des Profeets een even belangrijke bestemming

vervullen en tot sprekend symbool eener Goddelijke belofte verstrekken. Om die reden kon JESAJA later van zich en deze beide knapen verklaren: „ziet, ik en de kinderen, die mij de Heer gegeven heeft, zijn tot teekenen en wonderen in Israël." (1) Dat echter hier reeds op iemand anders, dan IMMANUËL zelven zou gedoeld worden, is even onaannemelijk, als dat wij ons den laatstgenoemden, met sommige uitleggers, zouden moeten voorstellen als derden zoon van JESAJA.

Wat dan? Alle bezwaar zal, meenen wij, wijken, wanneer wij bedenken dat JESAJA hier spreekt in hooge verrukking van zinnen, en de geboorte van IMMANUËL uit eene maagd aanschouwt, zonder éénigen afstand van tijd. Op Profetische wijze vermeldt hij die gebeurtenis, als een thans tegenwoordig verschijnsel. Zoo drukt hij, ook in de bekende voorspelling, JESAJA IX: 5, 6 zich uit in den tegenwoordigen tijd. Het is hem, als werd op ditzelfde oogenblik de Messias ontvangen en geboren. Van die geboorte vangt zijne rekening aan. Thans ontvangen en ten gezetten tijde in de wereld gekomen, zou ook IMMANUËL zich voorloopig met het voedsel van een overheerd en verwoest land moeten tevreden stellen, tot Hij de jaren van onderscheid intrad. Maar vóór Hij, van heden af gerekend, dien grenspaal bereikte, zou reeds het land, waarover men zich thans zoozeer verontrustte, van zijne beide vorsten verlaten zijn. In den geest ziet de Godsman alzoo het wonderkind, waarvan hij de ontvangenis en geboorte zoo even voorspelde, opgewassen tot een voorspoedigen knaap. Het zou den kinderlijken leeftijd niet overschreiden, of de geduchte magt van Syriën en Ephraïm zou ten eenenmale geknot wezen.

Wat bezwaren blijven er eigenlijk, na al het gezegde, nog over? Dat de Joden, zoover wij weten, geene ge-

(1) Hoofdst. VIII: 18.

boorte van den Messias uit eene maagd verwacht, en zelfs, bij monde hunner latere geleerden, de Messiaansche opvatting dezer plaats heftig weêrsproken hebben? Het laatste is wel op hun standpunt volkomen natuurlijk: zelfs kan de hevigheid der bestrijding ten zijdelingschen bewijze verstrekken, hoe sterk in ieder geval de schijn moet geweest zijn, die voor de Christelijke opvatting pleitte. En het eerste, hoe vaak ook gezegd, is bij ons nog geenszins bewezen. Het is niet waarschijnlijk, dat MATTHEUS met zijne verklaring van deze plaats onder zijne tijdgenooten zoo volstrekt alleen heeft gestaan; latere Joden althans zijn tot de eenstemmige overtuiging gekomen, dat de geboorte uit eene maagd een der kenteekenen van den Messias zou zijn (1). En al hadden de tijdgenooten van JESAJA of hunne nakomelingen zijne meening gebrekkig begrepen, daaruit volgt nog in geenen deele, dat wij haar onjuist opgevat hebben. Op oud-testamentisch standpunt viel het geenszins gemakkelijk, zelfs bij het licht der voorspellingen, tot de gedachte aan een Menschenzoon op te klimmen, die tevens Spruite van Jẹhova zou zijn in den meest eigenlijken zin van het woord. Daaruit echter te besluiten, dat de leer òf der Goddelijke natuur van den Messias òf zijner bovennatuurlijke geboorte ook aan de Profeten onbekend zou gebleven zijn, is, dunkt ons, even ongegrond als voorbarig. Kan het ook bewezen worden, dat de gedachte, hier uitgesproken, nimmer in eens menschen harte is opgeklommen, het zou slechts een waarborg te meer zijn, dat God haar heeft geopenbaard door den Geest.

Wij trekken alles te zamen. Het is zeer mogelijk, dat ook na de gegeven verklaring bezwaren zijn overgebleven, wier oplossing voor onze, misschien zelfs voor sterker krachten te zwaar is. Maar eer men die ver-

---

(1) Zie de bewijzen daarvoor opgegeven bij MUNTINGHE, Gesch. der Menschheid naar den Bijbel, Deel VII, aant. 201.

klaring zelve verwerpt, bedenke men wel, dat de bezwaren, die de tegenovergestelde opvatting drukken, volstrekt onoverkomelijk schijnen. Ook zelfs MATTHEUS daargelaten, hoe zal men het taalkundig regtvaardigen, zoo men het oorspronkelijk woord ('Alma) hier door „jonge vrouw" wil vertalen, daar het nergens in het oude Testament deze beteekenis heeft (1)? Hoe, dat hier als teeken gegeven wordt, wat de meest gewone en natuurlijke zaak der wereld zou zijn (2)? Hoe, dat ter aanschouwing van dit nietsbeteekenend teeken geheel het huis DAVIDS wordt opgeroepen, waaraan reeds vroeger de grootste van alle beloften geschonken was?

Het mag daarentegen, ten overvloede, nog ten gunste der Messiaansche verklaring herinnerd worden, vooreerst, dat de hier voorkomende toezegging der DAVIDSspruit, in wien en door wien de troon tot in eeuwigheid bevestigd zou worden, te meer doelmatig en Godewaardig is, omdat de vijanden het niet slechts op de verwoesting des lands, maar ook op de omverwerping des troons hadden aangelegd. Naar vs. 6 toch waren zij besloten, om den zoon van zekeren TABEAL in ACHAZ' plaats koning te maken. Ten andere, dat Gods trouw en barmhartigheid te helderder uitblinkt, waar Hij de hoogste belofte aan het huis van DAVID vernieuwt, juist op een oogenblik, dat de wettige, maar onwaardige vertegenwoordiger van dat huis zijn ongeloof en

(1) De eenige plaats, die met eenigen schijn zou kunnen worden aangevoerd ten gunste der door ons afgekeurde verklaring van 'alma is SPREUK. XXX: 19. Maar wij weten niet, wat ons verhinderen zou, ook daar aan eene nog ongehuwde te denken, rein voor zoover zij zich wist te bewaren voor de kracht der verleiding. In ieder geval wordt zij bepaald onderscheiden van de „overspelige vrouw," vs. 20 vermeld.

(2) Vergelijk, tot opheldering van het begrip: teeken, vooral JESAJA XXXVIII: 7, 8.

vijandschap op zoo treurige wijze vertoont. Eindelijk, dat de verwachting der geboorte van een Verlosser uit eene maagd ook bij Heidensche volken, zoo treffend door de uitkomst beantwoord, ons tot de gevolgtrekking dringen zou, dat deze nader bij de waarheid geweest zijn dan Israël zelf, indien wij niet aannemen mogten, dat in zijne Profetische schriften althans ééne plaats werd gevonden, die dit wonderfeit op het stelligst deed hopen.

Wel is waar, hier wordt niet met zoovele woorden verzekerd, dat de maagd door een wonder zou zwanger worden. Maar vloeit dit niet uit toon en geest der voorspelling volstrekt noodzakelijk voort? Eene maagd, die langs den gewonen weg der natuur moeder geworden, den IMMANUËL ter wereld zou brengen, kon moeijelijk als een teeken worden aangewezen door een God, die wonderen doet. Op onze wijze verklaard, vult JESAJA tevens de voorstelling aan, die wij bij MICHA ontmoet hebben, dat „zijne uitgangen zijn van ouds, van de dagen der eeuwigheid." Hij, die reeds vóór zijne menschwording was en zich aan zijn volk openbaarde, kon ook niet geboren worden uit den wil des vleesches of des mans. In overeenstemming met zijne hoogere waardigheid wordt hier zijn aardsche levensaanvang geteekend, als afwijkende van den gewonen loop der natuur. En wat nu den naam IMMANUËL aangaat, het moge waar zijn, dat hij, letterlijk opgevat, niet anders dan een kindeke aanduidt, dat teeken en pand van Gods gunst en bescherming zou wezen; in verband met andere Profetische wenken aangaande den persoon, die hem dragen zou, doet hij nog iets hoogers en heerlijkers wachten. Door iemands naam toch wordt bij de Israëlieten zijn wezen geopenbaard en uitgedrukt tevens. Die dus den naam van IMMANUËL met het volste regt zal verdienen, hij moet niet slechts een mensch zijn, door wien goddelijke redding

en hulp wordt gewaarborgd, maar een persoon, in wien Jehova zelf kan gezegd worden, ter hulpe van zijn lijdend volk persoonlijk verschenen te zijn!

Wij moeten verder gaan. Die onder JESAJA's tijdgenooten de Godspraak aangaande den IMMANUËL regt heeft verstaan en bepeinsd, moet terstond den indruk ontvangen hebben: de Messias zal geheel onderscheiden zijn van andere menschen, reeds door den aard zijner menschwording. Maar ook verheven boven alle bewoners der aarde? Reeds is het zijdelings aangeduid in den naam, dien Hij dragen zal. Maar hoeveel treffender licht valt er op zijn persoon en zijn rijk, wanneer wij op een nieuw orakel het oog slaan, dat in dit verband onze opmerkzaamheid vraagt. Wij bedoelen

JESAJA VIII: 23—IX: 6.

In dit verband zeggen wij, en vooronderstellen alzoo, dat er eenige zamenhang tusschen deze en de vorige voorspelling moet zijn. Die zamenhang laat zich, bij eene opmerkzame herlezing der Hoofdstukken, waarvan hier sprake is, niet moeijelijk aanwijzen. Nadat de Profeet de voorspelling der wondervolle geboorte van den Messias door de aankondiging van het onheil vervangen had, dat Assyriën, de gewenschte bondgenoot van ACHAZ, weldra over Israël brengen zou (1), brak hij, naar het schijnt, voor het oogenblik af om echter weldra andermaal het woord des Heeren aan JAKOBS verbasterd nakroost te brengen (2). Nog altijd verkeert Juda in vrees voor de dreigende magt van Syriën en Ephraïm. De verlossing, kort te voren binnen de grenzen van een kinderleeftijd beloofd, is alzoo nog niet geschonken. Maar, waar Jehova het geloof beproeft, versterkt Hij het tevens. Een pasge-

---

(1) Hoofdst. VII: 17—25. (2) Hoofdst. VIII: 1 en verv.

boren zoon van JESAJA wordt door den merkwaardigen naam, dien hij ontvangt, ten teeken gesteld, dat de magt van Syriën en Israël binnen een paar jaren geknot zou zijn. In zeker opzigt schaduwt dit kind alzoo IMMANUËL af en het heil, dat hij brengt, maar verschilt tevens genoegzaam van dezen, om niet met IMMANUËL zelven verward te worden. Wel zouden de overwinnende wapenen der Assyriërs ook Juda niet onaangetast laten: zoo weinig reden had men, om zich in dien gevaarlijken bondgenoot te verblijden. Maar ten laatste zouden toch die aanslagen verijdeld worden, terwijl het zwaargeteisterd Juda, het land van IMMANUËL, gespaard blijven zou. „Beraadslaagt eenen raad, doch hij zal vernietigd worden; spreekt een woord, doch het zal niet bestaan, want God is met ons," zoo roept de Profeet, bij het blij vooruitzigt in opgetogenheid uit, vs. 10. Wel verre derhalve van zich door die valsche vrees te laten bedwelmen, die zoo velen ontrustte, moest men integendeel de éénig ware vrees, de vreeze des Heeren kweeken en toonen, maar dan ook van zijne hulp zich stellig verzekerd houden. Verwierpen integendeel de bewoners van Jeruzalem zijne hooge bescherming, de gevolgen konden onberekenbaar wezen. Voor zichzelven verklaart JESAJA zich dan ook bereid, om den weg, dien hij heeft gewezen, te gaan, en regtvaardigt dit zijn vertrouwen op God door een beroep op den zinnebeeldigen naam zijner zonen, vs. 17, 18. Zij staan daar voor aller oog als een opgerigt teeken, dat de Heer nog zijn aangezigt niet verborg voor het volk der belofte. Maar nu vermaant hij dan ook met verhoogden nadruk dat volk, om niet langer bij waarzeggers en wigchelaars een licht voor de toekomst te zoeken, dat in louter duisternis onder moet gaan. „Tot de wet en tot de getuigenis," dat moet voortaan de zinspreuk van allen zijn: wie eene andere kiest, voor hem zal geen dage-

raad aanbreken! Radeloos zal de verachter van Gods Woord moeten omzwerven, zonder in hemel of op aarde een enkelen lichtstraal te zien. Doch slechts met enkele, hoezeer krachtige trekken teekent de Ziener, vs. 21, 22, het beeld, niet van een afzonderlijk feit, dat te wachten stond, maar van den doorgaanden onrustigen en wanhopigen toestand, die het eindelijk lot der Godvergetelheid wordt. Reeds wendt hij den verlangenden blik van dat donker verschiet tot het licht, dat hij op eenmaal van verre ziet dagen. Weldra ziet hij het in al zijnen luister verschenen aan den nog pas benevelden hemel, en gewaagde hij straks van de vrouw, die moeder van den Messias zou worden, thans wijst zijne hand naar de streek, die zich het eerst in dien glans zal verblijden. „Neen," zoo mogen wij den aanhef van het deel zijner rede omschrijven, waarop zich bovenal onze opmerkzaamheid rigt, „niet geheel zal het land te gronde gaan, dat God zoo zwaar heeft verdrukt! Gelijk Jehova het eens der verachting heeft prijsgegeven, zoo zal Hij het eindelijk weder in luister doen blinken, het land van ZEBULON en NAFTHALI, de streken aan de overzijde der Jordaan, het volkrijke Galilea (1)." Men bemerkt, de Profeet wendt zijne blikken over de grenzen van Juda heên, naar het rijk der tien stammen, op het oogenblik vijandig gezind, maar altijd een onafscheidelijk deel van het Israëlietische volk, en daarom niet minder dan Juda tot het genot van den grootsten zegen geroepen. Ten allen tijde was Galilea de meest verachte streek van geheel het heilige land. Reeds kort na de inneming van Palestina door JOSUA hadden Zebulon en Nafthali hunne roeping verzuimd, om van het hun aangewezen grondgebied, de Kanaänieten geheel te verdelgen (2), en waren sedert dien tijd voortdurend in een' gedruk-

(1) Hoofdst. VIII: 23. (2) RICHT. I: 30—35.

ten toestand gebleven. De steden van Galilea waren meerendeels eenvoudig en klein: toen SALOMO aan zijnen vriend HIRAM, uit dankbaarheid voor zijne hulp bij den tempelbouw, een twintigtal ten geschenke gegeven had, was deze alles behalve voldaan (1). Van het midden des lands en den zetel der regering verwijderd, en met velerlei Heidensche onder de Joodsche elementen besmet, kwam het „Galilea der volken," ook na de noodlottige scheuring even weinig tot eere als vroeger. En toen — JESAJA schijnt dáárop inzonderheid te dezer plaatse te doelen — de Assyriers later Syriën en Damascus veroverd hadden, toen deden zij ook een inval in Ephraims landpalen, en het gedeelte, dat door hen inzonderheid werd verwoest en ontvolkt, wat was het anders, dan wederom Zebulon en Nafthali, Galilea en het Overjordaansche? Wel mogt JESAJA van „een volk, dat in duisternis wandelt" gewagen, en van hen die „wonen in het land der schaduw des doods." Maar voor deze diep verdrukten was thans de tijd van nood en verachting ten einde. „Een groot licht," klaar als de zon, zou voor hunne oogen verrijzen. Tot nog toe had Jehova aan Galilea wel een groot aantal bewoners geschonken, maar te midden van telkens zich vernieuwenden druk was de bevolking grooter dan de stof van blijdschap geweest. Thans echter stond een ongekende feesttijd te wachten; eene volksvreugd, door den dichterlijken Profeet met twee keurige beelden geteekend. Bestraald door het opgegaan licht, zouden zij zich verblijden, gelijk ten dage des oogstes, en wie het weet, hoe groot de opgetogenheid in Palestina kon zijn bij de vermenigvuldiging van koren en most, ziet zich reeds in dien enkelen trek het liefelijk beeld van een algemeenen hoogtijd geteekend. Ja, die verrukking zou zoo hoog zich verheffen, als gewoonlijk ten dage, wan-

(1) 1 KON. IX: 10—13.

neer men den buit uitdeelt. Bij dat woord wordt in den Ziener de herinnering aan den langvervlogen heldentijd wakker, toen Jehova aan deze zelfde noordelijke stammen door de hand van GIDEON eene luisterrijke verlossing beschikt had. Hij denkt aan den dag, toen die geloofsheld het leger der Midianieten versloeg, en toen het wapentuig, dat sidderend aangegespt was, benevens de in bloed gewentelde kleederen der vijanden, en al wat branden kon in een prooi der vlammen verkeerde. Een soortgelijke blijdschap zou wederkeeren; er zou een tweede GIDEON, een bevrijder der verdrukten, verschijnen, die even als deze door Goddelijke kracht een schoonen triomf zou behalen. „Een kind" zoo juicht de Profeet den heilaanbrenger reeds tegen, „is ons geboren, een zoon is ons gegeven, en heerschappij is op zijne schouders, en men noemt zijn naam Wonderbaar, Raad, sterke God, Vader der Eeuwigheid, Vredevorst." Het kind, waarop hij wijst, zal alzoo — door het ééne verslid wordt het andere verklaard — een Zoon zijn, uit vorstelijken bloede gesproten. Hij is met den koninklijken mantel als teeken der eere omhangen, en het geheel eigenaardige van zijn Persoon en Koningschap wordt in een vijftal namen geteekend. En even éénig als zijn Persoon zal zijn Rijk zijn. „Der grootheid dezer heerschappij en des vredes zal geen einde zijn op den troon van DAVID, en in zijn Koningrijk, om dat te bevestigen en dat te sterken met gerigt en met geregtigheid, van nu aan tot in eeuwigheid toe." En waar de Profeet ten overvloede, tot wegneming van allen mogelijken twijfel, wil wijzen op de immer vloeijende bron, waaruit al die zegen zou voortkomen, daar voegt hij er eindelijk bij: „de ijver van den Heer der heirscharen, zijne brandende liefde voor zijn eer en zijn volk, zal het doen."

Zeven eeuwen snelden heên, sinds JESAJA dien toon heeft doen hooren. In al die eeuwen geen tijdperk van rust en stoorloos genot voor het zwaar beproefd Galilea. Het blijft, gelijk het in het begin van dit Hoofdstuk is aangeduid; veelheid van volk, maar zonder veelheid van vreugd. De eene heerscher dringt den anderen weg, geen van allen brengt ware vrijheid en blijheid, tot eindelijk onder het dwangjuk van Rome zelfs de schaduw van beiden verdwijnt. Daar komt op zekeren dag te Kapernaüm een onaanzienlijke vreemdeling een eenvoudige woning betrekken. Visschers zijn zijne eerste bezoekers, tolbeambten zijne gemeenzame vrienden, bezetenen aanvankelijk de eerste, die boven anderen ontzag en eerbied Hem toonen, en straks wordt Kapernaüm ten hemel toe verheven door den roem zijner woorden en daden. Maar, eer het ter helle toe wordt nedergestooten tot straf van zijn onbekeerlijk bestaan, neemt een gewezen tollenaar, die zoo even de komst des genoemden Vreemdelings binnen de genoemde stad heeft gemeld, de Apostolische schrijfstift in handen, om bij dit zijn berigt de opmerking ter neder te stellen: „opdat vervuld zou worden hetgeen gesproken is door JESAJA den Profeet, zeggende: het land Zebulon en het land Nafthali, aan den weg der zee, over den Jordaan, Galilea der volken; het volk, dat in duisternis zat, heeft een groot licht gezien, en die gezeten waren in het land en de schaduw des doods, hun is een licht opgegaan." (MATTH. IV: 14—16). Voor zijn verhelderd oog baadt thans Galilea het niet langer omnevelde hoofd in den hemelglans, dien de Profeet zag verrijzen, en de draad, dien JESAJA liet vallen, wordt door MATTHEUS weêr opgenomen.

Maar heeft de Apostel wel regt geoordeeld? Of brengt veeleer de beschouwing der Profetie op zichzelve ons tot eene geheel andere slotsom? Herlezen wij nogmaals het woord, waarin de Ziener geheel en al zanger ge-

worden schijnt, die aan ons luisterend oor als het ware een kerslied des ouden Testaments doet vernemen. Zooveel blijkt ons al dadelijk, het is niet, gelijk sommigen willen, de luister van het koningschap in het algemeen, maar van een zeer bepaalden persoon, die hier op het hoogst wordt verheerlijkt. Al lag het niet in de namen van kind en zoon, de zijdelingsche vergelijking met GIDEON zou het boven allen twijfel verheffen. Het is een Koning alzoo, die hier voorspeld wordt: kan het HISKIA, CYRUS of een ander zijn? Men hoore opmerkzaam de namen, die aan den hooggevierde gegeven worden, en kieze dan zelfstandig partij tusschen uitleggers, die nog den moed hebben dit vol te houden, en ons, die het volmondig ontkennen! Wonderlijk wordt Hij genoemd, niet minder dan die geheimzinnige hemelbode, die bij de aankondiging van SIMSON's geboorte tot MANOAH zeide: waarom vraagt gij naar mijnen naam, die is toch wonderlijk (1). — Raad heet Hij, raadsman of raadgever; een Koning alzoo, die niet, gelijk anderen, ter zijner persoonlijke voorlichting, raadslieden noodig heeft, maar zelf, gelijk de verpersoonlijkte Wijsheid uit het Spreukenboek van SALOMO, tot alle verlegenen spreken kan: bij Mij is raad (2). — Sterke God," zoo klinkt de derde zijner eernamen, niet slechts naar de meest gewone, maar ook naar de meest getrouwe vertaling. De splitsing toch, meermalen voorgestaan, van dezen naam in twee anderen, God en kracht, levert op zichzelve geen' onbruikbaren zin, maar is toch ook taalkundig om geen enkele reden noodzakelijk; wordt niet begunstigd door den onmiddelijk volgenden eertitel, waarin den hier bedoelden Koning eene regtstreeksch Goddelijke eigenschap toegekend wordt, en strijdt met Hoofdst. X: 21, waar ook Jehova, tot wien het overblijfsel zou wederkeeren, juist met

(1) RICHT. XIII: 18. (2) SPREUK. VIII: 14.

dezelfde twee Hebreeuwsche woorden de sterke God wordt genoemd. — Vader der eeuwigheid, zoo luidt het al verder, geenszins om aan te duiden, dat Hij als Koning, de eeuwige vader, d. i. de weldoener van zijn volk zich betoonen zou, want (om niet te zeggen, dat die opvatting al uiterst gewrongen en duister is) dit denkbeeld wordt eerst in het zesde vers uitgedrukt, en het is niet te verwachten, dat in eene zoo beknopte en zinrijke Profetie herhalingen voorkomen zouden; maar naar het bekende Oostersche spraakgebruik, dat iemand den vader noemt van die eigenschappen en deugden, die hij in zichzelven bezat, de eeuwige, onbegonnene. — En eindelijk, in dien éénen titel vat de Godsman kennelijk alle anderen zamen, Vredevorst, die zelf alzoo vrede bezit en vrede aan zijnen waarachtigen onderdaan toezegt. — Wij durven met vrijmoedigheid vragen: zou het niet de meest bespottelijke overdrijving geweest zijn, zulke namen aan iemand anders, dan den beloofden Messias te geven? Waren de Profeten, tegenover magtige aardsche vorsten, niet veel meer aan bestraffen dan aan vleijen gewoon? Heeft HISKIA of eenig ander koning van JUDA ooit tot het rijk der tien stammen in zulk eene gezegende betrekking gestaan, als hier in keur van taal wordt beschreven? Wanneer, behalve in de dagen des Nieuwen Verbonds, heeft Galilea immer zooveel eer en vreugde genoten, als hier aan dat land wordt gespeld? Waar is toch een vrederijk, dat SALOMO's rijk overlevende, ongedeerd blijft bij den val van alle kroonen en troonen, indien niet het koningrijk Gods? Gelden in één woord, de onderscheiden gronden, die het Messiaansch karakter der vorige voorspelling (1) bewezen, nog niet in hooger mate van deze? In waarheid, wij verstaan het gemakkelijk, dat niet slechts de meeste

(1) JESAJA VII: 14.

Christelijke, maar ook de oudste en beste Joodsche uitleggers deze Godspraak van den Messias verklaard; en dat eerst latere Rabbijnen, zich ergerende aan de Goddelijke namen en eigenschappen, die Hem hier zonder eenige bedenking toegekend worden, tot elken prijs naar eene andere verklaring gezocht hebben. Vruchteloos trachten wij te bepalen, zoowel wat graad van helderheid dit uitzigt voor JESAJA zelf heeft gehad, als in wat vorm en tegen wat tijdstip hij de verwezenlijking van die streelende hope zich voorstelde. Voor Israël en voor ons moest zijn veelbeteekenend slotwoord: „de ijver van den Heer der heirscharen zal zulks doen", het antwoord zijn op elke bedenking, die nog tegen dit uitzigt kon rijzen. Maar wat wij zouden kunnen wenschen te schetsen, het zou het beeld van JESAJA zijn, met voorovergebogen hoofde starende naar dat verre verschiet, gelijk de tempelwachter iederen nacht moest uitzien naar de streken van Hebron, of hij nog geen enkele lichtstreep het donker Oosten zag kleuren; neen, met uitgestrekte armen in het geloof reeds het kind der belofte ontvangende, gelijk SIMEON het pand der vervulling met gloeijende vreugde omving, terwijl over zijne profetische harp de adem der dankzegging zweeft: mijne oogen hebben uwe zaligheid gezien!

Uwe zaligheid. Immers, de Messias, die van allen onderscheiden en boven allen verheven is, zou ook eenmaal voor allen ten zegen worden. Het is deze derde Profetische hoofdgedachte, die wij wel reeds zagen doorschemeren in de pas ontwikkelde uitspraken, maar die nog meer naar verschillende zijden ontwikkeld wordt in het orakel, dat thans onze opmerkzaamheid vraagt.

JESAJA XI: 1—10.

Bij oppervlakkige beschouwing zou het kunnen schijnen, dat deze voorspelling geheel op zichzelve, althans

met het voorafgaande en volgende in geen' naauwen zamenhang stond. Weldra blijkt het echter, dat, gelijk zij door het gewone voegwoord aan het vorige Hoofdstuk verbonden is, zij ook van daar het eerste licht moet ontvangen. Nadat hij een Evangelie der hope aan Galilea verkondigd had, had de Profeet den moeijelijken last ontvangen, om aan geheel het rijk der tien stammen een donkeren tijd te voorspellen. Hij wijst op het naderend Godsgerigt, waardoor die ontzenuwde staat der verwoesting stond prijs gegeven te worden (1). Zoo verblijdt hij tevens de bewoners van Juda door het uitzigt op de vernieling des vijands, die in ACHAZ' tijd tot hun verderf had zamengezworen. Kort daarna echter — hoogst waarschijnlijk onder de regering van HISKIA — moet hij nu ook de vernietiging van Assyriëns hoogmoed in eene digt aanstaande toekomst beschrijven (2). De staf, waarmede God zijn afvallig volk had getuchtigd, zou verbroken worden; omdat zij, die hem voerden, tegen Hem zich hadden verheven. Optrekkende tegen Jeruzalem en reeds op het punt, die hoofdstad magtig te worden, zou de vijandelijke legermagt door hemelsche tusschenkomst worden gefnuikt en vernederd. Het is uit de gewijde geschiedenis, ook zonder nadere herinnering, overvloedig bekend, hoe letterlijk die bedreiging aan SANHERIB en zijn leger vervuld werd (3). Op die gebeurtenis, even ontzettend van aard als belangrijk in gevolgen, doelt hier de Profeet, eenige jaren vóór zij beleefd werd. Assyriën staat voor zijn oog, als het cederenwoud op den Libanon, waarvan evenmin de schoonste boomen ontzien als de laagste struiken gespaard worden, wanneer de bijl eenmaal aan den wortel gelegd is. Maar tegenover dat eenmaal zoo prachtige bosch ziet hij ook — een diep vernederden tronk, en waar hij

(1) Hoofdst. IX: 6 — X: 4.

(2) Hoofdst. X: 5 en verv.

(3) 2 KON. XIX.

het eerste ziet vellen, ziet hij voor den laatsten het leven uit schijnbaren doodslaap geboren. De tijdelijke redding van Jeruzalem uit de Assyrische magt, die hij spelt, leidt hem tot de verkondiging van nog veel heerlijker wonder, van de aanstaande geestelijke verlossing des volks. „Er zal" zoo roept hij uit „een rijsjen voortkomen uit den afgehouwen tronk van ISAÏ, en een scheut uit zijne wortelen zal vrucht voortbrengen." Weder, het is een bewijs voor den innerlijken zamenhang van deze met de vorige Godspraken, weder vangt hij met de aardsche afkomst van den pasbeloofden DAVIDSspruit aan. Juist dan zou deze het levenslicht zien, als zijn stamhuis, aan een afgekapten boomstam gelijk, zich in een toestand van diepe vernedering zou bevinden, schijnbaar der versterving nabij. „DAVID zelven noemt hij niet eens," merkt CALVYN teregt hierbij op. „Hij spreekt enkel van ISAÏ, omdat de luister van zijn geslacht zoo verminderd was, dat het veeleer boersch en verachtelijk dan koninklijk scheen." Even gering en nietig zou de Messias zich bij den aanvang vertoonen, als een jonge loot, die uit een haast verstorven tronk op eenmaal te voorschijn treedt. Maar in te treffender licht, tegenover die aardsche geringheid, zou zich de geestelijke verhevenheid der DAVIDSspruit openbaren. „Op Hem zal de Geest des Heeren rusten": in onderscheiding van anderen, over wie die Geest een oogenblik vaardig werd, zal Hij in dezen Koning bestendig wonen en werken, en Hem alzoo boven alle andere koningen in hoogeren luister doen uitblinken. In drie onderscheidene paren worden de Hem toebedeelde Geestesgaven achtereenvolgens door JESAJA vermeld, met het doel, niet om alle, maar om de meest uitstekende trekken van zijn persoonlijk karakter te schetsen. Het is, allereerst, de geest der wijsheid en des verstands. Die wijsheid, waarvan eenmaal een onderzoeker moedeloos uitriep: „de wijsheid, waar is

zij, en waar is de plaats des verstands (1)," is in en bij Hem overvloedig te vinden. En met die hemelsche verlichting des geestes paart zich de hoogste adel des harten. De Geest des raads en der sterkte, van kalm beleid en onverschrokken heldenmoed, stelt Hem voortdurend tot al, wat Hij moet verrigten, in staat. De invloed van het een en het ander vertoont zich in een Godverheerlijkend leven: de Geest der kennis en der vreeze van Jehova openbaart zich in al, wat Hij doet, en siert Hem meer dan het kostelijkst sieraad. Zoo in alle opzigten toegerust, is Hij dan ook tot eene waardige vervulling zijner gewigtige taak uitnemend geschikt. „Zijn rieken zal zijn in de vreeze des Heeren", met andere woorden, hen, die den Heer vreezen, zal Hij zoo gemakkelijk en onfeilbaar onderkennen, als ware hunne godsvrucht een liefelijke geur, die Hij terstond en met kennelijk welgevallen ontwaart (2). Ten gevolge daarvan zal het dan ook volstrekt onmogelijk zijn, Hem met valschen schijn te misleiden. Immers, „Hij zal naar het gezigt zijner oogen niet rigten; Hij zal ook naar het gehoor zijner ooren niet bestraffen." Wordt het rijk van den Messias hier en vervolgens met kleuren geteekend, aan de schoonste dagen van SALOMO's regering ontleend, naauwelijks kunnen wij de gissing terughouden, dat ook deze laatstgenoemde trek uit eene historische herinnering, welligt aan SALOMO's eerste regt, is ontleend. Gelijk toen de beroemde Vredevorst wezen van schijn onderscheiden had, in nog veel hoogere mate zou zijn groote Nazaat het doen. Onkreukbare regtvaardigheid, zonder aanzien van iemands persoon, zou kenmerk en sieraad van zijn gezegend rijksgebied zijn. „Hij zal de armen met geregtigheid rigten, en de zachtmoedigen, de weêrloozen, met billijkheid regt doen." Maar, „Hij

(1) JOB XXVIII: 12. (2) Verg. JOB XXXIX: 28.

zal de aarde slaan met de roede zijns monds, en met den adem zijner lippen zal Hij den goddeloozen dooden." Wordt door „den goddelooze" hier één bepaald persoon, of wel in het algemeen elke tegenstander zijner waardigheid aangeduid? Hoe het zij, het blijkt, dat regtvaardigheid en magt in den hier aangekondigden Koning op weêrgalooze wijze vereenigd zijn. Zijn woord alleen is genoeg, om den snooden op eens te vernietigen; zelfs de adem zijner lippen heeft voor zijne tegenpartijders eene doodende kracht. Zoo heeft Hij dan ook tevens een sieraad, geheel verschillend van den luister, die aardsche Monarchen omstuwt: omgorden zij zich met fijn purper of lijnwaad, „geregtigheid zal de gordel zijner lendenen zijn; ook zal de waarheid, de trouw, de gordel zijner lendenen zijn." Zoo staat de aanstaande Koning van Israël aanschouwelijk voor ons, echt koninklijk jegens zijn volk, en tevens echt priesterlijk jegens Jehova gezind; een ware Priestervorst, gelijk Hij reeds in den CX^den Psalm was geteekend. En waar die voorstelling ons met dubbele ingenomenheid naar de teekening van zijn rijk doet verlangen, daar wordt eene schilderij voor onze oogen ontrold, zoo boeijend en schoon, dat zij alleen voldoende zou zijn om JESAJA in aller schatting als dichter onsterfelijk te maken, ware hij het niet reeds lang als Profeet. Zagen de beroemdste dichters der Heidensche oudheid een gouden eeuw achter zich, waarop maar al te spoedig een zilveren en koperen en ijzeren volgde, JESAJA ziet den dageraad des heils vóór zich in de toekomst verrijzen, en schetst ons een tijd van geluk, die, reeds wat vormen en kleuren zijner voorstelling aanbelangt, de schitterendste beschrijvingen der gouden' eeuw bij Grieken en Romeinen nog verre achter zich laat. Hij schetst een stoorloozen vrede in het rijk der natuur; een einde van de noodlottige tweespalt, die zich thans, tot zelfs in de redelooze schepping

vertoont, en niet wijken zal, zoolang niet door den Gezalfden des Heeren zijne zuivere kennis over geheel de aarde verspreid is. „De wolf zal met het lam verkeeren, en de luipaard bij den geitenbok nederliggen; het kalf, de jonge leeuw en het mestvee te zamen." Zoo leeft in ongekende eendragt, wat vroeger elkanders bijzijn ontvlugtte, en — wie herkent den éénigen dichter niet, die met een schijnbaar nietig bijvoegsel leven en kleur bijzet aan zijne bevallige schets — „een klein jongske zal ze weiden." Ja, „de koe en de beerin zullen zamen weiden, hare jongen zullen te zamen nederliggen, en de leeuw zal stroo eten, gelijk de os. Een zuigeling zal zich vermaken bij het hol van een adder; een pas gespeend kind zal onbeschadigd zijne hand uitsteken in den kuil eens basilisken." Vijanden zijn vrienden geworden, het vergif heeft zijne doodende kracht, de weêrlooze zijne vreeze verloren. „Men zal nergens leed doen, noch verderven op den ganschen berg Mijner heiligheid." Sion, de zetel der herstelde Godsregering, is tevens de zetel van stoorloozen vrede, die zich over geheel de aarde verspreidt, „want de aarde zal vol kennis des Heeren zijn, gelijk de wateren het bed der zee bedekken." Wat eenmaal de Psalmdichter van Gods uitverkoorne zong, die veilig op jonge leeuwen en draken kon treden (1), het is voor allen zonder onderscheid waarheid geworden, en ieder bewoner van Jehova's heiligen berg is in zeker opzigt even bevoorregt als PAULUS, die een doodelijken adder kon afschudden, zonder schade te lijden (2). Bron van dat ongestoord geluk is eene volstrekt algemeen geworden' kennis van God, en bron van die Godskennis? „Het zal geschieden te dien dage, dat de Heidenen

(1) PSALM XCI. (2) HAND. XXVIII: 5—7.

zullen vragen naar den wortel van ISAÏ, die staan zal tot een banier der volken, en zijne rust, zijne rustplaatse, zal heerlijk zijn." Met dat woord buigt zich het einde der Profetie als het ware weder tot den aanvang terug. Wat rijsje was, werd banier, het uitspruitsel groeide op tot een boom, die boom werd zigtbaar vereenigingspunt. De Messias wordt vraagbaak der Heidenen, die door Hem begeeren geleid te worden tot de regte kennisse Gods, en geheel de bevredigde aarde is ten laatste één heerlijk Godsrijk geworden.

En zou nu inderdaad nog iemand, die met onbevangen geest het onnavolgbaar tafereel heeft gelezen, breedvoerige aanwijzing noodig hebben, dat JESAJA hier op den eeuwiggezegenden Stichter en de glansrijke dagen des nieuwen Verbonds heeft gedoeld? Maar op Zerubbabel, aan wien hier enkele Joodsche uitleggers in wanhopige verlegenheid dachten, is geen enkele trek schier van al het gezegde toepasselijk, dan deze alleen, dat ook hij uit het vernederd stamhuis van DAVID geboren is. En HISKIA, op wien ons anderen wijzen — ja, hij staat onder de voortreffelijkste vorsten van Juda vooraan, maar wij hebben slechts te bedenken, dat deze Profetie reeds eenige jaren na zijne geboorte is uitgesproken, om terstond te beseffen, hoe ongepast en onwaardig hier zijne verheffing in den vorm eener voorspelling van zijne nog toekomstige optreding zijn zou. Wij vermoeden zelfs, dat HISKIA een der eersten zou geweest zijn, om eene zoo buitensporige hulde te versmaden, als hem, in het vooronderstelde geval, door dit profetisch woord zou gebragt zijn. Welk een onafzienbare afstand tusschen het ideaal van vorstelijke volkomenheid, dat hier wordt geschetst, en den vorst, die siddert voor SANHERIB'S komst, weent wanneer de dood hem genaakt, en met bijna kinderlijke ijdelheid zijne schatten voor Babels gezanten ten toon

spreidt! Welk een afstand, tusschen het onheil, dat hem, bij laatstgenoemde gelegenheid, door dezen zelfden JESAJA als digt aanstaande wordt voorgesteld (1), en de gouden eeuw, die hier is geteekend! Wij behoeven niet meer te zeggen: ieder vers, iedere regel bijna wijst naar Één, die verklaren kon: meer dan HISKIA, meer dan SALOMO is hier! Geen wonder, dat zelfs schriftverklaarders, die het beeld van den Messias weigeren te herkennen op menige andere bladzijde der Profetische Schriften, zich onwederstaanbaar gedrongen zagen, althans déze Godspraak van niemand anders, dan Hem te verstaan. Ook het gebruik, dat in het nieuwe Verbond van deze Profetie wordt gemaakt, kan ons slechts in eene meening versterken, die reeds op grond van haren inhoud alleen onomstootelijk vast staat. Sporen van dat gebruik vinden wij welligt reeds bij MATTHEUS, als hij in den naam Nazarener, door JEZUS gedragen, de vervulling ziet van het Profetisch woord, zoo het althans waar is, dat hier eene zinspeling op den naam Spruite (Nêtzêr) gevonden wordt (2). Waarschijnlijker nog in de Apocalypse, als de verheerlijkte CHRISTUS bij herhaling de wortel DAVIDS genoemd wordt, met een tweesnijdend, scherp zwaard in den mond (3). Zeker, waar PAULUS bij het verkondigen van der Heidenen aanstaande toebrenging, uitdrukkelijk op deze Godspraak terugziet (4), en des Profeten woorden bijna letterlijk overnemende, van den onregtvaardige spreekt, „ denwelken de Heer verdoen zal door den geest (den adem) zijns monds (5)." En van wien anders, dan van den CHRISTUS Gods zou het ook kunnen gezegd worden, dat de heilige Geest met al de volheid zijner gaven en krachten op Hem bestendiglijk rust; dat Hij met volstrekt onfeilbare kennis aller harten en werken door-

(1) Hoofdst. XXXIX: 4—8.
(2) MATTH. II: 23.
(3) OPENB. I: 16. V: 5.
(4) ROM. XV: 12.
(5) 2 THESS. II: 8.

grondt; dat Hij het middelpunt der vereeniging van volstrekt alle volken der aarde zal zijn?

Men heeft, wel is waar, de bedenking gemaakt, dat de hier geschetste strafgerigten van den Messias weinig in overeenstemming zijn met het doorgaand karakter van Hem, die verklaarde, zachtmoedig en nederig van harte te wezen, en daarom het vermoeden geopperd, dat hier slechts een ideale voorstelling van den CHRISTUS door den Profeet geenszins eene regtstreeksche voorspelling van den historischen CHRISTUS naar het Evangelie gevonden wordt. Maar die bedenking, mogt zij ook bij iemand onzer lezers gerezen zijn, zal terstond voor eene drieledige herinnering wijken. Vooreerst, dat ook JESAJA volstrekt geene uitzondering maakt op dezen doorgaanden regel: de Geest der voorspelling plaatst het CHRISTUSbeeld voor het oog der Profeten, in kleuren en verwen, uit hun standpunt, omgeving, en bijzondere bedoeling verklaarbaar. Wij hebben daarvan, bij de behandeling der Psalmen, reeds te treffende proeven gezien, om hier iets meer dan de enkele herinnering noodig te achten. Ten tweede, dat het karakter, waarin hij hier den DAVIDSspruit afteekent, hoewel eigenaardig oud-testamentisch, echter ook op menige plaats van het nieuwe Testament is te vinden, waar strengheid naast zachtheid in den Zoon des menschen gezien wordt (1). Eindelijk, dat wij hier niet alleen de teekening van het eerste, aardsche leven des Heeren, maar van zijn' persoon en rijk tot aan het einde der eeuwen vernemen. Trekken, die bij zijne eerste verschijning nog minder op den voorgrond traden, kunnen zich bij de tweede welligt te sterker vertoonen, en het verdelgingsoordeel der boozen, hoezeer tijdelijk door langmoedigheid uitgesteld, wordt eindelijk door regtvaardigheid op schitterende wijze voltrokken.

---

(1) MATTH. III: 11, 12. XI: 20—24 en vele andere plaatsen.

Het is deze laatste opmerking, die ons nog tot eene andere leidt. Zooveel blijkt terstond, dat de gouden eeuw des vredes, hier door JESAJA geteekend, zich nog slechts in hare eerste morgenschemering onder de onderdanen van het Godsrijk vertoont. Zoo worden wij tot een tijdperk verwezen, voor ons in zeker opzigt nog even toekomstig, als eenmaal voor hem, die het schetste. Het zal wel niet noodig zijn met vele woorden het gevoelen te weêrleggen van hen, die door elken afzonderlijken trek iets afzonderlijks aangeduid zagen, bijv. door den wolf de vervolgers der Christenen, door den leeuw de hen onderdrukkende vorsten en koningen, door den adder en de basiliskus de valsche leeraars en ketters. Algemeen wordt het toegestemd, dat zulk eene verklaring even willekeurig als smakeloos is, en dat men hier eene dichterlijk — profetische voorstelling van toekomstigen zegen ontmoet, waarvan inzonderheid het algemeene gronddenkbeeld moet opgespoord en in het licht gesteld worden. Maar nu wordt de vraag, of wij hier eene louter dichterlijke schildering van geestelijke weldaden aantreffen, dan of ons hier onder hoog dichterlijke beelden eene profetische schets van de verheerlijking der natuur wordt gegeven, die wij bij en door de voltooijing van het Godsrijk verwachten mogen. En hoe huiverig wij zijn, iets te beslissen aangaande die verborgene dingen, die daar zijn voor den Heer onzen God, zijn wij echter geneigd om de vraag in laatstgenoemden zin te beantwoorden. Ware deze Profetie slechts de vrucht van een subjectief verlangen naar eenen beteren toestand, door een blik op de tweespalt in de zigtbare schepping gewekt, wij zouden aarzelen, eene bepaalde verwachting van den aangeduiden aard uit eene teekening af te leiden, waarin de verwen der verbeelding zeker wel het minst van allen ontbreken. Maar wij hebben hier met eene objective Goddelijke openbaring te doen, wel in menschelijke,

maar daarom nog niet in bedriegelijke vormen gegeven, en treffen, in anderen tooi, hier slechts dezelfde uitzigten aan, die later PAULUS heeft uitgesproken, dat ook het schepsel zelf, thans der ijdelheid onderworpen, zal worden vrijgemaakt van de dienstbaarheid der verderfenis (1). Naar onze overtuiging, op deze en andere uitspraken des Bijbels gebouwd, zal het werk van den tweeden ADAM dan pas voltooid zijn, wanneer ook op de aarde, die zijn bloedzweet heeft ingedronken, uitwendig in zeker opzigt dezelfde vrede en rust is hersteld, die de eerste ADAM genoot, vóór de vreugd van het Paradijs was verloren. Wij achten den hier geschetsten triomf van den Geest des Heeren dan eerst volkomen, als Hij ook de stoffelijke wereld doordrongen, en daaraan een geheel nieuwen, zijner waardigen vorm gegeven zal hebben. Het behoort, meenen wij, tot de heerlijkheid, die den Zone Gods is bereid, dat diezelfde aarde, die het tooneel zijner diepste vernedering was, in een later tijdperk van haar bestaan, nog eenmaal het gereinigd schouwtooneel zijner volle glorie zal wezen. En bij de volstrekte onmogelijkheid om hier tot in bijzonderheden vast te stellen, wat vorm is, wat wezen der zaak, zoolang niet de dag der volle vervulling gerezen is, houden wij ons echter, op grond ook van deze Profetentaal, van het troostrijk uitzigt verzekerd: niet slechts der menschheid, maar ook der natuur staat eene heerlijke herschepping te wachten!

Daarbij wordt dan ook bepaaldelijk voor Israël een verschiet van heil en vreugde geopend, waarop wij intusschen slechts een vlugtigen blik kunnen slaan, omdat het niet regtstreeks tot den kring van deze beschouwing behoort (2). Andermaal vergadert Jehova het overblijfsel zijns volks van uit de vier hoeken des aardrijks, waarin het tot dusver verstrooid was. De oude

(1) ROM. VIII: 19—23.
(2) Hoofdst. XI: 11—16.

naijver tusschen Ephraïm en Juda is door vrede en vriendschap vervangen. Te zamen verjagen zij den vijand, die wederregtelijk hun land in bezit had genomen. God zelf baant voor Israël den weg, en doet elken hinderpaal wijken, als in de dagen, toen Hij op wondervolle wijze een pad door de roode zee en den Jordaan voor het verloste volk had ontsloten. Zoo worden de landen, vroeger door Edomieten, Philistijnen en andere vijandige volken bewoond, hun weder ten wettigen eigendom, en het danklied weêrklinkt, waar vroeger geklag was vernomen: „ik dank U, o Heer, dat Gij toornig op mij geweest zijt; uw toorn is afgekeerd, en Gij vertroost mij. Ziet, God is mijn heil, ik zal vertrouwen en niet vreezen, want de Heer is mijne sterkte en mijn Psalm, en Hij is mij tot heil geworden." Waar men water schept met vreugde uit de fonteinen des heils, zingt men tevens elkander toe: „dankt den Heer, roept zijn naam aan, maakt zijne daden bekend onder de volken; vermeldt, dat zijn naam verhoogd is. Psalmzingt den Heer, want Hij heeft heerlijke dingen gedaan, zulks zij bekend op den ganschen aardbodem: juich en zing vrolijk, gij inwoneresse van Sion, want de heilige Israëls is groot in het midden van u!"

Wij willen zelfs niet gissen naar den tijd en de wijze, waarop de verwachting zal verwezenlijkt worden, die hier aan het Messiasrijk voor Israël vastgeknoopt wordt. Maar dit meenen wij bepaaldelijk te moeten weêrspreken, dat hier op de verlossing uit de ballingschap van Babel gedoeld wordt. Toen was Israël niet verstrooid naar al de vier einden des aardrijks; toen is in geenen deele het gansche volk, maar slechts weinig meer dan een deel van BENJAMIN en JUDA teruggekeerd (1); toen zijn geene wonderbare tusschen-

(1) EZRA I: 5. Verg. Hoofdst. IV: 1. NEHEMIA VII: 6.

komsten en teekenen waargenomen, zooals hier toegezegd worden; toen is geen triomf over vroeger onderdrukkers gevierd, als hier stellig toegezegd wordt. Ook de tijdsbepaling: te dien dage, vs. 11, verbiedt ons aan eene redding te denken, die reeds eeuwen vóór de komst van den Messias geschonken werd. Men zal moeijelijk kunnen ontkennen, dat JESAJA hier òf zijne tijdgenooten met eene valsche, politisch-nationale hoop heeft gevleid, of dat te dezer plaatse eene belofte voor de toekomst van Israëls volk wordt vernomen, die nog even zeker vervuld moet worden, als wat van de gouden' eeuw voor heel de wereld beloofd is. Heeft hij deze verwachting gekoesterd, dan wordt het dubbel begrijpelijk, hoe een zoo hooggestemde verwachting in een hooggestemd danklied zich oplost. Reeds kan die Psalm aanvankelijk door de gemeente des N. V. in geloof en hoop worden aangeheven; maar de tijd, dat hij de juiste uitdrukking van haren voortdurenden toestand zal zijn, is nog nimmer gekomen. Het is een Psalm voor de nieuwe aarde, waarop geregtigheid woont!

Bood het vervolg van JESAJA's Godspraken ons aanhoudend een even rijken oogst van Messiaansche voorspellingen aan, als wij reeds in de twaalf eerste Hoofdstukken vonden, wij zouden naauwelijks grenzen aan deze onze beschouwing gesteld zien. Maar met het dertiende Hoofdstuk wordt eene reeks van Profetiën betrekkelijk het lot van vreemde volken geopend, die een geheel ander karakter vertoonen. Intusschen ontbreekt het niet aan kortere uitspraken, ook in de overige Hoofdstukken van dit eerste gedeelte zijns boeks, die naar den Gezalfde ons heên wijzen, van wien wij reeds zooveel grootsch en heerlijks vernamen.

Daaronder rekenen wij intusschen niet, wat Hoofdst. XVI: 1, 5 wordt gelezen, en door sommige, vooral Roomsch-Katholijke uitleggers tot de Messiaansche

plaatsen gebragt wordt. Duidelijk roept toch daar ter plaatse de Profeet, bij het ontvouwen van zijnen last tegen MOAB, zijnen vernederden inwoners toe, dat zij, ten teeken van vernieuwde schatpligtigheid, hunne lammeren zullen hebben te zenden aan Juda, en slechts miskenning van den oorspronkelijken zin der woorden, gepaard met de overdrevene zucht, om overal den CHRISTUS te vinden, kon de Vulgata het begin van JESAJA XVI aldus doen vertalen. „Zend het lam, o Heer, den beheerscher der aarde, van PETRA in de woestijn, tot den berg der dochter Sions." Het blijkt toch bij eenig nadenken spoedig, dat hier evenmin op „het Lam Gods," als op de afkomst van den CHRISTUS uit de Moabietische RUTH wordt gezinspeeld, maar alleen eene schatting gevraagd, die reeds onder DAVID door de Moabieten gebragt, en gelijk het schijnt later geweigerd, voortaan het eenig middel zou zijn, om hen eene schuilplaats tegen het naderend gevaar te doen vinden. En vreesden de kinderen Moabs, dat een verbond met Juda, waarover pas een goddelooze ACHAZ regeerde, hun weinig heil zou bereiden, de Godsman, thans waarschijnlijk sprekende in den aanvang van HISKIA's regering, verzekert hun, dat zij veilig tot dezen laatsten, als een regtvaardigen Monarch, de wijk kunnen nemen. „Want daar zal een troon bevestigd worden in goedertierenheid, en daarop zal bestendig Één zitten in de tente van DAVID, die oordeelt en het regt zoekt, en vaardig is ter geregtigheid." Men ziet, zoo gepast zulk eene voorstelling van HISKIA mag heeten, zoo ondoelmatig zou zulk eene belofte van den Messias op dit oogenblik voor de heidensche Moabieten geweest zijn. Op denzelfden vorst schijnt de voorspelling, Hoofdst. XXXII: 1 en verv. te zien.

Een ander geval is het echter met de bekende uitspraak, Hoofdst. XXVIII: 16. „Ziet, Ik leg een grondsteen in Sion, een beproefden steen, een

kostelijken hoeksteen, die wel vast gegrondvest is: die gelooft zal niet haasten", of, gelijk wij beter vertalen, zal niet bewogen worden. Zoowel PAULUS als PETRUS hebben die uitspraak van niemand anders dan den Messias verklaard (1), en wij weten niet, wat ons verhinderen zou, die verklaring de ware te noemen. JESAJA is bezig, in het XXVIII[ste] Hoofdstuk, met Gods oordeelen, wel allereerst aan EPHRAÏM, maar toch ook aan JUDA te spellen. Zoo ver was ook in het laatste rijk de ligtzinnigheid van velen gestegen, dat zij alle palen te buiten ging. Tegenover het trotsche zelfvertrouwen, dat zich beroemde, zelfs met den dood een verbond gesloten te hebben, wijst nu de Profeet, in Jehova's naam, op een beteren, den éénigen grond van vertrouwen. Op een steen wordt gewezen, die aan den hoek van het fundament is geplaatst, en alzoo ten rustpunt voor geheel een gebouw kan verstrekken; die daarop bouwt, heeft niet te vreezen, dat hij geschud of bewogen zal worden. Wij behoeven niet aan te nemen, dat hier enkel en uitsluitend op den Messias gedoeld wordt, die, eerst zoovele eeuwen later verschenen, in geen geval het rijk van Juda van het hier gedreigde verderf heeft verlost. Maar in ieder geval klinkt, althans in onze ooren, de uitspraak te verheven, om op niemand dan HISKIA te zien. Wij zullen wel niet dwalen, wanneer wij meenen, dat hier van DAVIDS huis in het algemeen wordt gesproken, met dien verstande nogtans, dat hetgeen hier van dat geslacht wordt gezegd, pas zijne volle vervulling door dien grooten Koning ontvangt, die DAVIDS troon zou beklimmen. Dat vorstengeslacht, waarvan HISKIA een sieraad was, maar de CHRISTUS de kroone zou uitmaken, was door God bestemd en verordend om de steun van den staat te zijn in tegenwoordig of dreigend gevaar. Wie op dezen steen

---

(1) ROM. IX: 33. 1 PETRI II: 4—6.

bouwde, d. i. op dit geslacht, waaruit de Messias zou voortkomen, zijne nationale verwachting bleef vestigen, had niets van die gevaren te duchten: hij zou, gelijk PETRUS en PAULUS vertalen op het voetspoor der Zeventigen, niet beschaamd worden. In HISKIA's dagen aanvankelijk vervuld, voor zoover deze godvruchtige vorst in gezindheid en werkzaamheid een schaduwbeeld van den grooten DAVIDSspruit heeten mogt, is dat woord ten volle bewaarheid geworden in Hem, „op welken het geheele gebouw bekwamelijk te zamen gevoegd zijnde, opwast tot een heiligen tempel in den Heer."

Is intusschen deze plaats de éénige in JESAJA XIII—XXXIX, waarin de geloovige schriftuitlegger bepaaldelijk op den Persoon des Heeren gewezen ziet, het is er echter ver van verwijderd, dat in deze belangrijke Hoofdstukken volstrekt geene nadere heênduidingen op den Messiaanschen tijd zouden voorkomen. Een Profeet als JESAJA kon nooit krachtiger troosten en opwekken, dan door heên te wijzen naar de volheid der tijden, en verwonderen kan het ons daarom niet, dat wij nu en dan nieuw-testamentische uitzigten voor Israëls blikken zien openen, ook daar, waar het verband der rede ons bij een min verwijderd tijdperk bepaalt. Evangelietaal in al de kracht van het woord is het ons, wanneer in het Profetisch danklied, Hoofdst. XXV: 6—8 op eenmaal de belofte gehoord wordt: „En de Heer der heirscharen zal op dezen berg allen volken een vetten maaltijd maken, een' maaltijd van reinen wijn, van vet vol mergs, van reine wijnen, die gezuiverd zijn. En Hij zal op dezen berg verslinden het bewindsel des aangezigts, waarmede alle volken bewonden zijn, en het deksel, waarmede alle natiën bedekt zijn. En Hij zal den dood verslinden ter overwinning, en de Heere, Heere zal de tranen van alle aangezigten afwisschen, en de smaadheid zijns volks van

de gansche aarde afwisschen, want de Heere, Heere heeft het gesproken." — „Is het niet," zoo mogen wij wel met een voortreffelijk uitlegger vragen: „of den Profeet zelven het deksel van het aangezigt viel, en zijn blik zich in de verste tijden verliest, waarin een groot licht is verrezen voor het volk, dat in duisternis zat? Kennelijk breekt hij zich een baan, door het voorhangsel, dat oud en nieuw verbond heeft gescheiden. „Hij zal den dood verslinden ter overwinning" (1) dat had de Ziener nooit kunnen toezeggen, indien hij slechts van eene opname der blinde Heidenen in het lichtrijk der Mozaïsche bedeeling gesproken had, want ook daar binnen heerscht nog de wet der zonde en des doods, waarvan de dichter van den XC^sten Psalm op den roerendsten toon heeft gezongen. Zoo voert ons dan de waarzeggende Geest des Profeets naar de dagen des nieuwen Verbonds waarin „de dood is te niet gedaan en leven en onverderfelijkheid aan het licht gebragt door het Evangelie." Wij kennen Hem, den magtigen overwinnaar over de verschrikking des doods, den zachten trooster, die de tranen van alle oogen zal afwisschen. Willen wij al de diepte van dit Profetenwoord peilen, wij moeten den brief aan de Romeinen ter hand nemen, waar de Apostel op zijne wijze ons „het bewindsel des aangezigts" wegneemt. De onafscheidelijke zamenhang tusschen de zonde en hare bezolding, den dood, stond ook gewis onzen Profeet voor den geest, want het valt in het oog, hoe hij van geene uitdelging van de zonde der Heidenen afzonderlijk spreekt, maar met den dood de zonde vernietigd laat worden. Onbedekt wordt ons door den Apostel gepredikt, wat de Profeet ons als in heilige omhulling doet hooren (2).

(1) Verg. OPENB. XXI: 4, en 1 COR. XV: 54. Letterlijk staat er bij JESAJA: Hij zal den dood verslinden voor altijd, maar de Apostel PAULUS volgt de vertaling der LXX, die trouwens de hoofdgedachte getrouw uitgedrukt heeft. (2) UMBREIT.

Niet minder hartverheffend zijn de uitzigten, die JESAJA elders ontsluit. De kennis van den éénen waren God wordt ver buiten de grenzen des vaderlands, bepaaldelijk in Egypte, verspreid (1). Eene geestelijke herleving van Israël zelven heeft plaats, aan eene opstanding uit de dooden gelijk (2). De Libanon wordt in een vruchtbaar veld herschapen, het vruchtbaar veld voor een woud geacht, en zelfs dooven hooren de woorden des boeks, en blinden aanschouwen het liefelijkst licht (3). In veiligheid woont voortaan de natie op Sion, niet meer door Jehova verstooten, maar door de verhooring harer gebeden verblijd. In het ongestoord bezit van leeraars en voorgangers, die men bereidvaardig gehoor geeft, verwerpt zij dan de afgodsbeelden, waaraan zij vroeger eere bewees, en terwijl het land in nooit gekende vruchtbaarheid bloeit, is het licht der maan als dat der zon, en het licht der zon zevenvoudig in luister vermeerderd (4). Na overvloedige uitstorting van den Geest uit de hoogte, toeft het volk, door milden overvloed gezegend, in eene woonplaats des vredes (5). De Heer blijft in hun midden, en vervult Sion met gerigt en geregtigheid, en het oog der beweldadigden ziet dezen Koning in al zijne schoonheid (6). Geen burger der Godsstad zegt dan ook: ik ben ziek (7). Er nadert een dag van de vreeselijkste strafgerigten over zijne vijanden, maar het zal tevens de dag zijn, waarom Sions twistzaak beslecht wordt (8). — Gewis, wij zouden geheel onbekend moeten zijn met de wetten eener historische Schriftverklaring, wanneer wij vergaten de eerste en naaste vervulling van alle soortgelijke voorspellingen in of na den tijd van JESAJA en HISKIA te zoeken. Maar wij zouden even

(1) Hoofdst. XIX: 19—25.
(2) Hoofdst. XXVI: 19.
(3) Hoofdst. XXIX: 17, 18.
(4) Hoofdst. XXX: 18—26.
(5) Hoofdst. XXXII: 15—18.
(6) Hoofdst. XXXIII: 5, 6, 17.
(7) Hoofdst. XXXIII: 24.
(8) Hoofdst. XXXIV: 8.

onbekend moeten wezen met het wezen der Profetische heilsverwachting, wanneer wij niet opmerkten, hoe hier telkens op een volheid van zegen gewezen wordt, die eerst in en door den CHRISTUS geschonken, — wat meer zegt, die door zijne regering ten deele nog in de verre toekomst te wachten is.

Dit laatste geldt, onzes inziens, inzonderheid van het schoone XXXV[ste] Hoofdstuk, waarvan wij te liever nog met een woord afzonderlijk spreken, omdat het ons als het ware een liefelijk voorspel van de nog liefelijker toonen vernemen doet, die ons weldra uit het tweede gedeelte van JESAJA toeklinken zullen. Een uitlegger zelfs, wien wel niemand van overdrevene chiliastische sympathiën verdenken zal, vond zich tot déze verklaring genoopt (1). „Wij vinden in dit Hoofdstuk eene Godspraak, die hare vervulling nog ontvangen moet, en dezelve ontvangen zal in die laatste, gelukkige tijden, wanneer Jehova andermaal zijn volk uit de verstrooijing verzameld zal hebben en gebragt tot de erkentenis van hunnen en onzen Verlosser. Hiermede strookt de inhoud, taal en stijl het allerbeste, en dat onze Profeet zijne uitzigten zoo hoog heeft uitgestrekt, weten wij onder anderen uit het XI[de] en XII[de] kapittel." — Inderdaad, men zou de Profetie geheel van haar eerbiedwaardig karakter moeten berooven, om haar tot eene, nog altijd onnavolgbaar schoone, maar toch tamelijk zinledige en overdrevene poëzy te verlagen, wanneer men beweren wilde, dat deze hooggestemde voorstelling reeds bij Israëls terugkeering uit de Babylonische gevangenis ten volle verwezenlijkt is. Men herleze haar nogmaals en oordeele! De woestijn en de dorre plaatsen zijn vrolijk, en de wildernis bloeit als een roos, heerlijk is zij als Libanon, prachtig als Karmel en Saron geworden. Slappe handen mogen nu

(1) VAN DER PALM.

gesterkt, struikelende knieën vastgemaakt worden; vreesachtigen behoeven niet meer te vreezen, want Jehova komt, om wraak over zijne vijanden te doen en zijn zuchtend volk te verlossen. Blinden zien, kreupelen wandelen, dooven hooren, en stommen juichen, want in de woestijn stroomen de meest verkwikkende bronnen. Het dorste land wordt waterrijk en met planten bedekt, die slechts in de nabijheid van frissche stroomen ontluiken. De gloeijende vlakte verkeert nu in een liefelijk meer (1), en een verheven weg, een heilige baan is ontsloten, die naar het heiligdom voert, en door geen' enkelen onreinen betreden, zelfs door den onkundigsten gemakkelijk gevonden kan worden. Geen leeuw of verscheurend dier kan er op komen, zij wordt alleen door verlosten betreden. Zoo keeren de vrijgekochten des Heeren met gejuich naar Sion terug: „op hun hoofd is eeuwige blijdschap gedaald; vrolijkheid en vreugde verkrijgen zij, maar zuchting en droefenis vlieden."

Inderdaad, wij beseffen gemakkelijk, waarom de Heer, door zijn' gevangen wegbereider tot eene onbewimpelde verklaring aangaande zijne Messiaswaardigheid uitgelokt, hem antwoordde met te wijzen op teekenen, die te dezer plaatse voorspeld, te dier ure letterlijk plaats hadden, en zoovele geloofsbrieven zijner hooge zending vertoonden (2). Maar niets kan ons dan ook

(1) „Eine der herrlichsten Bilder der alten Propheten von der Messianischen Zeit. Dem lechzender Wanderer der Wüste bietet oft, wenn die Sonne Prall auf die Sandesfläche niederscheint, die Sandebene von Ferne das Bild eines erquickenden Gewässers dar, er eilt hinzu, und findet Sand und Sonne. So der nicht-Christ; er eilt von einer Sandwüste zur andern, und klagt mit GÖTHE: „Ach, dasz das Dort doch nimmer hier wird!" — In Christo wird das Dort hier. Darum verkunden die Propheten, dieser Glanzschein, SCHARAB im Hebräischen, werde zu der Messias Zeiten lebendiges Wasser werden." THOLUCK, Weihe des Zweiflers, 6e Auflage, S. 105.

(2) MATTH. XI: 4, 5. Verg. JES. XXXV: 5, 6.

minder bevreemden, dan dat eene Godspraak, naar JEZUS' eigen woord, althans ten deele, eerst langen tijd na de wederkeering uit Babel vervuld, in een ander opzigt nog onvervuld mag genaamd worden. Wat bij het bevel tot herstelling van den tweeden tempel geschied is, was slechts beeld en voorteeken van wat nog voor het einde der eeuwen te wachten staat, en ook door de stormen onzer dagen wordt voorbereid. Ook thans ware het vermetelheid, te bepalen, wat al of niet letterlijk verwezenlijkt worden zal; maar nog grooter vermetelheid, het grootste gedeelte der liefelijke schilderij voor louter beeldsprakig te houden. Gewis, al waren hier de Godspraken van JESAJA besloten, het woord van den kerkvader HIËRONYMUS, waarop wij reeds zinspeelden, zou ten volle geregtvaardigd zijn: „niet zoozeer Profeet, als wel Evangelist mag hij heeten. Zoo klaar stelt hij al de verborgenheden van CHRISTUS en de kerk ons voor oogen, dat het ons bijna is, als had hij niet het Toekomende aangekondigd, maar de geschiedenis van het Verleden beschreven."

Maar JESAJA heeft nog voor ons zijn laatste woord niet gesproken.

VIII.

JESAJA.

(Tweede Gedeelte.)

Slechts door een historisch tusschenberigt van vier Hoofdstukken (1) is het tweede gedeelte van JESAJA van het eerste gescheiden, maar welk een verschil tusschen den toon, dien wij tot dusver vernamen, en dien, welke in JESAJA XL—LXVI weêrklinkt! Tot dusver hoorden wij den Ziener spreken, gelijk de omstandigheden des tijds onder JOTHAM, ACHAZ, HISKIA het vorderden; hier vinden wij hem op een standpunt geplaatst, dat hemelsbreed van dat zijner dagen verschilt. Hij rigt zich niet tot gezeten burgers van JUDA, maar ziet eene schare van ballingen voor zich, uit stad en tempel verdreven. Jeruzalem ligt in puin, de tempel in asch. Babel is ten toppunt zijner magt, maar digt nabij aan zijn val, en de tijd der tuchtiging voor Israël tegelijk aan zijn einde genaderd. Reeds noemt en ziet de Profeet, den grooten Redder zijns volks, den magtigen CYRUS, die door God zelven geroepen is, om de breuke Sions te heelen. Reeds ziet hij de schare der verstrooiden van alle zijden verzameld, Jeruzalem herbouwd, de ware godsdienst niet slechts hersteld, maar algemeen op aarde geworden. Ja, zijn blik verliest

(1) Hoofdst. XXXVI—XXXIX.

zich in het verste verschiet, en hij schetst een Godsstaat, zoo heerlijk, als tot dusver nimmer aanschouwd is.

Drieëntwintig eeuwen achtereen heeft men JESAJA, juist om de troostvolle verwachtingen, die hij in dit zevenentwintigtal Hoofdstukken ontsluit, als den grootsten der Profeten begroet. Sinds de laatste helft echter der vorige eeuw, de tijd der scheiding tusschen kritiek en geloof, hebben zich van lieverlede stemmen, inzonderheid in Duitschland verheven, om eerst op twijfelachtigen, later meer stelligen toon de echtheid van dit deel der Schrift te bestrijden. Het zou, beweerde men, door een Godsman, die tegen het einde der Babylonische ballingschap leefde, vervaardigd en door eene ons onbekende hand reeds vroegtijdig aan JESAJA's orakelrol toegevoegd zijn. Bij vele geleerden werd het zelfs als een der meest onbetwistbare resultaten van zuiver historisch onderzoek aangenomen, dat JESAJA XL—LXVI onmogelijk door dezelfde hand kòn geschreven zijn, die, althans grootendeels, de overige hoofdstukken te boek gesteld had. Men begon van „een grooten onbekende" te spreken, maar — „wiens naam niet JESAJA was" (1): onder den naam van een tweeden of onechten JESAJA (Deutero- of Pseudo-JESAJA) werd hij der nawereld aangeduid. Aanvankelijk vonden dergelijke meeningen in ons vaderland slechts onbeduidenden weêrklank. De jongste overzetter van JESAJA kon zich nog met den wenk vergenoegen: „er zijn er, die meenen, dat dit laatste gedeelte niet van JESAJA, maar uit latere tijden afkomstig zou wezen, maar dit gevoelen, strijdig tegen alle getuigenissen der oudheid, strijdig tegen alle innerlijke kenmerken van echtheid, daar het alleen is aangenomen, omdat men niet gelooven kan, dat er zooveel waarlijk Goddelijks in den Bijbel zou zijn, als er

(1) VON EWALD, UMBREIT, vele anderen.

inderdaad in gevonden wordt, verdient uit dien hoofde niet hier wederlegd te worden (1)." Later echter werd het ook ten onzent al meer en meer gebruikelijk, deze kostbare parel aan de kroon van JESAJA, HISKIA's tijdgenoot, te betwisten. Wij zouden welligt van dit geschil kunnen zwijgen, waren niet de bedenkingen tegen de echtheid in ruimen kring openbaar gemaakt (2). Thans vordert echter de billijkheid, dat de zaak ook van de tegenovergestelde zijde beschouwd, en de gronden voor de echtheid even bevattelijk worden medegedeeld, als de bezwaren daartegen. Zijn tot op heden toe de acten van het proces niet gesloten, en wordt er, ook in Duitschland, voortdurend met afwisselend geluk tusschen beide partijen gepleit, men zal ook van ons eenig antwoord op de vraag verwachten, of er werkelijk overwegende gronden bestaan om de verwachtingen, die wij gereed staan te vernemen, aan een' anderen Ziener, dan den ons reeds bekenden JESAJA toe te schrijven. De vraag naar den schrijver der zevenentwintig laatste Hoofdstukken biedt alzoo de stof tot eene eerste voorloopige opmerking, vóór het onderzoek, dat ons in deze afdeeling wacht.

De hoofdregel, waarvan wij daarbij uitgaan, is deze. Spreekt de oudste en meest algemeene overlevering ten gunste der echtheid van een Bijbelsch geschrift, dan moet die overlevering zoolang worden vastgehouden, tot het op onomstootelijke bewijsgronden blijkt, dat zij onverdedigbaar is. Dat het eerste nu hier werkelijk plaats

(1) Zie VAN DER PALM in de Inhoudsopgave bij de Bijbelvertaling, verg. met wat hij in zijnen JESAJA, ter inleiding van Hoofdst. XL doet opmerken. In gelijken geest spraken wij in een Leerrede over JESAJA XL: 1—11, voorkomende in de Stemmen des heils, 1854, bl. 6.

(2) Men zie bijv. het veelzins voortreffelijk Bijbelsch Woordenboek voor het Christelijk gezin, Deel II, bl. 117 en verv. Ook elders zijn de bedenkingen tegen de echtheid van JESAJA XL—LXVI in populairen vorm medegedeeld.

heeft, heeft wel geene breede aanwijzing noodig. De mannen, die den kanon des ouden Verbonds gerangschikt en besloten hebben, hebben kennelijk in geheel deze Profetische rol het werk van JESAJA gezien. JEZUS SIRACH getuigt met hooge lofspraak van hem, bepaaldelijk met het oog op dit tweede deel zijner Godspraken (1). Is het verhaal van JOZEPHUS geloofwaardig (2), dat koning CYRUS door de voorspelling van JESAJA getroffen en bewogen zou zijn geworden om den Joden de vrijheid te schenken, het is een nieuw bewijs van het aanzien, dat reeds ten zijnen tijde dit geheele boek, als werk van JESAJA verkregen had. Het Nieuwe Testament haalt, zonder aarzeling plaatsen aan, zoowel uit het tweede als uit het eerste gedeelte, met vermelding van dezen naam, als den schrijver (3). De beroemdste Joodsche en Christelijke Schriftverklaarders der zeventien eerste eeuwen onzer jaartelling, sluiten aan die reeks van getuigen zich aan, zonder eenig vermoeden te uiten, dat aan de echte Schriften van JESAJA zooveel onechte bestanddeelen door een ongenoemden Schrijver zouden toegevoegd zijn. Geen wonder, want geheel de Hebreeuwsche letterkunde bood hun ook geen enkele wedergade van de hier vooronderstelde bijeenvoeging aan, en in hunne eenvoudigheid zou-

---

(1) JEZUS SIRACH, Hoofdst. XLVIII: 25—28 noemt JESAJA „den grooten Profeet, getrouw in het volbrengen van zijnen last", en na het teeken van HISKIA's herstelling, door hem gegeven vermeld te hebben, (zie JESAJA XXXVIII: 7, 8) vervolgt hij: „in groote geestvervoering zag hij de latere dingen en vertroostte de treurenden in Sion. Hij toonde het toekomende tot in volgende eeuwen, en de verborgen dingen, eer zij geschiedden." Kennelijke toespeling op plaatsen, als JESAJA XL: 1, 2. XLII: 9 en andere.

(2) A. J. XI, 9. Verg. met JESAJA XLV: 1. JOZEPHUS zegt uitdrukkelijk: „dit heeft CYRUS verstaan uit het boek der Profetiën, dat JESAJA voor 210 jaren had nagelaten." En na aanhaling van JESAJA XLIV. 28: „dit heeft JESAJA voorzegd, 140 jaren voor dat de tempel verwoest werd."

(3) LUC. III: 4. ROM. X: 16, 18 en meermalen.

den zij de verspreiding van het werk eens ongenoemden onder den naam van een beroemden Profeet, als eene onzedelijkheid aangezien hebben, die zij allerminst van heilige Schrijvers verwachtten. Eerst in de laatste tachtig jaren is, op louter inwendige gronden, een ander gevoelen ontwikkeld, en waarschijnlijk zou het minder begunstigd geworden zijn, hadden niet velen het volstrekt ondenkbaar gevonden, dat JESAJA zelf, zoo lang vóór de wegvoering levende, de verlossing uit de Babylonische ballingschap met hare verste gevolgen voorspeld had. Ook hier heeft de negatieve kritiek, in plaats van zuiver historischen grondslag, een dogmatisch-wijsgeerigen achtergrond. Pligt wordt het daarom voor allen, die geheel onpartijdig de waarheid boven alles op prijs stellen, om met dubbele zorg de gronden te toetsen, waarop het reeds zoo dikwijls gezegd en nagezegd werd: dit tweede gedeelte van JESAJA kan onmogelijk van dezelfde hand als het eerste zijn!

Die gronden — wij zullen hun betrekkelijk gewigt niet ontkennen, maar wij moeten hun beslissend overwigt loochenen. Of zou het geheel onmogelijk zijn, op de voornaamste bedenkingen een bevredigend antwoord te geven? Laat ons zien, naar wat zijde de weegschaal zal overslaan! „Stijl, taal en trant van dezen Schrijver verschillen geheel van die der vorige Hoofdstukken: zij zijn vloeijender, maar ook breedsprakiger: rijk aan velerlei eigenaardigheden, maar ver van zuiver, en hier en daar door sporen van een later tijd (zoogenaamde Chaldeïsmen der dictie) ontsierd." Maar ook de onderwerpen, waarvan hier wordt gesproken, verschillen hemelsbreed van die in het eerste deel zijn behandeld. Van meer dan ééne uitdrukking, die men als vrucht van jonger tijd had verdacht, is het reeds gebleken, dat zij ten onregte alzoo beschouwd is geworden, en ook tusschen verschillende stukken van het eerste gedeelte, nevens elkander gelegd, valt te dezen

aanzien belangrijke verscheidenheid op te merken. Aan geen schrijver kan bovendien de vrijheid betwist worden, om zeer verschillende zaken uit te drukken op zeer verschillende wijze, vooral wanneer tusschen het een en het ander deel van zijn werk eene tijdsruimte van onderscheiden jaren verloopen is. Hoogst waarschijnlijk — zoo althans stellen wij ons het ontstaan van deze laatste Hoofdstukken voor — heeft JESAJA een' hoogen ouderdom bereikt, en nog na den dood van HISKIA, gedurende de eerste regeringsjaren van MANASSE, geleefd in eenzame afzondering. Bij het toenemend verval des volks zag hij het met rassche schreden den ondergang tegensnellen, maar gevoelde ook verhoogde behoefte om zich uit het onheilspellend heden in een schooner verschiet te verplaatsen. Toen vervaardigde hij dit deel van zijn geschrift, niet om als redevoeringen voor zijne tijdgenooten te worden uitgesproken — het zou daartoe deels doelloos, deels onverstaanbaar geweest zijn — maar om een boek der vertroosting voor de treurenden van Sion in later' dagen te wezen. Hij verplaatst zich daarbij geheel op het standpunt der ballingen en leeft naar den geest in een later tijdperk, dan waarin hij thans naar het ligchaam verkeert. Alzoo onder hooger leiding schrijvende tot geheel bijzondere bedoeling, zou JESAJA geen JESAJA moeten geweest zijn, indien hij voor eene geheel nieuwe zaak geen rijkdom van nieuwe woorden en taalvormen ter zijner beschikking gehad had. Ook is, naast groote verscheidenheid van uitdrukking, meermalen eene merkwaardige overeenstemming van geest en toon met zijne vroegere taal te ontdekken. Wat beteekenen daar tegenover, in zevenentwintig kapittels, een twaalf- of twintigtal uitdrukkingen, die in de vorige òf niet òf in een' anderen zin zijn gebezigd? Integendeel zou het onverklaarbaar zijn, dat een schrijver, die zoo als men wil, op het einde der ballingschap leefde, in eene zoo zuivere

taal als deze zich uitgedrukt had. Zóó kon geen balling Hebreeuwsch schrijven — de vergelijking met EZECHIËL en DANIËL toont het — die het grootste deel van zijn leven in Chaldeä doorbrengen moest!

„Maar hij verkondigt redding uit de ballingschap, en heeft de ballingschap zelve niet eenmaal voorspeld!" Als of die ballingschap niet had kunnen zijn aangekondigd in uitspraken van JESAJA, niet tot onze tijden bewaard; alsof de Geest der voorspelling gebonden ware in hetgeen Hij al of niet op de lippen van éénen Profeet wilde leggen; alsof JESAJA althans niet duidelijk aan HISKIA had gedreigd, na het streelend bezoek der gezanten van Babel, wat hem en zijn volk stond te wachten (1)! Die voorspelling grenst zoo na aan het veertigste Hoofdstuk, dat zelfs iemand daarin de vermoedelijke aanleiding vond, waarom de valschelijk dusgenaamde JESAJA juist hier zijn werk aan dat van zijnen voorganger aanknoopte. Bovendien beschrijft hij ook elders Gods gerigt over zijn volk op zulk eene wijze, dat hem daarbij kennelijk de aanstaande wegvoering voor den geest schijnt te zweven (2). In vorige Hoofdstukken, waarvan de onechtheid wel beweerd, maar nog geenszins bewezen is, heeft hij tevens den val van Babel en de terugkeering der ballingen aangeduid (3). En heeft ook, naar men beweert, geen zijner tijdgenooten of voorgangers in het Profetisch werk der bediening, op die ballingschap, veelmin op haar einde gezinspeeld, het is nog geen reden om hetzelfde van JESAJA te zeggen, die ook in zoo menig ander opzigt zich boven andere Profeten verheft.

„Maar de Schrijver spreekt, als ware reeds de stad en de tempel verwoest (4); als zijn reeds de voorspellingen van vroeger onheil vervuld; als beweegt hij zich, niet

(1) Hoofdst. XXXIX: 4—8.

(2) Hoofdst. V: 5—7, VI: 11—13 en elders.

(3) Hoofdst. XIV, XXXV. (4) Hoofdst. LXIV: 9, 10 en elders.

gelijk onze JESAJA, in een gevestigden staat, maar onder eene schare van ballingen." Men moest liever zeggen, JESAJA, de Profeet, leeft hier in een geheel andere omgeving, dan JESAJA, de mensch. Hij leeft in de dingen, die hij verkondigen moet, en heeft zich verplaatst in de toekomst, met een klaarheid en kracht, als ware zij tot heden geworden. Die zulk eene van God gewachte intuïtie van nog toekomende zaken, zonder eene verstandelijke berekening der afstanden van ruimte en tijd, volstrekt onmogelijk noemt, staat op een standpunt, waartegen wij hier niet strijden, maar enkel waarschuwen kunnen. — „Maar zulk een verkondiging van redding uit een gevaar, dat nog niemand voorziet, ware geheel ongepast." Zijn deze Hoofdstukken op de boven aangeduide wijze ontstaan, dan is daarmede reeds die bedenking vervallen. Wat voor den tijdgenoot onbruikbaar was, zou het daarom niet zijn voor het latere nageslacht, en heeft dit deel van zijn boek een geheel eigenaardig karakter, ook van den Schrijver treft men nergens de wedergaê aan. — „Maar, hoe vreemd, als JEREMIA later om de verkondiging van Jeruzalems ondergang in ongelegenheid komt, had hij zich slechts ter zijner verdediging op JESAJA te beroepen gehad, die hetzelfde voorspelde; maar van wien hij geheel zwijgt en dien hij — derhalve niet schijnt te hebben gekend." Alsof JEREMIA eenigen eerbied voor JESAJA'S orakelen had kunnen verwachten bij een JOJAKIM, of zijne hardnekkige tegenstanders! Alsof de man, die zijn eigen Profetisch gezag hoort miskennen, zich had kunnen dekken en steunen door het beroep op het gezag van een doode! — „Maar de Ziener is tot in de kleinste bijzonderheden met de stemming en behoeften der wederkeerenden uit Babel bekend: hij spreekt als bestond er geen offerdienst meer, die toch in JESAJA'S tijd werd gevierd (1);

(1) JES. LVI: 2. LVIII: 1—4.

hij redeneert, als ware de redding reeds daar, die reeds eeuwen vroeger voorspeld was." In waarheid, men zou niet langer bij zulke bedenkingen stilstaan, zoo men zich ernstiger op het standpunt van een' Godsman verplaatste, wien het morgen tot heden, het heden tot gister werd. Voor een JESAJA kon het niet moeijelijk zijn, geheel en al te leven in de hoop en vrees der terugkeerende ballingen; tijdelijk bestaande Godsdienstvormen uit HISKIA's eeuw moesten daarbij natuurlijk, als niet bestaande, voor zijne verbeelding terugtreden, en juist dit stort zulk eene onwederstaanbare aantrekkingskracht over deze Hoofdstukken uit, dat de Schrijver, als het ware bij vernieuwing sprekend en handelend optreedt in een' tijd, waarin zijn stof toch reeds lange jaren zal sluimeren in het harte der aarde. Op den voorgrond van het tooneel hier geteekend, rooken de puinen van Babel; op den achtergrond rijzen de tinnen en daken van het herbouwde Jeruzalem; over het geheel ligt het geheimzinnig waas eener hoogere wereld verspreid.

„Maar hoe vreemd, hoe ongehoord, dat hier de naam van een CYRUS reeds eeuwen vóór zijne geboorte genoemd wordt!" Vreemd, ja, maar geheel zonder voorbeeld? Ook de naam van Koning JOSIA is driehonderd jaar vóór zijne optreding verkondigd aan den Koning JEROBEAM — of ook dat verhaal moest verdicht zijn (1). Vreemd, ja, maar niet zoo vreemd als het schijnt, zoo het althans waar is, wat beroemde uitleggers aannemen, dat de naam van CYRUS geen eigennaam is, maar de waardigheid van alle Persische koningen aanduidt, gelijk de naam van PHARAO in Egypte. — „Maar de Profetische uitzigten verheffen zich hier nog veel verder en hooger, dan in het eerste gedeelte, en de terugkeering der Joden uit Babel heeft niet of weinig beant-

(1) 1 KON. XIII: 2.

woord aan menigen trek dezer teekening." Het eerste kan niemand verwonderen, die bedenkt, hoevele jaren van innerlijke ontwikkeling des Schrijvers tusschen het eerste en het tweede gedeelte van zijn schrijven vervlogen zijn, en hoe God, die aan dezen zijnen dienaar reeds zooveel licht had geschonken, hem gemakkelijk nog meer kon verleenen. Het andere bezwaar zou dan pas onoverkomelijk zijn, wanneer de jaarboeken der wereldgeschiedenis nog heden gesloten werden. Maar, wat nog niet is, het kan worden: veel werd en wordt reeds voor het koningrijk Gods, dat zich evenmin gissen als aanwijzen liet, toen men de eerste tegenspraak tegen dit blad dezer orakelrol rigtte!

Voegen wij aan dit een en ander nog toe, dat geen der bestrijders van de echtheid er nog ooit in geslaagd is, om eene geheel bevredigende en aanschouwelijke voorstelling van de wijze te geven, waarop dit verdicht gedeelte ontstond en aan het andere toegevoegd werd; merken wij op, dat de Schrijver hier en daar duidelijk toont in het Joodsche land, niet in den vreemde te leven, en ook beeldspraak van vroeger herhaalt (1); bedenken wij, dat het spoorloos verdwijnen juist van dezen grootsten der Zieners, zooveel zijn' naam en zijne geschiedenis aangaat, bijna onbegrijpelijk is, en dat het bestaan van een anderen JESAJA, toevallig weder een zoon van AMOZ, drie eeuwen nadat de eerste geleefd heeft (waarop sommigen, als mogelijk wijzen) door volstrekt niets kan gestaafd worden: dan zullen wij steeds minder geneigd zijn, ten aanzien dezer Hoofdstukken, de negatieve kritiek op haar woord te gelooven, maar integendeel welligt de vraag op de lippen hebben, of niet reeds de stelling: het laatste gedeelte van JESAJA onecht, zijn langsten tijd heeft doorleefd? Mag althans de studie der heilige Schrift in toenemende mate

(1) Zie bijv. Hoofdst. LXV: 25, verg. met Hoofdst. XI: 6—8.

van menig vooroordeel gezuiverd worden, dat nog geen eeuw heeft bestaan, wij durven hopen, dat aan den grootsten der groote Profeten zijn wettig eigendom niet langer onthouden zal blijven. De betwijfeling der echtheid was in Duitschland reeds lang genoeg in gebruik, om weldra weder in onbruik te raken. Voorzeker, de Schrijver zou ons niet minder een man Gods zijn, al droeg hij een' anderen naam, maar juist omdat hij ons een man Gods bij uitnemendheid is, verblijdt het ons dubbel, dat zijn naam niet is verborgen gebleven.

Vragen wij, het is een tweede voorloopige opmerking, naar den hoofdinhoud der Hoofdstukken, waarvan de echtheid verdedigd werd, hun aanhef is tevens hun tekst. Troost wordt aan het volk van Jehova verkondigd, troost na lang gedragen ellende. Om zoowel de heerlijkheid als de zekerheid dier belofte te staven, wordt Gods majesteit geteekend, tegenover al de dwaasheid der afgoderij; de val van Babel en de herstelling van Jeruzalem toegezegd, en de bevrijding uit de ballingschap met kleuren geschilderd, niet zelden aan Israëls verlossing uit het diensthuis van Egypte ontleend. Maar bij dit uitzigt, hoe verblijdend ook, blijft de Ziener, niet langer dan noodig is, stilstaan. Eene hoogere verlossing, die door den Messias in geestelijken zin zou geschonken worden, wordt den wedergekeerden verzekerd. En onderzoeken wij nu, in welk verband, naar JESAJA's voorstelling, de eene weldaad tot de andere staat, dan dwalen wij wel niet, als wij aannemen, dat de eerste hem type en symbool der tweede, hoogere is. Daarom zijn vaak beider beschrijvingen zoo naauw in elkander gevlochten, dat het soms twijfelachtig schijnt, op welke verlossing hij wijst. Bij het wegsmelten van tijd en ruimte stellen zich beide, met al hare voorbereidselen en gevolgen, als één groot geheel voor zijn geest. Daarom keert hij gedurig, na

20*

reeds van den Messias gesproken te hebben, weder tot de bevrijding uit Babel terug, en schetst omgekeerd deze laatste met kleuren, die ongetwijfeld te stout zouden zijn, indien men de vervulling uitsluitend in het gebeurde van het zeventigste jaar na de wegvoering zoeken wilde. Alles in één woord, wat hier wordt aangekondigd, draagt een typisch-symbolisch karakter. De Profetie neemt haar punt van uitgang in de verheffing van Israël, na welverdiende vernedering, maar loopt dan door tot de verste, zelfs thans nog verborgene tijden. Zoo, opdat wij onze meening met een voorbeeld verklaren, zouden wij dwalen, wanneer wij beweerden, dat de stem des roependen, waarvan Hoofdstuk XL: 3 wordt gesproken, uitsluitend op JOHANNES den Dooper zou wijzen, in wien overigens de Evangelisten deze Godspraak met het hoogste regt mede vervuld zien (1). Reeds terstond bij Israëls terugkeering kwam Jehova met zijne gunst tot zijn volk, gelijk een monarch, die door zijn heraut voorafgegaan werd. Maar wat begon vervuld te worden ten dage van CYRUS, werd in hooger mate verwezenlijkt, toen de CHRISTUS door zijn wegbereider voorafgegaan werd; het wordt voortdurend gezien, zoo vaak eene nieuwe openbaring van het Godsrijk aangekondigd en tot stand gebragt wordt; het zal eerst zijn toppunt bereiken aan het einde der eeuwen, als de laatste voorbereiding voor de laatste toekomst des Heeren voltooid is. In één woord, niet slechts één bepaald tijdperk, maar geheel de toekomst van Israël, ja door Israël van alle volken der wereld staat voor JESAJA'S oog, omstraald met schitterend licht. Middelpunt, waarin zich al die lichtstralen vereenigen, is Hij, die onder den naam van „Jehova's dienstknecht" wordt voorgesteld.

---

(1) MARC. I: 3. LUC. III: 4.

Die hoofdpersoon in geheel deze Profetie is het onderwerp eener derde voorloopige opmerking. Wie is toch, zoo hooren wij vragen, die knecht des Heeren, van wien hier zoo luide getuigd wordt? Geen beeld, dat in dit laatste deel van JESAJA zoo sterk op den voorgrond geplaatst is: wat men zich slechts grootsch en heerlijks kan voorstellen, het wordt in oneindigen rijkdom van vormen ten zijnen aanzien verkondigd. Die knecht Gods, hij is van zijne geboorte af aan door Jehova uitverkoren, geroepen, geheiligd om een zegen, beide voor Israël en voor geheel de wereld te wezen. Het is zoo, op zichzelven is noch de oorsprong, noch de bedoeling van zulk een eernaam onduidelijk. MOZES, JOSUA, DAVID, JESAJA, de Profeten in het algemeen, alle opregte Godsvereerders, en inzonderheid het Israëlietische volk werden vroeger of later door die benaming gekenmerkt (1). Die benaming trouwens beantwoordde geheel aan den geest des ouden Verbonds, waarin de betrekking, ook der meest uitgelezenen tot Jehova meer eene betrekking was der diepe afhankelijkheid, dan der kinderlijk gemeenzame liefde. Er wordt zoowel eene genadige roeping, als eene verhevene bestemming door aangeduid. Maar dit valt toch terstond in het oog: van dien knecht des Heeren worden door JESAJA dingen verzekerd, die nooit van éénig ander Godsgezant vóór of na hem gezegd zijn. Wie mag het dan zijn, die in dit verheven karakter, nu zelf sprekend en handelend optreedt, en dan weder met zooveel warme voorliefde afgemaald wordt?

Het is ons doel niet eene letterkundige geschiedenis van den strijd der geleerden over het niet gemakkelijk vraagstuk of eene op zich zelve staande wetenschappelijke verhandeling over den knecht des Heeren bij JESAJA

---

(1) DEUT. XXXIV: 5. JOSUA XXIV: 29. JOB I: 8. PS. XVIII: 1. JES. XX: 3. JER. VII: 25. JOËL II: 29. JES. XLI: 8.

te schrijven. Wij arbeiden voor beschaafde en onderzoeklievende Christenen, maar die tevens rekenschap wenschen te kunnen geven van hun geloof tegenover degenen, die buiten zijn. Dat eigenaardig doel bepaalt ook den gang van ons onderzoek. Wij willen onze lezers zelf laten oordeelen, en herlezen daartoe als het ware met hen de voornaamste plaatsen, waarop van dezen knecht des Heeren gesproken wordt. Bij wijze van korte omschrijving deelen wij tevens onze opvatting van meer dan eene, min verstaanbare uitdrukking mede. Dan zal men in staat gesteld worden om met genoegzame kennis van zaken zelf de vraag te beantwoorden, die zich hier minder dan immer laat afwijzen: ik bidde u, van wien zegt de Profeet dit? En zoo zien wij ons op eenmaal verplaatst in het midden der stof, waarvan ons de behandeling wacht.

„ Ziet, mijn knecht, dien Ik ondersteune, mijn uitverkorene, in wien mijne ziel een welbehagen heeft: Ik heb mijnen Geest op hem gegeven, hij zal het regt den Heidenen voortbrengen." Zoo wordt Jehova zelf sprekende ingevoerd (1). En nu volgt eene aanschouwelijke voorstelling van dien Gode welgevalligen dienstknecht, waarvan elke trek de belangstelling klimmen doet, die reeds de aanhef opgewekt heeft. Hij schreeuwt niet, en roept niet, en verheft zijne stem niet op de straten, gelijk listige volksleiders plegen om langs zulk een weg vertrouwen en aanhang te winnen. Zijne geheele verschijning is aan het zachte lentewindje gelijk, dat verkwikking en lafenis aanbrengt, maar het reeds gekneusde riet niet verbreekt en geen rookend vlaswiekjen uitbluscht. Wat zwak is en nedergebogen en reeds der versterving nabij, maar nog het minste spoor van vatbaarheid toont

(1) Hoofdst. XLII: 1—9.

voor zijnen weldadigen invloed, wordt door hem zachtmoedig gespaard. Zoo brengt hij het regt, de ware Godsdienst, op zegevierende wijs aan het licht (1). Hij zelf wordt niet verduisterd of verbroken, evenmin als vlaswiek en rietscheut, maar helder straalt zijn licht en moedig staat hij pal, totdat hij het regt op aarde gegrondvest heeft. Afgelegen kusten zien reeds met verlangen zijne heilaanbrengende leer te gemoet, en geen wonder. De Almagtige, die de hemelen schiep en de aarde als een tapijt heeft uiteengerold, die aan het menschdom den adem verleent en het leven onderhoudt van alle bewoners der aarde, die Almagtige heeft aldus tot hem gesproken: „Ik, de Heer, heb u geroepen in geregtigheid, en zal u bij de hand grijpen, en Ik zal u behoeden, en Ik zal u geven tot een verbond des volks," d. i. in u zal Ik een nieuw Verbond met mijn volk maken: „tot een licht der Heidenen, om te openen de blinde oogen, om de gebondenen uit te voeren uit de gevangenis, en uit het gevangenhuis, die in duisternis zitten." En om nu een waarborg te geven, dat die verwachting, hoe hoog ook, gewis niet beschaamd worden zal, drukt de hemelsche Spreker zijn eigen zegel op het woord, dat Hij zijnen Profeet heeft doen hooren. Hij kondigt zich als den éénigen Waarachtige aan, die zijne eer aan geene anderen geeft, en nieuwe dingen voorspelt, die even zeker gebeuren zullen, als de vorige op zijn wenk zijn verschenen. Wie mag hij zijn, zoo vragen wij met geklommen verwachting, wiens komst alzoo aangemeld wordt?

Slechts weinige bladzijden verder, en JESAJA weet onze verwachting nog hooger te spannen. Met prachtige kleuren heeft hij den ondergang van Babel geteekend, en in den naam van zijnen God voor eeuwig

(1) Verg. MATTH. XII: 20b.

den vrede aan elken Goddelooze ontzegd (1). Op eenmaal neemt de stroom zijner rede eene geheel andere rigting en een Godsgezant treedt in stille majesteit op, wiens alleenspraak alleen begrijpelijk wordt, wanneer hij dezelfde persoon is, van wien zoo even gewaagd werd (2). Afgelegen gewesten roept hij tot luisteren op en verkondigt, dat hij reeds vóór zijne geboorte bestemd werd om hun licht en leeraar te wezen. Jehova heeft zijn mond tot een scherpsnijdend zwaard gemaakt en hem gesteld tot een blinkenden pijl. Zijne redenen hebben alzoo een doordringend, onweêrstaanbaar vermogen, maar zijn persoon is tegelijk voorwerp eener almagtige hoede. Dat zwaard toch is in de schaduw der hand, die pijl in den veiligen koker van den Heer der heirscharen verborgen, maar tevens gereed, beide tot strijd en triomf. „Gij zijt mijn dienaar, Israël, aan wien Ik Mij verheerlijken wil", zoo heeft zijn Zender tot hem gesproken. Toch schijnt het, als treft zijne zending haar doel niet: de dienstknecht des Heeren moet klagen over verijdelden arbeid en vruchteloos krachtbetoon: alleen van Jehova, die hem kent, kan hij de vergelding zijner getrouwheid verwachten. En die hoop wordt niet beschaamd; de God, die hem geroepen heeft om Israël tot één te vergaderen, en in wien hij zijne sterkte blijft vinden, doet hem de troostvolste verzekering hooren. 't Is Jehova niet genoeg, dat deze zijn dienaar bestemd is om JACOBS stammen op te rigten en wat uit Israël werd bewaard weêr terug te brengen. Hij wordt verheven tot een licht der Heidenen, die Jehova's heil doet doordringen tot aan de einden der aarde. Ja, zóó spreekt zijn Zender tot hem, den verachten van allen, den afschuw des volks, den knecht des overheerschers: „koningen zullen het zien en opstaan, vorsten zullen zich nederbuigen, om Jehova's

(1) Hoofdst. XLVI—XLVIII. (2) Hoofdst. XLIX: 1—13.

wil, die getrouw is, om den Heiligen Israëls, die u heeft uitverkoren! In den tijd des welbehagens verhoor Ik u; ten dage des heils helpe Ik u: Ik zal u bewaren en u geven tot een Verbond des volks, om het land op te rigten, om de verwoeste erfenissen uit te deelen; om te zeggen tot de gebondenen: gaat uit; tot die in duisternis zitten: komt te voorschijn!" En wat gevolg heeft die roepstem? De verloste kudde des Heeren mag nu voorttreden langs grazige weiden, en op iederen vruchtbaren heuvel zich een veilige rustplaats bereid zien. Voor honger en dorst en zonnehitte beveiligd, ervaart zij, dat haar Ontfermer haar leidt, en haar zachtkens henenvoert naar verkoelende bronnen. Bekoorlijke schilderij, wij begrijpen het, hoe zij straks den toon kan ontlokken: „Juicht, gij hemelen, en verheug u, gij aarde, en gij bergen, maakt gedreun met gejuich!" Maar, waar wij met dien jubel ingestemd hebben, zijn wij slechts te meer geneigd om de vraag te herhalen: wie is de knecht Gods, wiens woord en werk zoo oneindig veel zegen zal brengen?

Wie hij is — in ieder geval een Profeet, maar boven anderen toegerust met hemelsche gaven en ten prooi aan diepe vernedering. In dat dubbel licht, waarin wij hem reeds eenigzins leerden kennen, treedt hij nog veel helderder op, in eene derde plaats, die hier belangstelling vraagt. Wij herlezen Hoofdst. L: 4—11. In den aanhef van dat Hoofdstuk vinden wij Israël voorgesteld, als door eigen schuld in een staat van diepe ellende. Om wat oorzaak is dat vonnis over de natie geveld, en wie is de éénige helper? Welligt, dat het vervolg der Godspraak ons licht geeft. Het woord van Jehova wordt door dat van zijn dienstknecht vervangen, die bij vernieuwing sprekende optreedt. Jehova, zoo getuigt hij van zichzelven, heeft hem een welbespraakte tonge gegeven, zoodat hij ook hen, die alreede van het hooren vermoeid zijn, op nieuw door gepaste toespraak

kan boeijen. Elken morgen deelt zijn Zender hem bij vernieuwing zijn hemelsch onderrigt mede, en nimmer heeft hij in plaats van volgzaamheid weêrstand getoond, terugtredende, waar hij voorwaarts moest gaan. Bereidwillig, zoo het noodig is, tot het dragen der diepste vernederingen, geeft hij zijnen rug aan wie hem slaan, zijne wangen aan wie smadelijk zijnen baard willen uitplukken: zijn aangezigt verbergt hij zelfs niet voor smaadheid en speeksel. Maar wel ver van daardoor ontmoedigd te worden, is hij van Jehova's hulpe verzekerd. Daarom doet geen schande hem blozen: veeleer staat zijn aangezigt onwrikbaar vast als een rots, want hij weet, dat hij niet beschaamd gemaakt wordt. Zelfs daagt hij zijne vijanden uit, om zoo zij kunnen hem met regt te veroordeelen, en van Jehova's vrijspraak bij elke valsche aanklagt verzekerd, ziet hij reeds zijne haters vergaan, als een kleed, dat door de mot wordt verteerd. Ja, waar zij nu reeds magteloos tegenover hem moeten zwijgen, daar doet hij van zijne zijde eene dubbele toespraak aan Gods vrienden en vijanden hooren. De eersten, indien zij namelijk naar de stem van dezen zijnen knecht willen hooren, worden opgewekt om ook in de zwaarste beproevingen op den Heer te vertrouwen, als wandelaars in een stikdonkeren nacht op een nimmer falenden Gids. De tweeden, die in zichzelven wijsheid en kracht zoeken, aan wandelaars gelijk, die in den nacht hunne eigene fakkels en pekkransen aansteken, worden bedreigd, dat zij door den gloed van hun dwaallicht welhaast verteerd zullen worden. Hun einde zal smart en vernedering zijn: van den versmaadden dienstknecht des Heeren komen beiden regtvaardig hun toe! Al wederom, wie is hij toch, in wiens hand zooveel zegen en zooveel vloek is gelegd?

Wie? Eer wij ons antwoord doen hooren, slaan wij op het Hoofdstuk het oog, dat men niet ten onregte het zie den mensch van JESAJA genoemd heeft, bijna

acht eeuwen vóór dat van PILATUS gesproken. Wij bedoelen JESAJA LIII met de drie voorafgaande verzen, die tot dezelfde Godspraak behooren. Na eene heerlijke voorstelling van Israëls verhooging na vroeger verwerping, wordt, indien mogelijk met nog hooger nadruk dan vroeger, de aandacht op den knecht des Heeren gevestigd. Hoofdst. LII: 13—15 is als het ware de tekst der Profetische rede, die Hoofdst. LIII is opgeteekend. „Ziet," zoo wordt Jehova sprekende ingevoerd — „mijn knecht zal verstandiglijk handelen," hij zal mijn raad met wijsheid ten uitvoer leggen: „hij zal ten gevolge daarvan verhoogd en verheven, ja zeer hoog worden." Eene steeds klimmende verhooging wordt hem alzoo van Gods wege toegezegd, maar na voorafgegane diepe vernedering. Van beide, de smaad en de eer, wordt het beeld nu voorloopig in breede trekken geteekend, om later breedvoeriger te worden uitgewerkt. „Gelijk als velen zich over u ontzet hebben — alzoo verdorven was zijn gelaat, meer dan van iemand, en zijne gedaante, meer dan der menschen kinderen — zoo zal hij vele volken besprengen, of, gelijk wij liever vertalen: van vreugde doen opspringen, „ja, de koningen zullen hunnen mond over hem toehouden," ten teeken van diepe onderwerping, die geene enkele tegenspraak waagt: „want denwelken het niet verkondigd was, die zullen het zien, en die het niet gehoord hebben, die zullen het verstaan." Weêrgalooze dingen komen alzoo hun ter oore, die daarvan tot dusver niet het minste vernamen. Kennelijk heeft de Profeet het oog op de Heidenwereld (1): maar Israël dan, aan wie hij reeds vroeger was aangekondigd, hoe heeft het den knecht des Heeren ontvangen? Die vraag wordt beantwoord in het LIII^ste Hoofdstuk,

(1) Verg. ROM. XV. 21.

aan welks aanhef de Profeet, sprekende opgetreden ook in naam zijner medeprofeten, een oogenblik zijn hoogen Zender vervangt. „Wie heeft onze prediking geloofd, en aan wien is de arm des Heeren geopenbaard?" Die weemoedige klagt over het geringe aantal van hen, die den arm van Jehova, in de geheele verschijning van zijnen dienstknecht zoo zigtbaar, geloovig hebben gadegeslagen, wordt door den toon van geheel andere sprekers vervangen. Het zijn de zoo even beschuldigden zelve, die thans tot beter inzien gekomen, met schaamte de oorzaak hunner ongeloovige verblinding vermelden. Zij was namelijk in de uitwendige geringheid van Jehova's uitverkoorne gelegen. „Hij is als een rijsje voor zijn (Jehova's) aangezigt opgeschoten, en als een wortel uit een dorre aarde. Hij had geene gedaante noch heerlijkheid, als wij hem aanzagen, was er geene gestalte, geen uitwendige luister, aan hem, dat wij hem zouden begeerd hebben. Hij was veracht en de onwaardigste onder de menschen, een man van smarten en verzocht in, liever, gemeenzaam met krankheid, en een iegelijk was, als verbergende het aangezigt voor hem; hij was veracht, en wij hebben hem niet geacht." Maar nu, tot beter inzien gekomen, doen zij opentlijk hulde aan de bedoeling en de verhevenheid van dat smadelijk lijden, en laten eene belijdenis hooren, waarin ook de Profeet, die haar uitlokte, moet geacht worden in te stemmen. „Waarlijk, hij heeft onze krankheden op zich genomen, en onze smarten heeft hij gedragen, doch wij achtten hem, dat hij geplaagd, van God geslagen en verdrukt was." Krankheden worden hier ter aanduiding, niet van ligchamelijke ziekten, maar als zinnebeelden van geestelijke ellenden vermeld, die niet anders zijn dan kwalen eener zondige en lijdende ziel. Voor

hun oog staat alzoo de knecht des Heeren, als persoonlijk met die krankheden en smarten beladen, zoodat hij een sprekend toonbeeld van menschelijke ellende mogt heeten. Toch waren het oorspronkelijk niet zijne, maar hunne ellenden te noemen, die hier kennelijk worden voorgesteld, als van hunne op zijne schouders overgedragen, zoo dat zij willen zeggen met andere woorden: wat wij hadden moeten dragen, verduurde hij, dien wij in onze diepe verblinding voor een van God veroordeelde om eigene ongeregtigheid hielden! Dat toch deze gedachte, althans zijdelings in de pasgenoemde woorden is uitgedrukt, het blijkt, uit wat onmiddelijk volgt: „maar hij is om onze overtredingen verwond, om onze ongeregtigheden is hij verbrijzeld; de straf, die ons den vrede aanbrengt, was op hem, en door zijne striemen is ons genezing geworden." Dat hier niet slechts van de oorzaak, maar bovenal van de bedoeling en de vrucht dezes lijdens gesproken wordt, valt van zelf in het oog. De straf, of wil men liever vertalen: de tuchtiging onzes vredes, gelijk er letterlijk staat, is zulk een lijden, waardoor ons vrede geworde. Als een drukkende last is het op den dienstknecht des Heeren gelegd, maar de striemen hem geslagen hadden dit weldadig gevolg, dat daardoor hem smart, maar anderen genezing bereid is. Terwijl alzoo de lijder schuldeloos de regtmatige bezoeking van anderer ongeregtigheid draagt, worden deze juist, ten gevolge daarvan, van hunne schulden vrijgesproken en van hunne smarten genezen. En wat bewoog nu dezen hoogverheven' persoon, dat lijden op zich te nemen? Ontferming aan de eene zijde, gehoorzaamheid aan den anderen kant. „Wij dwaalden allen als schapen, „wij keerden ons een iegelijk naar zijnen weg, doch de Heer heeft onzer aller ongeregtigheid, de schuld en straf onzer zonden, als een vijandelijk

leger op hem doen aanloopen. Als die geeischt werd, zoo werd hij, verdrukt — beter vertaald: gekweld werd hij, en hij liet zich verdrukken — en hij deed zijnen mond niet open." Evenmin wederstrevig als morrend, gaf hij veeleer gedweê en geduldig zich zelven ten offer. „Als een lam werd hij ter slachtbank geleid, en als een schaap, dat stom is voor het aangezigt zijner scheerders, alzoo deed hij zijn mond niet open." Voor zulk een nameloos lijden is dan ook de knecht des Heeren bezweken. „Hij is uit den angst en het gerigt weggenomen, dat is niet bevrijd, gelijk men wel eens, op den klank der woorden af, heeft verklaard, maar, geweldig ten doode gesleept; en wie zal zijn geslacht verhalen?" Wie, zoo wil de Profeet zeggen, wie zijner tijdgenooten bedenkt en verstaat het? Men laat hem zonder verdediging sterven, en miskent het doel van zijn' dood. Zoo wordt „hij afgesneden uit het land der levenden: om de overtreding mijns volks — dus jammert de Godsman deemoedig — is de plaag, het lijden tot straf hunner zonden, op hem geweest." Intusschen bleek het toch, terstond na dat lijden des doods, dat de regtvaardige Regter zijne twistzaak zich aantrok. „Men heeft zijn graf bij de goddeloozen gesteld": men had hem reeds eene laatste rustplaats in het midden der onregtvaardigen toegedacht, „maar hij is, door eene bijzondere tusschenkomst Gods, bij den aanzienlijken, bij den rijken in zijnen dood geweest, en hij verdiende die eer, omdat hij geen onregt gedaan heeft, noch bedrog in zijnen mond geweest is." Maar nog eens, waarom dan toch zoo diepe vernedering van den geheel schuldelooze? De Profeet weet slechts één antwoord, het reeds gegevene, dat hij nog eenmaal in andere vormen herhaalt, om terstond daarna op de heerlijke oplossing van het raadsel bij het licht der uitkomst te wijzen. „Doch het be-

haagde den Heer hem te verbrijzelen, Hij heeft hem krank gemaakt, met zoo drukkend een lijden bezocht: als hij zijne ziel tot een schuldoffer zal gesteld hebben, dan zal hij zaad zien, hij zal de dagen verlengen, een langen tijd leven, en het welbehagen des Heeren zal door zijne hand gelukkiglijk voortgaan." Jehova's wil en raad zal juist langs dien weg door hem met gewenscht gevolg worden ten uitvoer gelegd. Kan het duidelijker uitgedrukt worden, dat het lijden van den knecht des Heeren, niet slechts onder Gods hooge toelating, maar naar Gods aanbiddelijk raadsbesluit plaats had; dat het een boeten was voor de zonden van anderen, gelijk het offerdier op zinnebeeldige wijze de zondenschuld van den offeraar droeg; dat het eene zelfopoffering in den dood mogt genaamd worden, die door een nieuw, steeds schooner leven vervangen en door het geschenk van een ontelbaar geestelijk kroost zou vergoed worden? Ten overvloede wordt ook dit nogmaals van den grooten lijder door Jehova zelven verzekerd. „Om den arbeid zijner ziel zal hij het zien en verzadigd worden": tot loon zijner smartelijke overgave zal hij de heilrijke vrucht van zijn gadeloos lijden aanschouwen, en door die aanschouwing verzadiging van vreugde genieten. „Door zijne kennis, d. i. door hem geloovig te leeren kennen in al de kracht van zijn lijden, zal mijn knecht, de regtvaardige, velen regtvaardig maken, want hij zal hunne ongeregtigheden dragen." Door, zelf schuldeloos, de straf hunner zonden op zich te nemen, schenkt hij hun volkomene vrijspraak bij en herstelling in de vriendschap van God. „Daarom, zoo besluit de hemelsche Spreker, als wilde Hij het thans beter ingelichte volk tot vertrouwde zijner verhevene ontwerpen voor de verre toekomst verheffen: „daarom zal Ik hem een deel geven van velen, namelijk, uit velen bestaande, en hij zal de magti-

gen als een roof deelen." Over de magtigste wereld-dwingers zelfs zal hij zóó oppermagtig beschikken, als een veldheer, die den pas verwonnen buit uitdeelt onder zijne zegevierende legerscharen. En dat alles zal hem bereid worden, „omdat hij zijne ziel heeft uitgestort in den dood en met de overtreders is geteld geweest, liever, met de overtreders zich tellen liet, alzoo dat hij veler zonden gedragen, d. i. in zijn lijdend ligchaam geboet, en voor de overtreders gebeden heeft, of gelijk welligt beter, althans meer in den geest dezer geheele voorspelling wordt overgezet: voor de overtreders schuldverzoenend is tusschengetreden!

Hier blijven wij een oogenblik stilstaan. Met het volgende Hoofdstuk toch, hoe naauw ook aan het vorige vastgeschakeld, kan, ook wat de daarin voorkomende zaken betreft, de tweede helft van dit laatste deel van JESAJA gerekend worden een' aanvang te nemen. Wij hebben het meest beroemde van al zijne orakelen aangehoord. Slechts, waar het der duidelijkheid kon bevorderlijk zijn en door het oorspronkelijke gebiedend gevorderd werd, wijzigden wij iets aan de gewone vertaling. De Godspraak herlezende, bevreemdt het ons allerminst niet, dat zij in Gods hand het middel werd om den Aethiopischen kamerling tot het levend geloof in den Verlosser der wereld te brengen (1). De vraag intusschen, die hij de vrijheid nam aan PHILIPPUS te rigten, is niet voor de laatste maal te dier ure op de lippen genomen. Wij staan gereed, het antwoord te regtvaardigen, dat reeds bij de herlezing dezer Profetie in menig hart is gerezen. Maar in de ligt bewijsbare vooronderstelling, dat op al de genoemde plaatsen van denzelfden Persoon wordt gesproken, beginnen wij ons onderzoek op nog breeder schaal dan de moorman, en vragen, maar thans voor het laatst: wie is de knecht des Heeren?

(1) HAND. VIII: 26—40.

„ Het Israëlietische volk," zoo beweren niet weinige uitleggers, „heet hier de knecht des Heeren, zijn getuige en afgezant in het midden der heidensche wereld. De roeping en verkiezing, de smaad en strijd, de herstelling en verheerlijking der natie, of althans van het beter gedeelte der natie, zietdaar wat ons hier in hoog-profetische taal zinnebeeldig wordt voor oogen gesteld." Wij zullen niet ontkennen, dat JESAJA nu en dan van zijn volk, als van een dienstknecht des Heeren gewaagt. „Gij ISRAËL, mijn knecht," zoo heet het bij hem, „gij, JACOB, dien Ik verkoren heb (1)." En even zoo ziet het ongetwijfeld op Israël, wanneer straks de diepbeschamende vraag wordt gedaan: „wie is er blind, gelijk mijn knecht, en doof, gelijk de bode, dien ik zende; wie is blind, gelijk de volmaakte, en doof, gelijk de knecht des Heeren (2)"? Maar reeds die berisping doet zien, dat in den hooggestemden aanhef van hetzelfde Hoofdstuk (Hoofdst. XLII: 1) onmogelijk alleen van Israël, als knecht des Heeren gesproken kán worden. Of zou die doove en blinde, die zoo scherp wordt bestraft, dezelfde kunnen zijn, dien Jehova heeft uitverkoren, en in wien zijne ziele een welbehagen heeft? Is er geen hemelsbreed onderscheid tusschen het doorgaand karakter des Israëlietischen volks, zelfs van het beter gezinde gedeelte, en de geaardheid van den hier geschetsten persoon? Wordt niet bovendien het volk kennelijk onderscheiden van den dienstknecht des Heeren, en deze als volvoerder van Gods raad óók onder de stammen van JACOB geschetst (3)? Zou het van Israël, als zoodanig, gelden kunnen, dat de eilanden op zijne leer wachten, dat koningen het zouden aanbidden, dat het blinden ziende maken en ge-

---

(1) Hoofdst. XLI: 8. Ook wordt de knecht des Heeren, Hoofdst. XLIX: 3 Israël genoemd. (2) Hoofdst. XLII: 19.

(3) Zie bijv. Hoofdst. XLII: 6. XLIX: 5, 6. LIII: 8 en elders.

vangenen uit hun diensthuis uitleiden zou (1)? Zou het lijden van dit volk met regt kunnen beschouwd worden, niet als vrucht van eigen verkeerdheid, maar uitsluitend van anderer zonde, en door Jehova vrijmagtig verordend, om vreemde schuld te bedekken?

„Neen," zoo roepen ons anderen toe, „niet Israël, maar de Profetenstand in Israël, zietdaar de hier bedoelde knecht van Jehova! Denk aan die reeks van eerbiedwaardige mannen, die de ware Godsdienst hebben gehandhaafd onder ABRAHAMS verbasterd geslacht; aan het licht, dat zij, zoowel in als buiten Palestina verspreid; aan het lijden, dat zij voor regt en waarheid ondergaan; aan de welverdiende eer, die zij voor dat lijden ingeoogst hebben, en gij zult u niet langer verwonderen, zooveel groots en heerlijks van een idealen persoon te vernemen, waarin als het ware de keur en kern des Profetendoms u aanschouwelijk voorgesteld wordt." Hoe jammer, dat tegen die schoonklinkende voorstelling althans één onoverkomelijk bezwaar moet ingebragt worden! Er is namelijk geen enkel bewijs, dat er immer een eigenlijk gezegde profetenstand, een zedelijk ligchaam bestaan heeft, dat voegzaam als Jehova's dienstknecht kon aangeduid worden. Wel zien wij, zoo vaak zij geroepen worden, afzonderlijke profeten onder Israël optreden, maar nimmer werken zij anders, dan elk op zichzelven. Hoe onwaarschijnlijk bovendien, dat zulk een Profetenstand, in Israël werkzaam, hier met den naam van Israël zou aangeduid worden! Inzonderheid was gedurende het tijdperk van en na de Babylonische ballingschap, waarop deze Hoofdstukken wijzen, zulk een Profetenstand verder dan immer te zoeken. Het is dan ook slechts een enkele maal, als in het voorbijgaan, dat de Profeet, die hier spreekt, zichzelven als een knecht des Heeren ver-

(1) Hoofdst. XLII: 4, 7. XLIX: 7.

meldt (1). Andere Godsgezanten nevens hem worden nergens op den voorgrond van deze zijne beschouwing geplaatst. Lijden en smaad, gelijk hier aan den knecht Gods worden toegekend, zijn, wel is waar, tot zekere hoogte aan enkele profeten ten deel gevallen, maar nimmer aan de profetische roeping als zoodanig onafscheidelijk verbonden geweest. En waar staat het geschreven, dat de profeten zich onschuldig en vrijwillig moesten overgeven, om de nationale schuld voor het aangezigt Gods te bedekken? Waren de profeten, met uitzondering van een JONA welligt, immer in zulk eene betrekking tot de heidensche wereld geplaatst, als hier aan den knecht des Heeren wordt toegewezen? Konden zij éénig uitzigt hebben op zulk eene weergalooze verhooging uit lijden, als hier te zijnen aanzien gespeld wordt? Ware het in den mond van den godvruchtigen JESAJA geene bespottelijke grootspraak geweest, zulke groote dingen te verkondigen aangaande zichzelven en zijne medegetuigen? En zoo de hier bedoelde knecht des Heeren dezelfde is, die bij EZECHIËL als DAVID, en bij ZACHARIA als de Spruite voorgesteld wordt (2), hoe kan die aanduiding bij mogelijkheid alleen op den profetenstand doelen, waaraan toch nergens eene koninklijke of priesterlijke waardigheid toegekend wordt?

Zoo dringt ons dan alles om te denken aan één bepaalden persoon. In geen geval kan het CYRUS zijn, die in deze hoofdstukken wel als den gezalfden des Heeren, maar nimmer als zijn dienstknecht wordt toegesproken (3), en geene eigenlijk gezegde profetische zending onder het volk te vervullen had. Maar welk profeet stond immer in Israël op, van wien

(1) Hoofdst. XLIV: 26.

(2) EZECHIËL XXXIV: 23. ZACH. III: 8. VI: 12, 13.

(3) Hoofdst. XLV: 1.

alles kan gezegd worden, wat op al de beschouwde plaatsen aangaande den knecht Gods is verzekerd? Het zal toch wel hoogst willekeurig zijn te vermoeden, dat in Hoofdstuk XLII en XLIX van een anderen persoon wordt gesproken, dan op wien Hoofdstuk L en LIII gedoeld wordt. De knecht Gods kan hij slechts zijn, in wien ieder woord, dat wij hoorden, zijne volle vervulling ontvangt. Maar nog eens, op welk Godsgezant, wij moeten meer zeggen, op welk sterveling onder het oude Verbond kunnen deze uitspraken naar waarheid toegepast worden? Vrij neme men de proef met wien men wil, met een JESAJA, een HISKIA, een UZZIA, of wien men hier immer heeft meenen te vinden, en men zie, of de profetentaal niet deels ongerijmd, deels zelfs godslasterlijk klinkt! Geen profeet heeft onder Israël meer gedaan en gedragen dan MOZES, en toch, al denkt men zich zelfs een tweeden MOZES, wat geweld moet men de voorstelling aandoen om haar van zoodanig een profeet te verklaren! Neen, alles noopt ons om, bepaaldelijk aangaande het LIIIe Hoofdstuk, het woord van LUTHER over te nemen: „er is in het gansche oude Testament geen klaarder voorspelling, beide van het sterven en het wederopstaan van CHRISTUS: zij moest door elken Christen in het geheugen geprent en bewaard worden." Maar wat van het LIIIe Hoofdstuk geldt, het blijkt even spoedig van het XLIIe, XLIXe en L^e, dat daarmede zoo naauw is verbonden. Onwedersprekelijk staat het alzoo, na ieder vernieuwd onderzoek vast: de knecht des Heeren bij JESAJA is dezelfde als de groote DAVIDspruit, op wien reeds in het eerste gedeelte zijner profetie was gewezen, en die ook in deze hoofdstukken althans nog eenmaal met name aangeduid wordt (1). En ten bewijze dier stelling beroepen wij ons, niet slechts op zoovele

(1) Hoofdst. LV: 3, 4.

oude Israëlietische uitleggers, die hier den Messias gevonden hebben, zoolang geene polemiek tegen het Christendom hen naar eene andere verklaring deed omzien; zelfs niet alleen op de bekende uitspraken des nieuwen Verbonds, die gedurig verzekeren, dat hier het lijden en de heerlijkheid van den Messias geteekend wordt; maar vooral op den inhoud dier merkwaardige hoofdstukken zelve, die zoo duidelijk het karakter vertoonen, òf van geheel onvervulde, òf van in CHRISTUS vervulde voorspelling. Enkele trekken, waarvan de uitkomst niet schijnt te beantwoorden aan de profetische teekening, zullen die overtuiging niet schokken, wanneer wij slechts in het oog blijven houden, dat het Messiasbeeld natuurlijk geschilderd moest worden met de kleuren en naar de behoeften des tijds, en bovendien, dat wat nog niet vervuld is, later vervuld staat te worden.

Het verwondert ons na al het gezegde wel niet, dat zelfs een Joodsch geleerde (1) van de uitleggers, die weigeren in den knecht des Heeren bij JESAJA den CHRISTUS te zien, kon verklaren: „zij zijn met blindheid geslagen." Intusschen zijn met het gezegde nog geenszins alle bezwaren verdwenen. Voor den nadenkende blijft de vraag, vooreerst, hoe JESAJA er toe kwam, om den Messias voor te stellen in een licht, zoo geheel verschillend van dat, waarin hij vroeger diens persoon en werk had geplaatst, en ten tweede, waarom de Messias hier onder eene benaming wordt voorgesteld, die — het kan niet ontkend worden — tot op zekere hoogte èn op Israël èn op zijne profeten toepasselijk is, gelijk zij dan ook werkelijk van beiden gebruikt wordt (2)? Op beide vragen is ons antwoord gereed.

Het valt niet te loochenen, er is een groot onder-

(1) ABARBANEL.

(2) Hoofdst. XLI: 8 en XLIV: 26.

scheid op te merken tusschen de voorstelling van den grooten DAVIDSzoon in het eerste, en van den knecht des Heeren in het tweede gedeelte der profetie van JESAJA. Wel is waar, hier zoowel als daar wordt de heerlijkheid van den Messias verheven, maar het denkbeeld van diepe vernedering, aan die heerlijkheid voorafgaande, troffen wij tot dusver bij onzen Godsman niet aan. Even weinig zagen wij vroeger in zijne voorspellingen den CHRISTUS verschijnen, als profeet en leeraar der volken, en allerminst merkten wij er de sporen van op, dat Hij, door de Joden verworpen, juist daardoor tot een zegen voor de einden der aarde zou worden. Van waar een verschil, dat, ja, geene volstrekte tegenstrijdigheid is, maar toch genoeg in het oog valt, om onwillekeurige bevreemding te wekken? Wij zouden eenvoudig kunnen antwoorden, dat het den Geest der waarheid behaagd heeft, de verborgenheid der toekomst ditmaal in een geheel nieuwen vorm voor het oog van Gods volk te doen treden. Maar die Geest werkte toch zeker in overeenstemming, zoowel met JESAJA'S eigene ontwikkeling, als met de bepaalde behoeften des tijds, waarvoor allereerst zijn woord was bestemd. JESAJA schrijft ten behoeve der verstrooiden in Babels gevangenis, en verplaatst zich geheel in hunnen tijd, alsof hij zelf daarin leefde. In dien tijd ziet hij Israël ten diepste vernederd, den luister van DAVIDS stamhuis vervallen, en het wordt hem geopenbaard, dat het volk, ja door een' vorst, maar door een' vreemden vorst gered en hersteld worden zal. Als zoodanig verkondigt hij den vorst der Perzen en Meden, den Gezalfde, wiens regterhand Jehova gevat heeft (1). Is het niet natuurlijk, dat hij, ten einde alle verwarring van denkbeelden voor te komen, er thans onder hooger leiding toe komt, om den van ouds

(1) Hoofdst. XLV: 1.

beloofden Heilaanbrenger in een eenigzins ander licht te doen optreden? Wel vergeet hij de belofte aan DAVIDS huis niet geheel (1), maar het uitzigt op een nationalen Monarch kan niet op den voorgrond geplaatst worden voor een volk, dat, ook waar het hersteld wordt, voorloopig aan een vreemde dynastie onderworpen zal blijven. Eenmaal door CYRUS verlost, zal bovendien het Israëlietische volk vooral geestelijke behoeften gevoelen en eene hoog zedelijke bestemming zich voorgesteld zien. Het is de behoefte aan licht van waarachtige Godskennis en verzoening van vroegere schuld; het is de bestemming, om het licht der ware Godsdienst te helpen ontsteken in de duisternis der heidensche wereld. Als Bevrediger van die behoefte, als Gids tot die bestemming ziet de Profeet den Messias verschijnen. Met kleuren en verwen, ten deele uit eigen' roeping en ervaring ontleend, schetst hij het beeld van den hoogsten Godsgezant, die het heil voor Israël en heel de wereld zal aanbrengen. Op profetische wijze stelt JESAJA Hem voor, als reeds werkelijk tegenwoordig in Israël, ja, ziet reeds zijn lijden geleden, en zijne verheerlijking in een digt genaderd verschiet. Levend en werkend laat hij Hem voor het oog der ballingen treden, in een licht, men gevoelt het, geheel voor hunnen toestand en hunne behoeften berekend. Of wat was meer geschikt om hen met moed en hoop te vervullen, dan het uitzigt op een afgezant Gods, die hen uit erger diensthuis, dan dat van Babel verlossen; die hen tot eene zuivere Godskennis leiden zou, wier verzaking met zeventig jaren van ballingschap nog naauwelijks duur genoeg was betaald; die eindelijk als Schuldverzoener den last der nationale schuld voor eeuwig wegnemen kon?

Maar van waar dan, dat die verheven Persoon juist

---

(1) Zie Hoofdst. LV: 3, 4.

door eene **benaming** wordt aangekondigd, die toch ook enkele malen aan geheel het Israëlietische volk, of althans aan zijne Profeten gegeven wordt? Het is niet enkel, omdat de Messias Jehova's raad op aarde volkomen vervullen en alzoo met het hoogste regt verdienen zou, zijn dienstknecht te heeten. Het is bovenal, omdat er tusschen Israël, den Profeet, en den Messias, als knecht Gods gedacht, eene onafscheidelijke betrekking bestaat. Ook Israël kon Jehova's dienstknecht genaamd worden, voor zoover het bestemd was om een schijnend licht in den nacht der Heidensche wereld te wezen; ook de Profeet verdiende dien naam, voor zoover hij regtstreeks door Jehova gezonden was, om eene blijde boodschap te brengen den zachtmoedigen, en die roeping met getrouwheid vervulde. Maar Israël had zijne bestemming vergeten, de beste Profeet kon haar slechts onvolkomen volbrengen: nu verscheen Hij, die het welbehagen des Heeren volkomen ten uitvoer zou leggen. Hij is het ware, geestelijke Israël (1), van wien het volk, zelfs in zijne merkwaardigste lotgevallen en uitgelezenste helden, slechts het flaauwe schaduwbeeld toonde; Hij wordt uit Israël geboren, gelijk later de gemeente des nieuwen Verbonds uit Hem haren oorsprong ontleent. Hij is de kroon en de kern des Profetendoms, Hij, die het einde is beide der wet en des gezigts. Het is **zijn** Geest, die in de Profeten van de toekomst getuigenis geeft (2); zijne eigene stem verkondigt als het ware in hun binnenste zijne aanstaande verschijning op aarde. Israëls Profeten zijn, in nog meer bijzonderen zin dan Israël zelf, zijne **typen**: daarom kunnen zij, sprekende van Jehova's dienstknecht in den eersten persoon, verklaringen afleggen, die ook van hen zelve tot zekere hoogte waarheid behelzen, maar tevens ongerijmd zouden klinken,

(1) Hoofdst. XLIX: 3 (2) 1 PETRI I: 10—12.

zoo zij niets hoogers bedoelden, dan hunne eigene zending te staven. In één woord, mogen wij geheel het denkbeeld van den „knecht Gods" bij een hoog opgeschoten boom vergelijken, in Israël zien wij den wortel, in de Profeten den stam, in den Messias de prachtige kroon. In Israël, dat oorspronkelijk geroepen was een volk van koningen en priesters te wezen, treedt, waar het zijne roeping verzaakt, een achtbare profetenrei op; in die Profeten wijst de Geest wederom henen naar Hem, die volkomen zal tot stand brengen, wat zij niet of gebrekkig vermogten. En uit dien volmaakten knecht des Heeren ontspruit eindelijk een geestelijk zaad van dienaren Gods, en Israël bereikt ten laatste zijne hooge bestemming door Hem, gelijk het reeds van ouds was geroepen en uitverkoren, om Hem aan de wereld te schenken. Wij beseffen het, ook hier blijven onbeantwoorde vragen in niet geringe menigte over. Maar dit zien wij toch tegelijk, juist alzoo blijkt de betrekkelijke waarheid der door ons afgekeurde verklaringen, die slechts daarom zijn af te keuren, omdat zij de hoogste beteekenis der bedoelde benaming voorbijzien. Juist alzoo wordt het opgelost, dat niet weinig, wat van den knecht des Heeren getuigd wordt, vaak tot zekere, zij het ook uiterst geringe hoogte van Israël en zijne Profeten kan gelden, en toch pas ten volle is verwezenlijkt geworden in Hem, die, met kennelijken terugslag op dit profetisch woord, door PETRUS als den knecht Gods, en door zijne medegeloovigen als Gods heilige knecht wordt begroet (1).

Wij staan thans op de hoogte om, al het gezegde zamenvattende, een blik op de ontwikkeling der

(1) HAND. III: 26. IV: 27. Het is bekend, dat op deze plaatsen het woord, bij de onzen door kind vertaald, door knecht moet worden overgezet.

Messiasverwachting te slaan, die dit laatste deel van JESAJA ons aanbiedt. Wij zijn eene groote schrede voorwaarts gekomen, en zagen bij vernieuwing JESAJA vooraan staan onder de Christologen des ouden Verbonds. Wat in de scholen der Godgeleerden gewoonlijk het profetisch, priesterlijk en koninklijk ambt des Heeren genoemd wordt, wij zien het ons hier voor het eerst, èn onderscheidenlijk, èn in zijnen onderlingen zamenhang voorgesteld.

Reeds MOZES had van een Profeet in het midden zijner broederen gesproken, maar het bleef voor JESAJA bewaard, het beeld van die profetische werkzaamheid des Messias in sprekende kleuren te schetsen. Welk een verschil, reeds in dit opzigt, tusschen Hem en alle andere, zelfs de uitnemendste Godsgezanten! Kon het reeds van een JEREMIA gelden, dat hij vóór zijne geboorte tot de dienst des Heeren was afgezonderd (1), van dezen was het waarheid in oneindig hoogeren zin. Andere profeten verdienden soms het Goddelijk misnoegen, zelfs een MOZES ondervond zijne regtvaardige straf: deze is onbepaald en onvoorwaardelijk voorwerp van het Goddelijk welbehagen. Andere Profeten ijverden met een strengen, vurigen ijver: een ELIA vaart als een stormwind over Israëls stammen, voor hij in een bliksemwagen ten hemel gevoerd wordt: deze is vriendelijk, verschoonend en zacht, als het suizen van een liefelijk lentewindjen. Andere profeten zagen, met geringe uitzondering, den hun aangewezen werkkring binnen de grenzen van Palestina beperkt: deze wordt verordend om den Heidenen het licht te ontsteken, en Jehova's heil te brengen tot aan de einden der aarde. Andere profeten maken slechts schakels uit in den keten der Goddelijke heilsopenbaringen, die elkander gedurig vervangen: deze is kennelijk het doel

(1) JER. I: 5.

en eindpunt van alles, na wien geen hooger Godsgezant onder het uitverkoren volk is te wachten. Andere profeten eindelijk, wij noemen het voornaamste het laatst, moesten gedurig woorden van wraak en straffe doen hooren: deze brengt een Evangelie aan verslagene harten, „opdat hun gegeven worde sieraad voor asch, vreugdenolie voor treurigheid, het gewaad des lofs voor een benaauwden geest." In waarheid, het verwondert ons niet, dat de Heer, bij zijn eerste optreden als Leeraar te Nazareth, bepaaldelijk uit dit tweede deel van JESAJA de stof zijner prediking putte (1).

Zou men niet verwacht hebben, dat zulk een profeet slechts roem en dank en liefde onder de door hem zoo hoogbevoorregte natie zou oogsten? Het tegendeel wordt door JESAJA voorspeld. Wat reeds een blik op de lotgevallen van vroeger Godsgezanten hem zou hebben kunnen doen vermoeden — „wien van de Profeten hebben uwe vaders niet vervolgd," zoo mogt later een STEPHANUS uitroepen — dat wordt hem door den Geest der voorspelling met onbedriegelijke klaarheid getoond. De volmaakt gehoorzame dienstknecht Gods is even daardoor zijn lijdende dienstknecht. Hij lijdt meer, dan een der profeten, ten tijde van JESAJA, nog immer had kunnen verduren. Niet slechts heeft Hij over schijnbaar vruchteloozen arbeid te klagen, maar ook wordt Hij met smaadheid overladen, door tallooze smarten gegriefd, als een offerdier naar de slagtbank gesleept, ja, nog na den dood tot het gezelschap der goddeloozen verwezen. Maar Hij lijdt dit alles tevens geheel anders dan anderen. Moesten zij, zoolang althans hun geweten bleef spreken, altijd den toon van verootmoediging paren met dien van regtmatig beklag: Hij lijdt zoo geheel schuldeloos, dat Hij veilig alle zijne aanklagers indagen en afwachten kan.

(1) LUK. IV: 16 en verv.

Liepen zij telkens gevaar om te morren bij den kelk der beproeving, Hij spreidt onbepaalde gewilligheid en volstandige onderwerping ten toon. En zoo heeft dan ook zijn lijden eene kracht, die aan geen ander lijden kan toegekend worden: bij het profetisch ambt oefent Hij tevens het priesterlijk uit.

Dat zijn vurig verwachte nazaat Hoogepriester naar de ordening van MELCHIZEDEK zou zijn, was reeds aanvankelijk door DAVID in den CX[den] Psalm op profetische wijze voorspeld. Maar aard en omvang van dit priesterlijk werk worden toch eerst door JESAJA, vooral in het LIII[ste] Hoofdst. beschreven. Het is zoo, men zou uiterst verkeerd doen met eene gansche, uitgewerkte theorie der verzoeningsleer te willen wedervinden in één enkel kapittel, en het is noodzakelijk, toe te zien, dat wij niet onze, nieuw-testamentische denkbeelden toekennen aan den Israëlietischen Ziener. Wenken, aanduidingen alleen doet hij hooren aangaande eene hoogheilige zaak, voor wier volkomene opheldering zijn tijd nog slechts aanvankelijk vatbaar was, en zelfs die wenken, zij worden dan pas ten volle ontraadseld, als wij die in het helder licht van het Evangelie der vervulling beschouwen. Maar toch, die aanduidingen zijn reeds volkomen voldoende, om de willekeurige bewering tegen te spreken, dat het denkbeeld van een lijdenden en stervenden Messias in het oude Testament in het geheel niet gevonden wordt. Een raadsel aller raadselen blijft ons JESAJA's LIII[ste] Hoofdstuk, indien ons hier geen CHRISTUS beschreven wordt, lijdende ten gevolge van overtredingen, die Hij zelf niet had gepleegd. Oorzaak van dat lijden is de zonde zijns volks; bedoeling van dat lijden, de verzoening der zonden; vrucht van dat lijden, de herstelling dier afkeerigen in Gods verbeurde gunst en gemeenschap. En moge nu het verband tusschen dat nameloos lijden en die onschatbare weldaad hier niet opzettelijk en hairfijn in het

licht gesteld worden, zooveel valt hier toch terstond in het oog, dat het laatste regtstreeksch uit het eerste geboren wordt, en dat het lijden van dezen zijnen dienstknecht het van God zelven verordende middel is, om de schuld des volks te verzoenen. „ Met bijna meer dan profetische duidelijkheid" — het is naar waarheid gezegd (1) — wordt hier het lijden van den Messias ons afgemaald, en soms is het ons, als hooren wij een getuige, die op Golgotha aan den voet van het kruis heeft gestaan. Hoe langer wij op JESAJA's voorstelling staren, te sterker wordt onze overtuiging gewekt, dat hij in dien Lijdende een offer gezien heeft, waardoor in de werkelijkheid tot stand gebragt is, wat al de oude offers slechts afschaduwen konden; dat hij aan dien lijder eene straffe opgelegd vond, die deze in de plaats van anderen droeg, opdat zij van het verdiende onheil bevrijd zouden worden. Of, wanneer Hij hier gezegd wordt, „ de ongeregtigheid te dragen," denken wij dan niet van zelf aan het offerdier, waarop door de handenoplegging de schuld des offeraars zinnebeeldig was overgegaan, en dat nu ten doode gewijd werd, naar Gods wet door dézen verdiend? Wij zien van allen, die weigeren in het sterven des Heeren een eigenlijk gezegd offer der verzoening te zien, nog eene dragelijke verklaring van JESAJA's profetie te gemoet.

Intusschen wordt Hij, die zoo hoogepriesterlijk voor overtreders is tusschengetreden, ook koninklijk, juist om en door zijn lijden verhoogd. Hier naderen wij het punt, waar het nieuwe licht, over 's Heeren persoon en werk door JESAJA ontstoken, met het vroeger verrezene op liefelijke wijze ineenvloeit. Ook in dit gedeelte van JESAJA wordt de Messias als Koning over Israël uitgeroepen, maar gelijk zijn Koningschap

(1) VAN DER PALM.

op zijn priesterlijk offer gegrond is, zoo verhindert het Hem ook in geen geval zijn vreedzaam profetisch ambt onder Heiden en Jood te vervullen. Is het niet, als had de Profeet, door die voorstelling van den koninklijken luister des Heeren, reeds vooruit den hartader willen afsnijden aan elke aardschgezinde verwachting, die beelden met zaken verwarde? Ook als Koning blijft de Messias Jehova ten dienstknecht, wel naar Gods gewisse belofte op den troon van DAVID gezeten, maar tevens hoog in eere boven alle magtigen der aarde verheven. Wat meer is, alle aardsche heerlijkheid buigt voor Hem zich diep in het stof, en zelfs koningen verstommen voor den luister, dien Hij op aarde ten troon spreidt (1)!

Met het LIII[e] Hoofdstuk neemt de uitvoerige teekening van den knecht des Heeren een einde. De beschrijving van den persoon en het werk van den Messias wordt in een groot deel der overige hoofdstukken door zulk eene boeijende beschrijving van zijnen tijd en van het heil, door Hem te verleenen, vervangen, dat wij zonder aarzelen de laatste bladzijden van JESAJA onder de allerschoonste des Bijbels te tellen hebben. Ons bestek laat niet toe, die van trek tot trek te ontleden, maar wij mogen toch dit hoofdstuk niet eindigen, zonder althans eenig overzigt van den treffenden inhoud gegeven te hebben.

Nu de Messias zijn werk heeft voleindigd, wordt Sion tot vernieuwde blijdschap gewekt (2). Vroeger aan eene verlatene weduw gelijk, treedt de ontrouwe, maar begenadigde stad met Jehova als op nieuw in den echt, en verheugt zich straks in het bezit van talrijker kroost, dan zij binnen hare muren kan bergen. Het kortstondig lijden wordt door eindeloos verblijden

(1) Hoofdst. LV: 3, 4. XLIX: 7. LII: 14. (2) Hoofdst. LIV.

vervangen, en Jehova's trouw waarborgt de duurzaamheid van het thans gesloten verbond. De vijanden, die tegen Jeruzalem optreden, deinzen allen schaamrood terug: zijne Godgewijde burgers zijn thans op hunne beurt knechten des Heeren geworden, uit vrije gunst geregtvaardigd. Geen wonder, dat alle heilbegeerigen tot het vol genot van den zegen der Messiaansche tijden genoodigd worden. Gods vergevende liefde gaat de stoutste gedachten te boven, en even zeker kunnen zij op de vervulling zijner toezegging rekenen, als op de werking van sneeuw en regen daar buiten. Weldra zullen de verloste zonen van ABRAHAM in blijdschap naar hun Vaderland wederkeeren, door zijne hoede beschermd, en zelfs de onbezielde natuur zal schijnen in hunne blijdschap te deelen (1). Intusschen kan dat heil niet genoten worden, zonder opregte wederkeering tot God en zijne dienst. Daarom wordt zoowel de eigengeregtigheid als de ongeregtigheid des volks in het tijdperk, waarin de Profeet zich verplaatst, in het beschamendst daglicht gesteld (2). Tegen beide treedt JESAJA op en verkondigt, dat de Israëliet, die werktuigelijk den Sabbath bewaart, Jehova niet kan behagen, maar dat de Heiden integendeel, die eerbied voor zijne voorschriften toont, tot het vol genot zijner zegeningen geroepen zal worden. Bij trouwer eerbiediging van Jehova's dag en dienst kon men evenwel op zijne goedkeuring hopen, en geenszins had men toe te geven aan de kleinmoedige vrees, dat des Heeren hand zou verkort zijn (3). Zijne magt en wijsheid waren onveranderd dezelfde, en niet aan Hem, aan zichzelven had men veeleer het te wijten, dat de langgewenschte hulp zich liet wachten. Sloeg men slechts

(1) Hoofdst. LV. Vergelijk de analytische behandeling van geheel dit overschoone Kapittel in onze nieuwe Leerredenen, bl. 5 en verv.

(2) Hoofdst. LVI—LVIII.

(3) Hoofdst. LIX.

den opregten toon der schuldbelijdenis aan, men zou niet vruchteloos hopen. De wederpartijders van zijn volk zou Hij nedervellen, en al snelde de vijand straks aan als een verdelgende stroom, de Geest des Heeren zou tegen hem de strijdbanier oprigten. Ook tot Sion zou de reeds vroeger beloofde Verlosser dan komen, als het zich van zijne overtreding bekeerde, en het woord des Heeren zou tot in eeuwigheid niet meer van hunnen mond of dien hunner kinderen wijken. En nu het middelpunt van al dat heil, het is Jeruzalem weder, dat thans door den Profeet in een licht wordt geplaatst, indien mogelijk nog schitterender, dan al wat wij tot dusver aanschouwden (1). Het staat voor zijn verrukten blik, door de heerlijkheid des Heeren beschenen, terwijl duisternis de aarde en donkerheid de volken bedekt. Heidenen komen in den lichtgloed zich baden, koningen in den glans zich verblijden. Midians kemelen stroomen naar zijne wijdgeopende poorten, met de schatten van Scheba beladen; de schapen van Kedar en de rammen van Nebajoth staan voor zijne outers ten dienste; als duiven tot den slag gevlogen, snellen de verst afgelegenen tot den Jehovadienst aan, op schepen, uit Tartessus bevracht. Vreemde volken, ja vreemde koningen helpen de stad aan het herstel harer muren, en de magtigsten, die weigeren haar dienst te betoonen, worden verwoest en verstrooid. Te voren onbebouwd en onveilig, is zij nu volkrijk en prachtig; het edelste, dat vorsten en volken te geven hebben, het valt haar als cijns in den schoot; van onderdrukking daarbinnen wordt even weinig als van verwoesting daar buiten gehoord. Overwinning heeten hare muren, roem hare poorten, en het licht van Jehova's gunst dat haar toeblinkt, spreidt een' glans, die nimmer, gelijk het licht van zon en maan, zal verbleeken. Een volk van regt-

(1) Hoofdst. LX.

vaardigen bezit erfelijk den gereinigden grond: het is spruit van Jehova's planting en werk zijner eigene handen, waarin uit het kleinst gezin een gansch geslacht wordt geboren. Zoo breidt zich een onafzienbaar vergezigt uit voor de verrukte blikken des Zieners, en op de vraag, hoe die verwachting zal kunnen vervuld worden, laat hij het antwoord hooren, door de Almagt zelve gegeven: „ Ik, de Heer, zal zulks ter zijner tijd snellijk doen komen!"

Langs wat weg zal intusschen dit heerlijk uitzigt zijne volkomene vervulling erlangen? In zijne zes laatste Hoofdstukken schetst JESAJA het met onnavolgbare kleuren. Nogmaals treedt de Messias sprekende op (1), en verklaart, dat Hij gezonden is om uit te roepen het jaar van het welbehagen des Heeren. Israël wordt hersteld in zijn land en door uitlanders gediend, gelijk het vroeger door vreemden vertreden werd. Het wordt een priesterlijk volk in het midden der heidenen, tot vergoeding van vroeger smaad met hooger eere bekleed, en kweekplaats van geregtigheid en lof voor alle volken der aarde. De Messias zal niet ophouden zijne stem te verheffen (2), totdat de luister der eens vernederde stad ten volle hersteld is. Hij bestelt zelf de wachters op hare muren, die haar zijne toekomst voorspellen, en tegelijk bij den Heer blijven aanhouden, dat Hij het woord zijner belofte vervulle. Niet vruchteloos weêrklinkt hunne stem: de Heer komt en zijn loon is met Hem, zijn arbeidsloon zal voor zijn aangezigt zijn. Israël wordt het heilige volk, de verloste des Heeren genoemd: Jeruzalem, de gezochte, de stad, die niet verlaten is. — Wat werd er dan van al hare vijanden? JESAJA ziet den Messias als regter verschijnen (3), in de gestalte van

(1) Hoofdst. LXI. (2) Hoofdst. LXII.
(3) Hoofdst. LXIII: 1—6.

een held, wiens gewaad bevlekt is met bloed. Hij alleen heeft al de vijanden vertreden als druiven, in den wijnpersbak neêrgeworpen, en na den dag der wraak een jaar der verlossing doen aanbreken. Dat blij vooruitzigt dringt den Profeet onwederstaanbaar om een blik op het voorleden te slaan, en te zien, hoe die laatste verlossing reeds in den loop der eeuwen is voorbereid (1). Wat al barmhartigheid heeft de Heer aan zijn volk sinds overoude dagen bewezen! Hij heeft hen geleid, gedragen, verlost door den Engel zijns aangezigts (2), en ook waar hunne ongehoorzaamheid tuchtiging eischte, hen nooit zonder genade verworpen. Daarom roepen zij ook in den tegenwoordigen nood met onbezweken vertrouwen Hem aan, en wijzen Hem op zijn tempel, die verwoest, zijn volk, dat verstrooid is. Hun kreet om de nederdaling zijner gunst en de wederkeering van den alouden wondertijd (3) dringt door lucht en wolken, met de ootmoedige belijdenis van diepe onreinheid en de herhaalde klagt over hopeloozen jammer gepaard. „Heer," zoo smeeken zij, „zoudt Gij over deze dingen u inhouden; zoudt Gij stilzwijgen, en ons zoo zeer verdrukken?" En ziet, het blijkt bij vernieuwing, hoe Hij nog tot het huis JACOBS niet gezegd heeft: zoek mij te vergeefs. Nog eenmaal treedt Jehova zelf sprekende op (4), en begint wel nog eerst, met de ongeregtigheid des volks te verwijten, als wilde Hij het oordeel regtvaardigen, dat Hij niet had kunnen terughouden over een zoo verbasterd geslacht. Maar weldra wijst zijne hand wederom op een verschiet van geluk, niet

(1) Hoofdst. LXIII: 7 en verv.

(2) Voor de eerste maal ontmoeten wij deze voorstelling hier bij JESAJA. Vergelijk het opgemerkte bij MICHA V: 1, boven, bl. 243. Wij zullen elders gelegenheid hebben, dezen Engel nader te leeren kennen.

(3) Hoofdst. LXIV: 1 en verv.

(4) Hoofdst. LXV.

andermaal door dreigende wolken verdonkerd. Aan Israëls wijnstok vindt Hij nog enkele rijpe trossen, om wier wil Hij den wingerd zal sparen; het volk zal behouden worden, waaronder Hij nog enkele uitgelezene dienaren telt. Er heeft eene scheiding plaats tusschen boetvaardigen en verstokten, en voor de eersten begint eene nieuwe heileeuw te dagen. Ziet, spreekt Jehova, Ik schep nieuwe hemelen en eene nieuwe aarde, en niet langer zal men aan de voorgaande dingen gedenken! De Heer zelf vindt zijne vreugd in het vernieuwde Jeruzalem, waaruit geen enkele toon des jammers meer opgaat. Geen zuigeling wordt er meer gevonden, die binnen weinig uren den geest geeft; geen grijsaard, of hij bereikt de volle maat zijner dagen. Het leven wordt weder verlengd als in den tijd der aartsvaderen: die op honderdjarigen leeftijd sterft is nog jongeling, en slechts zondaren treft een zoo vroegtijdige dood. Geen vergeefsche arbeid, geen misgeboorten, geene onverhoorde gebeden meer: nu is de gouden eeuw op aarde gedaald, te voren als nog toekomstig verbeid (1). Met eene grootsche beschrijving van de laatste eindbeslissing, zoowel voor de hardnekkigen, die slechts geveinsd voor Jehova zich buigen, als voor de eerst verstrooiden, die Hij tot één zal vergaderen, wordt de Godspraak van JESAJA besloten (2). Maar wel verre, dat hij aan het einde van alles geheel het menschdom onder de verloste burgers der Godsstad ziet aangeschreven, ziet hij voor hare hardnekkige vijanden eene ure genaken, dat „hun worm niet zal sterven, hun vuur niet zal uitgebluscht worden (3)."

(1) Hoofdst. LXV: 25 verg. met XI: 6—9. (2) H. LXVI.

(3) Hoofdst. LXVI: 24. De wereldaanschouwing van JESAJA, dien reuzengeest des ouden Verbonds, eindigt alzoo dualistisch, niet pantheïstisch, of panëntheïstisch.

Was ons vlugtig overzigt op verre na niet in staat, om iets van de schoonheid der voorstelling van JESAJA weder te geven, het zal welligt hare duidelijkheid bevorderd, en zeker althans eenigermate haren rijkdom in het licht gesteld hebben. In zoo Goddelijken glans zagen wij den Messias zelven voor onze oogen verschijnen, dat wij begrijpen kunnen, hoe de uitleggers nu en dan in het onzekere zijn, of het Jehova zelf, of de knecht des Heeren is, dien zij hier hooren spreken van den zegen der toekomst. Het heil, dat Hij zou schenken, leerden wij kennen als allereerst geestelijk, maar geenszins uitsluitend geestelijk van aard, en wel voor alle volken der aarde bestemd, maar toch in dien zin, dat het van Jeruzalem uitgaat, en ten laatste tot Jeruzalem wederkeert. Een hersteld Jeruzalem, den luistervollen zetel der Godsregering, laat de Profeet voor onze oogen verrijzen, dat wij, zoo men althans zijne voorstelling geen geweld wil aandoen, noch in de armelijk herbouwde stad der wedergekeerden, noch in de kerk des nieuwen Verbonds, zoo als zij zich tot dusver ontwikkelde, terugvinden kunnen. Ook in dat opzigt is er eene merkwaardige overeenstemming tusschen de verwachtingen, die in het eerste en in het tweede gedeelte van JESAJA op profetischen toon worden uitgesproken, en het mag niet onopgemerkt blijven, dat hij, gelijk zoovelen zijner voorgangers, eene herstelling van Israël spelt, waaraan het gebeurde bij en na de wederkeering uit Babel slechts uiterst weinig beantwoord heeft. Het is hier de plaats niet, die verwachting op zichzelve ter sprake te brengen. Maar zeker zou zij minder weerzin ontmoet hebben, indien hare voorstanders, in stede van zich in berekeningen en droomerijen van geheel stoffelijken aard te verliezen, zich eenvoudig geplaatst hadden op de hoogte der wereldaanschouwing, waartoe zich JESAJA verheft, en minder vergeten, dat het vóór den tijd der volle vervulling onmogelijk kan uitgemaakt

worden, welke trekken zijner voorstelling al of niet naar de letter zullen verwezenlijkt worden. Wij voor ons blijven op Gods tijd de oplossing van zoo menige vrage verwachten, die bepaaldelijk het LX^ste^, LXII^ste^ en LXV^ste^ Hoofdstuk van JESAJA ons op de lippen doet rijzen. En is de zoon van AMOZ ons dierbaar geworden, als de Profeet bij uitnemendheid van de eerste, nederige verschijning des Heeren, niet minder staat hij hoog bij ons aangeschreven, als de krachtige heraut zijner laatste toekomst op aarde!

IX.

JEREMIA EN EZECHIËL.

De tijd des onheils, door den grijzen JESAJA als het ware inwendig doorleefd, was ten laatste werkelijk aangebroken voor het volk, dat hij vruchteloos waarschuwde. Maar gelijk wij reeds meermalen in den donkersten nacht voor Israël de wolken van één zagen scheuren en enkele sterren aan den onstuimigen hemel verrijzen, niet anders was het in de dagen der Babylonische ballingschap. Hevig waren de oordeelen, die na langdurige bedreiging over het onbekeerlijk volk werden uitgestort, maar, te midden van den toorn, gedacht de Heer des ontfermens, en al zond Hij volvoerders zijner strafgerigten naar het misdadig Jeruzalem, daar en in het land der vreemdelingschap liet Hij het niet ontbreken aan boden van vertroosting en vrede. JEREMIA, EZECHIËL en DANIËL treden, te midden van al de gruwelen en verschrikkingen hunner dagen, als hemelboden op voor ons oog, omstraald met hoogeren glans. Ook de Profeten gedurende de ballingschap getuigen van den toekomenden CHRISTUS, ofschoon op geheel eigenaardige wijze en allereerst naar de behoefte van hunnen onstuimigen tijd. In het tegenwoordig hoofdstuk zullen wij de Christologie van JEREMIA en EZECHIËL van nabij leeren kennen, om het volgende in zijn geheel te wijden aan DANIËL.

Wij zullen beurtelings toonen vernemen, die wij reeds van hunne voorgangers hoorden, en verwachtingen zien opgewekt, die wij tot dusver in het geheel niet, of althans niet in dien vorm konden opmerken.

JEREMIA — waar zouden wij het einde vinden, indien wij eene vergelijking tusschen hem en JESAJA beproeven wilden, op wien hij onder de groote Profeten in rang- en tijdsorde volgt? Maar ook, wanneer wij hen op zichzelven beschouwen, vertoont zich de priesterlijke Ziener uit Anathoth als een der roerendste gestalten der Israëlitiesche geschiedenis. Wat ons in den zoon van HILKIA zoo onwederstaanbaar aantrekt en boeit, het is niet zoozeer de magt van zijn woord en zijn werk, schoon wij weten, hoe waardig hij zijnen last heeft volvoerd „om af te breken en te verderven, om te bouwen en te planten" (1): maar vooral het tragische van zijn lot en de adeldom van zijn gemoed, slechts geëvenaard door de diepte en kracht van zijn' geest. Wat vereeniging van rein gevoel en onbezweken geloof, van nameloos lijden en zegevierend geduld, van onbepaalde liefde voor zijn volk en brandende ijver voor de eer van Jehova! Zulke persoonlijkheden wijst alleen de gewijde geschiedenis aan: „een figuur, gegoten uit erts, en wegsmeltend in tranen," gelijk teregt iemand ergens getuigd heeft (2). Hij leeft bijna geheel in en voor het tegenwoordige, gelijk zijn groote voorganger, dien wij pas leerden kennen, op het laatst zijns levens geheel in de toekomst was overgebragt. Van hem kunnen wij dan ook niet verwachten, dat hij, gelijk deze, zal optreden in het karakter van Evangelist des ouden Verbonds; zijn lastbrief houdt vóór alle dingen het bevel van Jehova in, om de zware tijden der regtvaardige vergelding te boodschappen. Terwijl de geest van een groot deel des volks

(1) Hoofdst. I: 10. (2) UMBREIT.

tot wederstand tegen den van God gezonden vijand geneigd is, moet JEREMIA de wederhoorigen tot onbepaalde onderwerping aan de opgeheven tuchtroede stemmen. Hij moet een andere ISMAËL zijn, wiens hand is tegen allen en aller hand tegen hem, en de zwaarste taak volvoeren voor een week en liefdevol hart: waarschuwingen in plaats van vertroostingen, bedreigingen voor beloften doen hooren. Niet de verwachtingen van het toekomende, maar de zonden en oordeelen van het tegenwoordige maken de hoofdinhoud zijner redenen uit. Maar enkele malen toch wijst hij, te midden der nevelen, op het morgenrood van een beteren dag. Ook JEREMIA behoort onder de wegbereiders van CHRISTUS, gelijk reeds de tijdgenooten des Heeren gevoelden, toen zij aan de verwachting zich overgaven, als zou zijne wederverschijning de komst van den Messias voorafgaan (1). Te meer wekken zijne uitzigten onze belangstelling op, omdat zij hier en daar een eigenaardig karakter vertoonen, zoodat het, bij genoegzame overeenstemming ook te dezen aanzien tusschen hem en andere Godsmannen, niet aan eene behagelijke verscheidenheid van vorm en toon blijft ontbreken.

Eene heenwijzing naar de Messiaansche tijden wordt, onzes inziens, reeds in den aanvang van JEREMIA's Godspraak gevonden (2). „Bekeert u", zoo spreekt daar de Heer, ten aanhoore van het trouweloos Juda, tot het getuchtigd rijk der tien stammen, „gij afkeerige kinderen, want Ik heb u getrouwd, en Ik zal u aannemen, één uit ééne stad en twee uit één geslacht, en zal u brengen te Sion." Het maakt weinig verschil, of wij met sommigen aan den aanhef vertalen: „want Ik ben Heer over u," daar toch

(1) MATTH. XVI: 14. JOH. I: 21.
(2) Hoofdst. III: 14—17.

altijd, blijkens het verband, aan eene heerschappij moet gedacht worden, meer bepaald in echtelijke betrekking gegrond. Hoe het zij, het onwaardig volk ontvangt de verzekering, dat Jehova gereed stond, het door vernieuwde bewijzen zijner gunstrijke nabijheid te zegenen. Zonder grond heeft men hier wel eens een' wenk meenen aan te treffen, dat niet geheel Israël, maar slechts weinigen uit dat volk zouden geroepen worden tot de heilweldaden des nieuwen Verbonds. Van deze laatsten wordt hier nog niet regtstreeks gesproken, maar bepaald van de terugkeering uit Babel naar Juda, en duidelijk wil de Profeet hun verzekeren, dat, al ware het aantal dergenen, die aan de roepstem ter bekeering gehoor gaven, ook nog zoo onbeduidend en klein, Jehova evenwel een aanvang met de herstelling van stad en tempel zou maken. Dan teruggekomen, zouden zij hunne eerste behoefte, die aan wijze en godvruchtige leiding, voldaan zien. Waren misdadige regenten de groote oorzaken van het diep verval der natie geweest, thans zouden waardiger mannen aan het hoofd geplaatst worden. „Ik zal ulieden herders geven naar mijn hart, die zullen u weiden met wetenschap en verstand." En bij die burgerlijke zou geestelijke zegen gevoegd worden. „Het zal geschieden, wanneer gij vermenigvuldigd en vruchtbaar geworden zult zijn in het land, in die dagen, spreekt de Heer, zullen zij niet meer zeggen: de arke des verbonds des Heeren, ook zal zij in het hart niet opkomen; en zij zullen aan haar niet gedenken, en haar niet bezoeken, en zij zal niet weder gemaakt worden." Men begrijpt gemakkelijk, hoe zonderling zulk eene toezegging den Jood in de ooren moest klinken, die de vergankelijke schaduwbeelden zijner Godsvereering met het wezen zelf verwart, en dus het hier beloofde heil als toppunt van onheil be-

schouwen moet. „ Alle uitleggers staan radeloos," riep een beroemd Rabbijn in verlegenheid uit (1). Voor ons, Christenen, kan de zin wel niet moeijelijk zijn. Er staat voor Sion een tijd te wachten, waarin het uitwendig teeken van Jehova's tegenwoordigheid, tot dusver door den vromen Godsvereerder teregt boven alles geschat, niet langer in zijn midden zou wezen, omdat het namelijk — door wat beters vervangen was. Het gebrekkig symbool zou niet meer noodig zijn, waar de zaak zelve, die het afschaduwde, volmaakt zou worden gezien en genoten. Dat toch het betrekkelijk gemis door het heerlijkst gewin zou vervangen worden, blijkt uit het onmiddelijk volgende: „ Te dien tijde zullen zij Jeruzalem noemen: des Heeren troon, en alle Heidenen zullen tot haar vergaderd worden, tot (zoo staat er letterlijk) des Heeren naam te Jeruzalem, en zij zullen niet meer wandelen naar het goeddunken van hun booze hart." Hoe kort ook en met wat geheimzinnig waas overtogen, is ons deze profetie merkwaardig, omdat zij aan de ééne zijde de Levitische eeredienst als iets louter tijdelijks voorstelt, bestemd om voor iets hoogers te wijken, maar ook, van den anderen kant, omdat zij, desniettemin, een eindelijk hersteld Jeruzalem afschetst, als zigtbaar middelpunt der openbaring van Hem, tot wiens aanbidding zich al de volken der Heidenen opmaken. Ook deze Godspraak wijst naar een nog verborgen verschiet, gelijk zij wortelt in een schier vergeten voorleden.

Maar hooger klinkt de toon op eene andere plaats, in JEREMIA'S geschriften even bekend en uitstekend, als het LIII[ste] Hoofdstuk in JESAJA'S profetische rol. „ Ziet de dagen komen, spreekt de Heer, dat Ik met het huis van ISRAËL en het huis van JUDA een nieuw

---

(1) R. ARAMA.

verbond zal maken, niet naar het verbond, dat Ik met hunne vaderen gemaakt heb, ten dage als ik hunne hand aangreep, om hen uit Egyptenland uit te voeren, 't welk mijn verbond zij vernietigd hebben, spreekt de Heer, hoewel Ik hen getrouwd had. Maar dit is het verbond, dat Ik na die dagen met het huis van Israël maken zal, spreekt de Heer: Ik zal mijne wet in hun binnenste geven, en zal die in hun hart schrijven, en Ik zal hun tot een' God zijn, en zij zullen mij tot een volk zijn. En zij zullen niet meer, een iegelijk zijnen naasten en zijnen broeder leeren, zeggende: kent den Heer! want zij zullen mij allen kennen, van hunnen kleinsten af, tot hunnen grootsten toe, want Ik zal hunne ongeregtigheid vergeven, en hunner zonden niet meer gedenken (1)." Voorwaar, het verwondert ons niet, dat deze heerlijke schilderij van de dagen des nieuwen Verbonds door een gewijden Schrijver met kennelijke voorliefde herhaald en uitgebreid wordt (2). Zij is in hare soort even merkwaardig als die van JOËL, door PETRUS op den eersten Christenpinksterdag overgenomen. Reeds door haar verband werden hooge verwachtingen opgewekt, te schooner na de ontzettende bedreigingen, die voorafgegaan waren. Burgerlijke herstelling wordt aan Israël en Juda voorspeld, maar bij deze eene geheel nieuwe, veel heerlijker gemeenschap met God. Een geheel ander verbond zou Hij maken dan het oude, bij de wetgeving op Horeb gesticht. In plaats van op de tafelen der getuigenis, aan de hand van MOZES vertrouwd, schrijft Jehova thans zijne wetten op den bodem van hun gereinigd gemoed. Geen uitwendige tempeldienst, geen kostbare offergeur, geen dienende priesterstoet meer, en toch eene ongestoorde gemeenschap

---

(1) Hoofdst. XXXI: 33, 34. (2) HEBR. VIII: 8—13.

tusschen God en zijn volk, waarbij zij de zijnen zijn, gelijk Hij voor eeuwig de hunne. Waren er vroeger enkele priesters, die de onkundige schare in de wet van God onderrigtten, thans zou er geen afzonderlijke leerstand meer noodig zijn, daar allen den Heer zouden kennen. En grondslag van al dat heil zou de grootste weldaad zijn, die de Heilige aan zondaren schenken kon, volkomene vergeving van zonden. Is het mogelijk, op oud-testamentisch standpunt, waardiger voorstelling te geven van de drie grootste heilgoederen, aan de bedeeling van het Nieuwe verbonden: verlichting, vergeving, vernieuwing? Zulk een verbond mogt wel als iets geheel nieuws worden voorgesteld, dat God op aarde kwam scheppen; en dat Hij aankondigt met den korten, maar volzinnigen trek: „de vrouw zal den man omvangen (1)." Zou het noodig zijn met vele woorden het ongegronde aan te wijzen der vernuftige spelingen eener vroegere Theologie, die hier de geboorte van den Messias uit de maagd MARIA voorspeld vond? Neen, reeds het verband biedt ons terstond den sleutel tot verklaring der wonderspreuk aan. De man was Jehova, Israël de vrouw. Onder het oude Verbond had de natie, gelijk eene overspelige, de heiligste banden verscheurd, en in de gevangenis van Babel dwaalde zij rond als eene vrouw, die door haren gemaal was verstooten. Maar thans, de scheiding zou door verzoening vervangen, en het zwakke aan het sterke, het volk aan Jehova met onlosmakelijke liefdekoorden vastgesnoerd worden. Of zou welligt dat uitzigt al te bekoorlijk zijn om immer vervulling te vinden? Het is alsof de Profeet die bedenking in het kleinmoedig harte voorziet. Eene majestueuse beschrijving van Jehova's magt en trouw moet haar afsnijden, en op den sterkst mogelijken toon

(1) Hoofdst. XXXI: 22.

wordt verzekerd, dat het onmetelijke eer gemeten, en het onpeilbare eer gepeild worden zal, eer Gods verbond met zijn uitverkoren volk wordt verbroken (vs. 35—37). In plaats daarvan voorspelt de Profeet eene herbouwing der verwoeste stad in al hare afmetingen, waarbij zij van het begin tot het einde den Heer een heiligdom wordt (vs. 39, 40). Het is niet te ontkennen, dat de uitlegging dezer plaats door bezwaren gedrukt wordt, wier oplossing tot dusver vruchteloos beproefd is geworden. Maar wat men ook door Gareb versta en wat bedoeld zij door Goath, het verandert niets aan de kracht der laatste belofte, die de waardige kroon drukt op geheel de profetische rede: „er zal niets weder uitgeroeid of verwoest worden in eeuwigheid." „Van het tweede Jeruzalem, dat door de Romeinen verwoest is, is althans deze voorspelling niet vervuld, die nog verdere uitzigten schijnt te hebben (1)." Voorzeker, bij het lezen van zulk eene belofte mag de Israëliet, wien het deksel van het aangezigt valt, naar JEREMIA'S eigen woord (2) ootmoedig den mond in het stof steken, zeggende: misschien is er verwachting!

Wat overigens nog eenmaal de profetische teekening aangaat van de dagen des nieuwen Verbonds, het moge waar zijn, dat hier de heidenen niet uitdrukkelijk als medeërfgenamen der belofte vermeld worden, van elders weten wij (3), dat JEREMIA eene toebrenging ook der afgodische volken tot het heil des Heeren verwacht, en het mag bovendien onze opmerkzaamheid geenszins ontgaan, hoe hij, die zich het genot van den zegen des nieuwen Verbonds in een hersteld en onverstoorbaar Jeruzalem denkt, daarbij geheel vrij van die aardschgezinde en zinnelijke verwachtingen blijft, waartoe

(1) VAN DER PALM. (2) KLAAGL. III: 29.
(3) Hoofdst. III: 17. XVI: 21.

later de voorstanders van het Chiliasme somwijlen maar al te geneigd waren. Regte kennis van, herstelde gemeenschap met, opregte toewijding aan God, zietdaar de zegeningen, die hier met kracht op den voorgrond treden! Bedenkt men, wat waarde voor JEREMIA, den priesterzoon, bepaaldelijk de uitwendige Godsdienstpligten en plegtigheden van zijn volk moesten hebben, dan wordt men gedrongen — niet zoozeer om de hoogte zijner ontwikkeling te bewonderen, als ware die het werk van eigen wijsheid en kracht, maar om de kracht van den Geest der Profetie op het diepst te vereeren, die zijn uitverkoren tolk zoover boven het gewone standpunt verhief, en hem de volheid der tijden deed malen, met kleuren zoo rijk en zoo stout, dat wij thans, na achttien eeuwen, nog slechts de aanvankelijke vervulling zijner Godspraak aanschouwen. Heeft JESAJA bij voorkeur de weldaad der schuldvergiffenis door het bloed der verzoening; JOËL die der vernieuwing door den heiligen Geest, als vrucht der nieuwe bedeeling geschetst, JEREMIA vat beide te zamen, leert ons niet onduidelijk de tweede, als vrucht der eerste beschouwen, en doet ons Gods eigen eed, als onwankelbaren waarborg voor de dubbele toezegging hooren!

Wij hoorden tot dusver JEREMIA over den Messiaanschen tijd en het Messiaansche heil profeteeren, en beseffen gemakkelijk, hoe die verwachting in zoo jammervolle dagen, gelijk voor hemzelven, alzoo ook voor het beter gezinde deel des volks tot bemoediging en vertroosting kon strekken. Te natuurlijker wordt echter de vraag: maar blijft dan de Persoon van Hem, door wien al dat heil geschonken zou worden, bij dezen Ziener geheel in de schaduw? Het verblijdt ons, dat wij met een goed uitlegkundig geweten op die vraag ontkennend antwoorden kunnen. Wel is waar, het Messiasbeeld wordt hier nergens zoo uitvoerig, als in

de Schriften van JESAJA geteekend. De zware oordeelen van het tegenwoordige maken te zeer het hoofdonderwerp van JEREMIA's Godspraken uit, dan dat daarin eene even ruime plaats zou zijn overgebleven voor de ontwikkeling der Messiasverwachting. Het is er echter ver van verwijderd, dat van die kostbaarste erfenis uit het voorledene, die tevens de beste schat was der toekomst, geheel gezwegen zou zijn. De hooggheilige Naam, die het ons tot dusver slechts vergund werd als tusschen de regels van JEREMIA's Godspraak te spellen, prijkt hier ook in leesbaar schrift voor elken opmerkzamen blik. Niet slechts wordt de eeuwige voortduring van DAVIDS diepverneederd stamhuis voorspeld in het vertroostend woord: „ aan DAVID zal niet worden afgesneden een man, die op den troon van het huis Israëls zit (1)." Niet slechts wordt de Persoon van den Messias op zinnebeeldige wijze aangeduid in dat andere woord: „ zij zullen dienen den Heer hunnen God, en hunnen Koning DAVID, dien Ik hun verwekken zal" (2). Maar ook wordt nog meer opzettelijk de verhevenheid van zijn Persoon althans op een tweetal plaatsen vermeld, die ten deele gelijkluidend, in zeker opzigt elkander aanvullen.

De eerste vinden wij, Hoofdst. XXIII: 5, 6. Na eene scherpe bedreiging tegen de valsche herders des volks, belooft Jehova, dat Hij Israëls dwalende schapen terugvoeren en voortaan door beter herders besturen zal. Een uit die rei, geheel éénig in waarde, wordt zigtbaar op den voorgrond geplaatst. „ Ziet, de dagen komen, spreekt de Heer, dat Ik aan DAVID eene regtvaardige Spruit zal verwekken, die zal koning zijnde regeeren, en voorspoedig zijn, en regt en geregtigheid doen op de aarde. In zijne dagen zal Juda verlost worden, en Israël zeker

(1) II. XXXIII: 17. Verg. vs. 21, 26. (2) II. XXX: 9.

wonen, en dit zal de naam zijn, waarmede men Hem noemen zal: Jehova, onze geregtigheid!" Eene voorspelling, te merkwaardiger, omdat de Profeet aan het einde van het vorige Hoofdstuk (1), met eene vernedering van het Davidsch stamhuis had moeten dreigen, die bijna aan vernietiging grensde. Maar ook afgezien van haar historisch verband, mag zij een der ondubbelzinnigste aankondigingen van den aanstaanden Messias genaamd worden. Of zou het mogelijk zijn, gelijk een der beroemdste uitleggers voorsloeg (2), dat hier onder den naam van Spruite, ZERUBBABEL, de beroemde nazaat van DAVID, zou voorgesteld zijn? Maar wie zal beweren, veel minder bewijzen, dat onder zijne weldadige leiding de herstelling van al de twaalf stammen van Juda en Israël plaats gehad heeft, en wie acht het geene snoode Godslastering op hem, of op één'ig zondig aardbewoner de verhevene beschrijving toe te passen, hier van „de Spruite" gegeven? Geen wonder, dat reeds oude Joodsche uitleggers hier aan niemand, dan den Messias gedacht hebben. De luister zijner regering wordt hier met trekken geteekend, ten deele uit het gewijd geschiedverhaal van DAVIDS leven ontleend (3), en niet onwaarschijnlijk achten wij het, dat de eigenaardige spreekwijs: dien Spruit aan DAVID verwekken, eene zijdelingsche toespeling op de belofte behelst, aan dit stamhuis door NATHAN gedaan.

Wat de benaming betreft, waarmede men Hem zal noemen (4): „Jehova, onze geregtigheid," zij schijnt ons toe den DAVIDSspruit aan te kondigen als Dengene, in en door wien Jehova eene volkomene geregtigheid aan zijn volk zou verleenen. Zoo duidt in het

---

(1) H. XXII: 30. (2) GROTIUS.

(3) Zie bijv. 2 SAM. VIII: 15.

(4) Wij vinden geen genoegzamen grond, om met sommige handschriften, waaraan vooral Joodsche uitleggers de voorkeur geven, de lezing van het werkwoord t. d. p. te veranderen.

oud geschiedverhaal (1) de naam des altaars: Jehova, mijn banier, met andere woorden aan, dat aan Jehova, als banier van zijn volk, deze altaar toegewijd was. Zoo wordt door den naam van IMMANUËL, aan den zoon der maagd bij JESAJA toegekend, te kennen gegeven, dat Hij, die hem draagt, voor het volk een teeken en onderpand van Gods gunstrijke bescherming zou wezen. Dat hier eene dergelijke verklaring moet gevolgd worden, en alzoo geen persoonlijke eigennaam ter aanduiding van den Messias zelven gevonden wordt, blijkt zonneklaar uit Hoofdstuk XXXIII: 15, 16, waar dezelfde naam van Jehova ook aan de stad Jeruzalem toegekend wordt. „ Ziet" zoo luidt het op die plaats, de tweede der boven bedoelden: „ziet, de dagen komen, spreekt de Heer, dat Ik het goede woord verwekken zal, dat Ik tot het huis Israëls en over het huis Juda gesproken heb. In die dagen en te dier tijd zal Ik den DAVID eene Spruit der geregtigheid doen uitspruiten, en Hij zal regt en geregtigheid doen op aarde. In die dagen zal Juda verlost worden, en Jeruzalem zeker wonen, en aldus — zoo staat er letterlijk — zal men haar noemen: Jehova, onze geregtigheid!" Hoe zouden deze woorden, indien zij eene opzettelijke beschrijving van de natuur en het wezen van den Messias, als vleesch geworden Jehova, behelsden, met hetzelfde regt tot eene beschrijving van zijne rijksstad gebruikt kunnen worden? De duidelijke bewijzen voor de erkentenis der Goddelijke natuur van den Messias ook in het oude Verbond zijn veel te talrijk, dan dat wij deze heilige waarheid zouden behoeven te staven alleen door den klank van één woord. Intusschen moest het den dieper denkenden niet moeijelijk vallen, ook op grond van dergelijke uitspraken tot de gedachte te komen,

(1) EXOD. XVII: 15.

dat Hij, door wien zulk een heil zou tot stand gebragt worden, en die zulk een naam waardig kon dragen, boven alle aardbewoners oneindig ver verheven moest zijn. Wat soortgelijke toezeggingen voor den vromen Israëliet uit die dagen inzonderheid aantrekkelijk maken moest, het was boven alles het uitzigt, zoowel hier als elders ontsloten, op eene gelukkige hereeniging der beide koningrijken onder éénen Davidischen scepter; een uitzigt, tot dusver nimmer volkomen verwezenlijkt, en waarvan dus de vervulling voor later eeuwen bewaard blijft. Zoo helder staat het den Profeet voor den geest, dat hij, na de eerstgenoemde voorspelling, een tijd te gemoet ziet, waarin men niet meer de verlossing van Israël uit Egypte, maar de hereeniging van het verstrooide volk uit alle streken der aarde, als de roemrijkste openbaring van Gods trouw, bij zijne plegtige eeden vermelden zal (1). En dat de koning uit DAVIDS huis, dien hij aankondigt, tevens een priesterlijk karakter zou dragen, het wordt, dunkt ons, kennelijk in eene toezegging aangeduid, die zich aan de bovenvermelde van een eeuwig koningschap aansluit: „ook zal den levitischen priesteren van voor mijn aangezigt niet worden afgesneden een man, die brandoffer offere en spijsoffer aansteke, en slagtofferen bereide alle de dagen (2)." JEREMIA verwacht een doorloopende lijn van DAVID's nakomelingen, die in den Gezalfde bij uitnemendheid eindigt, en evenzoo eene tijdelijke herstelling der levitische priesterdienst, na de Babylonische ballingschap, die in een geheel éénigen priester zich oplost. Wij althans behoeven wel niet te vragen, wie onder het nieuwe Verbond deze priester in eeuwigheid is!

Reeds spoedt ons onderzoek naar de Christologie van JEREMIA ten einde. Nog slechts ééne uitspraak blijft

(1) Hoofdst. XXIII: 7, 8. (2) Hoofdst. XXXIII: 17.

overig, van welke door sommigen wordt beweerd, door anderen betwijfeld, dat zij Messiaansch is te achten. Wij bedoelen de belofte aan het herbouwde Jeruzalem: „en zijn Heerlijke zal uit hem zijn, en zijn Heerscher uit het midden van hem voortkomen (1)." Met een oog op geheel het verband kunnen wij naauwelijks twijfelen, of ook hier wordt van den tweeden DAVID gesproken. Intusschen, niets wordt t. d. p. Hem aangaande verkondigd, dat wij niet reeds van elders vernamen, en uit alles blijkt, de oogst blijft betrekkelijk spaarzaam. Zou het daaraan zijn toe te schrijven, dat de Messiasverwachting reeds te diepe wortelen bij de natie geschoten had, dan dat hare opzettelijke aankweeking nog voor iemand noodig geweest ware? Veeleer zouden wij vermoeden, dat het veelvuldig zwijgen aangaande de hoogste openbaring der Goddelijke liefde uit de gesteldheid van een tijd moet verklaard worden, meer bijzonder tot de lang bedreigde openbaring van Gods strafgerigten bestemd. Hoe het zij, het licht der schoonste hoop, hoezeer slechts enkele malen schitterend te voorschijn getreden, heeft ook den nacht van JEREMIA's leven verhelderd. Werd de plek in het afgelegen Egypte ontdekt, waar het stof van dezen gast en vreemdeling op aarde hoogstwaarschijnlijk ter ruste gelegd is, ook zij zou met het opschrift kunnen aangeduid worden: deze is in het geloof gestorven, de belofte niet verkregen hebbende!

Drie en twintig jaren slechts zijn er tusschen de optreding van EZECHIËL en JEREMIA verloopen, maar welk een onderscheid tusschen beide, toch ieder in den volsten zin des woords groote Profeten! Beiden uit priesterlijken bloede gesproten, opgetreden ten tijde der diepste vernedering, wraak- en heilgezanten in eenig-

(1) Hoofdst. XXX: 21.

heid des persoons, maar JEREMIA, eerst in Jeruzalem en Anathoth, later in Egypte werkzaam onder zijne ongelukkige tijdgenooten; EZECHIËL aan den oever van den Chebar, die de vlakten van Babel besproeit. JEREMIA, de man met het gevoelige hart; EZECHIËL, de man met den reusachtigen geest, die stoute visioenen aanschouwt, waar gene diepe klaagtoonen hooren doet. JEREMIA de meest dichterlijke ziener, die ongekunsteld zijne innigste gewaarwording uitstort; EZECHIËL, de naauwkeurige opmerker, die van tijd tot tijd voor ons treedt gelijk hij eenmaal een afgezant des hemels aanschouwde, met meetsnoer en paslood in handen (1). Naauwelijks heeft men EZECHIËL opgeslagen, of men beseft, dat eene beeldspraak als de zijne zich slechts vormen kon onder den invloed eener natuur en eener kunst, gelijk hem in Babel omringden. Bij zoo groot verschil zou niets raadselachtiger klinken, dan eene oude Rabbijnsche traditie, die hem als leerling en dienaar van JEREMIA heeft aangeduid, zoo als eenmaal BARUCH geweest is: ware niet van de andere zijde overeenkomst naast zoo menigvuldige verscheidenheid zigtbaar. Maar niet slechts slaat de Godspraak van EZECHIËL hier en daar hoorbaar op die van JEREMIA terug, en voelt hij zich, gelijk deze, geroepen, om het volk tot diepe verootmoediging over al die zonden te wekken, die de bron van zooveel jammeren waren. Hij wijst ook met JEREMIA op een' tijd, waarin het volk, uit de ballingschap wedergekeerd, in Gods verbeurde gunst zal hersteld zijn, en getuigt van den CHRISTUS, hoezeer op geheel eigenaardige wijze. Ook hij doet Evangelietaal hooren, niet slechts in dien plegtigen eed van Jehova: „Zoo Ik lust heb in den dood des zondaars," maar tevens in zoo menige bepaalde aanwijzing van den weg, waarop een nieuw leven voor

(1) Hoofdst XL: 3.

zondaars in de volheid der tijden zou rijzen. Wie zou niet gaarne aan een Godsman het oor leenen, niet ten onregte een geestelijke SIMSON genaamd, die met krachtige hand de zuilen van den Afgodstempel aangreep en kraken deed? Wij volgen ditmaal eenvoudig den loop zijner Godspraken, zoo als die met kennelijke naauwkeurigheid in zijn geschrift zijn geordend, en vangen alzoo, de een na de andere de lichtstralen op, die hij rijzen deed over het werk der verlossing.

Aanvankelijk ontmoeten wij bij EZECHIËL eene meer algemeene, nog slechts voorloopige heenwijzing naar de volheid der tijden. Jehova belooft namelijk op plegtigen toon, dat Hij de weggedrevenen weder bijeenvergaderen zal in het verlaten land der belofte. Zij zullen het reinigen van al de gruwelen der afgoderij, die de noodlottige oorzaak van verderf en ondergang werd. „En, zoo spreekt de Heer: Ik zal hun éénerlei hart geven, en zal eenen nieuwen geest in 't binnenste van u geven: en Ik zal het steenen hart uit hun vleesch wegnemen, en zal hun een vleeschen hart geven, opdat zij wandelen in mijne inzettingen, en mijne regten bewaren, en die doen, en zij zullen Mij tot een volk zijn, en Ik zal hun tot een God zijn" (1). Wie denkt hier niet onwillekeurig aan de teekening van de geestelijke zegeningen der nieuwe bedeeling terug, zoo even bij JEREMIA herlezen? Het is, als hooren wij aan geheel de gevallen' natie de verhooring der bede verzekeren, die eenmaal de gevallen DAVID in zijn boetgezang bepaaldelijk voor zichzelven deed hooren: Schep in mij een rein hart, o God, en vernieuw in het binnenste van mij een vasten geest (2)! Wat ons al dadelijk treft, het is, dat het gevoel van behoefte aan eene geheele herschepping van binnen, door regtstreeksche werking

(1) Hoofdst. XI: 19, 20.

(2) PSALM LI: 12.

van boven, in EZECHIËL, zoo mogelijk nog sterker dan in één zijner voorgangers spreekt. Geen wonder, met zijne volksgenooten reeds werkelijk onder het oordeel der vergelding gebogen, moest hij in dubbele mate beseffen, hoe groot de schuld was en het verderf, door de afwijking van Jehova veroorzaakt, en voorzeker waren er onder de verstrooiden, waaronder hij optrad, toch enkelen, die niet slechts de bede des weenenden klaagzangers (1): „vernieuw onze dagen als van ouds," maar ook de voorafgaande verzuchting: „Heer, bekeer ons tot U, zoo zullen wij bekeerd zijn," uit het diepst van hun gemoed voelden rijzen. Bovendien was het reeds op de proef van eeuwen gebleken, dat de wet ten hoogste de zonde uitwendig beteugelen, maar in geen geval den zondaar inwendig levend maken kon. Voor wie het duidelijk inzagen moet de profetische toezegging van geheele geestelijke herschepping des volks, in den volsten zin des woords eene blijde boodschap geweest zijn. Aanvankelijk vervuld in iederen Israëliet, wiens hart onder de tuchtroede brak, en wiens oog voor het groote doel der tuchtroede openging, werd zij in hooger mate verwezenlijkt, toen de natie, uit Babel wedergekeerd, zich van de dwaasheden der afgoderij voor altijd genezen betoonde. Maar de volle mate der vervulling begon slechts gezien te worden, toen Jehova aanving in de dagen des nieuwen Verbonds „water te gieten op het drooge, en stroomen op het dorstige." En dan eerst zal de uitkomst ten volle beantwoorden aan het hier geschetst ideaal, wanneer het deksel van Israëls aangezigt weggenomen en het banvonnis voor altijd is opgeheven, dat thans nog de verstrooide zonen van ABRAHAM onder alle volken van den grond hunner vaderen scheidt. Voorwaar, wel mogt de man, die op zulk een verschiet had te wijzen,

(1) KLAAGL. V: 21.

den naam van EZECHIËL, d. i. God sterkt, boven anderen dragen!

Reeds wenschen wij Hem te aanschouwen, die bronwel en middelpunt van dien hoogsten zegen zal wezen. EZECHIËL spreekt van Hem tot de kinderen zijns volks door gelijkenissen. Bepaaldelijk zijn het twee vergelijkingen, waarin hij ons den beloofden koning van het nieuwe Godsrijk voor oogen stelt. De eerste is, in het zeventiende Hoofdstuk, het liefelijke beeld van den ceder. Pas heeft de Profeet, onder het zinnebeeld van een adelaar, die den top van een ceder op den hoogen Libanon uitplukt, de verwoestingen afgeschetst, door den koning van Babel onder Juda's Edelen aangerigt, en op de stelligste wijze voorspeld, dat geen verbond met Egypte den trouweloozen ZEDEKIA zal redden. Maar waar alzoo, met het hoogste regt, Jehova's ongenade bedreigd wordt aan DAVIDS onwaardigen nazaat, wordt tevens de volheid zijner gunstbetooning aan het Davidisch stamhuis in later tijden verheerlijkt. „Alzoo spreekt de Heere, Heere: Ik zal ook van den oppersten tak des hoogen ceders nemen, dat Ik zetten zal; van het opperste zijner jonge takskens zal Ik een teederen afplukken, denwelken Ik op een' hoogen en verhevenen berg planten zal. Op den berg der hoogte van Israël zal Ik hem planten, en hij zal takken voortbrengen en vrucht dragen, en hij zal tot een heerlijken ceder worden, dat onder hem wonen zal alle gevogelte van allerlei vleugel; in de schaduw zijner takken zullen zij wonen. Zoo zullen alle boomen des velds weten, dat Ik, de Heer, den hoogen boom vernederd heb, den nederigen boom verheven heb; den groenen boom verdroogd, en den droogen boom bloeijende gemaakt heb: Ik, de Heer, heb het gesproken en zal het doen (1)."

(1) Hoofdst. XVII: 22—24.

Zouden wij lang behoeven te raden naar den zin en de bedoeling der woorden? Maar wie weet niet, hoe menigmalen onder het beeld van een boom aanzienlijke vorsten aangeduid worden? Men denke slechts aan den droom van NEBUCADNEZAR, waarin deze met een prachtigen boom vergeleken wordt, die straks op last van Boven wordt afgehouwen. Op gelijke wijze wordt hier de Messias beschreven, en gelijk wij onwillekeurig vermoeden, dat de aanvang van JESAJA XI hier den Profeet voor den geest heeft gestaan, zoo kunnen wij de gedachte niet weeren, dat onze Heer, toen Hij later het Godsrijk vergeleek bij het mosterdzaad, tot een boom geworden, waarin de vogelen nestelen; aan de dichterlijk profetische voorstelling van EZECHIëL dacht. Zij verdiende zulk eene eervolle onderscheiding, want zij is even zinrijk als schoon. De hemelsche oorsprong, nietige aanvang, voorspoedige ontwikkeling, weldadige kracht en zegevierende uitbreiding van het koningrijk der hemelen worden ons hier in eene verbloemde aanduiding van zijnen toekomstigen koning aanschouwelijk voor oogen gesteld. Moge ook deze profetie een flaauwen aanvang van vervulling in dien ZERUBBABEL gehad hebben, in en met wien zich het huis van DAVID aanvankelijk begon te verheffen tot vorigen luister, de genoemde Vorstentelg kan hier toch slechts in zoover eenigzins in aanmerking komen, als hij, op zijne beurt, wederom ten type kan verstrekken van Hem, wiens koningrijk geen einde zou nemen. Te treffender blinkt ons hier zijne majesteit tegen door de verrassende tegenstelling tusschen hetgeen Jehova zou doen, en wat NEBUCADNEZAR, blijkens den aanvang van dit Hoofdstuk, met onbeperkte willekeur deed. En mag de voorstelling der vernedering van alle aardsche vorsten onder den aanstaanden Messias, onder het beeld van „boomen, die weten zullen, dat de Heer den groenen boom uitgedroogd en den dorren boom bloeijend gemaakt

heeft" veilig onder de proeven der dichterlijke schoonheid van EZECHIëL's Godspraak gerangschikt worden, zij vergunt ons tevens het uitzigt op een vollen triomf van het Godsrijk, waarvan alle zijne tot dusver behaalde zegepralen nog slechts de zwakke voorboden zijn!

Een merkwaardig bewijs, in wat hooge mate het uitzigt op de hope der vaderen voor EZECHIëL als het ware de lichtende baak was, waarop zijn blik, ver over den onrustigen stroom der tijden, werd heengerigt, vinden wij vier hoofdstukken verder. Nadat de Ziener op het scherpe zwaard had gewezen, dat tegen geheel het volk gekeerd stond te worden, heeft hij in den naam des Heeren geen minder onheilspellende woorden aan den goddeloozen Koning ZEDEKIA te rigten. „En gij," zoo klinkt zijne taal (1), „gij, o onheilig, goddeloos vorst van Israël, wiens dag komen zal ten tijde der uiterste ongeregtigheid"! Hij roept hem op, om het vorstelijk hoofdsieraad af te leggen, daar weldra, gelijk wij zoo even hoorden voorstellen, het trotsche vernederd, het nederige verhoogd stond te worden. „Omgekeerd, omgekeerd, omgekeerd" wordt de kroon, die den onwaardige siert: en dat ten eeuwigen dage? Neen, op eenmaal wendt zich de toespraak: „omgekeerd, totdat Hij komt, die daartoe regt heeft, en wien Ik het geven zal." Zoo althans luidt het in onze vertaling; maar hetzij men deze behoude, en daarbij denke aan Hem, die op den verbeurd verklaarden troon een wettige aanspraak heeft; hetzij men met anderen overzette: Hij, wien het gerigt behoort, en alzoo meer bepaald aan de regterlijke waardigheid van den bedoelden hoofdpersoon denke, altijd hooren wij hier de treffende aanwijzing, dat geene menschelijke ontrouw of schuld het verbond vernietigen kan, door Jehova aan DAVID bezworen. Werkelijk heeft, na ZEDEKIA, tot op de

(1) Hoofdst. XXI: 25—27.

komst van den Messias, geen Koning meer in Israël de DAVIDskroone gedragen.

Nog onder eene andere leenspreuk dan de pas beschouwde, stelt EZECHIËL de Spruit van ISAÏ voor, als den Herder namelijk, dien Jehova in zijne gunst aan de uitverkoren natie zou schenken. Openen wij het schoone XXXIVe Hoofdstuk, wij hooren allereerst eene regtmatige bestraffing van die baatzuchtige huurlingen, die sinds eene reeks van eeuwen gewoon waren zichzelven in plaats van de schapen te weiden. Daarna vernemen wij, hoe Jehova zelf, met herderlijke liefde en trouw, het verbrokene verbinden en het verlorene teregtbrengen zou. Eene even liefelijke toezegging hadden wij reeds aangetroffen bij den aanhef van JESAJA's laatste gedeelte (1). Maar wat wij tot nog toe van geen der Profeten vernamen, het is de teekening van den Messias zelven onder het bekoorlijk beeld, waaronder DAVID eenmaal in den drie en twintigsten Psalm Jehova's gunst voor zijne getrouwe vereerders bezong. Werden uitstekende vorsten, ook in de ongewijde oudheid, meermalen Herders der volken genaamd, een heilvorst wordt thans aan Israël toegezegd, ten volle waardig, dien uitgelezen titel te dragen. „Ik zal," zoo luidt de Godspraak, „eenen éénigen Herder over hen verwekken, en hij zal hen weiden, namelijk mijnen knecht DAVID; die zal ze weiden, en die zal hun tot een Herder zijn. En Ik, de Heer, zal hun tot een God zijn, en mijn knecht DAVID zal vorst zijn in het midden van hen: Ik, de Heer, heb het gesproken (2)." Reeds hebben wij, zoowel bij HOZEA als bij JEREMIA (3), de voorbeelden aangetroffen; dat de DAVIDSzoon onder den naam van zijnen roemzuchtigen stamvader aange-

---

(1) JES. XL: 11. (2) Hoofdst. XXXIV: 23, 24.
(3) HOZEA III: 5. JEREMIA XXX: 9.

duid wordt, die in Hem als het ware verheerlijkt herleeft, en Hem reeds vóór eeuwen verwacht, afgeschaduwd, en met blijde gezangen begroet had. Ook EZECHIËL keert later met kennelijk welgevallen tot dezelfde teekening van DAVID, als Israëls éénigen herder terug (1), en met wat rijkdom van trekken onze Heer dat beeld later heeft uitgewerkt (2), daarin gevolgd door een' Apostel, die zelf ten sprekend toonbeeld der juistheid verstrekken kon (3), het is aan niemand onbekend, die geen vreemdeling is in de Schriften des nieuwen Verbonds. Het stelt den aanstaanden Heilvorst als den zachten bestuurder, geduldigen leidsman en trouwen beschermer van Israël voor. Maar wat hier onze opmerkzaamheid allerminst mag ontsnappen, het is, dat ook thans wederom eene bewoning van het land der belofte onder zijnen scepter wordt toegezegd, die wij beweeren moeten, dat of door de Messiasverwerping der Joden, wien dat voorregt toegedacht was, onherroepelijk is verijdeld geworden, of nog in een later tijdperk der wereldgeschiedenis hun te wachten moet staan. Elke voorloopige vervulling van het profetisch woord is een waarborg te meer, dat de laatste, volkomene, niet altijd achter zal blijven. Dan eerst zal het blijken, hoeveel heerlijks was bedoeld in het woord: „te dien dage zal Ik den hoorn van het huis Israëls doen uitspruiten (4)." Dan zal het volle licht zijn verrezen over de geheimzinnige toezegging: „Ik zal hun een plant van name verwekken, of, gelijk wij liever, met het oog op DAVIDS Spruite, vertalen: Ik zal hun een plantsoen tot naam, d. i. tot hun eer en roem doen ontluiken, en zij zullen niet meer weggeraapt worden door den honger in het

(1) Hoofdst. XXXVII: 24.
(2) JOH. X: 1 en verv.
(3) 1 PETRI II: 25.
(4) Hoofdst. XXIX: 21a.

land, en den smaad der Heidenen niet meer dragen (1)."

Het kan ons in geen enkel opzigt verwonderen, dat juist die Profeet, die in het land der vreemdelingschap den last des Heeren volvoerde, indien mogelijk nog uitvoeriger dan een der anderen, zoowel de herstelling van Israël in het land der belofte, als den toestand, waarin zij daar zouden verkeeren, beschreven heeft. Missen wij bij EZECHIËL eene zoo opzettelijke en uitvoerige voorstelling van de roeping der Heidenen, als wij bijvoorbeeld bij JESAJA ontmoeten, het betrekkelijk gemis wordt ons ook op deze wijze vergoed. Maar juist daarom mogen wij ook die plaatsen niet stilzwijgend voorbijgaan, die, slechts in den ruimeren zin des woords Christologisch, voor de diepgezonken' natie een leven uit de dooden doen hopen, dat haar — dit onafscheidelijk verband der zaken behoort nimmer uit het oog verloren te worden — juist in en door den beloofden koning uit DAVIDS huis geschonken zou worden. Daartoe behoort in eene eerste plaats het schoone XXXVIe Hoofdstuk, waarin met al het heimwee der vreemdelingschap het beeld van een herboren vaderland afgemaald wordt, met al de zegeningen van het rijk der natuur en het rijk der genade begunstigd. Het verdient in zijn geheel herlezen te worden, bijzonder ook als proeve van de treffende wijze, waarop de Profeet de burgerlijke en zedelijke herstelling des volks zich in haren innerlijken zamenhang voorstelde. De vaak geopperde vraag, of hier van de terugkomst der Joden uit Babel, of wel van eene latere wederkeering uit alle oorden der verstrooijing gesproken wordt, berust op eene zeer onnaauwkeurige tegenstelling, daar het één het ander niet uitsluit. EZECHIËL ziet een verschiet van heil te gemoet, dat na het vastgestelde tijd-

(1) Hoofdst. XXXIV: 29.

perk begon, maar verder doorloopen zou, na elke tusschenruimte op eene zich steeds vergrootende schaal, en door de Messiasverwerping voor een reeks van eeuwen vertraagd, maar in geen geval voor immer vervlogen. Bij ons althans kan geen twijfel bestaan, of indien alle uitdrukkingen des Profeets in al hare kracht worden opgevat, ligt de vervulling, ten deele ja, achter ons, maar voor een grooter deel vóór ons. Al wat hier van vernieuwing door den Geest des Heeren beloofd wordt, is slechts de breedere omschrijving der hoofdgedachte, die wij vroeger (1) meer aangegeven, dan uitgewerkt vonden. En dat dit nieuwe leven niet slechts eene gave der genade is, aan afzonderlijke personen toegedacht, maar aan geheel de Israëlietische natie, als zedelijk ligchaam, bereid, wie stemt het niet dadelijk toe, die op het zeven en dertigste Hoofdstuk zelfs een oppervlakkigen blik heeft geslagen? — Eene valleij, met doodsbeenderen opgevuld, wordt met den adem des levens doorstroomd, en waar het verstrooid gebeente verzameld en het herstelde ligchaam door den Geest des Heeren wordt aangeblazen, scharen zich straks de opgewekten uit de dooden in onafzienbare rijen voor den verrukten blik des Profeets (2). Voorzeker, men dwaalt evenzeer, wanneer men in het visioen der opstanding, hier met zoo onnavolgbare trekken geteekend, eene profetie van eigenlijk gezegde opwekking des vleesches wil vinden, als wanneer men het alleen voor eene symbolische aanduiding houdt van de uitwendige wederkeering der Joden uit Babel naar Kanaän, na ettelijke jaren afwezenheid. De Profeet doelt op nationale herstelling, die te gelijk

(1) Hoofdst. XI: 19.

(2) Hoofdst. XXXVII: 1—14. Men vergelijke, des verkiezende, onze Leerrede over het Visioen der opstanding, in de Woorden des Levens, bl. 209 en verv., waar na korte verklaring, eene Christelijke overbrenging der profetische allegorie wordt gevonden.

uitwendig en geestelijk was; eene herstelling, waarvan het einde der ballingschap nog slechts de veelbelovende aanvang mag heeten. Tevens doet hij daarbij eene onafscheidelijke hereeniging van twee, te lang gescheiden broedervolken verwachten (1): het hout, waardoor JUDA, en het hout, waardoor JOSEPH voorgesteld werd, worden in zijne handen tot één. Met de alzoo verbroederden, onder denzelfden DAVIDSscepter vereenigd, maakt Jehova een eeuwig vredeverbond en tabernakelt in hun midden voortdurend. Worden ook hier de Heidenen niet met zoovele woorden als deelgenooten van dat verbond der genade beschreven, toch wordt het tafereel niet voltooid, zonder dat op het schoon geheel de kroon wordt gezet door het woord: „en de Heidenen zullen weten, dat Ik de Heer ben, die Israël heilig, als mijn heiligdom in het midden van hen zal zijn tot in eeuwigheid (2)!"

Maar wat beteekenen toch, zoo hooren wij van den opmerkzamen Bijbellezer ons vragen, die geheimzinnige voorspellingen aangaande den Gog en den Magog, en den strijd, dien zij tegen Gods uitverkoren volk zouden voeren (3)? Wat beteekent vooral die breedvoerige beschrijving van een tempel, zooals die nog nimmer bestond, in al zijne verschillende afmetingen, waaraan de laatste negen Hoofdstukken van EZECHIËL toegewijd zijn (4)? Natuurlijke, maar ook uiterst ingewikkelde vragen; vragen, waarop wij zouden wenschen, en ons ook stellig zouden voornemen een schroomvallig zwijgen in acht te nemen, indien wij niet geloofden, dat de hier bedoelde voorspellingen in regtstreeksch verband stonden met geheel de Christologie van EZECHIËL. Maar met reden zou men over de onvolledigheid van ons onderzoek klagen, indien

(1) Vers 15 en verv.
(2) Hoofdst. XXXVII: 28.
(3) H. XXXVIII, XXXIX.
(4) H. XL—XLVIII.

wij althans niet met korte woorden ons gevoelen vermeldden over een van de ingewikkeldste, bijna zeiden wij een van de wanhopigste vraagstukken der uitlegkunde van het oude Verbond.

Wat dan allereerst den Gog en Magog betreft, indien men hier niet aan eene louter zinnebeeldige voorstelling der vijandschap tegen Gods koningrijk denken wil — een gevoelen, waardoor menig bezwaar zou ontweken worden, maar waartoe de Profeet zelf volstrekt geene aanleiding geeft — en dus hier eene werkelijke voorspelling vindt van bepaalde personen en zaken, dan meenen wij die te moeten opvatten van Antichristelijke, heidensche vorsten en volken, die den kamp tegen het weder opgerigte Godsrijk in Israël aanbinden zullen, wanneer eenmaal de luisterrijke verwachtingen vervuld zullen zijn, door EZECHIËL in de beide vorige Hoofdstukken opgewekt. Waren hier toch, gelijk sommigen willen, eenvoudig de Chaldeën bedoeld, die Israël in ballingschap hielden, het zou, om van andere bezwaren te zwijgen, voor ons althans volstrekt onbegrijpelijk zijn, waarom ook in de Apocalypse een kamp van den Gog en Magog tegen de CHRISTUSregering, nog na de eerste opstanding, en dus kennelijk in het laatste der dagen, als stellig te verwachten wordt aangekondigd (1). Bedriegt ons niet alles, dan spreekt ook EZECHIËL van thans nog toekomstige dingen, en heeft op volken van het nevelig Noorden het oog, die, nadat de zoon van DAVID door zijn hersteld en hereenigd volk als koning herkend zal zijn, nog eene laatste, wanhopige poging beproeven zullen, om den DAVIDStroon te doen instorten en de magt der duisternis, waarvan zij werktuigen en vertegenwoordigers zijn, te doen zegevieren op aarde. Op wat wijze die voorspelling vervuld worden zal, en of een en ander, dat wij

---

(1) OPENB. XX: 7, 8.

in deze zelfde dagen zien plaats grijpen, ook daarvan een voorteeken heeten mag, is eene vraag, waaromtrent alle voorbarige beslissing de vermetelheid zelve zou wezen. — En wat nu den tempel van EZECHIËL aangaat, het staat vrij, tusschen één dezer drie verschillende gevoelens te kiezen. Of hij schetst een ideaal van een volmaakten Israëlietischen staat, waarvan het herstelde heiligdom het zigtbaar middelpunt uitmaakt, en geeft een model, hoe, naar zijne meening bij den herbouw der stad dat heiligdom moest ingerigt worden; een model, dat even als de door hem gemaakte landverdeeling, had kunnen gevolgd zijn, indien allen waren wedergekeerd en alle wedergekeerden gelijken ijver voor Jehova betoond hadden, maar dat ten gevolge van ongunstige omstandigheden volstrekt niet geëvenaard is geworden, en alzoo ongeveer op ééne lijn met de Goddelijke aanwijzing aangaande de grenzen des lands is te plaatsen (1), die ten gevolge der traagheid des volks nimmer geheel zijn veroverd. Of hij geeft een symbool, d. i. onder het zinnebeeld van een heiligdom schetst hij de kerk des nieuwen Verbonds, met al de geestelijke zegeningen, den geloovigen in CHRISTUS JEZUS bereid; omtrent in gelijken zin, als waarin de Apostelen haar later bij een tempel van den levenden God en van den heiligen Geest vergelijken. Of eindelijk, hij geeft eene voorspelling van wat nog eenmaal geschieden zal, wanneer Israël bekeerd en in zijn vaderland hersteld is geworden.

Geen dezer gevoelens intusschen, of het gaat in onze schatting onder groote, schier onoverkomelijke bezwaren gedrukt. Of is het, wanneer wij dit geheele gezigt als vrucht van Goddelijke openbaring beschouwen (gelijk het gedurig wordt voorgesteld), wel geoorloofd van een profetisch ideaal te gewagen, ongeveer gelijk aan dat

(1) DEUT. XXXIV: 1—4.

van een Platonischen staat (1), maar even weinig bereikt en bereikbaar, en mag het waarschijnlijk heeten, dat de Geest der waarheid een zoo uitvoerig gezigt aanschouwen, beschrijven, bewaren liet, waarvan toch de Alwetende voorzag, dat het niets — dan een mislukt bouwplan bevatte? Is het tweede gevoelen, waarvan noch EZECHIËL zelf, noch een der Schrijvers van het nieuwe Verbond ons éénigen wenk geeft, geene vrucht van hooggeklommen verlegenheid, en zet het daarenboven niet zulk eene wijde deur voor toomelooze willekeur open, dat daarbij de opvatting der plaats op losse schroeven gesteld wordt? (2) Ja, blijven de voorstanders dezer verklaring aan zichzelven gelijk, wanneer zij zich elders onverzoenlijke vijanden van vergeestelijken en allegoriseeren betoonen, en hier, geheel op eigen gezag, eene allegorische voorstelling aannemen, breeder en stouter, dan ergens in de Schrift wordt gevonden? En wat het derde betreft, schijnt zulk eene herstelling van de tempeldienst niet met alles te strijden, wat ons het Evangelie aangaande de afschaffing van de ceremoniën der wet door CHRISTUS verkondigt? Zou de aanbidding in geest en waarheid, door Hem als aanstaande beschreven, ten laatste op eene uitwendige herstelling der Mozaïsche offeranden uitloopen? Welk een Vorst kunnen wij ons denken, die eenigzins beantwoordt aan de profetische teekening (3)?

---

(1) HERDER.

(2) Ten voorbeelde. De scherpzinnige OSIANDER maakte van de keukens, Hoofdstuk XLVI: 20, de studeerkamers der Predikanten, waarin deze hunne Leerredenen bekoken, ten einde goede, gezonde spijs aan hunne hoorderen voor te dragen.

(3) Hoofdst. XLIV: 3. XLVI: 2 en elders. Daar hem geene Davidische afkomst toegeschreven, en de noodzakelijkheid van een zondoffer voor hemzelven erkend wordt, Hoofdst. XLV: 22, is het volstrekt onmogelijk te gelooven, dat de Profeet hier aan den Messias gedacht heeft, of men moest zijne Messiasverwachting als een louter subjective, dat is hier, zeer onware beschouwen.

Wie — doch reeds vragen te over, om zonneklaar te bewijzen, dat geen der genoemde gevoelens zich, met uitsluiting der beide anderen, zegevierend verdedigen laat.

Eerst door de regte vereeniging van wat er goeds in het een en het ander is, schijnen wij op den weg der waarheid te komen. Ook EZECHIËL's tempel behoort, naar wij meenen, onder die voorspellingen, wier vervulling doorloopend en gedurig klimmende is. Gelijk alle profetie, zoo wortelt ook deze in den toestand des oogenbliks, om zich te verheffen tot in de sfeeren der toekomst. De Profeet stelt zich het oogenblik voor, dat Israël, tot inkeer gekomen, zijn land weer bevolken, zijn tempel herstellen zal, en verklaart zelf, dat zijne schilderij in de behoeften van dien stond moet voorzien (1). Hij teekent alles met zooveel naauwkeurigheid af, dat het niet moeijelijk valt, zich tot in de kleinste bijzonderheden voor te stellen, hoe, naar zijne opgave, het land verdeeld, het Godshuis moet ingerigt worden (2). Maar slechts het kleinste deel des volks keert terug, en aanvankelijk streeft het nieuwe heiligdom zoo weinig het oude te boven, dat wie beiden vergelijken kan, de tranen zijner smart niet bedwingt (3). Intusschen wordt weldra beloofd (4), dat de heerlijkheid van den tweeden tempel grooter dan die van den eersten zal zijn, en die belofte wordt vervuld, waar de Zoon des menschen er optreedt. Middelerwijl zinkt die tempel zelf, tot straf van het ongeloof der Joden in puin, en op zijne bouwvallen verrijst een geestelijk heiligdom des nieuwen Verbonds, waarop zoover wij weten, EZECHIËL hier volstrekt niet

---

(1) Hoofdst. XLIII: 10, 11.

(2) Een platten grond van beiden vindt men bij VON GERLACH, ter dezer plaatse.

(3) ESRA III: 12, 13.

(4) HAGGAÏ II: 10, 11.

gedoeld heeft, maar waarop zich, het kan niet ontkend worden, menige trek zijner schets uitstekend over laat brengen (1). Dat heiligdom wordt steeds hooger volbouwd, en neemt alle heidenen, die gelooven, in zijne voorhoven op, en ontsluit ten laatste zijne poorten voor Israël, dat tot den Heer wordt bekeerd. Het volk geniet eindelijk in een hersteld Jeruzalem al de zegeningen der CHRISTUSregering, en thans grijpt de laatste, de volkomene vervulling van EZECHIËL's uitzigten plaats. Op wat wijze, na wat groote veranderingen, in wat verband met de eischen der nieuwe bedeeling? Wij weten het niet, en zullen het nimmer te weten komen, zoolang God zelf het raadsel niet opklaart. Tot zoo lang zijn slechts gissingen mogelijk, en waar men die met bescheidenheid voordraagt, boven de magtspreuken ver te verkiezen: dat kàn niet mogelijk, dat zou Gode niet waardig zijn! Ongezind om verder op het gebied der gissingen rond te doolen, geven wij liever Gode de eer, door luid en vrij te verklaren, dat Hij in zijn woord dingen kan hebben laten beschrijven, tot wier volkomen oplossing ons de passende sleutel ontbreekt, omdat nog het einde niet daar is. Hem laten wij de zorg over, om de eer van dat woord te regtvaardigen, ook waar het bijna schijnen zou, in tegenspraak met zichzelven te komen. Dit staat vast, tot nog toe is deze profetie niet vervuld. Of zij dan nog vervuld zal worden, kan het geloof niet betwijfelen; hoedanig die vervulling zal zijn, is een vraag, waarop de wetenschap des geloofs het antwoord schuldig moet blijven. Juist omdat wij de volkomene vervulling, hoedanig dan ook, eerst van den dag der toekomst verwachten, achten wij ons zelven en iederen geloovigen uitlegger met ons, volstrekt on-

---

(1) Bepaaldelijk denken wij hier aan H. XLVII: 1—12, verg. met ZACH. XIII: 1, JOH. VII: 37 en zoo menige andere plaats.

bevoegd, om op eigen gezag te verklaren, welke trekken in deze prachtschilderij eigenlijk, welke oneigenlijk zijn op te vatten. Zoolang geen hooger hand de zegelen van deze boekrol heeft losgemaakt, is de poging kinderwerk, om die met een ongeoefende kinderhand los te rukken. Maar dat, bij al het raadselachtige, de voorstelling rijk is aan hartverheffende zijden, hoe blijkt het uit het gezigt, dat in het XLVII^ste^ Hoofdstuk geboekt is! Of wie, die aan de zijde des Zieners verplaatst, het levend water te voorschijn ziet stroomen van onder den dorpel des heiligdoms, en het straks in een' stroom ziet verkeeren, die al dieper en dieper wordt, zoodat men hem niet kan doorwaden, terwijl ginds aan den oever het lommerrijk geboomte verrijst, en het levensvocht, overal heengespoed, alom leven en gezondheid verspreidt — wie, zeggen wij, die dat alles leest, voelt den frisschen adem des nieuwen Verbonds zich niet tegenzweven, dat nog op zijne laatste bladzijde de roepstem uit het hemelsch Jeruzalem overbrengt: „die dorst heeft, kome, en die wil, drinke van het water des levens om niet (1)?" Blijve dan ook voorts menige zaak onbeslist, en worde zelfs door zooveel geheimzinnigs tot zekere hoogte de raad van sommige Rabbijnen gewettigd om EZECHIËL niet te lezen, zoolang men niet tot rijper jaren gekomen was: genoeg, wij laten de uitkomst over aan Hem, die ons het hoe der toekomende ontwikkeling van zijnen eeuwigen raad niet bekend gemaakt, maar de tijden en gelegenheden in zijne eigene hand gesteld heeft!

(1) OPENB. XXII: 17.

X.

DANIËL.

Van EZECHIËL tot DANIËL kan de overgang niet moeijelijk zijn, want de eerstgenoemde zelf heeft ons op den tweeden gewezen. Bij herhaling vermeldt de zoon van BUZI zijnen tijdgenoot in het land der vreemdelingschap met hoogvereerende lofspraak. „ Ziet, gij zijt wijzer dan DANIËL," zoo spreekt hij tot den koning van Tyrus, die zich in ijdelen hoogmoed boven alle menschen verhief (1). „ Al stonden NOACH, DANIËL en JOB voor mijn aangezigt," zoo spreekt Jehova elders door hem (2), en plaatst bij herhaling den balling uit Juda op ééne lijn met twee van de Godvruchtigste mannen der oudheid. Er is toch geen de minste reden, om hier met sommigen te denken aan een' anderen, ouderen DANIËL, wiens geschiedenis ons onbekend is gebleven. Veeleer denkt ieder onpartijdige hier zelfs onwillekeurig aan hem, die reeds ten tijde van EZECHIËL in een zeer wijden kring als een voorbeeld van Godsvrucht en wijsheid geroemd was, en van wien JOSEPHUS getuigt: „ dat hij bij zijn leven door Koningen en Vorsten geëerd is geworden, en na zijn sterven zich een onvergankelijken roem heeft

(1) EZECH. XXVIII: 3. (2) EZECH. XIV: 14, 20.

verworven." Inderdaad, geen Godsgezant in Israël, die tot zoo hoogen trap van eer en luister gestegen is, als de vriend van SADRACH, MESACH en ABEDNEGO, de trouwe staatsdienaar van NEBUCADNEZAR, van BELSASAR, van DARIUS, en onder al de wisselingen der tijden, die hij doorleefde, de standvastige dienaar van God. Reeds in de Makkabeeuwsche heldeneeuw door den vromen MATTATHIAS in éénen adem met DAVID en ELIA aan zijne zonen ter navolging voorgesteld (1), is hij bovendien een der weinige Profeten, wier naam door den Heer zelven ons in het geheugen geroepen wordt, en wiens boekrol ons als het ware door zijne hand wordt overgereikt met het veelbeteekenend woord: „ die het leest, die merke daarop (2)!" DANIËL, „ de man des verlangens," gelijk de vrome LUTHER hem noemde, stond trouwens reeds voor de komst van den Messias zoo hoog bij de Joden in achting, dat, naar de getuigenis van den reeds genoemden geschiedschrijver „ de inhoud zijner voorspellingen hem aller vertrouwen deed winnen, en hare vervulling hem ook bij anderen geloof aan de waarheid zijner Godspraken en den roem van een Godsman deed vinden." Zelfs ALEXANDER de Groote zou, bij zijne komst te Jeruzalem, zich de rollen van DANIËL hebben doen toonen, waarin zijne zegepraal over de Perzische Monarchy reeds lang te voren voorspeld was, en ook daardoor bewogen zijn geworden om den Joden zijne gunst te bewijzen (3). Latere Joodsche geleerden verzekeren ons, dat indien alle wijzen van alle volken in ééne schaal gelegd konden worden, en DANIËL alleen in de andere, hij nog tegen allen zou opwegen. En wat meer zegt, de Schrijver van den brief aan de Hebreën, waar hij de geloovigen des nieuwen Verbonds op „ de wolke der

(1) I MACCAB. II: 60.
(2) MATTH. XXIV: 15.
(3) A. J. XI: 8, 5.

getuigen" doet staren, die hen in de Christelijke loopbaan omringden, gewaagt ook, met kennelijke toespeling op dezen zeldzamen Godsgezant, van zulken, die door de kracht des geloofs „ de muilen der leeuwen toegestopt" hebben (1). Geen wonder, dat de plaats te Susa, waar, naar luid der overlevering, zijn graf te vinden zou zijn, zelfs door de aanhangers van den valschen Profeet nog heden ten dage met bijgeloovigen eerbied begroet wordt!

Het is intusschen niet de merkwaardige geschiedenis, maar het profetisch karakter van DANIËL, dat thans onze opmerkzaamheid trekt. Zooveel blijkt terstond, dat het in menig opzigt verschilt van dat der meeste andere Godsmannen. Terwijl zij profeteren in de taal der hooggestemde verrukking, wordt hem de toekomst in beelden en visioenen getoond, die hij straks in aardsche vormen beschrijft. Deden zij merkwaardige voorspellingen hooren aangaande het lot van onderscheiden volken en steden, geen hunner, die over den onderlingen zamenhang en de aanhoudende opvolging der grootste Monarchiën een zoo helder licht deed verrijzen. Als wereldprofeet in al de kracht van het woord staat DANIËL in zeker opzigt boven de andere Israëlietische Zieners, en al ontwikkelt hij in zijne beschrijving der toekomende dingen slechts nader, wat een JESAJA reeds in grootsche trekken heeft aangegeven, hij ontsteekt tegelijk een verrassend licht over veel, dat daar als in nevel gehuld bleef. Wij zien hem als het ware op eene hoogte geplaatst, van waar hij de voornaamste koningrijken der aarde ziet opkomen, bloeijen en ondergaan. Ja, gelijk zijn geschrift in zeker opzigt de kroon op alle vroegere heilsvoorspellingen drukt, verstrekt het wederkeerig, althans gedeeltelijk ten grondslag der voornaamste tafereelen, die JOHANNES in zijne

(1 HEBR. XI: 33.

Openbaringen schetst, en zoo naauw zijn beide geschriften verbonden, dat het laatste zonder het eerste schier onverstaanbaar zou wezen. Van een Godsgezant, wien zooveel toevertrouwd werd, verwachten wij niet zonder reden, dat hij ook over den persoon en het werk van den Messias ons een helder licht zal verspreiden. In die verwachting zouden wij terstond zijne orakelrol openen, hoorden wij niet vooraf eene enkele, maar hoogstgewigtige vraag: **is het boek van DANIËL echt?**

Gedurende omtrent twee duizend jaren heeft bijna niemand op die vraag een ontkennend antwoord gegeven. Alleen de Heidensche wijsgeer PORPHYRIUS, die in de derde eeuw het geloof der Christenen aanviel, werd door de opmerking, hoe naauwkeurig de voorspellingen van DANIËL vervuld zijn geworden, tot de stelling geleid, dat zij eerst na de uitkomst waren uitgedacht en ter neder geschreven. Spoedig intusschen verhieven zich talrijke stemmen om de echtheid van een geschrift te verdedigen, waarvan de kerkvader HIERONYMUS zeide, „dat het, klaarder dan alle andere Profeten, den toekomenden Verlosser voorspelde." Op het einde echter der vorige eeuw, in den bloeitijd van het Rationalisme, begon de twijfel aan de echtheid van DANIËL, inzonderheid in Duitschland steeds algemeener te worden. Door beroemde Godgeleerden wordt zij nog voortdurend bestreden, zonder dat het hun, die de stem ten gunste der echtheid verhieven, gelukt is, algemeen gehoor te verwerven. Ook in ons Vaderland heeft de echtheid van DANIËL beurtelings verdedigers en bestrijders gevonden (1). De laatstgenoemden hebben

(1) Onder de bestrijders n Duitschland verdienen vooral vermeld te worden HITZIG, niet ten onregt de HEINRICH HEINE der kritiek van het oude Testament genoemd, DE WETTE, KNOBEL, LUCKE. Onder de verdedigers HÄVERNICK, HENGSTENBERG, DELITZSCH. In ons Vaderland zijn vroeger belangrijke opmerkingen, ten gunste der echt-

zich gewoonlijk ten gunste van het gevoelen verklaard, dat een vroom Israëliet uit den tijd der Makkabeën, na de vervolging van ANTIOCHUS EPIPHANES, dit geschrift op DANIËL'S naam heeft vervaardigd, om zoowel door de voorstelling van roemwaardige voorbeelden, als door de mededeeling van merkwaardige Godspraken, tot die dagen der benaauwdheid betrekkelijk, den zinkenden moed zijner geloofsgenooten zooveel mogelijk op te beuren, en hen tot blijvende getrouwheid aan de dienst van Jehova te wekken.

Men gevoelt, dat indien deze voorstelling waarheid bevat, niemand eer dan DANIËL uit de rei der getuigen van CHRISTUS onder het oude Testament moet uitgewischt worden. Voor zoover op dit standpunt nog van Messiaansche verwachtingen in deze boekrol sprake kon zijn, zou de eer uitsluitend aan den onbekenden vervaardiger toekomen, wien het door een zeldzaam toeval gelukt is, zijn geheimzinnigen naam met zoo blinkenden glans te omhullen. En wat bijzondere waarde zou bovendien de nadenkende aan voorspellingen toekennen, die door een vroom bedrieger zijn medegedeeld? In waarheid, ook hier is historisch en Godsdienstig geloof op het innigst aan elkander verbonden. En hoe weinig anders gezind, om den strijd der school over te brengen in den schoot der gemeente, en zaken, die gansche boekdeelen vullen kunnen, te behandelen in weinige bladzijden, mogen wij ons, bij dezen stand van zaken, niet onttrekken

---

heid in het midden gebragt door H. J. ROYAARDS, in zijne Verhandeling over het boek DANIËL, ten jare 1821 door het Haagsch Genootschap bekroond, terwijl de bezwaren tegen de echtheid aan het beschaafd Publiek zijn medegedeeld, o. a. in het Bijbelsch Woordenboek, D. I, bl. 202—204, in het Handboek tot de kennis der heilige Schriften door Dr. J. J. PRINS, bl. 219, de Voorlezingen van Prof. HOFSTEDE DE GROOT, over de opvoeding des menschdoms, II, bl. 346 en elders.

aan de opgaaf der redenen, die ons dringen om, ook tegenover de nieuwste bedenkingen, aan de echtheid van DANIëL, niet minder dan aan die van JESAJA's laatste gedeelte, vast te houden.

De bedenkingen, die tegen de echtheid van DANIëL ingebragt worden, zijn van tweeërlei aard. Men wijst of eene menigte verschijnselen aan, die de afkomst van dit geschrift uit een veel later tijdperk dan dat der Babylonische ballingschap schijnen te staven, of men vindt bezwaar in den historischen en profetischen inhoud des boeks. Evenmin de een als de andere soort van bedenkingen schijnt ons onoverkomelijk toe.

De taal, de geloofs- en zedeleer, de plaatsing eindelijk van DANIëL in den kanon des ouden Testaments zullen inzonderheid de onechtheid bewijzen.

De taal. „ Het is bekend, dat dit boek, deels in het Hebreeuwsch, deels in het Arameesch is geschreven (1). Is dit verschijnsel reeds vreemd, nog bedenkelijker is de kleur van het Hebreeuwsch op zichzelf, dat den stempel van later dagen vertoont. En allerzonderlingst blijft het, dat hier enkele oorspronkelijk Grieksche woorden, inzonderheid namen van muzijkinstrumenten (2) gevonden worden, die in DANIëLS tijd aan de Babyloniërs nog naauwlijks kunnen bekend geweest zijn." Wat het eerste aangaat, wordt het raadsel spoedig verklaard, wanneer men aan de lotgevallen van DANIëL denkt, die in Babel zijn tweede vaderland vond, maar toch ook daar zijn eigen land niet geheel vergeten, en zich in beider taal gemakkelijk uitdrukken kon. Juist in zijnen tijd werden beide dialekten te zamen gebruikt, terwijl in dien der Makkabeën het Arameesch bijna uitsluitend de spreek- en schrijftaal geworden was. Bij

(1) Hoofdst. I—II: 3. Hebreeuwsch, II: 4—VII: 28. Arameesch, het overige Hebreeuwsch. (2) DAN. III: 10.

dezen staat van zaken kan ons ook de betrekkelijke onzuiverheid van DANIëL'S Hebreeuwsch niet verwonderen: de bloeitijd der taal was voorbij. Integendeel zou het ons billijk bevreemden, zoo een Israëliet, die reeds in zijne jeugd uit Judea weggevoerd was, zich in zijne moedertaal even keurig en naauwkeurig had uitgedrukt, als een JESAJA of DAVID. En wat eindelijk de hier voorkomende uitheemsche woorden betreft, die men beweert dat niet vóór den tijd van ALEXANDER den Grooten aan de Joden kunnen bekend geweest zijn: is het, vragen wij, reeds bewezen, dat die allen van Griekschen oorsprong afkomstig zijn? En indien dit ook geldt van sommige, hier genoemde muzijkinstrumenten, wat verhindert ons toch aan te nemen, dat ten gevolge van menigvuldig handelsverkeer, die namen reeds ten tijde van DANIëL in de zoo aanzienlijke handelstad Babel waren overgebragt?

De geloofs- en zedeleer. „In het boek van DANIëL vindt men eene voorstelling aangaande de Goddelijke natuur van den Messias en de wereld der geesten, die eerst in later tijd kan zijn ontwikkeld. Derhalve is DANIëL onecht." Jammer slechts, dat men evenzeer voor de stelling als voor de gevolgtrekking het afdoend bewijs is schuldig gebleven. De Messiasverwachting is geene vrucht van menschelijke ontwikkeling, maar van Goddelijke openbaring. Het stond den Almagtigen vrij, aan een DANIëL meer licht te geven dan aan één zijner voorgangers. Lang voor de Babylonische ballingschap was de Goddelijke natuur van den Messias reeds door andere Profeten verkondigd. En voor zoover men met regt zijne voorstelling, nevens de hunne geplaatst, eene meer ontwikkelde noemen mag, is die ontwikkeling hoogst Godewaardig, en geenszins het onbedriegelijk kenteeken van een jongeren tijd. — De leer der beschermengelen van geheele volken en koningrijken, het is niet te

ontkennen, wordt nog bij niemand vóór DANIËL aangetroffen (1). Maar is deze leer dan bedrog, omdat zij in geen der vroegere Bijbelschriften wordt aangetroffen, en zoo zij waarheid is, geopenbaard van den hemel, kon God haar dan niet bekend maken aan wien en wanneer Hij wilde? Is het niet veel meer gezegd, dan bewezen, dat deze veel meer ontwikkelde voorstelling aangaande de geestenwereld bij de Joden zoo uitsluitend van Perzischen oorsprong is? Of, al ware zelfs die laatste ontwijfelbaar, waarom kunnen deze begrippen niet reeds in DANIËLS dagen aanwezig, en ook hem bekend zijn geweest? Zou men niet even goed kunnen aannemen dat de meer ontwikkelde voorstelling van beschermengelen over geheele volken en bijzondere personen, bij later Joden te vinden, ook uit dit zijn geschrift is ontleend? En is er zelfs geene merkwaardige overeenkomst tusschen de tooneelen uit de geestenwereld, die ons door DANIËL, en die, welke ons door EZECHIËL en ZACHARIA afgemaald worden? Ook de leer van opstanding en oordeel, die in zijn geschrift op den voorgrond treedt, is bij andere Godsmannen reeds aangeduid of op beeldsprakige wijze gebezigd (2). — En wat ten laatste enkele zedelijke voorschriften en beschouwingen aangaat, die men hier niet zonder verwondering aangetroffen en als blijken van den lateren oorsprong van dit profetisch geschrift heeft vermeld, ook deze bewijzen dien niet. Wel is waar, de onthouding van onreine spijs in het land der vreemdelingschap wordt hier blijkbaar als iets lofwaardigs vermeld (3). Maar het bewijs blijft men schuldig, dat dit zoogenaamd ascetisch rigorisme eerst na DANIËLS eeuw is ontstaan: wij voor ons meenden reeds bij HOSEA

(1) Hoofdst. IV: 13. VIII: 16. IX: 21. X: 13—21. XII: 1.

(2) DAN. XII: 2. Verg. JES. XXVI: 19. EZECH. XXXVII: 1—14. JOËL III: 2.

(3) Hoofdst. I: 8—12.

en EZECHIËL de bewijzen te vinden, hoe zorgvuldig men in, ja reeds vóór den tijd der ballingschap onderscheidde tusschen reine en onreine spijs (1). Het is zoo, DANIËL raadt den koning NEBUCADNEZAR aan, „om zijne ongeregtigheid af te breken door genade te bewijzen aan de ellendigen, of er verlenging van zijnen vrede mogt wezen (2)." Maar wel verre van latere, Pharizeeuwsche werkheiligheid te ademen, openbaart zich in dit voorschrift slechts dezelfde, echt Israëlietische geest, die reeds lang te voren JESAJA tot het uitspreken eener soortgelijke vermaning geleid had (3). Of zou het driemaal bidden van DANIËL, op gezette tijden des daags, een gebruik zijn van zooveel later afkomst, als sommigen willen? Men heeft het meer dan eenmaal beweerd, maar vergeten, dat zulk eene gezette afzondering in Godsdienstige eenzaamheid de natuurlijke behoefte is van een Godgeheiligd gemoed; dat hier slechts van eene persoonlijke gewoonte van DANIËL alleen wordt gesproken; dat DAVID reeds eeuwen te voren op iets dergelijks met het woord had gezinspeeld: „des avonds, en des morgens, en des middags zal ik klagen, en Hij zal mijne stem hooren (4)."

Wij zullen niet in het breede bij de meermalen geopperde bedenking vertoeven: hoe het mogelijk was, dat een profeet als DANIËL in JEREMIA's Godspraken naar licht van boven kon zoeken (5). Indien toch, gelijk wij reeds vroeger zagen, een JESAJA en MICHA dezelfde orakelen mededeelden, waarom zou aan DANIËL het gebruik van JEREMIA zijn ontzegd geweest? Bleef hij, als hem de Geest der voorspelling niet aanraakte, niet een mensch van gelijke beweging als wij, die be-

(1) HOS. IX: 3, 4. EZECH. IV: 13, 14. XXII: 26 en elders.
(2) Hoofdst. IV: 27.
(3) JES. LVIII: 7—10.
(4) PS. LV: 18 verg. DAN. VI: 11.
(5) Hoofdst. IX: 2.

hoefte aan geestelijke versterking kon voelen? Vinden wij niet in JEREMIA zelven een voorbeeld, dat ook de voorspellingen van MICHA door koninklijke hovelingen opzettelijk aangehaald werden (1)? En zou niet juist een verdichter zulke trekken vermeden hebben, indien zij waarlijk niet in eenen DANIëL vallen konden? Maar er is eene andere zwarigheid, die van meer beteekenis schijnt. De plaatsing van DANIëL in den Hebreeuwschen kanon, niet onder de profetische boeken, maar onder de zoogenaamde Hagiographa. Van waar, dat men niet reeds terstond aan DANIëL eene plaats onder de groote Profeten gegeven heeft? Van waar, om ook deze bedenking ter sprake te brengen, dat JEZUS SYRACH geheel over DANIëL zwijgt, terwijl hij al de Profeten van Israël met zoo hooge eere vermeldt (2)?

Al ware intusschen op deze bedenkingen geen bevredigend antwoord te geven, nog zouden wij moeten aarzelen, daaruit tot de onechtheid van geheel dit boek te besluiten. Men moet, zoo men waarlijk onpartijdig is, toezien, dat men niet te veel afleide uit een nog raadselachtig verschijnsel. Maar de genoemde verschijnselen zijn bovendien van zoo overwegende beteekenis niet. De zonderlinge plaatsing van DANIëL in den kanon kan het gevolg zijn van het gedeeltelijk historisch karakter des boeks, waardoor het voegzaam achter ESTHER kon staan, omdat het, gelijk dit geschrift, merkwaardige lotgevallen van verstrooide Israëlieten bevat. Het is niet onmogelijk, dat DANIëL eerst onder de profetische boeken gerangschikt en later verplaatst is geworden. Te gemakkelijker kon men hem eene plaats onder de Hagiographa aanwijzen, omdat hij, hoezeer toegerust met rijke profetische gaven, echter geen eigenlijk gezegd profetisch ambt in het midden des

---

(1) JER. XXVI: 17, 18 verg. met MICHA III: 12.

(2) JEZUS SYRACH, Hoofdst. XLIV en verv.

volks heeft bekleed. En al hadden ook de verzamelaars van de gewijde Schriften der Hebreën aan de echtheid van deze boekrol getwijfeld, zelfs daarmede is nog het regt tot dien twijfel geenszins bewezen. — Vreemd klinkt het, ja, dat JEZUS SYRACH, in zijne lofrede op Israëls groote mannen en profeten, zoo geheel van DANIËL zwijgt. Maar daaruit behoeft men toch waarlijk nog niet te besluiten, dat hij in zijnen tijd niets van DANIËL of zijn boek heeft geweten. Ook van JOB, van ESRA, van MORDECHAI en anderen, die hem ongetwijfeld bekend waren, zwijgt hij, en tegenover zijn zwijgen over DANIËL mag de reeds vermelde lofspraak van EZECHIËL op dezen veilig in de schaal gelegd worden. Hoeveel kon meerdere of mindere voorliefde voor een persoon of geschrift bij eene opgave van beroemde Godsmannen afdoen, bij welke in geen geval volledigheid bedoeld was geworden!

Maar wij moeten ook op andere bedenkingen acht geven, die deels aan den historischen, deels aan den profetischen inhoud van dit geschrift ontleend zijn geworden.

Over de eerste, overeenkomstig onze bedoeling, slechts kort. De tijdrekenkundige bezwaren toch, die vroeger niet zelden zeer hoog werden aangeslagen, zijn, gelijk de bestrijders der echtheid zelve erkennen, door latere onderzoekingen in geen geringe mate verminderd en schijnen op een' weg, die tot bevredigende oplossing voert (1). Andere bedenkingen van uitlegkundigen aard tegen enkele opgaven, die bijna ongelooflijk schenen (bijv. de afmeting en stof van NEBUCADNEZARS afgodenbeeld) zijn voor het licht eener naauwkeurige Schriftverklaring van zelve verdwenen. Het hoofdbezwaar is en blijft het wonderdadig karakter

(1) De deskundige vergelijke vooral het beroemde werk van den hertog van MANCHESTER: The times of DANIËL.

van onderscheidene, hier verhaalde gevallen, die natuurlijk steenen des aanstoots voor menigen openbaren of heimelijken ongeloovige zijn. Voor ons echter, die ons op den weg van historisch onderzoek niet laten ophouden door wijsgeerigen twijfel, en gelooven aan een' persoonlijken God, wien niets te groot en te wonderbaar is; voor ons wordt het enkel de vraag, of de hier verhaalde wonderen tot Godewaardige bedoelingen strekten, en bij de uitwendige, ook inwendige kenmerken van geloofwaardigheid dragen. Het bevestigend antwoord, dat wij zonder eenige bedenking doen hooren, is bij nader onderzoek spoedig gestaafd. Men meent wel in meer dan éénen trek een bedenkelijk streven te ontwaren om het wonderdadige te overdrijven buiten alle denkbare grenzen (1). Maar deze opmerking berust reeds op de nog onbewezene stelling, dat de bedoelde trekken niet uit de werkelijkheid ontleend, maar uit het gebied der verdichting gegrepen zijn. Een God, die de drie jongelingen in den brandenden oven bewaarde, kon ook, wanneer het Hem goeddacht, hunne kleederen voor elken invloed der vlammen beveiligen. Neem ik eenmaal op historische getuigenis aan, dat DANIËL door Gods bijzondere tusschenkomst in den kuil der leeuwen bewaard werd, ik weet niet wat mij verhinderen zou te gelooven, dat zijne vijanden later den bodem des kuils niet bereiken konden, of zij werden verscheurd en vermorzeld. Nog nimmer heeft men een onbedriegelijk kenteeken aangegeven, waar, op het gebied van het wonderbare, de overdrijving in de plaats der werkelijkheid treedt (2). — En vindt men het, om

(1) Hoofdst. II: 5, 30. III: 19, 27. VI: 25.

(2) Zeer behartigingswaardig zijn de woorden van H. E. SCHMIEDER in de Inleiding tot zijne bewerking van DANIËL in het Bijbelwerk van O. VON GERLACH, S. 4. „Es ist unserm Verstand, als ob es Steine kauen sollte, wenn wir lesen, dasz die drei Männer in der Glut des feurigen Ofens ihr Haupthaar nicht versengt haben,

niet meer te noemen, aanstootelijk, dat de persoon van DANIËL in een boek, door hemzelven geschreven, met zoo hoogen lof wordt vermeld (1), men vergete niet, dat die lof, nu van andere lippen dan de zijnen gehoord, straks niet tot verhooging van zijne eigene eer, maar tot roem en prijs van Jehova medegedeeld, en elders met eene bijna even eervolle vermelding zijner vrienden gepaard wordt. Al moest men zelfs (wat wij nog geenszins beweren) uit dergelijke inwendige bewijzen de gevolgtrekking afleiden, dat de oorspronkelijke gedenkschriften van DANIËL door eene latere hand in hunnen tegenwoordigen vorm gebragt en in enkele opzigten onder hooger leiding zijn gewijzigd geworden, dit geeft volstrekt nog geen regt om óf de echtheid óf de geloofwaardigheid van het historisch gedeelte des boeks eenigzins in twijfel te trekken.

Wat het profetisch gedeelte betreft, wij erkennen

---

dasz DANIËL unter hungrigen Löwen unangetastet geblieben; dasz er nicht nur die Reihenfolge von vier groszen Monarchiën und ihren verschiedenen Charakter, sondern auch die Geschichte des Gottesfeindes ANTIOCHUS EPIPHANES bis in einzelne kleine Züge herab voraus erkennt und verkündigt habe. Aber die Voraussetzung der Unächtheit und Ungöttlichkeit dieses Wunderbuchs rettet uns nicht aus solcher Verstandesqual, sondern versenkt uns erst recht in bodenloser Verwirrung. Denn diese Voraussetsung verträgt sich durchaus nicht mit den Eindruck des tiefen Ernstes und der heiligen Wahrhaftigkeit, der uns beim Lesen dieses Buches durchziehet, und verwickelt uns in die abenteuerlichsten Vermuthungen, sobald wir die Entstehung des Buches, das doch einmal vorhanden ist, als aus menschlicher Willkühr hervorgegangen, erklären wollen. Diese Voraussetzung zerreist den Kanon des alten Testaments, und fordert folgerichtig ein gleiches Misztrauen gegen jede heilige Schrift, die unerklärliche Wunder und Weissagungen, wenn auch nicht in ganz so schlagender Weise, darbietet. Und endlich tritt uns das Wort unsers Herrn in den Weg, der offenbar in voller Anerkennung des göttlichen Ursprungs mit besonderen Nachdruck auf eine Weissagung DANIËLS verweiset, MATTH. XXIV: 15. So bleibt dem Vernünftigen nichts übrig, als seine Vernunft gefangen zu geben unter den Gehorsam des Glaubens.

(1) Zie bijv. Hoofdst. I: 17—20. V: 11. VI: 4 en elders.

gaarne, dat het, vergeleken met andere Godspraken, een geheel bijzonder karakter vertoont. Geen geschrift in geheel het oude Verbond, dat zulk eene merkwaardige overeenkomst met de Apocalypse verraadt, als juist dit (1). De toekomst wordt hier niet, gelijk elders met groote trekken geteekend, maar tot in kleine bijzonderheden, als zag de Godsman haar onmiddelijk voor zich. Alleen de inkleeding onderscheidt de voorstelling van nog toekomende van die der tegenwoordige zaken. Ook trekt het de opmerking, dat zoovele voorspellingen zich van het verval der Babylonische heerschappij tot op den tijd van ANTIOCHUS EPIPHANES uitstrekken, terwijl de Schrijver terstond daarna de Messiaansche eeuw schijnt te wachten (2). Zou dit ons echter regt geven om te vermoeden, dat die voorspellingen pas in den tijd van EPIPHANES, en dus *na de uitkomst* zijn opgesteld, zoodat zij eigenlijk slechts profetisch ingekleede schetsen van het tegenwoordige en voorledene, maar geenszins eigenlijk gezegde aankondigingen van het toen nog *toekomende* waren? Maar wie gevoelt niet, wat onvermijdelijke gevolgen in deze stelling zijn opgesloten, en wie hecht dan nog eenige waardij aan een boek, van den aanvang tot den einde niets dan een weefsel van gruwzaam bedrog? Bovendien, de zwarigheid mag geenszins onoverkomelijk heeten. Het zij zoo, dat hier de toekomst naauwkeuriger en aanschouwelijker dan elders geteekend wordt.

---

(1) Hoe ongezind ook om aan ons beginsel van groote spaarzaamheid ten aanzien van letterkundige aanhalingen ontrouw te worden, mogen wij echter niet nalaten, allen, die dieper in den geest en zin van DANIËL's voorspellingen wenschen in te dringen, ook na het bekende geschrift van GAUSSEN, nadrukkelijk de kennismaking aan te bevelen met het werk van den Bazelschen Hoogleeraar AUBERLEN, *der Prophet* DANIËL, *und die Offenbarung* JOHANNIS *in ihrem gegenseitigen Verhälltnisz betrachtet*, Basel, 1854.

(2) DAN. XII: 1, 2.

Maar had God, die zijnen Gezanten de verborgen dingen bekend maakte, geene magt om dit nu meer, dan minder helder te doen? Vinden wij ook elders geene soortgelijke naauwkeurige opgaven van schijnbaar toevallige feiten, en heeft niet JESAJA voorspeld, dat HISKIA nog vijftien jaar leven, en JEREMIA, dat HANANJA binnen weinig maanden zou sterven (1)? Waarom zal men zich dan ergeren, wanneer ook bij DANIËL naauwkeurige tijdsbepalingen, zelfs symbolische getallen gevonden worden, die toch slechts de zinnelijke uitdrukking zijn moesten der onmiskenbare waarheid, dat God ook in zijne hooge wereldregering alles naar de naauwkeurigste regels verordend heeft? — Men verwondert zich, dat DANIËL'S voorspellingen zich juist tot het tijdperk van ANTIOCHUS EPIPHANES uitstrekken, hier bijna met de naauwkeurigheid van een ooggetuige beschreven. Maar heeft men daarbij wel genoeg op het gewigt van dit tijdperk gerekend, waarbij niet slechts over de staatkundige vrijheid der Joden, maar ook over de instandhouding of vernietiging der ware Godsdienst beslist werd? Staat het Gode niet langer vrij, de toekomst aan zijne Profeten tot op zeker punt in bijzonderheden, daarna meer in het algemeen te onthullen? Al treedt in de profetische voorstelling de tijdruimte tusschen het Makkabeeuwsche en Messiaansche tijdperk terug, is dit reeds een bewijs, dat de Schrijver het laatste terstond na het eerste verwacht heeft? Zagen wij niet iets soortgelijks bij JESAJA, bij wien meermalen de wederkeering uit Babel en de verlossing door CHRISTUS scheen in elkander gevlochten? En is er althans — wij komen daarop terug — niet ééne voorspelling, die ver over den tijd van ANTIOCHUS EPIPHANES heen reikt, en naar het geloof der Christenheid uit alle eeuwen de volheid

(1) JES. XXXVIII: 5. JER. XXVIII: 16.

des tijds met hare zegeningen en eerste strafgerigten beschrijft (1)?

Wij vatten alles te zamen. De bedenkingen tegen de echtheid van DANIëL zijn ons gebleken geenszins onbeduidend te zijn, maar in onze schatting zijn zij nog veel minder overwegend te noemen. En nu lette men, ten overvloede, nog op de bezwaren, waarin men bij ontkenning der echtheid zich wikkelt, en op de gronden, die ten haren voordeele pleiten. Zooveel blijkt terstond, de Schrijver wil voor niemand anders dan voor den beroemden DANIëL zelven gehouden worden, en verzekert uitdrukkelijk, dat zijne voorspellingen woorden der waarheid zijn, heenwijzende naar eene nog ten deele verzegelde toekomst (2). Is hij echter een onbekende uit den tijd der Makkabeën geweest, die in den persoon en het karakter van den bekenden DANIëL optrad, om ingang voor zijne woorden te zoeken, hij verdient dan den naam van bedrieger, en voor zóover hij door dat bedrog een lofwaardig oogmerk bevorderen wilde, heeft hij het vloekwaardig beginsel gehuldigd, dat het doel de middelen heiligt. En zulk een letterkundig bedrog, waardoor ondergeschoven stukken op beroemde namen verspreid werden; een bedrog, dat zelfs bij de Heidensche oudheid, waar het ontdekt werd, ten scherpste bestraft, en later in de Christenkerk als een opentlijke schandvlek beschouwd werd (3),

---

(1) H. IX: 24—27. (2) H. VII: 6. VIII: 26. XII: 4, 9.

(3) Zie 2 THESS. II: 15. III: 17. Verg. TERTULLIANUS, de baptismo, cap. 17. HIERONYMUS, de viris illustribus, cap. 7. Zeer teregt zegt AUBERLEN: „De nieuwste behandeling van DANIëL is een treffend bewijs van die onevangelische verhouding tot de heilige Schrift, die als de eigenlijke kanker der Protestantsche Theologie moet aangezien worden. — — De Apostelen en Profeten kunnen, reeds uithoofde van den zedelijken indruk, dien de Schrift op ons maakt en sinds duizende jaren op de besten van ons geslacht gemaakt heeft, verwachten, dat wij hunne boeken aannemen zullen, gelijk zij ze ons aanbieden, dat wij hunne eigene getuigenissen over de echt-

zulk een bedrog zal ten aanzien van den kanon des ouden Testaments zijn gepleegd! De Schriftgeleerden en Priesters in Israël zullen, toen die kanon reeds gesloten was, aan de gewijde verzameling een geschrift hebben toegevoegd, waarvan zij of hunne vaderen nimmer gehoord hadden, alleen omdat het den naam van DANIËL droeg! Juist in den tijd van verdrukking om de Godsdienst der vaderen, waarin men gewijde schatten anders het best bewaart, zullen zij den grootsten schat hebben laten bezoedelen door een sluwen bedrieger! Maar zelfs deze, hoe kon hij hopen voor zijne historische legenden en zoogenaamde voorspellingen bij iemand ingang te vinden? Hij zal geschreven hebben tot bemoediging van den twijfelmoedigen tijdgenoot. Maar is de vervaardiging en verspreiding van zulk een geschrift, tot dit doel, te midden van een tijd van openbare vervolging, niet reeds in zichzelf onwaarschijnlijk? Of schreef hij, gelijk men op dit standpunt wel moet aannemen, na den dood van den dwingeland, die hier niet dubbelzinnig voorzegd wordt (1), waartoe nog zulk een bedrog, waar reeds de staf des Drijvers verbroken was? Wij moeten nog meer zeggen. Hoe kon onze verdichter, staande op het standpunt van dien tijd, terstond daarna den aanvang der Messiaansche bedeeling met opstanding en oordeel verwachten, daar al wat hij beleefde daartoe, voorwaar, geene aanleiding bood, en integendeel nieuwe volksrampen weldra de oogenblikkelijke verlossing vervingen? Hoe kon men er toe

---

heid daarvan gelooven, en niet hen, maar veeleer de kritiek wantrouwen, die van gisteren is. Duizendmaal eerder heeft een kritikus gedwaald, dan een heilige Schrijver gelogen. — — Men mag van een pia fraus (een vroom bedrog) zoo fraai praten als men wil, een leugen blijft het, wanneer ik welbewust en opzettelijk voorgeef, een ander te zijn, dan ik ben, en een tienvoudige leugen is het, wanneer ik Goddelijke openbaringen verzin, die ik nimmer ontvangen heb."

(1) Hoofdst. VIII: 25. XI: 45.

komen om sommige toevoegsels tot DANIËL (het gebed van AZARIA en den lofzang der drie vrienden in den brandenden oven, de geschiedenis der kuische SUSANNA, en van BEL en den Draak) in de Apocryphe boeken te plaatsen, indien men geen grond had, om de overige verhalen aangaande DANIËL voor echt en geloofwaardig te houden? Hoe kon de Heer, bij de aankondiging van Jeruzalems verwoesting, zijne discipelen wijzen op DANIËL, den Profeet, en hen, bij het lezen zijner Godspraken, tot bijzondere opmerkzaamheid manen, indien Hij geen grond had om hem te houden voor een waarachtigen Godsgezant? En hoe kunnen zij, die niettegenstaande dit alles, de onechtheid van DANIËL voorstaan, de natuurlijke bedenking ontwijken, dat hun twijfel ten deele uit kwalijk verborgen afkeer van ongeloofelijke wonderverhalen en eigenlijk gezegde voorspellingen voorkomt, en dus in den diepsten grond der zaak geen zuiver historische, maar een bevooroordeeld wijsgeerige is? Of wordt het dan werkelijk door iets bewezen, dat dit boek in den Makkabeeuwschen tijd is vervaardigd, dan alleen — in de schatting van hen, die zich aan eigenlijk gezegde voorspellingen ergeren — door de treffend naauwkeurige teekening van de dwingelandij des Syrischen konings? Is er niet veeleer in menige bladzijde van onzen DANIËL eene innerlijke, zielkundige waarheid, die — wij noemen alleen zijn gebed, Hoofdst. IX — ons gedurig weder doet uitroepen; alzoo verdicht men toch niet? En al blijven er zelfs aangaande zamenstelling en inhoud van dit boek onopgeloste vraagstukken over, zou het niet veiliger zijn, daaromtrent zijn oordeel voor het oogenblik op te schorten, dan met éénen slag van het zwaard der kritiek een knoop door te snijden, dien men vruchteloos poogt te ontwarren?

Wij staan na al het gezegde op de hoogte, om de

Christologie van DANIëL van naderbij te beschouwen. Reeds merkten wij op, hoe de Messiaansche eeuw het eindpunt uitmaakt der voor hem ontsloten verwachting. Nadat hij een tijd van benaauwdheid heeft aangekondigd, zoo als er niet geweest is, zoolang er een volk op aarde bestond, spelt hij verlossing voor allen, wier namen in het boek der levenden staan. „Velen" zegt hij, „die in het hart der aarde slapen, zullen ontwaken, dezen ten eeuwigen leven, en genen tot versmaadheid en ten eeuwigen afgrijzen (1)." Wij dwalen gewisselijk niet, wanneer wij die uitspraak als een van de voornaamste steunsels voor de verwachting beschouwen, die wij bij de Joden ten tijde des Heeren zien leven, dat de Messias bij zijne komst de dooden opwekken en het beslissend oordeel zou houden. Maar tevens verlangen wij van naderbij met het uitzigt bekend te worden, dat DANIëL aangaande den persoon en het werk van den grooten DAVIDSzoon voedde. Doch het is niet eenmaal juist, wanneer wij, van DANIëL sprekende, deze laatste benaming gebruiken. Zijne Messiasverwachting toch is minder nationaal, dan wel universeel, en nergens wordt in zijn boek van den Messias in betrekking tot het oude stamhuis gesproken. Het is alsof de gezigtskring des Zieners verbreed is geworden, waar hij leeft in het midden der magtige Heidensche wereld. In een bovenmenschelijk licht, als Wereldvorst ziet hij den Messias verschijnen en — doch reeds loopen wij ons zelven vooruit. Vernemen wij, wat hij zelf, bij verschillende gelegenheden van den grooten Heilaanbrenger en zijn rijk heeft voorzien en voorzegd!

De reeds zoo dikwijls opgemerkte wet van voortgang en opklimming in de heilsontdekkingen Gods verloochent zich ook in het boek van DANIëL niet. De eerste Messiaansche openbaring, die wij daarin aan-

---

(1) Hoofdst. XII: 2.

treffen, is tegelijk de meest algemeene. Zij wijst nog niet regtstreeks op den koning, maar op het rijk, dat Hij stichten zou, en wordt niet eenmaal aan hem zelven, maar aan den Heidenschen NEBUCADNEZAR geschonken. Op zekeren nacht namelijk (1), heeft de koning een droom gedroomd, waarvan de inhoud zijn geest heeft ontroerd, maar de vorm uit zijn geheugen verdwenen is. Na eene vruchtelooze poging om licht in de duisternis te ontvangen door de wijsheid der Chaldeeuwsche geleerden, wordt zoowel de droom zelf als zijne bepaalde bedoeling aan DANIËL door Jehova ontdekt. Toegelaten in de tegenwoordigheid van den magtigen monarch, roept de nog jeugdige BELTSASAR het gezigt des nachts weder op, dat reeds spoorloos uitgewischt scheen. Wat de koning gezien heeft, was een beeld van uitnemenden glans, maar schrikverwekkende houding, het hoofd van goud, de borst en de armen van zilver, de buik en de dijen van koper; de schenkelen van ijzer, de voeten ten deele van ijzer en ten deele van leem. Het staat daar eene wijle, als eene raadselachtige gestalte tegenover den diep ontroerden monarch, totdat het op eenmaal ter neer slaat, en een woeste mengelklomp wordt, waarvan de verschillende bestanddeelen na een oogenblik spoorloos verdwijnen, gelijk des zomers het kaf van den dorschvloer voor den adem der winden verstuift. Geen wonder: een steenklomp, die van gindschen berg zich heeft losgescheurd, zonder dat menschenhanden hem afhieuwen, is aangerold tegen de voeten des beelds. IJzer en leem worden te zamen vermalen; koper, zilver en goud wordt vergruisd, het stof wordt naar de vier hoeken des hemels verstrooid. Maar middelerwijl groeit de steen, die zoo groote omkeering aanbragt, tot een onafzienbaren berg, die geheel de aarde vervult.

(1) Hoofdst. II: 1 en verv.

Zoo luidt de droom, volgens DANIËLS opgave, door NEBUCADNEZAR stilzwijgende toegestemd. En ook de uitlegging laat zich niet vruchteloos wachten. De vier bestanddeelen, waaruit het beeld is zamengesteld, duiden vier onderscheiden Monarchijen aan, die elkander op gezetten tijd zullen opvolgen. „Gij zijt dat gouden hoofd," zoo wordt aan den thans regerenden Koning van Babel verzekerd, maar terzelfder ure bij den luister, de kortstondigheid van zijn rijksgebied afgemaald. Het moet voor een ander wijken, zooveel minder dan het zijne in waarde, als het zilver beneden het goud staat. Ook dat maakt weder plaats voor een derde, zoo sterk als koper, dat over geheel de aarde zal heerschen. Dan volgt eene Monarchij, hard als ijzer, dat alles vermaalt en verzwakt, maar tevens in het daaraan klevende leem de sporen van innerlijke zwakheid en onvereenigbaarheid der verschillende bestanddeelen toont. Verschillende volken buigen voor éénen scepter het hoofd, en hechten zich door onderlinge huwelijksverbindtenis te zamen, zonder toch in waarheid ineen te smelten tot een welgesloten geheel. Eindelijk maken allen plaats voor een rijk, dat niet door menschelijke tusschenkomst, maar regtstreeks door God uit den hemel gevestigd wordt, en even weinig vernietigd, als in de handen van een ander volk zal overgebragt worden. „Deze droom is waar en zijne uitlegging zeker," zoo besluit de tolk van Jehova. Is het wonder, dat de koning, die als het ware den onvergetelijke nacht bij vernieuwing doorleeft en zijne diepste geheimen alzoo aan het licht gebragt ziet, deemoedig voor den Ziener zich buigt en hem schier afgodisch vereert?

Wie zich ergeren kan, dat de loop der wereldgeschiedenis hier voor het eerst aan een' heidenschen NEBUCADNEZAR kon bekend gemaakt worden, ziet aan de ééne zijde de hooge beteekenis van dezen vorst in de geschiedenis, bepaaldelijk van Israël voorbij, en

vergeet aan den anderen kant, hoe daardoor, tegenover de ijdelheid der starrenwigchelarij, de naam van Jehova werd geopenbaard en verheerlijkt in het hart der heidensche wereld. Is het daarbij niet treffend, dat God aan den magtigsten werelddwinger zijner eeuw als met eigen oog doet aanschouwen, wat het einde is van stoffelijke kracht hier beneden? Ook hij wordt hier, niet minder dan aan DAVID of CYRUS, een dienaar van Gods eeuwigen raad. Toch kan hij, de Heiden, het gezigt, dat hij ontvangen heeft, niet uit zichzelven verklaren: de afgezant van den éénigen Waarachtigen moet den sleutel hem toereiken van het raadsel, hem van verre getoond. Voor DANIëL zelven biedt het woord, hem hier door den Geest des Heeren op de lippen gelegd, ongetwijfeld de ruime stof van voortgezet, eerbiedig nadenken aan. Zonder het te weten werd hij te dier ure reeds voorbereid voor eene nadere openbaring, die hij zelf, ettelijke jaren later, aangaande de opvolging en het lot der voornaamste wereldrijken ontvangen zou. Heeft hij welligt thans nog de beteekenis niet ten volle doorgrond van wat hij op hooger last aan zijnen gebieder moest melden: later onder de regering van BELSAZAR — onverschillig, welke opvolger van NEBUCADNEZAR door deze benaming wordt aangeduid — is ook voor hem het licht uit het duister verrezen. Het is hem toen mogen gebeuren, in profetische verrukking den koning zelven te zien, wiens aanstaande heerschappij hij reeds aan den laatstgenoemden Monarch had verkondigd.

Wij slaan het zevende Hoofdstuk van DANIëL op, en hooren hem nogmaals van droomen en gezigten, maar thans van zijne eigene spreken. Welligt van hoop of vrees voor den dag der toekomst vervuld, heeft hij het hoofd ter ruste nedergelegd, en de zigtbare wereld is voor eenige uren uit zijne oogen verdwenen. Maar op Gods wenk wordt het gordijn der

onzigtbare voor zijne blikken verschoven, en het hemelsch orakel, dat op de puinhopen van Sion verstomde, weerklinkt op eenmaal, te midden van de stilte des nachts, binnen de muren van het prachtige Babel. Het is den Godsman, alsof hij aan den oever eener onafzienbare zee is geplaatst, waar zijn blik zich in de onmetelijke ruimte verliest. Op eenmaal schijnen aan al de hoeken des hemels de stormwinden wakker te worden op hunne geheimzinnige rustplaatsen, en met ontzettend geloei dwarrelen zij van verschillende zijden op de opgeruide baren ter neder. Het is, als kwam de schepping in barensnood, en werkelijk worden er vier dierengestalten, voor het oog des Zieners uit den schoot der golven geboren. Het eerste dier is gelijk aan een leeuw, met arendsvleugelen toegerust, koning der wouden en koning der vogelen. Intusschen, het blijkt bij nader beschouwing, die vlerken zijn uitgeplukt: het dier staat op de voeten, als ware het gelijk aan een mensch, en in plaats van den moedigen leeuwenaard draagt het in den boezem een laf en weifelend menschenhart. Het wordt vervangen door een tweede monster, niet ongelijk aan een beer, leunende op één zijner zijden, met drie stukken vleesch in den muil, die hij bezig is te verslinden, gehoorzaam aan eene stem, die hem toeriep: „sta op, eet veel vleesch." Daarop vertoont zich een derde dier, aan een luipaard gelijk, met vier vleugelen en vier hoofden voorzien, die op zijne beurt weder oppermagtig regeert. Maar het maakt weder plaats voor een vierde, zoo afgrijselijk en ontzettend, dat DANIËL vruchteloos tracht eene benaming voor het monster te vinden. Wreed en sterk verslindt het, wat onder zijn magt komt, met ijzeren tanden, terwijl hij al het overige met onweerstaanbare voeten vertreedt. Tien hoornen steken, ten teeken van magt, te voorschijn uit dat afzigtelijk hoofd; een kleine hoorn spruit straks op,

met menschenoogen voorzien en eene tong, die Godslasterlijke grootspraak deed hooren, terwijl voor hem drie der vorige uitgerukt worden. Dat alles ziet DANIëL in stille verbazing op aarde gebeuren, tot hem op eenmaal een geheel ander tooneel in den geopenden hemel onthuld wordt. Hij ziet den hemelraad spannen, door den Onvergankelijke van dagen bestuurd. Omringd door millioenen gedienstige geesten, laat Deze de boeken ontsluiten, die aller daden vermelden. Nu wordt het dier, waarvan de afzonderlijk vermelde hoorn zoo gruwzame lastertaal uitbraakte, veroordeeld, gedood, der verbranding overgegeven. Met hem is het laatste der vier dieren vernietigd, daar de anderen reeds ten bestemden tijde verdwenen waren. En nu verschijnt in liefelijken hemelglans eene zigtbare gedaante, aan een Zoon des menschen gelijk, door de wolken gedragen. Hem wordt de heerschappij gegeven, die aan het viertal dieren ontviel; Hem moeten allen hulde bewijzen; Zijn rijksgebied wordt nimmer verstoord!

Gedachtig aan het bepaalde doel van ons onderzoek, mogen wij even weinig in eene beoordeeling der verschillende gevoelens aangaande de hier geteekende rijken, als in eene historische bewijsvoering voor de juistheid der hier hun toegekende eigenaardigheid treden. Wij geven eenvoudig van die opvatting rekenschap, die ons, in vereeniging met velen, de waarschijnlijkste voorkomt. Wat eenmaal JOSEPH, na het vernemen der beide droomen van PHARAO verklaarde: „de droom van PHARAO is één", geldt ook van het tweede en zevende Hoofdstuk van DANIëL. Met geringe uitzondering hebben dan ook alle uitleggers toegestemd, dat de vier hoofddeelen van het beeld en de vier dieren bij DANIëL dezelfde zaken bedoelen. Naar de eigen' uitlegging van een der hemellingen, worden er Vorsten door aangeduid, uit den aard der zaak hier onafscheidelijk zamen gedacht met de Monarchijen, aan wier hoofd

zij geplaatst zijn. Ook in het spraakgebruik der Schrift worden bepaaldelijk Heidensche Vorsten en volken voorgesteld onder de benaming van dieren (1), en bedenken wij, hoe, blijkens de jongste opgravingen te Babylon, daar juist zulke symbolische diergestalten, als bijv. een gevleugelde leeuw zijn gevonden, die gewis reeds in DANIËLS dagen aanwezig en als scheppingen der Babylonische kunst hem bekend waren, dan begrijpen wij te beter, waarom de Geest Gods hem de geheimen der toekomst juist in zulk een vorm openbaarde. Terwijl aan NEBUCADNEZAR meer de uitwendige, staatkundige zijde der bedoelde Monarchieën getoond werd, worden zij aan DANIËL nog meer van de inwendige, zedelijke zijde te aanschouwen gegeven. Zijne voorstelling van het tweede en derde rijk is betrekkelijk kort, dewijl hij daarop in de volgende hoofdstukken, onder anderen vorm, nog weder terugkomen zal. Maar veel uitvoeriger is inzonderheid de teekening van het vierde dier, vergeleken met wat aan NEBUCADNEZAR van het vierde rijk slechts met algemeene trekken gezegd was. Doch bezien wij geheel de schilderij meer naauwkeurig.

Het gouden hoofd, de gevleugelde leeuw! DANIËL heeft zich aangaande het eerste ondubbelzinnig aan NEBUCADNEZAR verklaard. „Gij, o Koning, zijt een koning der koningen, want de God des hemels heeft u een koningrijk, magt, en sterkte, en eere gegeven" (2). In waarheid, een gevleugelde leeuw, wel mogt hij ten zinnebeeld eener regering verstrekken, die onder een andere leenspreuk voorgesteld, kostbaar scheen en blinkend als goud! Of was hij niet moedig en krachtig, de overwinnaar van JOJAKIM, als de fiere koning der wouden, en steeg hij niet met adelaarsvlugt al hooger

(1) PSALM LXVIII: 31. EZECH. XXIX: 3. XXXII: 2. JES. XXVII: 1. LI: 9.

(2) II. II: 37.

en hooger, de zon des roems in het aangezigt? Wijd en zijd werden door zijne dapperheid de grenzen uitgebreid van het rijk der Chaldeën; Jeruzalem, Ninevé, Tyrus, Egypte, 't moest alles voor zijnen heerscherstaf bukken, maar — weldra moet de fiere leeuwen- en arendsaard zwichten. Zou het nader komen van dit dier aan de menschengedaante eene zinspeling bevatten op NEBUCADNEZARS terugkeering tot het gebruik zijner zedelijke vermogens, na woeste krankzinnigheid? Of wordt er de trapswijs voortgaande beschaving door aangeduid van het oorspronkelijk zoo onbeschaafde Babylonische volk? Noch het een, noch het ander, gelooven wij. Geen vooruit- maar teruggang der monarchij, geen verhooging, maar vernedering wordt door het uitplukken der vederen, het achter op staan des leeuws, het ontvangen van een zwak en weifelend menschenhart uitgedrukt. Onder NEBUCADNEZAR'S opvolgers begon de zon van Babels luister te tanen, en wanneer bleek treffender de innerlijke zwakheid van een rijk, dat vroeger onverwinnelijk scheen, dan in den feestnacht, toen een brooddronken hof en een zwelgende wacht op eenmaal de prooi werd der allesoverwinnende Perzen? Verdonkerd was het goud, ontvleugeld en geveld was de leeuw van het Chaldeeuwsch-babylonische rijk (1).

De zilveren borst en armen des beelds, de beer met de drie stukken vleesch in den vratigen muil! Is het

(1) Het maakt, dunkt ons, geene zwarigheid, wanneer ook dit rijk met zijne vorsten, Hoofdst. VII: 17, geteld worden, onder die uit de aarde opstaan zullen, ofschoon bij het ontvangen van dit gezigt reeds lang aanwezig en op den weg der verdwijning, wanneer wij slechts bedenken, dat het eerste dier bepaaldelijk als ontzenuwde leeuw-adelaar op dien oogenblik nog slechts ten deele verschenen was. Ook het tegenwoordige, waarin geheel de voorstelling wortelt, wordt hier als toekomstig gedacht om zijnen innigen zamenhang met wat daaruit voortspruiten zou.

geen treffende aanduiding van het Medisch-Perzische rijk, waarin de naam van CYRUS ons toeklinkt? Immers het gevoelen, dat door de vier dieren en metalen vier opvolgers van NEBUCADNEZAR in de Chaldeeuwsche monarchij zijn bedoeld, en dat men door den Steen aan CYRUS met zijne Perzen moet denken, zal wel naauwelijks andere veroordeeling dan zijne vermelding behoeven. En de willekeurige scheiding tusschen het Medische en Perzische rijk, zoodat het derde dier bepaaldelijk dit laatste zou moeten aanduiden, schijnt uit haren aard onhistorisch. Beiden veeleer, ten naauwste zamen verbonden, waren aan twee armen gelijk, die de grootheid der Chaldeeuwsche heerschappij in hunne omhelzing verstikten, en daarbeneven meer dan éénen anderen troon deden vallen. Letterlijk is door de Medisch-Perzische dynastie een einde gemaakt aan het Assyrisch, Lydisch en Babylonisch rijk, hier onder het zinnebeeld voorgesteld van drie stukken vleesch. Zij had de logheid van den beer, tegelijk met den verslindenden aard van dat dier. Zij lag schatting op het land en op de eilanden der zee (1), en slokte alzoo de magt en den rijkdom van kleiner staten naar binnen. Na nieuwe veroveringen lag zij telkens weder gerust op de zijde, gelijk het roofdier, dat rust op den pas verworven buit. Zij stond in één woord even ver beneden de vernietigde heerschappij der Chaldeën, als zilver beneden goud wordt geschat. Er is naauwelijks twijfel aan, of DANIËL heeft ons hier bepaaldelijk haar beeld, en daarmede in een enkelen trek dat der wereldgeschiedenis tot op het jaar 333 vóór CHRISTUS geteekend.

In dat jaar, wien is het onbekend, zonk het Perzisch wereldrijk neder, en de vlammen van Persepolis strekten voor de wereld ten vuurteeken, dat eene nieuwe wereldheerschappij, de Grieksch Macedoni-

---

(1) ESTHER X: 1.

sche rees. Wij weten toch niet, wat ons verhinderen zou bij het koper van buik en dijen des beelds, en evenzoo bij den luipaard, met twee paar hoofden en vleugelen, bepaaldelijk aan deze te denken. Wie hier nog aan het Perzisch rijk, wel te onderscheiden van het Medische, denkt, blijft ons, om van andere bezwaren te zwijgen, de bevredigende aanwijzing schuldig, waarom de heerschappij van CYRUS zoo bepaaldelijk als een gedrocht met vier hoofden voorgesteld wordt? Neen, in het tijdperk, waarop thans de Ziener gewezen wordt, is de Medo-Perzische beer reeds verdrongen door den Grieksch-Macedonischen luipaard. Het is dezelfde heerschappij, die in het volgende Hoofdstuk onder het beeld van „den geitenbok uit het Westen" wordt voorgesteld, strijdende tegen den (Medoperzischen) ram. Met ongeloofelijke, welligt weêrgalooze snelheid zet ALEXANDER zijne overwinningen voort tot in het hart van Indie, als had hij een dubbel paar vleugelen aangeschoten, en bij zijn sterven laat hij zijn bijna onmetelijk rijk tusschen Indus en Donau aan zijne veldheeren achter. Griekenland, Syrie, Egypte, Perzië, zietdaar de vier heerschappijen, als met gevleugelde vaart door den beroemden zoon van PHILIPPUS veroverd. In waarheid, van zulk een vorst kon het geographisch, op het standpunt dier dagen, zonder grootspraak gezegd worden, dat hij „over geheel de aarde zou heerschen." Zijn kopersterk rijksgebied, in zijne roemruchtige opvolgers voortlevende, ging de beide vorigen in omvang en betrekkelijke vastheid te boven!

En zoo komen wij er dan van zelf toe om bij het vierde wereldrijk, eerst onder het beeld van leem en ijzer, dan onder dat van een tienhoofdig monster voorgesteld, aan niets anders dan aan de heerschappij der Romeinen te denken. Reeds van JOSEPHUS weten wij, dat hij dit gevoelen, zeker niet alleen uit laffe vleizucht toegedaan was.

Luther kon ter goeder trouw verzekeren, dat de geheele wereld in deze uitlegging met hem overeenstemde. Van tijd tot tijd wedersproken, handhaaft zij zich telkens met hoogere kracht. En is zij geenszins van gewigtige bedenkingen vrij te pleiten, veel grooter worden de moeijelijkheden, waarin men zich verdiept en verliest, wanneer men een ander spoor heeft gekozen. Inderdaad, wetten, zeden, staatkunde, krijgsmagt, kern en hart in één woord van dit rijk, het was alles van ijzer. Uit de meest verschillende bestanddeelen zamengesteld, had het daarbij die innerlijke zwakheid, die nooit te vergeefs wordt gezocht, waar het ongelijksoortige met geweld aan één wordt gesmeed, en die later een der oorzaken werd, dat de kolossus zoo spoedig van zijn voetstuk tuimelen kon. En van welke heerschappij kon immer met meer regt verzekerd worden, dat zij „at en vertrad"? — Onwillekeurig wordt men er toe geleid, om bij de tien teenen van het menschenbeeld aan niets anders te denken dan door de tien hoornen van het monsterhoofd aangeduid wordt. Tien rijken — geen onbepaald, maar een zeer bepaald getal — komen voort uit het Romeinsche gebied. Op de meest ongezochte wijze wordt de voorspelling verklaard van de invallen der Barbaren, die het oude Rome vernielden, om als op de puinhoopen zijner heerschappij voor een wijle de hunne te stichten. Alanen, Visigothen, Suēven, Franken, Burgundiërs, Lombarden, Ostrogothen, Herulen, Gepiden en Vandalen zullen het dan zijn, in wie na de vijfde eeuw zich deze Godspraak verwezenlijkt (1). Drie dezer rijken worden vernederd door een nieuwe magt, die uit het vierde wereldrijk voortkomt, en de openbaring van lasterlijke vijandschap tegen God en de zijnen ten hoogsten toppunt doet rijzen. Het is,

(1) Zie de voortreffelijke uiteenzetting van Gaussen, t. a. p. II, p. 131 en verv.

meenen wij, de geest des Antichrists, dien wij later in het nieuwe Verbond van meer nabij zullen leeren kennen, en wiens hoogste ontwikkeling nog tot den dag der toekomst bewaard wordt. Immers, niet slechts tot op den tijd van JEZUS' geboorte, veel minder alleen tot dien van ANTIOCHUS EPIPHANES, maar tot oneindig verder verschiet strekt zich zoowel het een als het ander nachtgezigt uit, niet ten onregte „ de groote uurwijzer der wereldhistorie" genoemd. De groote gebeurtenissen, die wij reeds aanschouwen of nog in de toekomst verwachten, zijn niet anders dan voorbereidselen voor het beslissend vonnis des vierden diers, dat ook na den val van het heidensch Rome, in gewijzigden vorm nog blijft voortbestaan, en niet geheel vernietigd zal worden vóór het einde der tegenwoordige huishouding.

En nu het vijfde rijk, dat beide malen als op de puinhoopen der vier vorigen rijst? Was al het gezegde naar waarheid, het antwoord is dan spoedig gereed. Het is het rijk van den Messias, niet gelijk de andere koningrijken van aardschen, maar van hemelschen oorsprong, en daarom ook niet kortstondig, maar bestendig van duur. Van welke andere heerschappij kan men trouwens, zonder de bespottelijkste overdrijving, beweren, dat zij, in kennelijke tegenoverstelling aan alle anderen; nimmer verstoord worden en geheel de aarde vervullen zou? Reeds de Joden hebben het duister gevoeld, toen zij in den noodlottigen oorlog met de Romeinen juist op déze profetie hunne verwachting gebouwd hadden, dat het hun mogelijk zou zijn, de vijandelijke magt te bedwingen. Slechts hierin bestond hunne dwaling, dat zij, buiten betrekking tot den Messias gekomen en na dezen verworpen te hebben, zichzelven voor den Steen konden aanzien, die zonder handen was afgehouwen. Wij, Christenen, vinden in de Schriften des nieuwen Verbonds den éénig passen-

den sleutel tot geheel het geheimzinnig tooneel. Reeds de benaming van „Zoon des menschen," door den Heer zoo dikwijls aangaande zichzelven gebezigd, wijst kennelijk naar dit nachtgezigt henen. Maar ook hetgeen Hij verklaart van den steen, door de bouwlieden verworpen; „die op dezen Steen valt, die zal verpletterd worden, en op wien hij valt, dien zal hij vermorselen," schijnt eene zeer hoorbare toespeling op het laatste tooneel uit NEBUCADNEZAR'S visioen te bevatten (1). Ja, geheel de voorstelling, die in het nieuwe Testament wordt aangetroffen aangaande de CHRISTUSregering, als boven alle beperkingen van tijd en ruimte verheven, mag ééne grootsche uitbreiding van DANIËLS nachtgezigt heeten. De wereldmagt in haren uitwendigen glans en inwendige zwakheid, tegenover het Godsrijk in zijnen stillen hemelschen oorsprong en alles overwinnende kracht, zietdaar wat ons hier bij herhaling wordt te aanschouwen gegeven!

Tot regt verstand van het Messiaansch gedeelte dezer openbaring, dat boven al het andere onze opmerkzaamheid trekt, mogen de volgende opmerkingen leiden.

Wat vooreerst de vraag betreft, of de gestalte van den Menschenzoon, tegenover die der verscheurende dieren, tevens eene zijdelingsche aanwijzing van den zachten, vriendelijken aard dezes rijks tegenover de dwingelandij van aardsche overweldigers heeten mag? Wij zijn niet ongeneigd, het te gissen, schoon men erkennen moet, dat DANIËL zelf tot deze verklaring geene regtstreeksche aanleiding geeft. Maar zeker verdient het vooral onze opmerking, dat hij den koning van dit rijk als een menschenzoon op de wolken des

(1) MATTH. XXI: 44. Verg. DAN. II: 44, 45.

hemels verschijnen ziet. Zoo is dan, naast zijne waardigheid, ook zijne afkomst geheel onderscheiden van andere vorsten, en ofschoon in gedaante gevonden als een mensch, bezit Hij tevens hoogeren rang. Gewis, Hij verdient den naam van wereldbeheerscher te dragen, terwijl de magtigste monarchen er slechts ten deele in slaagden, om wereldbedwingers te zijn!

Ten andere treft ons hier, gelijk reeds in het voorbijgaan werd opgemerkt, het universeele eener Messiasverwachting, die den aanstaanden heilaanbrenger, niet enkel in betrekking tot ééne enkele, kleine natie, maar tot geheel het Goddelijk wereldplan plaatst, zoo als het door de beroemdste volken volvoerd wordt. Het is, als heeft DANIËL onder hooger leiding zich weder verheven tot het standpunt van het Paradijs-Evangelie, en den triomf van het rijk des lichts over dat der duisternis, daar aangeduid, met breeder trekken geschetst. Of, mogen wij ons eene andere vergelijking veroorloven, die slechts ter zijner eere kan uitloopen, op grooter schaal ziet hij voor zich, wat BILEAM, vele eeuwen vroeger als in één punt des tijds had gezien; eene vorstelijke magt, die de kinderen des oproers verstoort, om zelf met onvergankelijken luister te schitteren (1). De komst van den Messias is hier in den volsten zin des woords het groote keerpunt in den loop der wereldgeschiedenis!

Maar van waar, ten derde, dat het denkbeeld van een lijdenden Messias hier zoo ten eenenmale terugtreedt? Op die vraag is het antwoord niet moeijelijk. Het zou billijke bevreemding verwekken, wanneer een zoo belangrijk bestanddeel der Messiasverwachting, als wij JESAJA LIII ontmoeten, bij een zoo hoog verlicht Profeet als DANIËL ten eenenmale gemist

---

(1) NUMERI XXIV: 17.

werd. Dat hij intusschen ook een lijdenden Messias verwacht, zal bij de beschouwing van het negende Hoofdstuk ons blijken. Hier echter wordt daarvan, zelfs niet eenmaal in het voorbijgaan gesproken, omdat dit lijden slechts de weg was tot de heerlijkheid, hier met stoute kleuren geteekend. Niet de weg, maar het einddoel; niet de strijd, maar de triomf van den Messias; niet zoozeer het woeden van de magt der wereld tegen Hem, als wel zijne overmagt over al, wat Hem weerstaat, wordt hier aan DANIËL geopenbaard van den hemel.

Maar dit leidt ons van zelfs tot eene vierde herinnering. Bij het afhouwen van den steen uit den berg en het komen van den Menschenzoon op de wolken des hemels, hebben wij niet, gelijk vele uitleggers willen, aan de eerste grondvesting, maar aan de luistervolle eind-openbaring der CHRISTUSregering te denken, zoo als die over allen tegenstand zegeviert. Het eindpunt van NEBUCADNEZARS en DANIËLS nachtgezigt is niet het jaar der geboorte, zelfs niet de ure der hemelverheffing, maar de dag der tweede toekomst des Heeren, wanneer Hij, na door lijden in heerlijkheid te zijn ingegaan, persoonlijk weder verschijnt om over alle zijne haters te zegepralen. Ofschoon toch het komen van den Zoon des menschen een doorloopend komen mag heeten, doet de Schrift ons tevens eene eindopenbaring verwachten, waarbij de Zoon des menschen op aarde als Koning heerschen en als Regter vonnissen zal. Op die ure, ook nog heden ten dage in den donkeren schoot der toekomst verborgen, wijst ons DANIËL heen met dit woord. Dat zag reeds LUTHER in, toen hij opmerkte, dat het vierde dier moest blijven tot den jongsten dag. In de Apocalypse zullen wij het andermaal aantreffen, en over veel, wat ons in de voorstelling, bepaaldelijk van den „kleinen hoorn,"

bij DANIËL duister bleef, een verrassend licht zien verrijzen.

Eindelijk mag hier allerminst voorbijgezien worden, dat er, ja, eene persoonlijke heerschappij van den Messias beloofd wordt, maar niet van den Messias alleen. Ongetwijfeld dwaalden die uitleggers, die beweerden, dat hier door „den Zoon des menschen" niet de Messias, maar het Israëlietische volk werd bedoeld, dat op Gods tijd over al zijne bestrijders zou zegevieren. Hoe zou, om geene andere bezwaren te noemen, dit volk kunnen gezegd worden, „op de wolken des hemels" te komen? Neen, het is een vorstelijk persoon, die hier aangeduid werd, even zeker als het vroeger de persoon van NEBUCADNEZAR was, die als „het gouden hoofd" werd beschreven. Maar, even als dáár koning en rijk onafscheidelijk één waren, zoo is ook hier in het hoofd tegelijk het ligchaam begrepen. Het is dit punt, dat bij de inlichting, die DANIËL ontvangt, ter zijner geruststelling aangaande het lot van Israël inzonderheid op den voorgrond geplaatst wordt. „De heiligen der hooge plaatsen zullen het koningrijk ontvangen en bezitten tot in eeuwigheid der eeuwigheden (1)." Laat het waar zijn, dat de vorm der uitdrukking aan Chaldeeuwsche denkbeelden nopens het verblijf van voortreffelijke geesten in eene bovenaardsche luchtstreek ontleend is. Altijd wordt hier toch den Profeet, namens Jehova zelven, de stellige belofte gegeven, dat een Hem geheiligd volk met magt en heerschappij zal bekleed worden, deelende alzoo in den luister van dien Zoon des menschen, op wiens hoofd de kroon des hemels gezet is. Zoo behaalt deze een' triomf, dien Hij zelf, maar niet alleen voor zich zelven geniet. Aan het volk der heiligen, zijn volk, wordt „het

(1) Zie Hoofdstuk VII: 18, 22 en 27.

rijk en de heerschappij, en de grootheid der koningrijken onder den ganschen hemel" gegeven (1)!

Zien wij nog eenmaal terug op dien eeuwig gedenkwaardigen nacht, waarvan de gezigten ons nu ten deele opgeklaard zijn, welk een tooneel dan, dat zich binnen weinige uren voor DANIëLS blikken ontsloot, rijk aan verschrikking, maar tevens rijk aan vertroosting! Vier wereldmonarchijen zag hij, niet nevens, maar na elkander verschijnen, en mogten zij ook vreeselijk woeden, zij bestaan betrekkelijk kort. De leeuw verleert het weldra op adelaarswieken te stijgen; de beer met zijn bloedigen muil zinkt weg in de ziltige golven; de luipaard snelt voorbij op uitgespreide vleugelen, den afgrond des verderfs te gemoet, en van de tien hoornen des vierden diers ligt al spoedig een drietal ter neder, ter bestemder ure door de vernietiging van het monster zelf achtervolgd. Maar nu rijst op eenmaal een troon, waaraan de Onvergankelijke van dagen zijne eigene eeuwigheid schijnt te hebben medegedeeld. Terwijl op aarde alles in den stroom der tijden op zijne beurt opduikt en neerzinkt, komt dat Godsrijk in plegtige stilte, slechts door het geloofsoog der DANIëLS gadeslagen, terwijl de BELSASARS brassen. Aan den kleinen hoorn wordt het nog een weinig tijds vrijgelaten, Godslasterlijke dingen te spreken, maar is eindelijk de ure der regtvaardige vergelding geslagen, op eenmaal is alles veranderd. Wat groot scheen, blijkt klein; wat weerstand bood, zwicht; wat lastert, verstomt; wat den tijd der lankmoedigheid verzondigt, wordt aan het vuur des oordeels overgegeven. Alle vijanden, zij worden aan de voeten des grooten Overwinnaars gelegd, en vertoonde de geschiedenis der

(1) Ook wanneer wij vers 21 vergelijken met vers 8 en 13, blijkt het den opmerkzame duidelijk, dat „de heiligen" niet dezelfden als „eens menschen Zoon" kunnen zijn.

menschheid een treurspel van eeuwigdurenden strijd, het laatste tooneel, waarin alles zich oplost, zal een eeuwig vredefeest zijn! Waar wij alzoo eene Goddelijke hand de geschiedenis van zoo vele eeuwen met zoo weinige trekken zien schetsen, en de vervulling dezer nachtgezigten zien voortgezet tot op den huidigen dag, kán het ons daar verwonderen, dat een der grootste geesten van ons geslacht (1), nadat hij een deel van zijn leven aan de wetenschap der sterrekunde gewijd had, een ander deel aan het tijdrekenkundig onderzoek van DANIËLS gezigten besteedde; opgetogen als hij was door zoo onbetwistbare openbaringen der voorkennis en oppermagt Gods? Neen, de sterrenhemel is niet het éénig tooneel, waarop alles door de opperste wijsheid naar orde, maat en getal is berekend!

„ Wat mij, DANIËL, aangaat, mijne gedachten verschrikten mij zeer, en mijn glans veranderde aan mij, maar ik bewaarde dit woord in mijn harte (2)." Zoo hooren wij den Ziener zelven den overweldigenden indruk beschrijven, dien het aanschouwen van dit alles, inzonderheid nadat het hem verklaard was geworden, op zijne ziele te weeg bragt. Ongetwijfeld bleef hij ook verder onophoudelijk werkzaam, met wat hem van de geheimen der toekomst getoond was. Maar juist die rigting van zijn geest en gemoed verhoogde ook zijne vatbaarheid voor nieuwe heilsontdekkingen Gods. Eene d e r d e, die hem bepaaldelijk aangaande den t ij d van den Messias moest inlichten, wiens r ij k en p e r s o o n hij reeds van verre aanschouwd had, kwam tot hem in een onvergetelijk oogenblik van zijn innerlijk leven. Wij vinden dat in het n e g e n d e hoofdstuk beschreven.

In het eerste jaar van DARIUS, den Meder, is

(1) ISAäC NEWTON.

(2) Hoofdst. VII: 28.

DANIËL bezig met de profetische rol van JEREMIA te lezen. Het blijkt hem daaruit, dat de tijd van zeventig jaren, als duur der ballingschap vastgesteld, met rassche schreden ten einde spoedt (1). Reeds is het negen en zestigste jaar na de eerste wegvoering ingetreden en de magt der Chaldeeën verbroken (2). Die gedeeltelijke uitkomst der oude voorzegging doet te vuriger verlangen naar hare geheele vervulling ontwaken. Maar het diep gevoel van de zonde des volks, heerschende ook nog onder den druk der kastijding, maakt het een' DANIËL onmogelijk, om nationale herstelling te vragen, zoo hij zich niet vooraf diep verootmoedigt. In zak en assche ter neergezeten, buigt hij zich voor den heilige Israëls, en uit het trotsche Babel klimt een vurig gebed voor het vernederd Jeruzalem op. En ziet, het blijkt ook thans, dat het woord nog niet werd teruggenomen: „eer zij roepen, zal Ik antwoorden, en terwijl zij nog spreken, zal Ik hooren." Ten tijde des avondoffers ziet de biddende in heilige zinsverrukking den Engel GABRIËL aansnellen. De dienaar Gods uit den hemel komt zijnen dienaar op aarde verkondigen, dat hooge geheimen, ten bewijze van Jehova's gunst, hem geopenbaard zullen worden. Niet alleen dus om hem aan te zeggen, dat de ballingschap eindigen en Israël weldra weder zou keeren — dat wist DANIËL reeds uit het profetisch woord, zoo even door hem opengeslagen — maar om hem in te lichten aangaande hetgeen er bij en na den herbouw van stad en tempel zou plaats hebben, is de Bode des hemels gezonden. Beluisteren wij de Godspraak met een oor, als dat waarmede DANIËL luisterde!

„Zeventig weken, vangt hij aan, zijn bestemd over uw volk en uwe, zoo zeer geliefde heilige

(1) JEREMIA XXIX: 10. (2) JEREMIA XXV: 12.

stad (1)." Het staat onder alle uitleggers van eenige beteekenis vast, dat wij hier niet aan eigenlijk gezegde weken te denken hebben, weken van dagen, gelijk zij straks genoemd worden (2) — hoe zouden al de gebeurtenissen, hier aangeduid, kunnen afloopen binnen iets meer dan een zestiental maanden — maar aan zoogenaamde jaarweken, den Israëlieten niet onbekend (3), en dus een cijfer vertegenwoordigende van juist vierhonderd negentig jaren. Zij zijn bestemd, dat is afgemeten en afgeperkt, als een afzonderlijk tijdvak, dat de herstelde Israëlietische staat zal doorleven. Zoovele jaren Israël in Babel vertoefde, zoovele jaarweken staan het van nu voortaan in het land der belofte te wachten. Bestemd zijn die jaarweken om, naar onze vertaling, „de overtreding te sluiten en de zonden te verzegelen, en eene eeuwige geregtigheid aan te brengen, en om het gezigt en den Profeet te verzegelen, en om de heiligheid der heiligheden te zalven." Zooveel blijkt terstond, dat hier eene opeenstapeling van uitdrukkingen ter aanduiding van dezelfde hoofdzaak wordt aangetroffen — het is onzes inziens evenmin climax, als anticlimax, maar veeleer accumulatie — en dat die groote hoofdzaak eene belofte is van geestelijk heil. Men zegge niet, dat zulk eene openbaring eigenlijk geene verhooring van DANIËLS bede mogt heeten: zij hangt daarmede veeleer op de innigste wijze te zamen. Hij bidt om wederaanneming van het tijdelijk verworpen volk in Gods gunst en gemeenschap, en hare éénige voorwaarde, verzoening en reiniging, wordt hem aanstonds in hare volle uitgestrektheid verzekerd. Gelijk de zeventig jaren der ballingschap eene regtmatige straf voor Israëls zonden geweest waren, zoo waren

(1) Hoofdst. IX: 24—27. (2) Hoofdst. X: 2.
(3) Zie bijv. LEVIT. XXV: 8.

thans zeventig jaarweken afgemeten, eer de natie geheel ontzondigd zou zijn. Bij het „ sluiten der overtreding (1)" schijnen wij te moeten denken aan zulk eene inteugeling of insluiting der zonde, waardoor zij in hare vrije ontwikkeling en werking belemmerd wordt; een denkbeeld, dat een uitnemend gepasten overgang tot het onmiddelijk volgende aanbiedt. Het „ verzegelen der zonden" duidt op symbolische wijze hare verwijdering van voor Gods aangezigt aan. Zaken, die men reeds afgesloten of ter zijde gelegd had, verzekerde men niet zelden, tot nog grootere veiligheid (2). Het „ bedekken der ongeregtigheid" eindelijk, is eene duidelijke zinspeling op de wijze der schuldverzoening, verordend onder het oude Verbond. Gelijk het bloed des geslachten offerdiers zich als het ware tusschen Jehova en den offeraar plaatste, zoodat Hij niet den schuldige, maar dat reinigend offerbloed aanzag, zoo zou Hij thans, gelijk een ander Profeet het had uitgedrukt, alle hunne zonden in de diepte der zee werpen (3). „ Eene eeuwige geregtigheid zou worden aangebragt." De regtvaardigheid voor God, het hoogste, wat zich een vrome DANIëL wenschen kon, zou uit genade geschonken worden, maar bij tegenoverstelling tegen de kortstondige, telkens weder verbeurde geregtigheid van den Israëliet, die vruchteloos in zijne werken den grond zijner begenadiging zocht, zou zij eene „ eeuwige" zijn. Alzoo zou tevens „ het gezigt en de Profeet verzegeld," d. i. besloten worden, doordat beiden het eindpunt bereikten, waarop zij van den aanvang af gerigt zijn geweest. En waar alzoo de profetie veilig als een gesloten boek kan beschouwd worden, daar wordt eindelijk „ de heiligheid der heilig-

(1) Wij vinden geene overwegende reden om met sommigen de gewone lezing vaarwel te zeggen.

(2) JOH. IX: 7. HOOGL. IV: 12.

(3) MICHA VII: 19.

heden gezalfd." Wie waagt het, den geheelen zin dezer uitdrukking te omschrijven? Wij achten het evenmin gepast, hier aan eene eigenlijk gezegde inwijding des tempels, door middel van zalving te denken, als het oorbaar mag heeten, hier eene bepaalde zinspeling op den Persoon van den Messias te zoeken. Wat toch het eerste betreft, wij lezen evenmin van den tweeden als van den eersten tempel, maar alleen van den tabernakel, dat hij alzoo gezalfd is geworden (1), en bovendien zou het zonderling klinken, dat zulk eene zalving alleen aan het heilige der heiligen, niet aan geheel het heiligdom in al zijne deelen werd toegedacht. En wat het andere aangaat, ofschoon de naam van „ een Allerheiligste" (zoo staat er letterlijk) zeer gevoegelijk aan den Messias zou kunnen gegeven worden, mag echter niet voorbijgezien worden, dat Hij op geen enkele plaats des ouden Testaments op deze wijze aangeduid is. Neen, wat hier beloofd wordt, is slechts het natuurlijk gevolg van al het voorafgaande. Waar de zonde volkomen verzoend is, kan ook de tegenwoordigheid Gods in het midden van zijn volk weder ten volle genoten worden. Wil men hier aan een eigenlijk gezegd heiligdom denken, men denke dan aan een heiligdom, waarvan juist dit het eigenaardige zijn zou, dat het niet, gelijk het vorige, uit een drietal deelen bestaat, maar in zijn geheel één Allerheiligste uitmaakt; het heiligdom in één woord des nieuwen Verbonds, dat geheel zou vervuld worden met dien heiligen Geest, waarvan de gewijde olie sinds eeuwen het zinnebeeld was. Doch, nog eens, wie zal ook bij deze verklaring beweeren, dat hij den diepen zin der woorden ten eenenmale uitgeput heeft? Geen enkele opvatting van dit en de volgende verzen, waarbij geen enkel bezwaar meer overig blijft!

(1) Exod. XXX: 26.

De taal des Engels is geheimzinnig, en de vatbaarheid van het kind der aarde beperkt. „Weet dan en versta," zoo wekt hij daarom wie hem hoort tot verhoogde opmerkzaamheid op, en begint nu het groote tijdperk der zeventig jaarweken in drie ongelijke deelen te splitsen. „Van den uitgang des woords, om te doen wederkeeren en om Jeruzalem te bouwen, tot op Messias, den Vorst, zijn zeven weken en twee en zestig weken; de straten en de grachten zullen wederom gebouwd worden, doch in benaauwdheid der tijden." Bij den „uitgang des woords" heeft men, naar het ons voorkomt, aan het bevel der Godheid zelve te denken (verg. vs. 23), en derhalve niet angstig te vragen, of hier van het vorstelijk bevel van CYRUS, DARIUS of ARTHASASTHA gesproken wordt. De profeet wijst niet op een' aardschen lastbrief, maar op een hemelsch bevel, op den oogenblik der gebedsverhooring zelve gegeven, en tot uitgangspunt der tijdsberekening dienende, nadat het is begonnen vervuld te worden. Dat bevel heeft ten doel, „om te doen wederkeeren," namelijk: het volk, waarvan vs. 24 gesproken was, en dat alzoo moest teruggeleid worden, „en om Jeruzalem te bouwen." Het oorspronkelijk woord, hier gebezigd, biedt geen voldoenden grond ter beslissing van de vraag, of hier alleen van den aanvang, of wel van de voortzetting des reeds aangevangen bouws wordt gesproken. Van dáár af zijn de zeven en twee en zestig weken bestemd „tot op Messias, den Vorst," of, gelijk er letterlijk staat, „tot op een Messias, een Vorst." Niet zonder groote oorzaak gaat de meer algemeene aanwijzing de straks volgende, meer bestemde, vooraf. „De straten en grachten zullen wederom gebouwd worden, doch in benaauwdheid der tijden," te midden van velerlei verdrukking en tegenstand. Of de gansche splitsing tusschen de zeven, en de daarop vol-

gende twee en zestig weken is geheel zonder doel, òf de hemelbode duidt aan, dat bepaaldelijk in het eerstgenoemde tijdperk iets geschieden zal, dat in het tweede niet plaats grijpt. En wat kan die anders zijn, dan juist de straks vermelde herbouwing van straten en grachten? Bijzonderheden, die in het andere tijdperk plaats hebben zouden, beschrijft de Godspraak niet nader: geheel de voorstelling ijlt zigtbaar vooruit naar een eindpunt van hooge beteekenis.

„En na die twee en zestig weken — vierhonderd vier en dertig jaren alzoo, nadat de stad is voltooid — zal de (letterlijk een) Messias uitgeroeid worden, doch, zoo vertalen de onzen, het zal niet voor Hem zelven zijn." Hoe men ook deze, in het oorspronkelijke zoo duistere woorden vertale — onze gewone overzetting heeft even zoo wel hare bezwaren, als andere — hetzij men meene, dat hier van een dood wordt gesproken, niet door eigen misdaad verdiend; hetzij men vertolke: „doch niet tegen Hem," dat is, het zal Hemzelf niet benadeelen; of wel overzette: „niets (is) voor Hem," dat is, geen enkel bezit, geen enkele steun blijft Hem over: altijd wordt hier van een sterven gesproken, waarvan, blijkens het onmiddelijk volgende, geduchte wraak wordt genomen. Immers, gelijk in den aanvang der Godspraak, bijna in éénen adem met de vermelding van den Messias, een stroom van geestelijken zegen beloofd was, zoo wordt thans, bij de vermelding van zijn' dood, het vreeselijkst onheil bedreigd. „Een volk des vorsten, hetwelk, of gelijk wij beter vertalen, die komen zal, zal de stad en het heiligdom verderven." Duidelijk wordt de Vorst, op wiens komst hier gezinspeeld wordt, tegenover den pasvermelden Messias geplaatst. Aan het hoofd eener uitheemsche magt trekt hij tegen Jeruzalem en den tempel ten strijde. „En zijn einde zal zijn met een overstroomenden vloed," het einde name-

lijk niet van den vreemden Vorst, die hier integendeel als overwinnaar geteekend wordt, maar van het heiligdom, dat met de stad zal schijnen, door een' allesverslindenden stroom verzwolgen te worden. Het tijdstip dier verdelging wordt voorafgegaan door onophoudelijk woedenden krijg. „ Tot het einde toe zal er krijg zijn, vastelijk besloten verwoesting." Met andere woorden, het Goddelijk raadsbesluit dier verwoesting staat even onwankelbaar als dat van den herbouw der stad, zoo even uitgegaan!

Intusschen missen wij nog alle nadere aanwijzing omtrent hetgeen er in de zeventigste week moet gebeuren, die toch kennelijk de meest belangrijke zijn zal. Het laatste vers doet die hooren in hoogst geheimzinnige taal. „ En — zoo hebben wij het begin van vs. 27 te vertalen — ééne week zal velen het verbond versterken." Blijkens het doorgaand profetisch spraakgebruik wordt er op het verbond tusschen Israël en Jehova gedoeld, waarvan de zegeningen reeds in den aanhef der Godspraak vermeld waren. Dat verbond, het wordt versterkt, wanneer het in al zijne kracht geopenbaard, en door bijzondere tusschenkomsten Gods werkelijk tusschen Hem en de zijnen vastgemaakt wordt. Daartoe zal bepaaldelijk die ééne week moeten strekken; het zal een tijdperk van bijzondere genadebedeelingen zijn, waardoor de band tusschen Jehova en allen, die Hem gehoorzaam zijn, naauwer wordt toegehaald. „ En, zoo vertalen wij verder, de helft der week zal slagt- en spijsoffer opheffen." Eene afschaffing van de plegtstatige tempeldienst, althans eene vernietiging van hare kracht, wordt door die woorden als aanstaande verkondigd. Zeker moet die opheffing geen strafgerigt heeten voor hen, met wie het verbond, gedurende geheel deze week, en dus ook na het opheffen der genoemde offers, versterkt wordt. Maar met die opheffing zijn echter,

van de andere zijde, weder ontzettende gerigten gepaard. „Over den gruwelijken vleugel zal een verwoester zijn." Er schijnt op den vleugel gezinspeeld te worden van het prachtig tempelgebouw, die gruwelijk heet, omdat geheel het verontreinigd heiligdom reeds verwerpelijk was in de oogen des Heeren. Over dien vleugel komt de verwoester, en maakt alzoo van het Huis zelf zegevierend zich meester; eene vesting toch is volkomen ingenomen, als de vijand den hoogsten top of tin heeft bereikt, en dat onheil duurt hier — zoo schijnen de laatste woorden van het hemelsch orakel gevoegelijk te kunnen worden overgezet: „totdat alles verdelgd is, en onherstelbare vernieling, is uitgestort over den verwoester"!

Ongetwijfeld is er in geheel deze openbaring zelfs voor een DANIëL veel duisters gebleven, en menige onbeantwoorde vraag zal op zijne lippen gezweefd hebben. Van waar den aanvang dier zeventig weken te tellen, waarin zoo groote dingen gebeuren zouden? Langs wat weg en tot wat doel eene uitroeijing van den Messias te wachten, die immers bestemd was om in eeuwigheid op zijnen troon te regeren? En hoe kon het mogelijk zijn, dat in dezelfde week het verbond versterkt en de offerdienst afgeschaft werd, daar tot dusver geen verbond zonder offer gesloten of vernieuwd was geworden? Doch, wat tellen wij de zwarigheden op, die zich voor een DANIëL vermenigvuldigen moesten, en alleen voor een onbepaald geloof aan God en zijn woord konden wijken? Wat hij zelf bij eene latere gelegenheid zeide: „dit hoorde ik, maar ik verstond het niet," het was gewis, althans ten deele, ook op deze Godspraak toepasselijk. Zelfs moet zij in sommige opzigten op den warmen vriend van zijn volk een ontmoedigenden indruk gemaakt hebben. De stad

herbouwd, maar in benaauwdheid der tijden! De tempel hersteld, maar om straks bij vernieuwing verwoest te worden! De Messias verschenen, maar uitgeroeid! En verwoesting het laatste antwoord Gods, aan den man, die zoo vurig om verlossing gebeden had! Neen, hier was niet alles helder, zelfs voor het oog van een DANIËL, en hij zal behoefte gehad hebben, om aan zijn eigen woord zich te sterken: God openbaart diepe en verborgene dingen, Hij weet, wat in het duister is, en het licht woont bij Hem (1)!

Toch, wij gevoelen het tevens, was deze openbaring voor DANIËL noodzakelijk, voldoende, en in menig opzigt bemoedigend. Noodzakelijk, omdat tot dusver, vooral door JESAJA, de komst van den Messias was voorgesteld, als ten naauwste verbonden met en geschakeld aan de verlossing uit Babel. Wilde God zijne dienaren voor teleurgestelde verwachting bewaren, thans was het de ure, om hun iets naders aangaande het tijdsverloop mede te deelen, dat nog tusschen het een en het ander te wachten stond. Voldoende was die mededeeling voor DANIËL, daar het hem niet te doen kon zijn, om eene haarfijne berekening eener gebeurtenis, die hij toch in geen geval zou beleven, maar om bevredigende inlichting aangaande de toekomst zijns volks. En deze wordt hem, in antwoord op zijne bede gegeven. De Messias zál verschijnen, al moeten er nog ongeveer vijf eeuwen vóór die verschijning verloopen. De stad zal herbouwd worden, al is het dan ook niet om eeuwig te staan. Er staan ook vastbesloten' onheilen en strafgerigten te wachten, niettemin zal het aan geen overvloed van geestelijken zegen ontbreken. Zelfs was het hier ontsloten uitzigt voor DANIËL in menig opzigt bemoedigend. De geestelijke zegen toch, die reeds in den aanhef beloofd wordt, was het

(1) Hoofdst. II: 22.

hoogste, dat hij voor Israël kon vragen. Gods verbond met zijn volk ziet hij, aan het einde van alles, niet verstoord, maar versterkt. En hoort hij ook den ruischenden vloed der verdelging in de verte reeds aanrollen, in het verst verschiet ziet hij toch eene grens gesteld ook aan de magt des verwoesters, en bedenkt ongetwijfeld al spoedig, dat door deze onheilsprofetie niets te kort gedaan wordt aan het troostrijk uitzigt, hem bij eene vroegere openbaring ontsloten, „dat het volk der heiligen heerschappij en eer zou ontvangen." Hoe het een met het ander was overeen te brengen, moge ondoorgrondelijk zijn geweest voor zijn nadenkend verstand, genoeg, zijn geloof heeft hier rijke stof van danken en aanbidden gevonden (1).

Wij spraken wederom in de vooronderstelling, dat hier werkelijk Messiaansche profetie wordt gevonden. En zouden er wel vele woorden noodig zijn, om die vooronderstelling, als welgegrond te regtvaardigen? Maar de geestelijke zegeningen, reeds in den aanhef der Godspraak vermeld, wat zijn het anders dan heilweldaden des nieuwen Verbonds, ook door andere Profeten verkondigd? De Messias, die uitgeroeid wordt, maar niet voor Hemzelven, wie kan Hij zijn, dan de knecht des Heeren, van wien ook JESAJA verklaarde, dat Hij niet om eigen schuld geplaagd en geslagen, maar om anderer ongeregtigheid verwond en verbrijzeld was? Wie denkt bij het „volk der vorsten" niet van zelf aan de Romeinen, voor wie later een KAJAPHAS, niet zonder reden beducht was, „dat zij zouden komen en wegnemen, beiden hunne plaats en hun volk?" Het op-

(1) Zouden wij ook nog niet mogen gissen, dat aan DANIËL de profetie van JESAJA, niet minder dan van JEREMIA, bekend zal geweest zijn, en dat welligt het LIII[ste] Hoofdstuk hem ten fakkel in den nacht zal gestrekt hebben? De Heer kon toch ook het geloof zijner profetien versterken door het woord hunner medegetuigen.

heffen van slagt- en spijsoffer, is het niet op symbolische wijze geschied, toen op den grooten Verzoendag der wereld het voorhangsel van het allerheiligste scheurde, en daarmede de oude offerdienst door Jehova zelven verklaard werd, voor verouderd en der verdwijning nabij? „De verwoester over den gruwelijken vleugel," is het niet in den grond hetzelfde, wat door den Heer, met bepaalde aanbeveling van DANIËL aan de bijzondere aandacht der zijnen, meer dan vijfhonderd jaren later genoemd werd: „de gruwel der verwoesting, staande aan de heilige plaats (1)?" En wanneer wij, met velen, daarbij aan den Romeinschen adelaar denken, ten teeken der victorie op den verontreinigden en straks vernietigden tempel geplaatst, waarop kan de aan het einde geschetste onherstelbare vernieling dan zien, indien niet op de gehééle omkeering van den Israëlietischen Staat, eene gebeurtenis, voorwaar, zonder wedergade in de wereldgeschiedenis?

Wij weten het, die Messiaansche verklaring is, inzonderheid in de laatstverloopen' eeuw, van onderscheiden kanten heftig bestreden, en verre zij het van ons te beweren, dat zij boven alle bezwaren verheven is. Maar die bezwaren zijn, althans in onze schatting gering, vergeleken met het groote aantal onbeantwoorde vragen, dat voor zulken moet overblijven, die bij den eerstgenoemden (vs. 25) Messias aan CYRUS, bij den tweeden (vs. 26), veroveraar en tempelschender aan ANTIOCHUS EPIPHANES gedacht willen hebben. Wij kunnen begrijpen, dat zij, die in DANIËL slechts een onecht produkt der Makkabeeuwsche heldeneeuw vinden, en dus ook hier slechts beschrijving van het verledene vinden, gehuld in bedriegelijken profetischen vorm, al wat hier wordt gezegd liefst van den genoemden dwingeland uitleggen, wiens gedrag

(1) MATTH. XXIV: 15.

inderdaad aan meer dan éénen trek der hier opgehangen schilderij heeft beantwoord. Maar dat Godgeleerden, die aan de echtheid van DANIëL vasthouden, en dus eigenlijk gezegde voorspellingen aannemen van in dien tijd nog verborgene, toekomstige zaken; dat zulke Godgeleerden hier niets verder dan eene aanduiding der wreedheden van ANTIOCHUS EPIPHANES zien, dit zou ons een onoplosselijk raadsel blijven, indien wij niet wisten, hoeveel vaak, ook op uitlegkundig gebied door het gezag van beroemde en gevierde namen beslist wordt. Of was dan werkelijk de bedoelde tyran, hoe verschrikkelijk ook in zijnen tijd, eene historische figuur van genoegzaam groote beteekenis, om het eindpunt van verwachtingen te zijn, die God, op zijn vurig gebed, aan zijn uitgelezen' gunstgenoot opent? Zijn zelfs bij de verlossing uit zijn dwangjuk die geestelijke weldaden uitgedeeld, die — men wege elke uitdrukking wel! — vs. 24 beloofd worden? En al wordt zijn schrikbeeld door DANIëL, Hoofdst. VIII en XI, met zeldzame naauwkeurigheid afgemaald, wat kan het bewijzen ten aanzien der willekeurige stelling, dat hij ook in dit hoofdstuk aangeduid is? Wij moeten sterker spreken. De genoemde verklaring is volstrekt onmogelijk op tijdrekenkundige gronden. Al begint men de 70 jaarweken zoo vroeg mogelijk, van het bevel van CYRUS, in het eerste jaar zijner regering, tot herbouwing des tempels te tellen (1): van dat bevel (536 jaar voor CHRISTUS) tot op den dood van ANTIOCHUS (164 jaar voor CHRISTUS) zijn geen 62 jaarweken (= 434 jaren), maar slechts 372 jaren, en dus 62 te weinig verloopen. Zulk eene grove vergissing laat zich bij geen DANIëL denken, en het is volstrekt willekeurig, wanneer men, om dit bezwaar te ontgaan, de jaarweken begint te

(1) EZRA I: 1.

tellen reeds met Jeruzalems verwoesting (606 jaren voor CHRISTUS), want ook van daar af tot op den dood van ANTIOCHUS zal men slechts 63, nooit 70 jaarweken vinden, en bovendien nimmer verklaren kunnen, waarom de tijd, waarin stad en tempel verwoest lag, mede zou moeten worden opgenomen in eene berekening, die kennelijk van het bevel tot beider herbouwing begint. Het zou niet onbelangrijk zijn, al de bogten te overzien, waarin de verlegenheid zich reeds gewrongen heeft of nog wringt om dit zonneklaar resultaat te ontwijken, maar tot ons doel reeds genoeg. Neen, niet CYRUS, maar JEZUS; niet ANTIOCHUS, maar TITUS en VESPASIANUS met hunne overwinnende legerscharen vinden wij hier, in hooge profetentaal aangeduid. JEZUS, zoo als Hij voor velen ten val, voor anderen ter opstanding wordt; de Romeinen, zooals zij Gods regtvaardig gerigt over de versmading van zijnen Gezalfde voltrekken. Eerst bij deze opvatting blijft het gezag des Heeren, als onfeilbaar uitlegger van het profetisch woord, ten volle onaangetast (1), en wordt aan de kracht van al de hier voorkomende uitspraken regt gedaan!

Doch wij moeten in bijzonderheden treden.

Dat de Messiaansche tijd en de daarmede verbondene tweede verwoesting des tempels van Gods wege ook chronologisch wordt aangeduid, kan ons op zichzelf niet bevreemden. Meermalen werd aan bepaalde voorspellingen de opgave toegevoegd van het tijdsbestek, waarbinnen zij vervuld moesten worden (2), en gelijk hier zeventig jaarweken, zoo waren reeds vroeger zeventig jaren, als tijd der ballingschap, vastgesteld. Zeide de Heer later, dat niemand den dag of de ure

(1) MATTH. XXIV: 15 en verv.
(2) GEN. XVIII: 10. JOH. II: 19 en elders.

wist zijner laatste verschijning (1), niets geeft ons regt om te meenen, dat ook de juiste tijd zijner eerste komst voor ieder verborgen moest blijven. Veeleer mag het opmerkelijk heeten, dat er, juist tegen den aanvang van de dagen des nieuwen Verbonds, zoovelen gevonden werden, die bepaaldelijk in dien tijd de vertroosting van Israël verwachtten (2), ja, dat zelfs, ook volgens berigt van Heidensche Schrijvers, ver buiten de grenzen van Palestina het onbestemd gerucht was verbreid, dat in Judea een magtig vorst zou geboren worden. Het laat zich naauwelijks betwijfelen, of dat verschijnsel, waarvan wij in de drie, vier voorafgaande eeuwen ter naauwernood een spoor kunnen vinden, moet ten deele uit het bewustzijn verklaard worden, dat juist thans het tijdstip genaderd was, door Goddelijke openbaring aan DANIËL aangekondigd. Hoe het zij, de vraag is alleen, of de juistheid der chronologische opgave bij DANIËL voldoende te staven is. En hoezeer wij niet onbekend zijn met de moeijelijkheden, die overblijven, wanneer men tot in bijzonderheden alles berekenen wil, van welk punt men ook uitga, wij houden echter in het algemeen de tijdrekenkundige aanwijzing van de vervulling der Godspraak voor mogelijk. Zonder breedvoerige opgave van anderer meeningen, vermelden wij eenvoudig, wat berekening ons, na opzettelijk onderzoek, de meest waarschijnlijke voorkomt.

De zeventig jaarweken moeten geacht worden een aanvang te nemen, noch bij het edict van CYRUS, dat de Joden tot vernieuwden tempelbouw riep (3), noch bij het edict van DARIUS HIJSTASPES, zestien jaren later uitgevaardigd, waardoor het aangevangen werk werd bevorderd (4), noch zelfs bij het edict van

(1) MATTH. XXIV: 36.
(2) LUC. II: 38.
(3) EZRA I: 1 en verv.
(4) EZRA VI: 1—12.

ARTHASASTHA, in het zevende jaar zijner regering gegeven, krachtens hetwelk ESRA, aan het hoofd eener volkplanting naar Jeruzalem toog (1). Door geen dezer gebeurtenissen toch, hoe verblijdend op zichzelve, werd tot stand gebragt, wat hier met zoovele woorden voorspeld wordt, het herbouwen van de stad met straten en grachten. Integendeel, NEHEMIA betreurt, nog dertien jaren na den optogt van EZRA, „dat de stad, de plaats der begrafenis zijner vaderen, woest is en hare poorten met vuur verteerd zijn." Door broeders, pas uit Juda aangekomen, heeft hij die mare vernomen, en zij brengt zijne geheele ziel in beweging (2). Hij vraagt daarom vergunning, dat hij naar die stad worde heengezonden om haar te bouwen. Een en ander heeft plaats in het twintigste jaar van ARTHASASTHA, hoogstwaarschijnlijk dezelfde, die ons uit de ongewijde geschiedenis onder den naam van ARTAXERXES LONGIMANUS (LANGHAND) bekend is. Van dezen koning ontvangt hij de gevraagde vergunning, en nu eerst wordt het werk der herbouwing doorgezet met zulk eene kracht, dat, eer er eene halve eeuw was verloopen, Jeruzalem zijnen rang onder de versterkte en aanzienlijke steden van het Oosten hernomen heeft. Wel moeten de bouwlieden werken, de eene hand aan het geweer, de andere aan den arbeid geslagen (3) — geheel het boek van NEHEMIA is één doorloopende sleutel tot het woord der voorspelling aangaande „de benaauwdheid der tijden" — maar geen tegenstand der Samaritanen is duurzaam in staat het aangevangen werk te verijdelen. Zelfs ongewijde schrijvers geven getuigenis aan den bloei en den wasdom, dien de verjeugdigde stad, ongeveer eene halve eeuw na NEHEMIA,

(1) EZRA VII: 11—26.
(2) NEHEMIA I: 1, 2. II: 1—5.
(3) NEHEMIA IV: 17.

dat is na de zeven eerstvermelde jaarweken van DANIËL, bereikt had (1).

De geschiedenis der volgende twee en zestig jaarweken wordt aan onzen profeet zelfs van verre niet aangeduid. Dit is geheel natuurlijk, dewijl juist gedurende dien tijd, van MALEACHI's dood tot op JOHANNES den Dooper, volstrekt geene bijzondere openbaringen aan de natie ten deel vielen en de bijzondere Godsregering over Israël zigtbaar haar eindpaal genaakte. Bovendien zou de toestand des volks ten laatste geheel afhangen van de verhouding, waarin het tot zijnen Messias zich plaatste, en het kan ons dus niet verwonderen, dat terstond op den dood van Dezen met zijne naaste gevolgen gewezen wordt. Het einde van het negen en zestigtal weken moet, dunkt ons, niet bij de geboorte, maar bij de opentlijke optreding van den Messias gezocht worden. Met haar begint het laatste zevental jaren, en op de helft dier jaarweek houden spijsoffer en brandoffer op, omdat nu het groote zoenoffer voor de schuld der geheele wereld gebragt wordt. Volkomen juist zou die opgave zijn, wanneer bewezen kon worden, dat de Heer op het vierde Paaschfeest van zijn opentlijk leven aan het kruis is gehecht. Neemt men integendeel, met ons en anderen aan, dat de kruisdood des Heilands op het derde Paaschfeest heeft plaats gehad, dan verkrijgt men voor geheel zijn opentlijk leven slechts twee en een half jaar, en kan in dat geval, òf, op het voetspoor van LUCAS (2), de zesmaandelijksche werkzaamheid van JOHANNES den Dooper mede in zijne berekening opnemen, òf zich eenvoudig met de opmerking tevreden stellen, dat de opheffing van spijs- en brandoffer ongeveer tegen de helft der laatste jaarweek

(1) Zie HENGSTENBERG, Christol. II, S. 536.

(2) Hoofdst. III: 1. Vergelijk wat wij schreven, Leven van JEZUS, Deel II, bl. 4—10.

zou plaats grijpen. Het behoeft wel naauwelijks aanwijzing, dat eene kleingeestige berekening van enkele maanden, weken en dagen hier volstrekt onmogelijk, en ook ten eenenmale nutteloos is.

Maar, hoe is het dan te verklaren, zoo vraagt men welligt, dat ook tegen diezelfde helft der laatste jaarweek, waarop door des Messias dood de aloude offerdienst ophoudt, die groote verwoesting voorspeld wordt, die aan het bestaan van stad en tempel een beslissend einde zou maken? Immers heeft, blijkens de uitkomst, de omkeering van den Joodschen Staat eerst omtrent veertig jaren na het tijdstip van den Messiasmoord plaats gehad? Wij zouden kunnen antwoorden, door te herinneren, dat die verwoesting na de Messiasverwerping door Gods lankmoedigheid nog slechts eene wijle is uitgesteld, of ook door hier op de eigenaardigheid der profetische aanschouwing te wijzen, waardoor de afstand van tijd tusschen twee naauwverbonden feiten terugtreedt. Maar wij willen liever doen opmerken, dat met JEZUS' dood, toen het voorhangsel des tempels van één scheurde, ook de verwerping der onbekeerlijke natie alrede in den grond was beslist. Van het oogenblik af aan, dat de Heilige Israëls door de handen der onregtvaardigen aan het kruis was gehecht en gedood, wás het heiligdom des Heeren verworpen, en het later strafgerigt was slechts de openbaring van wat reeds eeuwen vroeger besloten was. Letterlijk werd het nieuw Verbond voor en met velen onder de Joden bekrachtigd, in geheel dit zevental jaren. Na de driejarige werkzaamheid toch van JOHANNES en JEZUS, volgde die der Apostelen, onder duizenden aanvankelijk met gewenschten uitslag bekroond. Weldra echter, vooral na STEPHANUS' dood en PAULUS' bekeering, verhief zich de vlam van den haat tegen CHRISTUS en Christendom, en vooral na de zeventigste week nam hij dagelijks in hevigheid toe. Doch geheel

die strijd en zijne voor Israël zoo noodlottige uitkomst wordt hier zamengevat in eenen enkelen trek. Wij moeten dus bij onzen Profeet — met uitzondering van hetgeen hij aangaande het groote keerpunt op de helft dezer jaarweek verklaarde — niet naar eene naauwkeurig geordende opgave vragen, van wat verder in of na de laatste der jaarweken plaats had. Haar algemeen karakter, hare grootste gebeurtenis, hare eindelijke uitkomst worden door hem slechts met groote trekken geteekend. Gedurende geheel dit tijdperk de grondvesting van het koningrijk Gods; op het midden de opheffing der oude bedeeling met hare eerbiedwaardigste instellingen; aan het einde een Godsgerigt, waarbij het volksbestaan der ongeloovige Joden verloren gaat!

Bij de moeijelijkheden, die de bijbelsche Chronologie, bepaaldelijk ook in en na het tijdperk van de wederkeering der Joden uit de ballingschap, drukken, zal men wel niet verwachten, dat wij eene berekening in cijfers hier bijvoegen, die tot op den laatsten dag toe van zeventig maal zeven jaren zou uitkomen. Genoeg, wanneer wij aannemen, dat onze Heer ongeveer 750 jaren na de stichting van Rome geboren, en dus ten jare 780, in het vijftiende jaar der regering van TIBERIUS, opentlijk als leeraar is opgetreden (1), dan moeten er toen negen en zestig profetische jaarweken, d. i. 483 jaren, verloopen zijn. Die jaarweken, wij zagen het reeds, begonnen met NEHEMIA, in het twintigste jaar van ARTAXERXES LONGIMANUS te tellen. Is het nu waarheid, wat een beroemd uitlegger, als slotsom van naauwlettend onderzoek mededeelt (2), dat dit twintigste jaar met het jaar 455 vóór CHRISTUS geboorte te zamen valt, en voegt men bij dit getal

(1) Zie LUC. III: 1. Verg. ons Leven van JEZUS, I, bl. 294.
(2) HENGSTENBERG.

de dertig jaren vóór de opentlijke optreding van den Messias verloopen, men bekomt dan een ronde som van 485 jaren, iets meer derhalve dan een negen en zestigtal weken. (7 × 69 = 483). En bedenkt men nu nog ten overvloede, dat zoowel de tijd der geboorte van CHRISTUS, als die van den regeringsaanvang van ARTAXERXES LONGIMANUS door verschillenden verschillend berekend wordt, dan zal men deze globale uitkomst, waarbij voor één of twee jaren speelruimte wordt overgelaten, gewis als voldoende beschouwen, en in geen geval te dezer plaats eene verdere berekening wachten, die welligt tot nog iets meer bevredigende slotsommen leiden, maar gewis van hooger waarde zou zijn voor den Chronoloog, dan voor den Christoloog des ouden Verbonds!

Overzien wij nu het welgesloten geheel. Tot op NEHEMIA'S verzoek aan zijn' koning (455 jaar vóór CHRISTUS) werd er, ja, aan de herstelling des tempels gebouwd, en keerden van tijd tot tijd meerder' ballingen naar het land der vaderen weder, maar toch was Jeruzalem niets meer dan een open, spaarzaam bevolkt, aan allen vijandelijken tegenstand blootgesteld vlek. Met hem begint een tijdperk van omtrent eene halve eeuw (de eerste zeven jaarweken), aan de herstelling der stad tot vroeger aanzien gewijd. Het wordt door een tijdperk van 434 jaren (twee en zestig jaarweken), rijk aan bewaring te midden van velerlei tegenspoed, opgevolgd, aan wier einde de CHRISTUS opentlijk optreedt. Ongeveer 483 jaren (negen en zestig jaarweken) nadat NEHEMIA treurde over het diep verval zijner vaderstad, werd de Messias in den tweeden tempel gezien, den geesel van touwkens in handen om te ijveren voor de eere zijns Vaders, en andermaal het vervallene op te rigten. Maar waar ook die poging vruchteloos is, nadert de eerste bedeeling haar doodsuur. Een laatste tijdperk van zeven jaren breekt aan, waarin het

Godsrijk aanvankelijk onder Jood en Heiden gesticht wordt. Op de helft van dat tijdperk is het nieuw Verbond van genade en verzoening, ingewijd door het bloed van den CHRISTUS, in de plaats van het oude getreden. En nog vóór de laatste jaarweek ten einde spoedde, is het strafvonnis besloten, aangezegd, voorbereid, dat GABRIËL, ten besluite van geheel dit gezigt, den ontroerden DANIËL over zijn volk en vaderland aankondigt!

Zoo geeft de profetie van DANIËL bijna even naauwkeurig en klaarblijkelijk het verschijnen der verbazendste feiten aan, als de sterrekunde het verschijnen van nieuwe hemellichten binnen het bereik van onzen gezigtskring verkondigt! Maar de sterrenhemel gehoorzaamt aan onwrikbare wetten, terwijl de geschiedenis der volken het schouwtooneel van vrije daden mag heeten, bestuurd door duizend omstandigheden, onberekenbaar zelfs voor den scherpzinnigsten blik. Gewis, al ware het begrip van buitengewone openbaring nog nimmer bevredigend vastgesteld, het feit, dat zij hier is te vinden, zal misschien tegengesproken, maar zeker niet gemakkelijk weerlegd kunnen worden. Welk een ure voor DANIËL, toen de Engel weder uit zijn oog was verdwenen, maar hem in deze aankondiging van weinig' oogenblikken eene stof van peinzen voor jaren gelaten had! Welk een nacht — want wij moeten terugkeeren, van waar wij uitgegaan zijn — voor Israël, voor het Godsrijk, voor de wereld, toen eerst voor een magtigen vorst, en later voor een eenzamen balling als het ware de kaart werd ontrold, waarop hooger hand den tijdstroom van eeuwen tot op de laatste toekomst van den Messias geteekend had! Wij verstaan het, hoe een NEBUCADNEZAR zich diepgetroffen aan de voeten des eerbiedwaardigen Zieners kon neêrwerpen, wiens jeugdig hoofd hij als het ware met hooger glans zag omschenen. Het moet treffend ge-

weest zijn, den fieren monarch, den halven God van het Oosten, huiverende van eerbied voor den balling gebogen te zien, die zich de vertrouweling toonde van een onberekenbaar Goddelijk wereldplan. Maar de hulde, die hij DANIëL bragt, wij brengen haar den God van DANIëL toe, en scheiden van zijne Godspraken niet, zonder stille aanbidding van Hem, die de DANIëLS vormt, en verlicht, en gebruikt, en door hunne eigene ervaring hunne eigene uitspraak regtvaardigt (1): De naam Gods zij geloofd van eeuwigheid tot eeuwigheid, want zijne is de wijsheid en de kracht. Hij verandert de tijden en de stonden; Hij zet de koningen af, en Hij bevestigt de koningen; Hij geeft den wijzen wijsheid, en wetenschap dengenen, die verstand hebben. Hij openbaart diepe en verborgene dingen; Hij weet, wat in het duister is, want het licht woont bij Hem!

(1) DAN. II: 20—22.

XI.

DE KLEINE PROFETEN NA DE BALLINGSCHAP.

Naarmate het morgenlicht nadert, treden de sterren aan den hemel terug. Naarmate de volheid der tijden genaakte, zond de Heer minder Profeten tot Israël. Na de Babylonische ballingschap zien wij slechts een drietal hunner verschijnen, en onder deze drie niet één, die in rijkdom van denkbeelden of verhevenheid van toon met een JESAJA vergeleken kan worden. Hunne schriftelijke nalatenschap is niet groot, en vooral van den tweeden, dien wij zullen leeren kennen, is de Messiasverwachting in menig opzigt hoogst raadselachtig. Het is er echter ver van verwijderd, dat een opzettelijk onderzoek naar hetgeen HAGGAÏ, ZACHARIA en MALEACHI van den CHRISTUS getuigen, de moeite slechts weinig zou loonen. Draagt ook de vorm hunner Godspraken de ondubbelzinnige sporen van den kwijnenden toestand der heilige letterkunde, de inhoud is van veelzijdig belang. Niet slechts herhalen en bevestigen zij, wat reeds vroegere Zieners aangaande de hoop der vaderen uitspraken, maar bovendien leveren zij menigen merkwaardigen trek, die het profetisch Messiasbeeld in helderder glans voor onze oogen doet stralen. Naar Hem henenwijzende waren zij in den volsten zin des woords hemelboden van troost en vreugd voor de wederkeerende natie, en de fabelachtige volks-

voorstelling, waarvan de kerkvader HIERONYMUS spreekt, dat HAGGAÏ en MALEACHI eigenlijk Engelen geweest zouden zijn, in menschelijke gedaante op aarde verschenen, bevat eene hoogere waarheid. In hunne gewone rangorde brengen wij hen achtereenvolgens ter sprake.

HAGGAÏ.

Het gebed van DANIËL was verhoord, en het uitzigt, door den bode des Heeren ontsloten, begon in vervulling te gaan. Reeds hadden duizende Joden van de vorstelijke vergunning gebruik gemaakt, en den terugtogt naar het land der vaderen aangenomen. Het was er intusschen ver van verwijderd, dat de oproeping om des Heeren huis te herbouwen, even spoedig volvoerd was, als aanvankelijk met vreugde gehoord. Te midden van veelvuldigen tegenstand aangevangen, werd de arbeid maar al te spoedig gestaakt, en gemakkelijk kwamen de teruggekeerden er toe, om liever huizen en wijngaarden voor zichzelven in te rigten, dan den tempel Gods te voltooijen. Daar trad HAGGAÏ, waarschijnlijk een der teruggekeerden van Babel, uit het duister te voorschijn om de tragen tot verhoogden ijver te wekken, terwijl hij ZERUBBABEL, den Aanvoerder, en JOSUA, den Hoogepriester, met de stellige verzekering van Gods gunst en nabijheid bemoedigt. Den weinigen voorspoed, die den wedergekeerden, bepaaldelijk in het rijk der natuur is bereid, stelt hij als een regtvaardig Godsgerigt over hunne ijverloosheid en verachtering voor. Werkelijk gelukt het hem, de stervende vonk van geestdrift weer aan te blazen, en waar de nu in aanbouw zijnde tempel als niets is in sommiger oogen, en daarom met diepen weemoed wordt aangestaard (1), mag het hem gebeu-

(1) Zie Hoofdst. II: 4. Vergel. EZRA III: 12, 13.

ren een woord van vertroosting en blijde verwachting te spreken. Gewoonlijk is de stijl van HAGGAÏ even eenvoudig, als het nieuwe bedehuis, dat in zijne dagen gesticht werd: zelfs is het hier en daar, als of de druk zijner tijden gevoeld wordt in den toon zijner Godspraken. Maar op den een en twintigsten dag der zevende maand van het tweede jaar van den koning DARIUS, verheft hij zich meer dan anders in hoogprofetische vlugt, en spreekt aldus het volk met zijne leidslieden aan. „Alzoo zegt de Heer der Heirscharen: nog eens, een weinig tijds zal het zijn, en Ik zal de hemelen en de aarde, en de zee, en het drooge doen beven. Ja, Ik zal al de heidenen doen beven, en zij zullen komen tot den wensch der heidenen, en Ik zal dit huis met heerlijkheid vervullen, zegt de Heer der Heirscharen. Mijne is het zilver en mijne is het goud, spreekt de Heer der Heirscharen. De heerlijkheid van dit laatste huis zal grooter worden dan van het eerste, zegt de Heer der Heirscharen, en in deze plaats zal Ik vrede geven, spreekt de Heer der Heirscharen (1)."

Wij behoeven geene tegenspraak te duchten, wanneer wij deze plaats voor ons, Christenen, wel de meest merkwaardige uit de beide hoofdstukken van HAGGAÏ noemen. Reeds de vermelding tot vijfmalen toe van den Heer der Heirscharen, die spreekt, is geschikt om diepen indruk te maken en hooge verwachting te wekken. En bezien wij de aankondiging zelve, die alzoo geschiedt, meer van nabij, het zal wel naauwelijks aanwijzing noodig hebben, dat zij veel te volzinnig en stout is, om van niets hoogers, dan van den herstelden luister der eeredienst in de dagen van ZERUB-

(1) Hoofdst. II: 7—10.

BABEL, of anders in het heldentijdperk der Makkabeën, te kunnen opgevat worden. Ten hoogste kan men toegeven, dat de tempelvernieuwing en zuivering dier dagen voorteeken en zinnebeeld was van wat later, in de volheid des tijds, in veel ruimer mate tot opluistering van het huis des Heeren geschied is. De Messiaansche tijden, met wier voorstelling hij reeds door het woord van vroegere Godsgezanten gemeenzaam moest zijn, zweven hier, naar wij meenen, voor den geest des Profeets. Onder het beeld eener geheele omkeering der natuur schijnt hij de geestelijke herschepping te schetsen, aan de nieuwe bedeeling verbonden. Bepaaldelijk zou een algemeene, krachtige schok worden waargenomen in het hart der Heidensche wereld, die met eene klimmende, te voren ongekende belangstelling zou vervuld worden in den tempel des Heeren. Wel maakt de Profeet hier niet uitdrukkelijk, gelijk het zou kunnen schijnen, van den Persoon des Messias gewag. Het gevoelen toch, dat Hij door de woorden: „den wensch (volgens LUTHER, den troost) der heidenen" zou aangeduid worden, kan zich voor den regterstoel eener gezonde uitlegkunde onmogelijk staande houden, en is daarom teregt door CALVIJN alreede verworpen. Letterlijk staat er, vers 8. „Ik doe alle volken beven, en zij komen aan, de uitgelezenen van alle volken." Maar altijd wordt er toch zulk eene algemeene beweging door aangeduid, waarvan de toebrenging dier volken tot den éénigen Waarachtige het zegenrijk gevolg stond te worden. Daardoor zou — hierop wordt alleerst gedoeld — de luister van het thans zoo armelijke tempelhuis uitwendig verhoogd worden. Wat reeds vroeger meer dan eenmaal voorspeld was, stond thans te gebeuren (1). Met goud, zilver en andere geschenken zouden de Heidenen

(1) PSALM LXXII: 10. JES. LX: 9.

naar Jeruzalem opgaan om des Heeren naam te verhoogen. Hij zelf, de opperste eigenaar, zou er hunne harten toe neigen. En de ontvlamde ijver, waarmede zoovelen de plaats des gebeds zouden zoeken en opsieren, zou niet teleurgesteld worden. Hooger luister zou dezen tweeden, schijnbaar zoo nederigen tempel omstralen, dan waarmede ooit de eerste vervuld was geweest, zelfs in de schitterende dagen van SALOMO. Vrede, alle zegen en heil, die men aan zulk eene plaats kon verwachten, zou de hand van Jehova er in milden overvloed schenken.

Wij behoeven — en wij zijn er dankbaar voor — niet te bepalen, hoeveel den Godsman zelven helder geweest is van de vervulling der uitzigten, hem hier door den Geest der profetie op de lippen gelegd. Maar zeker was zijne taal uitnemend geschikt, om zijne ontmoedigde tijdgenooten, die zich naauwelijks iets heerlijkers voorstellen konden dan den Salomonischen tempel, vervuld met het zigtbaar teeken der heerlijkheid Gods, op eenmaal met de stoutste hoop te bezielen. En wij, die zijne voorspellingen lezen met een oog, door den geloove verhelderd, wij behoeven wel niet twijfelmoedig te vragen, wie het is, in en door wien de tweede tempel een zoo weergaloos schouwtooneel van Goddelijke heerlijkheid werd. Reeds snelt onze verbeelding een vijftal eeuwen vooruit, en ons oog ziet Hem te Jeruzalem de gewijde plaatse betreden, die het zonder grootspraak van zichzelven verklaren kon: „meer dan de tempel is hier." Wij denken aan al de teekenen, die Hij zelf aldaar heeft verrigt; aan de uitstorting des heiligen Geestes, de stichting, de eerste prediking, de aanvankelijke uitbreiding des Christendoms, waarvan de tempel het schouwtooneel was; aan dat alles, in één woord, waardoor hij wieg en bakermat werd der gezegende nieuwe bedeeling. En wij kunnen er na dit alles niet aan twijfelen —

och of Israël het bedacht en verstond! — dat, ofschoon hier niet bepaald van den Persoon des Messias gesproken wordt, de Profeet echter eene openbaring van Gods heerlijkheid teekent, die ten tijde van den tweeden tempel — en dus vóór het zeventigste jaar onzer jaartelling, gelijk van achteren blijkt — haar toppunt bereiken zou!

Wel is waar, ook reeds vóór de verschijning van CHRISTUS werd deze Godspraak tot zekere hoogte vervuld. Wat de hier vermelde tempelgaven van goud en zilver betreft: om niet eenmaal van de herstelling en versiering des heiligdoms door de Makkabeën of HERODES te spreken — de laatste althans was minder uit warmen Godsdienstijver dan uit zinnelijke prachtliefde voortgevloeid – denke men slechts aan zoo menig bewijs van eerbied en hulde, dat vreemdelingen en proselieten, vroeger en later, nederlegden aan den voet der altaren (1). Even zoo mogen de groote wereldgebeurtenissen, kort na de herstelling des tempels, die in zoo menig opzigt voorboden en barensweeën waren des nieuweren tijds, zoo als bijv. de val van het Medisch-Persische en later van het Grieksch-Macedonische rijk, hier geenszins vergeten worden. Op allerlei grondgebied begon, in en na ZERUBBABELS eeuw, eene groote beweging en omkeering plaats te grijpen, die aan de uitbreiding der ware Godsdienst in menig opzigt bevorderlijk werd. Waar van lieverlede het aantal Heidenen toenam, die tot het Jodendom overhelden, werd hun, in gedurig klimmende mate, vrede van omhoog bij het heilbegeerig bezoek des tweeden tempels geschonken. Maar toch, wat vrede kon bij den vrede halen, in de volheid des tijds hier vermenigvuldigd aan tallooze heilbegeerige scharen, door de woorden en daden van den Heer en zijne getrouwe

(1) Zie bijv. LUC. XXI: 5, en de uitleggers te dier plaatse.

getuigen? Wie ondervonden de vervulling dezer Godspraak zoo krachtig, als de drieduizend op den eersten Christenpinksterdag, die hier het bevredigend antwoord hoorden op de ontruste vraag der boetvaardigheid: „wat zullen wij doen, mannen broeders?" In zeker opzigt loopt de vervulling zelfs nog door, voor zoover het geestelijk Godsgebouw, waarin God zijnen vrede aan alle geloovigen schenkt, de voortzetting en volmaking van den reeds verdwenen' Tempel mag heeten. Ja, wie zou beweren, dat thans reeds ten volle geschied is, wat hier wordt beloofd. dat álle aardsche magt en heerlijkheid is ten offer gebragt aan de dienst en de vereering van God, en dat al de Heidenen reeds den weldadigen schok hebben gevoeld, die ontwaken doet uit den sluimer der zonde?

Wat de hier gebezigde tijdsbepaling betreft: „nog eens, een weinig tijds zal het zijn," zij dwingt ons niet, van het gezegde iets te herroepen. Wanneer de Messias verschijnen zou, was aan dezen Profeet niet ontdekt: maar hetzij hij al of niet de nadere aanduidingen desaangaande in DANIËLS profetie heeft gekend en verstaan, voor zijn geloof en zijne hoop zonk hier alle afstand van tijd in het niet. Zelfs ziet hij de groote omkeering, die hij verwacht, zoo onmiddelijk voor zich, dat hij, blijkens het einde zijner Godspraak, haar reeds met den persoon en den tijd van ZERUBBABEL verbindt (1). Daaruit af te leiden, dat hij werkelijk de Messiaansche periode zelve in zijne dagen verwacht, of wel ZERUBBABEL reeds als den langgewenschten Messias beschouwt, zou een volslagen onkunde ten aanzien der innerlijke ontwikkeling van het Profetisme verraden. Neen, ook hier vat hij te zamen, wat, blijkens de uitkomst, tot verschillende tijden behoort. Aan ZERUBBABEL wordt Gods gunst

---

(1) Hoofdst. II: 22—24.

en bescherming verzekerd, dewijl hij het stamhuis van DAVID vertegenwoordigt in zijnen persoon: instandhouding van dat stamhuis was zijdelingsch onderpand en stilzwijgende voorwaarde van de vervulling der Messiasbelofte. Maar elke schudding der volken, in ZERUBBABELS dagen begonnen, bereidt slechts de grootere voor, die in de Messiaansche eeuw wordt gezien. En ook op dit laatste standpunt is al wat geschiedt weder voorproef van wat daarna staat te geschieden. Met het hoogste regt kon daarom de schrijver aan de Hebreën (1) ook dit „nog eenmaal" in verband brengen met de toekomende voltooijing van het Godsrijk, na den ondergang der tegenwoordige huishouding. En een HAGGAÏ, die zoo heerlijke dingen aangaande den tweeden tempel verkondigt, wij rangschikken hemzelven onder de edelste sieraden, waarop Jeruzalem in het tijdperk zijner langzame herstelling mogt bogen!

ZACHARIA.

Ongeveer twee maanden na HAGGAÏ trad ZACHARIA, de zoon van BERECHJA, de kleinzoon van IDDO, als profeet in Israël op. Niet minder dan zijn voorganger werkzaam, om den tweeden tempelbouw met alle kracht te bevorderen, is hij veel rijker dan deze in eigenlijk gezegde Messiaansche voorspellingen. In menig opzigt de duisterste onder al de kleine profeten, vooral wanneer men weigert in hem een heraut van den CHRISTUS te zien, is hij echter van eene andere zijde wederom de meest belangrijke onder hen. Ja, het is of iets van den geest van ieder der vier groote profeten op dezen voorlaatsten onder de kleinen is neêrgedaald. De uitgewerkte voorstelling van Engelen en geesten, die hier wordt aangetroffen, doet ons aan DANIËL denken: tus-

(1) HEBR. XII: 27, 28, verg. 2 PETRI III: 10.

schen beide geschriften bestaat, bij naauwkeurige vergelijking, zulk eene naauwe verwantschap, dat ZACHARIA ongetwijfeld verdient, meer dan tot nog toe, onder de oudste getuigen voor de felbestreden' echtheid van DANIËL gerekend te worden. De prachtige symboliek, die bepaaldelijk in de eerste helft zijner Godspraken heerscht, herinnert onwillekeurig aan EZECHIËL. Dat ook JEREMIA hem bekend was, wie kan het betwijfelen, die hem van dezelfde Spruite hoort spreken, op wien ook deze gewezen had (1)? En noemt hij die Spruite wederom den knecht van Jehova, en spelt hij, duidelijk genoeg voor ieder Christelijk oor, de verwerping en den dood des Messias, wie wordt niet terstond door de overeenkomst getroffen, die hij in dit opzigt met JESAJA, den Vorst der Profeten vertoont?

Doch wij mogen ons bij geene algemeene beschouwingen ophouden, waar ons een zoo rijke oogst van meer bijzondere wacht. Nog slechts ééne opmerking vooraf. Wij hebben in de Godgeleerde wereld de dagen beleefd, waarin het bijna voor een onmisbaar bewijs van echte wetenschappelijkheid en kritische scherpzinnigheid gold, het negende tot veertiende hoofdstuk van ZACHARIA voor even onecht, als het laatste gedeelte van JESAJA te houden. Sommigen hebben het zelfs oorbaar geacht, niet slechts van twee, maar van drie ZACHARIA's te spreken, wier geschriften, in verschillende tijden vervaardigd, later in ééne boekrol zouden bijeen gebragt zijn (2). Men beroept zich daarbij op het onmiskenbaar groot verschil van toon, stijl en geest dezer zes laatste hoofdstukken, naast de zes eersten geplaatst, en beschouwt dit laatste deel als een afzonderlijken bundel, reeds vóór de Babylonische ballingschap, wel-

(1) Hoofdst. III: 8.

(2) Eene proeve van het eerste vindt men in den Christus van AD. SCHUMANN, bl. 25 en elders der Holl. vertaling, van het ander bij Dr. MEYBOOM, Leven van JEZUS, D. I. bl. 95 en 97.

ligt door een tijdgenoot van JESAJA vervaardigd. Wij voor ons hebben, ook na vernieuwd onderzoek, geen genoegzamen grond voor een gevoelen gevonden, dat, bedriegt ons niet alles, weldra tot de geschiedenis gerekend zal worden, en reeds aanvankelijk is opgegeven door sommigen zijner vroegere voorstanders. Wel ontkennen wij in geenen deele, dat ieder deel van deze profetische rol een geheel eigenaardig karakter vertoont. Terwijl in het eerste gedeelte niet minder dan acht gezigten vermeld worden, met eene profetische toespraak ten aanzien van het vasten besloten, wordt deze vorm van openbaring in het tweede ten eenenmale gemist. In het eerste heerscht de kalme prozastijl, in het tweede een hooger poëtische toon. Het eerste is regtstreeks voor de behoeften des oogenbliks, in het tweede jaar van DARIUS HYSTASPIS berekend, het tweede rigt bijna uitsluitend den blik naar de meer verwijderde toekomst. In het eerste eindelijk treedt de Profeet gedurig zelf op den voorgrond (1), in het tweede daarentegen treedt zijne persoonlijkheid bijna ten eenenmale terug. Alle deze verschijnselen, wij begrijpen het gemakkelijk, baren den bedachtzamen uitlegger geene geringe bevreemding en zwarigheid. Welligt kunnen zij zelfs het vermoeden regtvaardigen, dat de Godspraken der zes laatste hoofdstukken in een ander tijdperk van ZACHARIA's profetisch leven ontvangen of te boek gesteld zijn dan die, welke in de acht eersten gevonden worden. Echter hebben deze bedenkingen de verzamelaars van den kanon des ouden Testaments niet verhinderd, het geheele veertiental voor het werk van denzelfden ZACHARIA te houden, en werkelijk laten zij zich, tot zekere hoogte althans, bevredigend oplossen. Het spraakgebruik, ook in de zes laatste hoofdstukken, is van zulk een' aard, dat het

(1) Hoofdst. III: 1. IV: 6, 11. VI: 9 en elders.

duidelijk naar de dagen van ZACHARIA, den tijdgenoot van HAGGAÏ, heenwijst. Juist in dat zestal hoofdstukken komt menige toespeling op andere Godspraken voor, die een tijdgenoot van JESAJA onmogelijk, een' ZACHARIA integendeel hoogst gemakkelijk maken kon (1). Verborgenheden der toekomst, die in het tweede deel uitvoeriger blootgelegd worden, waren in het eerste althans reeds kortelijk aangeduid. Het groot verschil van stijl wordt door het verschil van stof voldoende verklaard, en daarenboven door veelvuldige sporen van overeenkomst tusschen de spreekwijzen van het eerste en het tweede gedeelte in geen geringe mate verzwakt. Zelfs schijnen de Godspraken, Hoofdstuk IX en verv., die thans reeds zooveel duisters vertoonen, volstrekt onbegrijpelijk, indien men niet aannemen mag, dat zij van dezelfde hand afkomstig zijn, die de acht eerste Hoofdstukken schreef. Mogelijk wordt het verschil tusschen beide deelen zijner Godspraak, dat, na al het gezegde, nog overblijft, best verklaard door de gissing, dat ZACHARIA eerst, sprekende tot zijne tijdgenooten, hen tot de taak van het tegenwoordige, den tweeden tempelbouw opwekt, en daarbij slechts in het algemeen de verwachting van den Messias verlevendigt, maar straks daarna, misschien kort voor zijnen dood, dieper wordt ingeleid in wat den herboren staat in later eeuw stond te wachten, en deze zijne uitzigten te boek stelt, inzonderheid met het oog op de verre nakomelingschap. Het tweede deel zijner Godspraken heeft in dat geval voor hemzelven menige openbaring der toekomst verhelderd, die hij reeds, blijkens het eerste, vroeger ontvangen had. Welligt is de duistere vorm zijner voor-

(1) Verg. Hoofdst. IX: 10 met MICHA V: 9. IX: 5 met ZEPH. II: 4. Hoofdst. X: 3 met EZECHIËL XXXIV: 17. XIII: 8 met EZECH. V: 12. Hoofdst. XIV: 8 met JOËL IV: 18. Hoofdst. XIV: 16 met JESAJA LXVI: 23.

stelling wel eenigzins het gevolg van den ongunstigen staatkundigen toestand der pas teruggekeerde ballingen in zijne dagen geweest, waarbij het, tegenover de vijanden, min raadzaam gekeurd worden kon, de verwachting op eene glansrijke toekomst voor Israël geheel onbewimpeld te uiten.

Wij kunnen, na al het gezegde, onmogelijk zwarigheid maken om de geheele profetische rol van ZACHARIA voor het werk van ééne hand te verklaren, en spoeden ons thans tot het onderzoek, wat getuigenis hij op zijne beurt aangaande de Messiaansche tijden doet hooren. Reeds de aanhef zijner Godspraken wekt hooge verwachtingen op. Wel heeft ook hij, als boetgezant, aan Israël den strengen eisch der bekeering te brengen, maar als een nieuwe Evangelist des ouden Verbonds doet hij in éénen adem daarbij de toezegging hooren der herstelling in Jehova's gunst en gemeenschap. Een afdrijvende onweerswolk, door de eerste stralen van het weder doorbrekend zonlicht gekleurd, zietdaar de aanhef van ZACHARIA'S geschrift! „Keert weder tot Mij, zoo zal Ik wederkeeren tot u, spreekt de Heer der heirscharen (1)." Op zinnebeeldige wijze wordt het den Ziener aanstonds getoond, hoe de Heer Sion weder troost, en Jeruzalem tot zetel zijner woning verkiest (2). Bevolkt door eene onafzienbare schaar, zal de herbouwde stad Gods hooge bescherming genieten, die haar als met een vurigen wal heeft omgeven, ja, zij zal Hem als ten oogappel zijn, dien niemand straffeloos aanraakt. Daarom, „juich en verblijd u, gij dochter Sions, want zie, Ik kom, en Ik zal in het midden van u wonen, spreekt de Heer (3)."

Dit laatste woord, wij zouden het den korten, kla-

(1) Hoofdst. I: 3. (2) Hoofdst. I: 7—17.
(3) Hoofdst. II: 10.

ren, krachtigen tekst kunnen noemen der prediking van den Messias, die de zoon van BERECHJA doet hooren. Na JESAJA en DANIËL is er geen tweede Profeet, die ons zijn beeld zoo uitvoerig en aanschouwelijk heeft voor oogen gesteld. Onder al de zoogenaamde kleine profeten is hij, op lange na niet de duidelijkste, maar zeker de krachtigste heraut van de dagen des nieuwen Verbonds. Om de rijke stof eenigzins gemakkelijker te overzien, en tevens in den gang van ons onderzoek eenige niet overbodige afwisseling aan te brengen, willen wij de Christologische denkbeelden van ZACHARIA onder eenige hoofdpunten rangschikken. Hem raadplegende, letten wij onderscheidenlijk op het karakter, dat de Messias vertoont; op het lot, dat de Messias ervaart; op het heil, dat de Messias bereidt.

In profetische zinsverrukking aanschouwt hij (1) den hoogepriester JOZUA voor het aangezigt van den Engel des Heeren, die de vertegenwoordiger van den Onzienlijke zelven, de volle deelgenoot zijner natuur en majesteit is. Door den Satan aangeklaagd voor de vierschaar des hemels, staat de priestervorst, ten teeken zijner onreinheid, in een bezoedeld gewaad voor den regter. Op Goddelijk bevel echter moet de aanklager verstommen en wijken, terwijl de aangeklaagde, ten blijke zijner begenadiging, wederom in plegtgewaad uitgedoscht wordt. Gerustgesteld en gereinigd, hoort JOZUA zich de heilige roeping herinneren, om zijne priesterlijke bediening verder met ongekrenkte trouw te vervullen. Neemt hij de wacht des heiligdoms van nu voortaan ijverig waar, de Heer zal hem geleiden en beschermers toevoegen uit de Engelen, die zijnen zetel omringen. Ja, nog hooger bestemming wordt hem en zijnen strijdgenooten in die hagchelijke dagen

(1) Hoofdst. III: 1 en verv.

verzekerd. „Hoort nu toe, JOZUA, gij hoogepriester, gij en uwe vrienden, die voor uw aangezigt staan, want zij zijn een wonderteeken!" Hoogst waarschijnlijk hebben wij bij de „vrienden" aan die andere, getrouwe priesters en leidslieden der natie te denken, die onder toezigt en leiding des hoogepriesters zich van hunne dure verpligtingen kweten. Met hem moeten zij voor de natie ten „wonderteeken," dat is ter voorbeduiding van nog toekomende, hoogst merkwaardige zaken verstrekken. In wat zin, blijkt uit het onmiddelijk volgende: „want ziet, Ik zal mijnen knecht, de Spruite, doen komen." Wien de verheven Spreker bedoelt, kon aan niemand onbekend zijn, die de profetiën van JESAJA en JEREMIA immer opmerkzaam gelezen had. Reeds daar toch was de Messias aangekondigd onder dezelfde verbloemde benaming (1). Van Hem moest JOZUA, in vereeniging met den gewijden priesterstand, tot aanschouwelijk schaduwbeeld strekken. Reeds de instandhouding van hun ambt was een onbedriegelijk onderpand dat de Heer de hand van zijn erfdeel niet aftrok, maar zijne beloften zeker vervullen zou. Bovendien moesten zij in hun werk, hun lot, ja hunne geheele persoonlijkheid Hem onder Israël afbeelden, die eenmaal eene eeuwige geregtigheid aanbrengen en door lijden verheerlijkt zou worden. Zoo moest Israël het, in één woord, aan zijne priesters kunnen zien, dat de langbeloofde Heilaanbrenger eindelijk op het punt stond te komen!

„Want ziet," zoo gaat de Godspraak nog voort, „aangaande dien steen, welken Ik gelegd heb voor het aangezigt van JOZUA, op dien éénen steen zullen zeven oogen wezen; ziet, Ik zal zijn graveersel graveren, spreekt de Heer der heirscharen, en Ik zal de ongeregtigheid dezes

(1) JESAJA XLII: 1. JER. XXIII: 5, 6,

lands op éénen dag wegnemen (1)." Bij zoo groot verschil van gevoelen als omtrent deze plaats tusschen de uitstekendste uitleggers heerscht, zal men het ons ten goede houden, dat wij, zonder beoordeeling van anderen, eenvoudig onze meening vermelden. De steen, hier aangeduid, kan wel geen' andere, dan de hoofd- of hoeksteen van den tweeden tempelbouw zijn, die ook in het volgende Hoofdstuk vermeld wordt, en reeds vroeger, bij den aanvang des werks voor JOZUA's oogen gelegd was (2). JOZUA, (zoo hangt deze toezegging met de onmiddelijk voorafgaande zamen) behoefde zich bij het vervullen zijner hooge roeping in Israël niet te laten ontmoedigen door de angstige vrees, dat toch het werk der tempelherstelling, waarbij hij aan het hoofd was geplaatst, wel nimmer voleindigd zou worden. Onder Gods hooge bescherming kon hij op eene gelukkige voortzetting hopen. Zeven oogen, eene veel- en volheid alzoo van Goddelijk toevoorzigt, zouden op dien steen, die geheel den bouw vertegenwoordigde, dag en nacht blijven heengerigt. Was het meermalen gewoonte, dat hoofd- en gevelsteenen met eenig toepasselijk in- of opschrift versierd werden, daarvoor zou Jehova zelf thans de zorg op zich nemen, en ook alzoo zijne betrekking op het weder op te rigten Godsgebouw toonen. Ja, er zou een dag komen, waarop het grootste heil, dat door de tempeldienst kon afgeschaduwd worden, der natie in waarheid zou toebereid zijn: volkomene schuldvergiffenis stond Gods uitverkorenen te wachten!

Het blijkt uit geheel het verband, dat de tempelsteen, waarmede zoo groote dingen in verband gebragt worden, niet minder dan JOZUA en zijne vrienden zelf ten wonderteeken moest strekken; met andere woorden,

(1) Hoofdst. III: 9.
(2) Hoofdst. IV: 7 verg. EZRA III: 10—13.

dat ook die steen op zijne beurt schaduw- en zinnebeeld van iets oneindig belangrijkers was. En aan wien zouden wij dan daarbij minder kunnen denken, dan aan Hem, die reeds bij JESAJA was voorgesteld, als de uitverkoren' hoeksteen in Sion gelegd (1); die zelf de zeven Geesten Gods heeft; en met de ondubbelzinnigste teekenen van des Vaders gunst en bescherming is toegerust (2)? Dezelfde, die zoo even als de Spruite was aangekondigd, wordt hier op verbloemden trant als de steen van het Godsgebouw bij uitnemendheid voorgesteld. Maar zoo kan het dan ook niet twijfelachtig zijn, wat door dien éénen dag wordt bedoeld, waarop de ongeregtigheid des lands door God zelven stond weggenomen te worden. Is het een ingewikkelde toezegging, dat bij de wederherstelling der eeredienst voortaan ook de groote Verzoendag weder van jaar tot jaar plegtig gevierd stond te worden? In verband met het symbolisch karakter van geheel het visioen, zou dan toch altijd deze groote Verzoendag wederom moeten aangezien worden, als beeld en voorteeken van den grooten Verzoendag der wereld. Ja, wij achten het zelfs niet ongeoorloofd onze uitzigten hier nog hooger te rigten, en waar Israël door eigen schuld onder een tijdelijk vonnis der verwerping gebukt gaat, op grond dezer Godspraak, een dag te verwachten, waarop het verworpen volk weder in gunst bij den Heilige aangenomen en van de grootste aller schulden genadig vrijgesproken zal worden. Dan wordt tevens die stoorlooze ruste gesmaakt, die hier met een enkelen trek, uit SALOMO's dagen ontleend, naar het leven geteekend is: „te dien dage, spreekt de Heer der heirscharen, zult gijlieden een iegelijk zijnen

(1) JESAJA XXVIII: 16.
(2) OPENB. III: 16. JOH. VI: 27.

naasten noodigen tot onder den wijnstok en tot onder den vijgeboom (1)!"

Tot dusver hoorden wij door ZACHARIA den Messias als den tegenbeeldigen JOZUA, als den Hoogepriester der verzoening, bepaaldelijk voor Israël vermelden. Het is er intusschen ver van verwijderd, dat deze trek van zijn beeld de éénige zijn zou, door onzen profeet met nadruk op den voorgrond geplaatst. Ook hier wederom wordt ons in den Messias de innigste vereeniging van koning- en priesterschap te aanschouwen gegeven, en dat wel in eene symbolische handeling, die kennelijk terugwijst op het pas geschetste hemelsch tooneel (2). ZACHARIA wordt namelijk van Jehova gelast, van sommige, uit de ballingschap weergekeerde, aanzienlijke mannen een geschenk van goud en zilver te nemen, en daarvan kroonen voor het hoofd van JOZUA, den hoogepriester, te maken. Daarbij heeft hij tot dezen te spreken: „ziet, een man, wiens naam is Spruite, die zal uit zijne plaats spruiten, of, gelijk wij beter vertalen, onder Hem zal het uitspruiten, dat is onder Hem zal alles groenen en bloeijen: „ en Hij zal Jehova's tempel bouwen. Ja, Hij zal Jehova's tempel bouwen, en Hij zal het sieraad dragen, en Hij zal zitten en heerschen op zijnen troon, en Hij zal priester zijn op zijnen troon, en de raad des vredes zal tusschen die beiden wezen." Wat de laatstgenoemde woorden betreft, slechts door geheele miskenning van haar zin en verband kon het mogelijk zijn, die op te vatten van een „vrederaad," tusschen den Vader en den Zoon tot heil van zondaars gespannen. Het blijkt toch duidelijk: de „beiden" waartusschen hier eene vreedzame overeenstemming in den

(1) Hoofdst. III: 10 verg. 1 KON. IV: 25.
(2) Hoofdst. VI: 9—15 verg. Hoofdst. III: 1—8.

persoon van éénen wordt toegezegd, zijn geene andere, dan de zoo even vermelde waardigheden van koning en priester. In den regel waren zij onder Israël streng van elkander gescheiden: thans echter was de meest volkomene harmonie te verwachten van twee schijnbaar tegenstrijdige ambten, bekleed door denzelfden verhevenen Persoon. Het is voor ons doel geheel onverschillig, of de hier bedoelde kostbare kroonen werkelijk zijn vervaardigd geworden — latere joodsche geleerden poogden narigt te geven van de plaats in den tempel, waar zij opgehangen en bewaard zouden zijn — dan of geheel de handeling, gelijk anderen vermoeden, heeft plaats gegrepen op het inwendig gebied der door Gods Geest bewerkte verbeelding. In het eerstgenoemde geval zijn zij ongetwijfeld, naar het straks gevolgde bevel, vers 14, na tot het genoemde einde gestrekt te hebben, in het heiligdom geplaatst, met vermelding, dat zij door de bedoelde personen aan den tempelschat toegevoegd werden. Hoe het zij, de Messiaansche beteekenis der geheele handeling blijkt, en duidelijk vinden wij hier door het goud de koninklijke pracht, door het zilver de priesterlijke reinheid ons voorgesteld, die Hem voor aller oog zou versieren. Hier toch, gelijk sommige uitleggers op het voetspoor van GROTIUS willen, aan ZERUBBABEL te denken, wordt reeds verboden door de eenvoudige opmerking, dat deze, op hoe hoogen post ook geplaatst, echter nimmer tot eene eigenlijk gezegde koninklijke waardigheid is verheven geworden, veel min gelijktijdig bekleed met de beide hoogste betrekkingen in den theokratischen staat. Er wordt van ZERUBBABEL in geheel het verband niet gesproken: niet eenmaal zijn hoofd, maar dat van JOZUA moest versierd worden met de dubbele kroon, en juist deze JOZUA, wij hebben het zoo even vernomen, was door God zelven tot schaduwbeeld van den aanstaanden Messias verklaard. De

hoogepriester in der eeuwigheid, naar de ordening MELCHIZEDEKS, zou de ware Hersteller van den Godstempel in Israël zijn!

Maar wat baat de verhevenste waardigheid, indien zij, die haar dragen, geen karakter bezitten, dat liefde en vertrouwen kan winnen? Het verblijdt ons daarom van ZACHARIA te hooren, dat de zoo verhevene Priestervorst tevens een edelaardig Koning zal zijn. „Verheug u zeer, gij dochter Sions, juich, gij dochter Jeruzalems: ziet, uw Koning zal u komen, regtvaardig, en hij is een Heiland, arm, en rijdende op een ezel, en op een veulen, een jong der ezelinnen." Zoo wendt hij zich op eenmaal vertroostend tot Israël (1), nadat hij zoo even te voren de vreesselijkste oordeelen aan de vijanden der natie gespeld had, met voorspoedige uitbreiding van het Godsrijk op aarde gepaard (2). God ziet de ellende van zijn volk met ontferming aan, en zendt den zwaarverdrukten een' redder. Aan de eene zijde treedt Hij voor Sions oog in het meest verheven en schitterend licht. Hij is een Koning, en wel haar Koning, van ouds door de Profeten beloofd, regtvaardig, en — zoo toch moeten wij liever, in plaats van „Heiland" vertalen — „van God beschut en geholpen." Maar aan den anderen kant wordt Hij als regt beminnelijk voorgesteld, opdat het hart Hem met te vuriger verlangen verbeiden zou. Niets is er in zijne verschijning, dat kan verblinden of afschrikken. Hij is arm, omdat Hij in nederbuigende liefde tot hulpeloozen en hulpbehoevenden afdaalt, en daarbij nederig en zachtmoedig van zin. Niet op het brieschend oorlogsros houdt Hij zijnen intogt in Sion, maar op het onaanzienlijk lastdier, dat nog niet eenmaal geoefend, maar jong en onafgerigt is. In zoo stillen luister te

(1) Hoofdst. IX: 9. (2) Hoofdst. IX: 1—8.

voorschijn getreden, verschijnt Hij tevens in het karakter van Vredevorst, en in Hem wordt de Godspraak vervuld: „En Ik zal de wagens uit Ephraïm uitroeijen, en de paarden uit Jeruzalem: ook zal de strijdlaag uitgeroeid worden, en Hij zal den heidenen vrede spreken, en zijne heerschappij zal zijn van zee tot zee, en van de rivier tot aan de einden der aarde." (1).

Het kan ons niet verwonderen, dat zulk eene Godspraak aan de Joodsche Schriftverklaarders geene geringe zwarigheid opleverde. Aan den eenen kant toch waren de uitzigten op een rijk des vredes, hier ontsloten, veel te bekoorlijk, om hunne verwezentlijking reeds in het verwijderd verleden te zoeken, en werkelijk hebben dan ook de oudste en meest beroemde Rabbijnen hier eene profetische aankondiging van het Messiaansche tijdperk gevonden. Aan de andere zijde echter viel het terstond in het oog, dat eene voorstelling van den Messias, als hier werd gevonden, aan de aardschgezinde verwachtingen der natie dadelijk den hartader afstak, en moest men derhalve pogingen aanwenden, om het aanstootelijke dezer schilderij van den Vorst op het ezelsveulen, zoo goed men kon, uit den weg te ruimen. Daartoe strekte weldra de willekeurige onderscheiding tusschen den Messias, den zoon van JOSEPH, die in nederigheid, en een' anderen Messias, den zoon van DAVID, die in eere verschijnen zou; of de even onbewezene bewering, dat de Messias, zoo de Joden het waardig waren, op de wolken des hemels, maar, in geval zij het niet waardig waren, op een ezelsveulen zou komen. Hoe groot de verlegenheid was, blijkt uit den inval van een' enkelen Israëlietischen uitlegger, dat deze voorspelling in NEHEMIA hare ver-

(1) Hoofdst. IX: 10.

vulling gevonden had, toen deze, op zijn lastdier gezeten, den eersten gang rondom het verwoest Jeruzalem deed (1). Wij, Christenen, zouden alleen tot dergelijke kunstgrepen de toevlugt behoeven te nemen, wanneer wij het gezag des nieuwen Verbonds bij de verklaring des ouden miskenden. Maar zoo stellig spreekt, in dit geval, het bedrijf van den Heer en het woord zijner eerste getuigen, dat op Christelijk standpunt, alle tegenspraak onmogelijk wordt. Toen JEZUS zich gereed maakte om vrijwillig en opentlijk zijne vijanden tegen te treden, beschikte Hij het lastdier voor zijnen intogt met zoo bijzondere zorg, dat het duidelijk bleek, wat hooge beteekenis Hij aan de vervulling van ZACHARIA's orakelspreuk hechtte. Hij zelf herinnerde deze profetie aan zijne discipelen niet, daar Hij, op dien oogenblik vooral, uitsluitend wilde spreken door daden, en zij van hunnen kant waren van zijnen intogt getuigen, zonder dat hun terstond het profetisch woord voor den geest trad. Maar na zijne verheerlijking, zegt JOHANNES, werden zij indachtig, dat dit van Hem geschreven was, en dat zij Hem dit gedaan hadden (2). Heeft de Heer op deze wijze zijnen koninklijken intogt in de hoofdstad gedaan, met het bepaalde doel om een profetisch woord te vervullen, en zijne tijdgenooten op zichzelven als den beloofden Koning te wijzen, er is dan ook wel geen twijfel aan, of reeds in die dagen werd de profetie van ZACHARIA algemeen onder de Messiaansche gerekend. Wel is waar, het rijden op een ezelsveulen kon op zichzelf de Messianiteit van den Heer niet bewijzen: ook een valsche Messias had iets dergelijks kunnen doen, om de aandacht der schare te trekken. Maar in verband met de geheele persoonlijkheid van den Heer en met den geest zijner verschijning op aarde, was juist zulk eene daad uitnemend

(1) NEHEMIA II: 14, 15. (2) JOH. XII: 16.

geschikt om den aard van zijn rijk en het doel zijner komst aanschouwelijk voor oogen te stellen. Bij ZACHARIA moet de vermelding van het ezelsveulen, in tegenoverstelling van het krijgsros, bepaaldelijk dienen, om den Messias in al zijne nederigheid en zachtmoedigheid af te malen. In zoover kan men zeggen, dat onze Heer gewis de Beloofde zou geweest zijn, al had Hij ook niet juist op zúlk een lastdier zijn' intogt in de hoofdstad gehouden. Maar zeker was het niets minder dan toeval, dat de Geest der voorspelling zijn beeld met een trek heeft geteekend, waarvan de letterlijke vervulling even mogelijk, als veelbeteekenend was. Had de Heer beantwoord aan den geest dezer profetische schets, het ware reeds stof van geloovige blijdschap geweest: nu Hij het zelfs niet beneden zich geacht heeft ook haren vorm aanschouwelijk weder te geven, mag het ongeloof volstrekt onverantwoordelijk heeten!

Van zulk een Vredevorst intusschen liet zich niet verwachten, dat Hij op eene zondige wereld anders dan door voorafgaande strijd zou regeeren. Juist het groot verschil tusschen de profetische Messiasbeschrijving en de Joodsche Messiasverwachting levert den sleutel tot verklaring van het lot, dat de Messias ervaart. Dat woord ter neder schrijvende, zien wij ons genaderd tot de tweede bijzonderheid, die in de Christologie van ZACHARIA onze opmerkzaamheid vraagt, en hebben onze lezers ons tot dusver met aandacht gevolgd, hier inzonderheid gevoelen wij ons gedrongen om al hunne belangstelling in te roepen. Het zijn welligt de raadselachtigste bladzijden der profetische Schrift, die thans voor ons oog zijn ontsloten. Ook in dit opzigt is er tusschen het laatste gedeelte van ZACHARIA en dat van JESAJA eene merkwaardige overeenkomst aanwezig, dat in beiden het beeld van den lijdenden Messias met

een tal van kleine en fijne trekken geschetst wordt. De wijze intusschen, waarop dit geschiedt, en vooral het historisch verband, waarin die voorstelling voorkomt, biedt zwarigheden aan den uitlegger aan, wier volkomene oplossing tot dusver aan niemand gelukt schijnt. Maar wij mogen ook hier niet vergeten, dat wij geene doorloopende verklaring van deze profetische rolle te geven hebben, maar slechts verzamelen en zoo veel mogelijk in het licht stellen moeten, wat hier aangaande den Messias gezegd wordt. Zelfs binnen die grenzen beperkt, heeft ons onderzoek met eigenaardige bezwaren te kampen. Waar wij, zoo eenvoudig en duidelijk als ons mogelijk is, ons gevoelen over menige betwiste plaats hebben op te geven, daar vleijen wij ons, dat men aan het einde ons gereedelijk toestemmen zal: de laatste Hoofdstukken van ZACHARIA, in ieder geval ingewikkeld, worden volstrekt onverstaanbaar, wanneer men daarin niet den Messias als eigenlijken hoofdpersoon aanneemt!

Doch hooren wij den Godsgezant zelven! „Zwaard, ontwaak tegen mijnen herder, tegen den man, die mijn medgezel is, spreekt de Heer der heirscharen. Sla dien herder, en de schapen zullen verstrooid worden, maar Ik zal mijne hand tot de kleinen wenden (1)." Pas had de Profeet de herstelling van Israël, waarop wij nader terugkomen, met breede trekken geteekend (2): thans keert hij terug tot die groote gebeurtenis, die naar Gods eeuwigen raad daaraan volstrekt moest voorafgaan. Wij mogen vooronderstellen, dat JESAJA'S voorspelling van den lijdenden dienstknecht des Heeren, en EZECHIËLS teekening van den Messias als Israëls herder hem even zoo wel als zijnen tijdgenooten bekend was. Aan beiden sluiten zich de verwachtingen aan, die ZACHARIA ten

(1) Hoofdst. XIII: 7. (2) Hoofdst. XII: 1—XIII: 6.

zijnen aanzien moet wekken. Op Gods bevel moet het zwaard zich tegen zijnen, dat is den van Hem beschikten en Hem welgevalligen herder ontblooten, tegen den man, die zijn medgezel, d. i. de deelgenoot zijner natuur en majesteit is. Is deze door het doodend slagzwaard getroffen, dan worden ook de schapen, die aan zijnen herdersstaf toevertrouwd waren, verstrooid, maar altijd zoo, dat Jehova zijne beschermende hand tot de lammeren der kudde, de zwakken en deemoedigen, wendt. Twee derden van het volk (vs. 8, 9) worden straks van de aarde verdelgd; één derde blijft over om na pijnlijke loutering weder als Gods volk in eere hersteld te worden.

Het blijkt, dat de Heer in den spiegel ook van dit profetisch woord zijn eigen beeld heeft gezien. Toen Hij voor de laatste maal met zijne discipelen uit de Paaschzaal naar Gethsemané ging, knoopte Hij daaraan de verkondiging van zijn eigen naderend lijden en hunne ontrouw in het uur des gevaars (1). Ook bij den vrijen vorm der aanhaling, waarbij de Heer regtstreeks ziet op Hem, die de ontblooting des zwaards gedoogt en bestuurt, is hare bedoeling niet duister. Zich zelven van zijn verheven karakter als Israëls herder bewust, brengt Hij zijnen aanstaanden dood in verband met de ontrouw der zijnen. Aan zijne vlugtende discipelen wordt allereerst de profetische uitspraak naar de letter vervuld, „dat de schapen verstrooid zullen worden." Zij zijn daarin als het ware de vertegenwoordigers van het volk, dat ten gevolge der Messiasverwerping, naar ZACHARIA'S woord, over geheel de aarde verspreid wordt. Maar gelijk zij, na JEZUS' opstanding, het in Galilea ervaren, dat Gods hand tot de kleinen gewend blijft, zoo gaat ook Israël in zijne verstrooijing, na de ure der boetvaardigheid,

(1) MATTH. XXVI: 31.

een' tijd van herstel te gemoet. Trouwens, ook de Herder zelf, die geslagen werd, was op zijne beurt het beeld en de vertegenwoordiger van Jehova, dien men in zijnen Gezalfde verwierp (1).

Verlangt men iets naders van dezen geheel éénigen herder te hooren? Men sla het elfde Hoofdstuk op, waartoe het gezegde ons van zelf den weg heeft gebaand (2). Nadat in de twee vorige Hoofdstukken de zegeningen voorgesteld waren, aan het volk der wedergekeerden bereid, worden thans op hoog profetischen toon verwoestingen aangekondigd, vooral van het noordelijk en noord-oostelijk gedeelte des lands. Het vuur verteert de cederen van Libanon; de eiken van Basan treuren, dewijl dat sterke woud is gevallen, en ook de herderen huilen, dewijl de heerlijkheid hunner kudden verwoest is. Wat mag de oorzaak zijn van zooveel jammers, over de natie gekomen? Die vraag wordt, vs. 4 en verv. beantwoord door het verhaal eener laatste, helaas onvruchtbare poging, door Jehova tot behoud van Israëls kudde beproefd. De profeet deelt namelijk mede, wat, op het grondgebied van zijn innerlijk leven waarschijnlijk, tusschen hem en zijnen Zender gebeurd is. De Heer heeft tot hem gesproken: „weid deze slagtschapen!" Zoo heeten de kinderen Israëls, omdat zij, aan gewetenlooze herderen prijsgegeven, reeds op weg waren ter geheele verdelging. Straffeloos hadden de blinde leidslieden des volks de kudde òf vermoord, òf verkocht, om zich zelven tot dien prijs te verrijken, en het daarbij nog gewaagd, in gehuichelde vroomheid te spreken: „geloofd zij de Heer, dat ik rijk ben geworden!" Ten gevolge daarvan was de kudde verdeeld, verstoord,

(1) Hoofdst. XII: 10.

(2) ZACHARIA XIII: 7, staat tot Hoofdst. XI: 4 en verv. in een gelijksoortige verhouding, als JESAJA LII: 13—15, tot Hoofdst. LIII.

der verwoesting nabij, en verdiende dan ook niet anders, dan aan haar jammerlijk lot te worden overgelaten. Maar ook de goede herder, die thans sprekende optreedt, had weinig stof om zich over het onthaal bij zijn volk te verblijden. Wel had hij het op zachte en liefelijke wijze bestuurd; twee staven, liefelijkheid en verbinding genoemd, had hij in handen genomen om te toonen, wat geest hem bezielde, en aanvankelijk was het hem gelukt den invloed der ontrouwe herders in zooverre te stuiten, dat in zeer korten tijd onderscheidenen van hen — drie in ééne enkele maand — waren afgezet, van kracht en invloed beroofd. Maar weldra was het gebleken, dat het volk te diep gezonken was om zijne weldadige pogingen naar pligt en eisch te waarderen. Teleurgesteld in zijne schoone verwachting, wil nu de herder de schapen prijs geven aan den dood, dien zij zelve boven het leven verkozen; hij verbreekt den staf: liefelijkheid, ten bewijze, dat zijn verbond, met alle volken stilzwijgend gemaakt, om Israël niet te beschadigen, van nu voortaan was opgeheven. De meest ellendigen des volks, die het meest op den goeden herder gewacht hebben, merken in dezen noodlottigen afloop duidelijk de tusschenkomst Gods, maar konden dien verder niet stuiten. Hij vraagt tot afscheid zijn loon van de ondankbare natie, het aan haar zelve overlatende, of zij het al of niet hem wil uitkeeren, en indien ja, wat prijs zij hem waardig zal keuren. Ook nog uit dien prijs blijkt de ondank; dertig zilverlingen worden hem tot vergelding zijner herdertrouw toegewogen. „Een heerlijke prijs, voorwaar, dien Ik van hen ben waardig geacht," spreekt de Heer, die zichzelven in den persoon van zijnen trouwen dienaar versmaad vindt. Nogtans, hij moet het spotgeld niet wedergeven, om hoon met hoon te betalen. Hij moet ze nederwerpen „voor den pottebakker," en werpt ze werkelijk tot dat doel „in het huis des

Heeren." Thans wordt ook de tweede staf, vereeniging, door zijne handen verbroken: de tweespalt tusschen Juda en Israël, die hij had willen vernietigen, barst weder los in onbeteugelde kracht. De tijd der genade is voor het oogenblik voorbij, de dag des toorns is gekomen. In zijn' eigen persoon moet de profeet het beeld van een dwazen, ontrouwen herder aan de kinderen zijns volks aanschouwelijk voorstellen, door een (niet nader aangeduid) herders gereedschap te nemen, en zich te vertoonen als een, die zonder verschooning alles verwaarloost, vernielt en verscheurt, maar ook daarvoor op zijne beurt de vreeselijkste straf zal verduren!

Het is ons volstrekt onmogelijk aan te wijzen, in welke betrekking geheel deze voorstelling staat tot de eischen en behoeften des tijds, waarin ZACHARIA met het profetisch ambt was bekleed. Liefst zouden wij aannemen, dat al het hier verhaalde eene symbolische, of liever parabolische handeling is, die uitsluitend heenwijst naar de dingen der toekomst. In het algemeen zou men kunnen zeggen, dat hij het werk en lot van alle goede, gelijk daarna van alle slechte herders in Israël afschaduwen moest, die tot zekere hoogte elkander ten allen tijde gelijk waren. De treffende bijzonderheden echter, die hier aangaande het bedrijf en onthaal der eerstgenoemden vermeld worden (vs. 8, 12), dringen ons noodzakelijk nog ééne schrede verder te gaan. Reeds als wij de profetie op zichzelve beschouwen, maakt zij onwillekeurig den indruk, dat zij bepaalde aanwijzing eener toekomstige, schijnbaar toevallige gebeurtenis heeten moet. En dat vermoeden verandert in zekerheid, wanneer wij het licht des nieuwen ook op deze verzegelde bladzijde des ouden Testaments laten vallen. Reeds hebben onze lezers het verraad van JUDAS voor den geest, tegen den prijs van dertig zilverlingen, aan den besten meester gepleegd, en door

den Evangelist MATTHEUS met deze Godspraak in regtstreeksche betrekking geplaatst (1). Inderdaad, hoe menige wezenlijke verscheidenheid tusschen het dáár verhaalde bedrijf des verraders en de hier vermelde handelwijze des herders valt op te merken, de overeenkomst van de som en de bestemming des gelds, op de eene en de andere plaats, is te treffend, om de profetie op eene andere wijs te verklaren. En het is niet alleen deze ééne, afzonderlijke trek, die ons heen wijst naar de dagen des nieuwen Verbonds. Geheel de teekening geeft ons op zoo gepaste wijze den CHRISTUS, als Herder des volks, het onthaal Hem bereid, en de gevolgen der Messiasverwerping voor den Joodschen staat te aanschouwen, dat wij ons onwederstaanbaar gedrongen vinden, het woord van een vaderlandsch Bijbeltolk over te nemen: „deze Godspraak heeft onoverkomelijke duisterheden en men mag ze bijkans onverstaanbaar heeten, zoo men ze anders verklaren wil, dan van de verstooting der Joodsche natie, uithoofde der verwerping van den Messias. Neemt men integendeel dit aan, als den leiddraad der uitlegging, dan blijven er wel zware plaatsen en die van twijfelachtige uitlegging zijn, maar over het geheel gaat echter een genoegzaam licht op, daar de geschiedenis des nieuwen Verbonds de treffende vervulling van het laatste gedeelte vertoont (2)."

Wij mogen echter, bij haar hoog gewigt, van deze plaats nog niet scheiden, zonder de volgende opmerkingen.

Wat vooreerst den hier geschetsten Herder zelven

---

(1) MATTH. XXVII: 9, 10. Vergelijk wat wij over deze plaats, in haar verband met ZACHARIA, geschreven hebben, Leven van JEZUS, III, bl. 288 en verv.

(2) VAN DER PALM, ter dezer plaats.

betreft, ofschoon die benaming den Messias, bepaaldelijk in zijne dienstknechtsgestalte moet aanduiden, schemert echter de verborgene heerlijkheid van zijn persoon als het ware door het schamel herderskleed henen. Niet slechts is Hij op bijzondere wijze door Jehova zelven geroepen, maar Hij heeft ook magt om alle andere volken, of te verhinderen, of te vergunnen, aan Israël schade te doen. Zijne verachtelijke bezoldiging wordt als eene persoonlijke beleediging van Jehova zelven veroordeeld, en naauwelijks is Hij verworpen, of een stroom van allerlei ellende breekt onbeteugeld over het volk der ondankbaren los. Zoo blijkt het, hoe langer zoo duidelijker, wie het is, die hier sprekende ingevoerd wordt, al is het onmogelijk uit te maken, of en in hoever ZACHARIA zichzelven bewust was, dat hij hier eenen Hoogeren in zijnen persoon te aanschouwen gaf. Maar zoo hooren wij ook hier den weerklank van wat Jehova zelf in eene vorige profetie heeft verklaard aangaande „Mijnen herder, den man, die Mijn medgezel is!"

De werkzaamheid, ten tweede, van den hier geteekenden herder was geheel overeenkomstig met den geest zijner zending geweest. Liefde was het karakter, onderlinge vereeniging der kudde het einddoel van al, wat Hij ten behoeve der weerlooze slagtschapen aanving. Verplaatst men zich, aan de hand des profeets, in het opentlijk leven van „den grooten Herder der schapen," het blijkt gedurig, dat Hij gekomen is, opdat zij niet slechts het leven maar overvloed hebben, en éénе kudde onder éénen staf zouden uitmaken. Vraagt men echter, wat men door de drie trouwelooze herders verstaan moet, die Hij in ééne maand had vernederd, wij vreezen dat het onmogelijk is, eene dragelijke verklaring van de geheimzinnige uitspraak te geven, zoo men de bedoelde opgave letterlijk opvat. Al ware het ook geoorloofd, wat wij betwijfelen, hier aan de ouder-

lingen, priesters en schriftgeleerden onder de Joden, ten dage des Heeren, te denken, dan nog zou men te vergeefs onderzoeken, waarom de vernietiging van hunnen verderfelijken invloed hier juist binnen het tijdsbestek van dertig dagen beperkt wordt. Kon de gissing tot waarheid verheven worden, dat de Joden gewoon waren hunne loontrekkende herders bij maanden te huren, welligt zou deze tijdsbepaling daaruit verklaard kunnen worden. Om van geene andere opvattingen afzonderlijk melding te maken, geene gedachte komt ons waarschijnlijker voor, dan dat het drietal de gezamenlijke herders moet aanduiden, wier verderfelijke werkzaamheid in het verband was omschreven geworden, terwijl het woord „in ééne maand" dan moet aanduiden, dat tot stuiting van hunnen noodlottigen invloed éénige, vooraf bepaalde, maar altijd betrekkelijk korte tijd noodzakelijk en voldoende zou zijn.

De verwerping eindelijk van dezen Herder wordt hier, als de vrucht van hardnekkig ongeloof en de bron van tallooze jammeren voorgesteld. Werkelijk hebben, naar vs. 11, de ellendigen des volks uit de oordeelen, die door vreemde volken over Israël kwamen, kunnen afleiden, dat zijne zaak die van Jehova zelven mogt heeten. Hoezeer hebben de Godsgerigten over de versmaders van den verhoogden Messias tot uitbreiding van zijn Koningrijk medegewerkt! Aangaande den hier uitgereikten prijs van dertig zilverlingen moet vooral niet vergeten worden, dat hij met het bloedgeld voor een' slaaf, die door een os gedood was, gelijk stond (1). Het verschil tusschen de profetie, waarin deze prijs aan den Messias zelven, en het geschiedverhaal, waarin die aan zijnen verrader wordt uitgereikt, zal ons minder bevreemden, wanneer wij bedenken, dat ZACHARIA hier niet geroepen was om eene enkele, afgezonderde

(1) EXOD. XXI: 32.

trek uit de lijdensgeschiedenis van onzen Heer te voorspellen, maar om in verbloemden vorm zijne smadelijke verwerping door Israël af te schetsen. De aard der zaak bragt mede, dat hij dus den Messias zelven beschrijven moest, als het spotloon ontvangende, en heeft de Joodsche raad het later aan den ontrouwen Discipel betaald, altijd werd daardoor toch de diepste verachting voor den Meester, den Herder Israëls, getoond. — De woorden eindelijk: „ik wierp ze in het huis des Heeren voor den pottebakker" zijn uiterst zwaar te verstaan. Zoo kort en afgebroken, zouden zij kunnen beteekenen, dat zij voor den pottebakker bestemd, of dezen toegedacht waren, welligt zelfs dat naar de profetische voorstelling, een pottebakker moet gedacht worden, als in den uitersten omtrek des tempels aanwezig. Waarom zouden wij echter niet mogen aannemen, dat het woord: „werp ze heen voor den pottebakker," voor den Profeet zelven zijne duistere zijde had, terwijl wij ons thans onmogelijk voorstellen kunnen, op wat wijze hij in hooge geestverrukking moet geacht worden, dat bevel gehoorzaamd te hebben? Welligt stond dat woord in zijne rol, naar Gods bedoeling eeuwen lang als een onontcijferde hieroglyph, totdat eindelijk de verborgen bedoeling ontdekt werd, toen de Overpriesters, gewis zonder aan deze voorspelling te denken, het bloedgeld van JUDAS tot den aankoop van Akeldama besteedden!

Bij het ontcijferen van zulke hieroglyphen worden wij meer dan immer aan de verootmoedigende waarheid indachtig: „wij kennen en profeteeren ten deele!" Echter ontgaat het onze aandacht niet, dat het beeld van den lijdenden CHRISTUS, reeds vroeger door JESAJA ontworpen, door ZACHARIA met wezenlijk nieuwe trekken verrijkt is. En missen wij hier ook de heldere aanwijzing van het verband tusschen lijden en heerlijkheid, ons door den eerstgenoemden geschonken,

het is er echter ver van daan, dat die heerlijkheid zelve door ZACHARIA met minder voorliefde dan door een zijner voorgangers geteekend zou zijn. Bij hem vloeit hare voorstelling zamen met die, waarop wij thans nog, ten derde, het oog moeten vestigen, het heil, dat de Messias bereidt. Het is de stof van eene hooggestemde Godspraak, die in de drie laatste hoofdstukken voorkomt, en heenwijst naar het verste verschiet. In ieder dezer drie verschijnt Jeruzalem in den uitersten nood, door de heerlijkste redding vervangen.

Nog eenmaal, zoo verkondigt de Heer (1), wordt Jeruzalem en tevens geheel het heilige land, waarin de verworpen Herder te vergeefs zijne kudde tot één vergaderen wilde, voor een tijdlang prijs gegeven aan de woede der heidensche volken. Jeruzalem, van alle zijden belegerd, wordt voor zijne vijanden een zwijmelkelk, waaruit zij den wijn des toorns Gods moeten drinken, een steen des aanstoots, aan welks scherpe kanten ieder, die hem optilt, zich snijdt. Het krijgsros van wie tegen Jeruzalem optrekt, wordt schuw, en zijn ruiter ten prooi aan radelooze verwarring, maar terwijl Hij de vijandelijke magten verblindt, houdt Jehova voortdurend zijn oog over het huis van Juda geopend. Juda's vorsten bouwen in den veegen nood hunne hoop evenmin op zichzelven als op de burgers der stad, maar op den Heer, die over zijnen gunstgenoot waakt. Door Hem bekrachtigd, bereiden zij een wis verderf aan den vijandigen heiden, wien zij verteeren, als een vurige oven het hout, of een brandende fakkel de schoven: zoo blijft Jeruzalem, te midden van dreigend gevaar, voortdurend aan zijne plaatse bewaard. Eerst helpt de Heer de tenten van Juda, het

(1) Hoofdst. XII.

omliggende land, dat aan den eersten aanval is blootgesteld, opdat het huis en de hoofdstad van DAVID zich niet boven anderen verheffe in hoogmoedigen trots. Maar ook in die hoofdstad zelve zijn alle burgers geadeld, de zwakste in haar midden wordt een andere DAVID in sterkte, en het DAVIDshuis, waaruit de groote Spruit is verschenen, wordt voor zijne onderdanen een even magtig beschermer, als de Engel des Heeren eens in de woestijn voor Israël was. Waar de partijen alzoo tegenover elkander staan, is het niet twijfelachtig, aan wat zijde de overwinning verblijven moet. Als een éénig man worden door Hem zelven alle Heidenen verdelgd, die tegen Jeruzalem optogen. „Maar over het huis van DAVID en over de inwoners van Jeruzalem zal Ik uitstorten den Geest der genade en der gebeden, dat is den Geest, die de genade deelachtig maakt, en in waarheid leert bidden, en zij zullen Mij aanschouwen, dien zij doorstoken hebben, en zij zullen over Hem rouwklagen als met de rouwklage over een eenigen zoon, en zij zullen over Hem bitterlijk kermen, gelijk men kermt over een eerstgeboornen."

Indien er nog twijfel kon bestaan, naar wat tijden dat geheele hoofdstuk ons heenwijst, zou dit woord niet genoeg zijn om de vraag te beslissen? Eene ure wordt voorspeld, waarin, ten gevolge eener milde geestesbedeeling, de oogen van Israël voor den gruwel van den gepleegden Messiasmoord open gaan. Hem aanschouwen zij dan, in wien Jehova zelf zich doorstoken acht, en storten de bitterste tranen van berouw over de grootste misdaad, die immer gepleegd werd. Met treffende kleuren beschrijft de Profeet (vs. 11—14) een rouwfeest, zoo plegtig en indrukwekkend als sints aloude dagen de aarde nog nimmer aanschouwd heeft, en dat aan den nationalen rouw zou doen denken ten

tijde, dat JOZIA in den strijd tegen de Egyptenaars sneuvelde (1). Stammen en geslachten afzonderlijk, mannen en vrouwen, geregeld van elkander gescheiden, zouden droeve klaagzangen aanheffen. Zulk een rouw van het boetvaardig Israël voorzag JOHANNES, bij gelegenheid der doorsteking van de zijde des Heeren; zulk eene aanschouwing van den eenmaal doorstokenen hoorde het oor der eerste Christenen zich, van tusschen Patmos' rotsen, als digt aanstaand verkondigen (2).

Kennelijk verwacht ZACHARIA eene nationale bekeering van Israël, nadat het eenmaal in Jeruzalem zal wedergekomen, en daar door den laatsten wereldstrijd ten toppunt van benaauwdheid gebragt zijn (3). Waar het volk alzoo den Messias aanschouwt en schuld heeft beleden, daar verblijdt het zich ook in het vol genot van den zegen des nieuwen Verbonds. Er is te dien dage (4) voor Juda eene fontein geopend, waarin alle schuld en smet der zonde wordt afgewasschen. Zelfs de naam der afgoden wordt uitgeroeid uit het ontzondigd land, en het laatste spoor van valsche profeten en onreine geesten verdwijnt. Zoo krachtig wordt voortaan, op de puinhoopen des bedrogs, het zwaard der waarheid gevoerd, dat ook een vader en eene moeder den zoon zonder verschooning doen sneven, die het nog waagt valschelijk te profeteeren in den naam van Jehova, en dat men zich schaamt zelfs den profetenmantel te dragen, waarin men eenmaal moedwillig den naasten beloog. Tot de verdenking toe van vroeger geprofeteerd te hebben, zal men met alle kracht van zich weeren, en liever zich uitgeven voor een verachtelijken slaaf, ja voor een reeds gebrandmerkt bedrieger,

(1) 2 CHRON. XXV: 20—25.
(2) JOH. XIX: 37. OPENB. I: 7.
(3) Verg. EZECHIËL XXXVIII en XXXIX.
(4) Hoofdst. XIII: 1—6.

dan wederregtelijk nog eenmaal den naam van Ziener te dragen. Zulk een triomf der waarheid over den sluwen Israëliet, bij wien de man zonder bedrog reeds in JEZUS' tijd eene groote zeldzaamheid was (1), men gevoelt het, zal slechts kunnen behaald worden, als de natie door Hem vrijgemaakt is, die de weg is, de waarheid, het leven!

Nog eenmaal wendt ZACHARIA vlugtig den blik naar de verwerping des goeden Herders, waardoor zooveel heils zou gekocht worden. Ten gevolge van zijnen dood verbeidt hij eene schifting der natie, waarvan echter ten laatste het gelouterd derde gedeelte Jehova als zijnen God zal belijden (2). Op de vraag, langs wat weg dat gelouterd metaal weer tot vollen glans zal hersteld worden, antwoordt hij, aan het besluit zijner Godspraken (3), met eene voorspelling, waarop in vollen nadruk het woord des Engels tot DANIËL van toepassing is: deze woorden zijn verzegeld en toegesloten tot den tijd van het einde. Overzien wij de stoute schilderij in haar geheel! Er breekt een jongste dag van zegepraal voor Jeruzalem aan, waarop het den buit zijner vijanden deelt, maar na een jongsten, beslissenden kamp. De stad wordt belegerd en ingenomen door de vereende magt der heidensche wereld, de helft der bevolking wordt gevankelijk weggevoerd, terwijl de andere helft blijft verschoond. Ook thans verlaat de Heer der heirscharen zijn eigendom niet, maar strijdt tegen alle zijne vijanden mede. Hij zelf verschijnt ter verlossing, en wordt op den olijfberg gezien, die onder zijne voeten zich splijt. In het dal, door die wijde kloof geformeerd, zullen de inwoners van Jeruzalem vlieden, gelijk bij de aardbeving in den tijd van UZZIA (4). De Heer komt met al zijne heiligen

(1) JOH. I: 48.
(2) Hoofdst. XIII: 7—9.
(3) Hoofdst. XIV.
(4) AMOS I: 1.

in blinkende majesteit, en met die komst breekt een dag zonder wederga aan. Noch het licht der zon, noch de duisternis van den nacht wordt gezien, maar juist tegen den avond gaat de dageraad in de schemering op. Een stroom van levende wateren vliet in verschillende rigtingen van Jeruzalem uit, die des zomers niet opdroogt, des winters door geen ijs wordt belemmerd. Voortaan wordt nu de naam van slechts één God en Koning over heel het aardrijk geëerd, en in een wijde, alom geëffende vlakte, verheft zich de prachtige Godsstad, wier burgers door geen leed meer bedreigd worden. Tot vreesselijke strafgerigten worden daarentegen de vijandige volken veroordeeld: hun vleesch verteert, terwijl zij op hunne voeten nog staan, hun oog kan straks niet meer zien, hunne tong niet meer spreken, zij zijn tot den dood bij levenden lijve veroordeeld! Straks barsten zij in onderlinge woede tegen elkander los, en in blinde verwarring keert de een het zwaard tegen den ander. Die verdeeldheid dringt zelfs tot in Juda door, dat althans ten deele tegen Jeruzalem strijdt, waar weldra, ten gevolge der zegepraal door Jehova beschikt, een onafzienbare buit wordt verzameld. Zelfs over de krijgs- en lastdieren, die een deel van den onafzienbaren vijandelijken trein hebben uitgemaakt, komt het vergeldend oordeel des Heeren. Wie van de Heidenen bekeerd en verschoond zijn geworden trekken van jaar tot jaar naar Jeruzalem op om den Heer te aanbidden en het feest der loofhutten vrolijk te vieren. Wie moedwillig nalaat, Hem die regtmatige hulde te brengen, hij heeft geen regen op zijnen akker te wachten. Wat volk het zij, al waren het ook de Egyptenaren, die eenmaal Israël zoo onbarmhartig verdrukten, zij zullen thans door dure tijden bezocht worden, wanneer zij weigeren op Gods bevel deel te nemen aan het feest der Loofhuttenzetting. In Jeruzalem, waar het

gevierd wordt, is voortaan alles Gode gewijd. Het opschrift: „de heiligheid des Heeren," vroeger op de hoofdwrong des Hoogepriesters geplaatst, zal thans, tot op de bellen der paarden toe staan te lezen. Ieder huisraad en keukengereedschap zal even heilig zijn, als ware het een vat uit den tempel, en kan daarom, even goed als dat, tot het plegtig offer gebezigd worden. Ja, voor elken onreine is van nu voortaan de toegang met onverbiddelijke gestrengheid gesloten; geen kanaäniet treedt voortaan het huis des Heeren meer binnen!

Het valt niet moeijelijk de hoofdzaak, die hier in zoo zonderlingen vorm is geteekend, met klare woorden te noemen. Een Godsstaat, waarvan al de vijanden na heftigen strijd zijn beteugeld; waarvan al de burgers van bescherming verzekerd, met overvloed gezegend, tot feestelijke vreugd zijn geroepen; waarvan geheel de inrigting, tot in de minste bijzonderheden toe van het maatschappelijk en huiselijk leven, rein is en Gode gewijd; en die eindelijk in dezen zijnen heerlijken toestand tot vereenigingspunt strekt voor alle andere volken, zietdaar het laatste en hoogste, wat de Geest door ZACHARIA verkondigt! Waar zouden wij beginnen, waar eindigen, indien wij al de gissingen optellen en beoordeelen wilden, die reeds aangaande dit deel van het Profetisch woord zijn voorgesteld en verworpen geworden? Reeds gaven wij als ons gevoelen te kennen, dat hier in vollen nadruk het laatste bedrijf van het groote drama der geschiedenis van het Godsrijk geteekend wordt, en dat alleen de toekomst alle vragen beantwoorden kan, die hier om strijd zich doen hooren. Wij zullen ons dan ook niet verdiepen in den onvruchtbaren strijd tusschen letterlijke en geestelijke opvatting, waarvan de beslissing niet onder ons bereik is gesteld. Wie met ééne pennestreek alles oneigenlijk verklaart, en dus van geen hersteld Jeruzalem, geene persoonlijke toekomst des Heeren, geen nieuwe

Godsregering op aarde hooren wil, mag zich herinneren, hoe tegen alle verwachting letterlijk het gezegde aangaande de dertig zilverlingen vervuld is geworden. Wie daarentegen zich aan de letter der voorstelling vastklemt, mag vragen, of al wat hij hier leest van levende wateren, die uit Jeruzalem vlieten; van Egyptenaren, die met droogte bezocht worden; van Kanaänieten, die uit het heiligdom voortdurend geweerd blijven, hem niet van zelf reeds dwingt om op het gebied der beeldspraak te treden. Eerst in een later gedeelte van dit ons geschrift, wanneer wij de voorstelling van al de gewijde schrijvers des ouden en nieuwen Verbonds aangaande de voltooijing des Godsrijks hebben leeren kennen, zal het ons vrijstaan, door onderlinge vergelijking van wat ieder afzonderlijk leert, de nog altijd hangende vraag: „letterlijk of geestelijk op te vatten" welligt eene enkele schrede der voltooijing nader te voeren. Maar thans reeds kunnen wij van ZACHARIA niet scheiden, zonder in den geest zijne Godspraken te vergelijken bij den zevenarmigen kandelaar, dien hij in heilige verrukking den nieuwen tempel zag sieren (1). Een helder, schitterend licht wordt door hem in den nacht der tijden verspreid, maar dat ook de oogen der sterksten gedurig schemeren doet. Te hooger stijgt ons verlangen om nog iets meer in bijzonderheden te onderkennen van het glansrijk verschiet, dat hij voor onze blikken doet rijzen. En naauwelijks is dat verlangen ontboezemd, of nog ééne stem laat zich tot zijne bevrediging hooren.

MALEACHI.

De laatste der Profeten ligt voor ons! — Zoo weinig is van zijn' persoon ons bekend, dat men zelfs

(1) Hoofdst. IV: 2.

meer dan eenmaal de gissing gewaagd heeft, dat zijn naam (MALEACHI = mijn bode) slechts de verbloemde aanwijzing, hetzij van een' anderen Godsgezant, EZRA bijvoorbeeld, hetzij zelfs van een Engel zou geweest zijn, in menschelijke gedaante verschenen, om dit profetisch woord te doen hooren. Ook de tijd van zijn optreden laat zich niet volkomen naauwkeurig bepalen, schoon het genoegzaam bewezen is, dat hij eenigen tijd ná HAGGAÏ en ZACHARIA geleefd heeft. Welligt is hij een tijdgenoot van NEHEMIA geweest, en heeft dezen bij zijne werkzaamheid voor stad en tempel op gelijke wijze ter zijde gestaan, als zijne pasgenoemde voorgangers ZERUBBABEL en JOZUA deden. In ieder geval moesten er nog meer dan vier eeuwen voor de verschijning van CHRISTUS verloopen, toen hij des Heeren woord aan Israël bragt.

Het waren geene heldere dagen voor den pas herboren staat, die MALEACHI zagen leven en werken. Wel was de tweede tempel voltooid, maar de glansrijke verwachtingen, daaraan door HAGGAÏ en ZACHARIA verbonden, waren nog in geenen deele verwezenlijkt. Aanvankelijk teleurgesteld in de uitzigten, waarmede zij het huis des Heeren volbouwd hadden, sloegen niet weinigen tot onverschilligheid en twijfelzucht over; oude zonden staken in nieuwen vorm het hoofd weder op, en ontbrak het niet aan sommigen, die den Heer bleven vreezen, nog minder ontbrak het aan anderen, die twistten met Jehova, terwijl zij regtvaardig waren in hunne eigene oogen. Ook het Profetisme verkeerde in diepen staat van verval, en was der verdwijning nabij, waar het zijne verhevene roeping gedurende een zestal eeuwen vervuld had (1). Nog eenmaal echter zond de Heer een gezant om zijn volk te verootmoedigen en te bemoedigen tevens. De gloed van JESAJA,

(1) Zie NEHEMIA VI: 7, 14, verg. ZACH. XIII: 2—6.

de beeldspraak van DANIËL, de hooge vlugt van EZECHIËL worden bij MALEACHI niet meer gevonden. Soms is het ons, als hooren wij een' grijsaard, die gereed staat het aardsch tooneel te verlaten, en het karakter, waarin hij optreedt, is bijna even priesterlijk, als het profetisch mag heeten. Als leeraar en onderwijzer des volks spreekt hij doorgaans kalm en bedaard, en niet zelden drukt hij slechts van verre het voetspoor van vroeger profeten. Maar toch, de hoop, door hem gewekt, leeft met onverzwakte kracht in zijn harte, en waar hij uit het drukkend tegenwoordige, zich tot schooner toekomst verheft, daar klimt ook toon en klem zijner rede, en er tintelt jongelingsvuur nog in het laatste woord van den Ziener. Een kort overzigt zijner getuigenis aangaande den toekomenden Verlosser zal tot staving van het gezegde verstrekken.

Ook bij MALEACHI treffen wij de verzekering aan, dat de naam des Heeren onder de Heidenen groot gemaakt en verheerlijkt zal worden, van den opgang der zon tot haren ondergang toe (1), en te minder mogen wij die uitspraak voorbij zien, omdat zij de éénige is, die de laatste der profeten aangaande de roeping der geheele wereld tot den zegen van het Godsrijk doet hooren. Naar den aard zijner zending bepaalt hij zich uitsluitend tot Israël, dat hij troost met de verzekering van Jehova's eeuwige liefde (2). Mogt de kleinmoedige vreezen, dat menig gunstig uitzigt van vroeger dagen geweken was, zijne zinkende hoop wordt gewekt door het bemoedigend woord: „Ik, de Heer, worde niet veranderd, daarom zijt gij, o kinderen van JACOB, niet verteerd (3)!" En nu, als ten bewijze dier stelling wordt de natie nog eenmaal op den van ouds Be-

(1) Hoofdst. I: 11. (2) Hoofdst. I: 2.
(3) Hoofdst. III: 6.

loofde gewezen, die ten langen leste verschijnen zal. Meende men, dat Hij nog lang zou vertoeven, aan die gedachte mogt allerminst voedsel gegeven worden. „Ziet, Ik zende mijnen Engel, die voor mijn aangezigt den weg bereiden zal, en snellijk zal tot zijnen tempel komen, die Heer, dien gijlieden zoekt, te weten, de Engel des Verbonds, aan den welken gij lust hebt, ziet, hij komt, zegt de Heer der heirscharen (1)."

Het is bij eenige opmerkzaamheid niet moeijelijk, den zin van dat woord te verstaan. Zooveel valt terstond in het oog, dat de Engel, waarvan in den aanhef gesproken wordt, een ander moet zijn, dan de daarna vermelde Engel des Verbonds, wien juist door den eerstgenoemden de weg bereid worden zal. De eerste is geen ander persoon, dan die straks daarna, als „de profeet ELIA" wordt aangekondigd, verschijnende, „eer dat die groote en vreesselijke dag des Heeren komen zal (2)." Door zulk een Bode voorafgegaan, komt ten laatste de Engel des verbonds, dat verheven Wezen, in wien de Onzienlijke zelf zigtbaar wordt voor het oog van zijn volk, en dien wij reeds meermalen bij andere profeten vermeld vonden (3). Hij treedt steeds meer op den voorgrond, naarmate het Profetisme op den achtergrond wijkt. Hij, reeds sinds eeuwen en ook thans nog het voorwerp van de verwachting des volks, is de eigenlijke Heer des tempels, maar op zijne beurt weder afgezant, Engel van den Heer der heirscharen. Engel des aangezigts, is hij tevens Engel des Verbonds, omdat in en door Hem het verbond van God met zijn volk vernieuwd en bevestigd zal worden!

Het is er intusschen verre van daan, dat die ver-

---

(1) Hoofdst. III: 1. (2) Hoofdst. IV: 5.
(3) Zie JESAJA LXIII: 9. ZACHARIA III: 1 en elders.

schijning, waarvan het uitstel door velen zoo ontevreden betreurd wordt, voor allen in gelijke mate eene bron van blijdschap zal zijn. Veeleer heeft Israël zichzelven ernstig te vragen, of het wel waarlijk bereid is voor den dag, dien het, naar het schijnt, met zoo smachtend verlangen verbeidt. Wie toch zal den dag zijner verschijning verdragen, en voor het oog dezes Engels bestaan? Men moet het wel weten, Hij komt om eene schifting daar te stellen tusschen schuim en edel metaal, en als louterend loog alle onreinheid, bepaaldelijk onder de verbasterde zonen van LEVI, te stuiten. Eerst waar dat geschied is, zullen zij den Heer hun spijsoffer in geregtigheid toebrengen, en die offergave zal Hem in Juda en Jeruzalem zoet en wel aangenaam zijn, gelijk in vorige jaren. In Hem komt Jehova zelf ten gerigte over de zonde zijns volks, en wee hem, die gruwelen pleegt en de onschuld laaghartig verdrukt! Onverwijld treedt de Alwetende getuige als regter tegen hem op, en, men heeft het wel te bedenken, Jehova wordt in geen enkel opzigt veranderd, evenmin waar het zijne bedreigingen, als waar het zijne beloften betreft (1)! Op den dag, dien Hij maken zal, den dag des Messiaanschen gerigts, zal het onderscheid tusschen Godvruchtigen en Goddeloozen aan ieder zonneklaar blijken (2).

Met eene dichterlijk profetische beschrijving van dien dag besluit MALEACHI's geschrift (3). Brandend als een oven verschijnt hij, en alle zondaars zijn als stoppelen, die in een oogenblik door de vlammen verteerd worden. Maar de Godvruchtigen, zij hebben niets te vreezen van dien verdelgenden gloed. In den Messias verschijnt hun de zon der geregtigheid, het licht van Gods gunst, die hen regtvaardigt en zaligt. Als met

---

(1) Hoofdst. III: 2—6. (2) Hoofdst. III: 17, 18.
(3) Hoofdst. IV: 1—6.

gevleugelde vaart verrijst haar licht in het duister, en waar zij schijnt, geneest al wat krank was en mat. Vrolijk als het vee in de weide, treden de vromen te voorschijn, die zich in hare stralen verblijden, en vertreden de reeds veroordeelde goddeloozen, de verteerde stoppelen, onder hunne voeten als asch. Wat zullen middelerwijl de Godvruchtigen doen, in afwachting van al deze dingen? Zich voortdurend houden aan al de wetten van MOZES, die voorloopig in kracht blijven, en den profeet ELIA verwachten, die nog altijd vóór den Messias verschijnen zal, om ouders en kinderen, thans door zooveel tweedragt verscheurd, weder tot elkander te brengen, opdat door zulk eene geestelijke herstelling het land van den banvloek bewaard blijve!

Zoo eindigt dan de laatste Godspraak des ouden Verbonds met troostrijke beloften en ontzettende bedreigingen tevens. Reeds schreven wij in de stilzwijgende vooronderstelling, dat MALEACHI met al deze uitspraken op niets minder het oog heeft, dan op de dagen des nieuwen Verbonds. En zou het thans, aan het einde van dit ons overzigt, nog wel noodig zijn die vooronderstelling met eene reeks van bewijzen te staven? Maar zelfs een vlugtige blik op het tijdperk tusschen MALEACHI en CHRISTUS kan ons terstond overtuigen, dat in die vierhonderd dertig jaren niets is geschied, dat de volle vervulling van al het hier gezegde mag heeten. Wat zigtbare Godsgerigten ter ééne, wat treffende uitreddingen ter andere zijde ook in dien tijd zijn aanschouwd, zij verdienen geen hoogeren naam, dan dien van voorboden en teekenen der hier gespelde Messiasverschijning. Geen wonder, dat op zoo menige bladzijde des nieuwen Verbonds een hoorbare weerklank, bepaaldelijk op dit laatste deel der profetische Schrift wordt vernomen. Reeds de Engel GABRIËL beschreef JOHANNES den Dooper, als

die „ voor den Messias zou heengaan in den geest en de kracht van ELIA, om de harten der vaderen te bekeeren tot de kinderen (1)." De Evangelist MARCUS vond in hem zeer bepaaldelijk de aankondiging van dien Engel vervuld, die den Engel des Verbonds zijnen weg in Israël bereiden zou (2). JOHANNES zelf verkondigt, als een andere MALEACHI, den CHRISTUS als dengenen, die zijnen dorschvloer doorzuiveren en het kaf met onuitblusschelijk vuur zal verbranden (3). Algemeen is onder de natie de verwachting verspreid, dat ELIA den Messias onmiddelijk vooraf moet gaan, en de Heer geeft aan JOHANNES getuigenis, dat deze de beloofde ELIA is (4). Welligt is zelfs het verlangen van den gekerkerden boetgezant naar eene bespoedigde openbaring van JEZUS' Messiaswaardigheid ten deele uit de herinnering van MALEACHI's voorspelling aangaande het „snellijk komen" van den Engel des Verbonds tot zijnen tempel geboren (5). Ja, worden ook wij niet aan deze uitspraak indachtig, wanneer wij den Heer, zoowel bij het begin als bij het einde van zijn opentlijk leven, den bezoedelden tempel zien intreden, den geessel van touwkens in handen, en zien ijveren voor de eere des Vaders (6)? Wat het wachtwoord was der geheele Apostolische eeuw: „de Heer komt, ziet, de regter staat voor de deur," is in den grond der zaak wederom niet anders dan de luide wedergalm van MALEACHI's orakel. Voorwaar, wij behoeven niet eenmaal te vragen, op welke afzonderlijke gebeurtenissen uit de geschiedenis van Israëls volk zijne profetische voorstelling bepaaldelijk van het Messiaansche Godsgerigt slaat. Gelijk de zon der geregtigheid voort-

(1) LUC. I: 17. verg. vs. 76. (2) MARCUS I: 2.
(3) MATTH. III: 12, verg. MALEACHI IV: 1.
(4) MATTH. XVII: 10—13.
(5) MATTH. XI: 2, verg. MALEACHI III, 1.
(6) JOH. II: 13—18. MATTH. XXI: 12—14.

gaat als op wieken des dageraads op te gaan, en al wat zij beschijnt te verkwikken; zoo loopt de regterlijke werkzaamheid van den Messias steeds door, zoowel voor als na de verwoesting van de stad en den tempel, die pas in MALEACHI's dagen herbouwd waren. Bij hem als bij JOËL, is het Messiaansche tijdperk één eeuwenlange dag des Heeren, waarin de openbaring, schifting en vergelding van al het booze, tegenover het goede, wordt voortgezet op zich steeds verbreedende schaal, tot alles ten laatste door den grooten dag der geheele eindbeslissing besloten is. Zoo treedt ons op ééne, de laatste bladzijde des ouden Verbonds nog eenmaal al de schrik der wet ter ééne, maar ook voorloopig de liefelijkheid des Evangelies ter andere zijde reeds tegen, en bijna in éénen adem wordt de verdelging van wat onbekeerlijk, en de genezing van al wat geestelijk krank is door den jongsten der Profeten voorspeld!

Het lust ons na al het gezegde niet, en is ook voor ons doel overbodig, al de gevoelens van Joodsche en Christelijke uitleggers betreffende den hier beloofden Engel des Heeren nog eenmaal ter toetse te brengen. Voor wie niet opzettelijk bedenkingen opzoekt, is de zaak eenvoudig genoeg. Beproeven wij echter ons, nog meer naauwkeurig rekenschap te geven van wat de Christologie van MALEACHI op hare beurt eigenaardigs vertoont, het valt ons al ras in het oog, en het blijkt, hoe juist zulk eene voorstelling waardig is, de profetie aangaande de volheid des tijds te besluiten. Immers, vooreerst, de uitzigten, reeds door andere Profeten aangaande den heilaanbrenger uit DAVIDS stamhuis geopend, worden hier verondersteld als bekend. Zelfs de teleurstelling van zoovelen, dat nog de heerlijkheid van den tweeden tempel niet grooter was, is een onbetwistbaar en treffend bewijs, hoe diep de Messias-

verwachting reeds in veler harte wortel geschoten had. Men hoort het duidelijk, MALEACHI spreekt van bekende zaken, die leven in het bewustzijn en de wenschen des volks: Hij spreekt tot hoorders, die reeds de stem des roependen bij JESAJA verstaan hadden: „ bereidt den weg des Heeren in de woestijn, maakt in de wildernis een regte bane voor God (1)!" Dat was dan de aanvankelijk gerijpte vrucht van al de stormen der tijden; dat de schat, dien Israël uit de schipbreuk van het verledene ongeschonden bewaard had; dàt de kostbare erfenis der vaderen, die als uit den eersten in den tweeden tempel was overgedragen, de wetenschap, de verwachting, het verlangen, Hij komt!

Maar, ten tweede, de reeds zoo rijke Messiasverwachting zijner voorgangers wordt bij MALEACHI met nieuwe trekken verrijkt. Om niet andermaal van het beeld der gevleugelde zon te gewagen, waardoor de zegen des nieuwen Verbonds zoo treffend afgemaald is, en waarop ook elders schijnt gezinspeeld te worden (2), rigten wij vooral op de benaming, en den wegbereider van den Messias het oog, die wij in deze laatste hoofdstukken aantroffen.

Wat den eersten betreft, reeds bij JESAJA hebben wij het denkbeeld van heilherauten gevonden, die den nieuwen dag aan de natie verkondigen en den weg des konings bereiden moesten (3). Hier echter wordt één wegbereider, bepaaldelijk onder den naam van ELIA beloofd, van wege de groote overeenkomst zijner bestemming met die van dezen hervormer des volks. Het kon niet anders, of de bepaalde toezegging van zulk een duidelijk afgeteekend persoon moest het velen nog gemakkelijker maken, zich in den aanstaanden dag des

(1) JES. XL: 3.
(2) Zie LUC. I: 78, verg. PS. CXXXIX: 9.
(3) JESAJA XL: 11. LII: 7.

heils te verplaatsen. Wij zouden intusschen de meening van den Profeet ten eenenmale misduiden, wanneer wij op grond zijner uitspraak nog eene eigenlijk gezegde terugkeering van ELIA den Tisbiter zelven, na eeuwenlangen doodslaap in de allerlaatste tijden verwachtten. Wel weten wij, dat vele Joodsche en Christelijke uitleggers, aan de letter der woorden zich hechtende, aan zulk eene persoonlijke wederverschijning van den genoemden Profeet vóór de toekomst des Heeren gelooven, en verre zij het van ons der Almagt grenzen te stellen. Menige nieuwe ontwikkeling van het Godsrijk is door nieuwe boetgezanten voorafgegaan, en in zoover kunnen wij ook deze voorspelling gedurig in den loop der eeuwen vervuld zien. Maar toch, de bepaalde uitspraak des Heeren: „ik zeg u, dat ELIA alrede gekomen is, en zij hebben hem niet gekend (1)," schijnt ons toe der bovengenoemde voorstelling niet gunstig te zijn. De wegbereider van den Messias ontvangt hier den naam van ELIA ongeveer met hetzelfde regt, als waarmede elders JESAJA zijne tijdgenooten als „oversten van Sodom en volk van Gomorra" begroet (2). Hij zou een andere ELIA zijn, gelijk zij op weg waren een ander Sodom en Gomorra te worden.

Ook de voorstelling van den Messias als Engel des verbonds, hier voor het eerst voorkomende, mag niet voorbij gezien worden. Bij JESAJA is Hij de knecht van Jehova, hier zijn Bode, die van uit den hemel gezonden wordt. Gelijk de eerstgenoemde benaming, zoo heeft ook de laatste een' historischen grondslag. Ieder godvruchtig Israëliet was in zeker opzigt een gezant des Heeren in het midden zijner verbasterde tijdgenooten. Nog veel meer moesten de Profeten aan de bestemming beantwoorden, die reeds in den naam van

(1) MATTH. XVII: 12 (2) JESAJA I: 10.

MALEACHI was uitgedrukt, en ook de priester, met dezelfde benaming vereerd (1), was geroepen de wet te bewaren. Maar geen van die allen verdiende de volmaakte Bode des Heeren, de waardige volvoerder van zijnen last op aarde te heeten. Het volk was afgedaald van zijne vroegere hoogte, het profetendom was schier ten eenenmale verdwenen, de priesterschaar was veracht bij het volk, omdat zij zelve van den weg der geregtigheid afdoolde, dien zij anderen wijzen moest. Daar wordt aller oog gerigt op den verheven Persoon, die niet slechts al de gehoorzaamheid van den dienstknecht, maar al den luister van den Bode des Heeren vertoonen zal. In en met en door Hem komt Jehova zelf tot zijn volk, Hij is knecht en heer tegelijk, dezelfde, wiens spoor reeds zoo dikwijls ontdekt was in de geschiedverhalen des ouden Verbonds! Wat voorstelling was geschikter dan deze om de vromen in Israël te troosten, waar straks met MALEACHI de laatste buitengewone Godsgezant voor meer dan vier eeuwen uit hunne oogen verdween?

Het is deze opmerking, die ons van zelf tot eene derde geleidt. De Messiasverwachting bij MALEACHI, hoezeer in menig opzigt een Evangelie te noemen, beweegt zich echter, gelijk die van al zijne voorgangers, binnen de grenzen des ouden Verbonds, en draagt bovendien geheel en al den stempel en de kleur zijner dagen. Als op de grenzen der eerste bedeeling geplaatst, overschreidt hij die grenzen geen oogenblik. Welk een onderscheid tusschen het laatste profetenwoord des ouden, en den Engelenzang des nieuweren tijds! Zoo geheel blijft zich MALEACHI op het streng wettisch standpunt bewegen, dat het ons bij het lezen zijner Godsspraak vaak is, of de wet nog eenmaal in ál hare kracht ingescherpt en gehandhaafd moest worden, eer

(1) Hoofdst. II: 7.

zij straks voor altijd afgeschaft werd. Van afschaffing der Mozaïsche Godsdienstvormen gewaagt hij geen oogenblik; integendeel, het heil der toekomst bestaat voornamelijk daarin, dat de geestelijke zegen van vroeger dagen terugkeert (1). Het heil der Messiaansche eeuw stelt hij bepaaldelijk voor als een onkrenkbaar regtvaardig gerigt, omdat er zoovelen in zijne dagen gevonden werden, die luide of heimelijk spraken: het is te vergeefs God te dienen (2)! Niet eenmaal knoopt hij de Messiasverwachting aan het vorstelijk stamhuis van DAVID, welligt omdat op dien oogenblik geen lid van dat geslacht op Israëls troon was gezeten, of omdat hij onder de teruggekeerde ballingen geen' vonk van staatkundige vrijheidszucht ontijdig aanblazen wilde. Bijna uitsluitend is zijn oog gevestigd op het geluk, dat Israël zelf staat te wachten, en schoon hij algemeene Godsvereering onder de Heidenen wacht, hij brengt die niet regtstreeks in verband met de langgewenschte komst van den CHRISTUS. Vruchteloos zoekt men bij MALEACHI eene breedere opgave van de zegeningen diens „verbonds," waarvan de Engel weldra verschijnen zou. Hij is bijna uitsluitend gezonden om, ook bij het heenwijzen naar Hem, het volk tot boete en bekeering te roepen, gelijk later JOHANNES de dooper zijne verbasterde tijdgenooten. Hij plaatst den Messias minder in al zijne genade tegenover den boetvaardigen zondaar, dan wel in al zijnen glans tegenover de ongeregtigheid en de eigengeregtigheid van zoovelen in Israël. Zoo slaat hij weldadige wonden, opdat later de balsem der genezing zooveel te verkwikkender zijn zou. Ja, ofschoon hij den Engel des Verbonds, „snellijk" tot zijnen tempel ziet komen, toch is het opmerkelijk, dat juist zijn laatste woord eene heenwijzing is en blijft naar — MOZES en den tweeden ELIA. De opmerkzame heeft

(1) Hoofdst. III: 3, 4. (2) Hoofdst. III: 14.

er misschien in de eerst volgende vier eeuwen een zijdelingsch bewijs in gevonden, dat dit „snellijk" in een anderen dan den gewonen zin moest opgevat worden. En MALEACHI zelf, voor wien op dit grondgebied ongetwijfeld alle bepaalde voorstelling van tijd en ruimte terugtrad, is straks, even als zoovelen in dit geloof gestorven, „de belofte niet verkregen hebbende."

Mogt het, ten slotte, bij iemand verwondering wekken, dat de laatste der Profeten, hoeveel schoons en heerlijks hij hopen doe, niet de rijkste is in Messiaansche voorspellingen, en naauwlijks op ééne lijn met sommigen zijner voorgangers genoemd worden kan, het verschijnsel valt ligt te verklaren. Wij behoeven ons niet alleen op de mindere vatbaarheid zijner tijdgenooten, of op de betrekkelijke beknoptheid van zijn geschrift, of op de genoegzame bekendheid van zoo menige vroegere profetie te beroepen. Wij meenen, dat de Geest der voorspelling, die een iegelijk zijne gaven uitdeelt naar mate hij wil, met wijze en heilige redenen daarvan een betrekkelijk minder deel aan den laatsten Profeet heeft geschonken. Juist het onvolledige der laatste inlichtingen aangaande de geheimen der toekomst moest het verlangen naar die bevredigende opheldering, die slechts de volheid des tijds kon verleenen, te sterker doen spreken. God wilde ongetwijfeld, dat bij menig woord op de laatste bladzijde des ouden Verbonds een onbeantwoord vraagteeken zou blijven staan, opdat bij het verstommen van iedere profetische stem de geest van nadenken en onderzoek in den thans volledigen schat zijner toezeggingen voortdurend wakker zou blijven. Daarom eindigt de profetie, niet als de statige eik met een prachtige kroon, maar als de slanke ceder in een dun, schijnbaar onaanzienlijk, maar hoog zich opheffend rijsjen!

Met het drietal, in dit Hoofdstuk behandeld, is ons onderzoek der afzonderlijke Profeten ten einde ge-

bragt. Na de beschouwing echter der bijzondere deelen van Israëls Messiasverwachting, zal een overzigt van het heerlijk Geheel aan velen wenschelijk voorkomen. Daartoe willen wij thans nog overgaan. Tevens wenschen wij, ten slotte, een blik te werpen op de ontwikkeling dezer hoop onder Israël, voor zoover daarvan sporen gevonden worden in de Apocryphe boeken des ouden Verbonds, bij de tijdgenooten des Heeren, en eindelijk in de uitspraken van JOHANNES den Dooper. Aan een en ander, waarmede de Christologie des ouden Verbonds zal voltooid zijn, gaan wij nog eene laatste Afdeeling, bij wijze van aanhangsel, wijden.

XII.

ALGEMEEN OVERZIGT. DE CHRISTOLOGIE DER APOCRYPHEN VAN HET OUDE TESTAMENT, DER TIJDGENOOTEN VAN JEZUS, VAN JOHANNES DEN DOOPER. BESLUIT.

Het grootste deel onzer taak is naar vermogen volvoerd. Wij hebben gehoord, hoe de CHRISTUS in het oude Verbond is aangekondigd in de wet, de Profeten, de Psalmen. De vraag, of en in hoeverre Hij ook onder de eerste bedeeling afgeschaduwd en geopenbaard is geworden, zal, naar den aanleg van ons werk, op eene andere plaats worden opgevat. Het zal dan blijken, met hoeveel regt een reeds ontslapen Godgeleerde „ geheel het oude Testament, ééne groote voorspelling, ééne type van Hem, die komen moest en gekomen is" heeft genoemd (1). Thans blijven wij bij het woord der voorspelling vertoeven, dat in den loop der eeuwen weerklonk, en zien ons aan het einde van eene langdurige, niet altijd effene baan. Nog ligt de laatste bladzijde der profetische Schrift voor ons opengeslagen, en, als had hij een voorgevoel gehad van Israëls Messiasverwerping, luide hoor-

(1) DE WETTE.

den wij MALEACHI den Langbeloofde tegelijk als Regter en als Redder beschrijven. Maar zijne getuigenis was slechts de laatste in eene aan een geschakelde reeks van beloften des heils, waarvan wij de voornaamste thans van naderbij leerden kennen. Zouden wij dan van de laatste bladzijde des ouden Verbonds kunnen scheiden, zonder in den geest nog eenmaal tot de eerste weder te keeren? Maar de paradijsbelofte staat tot de voorspellingen der jongste Profeten, niet anders dan als de onaanzienlijke eikel tot den prachtigen eik: onmetelijk groot is het onderscheid, en toch ligt al, wat wij in den laatsten bewonderen, in beginsel reeds in den eersten verscholen. De ontwikkelingsgeschiedenis van ééne groote Godsgedachte gedurende een vijf- en dertigtal eeuwen, is een te treffend verschijnsel, dan dat wij, op deze hoogte onzer beschouwing gekomen, zouden kunnen nalaten terug en — opwaarts te zien.

De Messiasverwachting bewaard, zietdaar wel het eerste, wat terstond bij dien terugblik onze regtmatige bewondering wekt. Op hoogst verschillende wijze heeft God zijn wil en raad in den loop der eeuwen bekend gemaakt, en anders openbaart Hij zich aan de Aartsvaders, anders aan MOZES, anders aan de Profeten van Israël. Israël zelf zien wij, gedurende dit tijdsverloop, blootgesteld aan allerlei lotwisseling, en ook de Godsdienstige denkbeelden der natie, zij staan aan menige verandering bloot. Maar het uitzigt op verlossing en herstelling, in den meest algemeenen vorm reeds in Eden ontsloten, is gelijk aan een vriendelijk licht, dat, eenmaal onstoken, niet wederom uitgebluscht wordt, en enkele malen door donkere wolken beneveld, gedurig weder met verhoogden luister van achter dien sluijer te voorschijn treedt. Het verspreidt zijne koesterende stralen in de aartsvaderlijke tenten van Kanaän en in de woestijn van Arabië; het verheldert den doods-

nacht voor den stervenden DAVID, en blijft de vaste ster aan den onstuimigen hemel der tijden voor het oog der gewijde Profeten; het gaat zelfs niet onder bij den ondergang van tempel en stad, en licht nog de ballingen van Babel bij den terugtogt naar het vaderland voor. En waar eindelijk de tweede tempel volbouwd is en de stem der Profeten verstomt, daar leeft in het hart van den vromen Israëliet, wel eene meer heldere, maar toch in den grond geene andere hoop, dan die aan DAVID ontsloten werd, toen hij zijn voornemen om den eersten tempel te stichten op hooger wenk moest vaarwel zeggen. Een uitzigt, dat gedurende de kindschheid, de jeugd en de mannelijke rijpheid eens volks het hart van duizenden heeft vertroost en versterkt, het verdient reeds op zichzelf onze aandacht. Een boom, die zelfs door de hevigste stormen niet ontworteld, maar slechts te vaster in den grond gehecht wordt, draagt gewis een rijke mate van groei- en levenskracht in zich.

Het is er echter verre van daan, dat de belofte der verlossing, als een onbegrepen tooverwoord, onveranderd en bijna werktuigelijk zou zijn overgegaan van het ééne geslacht tot het ander. De Messiasverwachting is veeleer heerlijk ontwikkeld, en het is inzonderheid daarop, dat zich thans onze opmerkzaamheid rigt. De geregelde, trapsgewijze voortgang, die wij reeds dadelijk waarnamen in de eerste heilsopenbaringen (1), wordt ook in het vervolg niet gemist, en wanneer wij als hoofdinhoud der Messiasverwachting ten tijde van MALEACHI vermelden: de hoop op een Nazaat van DAVID, die voor Israël en de volken tot onvergankelijken zegen zou strekken, wij vinden die verwachting eerst zorg-

(1) Zie boven, bl. 92, 93.

vuldig voorbereid, daarna nadrukkelijk uitgesproken, eindelijk veelzijdig ontwikkeld.

Nadat het hoogste heil, meer in het algemeen aan ADAM, SEM en de Aartsvaders beloofd was, zagen wij den Persoon des Heilaanbrengers voor het eerst meer onbeneveld te voorschijn treden in de profetie van den stervenden JACOB. Een Rustaanbrenger wordt nu voortaan uit Juda verwacht, zonder dat het voor het oogenblik nog met zoovele woorden gezegd wordt, in wat karakter Hij optreden zal. BILEAM intusschen ziet, weinige eeuwen later, het huis van JACOB bepaaldelijk met Vorstenglans overtogen, en MOZES aanschouwt een idealen Profeet in de toekomst, in waardigheid aan hemzelven gelijk. Te midden van het overvloedig genot van den zegen der Godsregering wordt het verlangen naar een zigtbaren Koning steeds sterker, en het besef ontwaakt in de harten, dat juist door zulk eene regering de natie den hoogsten trap van luister bestijgen zal (1). Zoo nadert de tijd, die eerst SAUL, dan DAVID en SALOMO den Vorstelijken troon ziet beklimmen, en thans wordt door hem nadrukkelijk uitgesproken, wat reeds in al de genoemde openbaringen en verwachtingen aanvankelijk voorbereid en aangeduid was. Een eeuwig koningschap in zijn huis wordt den man naar Gods harte door Jehova zelven gewaarborgd, en door den Geest des Heeren verlicht, ziet hij den Zoon in de verte, dien hij eerbiedig begroet als zijn' Heer. Eerst vertoont zich voor zijn oog de luister van den Held, die over al zijne vijanden zegeviert; straks wordt hij zelf, in zijne eigene lots- en levenservaring, de sprekende type van Hem, die door lijden tot heerlijkheid komen moest. Met stervende lippen spreekt hij nog de verwachting uit van „den Regtvaardige, den Heerscher in de vreeze Gods,"

(1) RICHT. VIII: 22, 23. 1 SAM. II: 10.

die eenmaal zijnen stoel zal bekleeden, en na zijn heengaan roept SALOMO op zijne beurt den lof van den Vredevorst, dien hij persoonlijk afschaduwt, uit. Uitgesproken in heilige Psalmen, wordt de Messiasverwachting al meer en meer onvergankelijk erfgoed der natie, en waar Jehova straks eene achtbare profetenrei in Israël en Juda doet optreden, daar ontwikkelt zich, onder zijne bijzondere leiding, dat uitzigt met klimmende klaarheid. Van eeuw tot eeuw ontsluiten zich nieuwe diepten van zonde ter ééne, van genade ter andere zijde, en worden ons helderder blikken, niet slechts in het hart der menschen, maar in dat der Godheid zelve vergund. Reeds lang vóór de Babylonische gevangenis is het Messiasbeeld van DAVID met een tal van nieuwe trekken verrijkt. In hooge verrukking schetst JOËL de dagen des nieuwen Verbonds, als dagen van milde Geestesbedeeling, zonder nog te wijzen op Hem, die doopen zou met den heiligen Geest, maar reeds AMOS ziet de vervallene hut van DAVID weder opgerigt en verwacht ten zelfden tijde, dat Israël weder over zijne magtige vijanden zegepraalt. HOSEA hoopt van den DAVIDSscepter nieuwe verbroedering voor het thans verdeelde Israël en Juda, en hoe donkerder voor het oog van volgende Zieners het uitzigt in de toekomst zich kleurt, waar zij steeds bepaalder de aanstaande wegvoering spellen, te helderder treedt de gestalte van den grooten Hersteller op den voorgrond van het tafereel, dat zij schetsen. Bij het naderen van de volheid des tijds vermenigvuldigt zich tevens het aantal van betrekkelijk kleine, schijnbaar toevallige, althans geheel onberekenbare eigenaardigheden van zijn persoon en werk, die door den Geest der voorspelling aangeduid worden. Zoo wordt door MICHA de geboorte van den Messias te Bethlehem, door JESAJA zijne ontvangenis uit eene maagd en zijne eervolle begrafenis na een smadelijk sterven verkondigd.

Het is inzonderheid de laatstgenoemde Godsman, die, als Christoloog, zich even hoog boven de andere Profeten verheft, als DAVID boven de andere koningen. Aan de ééne zijde voorspelt hij de verschijning van den DAVIDSzoon in de dagen der diepste vernedering, aan de andere zijde geeft hij ons Hem in bovenaardschen glans te aanschouwen. Geestelijke zegeningen, schuldvergiffenis inzonderheid en overwinning des doods, zegt hij zijnen opregten onderdaan toe, en naast het koninklijk, beschrijft hij ook het profetisch en hoogepriesterlijk karakter des Heeren. Wenken, reeds vroeger door MOZES en DAVID te dezen aanzien gegeven (1), worden door hem breedvoerig ontwikkeld, aan vruchtbare kiemen gelijk, die op eenmaal krachtig ontwaken, waar zij een tijdlang schijnbaar levenloos sluimerden. De gekroonde DAVIDSspruit treedt thans op als de knecht van Jehova, die voor de schuld van anderen lijdt, maar straks zijn heil aan de einden der aarde verkondigt, en eindelijk even hoog wordt verheven, als Hij te voren diep was versmaad. Van zijnen, dus bestegen troon stroomt het heil over al de volken der wereld, en een Godsrijk wordt door Hem gesticht en bestuurd, waarvan een verheerlijkt Jeruzalem het zigtbaar middelpunt uitmaakt, en waarin zuivere Godskennis, onbesmette reinheid en stoorelooze gelukzaligheid heerscht. Schijnt straks de verwoesting der stad de vestiging van dat rijk te vertragen, het blijkt weldra, gedurende de Babylonische ballingschap, dat de beste hoop der natie in geenen deele met hare overige schatten verdween. Terwijl de bedreigingen, reeds van ouds aan eene onbekeerlijke natie gedaan (2), voor zijne oogen verwezentlijkt worden, wordt de geest van JEREMIA opgevoerd tot de voorstelling van een nieuw ver-

---

(1) DEUT. XVIII: 15. PS. CX: 4.

(2) DEUT. XXVIII en elders.

bond, dat tegelijk zegenrijk en onverbrekelijk zijn zal, en waarin alles tot wezen wordt, waarvan men tot dusver alleen de schaduw gezien had. Was die vorm, waarin hij de heilsverwachting kleedde, weder betrekkelijk nieuw, de rijkdom van haren inhoud wordt ons inzonderheid door EZECHIËL te aanschouwen gegeven. Treffender dan één zijner voorgangers teekent deze ons de geheele uit- en inwendige vernieuwing van Israël door de kracht des heiligen Geestes, in later eeuwen te wachten, wanneer de éénige Herder zijne bevoorregte kudde herzamelt. Aan de stroomen van den Chebar zien wij, tegenover den herstelden Godstempel, eene van God vijandige wereldmagt opkomen, die het erfdeel des Heeren bestrijdt, om ten laatste overwonnen te worden. Zoo worden wij nog meer dan te voren geleid, om het Messiaansche tijdperk zijne plaats te zien innemen in het groot geheel der wereldgeschiedenis, en EZECHIËL bereidt ons op DANIËL voor. Hij inzonderheid is het, die in het land der vreemdelingschap de hope Israëls met het voorleden en de toekomst der geheele menschheid in regtstreeksch verband brengt, en waar hij aan het Godsrijk zijne eigenaardige plaats nevens en boven alle koningrijken der aarde heeft aangewezen, voor het eerst den tijd meer naauwkeurig bepaalt, waarop de Koning zelf zal gezien worden. Onbewimpeld verkondigt hij de hemelsche afkomst van den Messias, reeds door onderscheiden voorgangers aangeduid, en spelt, klaarder dan iemand, de noodlottige gevolgen, voor Israël aan zijne verwerping verbonden. Door zijnen en anderer invloed is het volk, na de Babylonische ballingschap, in het bezit van een rijken schat der hoogstgestemde verwachtingen. Zij worden nog door de laatsten der Profeten vermeerderd, ofschoon, bij het langzaam verdwijnen van het Profetisme, niet meer zoo overvloedig als vroeger. HAGGAÏ leert de natie het afgebeden heil der toekomst,

bepaaldelijk gedurende het bestaan van den tweeden tempel verwachten. ZACHARIA schaduwt, tot in kleine nevenomstandigheden, de nederigheid en de verwerping van den Koning Israëls af, en voegt nieuwe trekken aan het tooneel der jongste worsteling toe, door EZECHIËL reeds met zoo gloeijende verwen geteekend. En MALEACHI, als ter vergoeding van het streng, oudtestamentisch standpunt, dat hij boven sommige anderen inneemt, plaatst nevens het bijna voltooide Messiasbeeld de ernstige gestalte des Wegbereiders, den laatsten Godsgezant, vóór de komst van den Engel des Verbonds. Zoo heeft bijna ieder Profeet zijn eigen penseeltrek toe te voegen aan de prachtschilderij van de dagen der nieuwe bedeeling, tot dat, na het genoegzaam voltooijen der hoofdfiguur, de schilders allen terugtreden, en het gordijn voor een' tijd laten vallen. De persoon is reeds aangewezen, die dat gordijn weder ophalen, en de vervulling der profetie met eigen hand zijnen tijdgenooten aanwijzen zal!

Wie nog meer van nabij, tot in de kleinste bijzonderheden, de ontwikkeling der Israëlietische Messiasverwachting wil gadeslaan, hem moeten wij, ten einde niet in herhaling te vallen, verwijzen naar de vorige hoofdstukken. Zelfs haar algemeen overzigt, in breede trekken gegeven, dringt ons met onweêrstaanbare kracht tot een eerbiedigen blik naar omhoog. Reeds zou het een onwederlegbaar bewijs voor de hemelsche zending en de alles overklimmende waardigheid van den CHRISTUS Gods mogen heeten, wanneer één enkel Profeet, eeuwen vóór zijne verschijning op aarde, hare omstandigheden en uitkomsten naauwkeurig voorspeld had, en die voorspelling, tegen alle menschelijke berekening aan, volkomen en naar de letter vervuld ware. Maar hier, men gevoelt het, hier is nog eindeloos meer. Eene achtbare schare van Godsmannen van de meest onderscheidene geaardheid, denkwijze en ontwikkeling, vaak

door eene tusschenruimte van eeuwen van elkander verwijderd en ieder, in den regel, onafhankelijk van het woord zijner voorgangers, treedt als tolken der schoonste verwachtingen op. In de meest verschillende omstandigheden staren en wijzen zij op hetzelfde verschiet; zonder verzaking hunner, zeer uiteenloopende individualiteit geven zij, in even uiteenloopende vormen aan ééne waarheid getuigenis, en al die stemmen, nu dreigend, dan lokkend, nu juichend, dan klagend, lossen zich ten laatste in het harmonisch slotakkoord op: de verwachting van de toekomst des Heeren. „Schaal en hulsel," om het woord van een vermaarden Godgeleerde over te nemen (1) „waarin de kostbare kern is verborgen, vallen, de een na den anderen, weg, tot eindelijk die kern zelve, de CHRISTUS, persoonlijk verschijnt, en geheel het oude Verbond berust op ééne, doorloopende, steeds meer breedvoerige ontwikkeling van enkele oorspronkelijke beloften en toezeggingen Gods, waarin de eenheid van het Goddelijk plan eerst dan ten volle doorzien wordt, als de CHRISTUS in zijn rijk zal gekomen zijn." Het is opmerkelijk, op hoe velerlei, maar altijd hoogst doelmatige wijze de ontwikkeling van dit uitzigt in den ouden dag door Jehova zelven bevorderd wordt. Nu zendt Hij personen, die in werk en lot den aanstaanden Heilaanbrenger als het ware afschaduwen voor de oogen der natie; dan beschikt of gehengt Hij gebeurtenissen, zoo als het toenemend verval, de geheele omkeering en de aanvankelijke herstelling van Israël, waardoor deels de behoefte aan, deels de vatbaarheid voor verlossing wordt opgewekt; straks zorgt Hij er voor, dat zijne toezeggingen in duurzaam schrift bewaard en gelezen worden, om alzoo het kleinmoedig hart door welgegronde hoop te verkwikken. Maar langs wat weg ook de

---

(1) HERDER.

ontwikkeling dier opgewekte hoop wordt bevorderd, zij gaat haren onafgebrokenen gang. Wel stuit zij op allerlei hinderpalen, vooral door de onvatbaarheid en de aardschgezindheid des volks, maar zij weet over die allen te zegevieren, en zelfs wat den blijden moed der geloovigen in Israël nederslaat, dient van de andere zijde, om hun verlangen te sterker te wekken. Gelijk het blad uit den tak, de tak uit den stam, de stam uit den wortel geboren wordt, zoo spruit onder de leiding des heiligen Geestes, het eene uitzigt uit het andere voort, en nergens is een onnatuurlijke sprong, maar ook nergens eene hinderlijke gaping te zien. De weg, waar langs Jehova zijn volk steeds dieper in de geheimen van zijn wereldplan inleidt, is dezelfde, als die wij gedurig in de geschiedenis van menschen en volken ontdekken; niet de regte maar de kromme lijn, langs bogtige omwegen en ook bij schijnbaren teruggang vooruitgaande. Een hoog verlicht Profeet wordt niet altijd door een nog helderder bestraalden, maar ook soms door een lager geplaatsten Ziener vervangen, en voor een oogenblik benevelen of dalen de uitzigten soms, waar wij op klimmen staat gemaakt hadden. Maar straks buigt de afgeweken lijn zich weer om, en na enkele schreden terug zien wij ons, vaak onverwacht, weder vele schreden voorwaarts genaderd, en ook waar wij, bij den eersten opslag, niets dan eene bonte verscheidenheid van Christologische denkbeelden vonden, treft ons weldra eene overeenstemming tusschen meer onbestemde en meer naauwkeurige heilsontdekkingen, waarop wij naauwelijks rekenden. Voorzeker, mogen wij de tot dus ver ontwikkelde Messiasverwachting vergelijken bij een prachtig gebouw, wij durven boven den ingang vrijmoedig de getuigenis schrijven: „die dit alles gebouwd heeft, is God." En hoe menige vraag ook aangaande oorsprong, zamenstelling en bewaring van afzonderlijke

boeken des ouden Verbonds tot nog toe onbeantwoord gebleven zij, wij voor ons kennen naauwelijks sterker bewijs voor de waarheid, dat er eene buitengewone, Goddelijke Openbaring in dezen Bundel moet zijn nedergelegd, dan juist een blik op de daarin bewaarde en zoo heerlijk ontwikkelde Israëlietische Messiasverwachting.

Op deze hoogte van ons overzigt aangekomen, is wel niets natuurlijker, dan dat wij nog eenmaal terugzien op de bepaalde beginselen, van waar wij, bij de beschouwing der profetische schriften zijn uitgegaan (1). Bedriegt ons niet alles, zij worden juist door het resultaat van ons onderzoek in verhoogde mate gewettigd, en boven billijke bedenking verheven. Het is toch, juist door de hoogte en diepte der Israëlietische Messiasverwachting, overtuigend gebleken: God zelf heeft tot deze mannen gesproken, en wel verre dat zij slechts de uitspraken hunner eigene, menschelijk beperkte bewustheid aangaande de dingen der toekomst doen hooren, verkondigen zij zijne gedachten tot verlossing eener verlorene wereld; gedachten, die zij nooit hadden kunnen peilen of uitspreken, indien Hij zelf, door regtstreeksche werking van zijnen Geest op den hunnen, die hun niet bekend gemaakt had. Niet slechts meenden de Profeten in de slotsom van hun eigen redelijk nadenken over de teekenen der tijden en de verborgenheden der toekomst de stem des Heeren te hooren, maar zij hebben die werkelijk gehoord, of, er is geen derde, wij moeten hen, hetzij als sluwe bedriegers, hetzij als armhartige dweepers beschouwen, die, wat louter subjectief was, verkeerdelijk als iets objectiefs voorstelden, en anderen of zichzelven zonder genoegzamen grond in den waan bragten, dat hetgeen van binnen ontsprong, hun van boven was medege-

(1) Zie boven, bl. 39—47.

deeld. Eene opzettelijke vergelijking van de heilsverwachtingen, die wij bij de Heidensche oudheid ontmoeten, en die, welke wij bij Israël aantreffen, zou het hemelsbreed onderscheid tusschen de uitspraken van menschelijke bewustheid en Goddelijke heilsopenbaring wel zonneklaar in de oogen doen stralen. Maar ook wanneer wij binnen het hier aangewezen bestek ons blijven bewegen, zijn de voorspellingen des ouden Verbonds, op zich zelve beschouwd, ons een volstrekt onoplosselijk raadsel, wanneer men niet, naast de algemeene openbaring Gods, in natuur en geschiedenis, eene meer bijzondere aanneemt, waardoor aan zijne uitverkorene tolken, zoo vaak en zoover Hem behaagde, werd medegedeeld, wat geen oor gehoord en geen oog gezien heeft en in geen harte was opgeklommen. Zonder zelfs een enkel oogenblik de hoogdichterlijke vlugt van de taal der meeste Profeten voorbij te zien, moeten wij tot de erkentenis komen: hier zijn meer dan idealen, zoo als elke ontvlamde oostersche phantasie uit eigen bron zich kon scheppen; hier zijn bestemde uitzigten, die de waanzinnigheid zelve zouden zijn, zoo zij niet op den hechten grondslag gebouwd waren van Gods eigen en onbedriegelijk Woord. Het is zoo, er is een onmetelijk onderscheid tusschen de profetische vóórzegging, die wij bij Israël, en de zoogenaamde waarzeggerij, die wij bij alle andere volken ontmoeten. Maar wie daarom ontkent, dat ook de Profeten schijnbaar toevallige, volstrekt onberekenbare bijzonderheden der toekomende eeuw hadden aangekondigd, zie toe, hoe hij zulk eene, geheel willekeurige stelling verdedige, tegenover zoo menige Godspraak, die juist dergelijke geïsoleerde feiten met de sterkste gewisheid voorspelt (1). Wel lag reeds in het heden

(1) 1 Kon. XIII: 2. Jes. VII: 14. IX: 5. Micha V: 1. Zach. IX: 9. XI: 12, 13. Mal. III: 1 en menige andere plaats.

menige kiem der nog verborgene toekomst, maar nimmer zou het profetisch oog die kiemen zoo helder ontwaard hebben, ware dat oog niet door God zelven verhelderd geweest, en bovendien, hoe menig uitzigt openen zij, waarvan men redelijkerwijze, zelfs nu, bij het terugzien, niet zeggen kan, dat grondslagen en voorwaarden daarvan reeds werkelijk gegeven waren in het oogenblik zelf, dat zij spraken! Neen, hoe ontwikkeld ook de innerlijke vatbaarheid der Godsmannen was, om de dingen der toekomst met een geestelijk oog te aanschouwen; hoevele omstandigheden zich ook vereenigen mogten om het verlangen, het vermoeden, het voorgevoel zelfs bij hen op te wekken van en naar een' beteren tijd: met die stellige zekerheid, als zij toonen te bezitten, hadden zij zich nooit kunnen uitspreken, zonder het innigst bewustzijn, dat zij organen en tolken waren van den levenden God, die zich door hen, gelijk eenmaal door MOZES, aan zijn uitverkoren volk openbaarde. En dat dit bewustzijn meer was dan een ijdele droom, het is door de, niet zelden letterlijke vervulling van het door hen voorspelde, voor het oog van hemel en aarde gebleken. Geen oppervlakkiger en ongerijmder bewering toch eener valschelijk genaamde theologische wetenschap, dan dat de voorspellingen der oude Profeten eigenlijk niet vervuld zijn geworden, en dat het hoogst ongegrond zou zijn, die vervulling nog in den dag der toekomst te wachten. Reeds aanvankelijk strekt de niet zelden letterlijke vervulling van menig onvergetelijk Profetenwoord ten bewijze, dat ook in dit opzigt Gods gedachten anders zijn en hooger dan de gedachten der menschen, en op het standpunt van dat geloof, dat alleen tot waarachtig weten kan voeren, wordt elke eigendunkelijke bepaling van wat de Almagtige nog verder kan of niet kan, de bespottelijkste onzinnigheid zelve. Gelukkig laat God in de ontwikkeling van zijn'

eeuwigen raad door geen hooghartig veto der wetenschap van den dag zich beperken, en wij verwachten juist op grond van het vaak zoo deerlijk miskende profetische woord, dat de toekomst niet weinig zal baren, wat thans, naar veler oordeel, slechts een dichterlijke droom, een vorm zonder wezen moet heeten. En voorts, menige Godspraak moge nog onopgelost voor ons staan — eene andere hieroglyphe, die sinds honderden van jaren op een' anderen CHAMPOLLION wacht — wij twijfelen daarom aan hare eindelijke ontraadseling niet. Aan de mogelijkheid daarvan, ook bij voortgezet onderzoek en biddend nadenken, nu alreede kleinmoedig te wanhopen, het zou, voorwaar, geen vrucht en blijk van eerbiedig geloof, maar van heimelijk ongeloof zijn. Waar wij dan voor het oogenblik onze beschouwing van de profetische voorspellingen eindigen, wij doen het niet, zonder den wensch in het harte, dat het ons nog meermalen gegeven worde om derwaarts weder te keeren, òf het ons welligt later gelukken mogt, nog meer onschatbaar metaal aan deze onuitputtelijke mijn te ontgraven. Immers, vast zijn wij overtuigd van de waarheid, die een diepzinnig Godgeleerde onzer eeuw in het zinrijk woord heeft verkondigd: „eerst wanneer de kerk des Heeren tot dieper inzigt en vollediger toepassing der profetische Schrift zal gebragt zijn, zal zij eindelijk den draad hebben in handen gekregen, die haar uit den doolhof harer tegenwoordige verwarring en verwikkeling voert (1)."

Wij zijn thans tot de beschouwing van het tijdperk der Israëlietische geschiedenis tusschen MALEACHI en JOHANNES den Dooper genaderd. Ofschoon de stem

(1) BAUMGARTEN.

der oude Profeten ook gedurende die onrustige dagen met kracht bleef spreken tot allen, die met de lezing hunner schriften zich bezig hielden, openbaart zich echter Jehova niet meer door nieuwe tolken van zijn raad en wil aan zijn volk. Men was nu geroepen om den schat van het voorledene te overzien, te verzamelen, meer en meer voor geest en hart zich eigen te maken. Bovendien moest de plegtige stilte, die thans het geklank van zooveel indrukwekkende stemmen verving, de verwachting te hooger doen stijgen, dat de zoo lang gewenschte tijd met ieder oogenblik komen kon. Het blijkt dan ook, zooveel wij hier oordeelen kunnen, dat dit dubbel doel althans tot zekere hoogte bereikt is. Werden zelfs de voortreffelijkste Profeten ten tijde van hun leven en werken niet zelden ongeloovig versmaad, bij hun persoonlijk gemis daarentegen werd hun geschreven woord door niet weinigen in steeds hooger eere gehouden, en in de Apocryphe boeken des ouden Verbonds zijn voor den opmerkzamen beschouwer althans enkele bewijzen voorhanden, dat de verwachting door hen opgewekt, niet met hen van de aarde verdween. Gereed om van de Christologie dier verschillende geschriften te spreken, scharen wij ons wel in geenen deele aan de zijde van hen, die de naauwlijks merkbare grenslijn tusschen Kanonyke en Apocryphe boeken zouden willen uitgewischt zien. Wij denken er niet aan, om aan de stemmen, die wij thans zullen hooren, voor het geloof dezelfde beteekenis toe te kennen, als aan de Wet, de Profeten, de Psalmen. Maar hoogst belangrijk achten wij ook de Apocryphe boeken voor de nadere kennis van de Godsdienstige ontwikkeling der Joden, gedurende het tijdperk, dat het naast aan de verschijning des Heeren voorafging. Bovendien wordt, door hetgeen wij thans zullen mededeelen, de Christologie des ouden en nieuwen Verbonds eerst regt aan elkander geschakeld. Ook hier volgen

wij overigens, zooveel doenlijk, den chronologischen weg.

Wat dan allereerst het zedekundig geschrift van JEZUS SIRACH betreft, ofschoon het, naar den aard van zijn onderwerp, zich naauwer aansluit aan het woord der wet, dan aan de stem der voorzegging, bevat het echter meer dan ééne uitspraak, die hier niet mag voorbij gezien worden. Niet slechts voert de schrijver, op het voetspoor van SALOMO, de wijsheid sprekende in, als die, reeds voor de tijden der schepping, persoonlijk bij den Allerhoogste bestond (1), maar ook toont hij zich der verhevene bestemming van Israël boven alle andere volken volkomen bewust. „Het leven eens menschen wordt bij dagen geteld, maar ontelbaar zijn Israëls dagen," zoo hoort hier de leerling door den wijzen meester zich toeroepen (2). Opzettelijk bidt hij, te midden van de onderdrukking door een' der Syrische koningen: „Verzamel alle de stammen van Israël! Ontferm u, o Heer, over het volk, dat naar uwen naam is genoemd, en over Israël, dien gij uwen Eerstgeboorne gelijk gemaakt hebt! Erbarm u, over de stad uwer heiligheid, over Jeruzalem, de plaats uwer ruste! Vervul Sion met de verheffing uws lofs, en uw volk met uwe heerlijkheid! Geef getuigenis aan hen, die Gij van den beginne aan tot uw volk hebt gemaakt, en verwek weder, die in uwen Naam profeteeren! Geef loon aan hen, die u verbeiden, en laat de geloofwaardigheid uwer Profeten blijken (3)." In wat zin hij, immers hoogstwaarschijnlijk, deze laatste bede verstaat, kan uit eene andere bede blijken, waarmede straks zijn geschrift wordt besloten:

(1) Hoofdst. XXIV, verg. SPREUK. VIII: 22.
(2) Hoofdst. XXXVII: 26.
(3) Hoofdst. XXXVI: 13—18, naar de vertaling van V. D. PALM.

„ dat de Heer zijne barmhartigheid aan ons bevestige, en ons verlossing schenke te zijner tijd" (1)! Moge het thans moeijelijk te bepalen zijn; welke bepaalde voorstellingen hij met het woord: verlossing verbindt, het blijkt echter in het algemeen, dat hij met de groote belofte Gods aan het huis van DAVID bekend was, daar wij hem, in zijne hooggestemde lofspraak op dien vorst, ook dezen trek hooren invlechten: „ de Heer vergaf hem zijne zonden, en verhoogde zijnen troon in eeuwigheid, en gaf hem de belofte van koningen, en den troon der heerlijkheid in Israël (2)." Hij weet alzoo van een onvergankelijk koningschap in de Davidische linie te spreken, schoon hij, welligt om staatkundige redenen, van den aanstaanden koning zelven niet met zoovele woorden gewaagt. Toch schemert voor het opmerkzaam oog de verwachting zijner heileeuw niet onduidelijk door in zijne toespraak tot den Profeet ELIA, waarin hij tegelijk een weerklank op DANIËL en op MALEACHI doet hooren: „ Gelukzalig, die U zien zullen, en ook zij, die in de liefde ontslapen zullen zijn, want ook zij zullen zekerlijk leven (3)." De wederkomst van den Tisbiter en de opwekking der dooden, naar het later algemeene gevoelen in de Messiaansche eeuw te verwachten, staan hem hier dus bepaald voor den geest, en ELIA is, naar zijne uitdrukkelijke verklaring, in de Schriften verordend tot een boetprediker voor volgende tijden „ om den toorn te stillen en het strafgerigt af te wenden, en het hart der vaderen weder te brengen tot de kinderen, en de stammen van JACOB weder op te rigten (4)."

---

(1) Hoofdst. L: 24. (2) Hoofdst. XLVII: 13.

(3) Hoofdst. XLVIII: 11. Verg. MAL. IV: 5 en DANIËL XII: 2.

(4) Hoofdst. XLVIII: 10. Zonder genoegzamen grond is de echtheid van dit en het volgende vers door sommigen in twijfel getrokken.

Iets meer echter treffen wij aan in het verdicht verhaal, dat in het boek TOBIAS voorkomt. Het verplaatst ons in het midden der Israëlietische ballingen van het rijk der tien stammen, door SALMANASSER gevankelijk weggevoerd. Hoogstwaarschijnlijk in het begin der tweede eeuw vóór CHRISTUS vervaardigd, bevat het merkwaardige heenduidingen naar het tijdperk der Messiasverschijning, die, wel is waar, voor een groot gedeelte slechts meer of min gelukkige navolgingen zijn van de taal der oude Profeten, maar toch zijdelings ten bewijze verstrekken, wat verwachtingen den geest des schrijvers *zelven* vervulden, en op weerklank konden hopen in het hart zijner tijdgenooten, ten wier behoeve zij in dezen vorm te boek gesteld werden. Ook hier blijkt het ten overvloede, dat het profetisch vergezigt nooit met warmer liefde werd tegengestaard, dan juist in dagen van bange verdrukking. Op hooggestemden toon kondigt de grijze TOBIAS de toekomende lotgevallen van Israël aan. Sprekende naar de inkleeding des schrijvers, in het eerste tijdperk der wegvoering van het rijk der tien stammen, vooronderstelt hij dat Jeruzalem nog staande gebleven is, maar verzekert tevens — het kon een geruimen tijd na de uitkomst wel niet zeer moeijelijk vallen — dat Jehova het om zijne zonden kastijden zal. Daarna voorspelt hij een dag, dat het schooner herbouwd, door wedergekeerde ballingen bewoond, en zelfs door reizigers uit den vreemde met eerbied bezocht wordt. De vijanden des volks worden dan vervloekt, de vrienden gezegend, en schooner nog dan saffyr en smaragd, waarmede de muren versierd worden, is het Hallelujah der Godsverheerlijking, dat op markten en pleinen weergalmt. De tempel zal eindelijk worden hersteld, maar niet weder aan den eersten, die werd vernietigd, gelijken: „ totdat de tijden der eeuwen vervuld zullen zijn," ziet de grijsaard het vernieuwde heiligdom staan. Ook

de heidensche volken worden nu tot de ware Godsdienst bekeerd, en delven een graf met eigen hand voor hunne vroegere afgoden, terwijl de éénige Waarachtige voortaan door hen, maar inzonderheid door zijn uitverkoren volk wordt verheerlijkt (1). Dat slechts een betrekkelijk klein gedeelte der natie uit de ballingschap in den vreemde zou wederkeeren, wordt hier overigens even weinig opgemerkt, als er van den persoonlijken Messias gesproken wordt.

Ook het boek van BARUCH zwijgt geheel van zijn verheven Persoon. Niet zonder groote waarschijnlijkheid heeft men de oorzaak van dit eenigzins zonderling zwijgen in de zwaarte der Assyrische onderdrukking gezocht, waarin het welligt gevaarlijk kon schijnen, de hoop op een inlandsch Vorst uit DAVIDS huis geheel onbewimpeld te uiten. Echter wordt door dezen schrijver nog luider dan door den vorigen, de lof van Jeruzalem, den zetel der Godsregering, bezongen. „ Wend uwe blikken naar het Oosten, o Jeruzalem, en aanschouw de vreugde, die van God u ten deel valt. Zie, uwe zonen komen, die gij hadt zien heengaan, zij komen uit het Oosten en Westen bijéén, vergaderd door het woord van den Heilige, zich verheugende over de heerlijkheid Gods!" Zoo heet het eerst, en straks op nog hoogeren toon (2): „leg af, o Jeruzalem, het kleed uwer rouw en ellende, en trek aan het staatsiekleed der heerlijkheid, die God voor eeuwig u schonk! Hang den mantel om der geregtigheid, u door God toegewezen, zet den tulband der heerlijkheid des Oneindigen op, want God zal uwen luister toonen aan al, wat onder den hemel is, en uw naam zal door God eeuwiglijk genoemd worden: vrede der geregtigheid en roem der Godsvrucht! Sta

(1) Hoofdst. XIII: 10. Verg. XIV: 6, 9.
(2) Hoofdst. IV: 36, 37. V: 1—9.

op, Jeruzalem, en stel u op de hoogte, en wend uwe blikken naar het Oosten! Zie uwe kinderen vergaderd van den ondergang tot den opgang der zon door het woord van den Heilige, zich verheugende, dat God weder hunner gedacht heeft. Want" — doch wij behoeven niet meer over te nemen van eene plaats, die overigens ten bewijze verstrekt, dat de verdichting, die de trouwe kopie poogt te zijn der levende werkelijkheid, ook na de herbouwing der stad nog stouter uitzigten koesterde, dan die, welke terstond na de wederkeering uit de ballingschap verwezentlijkt waren. De onbekende schrijver moet derhalve de plaatsen van JESAJA en anderen, die hij van ver poogde na te volgen, van een' hoogeren, dan den reeds in zijne dagen aanwezigen luister der oude Godsstad verstaan hebben.

Het boek der wijsheid van SALOMO levert voor ons doel niets belangrijks op. Ook hier, gelijk bij JEZUS SYRACH, moge de Wijsheid zelve, persoonlijk sprekende, ingevoerd worden (1), de voorstelling dier wijsheid wordt nergens met de Messias-idée in verband gebragt, en er is geen de minste grond om daarin eenige de minste toespeling op den Logos, het woord en de wijsheid des Vaders te zien. Wel worden hier strafgerigten over de Goddeloozen voorspeld, ten deele in deze, ten deele in eene volgende wereld te wachten, maar met het Messiaansch gerigt der profetie worden zij in volstrekt geene betrekking geplaatst. En wordt hier ook het lijden van een onschuldigen vrome, die door de boosheid ter dood wordt verwezen, met treffende kleuren geteekend (2), het staat thans onder alle uitleggers van eenige beteekenis vast, dat men daarin zonder eenigen grond eene heenwijzing naar den lijdenden Messias gevonden

(1) Hoofdst. VIII en elders.

(2) Hoofdst. II: 10—20.

heeft, schoon het altijd merkwaardig blijft, dat hetgeen hier geheel in het algemeen is bedoeld, zich op Hem, meer dan op iemand anders, soms naar de letter, laat overbrengen.

Niet veel meer wordt in het eerste boek der Makkabeën gevonden. Waar de stervende MATATHIAS zijne zonen tot warmen Godsdienstijver wil opwekken, en hun daartoe de roemruchtigste voorbeelden uit de nationale geschiedenis voorhoudt, daar spreekt hij, onder anderen, van DAVID, als die den troon eens eeuwigen koningrijks ten erfdeel verkregen heeft. Het orakel van NATHAN schijnt den stervende voor de verbeelding te zweven (1). Ook spreekt in dit zelfde geschrift het gevoel van gemis der Profeten en van behoefte aan nieuwe Godsgezanten zich een en andermaal uit. Zoo besluiten de Makkabeeuwsche helden om de steenen van den verontreinigden brandofferaltaar op den tempelberg in eene geschikte plaats te bewaren, totdat er een Profeet zou komen, om hun desaangaande uitsluitsel te geven (2). Even zoo wordt aan SIMON de vorstelijke en hoogepriesterlijke waardigheid opgedragen ten eeuwigen dage, totdat er een getrouw Profeet zou opstaan (3). Te minder mag dit gevoel van behoefte aan eene nadere openbaring Gods voorbijgezien worden, omdat tijden van aanvankelijk herkregen rust, als die, waarin dit boek werd geschreven, in den regel min gunstig waren tot verlevendiging der Messiasverwachting. — Merkwaardig is in dit opzigt ook het besluit van den tweeden brief, naar het schijnt door een Palestynschen Jood vóór het tweede boek der Makkabeën geplaatst, nadat

(1) Hoofdst. II: 57. Verg. 2 SAM. VII: 13, 14. De bewijskracht dezer plaats wordt intusschen wel een weinig verzwakt door de opmerking, dat, vs. 54, PINEHAS wordt vermeld, als bevoorregt met het verbond des eeuwigen priesterschaps.

(2) Hoofdst. IV: 46.

(3) Hoofdst. XIV: 41.

daarin reeds de verlossing èn uit de Babylonische gevangenis, èn uit de onderdrukking van ANTIOCHUS EPIPHANES vermeld was geworden: „God nu, die geheel zijn volk heeft verlost, en aan allen heeft gegeven de erfbezitting des lands — — gelijk Hij in de wet beloofd heeft, zoo hopen wij van Hem, dat Hij zich weldra over ons zal ontfermen, en de verstrooiden in alle landen onder den hemel tot de heilige plaats zal verzamelen, want Hij heeft ons uit grooten nood verlost en die plaats gereinigd" (1). En moge overigens ook het tweede boek op zichzelf, het werk van een' Egyptischen Jood, geene verwachting van aanstaande verlossing vermelden, toch weet ook deze schrijver, dat God „zijn volk eeuwig in stand houdt," gelijk hij straks bidt, dat de pasgereinigde tempel tot in eeuwigheid onbesmet mag bewaard blijven (2). Het derde boek der Makkabeën zwijgt over het punt van ons onderzoek even bepaald, als de aanhangsels op ESTHER, EZRA en DANIëL, in de Apocryphe boeken voorhanden. En schoon in het geschrift, dat de heldendaad van JUDITH vereeuwigt, met een enkel woord van Jehova's wraak over zijne vijanden ten dage des gerigts wordt gesproken (3), als wanneer hun vleesch door vuur en gewormte verteerd wordt, is deze trek schier te onbestemd om, zonder nadere bepaling, opgenomen te worden onder de reeks van eigenlijk gezegde Messiaansche verwachtingen.

Is de oogst van het hier reeds voleindigd onderzoek der Apocryphe boeken van het oude Verbond in sommiger schatting gering? Ook wij erkennen het gaarne, hij is ver van overvloedig te noemen, maar twee omstandigheden mogen hier echter niet uit het oog worden verloren. Vooreerst, de Messiasverwachting is ook

(1) 2 MAKKAB. II: 18, 19. (2) Hoofdst. XIV: 15, 16.
(3) Hoofdst. XVI: 17. Verg. JES. LXVI: 24.

te midden van dit vier- of vijftal eeuwen onbezweken bewaard, te midden van omstandigheden, wel geschikt om ook den sterksten de hoop en den moed te ontnemen. Door geen enkele staatkundige verandering of onderdrukking, in de dagen tusschen den laatsten Profeet en den tweeden ELIA, is het uitzigt ten eenenmale verwoest, eenmaal door de Profeten gewekt. Ook waar het niet in de woorden der Apocryphe schrijvers vermeld is, valt het hier en daar als tusschen de regels te lezen. Ja, ook de aangehaalde litteratuur, niet op zichzelve beschouwd, maar in het licht des ouden Verbonds, is hier en daar met Messiaansche elementen (in den ruimeren zin des woords) doortrokken en bezwangerd te noemen. Maar, ten tweede, de verwachting der Messiaansche tijden vinden wij in geheel deze verzameling in geen enkel opzigt verder ontwikkeld. Waar zij wordt aangeroerd, daar blijft men zich met stipte getrouwheid aan de uitzigten, dikwijls zelfs aan de uitdrukkingen van vroegere Godsmannen binden. Men gaat geen enkele schrede verder, dan zij reeds voorgegaan zijn, en neemt liever hun woord, des noods zelfs min juist opgevat over, dan op eigen gezag het heil der toekomst te spellen. Het strekt ten bewijze, dat er voor het bewustzijn der schrijvers zelve een kennelijk onderscheid was tusschen den tijd van, en den tijd zonder nadere openbaringen Gods, waarin zij voor het tegenwoordige leefden, en hoe zij allerminst er aan dachten om hunne geschriften op ééne lijn te stellen met de Kanonijke boeken des ouden Verbonds. Eene opmerking, welligt niet zonder belang voor die Christenen, die de Apocryphe even zoowel als de Kanonijke boeken des ouden Testaments mede als kenbron en toetssteen der waarheid op Godsdienstig grondgebied bezigen. Is de CHRISTUS het middelpunt der geheele oude bedeeling, het is een feit van hooge beteekenis, dat terwijl schier ieder Pro-

feet een nieuwen schakel aan de keten der heilsverwachtingen hecht, de Apocryphe boeken daarentegen niets dan een flaauwen weergalm van reeds verstomde stemmen doen hooren, en dus, juist ten aanzien van het middelpunt en einddoel aller openbaringen Gods, geen enkel spoor van voortgang en ontwikkeling dragen.

Het schijnt hier de beste plaats om met een enkel woord melding te maken van een geschrift, dat nog in sommige verzamelingen der Apocryphe boeken gevonden wordt, ofschoon het daarin naauwelijks behoort: het vierde boek van EZRA bedoelen wij. In geen geval vóór het begin der tweede eeuw na de geboorte van CHRISTUS geschreven, doet het ons eenigermate de Messiaansche denkbeelden kennen, te dien tijde bij een joodschen schrijver te vinden, met het nieuwe Verbond niet geheel onbekend. Er komt een Zoon van God in voor, wiens belijders met onsterfelijke eere gekroond worden (1). Hij sterft, na vier honderd jaren geregeerd te hebben (2), en stelt zich later, omgeven van duizende hemellingen, op eene onwrikbare rots, van waar Hij alle zijne vijanden, zonder wapenen, alleen door den adem zijner lippen vernielt. Onverwacht was Hij uit de zee opgerezen, zonder dat iemand wist, van waar Hij gekomen was en vergadert straks de weggevoerden uit de tien stammen rondom zich, die in hunne langdurige vreemdelingschap aan de ware godsdienst zijn getrouw gebleven en thans op wondere wijze terugkomen (3). Met de vermelding van vreeselijke oordeelen, hier en daar eene kennelijke navolging der profetische teekening van het Messiaansch gerigt, wordt alles besloten.

---

(1) Hoofdst. II: 47. (2) Hoofdst. IV: 28, 29.
(3) Hoofdst. XIII.

Ook in het veel oudere boek van HENOCH (1), waarschijnlijk ruim eene eeuw voor de geboorte van CHRISTUS geschreven, vindt men belangrijke bijdragen tot kennis der joodsche Messiasverwachting. De aanvang der Messiasregering wordt volgens dezen schrijver gekenmerkt door „de periode van het zwaard," waarin al de vijanden van zijn rijk op de bloedigste wijze getuchtigd worden. Dat rijk zelf is echter geestelijk van aard en karakter, hoezeer het ook den uitwendigen luister van Israëls volk zal verhoogen. De koning er van bestaat reeds in de onzigtbare wereld vóór zijne verschijning in deze. Waar Hij komt, daar geeft de aarde het stof, de onderwereld de geesten der gestorvenen weer, en de opstanding des vleesches maakt een einde aan de heerschappij van den dood.

Wij besluiten dit deel van ons overzigt en treden reeds eenigzins op het grondgebied van het volgende, door nog twee beroemde mannen, PHILO de Jood en FLAVIUS JOSEPHUS te raadplegen.

Wat PHILO betreft, die ongeveer vijf en twintig jaren vóór CHRISTUS te Alexandrië geboren, de Platonische wijsbegeerte zelfstandig beoefende, maar met het oude Testament, althans door de Grieksche vertaling bekend was, wij kunnen van hem niet veel licht over de Messiaansche verwachtingen hopen. Wijsgeerig idealist als hij was, scheen hem het uitzigt, dat de kroon was der geheele theocratie, ongetwijfeld te realistisch, om daarop met bijzondere voorliefde zijne aandacht te vestigen. Ook kan het, bij zijne bekende zucht tot allegorische schriftverklaring, ons weinig verwonderen, dat hij zelfs daar van de hope Israëls zwijgt, waar men bijna stellig meenen zou, dat hij van haar gesproken zou hebben. Hoeveel hij ook van den Goddelijken Logos gewaagt

---

(1) Zie de Brief van JUDAS: 14, 15. Het is ten jare 1851 in het Aethiopisch, 1854 in het Hoogduitsch uitgegeven door D^r. DILLMAN.

— wij komen later, bij den proloog van JOHANNES, daarop natuurlijk terug, — van den Zone DAVIDS, die stond te komen, zeer weinig. Zijn denkbeeld van zonde is trouwens ook veel te oppervlakkig, dan dat hij bijzonder diepe behoefte aan verlossing zou gevoeld hebben, voor zijn volk of zichzelven. Eenmaal echter spreekt hij van de terugkeering der nog verstrooide Joden naar Palestina, die zou bewerkt worden door eene „ bovenmenschelijke verschijning," uitsluitend voor de regtvaardigen zigtbaar, schoon er geen enkel bewijs is, dat hij hiermede den historischen CHRISTUS bedoelt. Over het geheel treft men hier en daar ook bij hem de ons reeds bekende verwachting van Israëls toekomende verheffing en de vernedering zijner vijanden aan. Slechts op ééne plaats heeft hij zich meer bepaald aangaande het uitzigt op een' persoonlijken Verlosser doen hooren. Ter verklaring van BILEAMS profetie teekent hij namelijk aan: „ er zal een mensch te voorschijn treden, zegt het orakel, die zoowel krijgsheeren aanvoeren, als oorlogen voeren zal, en groote en volkrijke natiën zal hij aan zich onderwerpen (1)." Hier schijnt hij wel aan niemand anders, dan den langbeloofden Messias te denken, en hoe vlugtig ook, belangrijk is ons die wenk, omdat hij ten bewijze kan strekken, hoezeer in zijne dagen de Messiasverwachting moet verspreid geweest zijn, daar zelfs een uitlandsch Jood, die voor zichzelven daarmede geene de minste ingenomenheid toont, het toch niet waagt, daarvan ten eenenmale te zwijgen. Treffend is ons voorts de gedachte, dat in den bloeitijd van PHILO de Messias reeds werkelijk in het land der belofte geboren wàs, schoon nog niet opentlijk opgetreden, zonder dat de wijsgeerige Israëliet in Alexandrië zelfs nog van verre vermoedt, dat hij leefde in, of althans omstreeks de

(1) De praem. p. 924 sq., verg. NUM. XXIV: 7.

volheid des tijds. Is het niet een treffend voorteeken van de miskenning, die de CHRISTUS, het middelpunt der wereldgeschiedenis, nog zoo dikwijls te verduren zou hebben van de zijde eener trotsche philosophie, die waant op eigen wieken te kunnen opstijgen in het gebied der eeuwige waarheid?

Dat ook de geschiedschrijver, die geen hoog zedelijk karakter bezit en zich door den geest der wereld laat leiden, op de treurigste wijze verblind kan zijn voor het schitterendst licht zijner dagen, het is in den bekenden bewerker van Israëls historie, in FLAVIUS JOSEPHUS gebleken. Reeds elders hebben wij ons verklaard aangaande de betrekkelijke waarde der veelbesproken' getuigenis, die hij ten aanzien van het leven en de daden zijns tijdgenoots, JEZUS den CHRISTUS, deed hooren (1). Overigens zwijgt hij geheel aangaande de nationale verwachtingen, die in zijne dagen meer dan immer opgewekt waren. Dat dit zwijgen echter geen vrucht van persoonlijke onkunde is, maar van bepaald overleg, het blijkt op meer dan ééne wijze genoegzaam. Onder de vierde monarchy van DANIËL toch verstaat hij zeer bepaald de Romeinsche, en verklaart in dien geest het droomgezigt van NEBUCADNEZAR. Waar hij echter tot de aanwijzing der vijfde monarchy is genaderd, en men nu daaromtrent verwachten zou, zijn persoonlijk gevoelen te hooren, snijdt hij het onderzoek af naar wat door den Steen wordt bedoeld, met het onbevredigend woord: „het is slechts mijne taak het verledene te beschrijven, maar niet het toekomende (2)." Aan het einde intusschen zijner opgave van de oorlogsrampen der Joden, verzwijgt hij niet, dat zij zich inzonderheid tot het voeren van dezen krijg hadden opgewekt gevoeld „door een dubbelzinnig orakel, in hunne

(1) Zie Leven van JEZUS, I, bl. 166.
(2) A. J. X: 10, 4. Verg. 11, 7.

gewijde Schriften te vinden, naar luid waarvan omstreeks dien tijd iemand uit hun land de wereldheerschappij zou verkrijgen." De hoofsche vleijer schaamt zich echter niet te verklaren, dat deze profetie volkomen in VESPASIANUS vervuld is, die in Judea tot Romeinsch Imperator verheven werd, en noemt de uitlegging zijner geloofsgenooten bepaald willekeurig (1). Een en ander valt niet moeijelijk te begrijpen, wanneer men aan zijne afhankelijke betrekking tot de Romeinen, en zijne persoonlijke teleurstelling bij den, aanvankelijk gewis ook door hem niet verwachten ondergang van stad en tempel gedenkt. Bij zoo schromelijke miskenning echter van den geest en het wezen der Profetie, bevreemdt het ons weinig, dat ook hare zinrijkste aanwijzingen door JOSEPHUS verwaterd worden, zoodat hij bijv. in de belofte aan ABRAHAM niet meer leest, dan dat zijne nakomelingen een benijdenswaardig geluk zouden smaken, na Kanaän met het zwaard veroverd te hebben, en dat zij daar tot een talrijk en welvarend volk zouden worden. Onze Heer heeft gelukkig betere getuigenissen, dan van den man, die in veegen nood zijne zinkende natie verliet, om bij den overwinnenden vijand het behoud van zijn leven te zoeken.

Wanneer wij er thans toe overgaan, om naar de Messiasverwachting van de tijdgenooten des Heeren meer in het algemeen te onderzoeken, en die tevens naar het ons geschonken licht te beoordeelen, dan worden wij al aanstonds door een opmerkelijk verschijnsel getroffen. Terwijl in de zoogenaamde Apocryphe boeken en de daaraan verwante litteratuur het Messiaansche heil van tijd tot tijd aangeduid, maar van den persoon ter naauwernood melding gemaakt wordt, treedt

(1) D. B. J. VI, 5.

daarentegen, in de eeuw der vervulling, het uitzigt op dien Persoon zelven weder klaar op den voorgrond. Het blijkt, dat al de wenken, te zijnen aanzien zoo overvloedig door de oude Profeten gegeven, wel verre van verloren of vergeten te zijn, slechts geleken aan het levendig tarwegraan, voor een tijdlang onder de aarde begraven, maar straks bloeijend te voorschijn getreden en in duizend halmen over geheel den akker verspreid. Daar de Messiasverwachting van de tijdgenooten des Heeren de gerijpte vrucht is van de Christologie des ouden Verbonds, behoort zij, aan het einde van deze, meer opzettelijk te worden gadegeslagen. Om haar van nabij te leeren kennen moeten wij intusschen reeds te rade gaan, met wat wij in de historische boeken des nieuwen Testaments kunnen vinden, en bovenal wel onderscheiden, tusschen de voorstellingen van de toenmalige en van veel later levende Joden, niet zelden bij dit onderzoek jammerlijk onder elkander verward. Het valt toch van zelf in het oog, dat de laatstgenoemde deels onder zijdelingschen invloed, deels ter bestrijding van het Christelijk geloof zijn ontwikkeld, en dus met de eerste onmogelijk op éénе lijn gesteld kunnen worden.

Naauwelijks hebben wij ons in de eeuw der verschijning van den CHRISTUS op aarde verplaatst, of verder dan immer zien wij de Messiasverwachting onder menschen van den meest verschillenden leeftijd, ontwikkeling, denkwijze en gezindheid verspreid. De jeugdige MARIA is er mede bekend, en JOZEF toont zich in geen enkel opzigt er vreemd van. SIMEON vreest niets zoozeer, dan den dood te aanschouwen, voor hij den CHRISTUS des Heeren gezien heeft, en waar de grijze HANNA van het wonderkind spreekt, dat zij in den tempel aanschouwde, kan zij in Jeruzalem op eene schare van belangstellende toehoorders rekenen, die met haar de verlossing in Israël verwachten. De Oos-

tersche wijzen komen in de hoofdstad onderzoeken, waar de geboren Koning mag zijn, en er is niemand, die hunne vraag, als een openbare ongerijmdheid bespot. De schare, door het woord des Doopers getroffen, overlegt, of hij ook mogelijk de CHRISTUS kan wezen, en ook de afgezanten van het Sanhedrin, die hem naar zijnen lastbrief komen vragen, spreken in de vooronderstelling dier mogelijkheid. Ja, ook de Samaritaansche vrouw leeft in deze verwachting des heils, en de Kananeesche heeft mede van een' Zone DAVIDS gehoord. Gewillig laten geheele scharen zich ter naaste voorbereiding voor het naderend Messiasrijk doopen, en waar eindelijk het ongeduld der Joden ten hoogsten top is gestegen, vragen zij het aan JEZUS zelven: hoe lang houdt gij onze ziele op; indien gij de CHRISTUS zijt, zeg het ons vrij uit! Juist de ergernis en spijt over teleurgestelde Messiasverwachting doet de verbittering der spotters rondom het kruis tot halve waanzinnigheid klimmen, en ook de wandelaars naar Emmaus schijnen te vooronderstellen, dat de eerste, de beste vreemdeling hen terstond zal begrijpen, wanneer zij van hunne hope gewagen, gevestigd op één, die Israëls volk zou verlossen. Waartoe meer bewijzen verzameld van wat naauwelijks betwijfeld kan worden? In waarheid, wat ook aan de Israëlieten dier dagen geheel of ten deele ontbrak, PAULUS zeide niet te veel tot AGRIPPA, toen hij van eene belofte gewaagde, „ tot dewelke onze twaalf geslachten, geduriglijk dag en nacht God dienende, verhopen te komen (1)." Zelfs te Rome hoorde hij door geen enkelen Jood naar den zin zijner verzekering vragen: „ van wege de hope Israëls ben ik met dezen keten omvangen (2)!"

Die Messiasverwachting, ofschoon tot zekere hoogte eenparig, was echter, zoodra men in bijzonderheden

(1) HAND. XXVI: 6, 7. (2) HAND XXVIII: 20.

trad, bij verschillenden uiterst verschillend, en zoowel het denkbeeld der verlossing als de voorstelling des Verlossers zelven op velerlei wijze gewijzigd. Trouwens, hoe zou het anders mogelijk zijn? Een rijke voorraad van hartverheffende toezeggingen was in het woord der Profeten gegeven, en ieder koos daaruit, wat boven al hem bekoorde. Wie meest gebukt ging onder het verlies van burgerlijke vrijheid en eer moest al ligtelijk met het woord verlossing eene andere gedachte verbinden, als wie bovenal den schuld en den jammer van Israëls zonde betreurde. Zelfs kon dezelfde tijdgenoot des Heeren nu tot meer geestelijke denkbeelden opklimmen, dan tot meer zinnelijke denkbeelden afdalen, onder invloed van anderer voorstellingen of van eigene, gewijzigde inzigten. Immers, nergens vond hij een volkomen afgerond Messiasbeeld afgeteekend, maar overal wenken verspreid, die hij zelf, zoo goed mogelijk, tot één geheel moest vereenigen. Geen wonder, dat hier de meest tegenstrijdige meeningen vreedzaam nevens elkander bestonden: slechts de uitkomst kon toonen, aan wat zijde de waarheid gevonden werd. Zij liggen verspreid in de gewijde verhalen, en treden slechts nu en dan, als in het voorbijgaan te voorschijn. Wie echter deze verhalen bepaaldelijk tot dit doel onderzoekt, kan ze niet moeijelijk opsporen en nevens elkander plaatsen.

De Messiaansche tijd werd over het algemeen beschouwd, als nabij. Een SIMEON is slechts denkbaar in dagen, waarin het lang gekweekt en beproefd verlangen bijna tot heimwee geworden is. Waarschijnlijk had de burgerlijke onderdrukking door de Romeinen bij velen het bewustzijn gewekt, dat zulk een toestand onmogelijk langer kon duren, zou de vervulling van Gods belofte niet ten eenenmale verijdeld worden. De prediking van een JOHANNES: het koningrijk der hemelen is nabij gekomen, wekt dan ook noch ver-

wondering noch tegenspraak op. Welligt verklaarde men met JOSEPHUS het vierde wereldrijk bij DANIËL van de monarchy der Romeinen, of berekende meer of minder naauwkeurig, dat zijne jaarweken zigtbaar ten einde spoedden. Zelfs buiten Palestina, overal in het Oosten, zoo verhaalt TACITUS, was de meening verspreid, dat uit Judea een magtig vorst zou verrijzen (1). Heidensche sterrekundigen staarden naar den hemel, om daar het antwoord op de aanhoudende vraag van opgewekt verlangen te lezen. Immers, naar hunne meening zou een ster de verschijning van den Doorluchtige aankondigen. Naar die der Joden integendeel zou, niet slechts ELIA, de Profeet, Hem voorafgaan, maar ook JEREMIA zou wederkeeren, welligt vergezeld van dezen of genen anderen Godsman. Met uiterlijk gelaat zou zijn koningrijk komen, en zijne verschijning zou de geschiedenis der wereld in twee tijdvakken splitsen, de tegenwoordige en de toekomende eeuw. De eerste nam met en door Hem een einde, en de tweede zou bepaaldelijk een tijdperk van heerschappij voor Israël en van vernedering voor zijne vijanden zijn. Het koningrijk van DAVID zou dan weder opgerigt worden, en de gunstgenooten des konings zouden de eereplaatsen innemen ter regter en linkerzijde des troons. In één woord, Jeruzalem zou dan zijn wat in den laatsten tijd Rome geweest was, en de wet, in Sion gegeven, zou door alle volken gehoorzaamd worden. „Zalig is hij, die brood eet in het koningrijk Gods," zoo riep de aardschgezinde mensch, bij de enkele voorstelling dier gouden eeuw, met ongehuichelde opgetogenheid uit!

Wat het werk van den Messias betreft, men verwachtte over het geheel, dat hij wonderen doen zou, naar JESAJA's woord: „als dan zullen der blinden

(1) TACIT. Hist. V: 13. SUETON. Vespas, c. 4.

oogen opengedaan en der dooven ooren geopend worden. Alsdan zal de kreupele springen als een hert, en de tong der stommen zal juichen (1)." Vandaar dat zelfs de wonderzucht der Phariseeën, nimmer voldaan, een teeken uit den hemel, eenig bijzonder schitterend verschijnsel, dorst eischen, en dat welgezinden op het Loofhuttenfeest te Jeruzalem uitriepen: „Wanneer de CHRISTUS zal gekomen zijn, zal Hij ook meer teekenen doen, dan die deze gedaan heeft?" Inzonderheid verwachtte men van Hem, dat Hij dooden opwekken en oordeel zou houden; eene verwachting, door de Sadduceën even hevig bestreden, als zij door de Phariseën vaak grof zinnelijk en vleeschelijk opgevat werd. Wel verre echter van daarbij mede aan een oordeel der verdelging over stad en tempel te denken, beschouwde men beide als tot volstrekt onvergankelijken luister bestemd. Geen Jood, die zich voorstellen kon, dat de troon van den Messias op de puinhopen van het heiligdom staan zou: integendeel, bevestiging en uitbreiding van het Mozaisme, schoon dan ook met loutering en volmaking gepaard, zietdaar, wat men van zijnen scepter verwachtte. Intusschen, het kon naauwelijks anders, waar men zoolang de voorlichting der Profeten ontbeerd had, men hoopte nog iets anders dan dit. Oplossing zag men bij zijne komst te gemoet van hangende Godsdienstgeschillen, en daardoor hereeniging van wat thans zoo treurig verdeeld was. De Samaritaansche vrouw is zoo onkundig niet, of zij weet toch, dat als de CHRISTUS komt, deze alle dingen verkondigen zal, en het volk begroet Hem met hooggestemde geestdrift, als den Profeet, die in de wereld zou komen. Trouwens, het behoorde tot het ideaal van den Messias, in de heerschende meening

(1) JES. XXXV: 5, 6 verg. MATTH. XI: 4. XVI: 1. JOH. VII: 31.

ontworpen, dat Hij alle dingen weten en op geen enkele vraag het antwoord schuldig zou blijven. Vandaar zoo menige strikvraag, den Heer opzettelijk voorgesteld door zijne laaghartige vijanden; vandaar het spottend: „profeteer ons, CHRISTUS," tot den gevangene, dien men slaat op het bedekte gezigt; vandaar de eenigzins zonderlinge redenering der Elve in de ure der scheiding: „nu weten wij, dat Gij alle dingen weet, en Gij hebt niet van noode, dat iemand u vrage. Daarom gelooven wij, dat Gij van God uitgegaan zijt (1)." Zelfs verwachtte men in zijne dagen en door Hem schuldvergeving, verzoening en reiniging. JOZEF weet uit de boodschap des Engels, dat Hij zijn volk van hunne zonden zal zalig maken; ZACHARIA verwacht, dat Israël door Hem uit de hand des vijands verlost, Jehova zonder vreeze in heiligheid en geregtigheid dienen zal en hecht kennis der zaligheid en vergeving der zonden in zijn loflied onafscheidelijk zamen. Dat intusschen die verzoening door den dood van den Messias zou plaats hebben, werd door niemand, zoover wij weten, met uitzondering welligt van SIMEON en den Dooper, geloofd. Het volksgevoelen was integendeel, dat de CHRISTUS „in eeuwigheid blijven zou" (2), en wie weet niet, hoe onleerzaam zelfs des Heeren meest vertrouwde vrienden op dit groote punt zich betoonden? Aardschgezinde verwachting, met een hoogst oppervlakkige beschouwing van het wezen der zonde gepaard, leidde van zelf tot geheele miskenning van dit deel des profetischen Woords. Misschien verwachtte men, dat de Messias, hetzij door eene plegtstatige offerande, hetzij door eene Gode welgevallige voorbede, hetzij langs een' anderen weg, aan zijn volk het genot der vergeving verzekeren zou, zonder overigens te vragen, hoe men

(1) JOH. XVI: 30.
(2) JOH. XII: 24 verg. MATTH. XVI: 22.

tot het bezit van Gods verbeurde gunst zou geraken. Genoeg, aan de wederkeering dier gunst in het Messiaansche tijdperk werd wel door niemand getwijfeld. Is het wonder, dat zelfs bedriegers niet konden optreden met het voorgeven van den Messias te zijn, zonder terstond bij de ligt verleidbare menigte een' geduchten aanhang te winnen, op hun wenk schier tot alles gereed (1)?

Reeds verlangt men te vernemen, hoe de persoon wel werd voorgesteld, wiens verschijning het teeken tot zoo groot eene omkeering op allerlei grondgebied zijn zou. Het valt niet te ontkennen, dat men zijne verschijning als eene menschelijke verschijning verwachtte. „ Allen meenen wij, dat de CHRISTUS een mensch uit menschen zal zijn," zoo kon de Jood TRYPHON bij JUSTYN den martelaar spreken (2). Het is intusschen niet bewijsbaar, dat het volk zijne geboorte uit eene maagd, door de kracht des heiligen Geestes, als een noodzakelijk vereischte beschouwde. Wel verwondert zich straks de schare over den nederigen stand van den Heer, maar niet daarover, dat Hij, gelijk men meende, een menschelijken Vader als alle anderen had. Te Bethlehem moest naar het algemeen gevoelen de CHRISTUS geboren worden, en zoo onverwacht zou Hij optreden, dat het woord „ zie hier of zie daar" hopen kon bij velen geloof te vinden (3). Naar de meening van sommigen zou zelfs zijne afkomst in zulk een geheimzinnig duister gehuld zijn, dat niemand weten zou, van waar Hij eigenlijk was (4). Hij zou in ieder geval met eene overvloedige mate des heiligen Geestes gezalfd en daar-

---

(1) HAND. V: 36, 37. (2) Dial. cum Tryph., cap. 49.

(3) MATTH. XXIV: 23.

(4) JOH. VII: 27. Eene dergelijke uitlating wordt ook in de bovengenoemde Dialoog met TRYPHO gevonden.

door tot zijne verhevene bestemming volkomen toegerust zijn. Aan dien Geest zou Hij de wetenschap en het wondervermogen te danken hebben, die Hij niet zou kunnen ontberen.

De vraag, of en in hoever de Messias naar de verwachting zijner tijdgenooten een bovenaardsch, Goddelijk wezen zou zijn, is spoediger gedaan, dan beantwoord. Het schijnt toch niet te ontkennen, dat de naam Zoon van God gewoonlijk door de tijdgenooten des Heeren (geenszins door Hem zelven) gebruikt werd, meer in theocratischen, dan in metaphysischen zin, d. i. ter aanduiding van den Koning Israëls, maar daarom nog niet van den deelgenoot der natuur en majesteit Gods. Wanneer wij echter opmerken, hoe dikwijls de naam van CHRISTUS en Zone Gods in éénen adem genoemd wordt (1), is het niet waarschijnlijk, dat men door beiden slechts hetzelfde wilde uitdrukken, en alzoo steeds twee woorden bezigde voor ééne enkele zaak. Liever gelooven wij, dat men van den Messias verwachtte, dat Hij de Zoon Gods zou wezen in nog oneindig hoogeren zin, dan waarin die naam reeds in het oude Verbond aan sommige menschen gegeven was. De Heer zou niet om Godslastering zijn veroordeeld geworden, wanneer men in de benaming van „Zone Gods" enkel de aanduiding van koninklijke, en niet tevens van Goddelijke waardigheid gemeend had te hooren. Reeds de voorstelling in DANIËL van den menschenzoon, komende op de wolken des hemels, moest althans sommigen tot de verwachting van iets bovenmenschelijks leiden, en het mag niet voorbij gezien worden, dat de Heer eerst voor PILATUS als een gewaanden CHRISTUS wordt aangeklaagd, en pas later, waar men noodig vindt een zwaarder steen in de schaal der aanklagt te leggen,

(1) JOH. I: 50 MATTH. XVI: 16. XXVI: 63.

ook daarom beschuldigd wordt, „dat Hij zichzelven Gods zoon heeft gemaakt (1)." Echter zouden wij dwalen, wanneer wij meenden, dat de Joden met deze voorstelling een zoo verheven denkbeeld verbonden, als later JEZUS en zijne Apostelen deden. Te afgetrokken werd de volstrekte éénheid van Jehova door ver de meesten opgevat, dan dat zij, zelfs bij het licht der Profeten, hadden kunnen opklimmen tot het juiste begrip van een Koning, die, waarachtig mensch, echter ook der Goddelijke natuur in waarheid deelachtig was. Welligt konden velen zich naauwelijks rekenschap geven, wat zij bij den naam van Zone Gods, nevens dien van Koning Israëls geplaatst, zich eigenlijk dachten. Waar althans de Heer dien naam in al zijne kracht van zichzelven gebruikt, schrikken zij terug, alsof zij eene Godslastering hooren, en waar Hij later vraagt, hoe de Zoon van DAVID tegelijk zijn Heer kon genaamd worden, kunnen of willen zij het niet duidelijk zeggen. Het is zelfs niet eenmaal noodzakelijk aan te nemen, dat allen juist hetzelfde bedoelden, wanneer zij, in zeer verschillende stemming en bij zeer uiteenloopende ontwikkeling, den CHRISTUS tevens, als den Zoon des Allerhoogsten begroetten.

Met nog meerdere trekken zouden wij onze opgave van de Messiasverwachting ten tijde des Heeren aanvullen kunnen, indien wij op het voetspoor van sommigen, òf de uitspraken der bezetenen in de Evangelische verhalen, òf de voorstellingen der Apostelen in hunne verschillende brieven, òf de verwachtingen der toekomst, in de Apocalypse te vinden, zonder eenige beperking mede als bronnen van dit onderzoek raadplegen wilden. Het een zoowel als het ander is echter in onze schatting met groote bezwaren gepaard, en liever maken wij ons, na al het gezegde gereed,

(1) JOH. XIX: 7. Verg. LUK XXIII: 2.

om de denkbeelden, die wij leerden kennen, onpartijdig en juist te beoordeelen.

Het zal naauwelijks aanwijzing noodig hebben, dat, indien wij bij menigen afzonderlijken trek der Israëlietische Messiasverwachting afzonderlijk stilstaan, hare waarde uiterst verschillend is. Zeer gering mag die waarde heeten, waar eene volksmeening geen bepaalden grond in de Schriften kan aanvoeren. Hooger stijgt zij, naarmate zij zich naauwer aansluit, beide aan den letter en aan den geest der voorzegging. En dan eerst is zij volkomen geijkt, wanneer zij door eene ondubbelzinnige uitspraak van JEZUS zelven is bevestigd geworden (1). Vragen wij echter meer in het algemeen naar de waarde en beteekenis van het tot dusver beschouwde verschijnsel, het vertoont aan ons oog zoowel een heldere licht- als een donkere schaduwzijde.

De Messiasverwachting van de tijdgenooten des Heeren, het sta al dadelijk ter harer eere vooraan, had een' onwrikbaren grond. Bij menig volk der oudheid vinden wij eene meer of minder heldere verwachting van eene heilrijke toekomst, maar die verwachting was slechts de vrucht van een diep gevoelde behoefte, van een opgewekt voorgevoel, ten hoogste van eene opmerkzame beschouwing van tijden en toestanden, in ieder geval zuiver menschelijk, en daarom in menig opzigt bedriegelijk. Het uitzigt van Israël was op het onwrikbaar fundament eener regtstreeksche Goddelijke openbaring gebouwd, en kon daarom even weinig falen, als het woord van dien eenigen Waarachtigen zelf. Geen ander volk, dat zoo zeker op eene toekomst rekenen kon, terwijl de blik van andere natiën te midden van den druk der tijden, zich rigtte op een

(1) Een voorbeeld van het eerste zien wij in JOH. VII: 27. Van het tweede in MATTH. II: 5, 6. Van het derde in JOH. V: 28, 29.

glansrijk verleden. Maar ook geen ander volk, dat naar den hoogsten waarborg zijner uitzigten in de toekomst gevraagd, zulk een bevredigend antwoord kon geven. De gansche geschiedenis van Israël leverde het overtuigend bewijs, dat Jehova het eene geheel éénige bestemming had aangewezen, en was het tegenwoordige ook in menig opzigt bedekt door duisteren nacht, het profetisch woord verspreidde zijnen glans, als een licht, schijnende in eene duistere plaats. — Op dien grondslag gebouwd, had de Messiasverwachting ongetwijfeld eene weldadige kracht. Zoowel voor menschen, als voor volken is de blik op een heilrijk verschiet bij uitstek geschikt om den geest te verheffen en het hart te verkwikken. Bij het verdwijnen der burgerlijke vrijheid en het diep verval van Godsdienst en zeden zou de kern der natie ten eenenmale van moed en kracht zijn beroofd, had niet de hoop op Israëls vertroosting hen voor hopeloozen twijfel bewaard. Wie zal ons zeggen, wat een SIMEON en ANNA, een ZACHARIA en ELIZABETH, een JOSEPH en MARIA gevoeld en genoten hebben, reeds door het vooruitzigt der ure alleen, dat de Heer zijn volk zou bezoeken? Ja, zoo bij het terugblijven van nieuwe Profeten, de nationale liefde en eerbied zich in klimmende mate aan het geschreven Woord bleven vasthechten, zou het ook niet hieraan zijn toe te schrijven, dat men zich daarin op de gouden eeuw der Messiasregering gewezen zag? Wij kunnen er niet aan twijfelen, of het uitzigt, thans herinnerd, was voor menigen vromen Israëliet de hoogste, voor enkelen zelfs bijna de éénige schat. — Ja, nog heden ten dage behoudt Israëls Messiasverwachting voor den Christen hare eigenaardige waarde. Waar zij in hare menigvuldige vormen eene rijke verscheidenheid toont, heeft zij juist daarin een onderpand van hare zielkundige waarheid. Zij strekt bovendien ten bewijze voor het bestaan, de verspreiding en het erkend gezag

van de schriften der Profeten reeds in de dagen des Heeren, daar zij alleen hieruit bevredigend verklaard worden kan, en zonder deze volstrekt onbegrijpelijk blijven moet. En valt het niet te ontkennen, dat onze Christelijke inzigten in het plan der verlossing, en onze uitzigten op de voltooijing van het Godsrijk oneindig dieper en schooner zijn dan zelfs van den meest ontwikkelden Israëliet, die de volheid des tijds mogt beleven, juist de blik op zijne Messiasverwachting leidt ons met eigenaardige kracht tot vurige dankbaarheid op.

Wij mogen echter niet voorbijzien, dat die Messiasverwachting ook in menig opzigt eene donkere zijde vertoont. Zij was, in plaats van niets dan waarheid en de geheele waarheid te omvatten, daarentegen uiterst onzuiver. Gelijk zoo menigmaal, men knaagde aan de schaal, maar vergat de kostbare kern. Meer dan ééne voorstelling aangaande hetgeen de CHRISTUS zou zijn en zou doen, waarvoor het in de profetische rollen aan alle bewijs bleef ontbreken. Niet weinigen gingen minder met Gods onbedriegelijke openbaringen, dan met hunne persoonlijke wenschen te rade, en zochten voedsel voor nationalen hoogmoed en haat, in wat hun een balsem van hemelsche vertroosting moest zijn. Niet tevreden met een' wondereeuw te verwachten, eischten anderen, dat de Messias aan iederen inval eener nimmer bevredigde wonderzucht volkomen voldoen, ja hare eischen, indien mogelijk, nog telkens te boven zou streven. En zoowel de oppervlakkige geestdrift, waarmede de CHRISTUS door sommigen, als de redelooze haat, waarmede Hij door anderen in zijn opentlijk leven bejegend werd, doen maar al te duidelijk zien, hoeveel onrein schuim te dien tijde vereenigd bleef met het edel goud der nationale Messiasverwachting. — Zij was bovendien, zelfs waar zij niet onzuiver was, in de hoogste mate éénzijdig. Te rade gaande met het profetisch woord, staarde men enkel

op wat het van de heerlijkheid des Messias' verkondigde, niet op wat het getuigde van den lijdensweg, die Hem tot heerlijkheid voeren moest. Betooverd door den uitwendigen luister, die de CHRISTUSregering omstralen zou, zag men maar al te zeer haar geestelijk karakter voorbij, en vergat, dat een geestelijk rijk onder een verbasterd volk in eene zoo onrustige eeuw onmogelijk kon opgerigt worden zonder velerlei moeite en strijd. Naijverig op de voorregten aan het burgerschap van dat Godsrijk verbonden, dacht men naauwelijks aan de verpligtingen, waartoe zijn onderdaan even onbetwistbaar geroepen was. Wie slechts nagaat, hoe onvatbaar zelfs de vertrouwdste vrienden des Heeren zich toonden bij de herhaalde voorstelling van zijn naderend lijden en sterven, kan eenigermate beseffen, hoeveel grooter nog de eenzijdigheid wezen moest bij de misleide en bekrompene schare. In waarheid, tot geheel de natie had de Heer het verwijt kunnen rigten, dat Hij den Emmausgangers deed hooren, toen Hij hen onverstandigen noemde en tragen om alles te gelooven, wat de Profeten voorzegd hadden. — En wat nog wel het treurigste van allen mag heeten, die onzuivere en eenzijdige Messiasverwachting was voor maar al te velen onvruchtbaar. Wat menigmaal is gezegd, dat slechts de geheele waarheid een' verlichtenden, vertroostenden en heiligenden invloed bezit, terwijl hare voorstelling van ééne zijde vaak nog grooter schade dan nut sticht, het is ook hier ten overvloede gebleken. Hoe menige ijlende vrijheidskoorts, die door de aardschgezinde verwachting der Joden werd opgewekt, tegenover het veel flaauwer verlangen om door den CHRISTUS van erger dwangjuk, dan dat van Rome ontslagen te worden! Terwijl wij geheel de natie met de hoop op verlossing vervuld zien, vinden wij haar in naauwelijks noemenswaardige mate door die hoop geleid en geheiligd. Velen spoort

zij tot morren met het tegenwoordige, weinigen tot bidden en strijden aan, en nog minderen stemt zij tot onrust over de ernstige vraag, die reeds MALEACHI deed hooren: „maar wie zal den dag zijner toekomst verdragen, en wie zal bestaan, als Hij verschijnt" (1)? Voor de meesten was deze schat een dood kapitaal, geen bezit dat op woeker gezet werd om daarmede winste te doen. En nimmer, wij durven het vrijmoedig beweren, zou Israël zelfs door de hoogstgestemde verwachting van den Messias voldoende voor zijne verschijning bereid zijn, had het niet Gode behaagd, nog een laatsten heraut onmiddelijk den koning vooraf te zenden. De Christologie van het oude Verbond is aan haar schitterend eindpunt genaderd. Wij staan gereed van JOHANNES den Dooper te spreken.

Wij behoeven niet te herhalen, wat door ons en anderen over de geschiedenis en het karakter van JOHANNES den Dooper geschreven is (2). Evenmin hebben wij nog opzettelijk te bewijzen, dat hij werkelijk aangaande den CHRISTUS getuigd heeft, en dus eene afzonderlijke plaats onder de Bijbelsche Christologen verdient. De verklaring van PAULUS, van de tijdgenooten des Heeren, ja van JEZUS zelven snijdt hier alle tegenspraak af (3). En eindelijk zal het wel geene breedvoerige verdediging noodig hebben, dat de man, met wien de geschiedenis van het nieuwe Verbond wordt geopend, door ons aan het einde der reeks van de Godsmannen onder den ouden dag wordt geplaatst.

(1) MAL. III: 2.

(2) Zie ons Leven van JEZUS, I, bl. 511—570, en vergelijk vooral het belangrijk geschrift van G. E. W. DE WIJS, JOHANNES de Dooper geschetst in zijn leven en werken, Schoonh., 1852.

(3) HAND. XIII: 25, 26. Verg. XVIII: 25. JOH. X: 41 en Hoofdst. V: 33.

Het eigen woord van den Heer regtvaardigt deze plaatsing volkomen: van allen, die uit vrouwen geboren zijn, is niemand meerder Profeet dan JOHANNES de Dooper, maar de minste in het Koningrijk der hemelen is meerder dan hij (1). „Zekerlijk is hij — om het woord van een voortreffelijk schrijver over te nemen — meer dan alle oude Zieners, in zooverre hij, die aan de poorten van het paleis staat, het beter ziet en kent, dan al wie het slechts van verre beschouwt, maar hij is toch in allen gevalle nog een dienaar onder den belemmerenden vorm van de wet, die zelf niet bestemd was, om de Middelaar van het nieuwe Godsrijk te zijn (2)." Overtuigd, dat wij op geene betere plaats van ons werk van hem kunnen spreken, onderzoeken wij achtereenvolgens naar inhoud, bron en waarde zijner Christologische voorstellingen, en spoeden alzoo ten einde.

Voortgaande langs zuiver historischen weg hebben wij, bij het vernemen der getuigenis, door JOHANNES den Dooper aangaande den Messias gegeven, wel te onderscheiden tusschen hetgeen hij voor, en hetgeen hij na den doop des Heeren verkondigde. Opgetreden met de prediking, dat het koningrijk der hemelen nabij was gekomen, van ouds door de Profeten voorspeld, plaatst hij terstond den eisch der bekeering met klem en kracht op den voorgrond. Waar velen schenen te meenen, dat reeds hunne afkomst uit ABRAHAM voldoende was om hen tot deelgenooten van den zegen der nieuwe bedeeling te maken, voorspelt hij nadrukkelijk, op MALEACHI'S voetspoor, dat de Messias eene schifting tusschen het vleeschelijk en geestelijk Israël tot stand brengen en over het eerste zijne ontzettende strafgerigten uitstorten zal. Hij teekent Hem, optredende met de wan in de hand, om zijnen dorschvloer te

(1) LUC. VII: 28.

(2) C. H. KALKAR.

doorzuiveren, en de tarwe in de schuur te vergaderen, terwijl het kaf met onuitblusschelijk vuur wordt verbrand. Hetzelfde schijnt ook de bedoeling te zijn van de dikwijls (1) geheel anders verklaarde verzekering, dat de Messias met den heiligen Geest en met vuur stond te doopen. Terwijl bij het eerste aan die verlichtende en vernieuwende kracht schijnt te moeten gedacht worden, die de doop met water niet schenken kon, wordt door het andere het oordeel aangeduid, dat den onbekeerlijke zou wachten in het verdelgend vuur des gerigts. Zoo kon de Messias als regter worden voorgesteld, omdat Hij werkelijk óók als zoodanig beloofd was en komen zou; zoo moest Hij geteekend worden tegenover de eigengeregtigheid en de ongeregtigheid van het geslacht, waaronder JOHANNES was opgetreden. Dat JOHANNES daarom de voorstelling van de vertroostende zijde der waarheid niet achterhield, wordt ons van meer dan ééne zijde berigt (2). En op de vraag, wie Hij dan was, wiens verschijning zoo zorgvuldige voorbereiding noodzakelijk maakte, antwoordt de boetgezant nog eerst geheel in het algemeen: „die na mij komt is sterker dan ik, wien ik niet waardig ben — nederbukkende, voegt MARCUS schilderachtig er bij — den riem zijner schoenen te ontbinden" (3).

Dat door laatstgenoemde uitdrukking de minste slavendienst aangeduid wordt, is bij allen bekend. De sterkte, die hier in het algemeen aan den Messias wordt toegeschreven, schijnt bepaaldelijk van de meer

---

(1) Ook door ons t. a. p., I. bl. 521. Dat de dáár gegevene verklaring op zichzelve te verdedigen is, zouden wij niet gaarne ontkennen, maar dat de tegenwoordige meer in den geest valt des Doopers en ook beter door het verband wordt begunstigd, is, dunkt ons, ontwijfelbaar zeker.

(2) MATTH. III: 6. LUC. III: 18.

(3) MARC. I: 7. Verg. LUC. III: 16. MATTH. III: 11.

krachtige werking zijns doops, boven dien des wegbereiders, verklaard te moeten worden. Vraagt men echter, waarom JOHANNES aanvankelijk, zoover wij weten, geene andere, dan deze tamelijk onbestemde aanduiding van den toekomenden Messias doet hooren, het antwoord is spoedig gereed. De aanwijzing, dat JEZUS de door God beloofde Verlosser was, heeft hij eerst na den doop des Heeren, ten gevolge eener bijzondere openbaring gegeven. Toen eerst is het voorgevoel van iets groots en heerlijks, dat de aanschouwing van JEZUS reeds vóór diens doop bij hem opwekte, tot zoo onbedriegelijke gewisheid verheven, dat daarmede vergeleken, zijne vroegere, betrekkelijke bekendheid met den Heer veilig een niet kennen kon heeten. Schoon wij meenen zouden de gewijde geschiedenis geweld aan te doen, wanneer wij de hooge beteekenis van de Godsstem aan den Jordaan voor JEZUS zelven ontkenden, valt het echter niet te betwijfelen, dat zij inzonderheid voor JOHANNES eene hooge beteekenis had. Het zigtbaar dalen van den Geest werd hem, volgens Goddelijke aanwijzing, het onbedriegelijk teeken, dat Deze en geen ander het was, in wien het woord der Profeten vervuld stond te worden. Een naklank der hemelsche getuigenis galmt ons straks tegen uit het zinrijk woord van den Dooper: „ik heb gezien en heb getuigd, dat deze de Zoon van God is (1)." Het moge moeijelijk te bepalen zijn, welke bijzondere denkbeelden een JOHANNES met dezen naam heeft verbonden: den geliefden Zoon, in wien de Vader een welbehagen had, kon hij, na zulk eene openbaring, zich zeker niet anders denken, dan boven al, wat schepsel heet, oneindig verre verheven. Men hoore slechts, wat hooggestemde getuigenis hij, na het onvergetelijkst uur van zijn leven

(1) JOH. I: 34.

met onbedriegelijke gewisheid doet hooren: die na mij komt, is voor mij geworden, want Hij was eer dan ik (1)!

Men heeft meer dan eenmaal deze laatste woorden verklaard, als wilde de Dooper slechts zeggen: want Hij stond in rangorde boven mij, doch het valt van zelf in het oog, dat zij dan slechts eene matte herhaling van de onmiddelijk voorafgaande zijn. Neen, JOHANNES zegt met andere woorden: die in tijdsorde na mij onder de natie optreedt, is mij in waardigheid vóórgekomen, want — en dit is de grond van het schijnbaar onregelmatig verschijnsel — Hij bestond reeds voor mij, en derhalve reeds voor zijne eigene komst in de wereld. Bij JOHANNES is de CHRISTUS een Persoon, die niet eerst begint te leven, waar hij uit zijne moeder geboren wordt, maar die bestond, reeds voor zijn voorlooper optrad. Als ware de lof eene beleediging, wijst hij daarom het vermoeden zoover mogelijk af, alsof hij, de mensch van aarde, de CHRISTUS zou zijn. En heeft hij bij zijne eerste optreding inzonderheid het onboetvaardig hart door de aankondiging van den Messias als regter verschrikt, thans troost hij den heilbegeerige met hem toe te roepen „zie het Lam Gods!"

„Zie het Lam Gods, dat de zonde der wereld wegneemt (2)!" Niet ten onregte heeft men deze uitspraak onder de getuigenissen, die JOHANNES van CHRISTUS doet hooren, een der voornaamste genoemd. Reeds, dat zij, even als de vorige, niet voor het volk, maar in den vertrouwden kring zijner leerlingen werd afgelegd, doet ons met reden vermoeden, dat hij hier het hoogste en gewigtigste uitspreekt, wat hij aangaande den Heer heeft te zeggen. En dat vermoeden klimt tot zekerheid, wanneer wij op den zin en de bedoeling

(1) JOH. I: 15, 27, 30. (2) JOH. I: 29. Verg. vs. 36.

zijner woorden het oog slaan. Wij hebben niet te herhalen, wat wij reeds vroeger over deze plaats in het midden bragten (1). Genoeg, nog altijd meenen wij, dat JOHANNES hier den CHRISTUS beschrijft, als het Godgeheiligde offerlam, dat voor de zonde der wereld zou boeten. Wij stemmen gereedelijk toe, dat het oorspronkelijk woord, hier door wegnemen overgebragt, een verwijderen of uit den weg ruimen aanduidt, en dus op zichzelf nog geenszins tot het denkbeeld van plaatsbekleedend strafdragen leidt. Doch wij mogen niet voorbijzien, dat dit wegnemen hier aan een lam wordt toegeschreven; dat de uitdrukking des Doopers eene naauwelijks te miskennen zinspeling op JESAJA LIII bevat; dat wij derhalve het woord moeten verklaren uit de bekende offertheorie des ouden Verbonds. En is dit zoo, dan moeten wij wel aannemen, dat hier van zulk een wegnemen der zonde sprake is, als door een lam wordt verrigt, waarop symbolisch de schuld der zonde wordt overgedragen, en dat haar van den zondaar verwijdert, door in zijne stede te boeten. Zelfs de Schriftplaats, waarop men zich ten gunste van een tegenovergesteld gevoelen beroept, bewijst het volstrekt niet. Hij is geopenbaard, opdat Hij onze zonden zou wegnemen, schrijft de Apostel JOHANNES (2), en bezigt hetzelfde woord als de Dooper. Maar ook dat wegnemen geschiedt, meenen wij, niet anders dan door het offer der verzoening, waarvan hij vroeger en later gewaagt (3). De Dooper spreekt niet van zonden, maar van de zonde, die hij zich voorstelt als een geheel, en dit geheel geladen op een lam, dat nu de gevolgen der zonde, d. i. hare welverdiende straf ondervindt, opdat de wereld, daardoor bevrijd, die niet zou behoeven te

(1) Leven van JEZUS, D. I, bl. 524—526.

(2) 1 JOH. III: 5.

(3) 1 JOH. II: 2. IV: 10.

dragen. Zoo bevat zijne getuigenis te gelijk een naklank van JESAJA en een voorspel van PAULUS.

Ook na het eerste Paaschfeest van JEZUS' opentlijk leven hooren wij den Dooper zich op even vereerende wijze aangaande den CHRISTUS verklaren. Deze is de bruidegom, de hoofdpersoon van het feest, het middelpunt, tot wien alles moet heenstroomen, en nevens wien hij zelf als vriend, eene aangename, maar altijd ondergeschikte betrekking vervult. JEZUS is tot wassen, JOHANNES tot minder worden bestemd. Van den hemel afkomstig, is Hij boven allen verheven. Hij spreekt wat Hij in den hemel gezien heeft, en dus onmiddelijk en met volkomene zekerheid weet, woorden Gods, even goddelijk, als waren zij door den Vader zelven gesproken. Hij is het voorwerp van de teederste liefde des Vaders, wien, als Koning van het Godsrijk, alle dingen zijn in handen gegeven. Met het geloof in dien Zoon is het eeuwige leven, met zijne ongehoorzame verwerping de eindelooze ervaring van Gods toorn tegen de zonde gepaard (1)!

Zoo betrekkelijk rijk van inhoud is de Christologie van JOHANNES den Dooper. Vragen wij naar de bronnen, waaruit hij zijne voorstelling putte, wij geven een vierledig antwoord. Vooreerst kan het niet anders, of reeds wat hij van ZACHARIAS en andere Godvruchtigen in de ouderlijke woning gehoord heeft, moet onder hooger leiding gediend hebben, om hem vroegtijdig te verheffen boven de aardschgezinde voorstellingen zijner verbasterde tijdgenooten. Gelijk met

(1) JOH. III: 27—36. Ook dan wanneer men met vele uitleggers aanneemt, dat de getuigenis des Doopers met vs. 30 eindigt, zoodat vs. 31—36 voor taal van den Evangelist is te houden, mag men tevens aannemen, dat deze laatste hier geheel spreekt in den geest van zijnen voormaligen Meester. Er komt hier althans niets als taal van JOHANNES den Dooper voor, dat niet reeds in beginsel in JOH. I: 29, 30, 34 ligt opgesloten.

die van SIMEON, zoo komen JOHANNES' denkbeelden op eene merkwaardige wijze met die van zijnen Godvruchtigen vader zelven overeen. Even als deze verwacht hij een geestelijk heil, in vergeving van zonden bestaande, eene vervulling van het woord der Profeten, eene vernieuwde openbaring van de trouw en genade des Heeren. Daarbij komt het licht, ten tweede, dat hij zeker boven velen aan de Profeten te danken had, niet in de scholen der Joodsche geleerden, zoover wij weten, maar in de eenzaamheid met een diepdenkenken, biddenden geest zelfstandig doorzocht en bepeinsd. Inzonderheid JESAJA en MALEACHI hebben op hem een zigtbaren invloed geoefend. In zichzelven heeft hij de bewustheid omgedragen, dat hij de stem des roependen was, door den éénen vermeld; de Engel des Heeren vóór den Engel des Verbonds, waarvan de tweede gesproken had. Hoe goed hij het tafereel van den lijdenden knecht Gods bij JESAJA begreep, hebben wij reeds zoo even gezien, en zeker is het niet gewaagd te beweren, dat ook andere wenken der Profeten, betreffende het meer dan menschelijke in den persoon des Messias, hem niet zijn verborgen gebleven. Een en ander in aanmerking genomen, kan het ons wel volstrekt niet bevreemden, dat zijne uitzigten zich zooveel hooger dan zelfs die zijner betergezinde tijdgenooten verhieven, voor zoover ons althans deze laatsten bekend zijn geworden. Immers, hij heeft, ten derde, niet slechts Profeten geraadpleegd, maar zelf te dezen aanzien openbaringen van boven ontvangen, ten allerminste twee. Eene, die hem voor het doopen des Heilands had voorbereid, en eene andere, die hij te dier ure zelve waarnam met gehoor en gezigt (1). Wie zal ons zeggen, hoeveel meer dan wij nu, bij de groote beknoptheid der berigten, aan-

(1) JOH. I: 32, 33.

wijzen kunnen, hem langs dien weg ontdekt is geworden? En nu spraken wij nog, ten laatste, niet van de eigene aanschouwing des Heeren, die hij zich boven alle Profeten bereid zag. De vriend des bruidegoms heeft niet slechts zijne stem gehoord, maar ook zijne gedaante gezien, en zijne eerste schreden tot de deerlijk bezoedelde bruid opmerkzaam gadegeslagen. Kan er één van JEZUS' tijdgenooten zijn geweest, voor wien die aanschouwing meer gewenscht, maar ook meer gezegend en leerrijk geweest is dan voor eene hooggestemde JOHANNES-ziel? Elke schrede, die hij Gods gezegende op zijne moeijelijke loopbaan zag zetten, was tegelijk verklaring en bevestiging van wat hij aan den Jordaanoever had gezien en gehoord. In waarheid, één en ander te zamen in aanmerking genomen, zou men zich welligt met hooger regt mogen verwonderen, dat de Christologie des Doopers niet nóg rijker, dan dat zij zoo verheven en rijk is!

In geen geval echter mag deze, op zichzelve waarachtige opmerking ons leiden om de hooge waarde der Johanneïsche getuigenis aangaande den CHRISTUS zelfs van verre gering te schatten. Heeft zijn inzigt in de verhevenheid van den persoon en den aard van het werk des Heeren zich, zoover wij kunnen nagaan, van lieverlede ontwikkeld, het heeft desniettemin eene zeldzame mate van juistheid en diepte bereikt. Hoe hoog staat hij, niet slechts boven de aardschgezinde menigte, maar zelfs boven Phariseën en Schriftgeleerden! Hij moge niet spreken met den dichterlijken gloed der oude Profeten, en evenmin zoo breedvoerig den CHRISTUS beschrijven, als sommigen hunner gedaan hebben, de groote hoofdzaak hunner getuigenis geeft hij zuiver en krachtig terug, en de grondtoon hunner herautenstem wordt ook in de zijne vernomen. Helder drukt hij uit, wat zelfs een grijze SIMEON in zijne kindsch-

heid nog slechts van verre kon aanduiden in overdragtige taal (1), en terwijl hij alzoo in den naam van zijnen Zender bezegelt, wat alle vroegere Godsmannen spraken, baant hij den weg, niet slechts voor JEZUS zelven, maar ook voor de getuigenis, die straks alle zijne Apostelen eenstemmig afleggen zullen. Wij zwijgen van de hooge waarde, aan zijne CHRISTUSverkondiging bijgezet door een karakter, in hoogen adel welligt nimmer door één zondig mensch overtroffen; door een wandel, waartegen zelfs de laster nooit eene schoonschijnende aanklagt kon inbrengen; door een school, waaruit straks de CHRISTUS zelf meer dan eenen uitstekenden discipel ontving. Het is ons genoeg, op de schitterende kroone te wijzen, die des Heeren eigen' hand voor het hoofd des trouwen wegbereiders gevlochten heeft, wien Hij, het waarachtige Licht, ongevergd de brandende en lichtende kaarse (2); Hij, de Stichter des nieuwen Verbonds, het eindpunt van wet en profetie heeft genoemd (3). Gemakkelijk begrijpen wij, hoe zulk eene getuigenis een zoo magtigen indruk te weeg bragt, dat talrijke scharen door haar tot het Godsrijk gebragt werden, terwijl zelfs het ongeloof huiverde, de Goddelijke zending van JOHANNES onbewimpeld tegen te spreken (4). En zelfs wij, die oneindig krachtiger stemmen dan die des Doopers gehoord hebben, leenen nog gaarne het oor aan een man, wiens zending en getuigenis een vaste steun aanbiedt aan ons allerheiligst geloof, en wiens oog den heildag des nieuwen Verbonds met hooge vreugde aanschouwd heeft, schoon zijn voet, zoo wilde het God, zich niet buiten de grenzen des ouden Verbonds mogt bewegen!

---

(1) LUC. II: 34, 35. Verg. JOH. I: 29. III: 33.

(2) JOH. V: 35. Verg. JEZUS SYRACH, XLVIII: 1, en MATTH. XI: 7—15.

(3) LUC. XVI: 16.

(4) LUC. VII: 29, 30. MATTH. XXI: 26.

Toch gevoelen wij het aan het einde met vernieuwde kracht, JOHANNES was Profeet uit de oude, geen Apostel der nieuwe bedeeling, en het blijft bij het woord: „de minste in het koningrijk der hemelen is meerder dan hij." Hij alleen kan ons nog alle vragen niet bevredigend oplossen, maar slechts ons verlangen naar volkomene oplossing aanvuren. Immers, hij zelf was het Licht niet, maar slechts gezonden, opdat hij van het Licht zou getuigen.

Daags vóór JOHANNES het eerst dat Licht van achter de nevelen, die het omhulden, opentlijk te voorschijn zag treden, sprak hij het volzinnige woord: Hij staat midden onder u lieden, dien gij niet kent. Hij wist het, er was een stad in Galilea, waar het licht jaren achtereen in het verborgen geschenen had, steeds hooger en hooger verrezen; een stad, waarvan het ongeloof zou betwijfelen of er wel iets goeds uit kon voortkomen, maar waarvan het geloof nog na eeuwen zou roemen, dat van daar het grootste heil voor de wereld was uitgegaan.

Het was Nazareth, eerst onlangs door JEZUS verlaten, voor wien thans de ure gekomen was, om aangaande zichzelven, eerst nevens, dan na den Dooper getuigenis af te leggen. Wie zou niet verlangen op de vraag: „wat dunkt u van den CHRISTUS" het antwoord van Hem zelven te hooren, waar wij reeds zooveel over Hem opvingen? De Christologie van het nieuwe Verbond belooft, zoo mogelijk, nog belangrijker dan die van het oude te zijn.

EINDE VAN HET EERSTE DEEL.

